

שבוע פרשת ראה

(24 – 30 August 08)

כ"ג – כ"ט מנחם-אב ה'תשס"ח

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר הנחת תפילין

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוסות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של-יד לשל-ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בלחש: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבָתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכְכָל נַפְשְׁךָ וּכְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנִכִּי מְצֻוֶּה

הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ וְשִׁנְתְּךָ לְבָנְיָךָ, וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֶיךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמָעוּ אֵל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם בְּעֵת יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דִגְנְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבִהְמֹתְךָ וְאִכְלָתָ וְשָׂבַעְתָּ. הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסִרְתֶּם וְעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יי בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאִבְדֶּתֶם מִחֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדֹבַר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְכִתְבָתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יי לְאַבְתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זֵמִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיִית לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֲמַת. (אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם) אֲמַת.

נכון לומר קודם התפילה:

הָרִינִי מִקַּבֵּל עָלֵי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתְךָ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁבְחָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ.

אֵךְ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.

קו

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה בִּיטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גֵאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרֵב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשֵׁב לֹא מִצָּאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַשֹּׂף: ו וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּצִּילֵם: ז וַיְדַרְיֶכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵלֶכֶת אֶל־עֵיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁפִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וְנֶפֶשׁ רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֲנִי וּבְרוֹל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלִיּוֹן נֶאֱצַו: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמָל לָבָם פָּשְׁלוּ וְאִין עֹז: יג וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד וַיִּצְאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁפַר דִּלְתוֹת נַחֲשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוֹל גִּדְּעָה: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְּעֹנוּ: יח כִּלְאֵכֶל תִּתְּעַב נַפְשָׁם וַיִּגְעֻ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בִּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלָאכָה בַּמַּיִם רַבִּים: כד הִמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֶם גִּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּגַג: כז יַחֲוֹגוּ וַיִּנּוּעוּ כְּשֹׁפָר וְכֹל־חֲכָמָתָם תִּתְפַּלַּע: כח וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּצְאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גִלְיָהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתָּקוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחֲזוֹ חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיְרוֹמְמוּהוּ בִּקְהֵל עָם וּבְמוֹשֵׁב זָקֵנִים וַיְהַלְלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נְהִירוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמִלְחָה מְרֵעֵת יֹשְׁבֵי כָה: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאִגַּם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֵׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עֵיר מוֹשֵׁב: לו וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כֶּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֶם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֹטוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רָעָה וַיִּגְזֹן: מ שִׁפָּךְ בּוֹז עַל־גְּדִיכִים וַיִּתְּעֹם בְּתָחוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כְּצֶאֱן מִשְׁפָּחוֹת: מב יֵרָאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמְרָאֵלָה וַיִּתְּבוּנְנוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֲזַמְּרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עוֹרָה תִּגְבֹּל וּכְזוֹר אֲעִירָה שָׁחַר: ד אוֹדֶךָ בַּעֲמִים: ה יְהוָה וְאֲזַמְּרֶךָ בְּלִאֲמִים: ו כִּי־יִגְדֹל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדְךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמַתְּךָ: ז רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: ח לִמְעַן יַחַלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ט אֱלֹהִים: י דָּבָר בְּקִדְשׁוֹ אֲעִלּוֹה אַחֲלָקָה שְׁכֶם וְעַמִּק סִפּוֹת אֲמַדְד: יא לִי גִלְעָד: יב לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מַעֲזוֹ רֹאשֵׁי יְהוּדָה מְחַקְקֵי: יג מוֹאָב: יד סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוִם אֲשִׁלֶּךְ גַּעֲלִי עָלַי פְּלִשְׁתִּי אֲתָרוּעַע: יה מִי יִכְלֵנִי עֵיר מִבְּצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָוִם: יז הֲלֹא־אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצָבָאֲתֵינוּ: יח הִבְהֵלָנוּ עֲזָרַת מִצָּר וְשׂוֹא תְשׁוּעַת אָדָם: יט בָּאֱלֹהִים גַּעֲשֵׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

מפתח כללי

א	סדר הנחת תפילין	ב
ב	מזמורי תהלים ק"ז ק"ח	ג
ג	מאמר ד"ה אחרי הוי' אלקיכם ש"פ ראה, מבה"ח וערי"ח אלול, היתשי"ד	ה
ד	שיחת שבת פרשת ראה, מבה"ח וערי"ח אלול, היתשי"ד	יב
ה	לקוטי שיחות פרשת ראה (בלה"ק)	כ
ו	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת ראה	כו
ז	לוח "היום יום" לשבוע פרשת ראה	לח
ח	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	מ

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת ראה	מב
י	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת ראה	עג
יא	– ספר המצוות לשבוע פרשת ראה	פ
יב	נביאים וכתובים יהושע פרק יט, דברי הימים-א פרק יז	פב
יג	ביאורים לפרקי אבות פרק ו משנה ב	פה
יד	מסכת גיטין עם ביאורים מדף מד עד דף נ	פו

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

טו	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קטו
טז	שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו"ר הזקן	קטז
יז	לקוטי תורה - ד"ה כי ביום הזה יכפר - אדמו"ר הזקן	קיז
יח	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קiz
יט	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קיח
כ	המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש	קיט
כא	קונטרס החלצו - אדמו"ר מוהרש"ב	קכ
כב	ספר המאמרים תרצ"ו - אדמו"ר מוהרי"צ	קכא
כג	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קכב
כד	ספר הזכרונות – אדמו"ר מוהרי"צ	קכג
כה	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קכה
כו	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת ראה	קכח
כז	לוח זמנים לשבוע פרשת ראה	קנא

בס"ד. ש"פ ראה, מבה"ח וער"ח אלול, ה'תשי"ד (הנחה בלתי מוגה)

אחרי הוי' אלקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון¹, הנה בכתוב זה חשיב כללות סדר העבודה, מהתחלת העבודה באופן דאחרי הוי' אלקיכם תלכו ועד לתכלית העבודה דבו תדבקון². וצריך להבין, שהרי ידוע הכלל שהתחלת ויסוד העבודה הו"ע היראה³, וכמאמר⁴ דא תרעא לאעלא, שהיראה היא השער והיסוד לכללות העבודה, וא"כ, הול"ל תחילה ואותו תיראו, ולמה מתחיל אחרי הוי' אלקיכם תלכו. גם צריך להבין מהו הענין דאחרי הוי' אלקיכם תלכו, דהנה, בענין ההליכה מצינו ג"כ מ"ש⁵ והלכת בדרכיו, שהוא דרך התורה והמצוה, כמ"ש⁶ ושמרו דרך הוי' לעשות צדקה ומשפט, שהו"ע התומ"צ, אבל ענין זה הוא ההליכה בדרכיו, ואין זה ענין ההליכה אחרי הוי', וא"כ, צריך להבין מהו ענין ההליכה אחרי הוי' שבכתוב אחרי הוי' אלקיכם תלכו. גם צריך להבין מ"ש ובו תדבקון, שדוקא ענין זה שהוא תכלית העבודה (כנ"ל) נאמר בתוספת נו"ן פשוטה⁷, וצריך להבין טעם השינוי, דלכאורה הי' צריך לומר כולם בנו"ן פשוטה, או לומר גם ענין זה בוא"ו (ובו תדבקון). וביותר אינו מובן מ"ש בספרי ע"פ ובו תדבקון, תפרישו עצמכם מע"ז ודבקו במקום, דלכאורה, ענין זה הוא עדיין קודם התחלת העבודה, ולמה מפרשו על מ"ש ובו תדבקון שהוא תכלית העבודה.

(ב) והענין הוא, דהנה ההפרש בין ההליכה בדרכיו להליכה אחרי הוי', הוא, שההליכה בדרכיו הו"ע ההמשכה מלמעלה למטה, דכמו הדרך ענינה הוא שהיא משמשת לעבור על ידה ממקום אחד למקומות אחרים, כמו"כ הו"ע דרך הוי', שע"י לימוד התורה וקיום המצוות ממשיכים אלקות בעולם, שזהו"ע ההליכה מלמעלה למטה. אמנם, יש עוד אופן בעבודה, והו"ע ההעלאה מלמטה למעלה, שהוא קו העבודה, והיינו, שדרך הוי' שהו"ע ההמשכה מלמעלה למטה הוא קו התורה, ואילו ענין ההעלאה מלמטה למעלה הוא קו העבודה, שהו"ע הקרבנות, וכמו"כ תפלות שכנגד קרבנות תקנום⁸, דתפלה הו"ע העלאה מלמטה למעלה. וענין זה ניכר גם בסדר התפלה, שההתחלה היא ממודה אני והודו להוי', שהו"ע ההודאה בעלמא בלי שום השגה, ובפרט ההודאה דמודה אני שהוא קודם נט"י וברכות השחר. וכך הולך האדם מלמטה למעלה, מתחילת העבודה עד להביטול דק"ש ושמו"ע, שהוא תכלית העבודה. ויש יתרון בענין ההעלאה על ענין ההמשכה⁹, שבהמשכה מלמעלה מ"ט ההמשכה היא רק בחי' הגילויים בלבד, אבל ההעלאה מלמטה למעלה היא באופן שנעשית ההתכללות למעלה יותר, כדאיתא בלקו"ת¹⁰ ע"פ¹¹ שובה ישראל עד

(1) פרשתנו (ראה) יג, ה.

(2) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה אחרי ה"א תלכו בסידור (עם דא"ח) כג, ד ואילך. ועם הגהות כו' – אוה"ת פרשתנו ע' תרפו ואילך. שערי תשובה לאדמו"ר האמצעי ח"א כה, א ואילך. אוה"ת שם ח"ו ע' ב'שיח ואילך. וראה ד"ה הנ"ל בלקו"ת פרשתנו יט, ב ואילך.

(3) ראה תניא רפמ"א. קונטרס העבודה פ"ב. ובכ"מ.

(4) זח"א ח, א (בהקדמה).

(5) תבוא כח, ט.

(6) וירא יח, יט.

(7) ראה שערי תשובה שם מז, ב.

(8) ברכות כו, א-ב.

(9) ראה סה"מ תרח"ץ ע' קמח ואילך. ובכ"מ.

(10) ראה לקו"ת דרושי ש"ש סז, ג.

(11) הושע יד, ב.

הוי' אלקיך, שהו"ע ההתכללות בבחי' הוי' אלקיך, היינו שההתכללות היא למעלה מעלה ביותר. וזהו גם מ"ש אחרי הוי' אלקיכם תלכו, שהיא ההליכה מלמטה למעלה עד שנעשית ההתכללות בבחי' הוי' אלקיכם.

(ג) והנה כיון שהענין דאחרי ה"א תלכו שנאמר בתחילת הפסוק הו"ע ההעלאה, מובן מזה שגם שאר הענינים שנימנו בפסוק זה הם כולם בענין ההעלאה שבתפלה, והיינו, שהתחלת העלי' בתפלה היא בבחי' אחרי ה"א תלכו, וכך הולך ממדריגה למדריגה עד שמגיע להעלאה שבבחינת ובו תדבקון. וביאור הענין שהתחלת העבודה היא בבחי' אחרי ה"א תלכו, דהנה, אחרי הוא מלשון אחוריים, בתר כתפוי¹², שהם ענינים שאין בהם פנימיות הרצון, אלא רק בחי' אחוריים, והיינו, ענינים הלא טובים, או גם דברי הרשות, אלא שהם דברים טפלים בלבד להפנימיות דהשלמת הכוונה דדירה בתחתונים. ובדברים אלו שהם מבחי' אחוריים נעשית התחלת העבודה, שזהו"ע אחרי ה"א (ועי"ז נעשה) תלכו. והענין בזה, דכשם שעבודת הקרבנות מתחילה מתרומת הדשן¹³, שהי' בזה חלק שנבלע במקומו¹⁴ והשאר היו מוציאים לחוץ¹⁵, ולתרומת הדשן הוצרכו ללוש לבושים מיוחדים ולעבודת הקרבנות הוצרכו לבושים אחרים, דלהיות שהי' בזה חלק ששייך לחוץ לכן הוצרכו לבושים מיוחדים, הנה כמו"כ הוא בעבודת התפלה, שהתחלת העבודה היא מתיקון חצות, שאז הוא החשבון על דברים הלא טובים, ענינים שמבחוץ. וזהו שאמרו רז"ל¹⁶ אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ופירש"י הכנעה, ולכאורה, הרי אמרו גם שאין עומדין להתפלל תפלה אלא מתוך שמחה¹⁷, ומבואר בזה באגה"ת¹⁸ שמי שאינו יכול להפך לבו כרגע מן הקצה צריך להקדים הכובד ראש וההכנעה לתיקון חצות, כאשר יעשה חשבון ממה שעבר עליו כו'. ואע"פ שבתיקון חצות החשבון הוא על מה שעשה ביום העבר, מ"מ הרי זה ההכנה לתפלה שהיא התחלת עבודת היום, כשם שתרומת הדשן היא ההכנה לעבודת כל היום בהקרבת הקרבנות ע"ג המזבח. וכשם שבתרומת הדשן היו ב' חלקים, החלק שנבלע במקומו והחלק שהוציאו לחוץ, כמו"כ הוא גם בהעבודה דתיקון חצות, שיש ענינים שע"י עבודתו פועל בהם שיוכללו בקדושה, והיינו, דאף שמקודם לא הי' אפשר שיוכללו בקדושה, לפי שהי' חסר בהם ענין הביטול, הנה ע"י עבודתו בתיקון חצות פועל הוא בהם שיוכללו בקדושה. אמנם ישנם ענינים שלעת עתה אי אפשר לו לפעול בהם ההתכללות, ולכן לעת עתה צריך להוציאם מחוץ לד' אמותיו, בכדי שענינים אלו שעכשיו הם עדיין לא טוב, לא יבלבלו לו מעבודתו, כמבואר באגה"ת¹⁹ בפירוש הכתוב²⁰ וחטאתי נגדי תמיד, נגדי דייקא, שפירושו מרחוק, והיינו, שבכדי שהחטאים לא יבלבלו לו מעבודתו, צריכים להיות מרחוק, עד שיוכל לפעול בהם שגם הם יתכללו בקדושה.

(12) ברכות ל, ב.

(13) שם לא, א.

(14) פ"י (צט, ב).

(15) פ"א (ק, סע"ב ואילך).

(16) תהלים נא, ה.

(12) ראה תניא פכ"ב (כו, ב).

(13) ראה רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ב הי"א.

(14) רש"י ד"ה תרומת הדשן — פסחים כו, א. תוד"ה נבלעין

— יומא כא, א.

(15) ראה סידור (עם דא"ח) ל, ג ואילך. אוה"ת בשלח ע' תלה

ואילך. ס"ע תנב ואילך. ע' תסג.

והנה כשם שישנה העבודה בבחי' אחוריים בנוגע לדברים לא טובים, כמו"כ גם בטוב גופא ישנה העבודה בבחי' אחוריים, שהרי בכל דבר יש הפנימיות שבו והחיצוניות שבו שהוא בבחי' אחוריים בלבד. והענין בזה, שהעבודה בבחינת אחוריים בטוב גופא הוא כאשר מתבונן שכללות ההשתלשלות הו"ע של אחוריים וחיצוניות, כיון שנמשך מהארה בלבד, כמ"ש²¹ כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים, שכל ההשתל' היא רק משם והארה בלבד, ובזה גופא הוא ג"כ רק הודו בלבד, היינו שהוא הארה דהארה בלבד. וזהו מ"ש ברוך שאמר כו' ברוך שמו, דמברוך הוא עד ברוך שמו הם עשר פעמים ברוך, כנגד הע"ס²², שזהו כללות ההשתלשלות, ועל זה נאמר ברוך שמו, שכל זה הוא רק שם והארה בלבד. וכמו"כ גם בברכת ישתבח, שהיא סיום ברכת ברוך שאמר, אומרים ישתבח שמך, והיינו שלאחרי ההתבוננות בפסוד"ז בהשמים וארץ כו', אומרים שכל זה הוא ישתבח שמך, שם בלבד, שהוא בחי' חיצוניות ואחוריים בלבד, והו"ע אחרי הוי' אליכם. והנה, ע"י בחי' אחרי ה"א, בתחילת העבודה דתיקון חצות שהוא העבודה עם דברים שמבחוץ לגמרי, ואח"כ בעבודה בהתבוננות שכל ההשתלשלות אינו אלא בחי' אחוריים וחיצוניות בלבד, הנה עי"ז בא לבחי' תלכו, שהוא הרצוא והאהבה, והיינו, דמאחר שמרגיש שכל ההשתלשלות הוא רק הארה בלבד, לזאת הוא מתעורר באהבה גדולה לפנימיות ועצמות אלקות שלמעלה מהעולמות. וזהו ענין ואהבת שבק"ש, שזה בא לאחרי ברכה ראשונה דק"ש שהוא אהבת המלאכים, ולאחרי ברכה שני' דק"ש שהוא אהבת הנשמות, ולאחרי הקדמת שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד²³, למסור נפשו באחד²⁴, הנה עי"ז נעשה ואהבת גו' בכל לבבך ובכל נפשך, עד בכל מאדך²⁵, שהוא בלי גבול, שזהו בחי' תלכו, שהו"ע העבודה דאהבה, כמ"ש²⁶ הלוך ונסוע הנגבה.

(ד) אמנם כאשר העבודה היא באהבה הרי הוא עדיין בבחי' יש מי שאוהב²⁷, ולכן צ"ל גם ענין היראה, וזהו שמוסיף בכתוב ואותו תיראו, דיראה זו היא יראה עילאה שמצד פנימיות האלקות שלמעלה מהעולמות שבאה לאחרי האהבה. והיינו, שמצד זה שידוע ומרגיש שכללות ההשתלשלות הוא הארה בלבד, ומתעורר באהבה לבחי' האלקות שלמעלה מהעולמות, הנה מצד הרגש הרוממות דאלקות הרי הוא בא ליראה גדולה, כמ"ש²⁸ הוי' שמעתי שמעך יראתי, דלהיות ששמעתי שמעך, שהוא הרגש הרוממות, הנה מצד זה יראתי. וזהו ענין פרשה שני' דק"ש, והי' אם שמוע תשמעו גו' השמרו לכם גו'²⁹, שהיראה (השמרו לכם) היא מצד ענין השמיעה (שמוע תשמעו)³⁰, שהו"ע הרגש הרוממות, שיראה זו היא יראה עילאה, שהיא היראה מבחי' האלקות שלמעלה מהעולמות. וזהו מ"ש ואותו

26) לך לך יב, ט. וראה לקו"ת פרשתנו יט, ד. סידור שם כה,

א. אוה"ת פרשתנו שם ע' תרצא. וראה שערי תשובה שם לב,

ד. אוה"ת שם ח"ו ע' ב"שכ.

27) ראה תו"א הוספות קיד, ד. ובכ"מ.

28) חבקוק ג, א.

29) עקב יא, טז.

30) ראה תו"א ויחי מה, ב. מו, א.

21) תהלים קמח, יג. וראה תו"א ויצא כב, א. ובכ"מ.

22) ראה סדר היום במקומו.

23) ואתחנן ו, ד.

24) ראה זהר ח"ב קיט, א. ח"ג לג, א. שו"ת הרשב"א ח"ה

סנ"ה. פע"ח שער הק"ש פ"ב. ב"ח לטווא"ח ר"ס סא. וראה

אוה"ת ואתחנן ח"ו ע' ב'רמד.

25) שם, ה.

תיראו, ואותו דייקא, היינו, לא רק בחי' היראה שעלי' נאמר³¹ יראו מהוי', אלא יראה נעלית יותר שעלי' נאמר³² יראו את הוי'³³.

ה) **אמנם** גם כאשר העבודה היא באהבה ויראה, אין זה מספיק עדיין, דכיון שהאדם הוא בתנועה של הרגש הלב, והרגש הלב הוא בב' הקוים דאהבה ויראה, שהם קוים הפכיים, דבשעה שהוא באהבה אינו ביראה, ובשעה שהוא ביראה אינו באהבה, הרי מובן שאין זה אמת. ובכדי שתהי' עבודתו באמת הוא ע"י בחי' שלמעלה מב' הקוים וכוללת את שניהם, כמבואר בתו"א פ' ויחי³⁴ שלא מספיק האהבה דראובן והיראה דשמעון, שהוא רצוא ושוב, אלא צ"ל גם העבודה דלוי דוקא שכולל את שניהם. וזהו מ"ש ובקולו תשמעו, שהוא קול התורה שכולל את ב' הקוים. וזהו שאומרים בתפלה (לאחרי ק"ש) אמת ויציב כו' הדבר הזה, שקאי על דיבור התורה, שדוקא דיבור התורה הוא אמת ויציב כו' (ככל פרטי הלשונות שלאח"ז). והענין בזה, דלימוד התורה צ"ל בביטול דוקא, דכשם שבתפלה כתיב³⁵ אד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, כמו"כ בלימוד התורה אמרו כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו³⁶, והשמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיו³⁷, דאתה קאי על השכינה, והיינו, שלימודו צ"ל שישמיע לאזנו מה שאתה (הקב"ה) מוציא מפיו, שזהו דיבורו של הקב"ה, ואילו הוא רק חוזר את הדברים בלבד, וכאשר לימוד התורה הוא באופן כזה אזי הוא אמת ויציב כו'. וזהו ובקולו תשמעו, דהיינו קול ה' שיושב ושונה כנגדו, ולימודו הוא רק באופן דהשמע לאזנך את דבר ה' שיוצא מפיו. ובכדי שיהי' לימוד התורה באופן כזה צ"ל הקדמת העבודה דאחרי ה"א תלכו, שהו"ע ההכנה לתפלה, הן ע"י ההתבוננות בהשתלשלות שהוא הארה בלבד, והן ההכנה שקודם לזה בתיקון חצות, וע"י הכנה זו בבחי' אחרי ה"א, נעשה אצלו הענין דתלכו, שהו"ע האהבה, שזהו בפרשה ראשונה דק"ש, ואח"כ באה העבודה דאותו תיראו, שהיא בפרשה שני' דק"ש. וע"י האהבה ויראה נעשה (די אהבה ויראה טראָגן אַרויס שיהי') את מצותיו תשמורו, קיום המצוות, והו"ע פרשת ציצית, דציצית עם ח' חוטין וה' קשרים בגימטריא תרי"ג³⁸. ואח"כ בא להעבודה דבקולו תשמעו, שהו"ע לימוד התורה באופן דהשמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיו, שעז"נ אמת ויציב כו' הדבר הזה כו'.

וממשיך בכתוב ואותו תעבודו, שאין הכוונה בזה על העבודה דעבד פשוט, שהרי לאחריו כל המדריגות הנ"ל לא שייך שתהי' העבודה באופן דעבד פשוט בלבד, אלא הכוונה היא על העבודה דעבד נאמן, שהוא בביטול לגמרי. וענין זה הוא בשמו"ע, שאז הוא כעבדא קמי מארי³⁹, ביטול במציאות. והיינו, שכל המדריגות שלפנ"ז הם בבחי' ביטול היש בלבד, ולכן אין מגיעים באצילות, אלא רק בבי"ע, דלאו איהו וחיהו וגרמוהי חד⁴⁰,

(36) תדבאר רפי"ח.

(37) ברכות יג, א.

(38) ראה תנחומא קרח יב. רש"י שלח טו, לט. רש"י ד"ה

שקולה – מנחות מג, ב.

(39) שבת יו"ד, א.

(40) ראה תו"א ר"פ וירא. ובכ"מ.

(31) תהלים לג, ח.

(32) שם לד, יו"ד.

(33) ראה לקו"ת פרשתנו כא, ג. במדבר יג, ב. קונטרס

העבודה פ"ג. ובכ"מ.

(34) מה, א ואילך.

(35) תהלים נא, יז.

ודוקא הביטול דשמו"ע שהוא ביטול במציאות, היינו שהוא בטל לגמרי שאין בו שום מציאות והוא רק כלי לאלקות, הנה ביטול זה דוקא מגיע בבחי' אצילות. ועל זה נאמר ואותו תעבודו, אותו דייקא.

(ו) **אמנם** גם העבודה דשמו"ע אינה מספיקה עדיין, כי לאחר הביטול דשמו"ע, כשבא לעסוק עם גשמיות, ובמילא גם עם חומריות, אפשר שיפול ממדריגתו. וכמו שאמרו חז"ל⁴¹ המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, דמה שצריך להיות עיניו למטה היינו שצריכים באווארענען את המטה, שהרי אפשר שבתפלה הוא בביטול כדבעי, אבל אח"כ כאשר עוסק בדברים גשמיים, אזי נופל ממדריגתו כו'. ולזאת צריך להיות ובו תדבקון, שהו"ע הדביקות באופן שנעשים דבר אחד ממש, ע"ד מ"ש⁴² והיו לבשר אחד, שאז אין חשש שיפול ממדריגתו. דהנה, הטעם שאפשר להיות נפילה אחרי התפלה, הוא לפי שגם בעת התפלה הוא דבר לעצמו, אלא שהוא כלי להאור, משא"כ כאשר הביטול שלו הוא באופן שאינו רק בבחי' כלי שמקבל אור, או כמו אבר שמקבל חיות, אלא באופן שנעשה דבר אחד ממש, אזי לא שייך שיפרד (ער זא"ל אוועקגיין) מדביקות זו. וענינו בעבודת התפלה הוא הביטול דנפילת אפים שאחרי הביטול דשמו"ע. והענין בזה, כמבואר ע"פ⁴³ והאיש משתאה לה מחריש לדעת, שיש ב' אופני ביטול, הביטול דמשתאה, שהוא מלשון שממון, והביטול דמחריש, שלמעלה מענין השממון, דהביטול דשממון הוא רק באופן שנאבד (ער ווערט זיך אָן) ממציאיותו, אבל אינו נכלל בהדבר, והביטול דמחריש הוא מה שנכלל בהדבר. ויש בזה כמה משלים. משל א' הוא מאדם ששומע שכל עמוק שאינו בערכו כלל, הנה שמיעת השכל פועל עליו שהוא מתבלבל לגמרי, און ער ווייס נישט וואָס מיט אים איז, שבזה הוא נאבד ממציאיותו, אבל אינו נכלל עדיין, ואח"כ נעשה הביטול באופן שנכלל בהשכל, אז עס נעמט אים, שזהו מחריש לדעת. ויש עוד משל שהוא מתאים יותר, והוא המשל דזריעת הגרעין בארץ שע"ז נעשה הצמיחה, הנה הסדר בזה הוא שבתחילה צריך להיות רקבון הגרעין, שבזה נאבד הגרעין ממציאיותו, ואח"כ הוא נכלל בכח הצומח שבארץ, ואז דוקא נעשית הצמיחה מקטנות לגדלות. וכמו"כ הוא בעבודה, שבתחילה נאבד ומתבטל ממציאיותו עד שאין בו מאומה, והוא רק כלי להדבר שרוצה שיושפע, אבל אינו נכלל עדיין בהדבר, שזהו הביטול דשמו"ע. ולמעלה מזה הוא הביטול דנפ"א, שהוא באופן של דביקות והתכללות בהדבר עד שנעשה מציאותו, ולכן אין חשש שיפול ממדריגתו, כיון שלא שייך שיפרד מזה, הואיל ונכלל בהדבר עד שזהו מציאותו. וזהו מ"ש בזהר⁴⁴ שנפ"א הוא ביטול נעלה ביותר, ולכן נעשה אז ההמשכה למטה, דלכאורה אינו מובן, הרי גם בשמו"ע הוא בביטול במציאות כעבדא קמי מארי³⁹, וגם בשמו"ע יש ההמשכה למטה, שזהו"ע ח"י ברכות שבשמו"ע, שהם כמו הח"י

(41) יבמות קה, ב. וראה לקו"ת פרשתנו כד, א. סהמ"צ

(42) ח"ת"צ, א. ובכ"מ.

(43) ח"ת"צ, א. ובכ"מ.

(44) ח"ת"צ, א. ובכ"מ.

(45) ח"ת"צ, א. ובכ"מ.

חוליות⁴⁵ שעל ידם נמשך חיות בכל הגוף, וכמו"כ בח"י ברכות דשמו"ע שעל ידם נמשך החיות בעולם, וא"כ מהו החידוש בהביטול דנפ"א דוקא. אך הענין הוא, שהביטול דשמו"ע הוא באופן שהוא רק כלי בלבד, והביטול דנפ"א הוא באופן של דביקות והתכללות, כנ"ל. דהנה, הביטול דק"ש ושמו"ע הוא מס"נ בכח ומס"נ שמצד הנשמה, אבל אין זה נוגע בהגוף, והביטול דנפ"א הוא מס"נ בפועל ומצד הגוף. וע"ד דאיתא על צדיקים מופלגים, ומי שמסופר אודותיו בשמו הוא הבעש"ט⁴⁶, שכאשר הי' לו עליית נשמה הי' מופשט מכל הגשמת חיי חומריות גופו כמו המתעלף ממש, שזהו מס"נ בפועל ומצד הגוף, שהרי הגוף הי' כאבן דומם, וכמו"כ הוא הביטול והמס"נ דנפ"א. ולכן הנה דוקא בנפ"א ההמשכה היא למטה מטה ביותר, שלא בהדרגה. והיינו, שאף שגם בשמו"ע יש ענין ההמשכה, הנה המשכה זו היא בהדרגה דוקא, דכיון שהמס"נ אינו בהגוף, לכן אי אפשר להיות ההמשכה למטה בגשמיות, מצד החשש שיפול כו', ורק בנפ"א שהמס"נ היא גם בהגוף, הנה גם ההמשכה היא עד למטה מטה, שלא בהדרגה כלל. וזהו מ"ש ובו תדבקון בנו"ן פשוטה, דנו"ן פשוטה יוצאת מן השורה, שזה מורה שההמשכה היא עד למטה מטה. והיינו, שמצד הדביקות (וואס ער איז אָנגעהאַלטן) למעלה מעלה (שהרי נפ"א היא למעלה גם משמו"ע שבאצילות, והיינו שבחי' ובו תדבקון הוא למעלה מאצילות), לכן גם ההמשכה היא עד למטה מטה. וזהו גם מ"ש בספרי הפרישו עצמכם מע"ז, שהוא הבירור בגק"ט, והיינו, לפי שבכל בחי' הנ"ל שלפני בחי' ובו תדבקון אי אפשר להיות הבירור בגק"ט, ודוקא בבחי' ובו תדבקון שהיא תכלית העבודה, הנה בבחי' זו דוקא ההמשכה היא עד למטה מטה.

ז) וזהו מ"ש אחרי הוי' אלקיכם תלכו, שהו"ע העבודה דאהבה, דאף שהתחלת העבודה היא היראה, שהיא יסוד העבודה, הרי זה רק כאשר חושבים סדר העבודה שבכללות היום, שאז ההתחלה היא היראה, אבל בפסוק זה חשיב סדר העבודה דתפלה, ותפלה ענינה אהבה דוקא, משא"כ יראה אינה שייכת לענין התפלה דוקא, דאף שזמן התפלה הוא שעת הכושר גם ליראה, מ"מ, היראה יכולה להיות גם בזמן אחר, ועד דאפשר להיות גם יראה טבעית. ואף שגם לתפלה צריך להיות ענין היראה, שלכן גם ענין היראה מרומז בפסוק זה במ"ש אחרי, שהו"ע שמאלו תחת לראשי⁴⁷, מ"מ, הרי זה ברמז בלבד, כי, אף שהיראה מוכרחה בתפלה, מ"מ, אין זה ענין התפלה כלל, אלא ענין התפלה הוא האהבה, כמו שמבאר כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע באריכות בקונטרס העבודה⁴⁸, שתפלה היא התחברות הנשמה באלקות, דתפלה היא מלשון התופל כלי חרס⁴⁹, ובתפלה נעשה העלאת הניצוצות, וב' ענינים אלו (התחברות הנשמה והעלאת הניצוצות) הם ע"י האהבה דוקא. ולכן התחלת הפסוק הוא אחרי ה"א תלכו, שהו"ע האהבה כנ"ל, ואח"כ נאמר ואותו

תרפו ואילך. שערי תשובה שם כב, ג ואילך.

(48) פ"א. וראה שם ספ"ג ואילך.

(49) כלים פ"ג מ"ה. וראה תו"א תרומה עט, סע"ד. סה"מ

תש"ט ע' ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם.

(45) ראה ברכות כו, ב. זח"ג רנה, סע"ב. לקו"ת בלק ע, ג

ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי בלק ע' איתקנה ואילך.

(46) שערי תשובה שם מו, ד.

(47) שה"ש ב, ו. וראה סידור שם כג, ג ואילך. אוה"ת שם ע'

תיראו, שהו"ע יראה עילאה, ובקולו תשמעו, הו"ע לימוד התורה, ואותו תעבודו הוא הביטול דשמו"ע, ועד לבחי' ובו תדבקון, שזהו תכלית העבודה, שנעשה דבר אחד כו'.
 ח) והנה כשם שכללות העבודה נחלקת לג' הקוים דתורה קיום המצוות ועבודת התפלה, כמו"כ יש גם בזמני השנה ג' חלוקים אלו. והזמן של עבודת התפלה הוא בעשי"ת, כמ"ש⁵⁰ דרשו הוי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דקאי על העשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ שאז הוא בהמצאו גם ביחיד (כמו בתפלת צבור דכל השנה)⁵¹. וההכנה לזה היא בחודש אלול, והיינו, דכשם שבענין התפלה שבכל יום צ"ל תחילה העבודה דתיקון חצות, שהו"ע הכובד ראש, ואח"כ בא ענין האהבה, שזהו"ע דאחרי ה"א תלכו, הנה כמו"כ גם בעשי"ת שהוא זמן התפלה של כל השנה, צ"ל עבודת ההכנה בחודש אלול בעשיית חשבון הנפש מכל השנה, שהוא כמו בתיקון חצות, שזהו"ע שמאלו תחת לראשי, ועי"ז נעשה וימינו תחבנקי⁴⁷, שהו"ע העבודה דאהבה, שגם ענין זה שייך לעבודה דחודש אלול, שהרי אלול הוא ר"ת אני⁵² לדודי ודודי לי⁵³, שהו"ע העבודה דאהבה מלמטלמ"ע. ונמצא⁵⁴, שהעבודה דחודש אלול היא באופן דאחרי ה"א תלכו. ובימי הסליחות ובפרט בר"ה היא העבודה דאותו תיראו, שאז הוא זמן היראה, כי הוא נורא ואיום⁵⁵. ואת מצותיו תשמורו הוא המצוה דתקיעת שופר, וזהו שמסיים ובקולו תשמעו, שהוא קול השופר, והיינו דכשם שנת"ל בפירוש ובקולו תשמעו שקאי על לימוד התורה, שהלימוד צריך להיות באופן ששומע קולו של הקב"ה, כמו"כ הוא גם בקול השופר, שצריך לשמוע קול השופר שלמעלה. ובזה מתרץ כ"ק אדמו"ר הצ"צ⁵⁶ קושיית הר"ן⁵⁷ בטעם שינוי הברכה דשופר לברכת מגילה, שבמגילה מברכים על מקרא מגילה, ובשופר מברכים לשמוע קול שופר, דלכאורה הי' צ"ל נוסח הברכה שוה בשניהם ומהו החילוק ביניהם, ומתרץ כ"ק אדמו"ר הצ"צ⁵⁸ על דרך החסידות, דבתק"ש צריך לפעול שישמעו קול השופר של הקב"ה, שעז"נ⁵⁹ ואד' הוי' בשופר יתקע, שע"ז יתקע בשופר גדול⁵⁹, דקאי ג"כ על התקיעה שלמעלה. ואותו תעבודו קאי על כללות העבודה דעשי"ת וגם ר"ה ויוה"כ בכלל זה. ובו תדבקון קאי על העבודה דיוה"כ בפרט, כדאיתא⁶⁰ שנעילה דיוה"כ הוא כמו ענין נפ"א, שזהו שבסיום תפלת נעילה אומרים שמע ישראל גו', וצריך לכוון למסור נפשו בפועל⁶¹, שהו"ע העבודה באופן של דביקות שנעשה דבר אחד, ועי"ז נעשית ההמשכה בכל השנה, שזהו"ע דבו תדבקון בנו"ן פשוטה, שמורה על ההמשכה בכל הענינים במשך כל השנה.

(50) ישע' נה, ו.

(51) ר"ה יח, א. יבמות מט, ב. קה, א.

(52) שה"ש ו, ג.

(53) אבודרהם סדר תפלת ראש השנה. פרי עץ חיים שער ראש

השנה פ"א. ב"ח לטור או"ח סתקפ"א.

(54) ראה אוה"ת שם ע' תרצו.

(55) פיוט "ונתנה תוקף" בתפלת מוסף דר"ה ויוהכ"פ.

(56) אוה"ת שם.

(57) פסחים ז, ב.

(58) זכרי' ט, יד.

(59) ישע' כז, יג.

(60) לקו"ת תצא לו, ד.

(61) של"ה – הובא במחזור בסיום תפלת נעילה (קודם אמירת

פסוק שמע ישראל).

בס"ד. שיחת שבת פרשת ראה, מבה"ח וער"ח אלול, ה'תשי"ד.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן ניגון שמחה, ואחרי כן "צמאה לך נפשי". אחרי כן ציוה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל אחרי הוי' אלוקים תלכו גו'.

* * *

ב. בפרשתנו¹ מדובר אודות "זאת הבהמה אשר תאכלו"², בהמות טהורות, ואודות "הבהמה אשר לא תאכלו", בהמות טמאות. והתורה נותנת שני סימנים ל"הבהמה אשר תאכלו": "מעלת גרה" ו"מפרסת פרסה"³.

בסימנים⁴ שבתורה ישנם ב' סוגים: א) גורמים - סימנים שהם טעם וסיבה לדבר, ובנדון דידן - על ידי זה שהבהמה היא מעלת גרה ומפרסת פרסה, הרי היא בהמה טהורה; ב) מבדילים - סימנים שאינם טעם וסיבה לדבר, ואינם אלא מבררים את הטהרה והיפך הטהרה שישנה בדבר מצד עצמו, שענין זה נתברר על ידי הסימנים⁵.

פנימיות התורה, תורת החסידות, מקשרת את המשל עם הנמשל. ואף שהמשל הוא דבר זר, ואינו אלא משל בלבד - אף על פי כן מקשרים אותו עם הנמשל, כיון שאין מקרה סתם ("קין צופאל") בעולם, וזה שענין זה הוא משל לנמשל - הרי זה מפני שגם המשל, כשיריד לעולם תחתון יותר - נעשה משל⁶.

על פי זה, לשני הסוגים שבסימנים ישנה שייכות להדבר עצמו. אפילו הסימנים שאינם טעם וסיבה, ואינם אלא סימנים כדי לברר - גם הם קשורים עם הדבר עצמו. לא במקרה זהו הסימן של הדבר, אלא שכאשר הדבר יורד למטה יותר נעשה הוא - הסימן.

ובמילא מובן, שב' הסימנים ד"מעלת גרה" ו"מפרסת פרסה", בכל סוג סימנים שייכללו - יש להם שייכות ל"זאת הבהמה אשר תאכלו".

ג. ענין האכילה - "זאת הבהמה אשר תאכלו" - הוא, שלוקחים חי, צומח או דומם, ועל ידי זה שאוכלים אותו, נעשה "דם ובשר כבשרו", שמהדומם, הצומח או החי - נעשה מדבר, שעל ידי זה מתמלאת התכלית דהדומם, הצומח או החי - שהוא נכלל בהמדבר⁷.

גם באדם גופא ישנם ענינים שבהם הוא שוה לדומם, צומח וחי, על דרך מאמר הגמרא⁸ "שלשה כבהמה", וישנם ענינים שבהם הוא מחולק מדומם צומח חי, שבהם הרי הוא אדם, מין המדבר.

וכשם שבדומם צומח חי מדבר בכלל, לא הדומם צומח חי הם התכלית, אלא המדבר דוקא, וגם המעלה בדומם צומח חי היא דוקא כשהם נכללים בהמדבר - כן הוא גם בהמדבר גופא: הענינים שבהם הוא דומה לדומם צומח חי - אינם המעלה והתכלית שלו. התכלית היא בענין המדבר שבו; והתכלית דשאר עניניו - הדומם צומח חי שבו - היא, שגם הם יהיו בהתאם לענין המדבר שבו, ויהיו נכללים בו.

וכן הוא גם בנוגע להדומם, צומח וחי - בכללות - שהאדם משתמש בהם והם נכללים בו, שהתכלית היא שיהיו נכללים בהמדבר שבאדם דוקא, על ידי זה שהאדם ישתמש בהם בהתאם לענין ומעלת האדם⁹.

ד. עניינו האמיתי של אדם הוא - "אדמה"¹⁰ לעליון¹¹, כביכול, ל"אדם העליון שעל הכסא"¹², שהוא - "אדם העליון שעל הכסא" - ה"אדם" האמיתי, אמיתית מעלת המדבר. המעלה דאדם התחתון היא - שהוא "אדמה" לאדם העליון, ולכן נקרא בשם "אדם".

מעלת האדם היא - שיהא נכלל ב"אדם העליון", על ידי זה שימלא את שליחותו של "אדם העליון". וכמבואר

(6) ראה תורת מנחם שם ע' 229, ובהנסמן שם בהערה 181.

(7) ראה לקו"ש ח"ט ע' 206, ובהנסמן שם בהערה 72.

(8) חגיגה טז, א.

(9) ראה גם תורת מנחם שם ס"ע 44 ואילך.

(10) ישע"י יד, יד.

(11) של"ה חלק תשוב"כ וישב סוף הדרוש צאן יוסף. ובכ"מ. גם בספר עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ב פל"ג. ועוד.

(12) ראה יחזקאל א, כו.

(1) מכאן עד סוס"ח - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"ב ע' 375 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(2) פרשתנו יד, ד.

(3) שם, ו.

(4) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"ח ס"ע 145 ואילך. וש"נ.

(5) ראה בפרטיות צפע"נ להגאון הרג"צ ריש על הרמב"ם ריש ה' מאכלות אסורות.

בלקוטי תורה¹³, שעל ידי זה שעושים שליחותו של אדם העליון - נעשים "כמותו"¹⁴, שהוא ענין ההתכללות, שנכלל באדם העליון.

ויש בזה סדר והדרגה: תחילה הרי זה במדרגה תחתונה, אחרי כן למעלה יותר, עד שפועל בעצמו ההתכללות - שנכלל לגמרי באדם העליון. וכפי שנתבאר (בהמאמר¹⁵), שתחילה העבודה היא באופן ד"אחרי הוי' אלוקיכם תלכו"¹⁶ - אחרי, שאין זה אלא "אחוריים" בלבד, עד שמגיעים לתכלית העליה - "ובו תדבקון"¹⁷, שאינו שום מציאות לעצמו כלל, אלא נעשה לגמרי דבוק, ועד שנעשה דבר אחד.

- ועל דרך מדרגת משה רבנו, שאמר¹⁸ "ונתתי עשב", כיון שהיה בטל לגמרי ולא היה מציאות כלל, "ונחננו מה"¹⁹, "שכינה מדברת מפומא דילי"²⁰ (על ידי ה' המוצאות שלו), שזוהי המדרגה ד"ובו תדבקון". -

וכמו בו עצמו - כן הוא גם בהדומם צומח חי שמשמש בהם, שתכליתם היא שיהיו נכללים ב"אדם העליון". ה. ענין זה - לקחת בהמה, ש"רוח הבהמה היורדת היא למטה"²¹, ולפעול בה העלאה והתכללות, היפך טבעה דירידה למטה - תחילה התכללות באדם התחתון, ועל ידי זה גם באדם העליון - הרי זה דרך רחוקה ביותר, מ"אחרי הוי' אלוקיכם" עד "ובו תדבקון", ו"כל הדרכים בחזקת סכנה"²².

וכדי שיהיה אפשר לעבור דרך זו - נתנה לנו התורה שני סימנים, המורים אם האדם עושה עבודתו כראוי: אם הוא מתעסק בדברים הגשמיים דדומם צומח חי לשם שמים ולעבודת הוי', שאז פועל הוא בהם העלאה והתכללות כנ"ל - "אשר תאכלו"; או שאינו עושה זאת כראוי, שאינו עושה זאת לעבודת הוי' אלא מצד טבעיותו ורגילותו, שאז אינו פועל בזה העלאה אלא להיפך, ואז - "אשר לא תאכלו".

ו. בתורה אור²³ מובא אודות ר' חנינא בן תרדיון²⁴, שעשה ב' ענינים - מעשה אחד שעשה בקו החד, ומעשה שני שעשה בקו הגבורה - ועשה את שניהם באותו אופן, ועל ידי זה ידעו שאין זה מצד הטבע אלא מצד עבודה, כי אילו היה זה מצד הטבע - לא היו יכולים להיות ב' הענינים באותה חיות.

וכמו שכתוב בספרי²⁵ שאהבה ויראה הם ב' מידות הפכיים ואינם יכולים להיות יחד, מלבד בעבודת הוי', שבזה יכולים להיות ב' המידות יחד.

וזוהו גם כן מה שנאמר באברהם אבינו בשעת ניסיון העקידה דוקא "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה"²⁶: הניסיונות הקודמים היו בקו אחד - קו הימין, ולכן לא היה אפשר לדעת אם אין זה מצד הטבע. אבל כאשר היה ניסיון זה, שלקח את יצחק להעקידה, עד שרצה לעשות מה שרצה, שזהו ענין שמצד קו הגבורה - אזי "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה", "עתה ידעתי" גם על כל הניסיונות הקודמים, שהם מצד עבודה²⁷.

ז. זהו הסימן ד"מפרסת פרסה":

כאשר פועלים רק בקו אחד, "בקיימא דחד סמכא"²⁸ - ייתכן שזהו מצד הטבע והרגילות. הסימן לבהמה טהורה היא "מפרסת פרסה" - שהפרסה מחולקת ומכוונת ימינה ושמאלה, לשני הצדדים. הוא יוצא מטבעו ורגילותו, ועושה את שליחותו של "אדם העליון", בכל מקום ששולחים אותו.

הדין ב"מפרסת פרסה" הוא, שהפרסה צריכה להיות מחולקת מלמעלה ומלמטה, ואם לא - אין זו בהמה טהורה²⁹. והיינו, שהעבודה בב' הקווין צריכה להיות לא רק בחיצוניות בלבד; אם ענין זה הוא רק בחיצוניות, אבל בפנימיות אינו עומד אלא בקו אחד - אזי "לא תאכלו", שאינו פועל את ההעלאה והתכללות. עליו להיות מחולק בפנימיות וגם בפועל, בכל כולו ("דורך און דורך"), ואז "תאכלו", שפועל את ההתכללות, עד שבא לידי "ובו תדבקון".

(13) ויקרא א, ג, ב, א.	(21) קהלת ג, כא.
(14) שהרי "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות לד, ב במשנה). וש"נ.	(22) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד. קה"ר פ"ג, ב (ב).
- מהנחה בלתי מוגה.	(23) תולדות יט, ב.
(15) לעיל ע' ה' ואילך.	(24) ע"ז יח, א.
(16) פרשתנו יג, ה.	(25) ואתחנן ו, ה.
(17) פרשתנו יג, ה.	(26) וירא כב, יב.
(18) עקב יא, טו.	(27) ראה תניא אגה"ק סי"ג (קט, ב).
(19) בשלח טז, ז-ח.	(28) לשון האד"ר בתחלתה (זח"ג קכז, ב). וראה תורת לוי"צ ע' שג.
(20) להעיר מזה"ג רלב, א ושם ז, א. רסה, סע"א. שמו"ר פ"ג, טו.	(29) פרש"י פרשתנו יד, ו.

ויק"ר פ"ב, ג. מכילתא יתרו יח, ט. לקו"ת ויקרא נ, א.

ואף על פי כן, כיון שהוא עוסק בגשמיות, ששייכת לחומריות - הרי אפילו כשהוא רואה ש"מפרסת פרסה", אין לו לסמוך על עצמו, וצריך להיות גם הסימן ד"מעלת גרה" - לחזור וללעוס ("איבערקייען"), לבדוק את עצמו, ולברר עוד פעם ועוד פעם³⁰.

ח. ההוראה מזה בעבודה בפועל - שאפשר ללמדה מלמטה למעלה, ומלמעלה למטה - היא: כשם שכאשר עומדים לאכול מבהמה, יש לבדוק אם יש לה סימני טהרה, ואם לא אסור לאוכלה - כך גם בכל ענין בעולם הזה שעומדים לעשות, צריכים לבדוק בסימנים אלו: עליו להיות בטוח שעושה זאת לא "למלאות תאוות נפשו", ואפילו אם נראה בעיניו שסימן זה מתאים ("שטימט") - אסור לו לסמוך על זה, ויש צורך בבירור שני.

* * *

ט. על הפסוק³¹ "אחרי הוי' אלוקיכם תלכו גו' ובו תדבקון" איתא בגמרא³² (והובא במאמר דיבור המתחיל אחרי ה' אלוקיכם תלכו לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק³³): "וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה.. אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה.. הקב"ה ביקר חולים.. אף אתה בקר חולים, הקב"ה ניהם אבלים.. אף אתה תנחם אבלים". ולכן דעת רבנו יונה³⁴ שמצות ניהום אבלים היא מדאורייתא. - גם בדברי הרמב"ם³⁵ יש מפרשים³⁶ שענין זה הוא מדאורייתא, אלא שאין זה בנוגע לניהום אבלים דוקא, כי אם, בנוגע לכל הענינים שהם בכלל "ואהבת לרעך כמוך". אמנם רבנו יונה כותב להדיא שמצות ניהום אבלים היא מדאורייתא, ועל פי זה מבאר דברי המשנה³⁷ "קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור (קריאת שמע) עד שלא יגיעו לשורה יתחילו, ואם לאו לא יתחילו" - "משום דתנחומי אבלים מדאורייתא.. דכיון שעוסק במצוה פטור מן המצוה". ואמנם מקשים על רבנו יונה מנא לי' שהוא מדאורייתא, ובאמת מקורו במאמר חכמינו ז"ל הנ"ל.

- רצוני להזכיר ענין זה, בגלל המאורע שאירע לפני שבת קודש³⁸. ואף שכ"ק מורי וחמי אדמו"ר כבר דאג והשתדל עבורו בכל המצטרך לו ("דער רבי האָט אים שוין אַרויסגעשלעפט וואוהין מען דאַרף") - הרי, הענינים דלמעלה אינם באים תמורת הענינים דלמטה, ומה שצריכים לעשות מצד למטה, יש לעשות.

י. ועל דרך זה מצינו בנוגע לשמחת חתן וכלה - "שעשה הקב"ה שושבינות (שנשתדל בחיתונו לשמחון) לאדם הראשון, מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן"³⁹.

וענין זה שייך לחודש אלול - שהרי, לאחר כל הפירושים בהענין ד"אני לדודי ודודי לי"⁴⁰ (ראשי תיבות אלול⁴¹), "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"⁴², והפירוש הפשוט של פסוק זה - קאי על חתן וכלה (ולכן נאמר פסוק זה בשיר השירים, שבו מדובר בענין חתן וכלה).

ולכן נאמר ענין זה ב' פעמים ("אני לדודי ודודי לי", ו"דודי לי ואני לו"⁴³) - כי, כשם שברוחניות ישנם ענינים שמלמעלה למטה וענינים שמלמטה למעלה, כך הוא בענין חתן וכלה, ש"יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו"⁴⁴.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה להתלמידים שיחיו שנישואיהם בחודש זה, וכן לעוד תלמידים, לומר "לחיים"].

* * *

(36) ראה בספרים שנשמנו ברמב"ם הוצאת פרנקל.

(37) ברכות רפ"ג (יא, ב בדפי הרי"ף).

(38) פטירתו של הרה"ג והרה"ח ר' מאיר אשכנזי ז"ל - ביום ד',

כ"ז מנחם-אב (המו"ל).

(39) עירובין יח, ב (ובפרש"י). וש"נ.

(40) שה"ש ו, ג.

(41) שעה"פ עה"פ. ועוד.

(42) שבת סג, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת וישב לו, יז.

(43) שה"ש ב, טז.

(44) ב"ר פס"ח, ג.

(30) וע"ד המבואר לעיל בהמאמר (ע' ט) בנוגע לב' המדריגות בענין הביטול - "משתאה ומחירש" (חיי שרה כד, כא) - הביטול ד"משתאה", שיוצא ממצאותו, והביטול ד"מחירש", שנכלל בדבר (מהנחה בלתי מוגה).

(31) פרשתנו יג, ה.

(32) סוטה יד, א.

(33) נדפס לאח"ז באוה"ת פרשתנו ע' תשב. כרך ו - ע' ב'שיח.

(34) ברכות רפ"ג (יא, ב בדפי הרי"ף).

(35) ה' אבל רפי"ד: "מצות עשה של דבריהם.. בכלל ואהבת לרעך כמוך".

יא. כ"ק מורי וחמי אדמו"ר סיפר⁴⁵, שפעם ביקש מאביו, כ"ק אדמו"ר נ"ע, מתנה, ואדמו"ר נ"ע אמר בפניו מאמר כפי שאמרו אדמו"ר הזקן בדורו, ומאמר זה עם הוספות - כפי שאמרו אדמו"ר האמצעי בדורו, וכך כל נשיא בדורו. בכלל, קשה לברר ולמצוא ("פאנאנדערקלייבן") במאמרים כיצד נאמר המאמר על ידי כל נשיא. אבל ישנם מאמרים שנשארו בידינו מכל הנשיאים, ובמאמרים אלו אפשר לראות את ההוספות שהוסיף כל נשיא בדורו.

המאמר דיבור המתחיל אחרי הוי' אלוקיכם תלכו - ישנו מאדמו"ר הזקן בלקוטי תורה⁴⁶, ללא ההגהות וההערות.

מאדמו"ר האמצעי - ישנו מאמר זה בסידור⁴⁷, אבל כפי שהוא בסידור ניכר שזהו מאמר אדמו"ר הזקן; אמנם, מאמר זה ישנו גם בשער התפלה⁴⁸, ומאריכות הלשון ניכר שזהו מאמר אדמו"ר האמצעי (דהיינו - מאמר אדמו"ר הזקן עם הוספות אדמו"ר האמצעי).

מאדמו"ר הצמח צדק - ישנו המאמר בלקוטי תורה עם ההגהות, ומלבד זאת - ישנו גם ב"ביכל" בכתב יד⁴⁹ אלא שבה"ביכל", המאמר אינו מסודר, ואין בו מוקדם ומאוחר. ובסוף ה"ביכל" ישנו דף, שבו נרשמו עבור המעתיק הוראות להעתקת המאמר - מה עליו להעתיק מהסידור, מה עליו להעתיק משער התפלה, והיכן עליו להכניס את ההוספות.

יב. הענין שנתבאר לעיל בהמאמר⁵⁰, שחילוקי המדרגות ד"אחרי הוי' אלוקיכם תלכו גו' ובו תדבקון" הם בהתאם לחילוקי הזמנים דאלול ועשרת ימי תשובה (ש"אחרי ה' אלוקיכם תלכו" קאי על חודש אלול, "ואותו תיראו" קאי על ראש השנה, "ואת מצוותי תשמורו ובקולו תשמעו" קאי על מצוות תקיעת שופר, "ואותו תעבדו" קאי על עשרת ימי תשובה, "ובו תדבקון" קאי על יום הכיפורים) - מקורו במאמר הצמח צדק הנ"ל (שבה"ביכל")⁵¹, ולעת-עתה - זהו המקום היחיד שמצאתי ענין זה.

והנה, בהדף הנ"ל (שבסוף ה"ביכל") נרשם⁵²: "או יש לומר, ואת מצוותי תשמורו זהו וימינו תחבקני"⁵³ שאחר ואותו תיראו, והיינו ימי החג שיש בהם הרבה מצוות, ובו תדבקון זהו שמיני עצרת".

[והנה, על פי ההוראות שנרשמו שם בענין העתקת המאמר - הרי פירוש שני זה ("או יש לומר") לא ניתן להעתיק.

אמנם, אף שהפירוש השני לא ניתן להעתיק - הרי בענין זה ישנו פתגם מכ"ק מורי וחמי אדמו"ר, על ביטוי ("א ווארט") שאדמו"ר מוהר"ש כתב והעביר עליו קולמוס, ועל כך אמר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר - שיש ללמוד את הביטוי, ולהבין הן את הטעם שאדמו"ר מוהר"ש כתבו, והן את הטעם שהעביר עליו קולמוס...

ועל אחת כמה וכמה בענין זה - שאין המדובר בביטוי בלבד אלא בענין שלם, ושלא העביר עליו קולמוס (ורק הורה שלא להעתיקו) - שבודאי יש ללמדו].

ולפי פירוש זה, צריך לומר, ש"ובקולו תשמעו" - שהוא ענין הקשור עם התורה (כמבואר בהמאמר⁵⁴) - קאי על שמחת תורה (שבחול"ל הוא ביום בפני עצמו, וגם בארץ ישראל ישנו הענין דשמחת תורה, אלא ששם הוא ביחד עם שמיני עצרת).

יג. וביאור השייכות בין שני פירושים אלו (שלהפירוש הראשון קאי "בקולו תשמעו" ו"ובו תדבקון" על ראש השנה ויום הכיפורים (כמבואר בהמאמר), ולהפירוש השני קאי על שמיני עצרת ושמחת תורה) - על פי פתגם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר (שאמרו גם במאמר דא"ח)⁵⁵, ששמחת תורה הוא אותו ענין כמו ראש השנה, אלא שראש השנה הוא בקו המרירות ושמחת תורה הוא בקו השמחה.

וחודש אלול (שהוא הענין ד"אחרי הוי' אלוקיכם תלכו", כמבואר בהמאמר) הוא הכנה לשני הענינים - הן לקו המרירות דראש השנה ויום הכיפורים, והן לקו השמחה דשמחת תורה. ולכן ישנו בחודש אלול גם ענין השמחה בתורה.

(45) ראה "רשימות" חוברת קעב ע' 9. וראה גם תורת מנחם - התוועדות ח"א ע' 253.

(46) פרשתנו יט, ב ואילך.

(47) עם דא"ח - כג, ד ואילך.

(48) שערי תשובה ח"א כב, ג ואילך.

(49) נדפס לאח"ז באוה"ת פרשתנו ע' תרפו ואילך. כך ו' - ע' ב'שיח ואילך.

(50) ע' יא ואילך.

(51) אוה"ת שם ע' תרצו ואילך. כך ו' - ע' ב'שכג ואילך.

(52) אוה"ת שם ס"ע תרצו ואילך.

(53) שה"ש ב, ו. ח, ג.

(54) לעיל ע' ח.

(55) ד"ה ביום השמחה"צ תרצ"ה פכ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שלט, א) - נעתק ב"היום יום" כב תשרי, שמיני עצרת.

ושני ענינים אלו מרומזים בכתוב "(אני לדודי ודודי לי) הרועה בשושנים"⁵⁶ - שבתית "שושנים" מצינו שני פירושים⁵³: א) "אל תקרי שושנים אלא ששונים", "ששונים בתורה"⁵⁷ - שהוא ענין ההכנה לשמחת תורה; ב) "ששונים" קאי על י"ג מכילין דרחמי⁵⁸, שהוא ענין המרירות - הכנה לראש השנה ויום הכיפורים.

יד. על פי זה⁵⁹ יובן מה שכתוב במגלה עמוקות⁶⁰, ש"אלול" ראשי תיבות "ארון לוחות ושברי לוחות" - דלכאורה, מהי השייכות ד"אלול" ל"ארון לוחות ושברי לוחות"? וביאור הענין:

אף שידוע שענין התשובה הוא למעלה מהתורה, הרי גם את ענין התשובה יודעים מהתורה דוקא, והיינו, שהתורה מגלה את ענין התשובה⁶¹.

וענין זה מרומז בכך שגם שברי לוחות היו מונחים בארון יחד עם הלוחות:

"שברי לוחות" - הוא ענין התשובה. ולכן מצינו שיש מעלה בענין שבירת הלוחות, שלכן, אמר הקב"ה למשה רבנו "ישר כוחך ששברת"⁶², ויתירה מזו איתא בירושלמי⁶³ ש"הקב"ה אמר לו שישברם" - על דרך מעלת בעלי-תשובה על צדיקים, ש"במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו"⁶⁴.

וזוהו שגם ה"שברי לוחות" (ענין התשובה שלמעלה מהתורה) היו מונחים באותו ארון שבו היו מונחים הלוחות (ענין התורה), כיון שגם ענין התשובה (שלמעלה מהתורה) מתגלה על ידי התורה דוקא. והיינו, שהצדיקים (שעניינם תורה) הם המגלים ומורים את סדר התשובה.

ונמצא, שההכנה דחודש אלול היא בנוגע לשני ענינים אלו, ענין התשובה (שברי לוחות) וענין התורה (לוחות), ובאופן ששני ענינים אלו קשורים זה לזה (כנ"ל בענין השייכות דראש השנה ושמחת תורה) - כיון שחודש אלול הוא הכנה הן לראש השנה (תשובה) והן לשמחת תורה (תורה), כנ"ל.

וזוהי השייכות דחודש אלול להראשי תיבות "ארון לוחות ושברי לוחות" - כיון שבחודש אלול ישנם ב' הענינים דלוחות ושברי לוחות (תורה ותשובה), באופן שהם קשורים זה לזה (על ידי הארון).

טו. ויש להוסיף בזה:

בנוגע לארון מצינו⁶⁵, ש"מקום ארון אינו מן המידה". והיינו, שאף ש"מקום ארון" היה במציאות - שהרי הארון עמד בקדש הקדשים, וממנו היו "עשר אמות אויר לכל רוח"⁶⁶, והארון עצמו היה במידה (של אמות שלמות ואמות שבורות) - הרי מקום זה היה באופן ד"אינו מן המידה".

והענין בעבודה - שבשני קוים אלו ("לוחות" ו"שברי לוחות") צריכה להיות העבודה באופן של יציאה ממידה והגבלה, ואז פועל הקב"ה את היציאה ממידה והגבלה לאמיתתה.

וזוהו ענינו של חודש אלול, שהוא (כמאמר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר⁶⁷) חודש החשבון, שבו יש לערוך חשבון-נפש על כל המעשים, הדיבורים והמחשבות במשך כל השנה - שיש לפעול שענינים אלו לא יהיו על פי המידה וההגבלה שלו.

וזוהי ההכנה לראש השנה, שבו נכתבין ונחתמין לאלתר בספרן של צדיקים⁶⁸, לשנה טובה ומתוקה.

* * *

טז. דובר⁶⁹ באריכות⁷⁰, שחודש אלול הוא ענין ערי מקלט.

(56) ראה לקו"ת פרשתנו לג, א ואילך. ובכ"מ.
 (57) שבת ל, ב. וש"נ. זח"ב כ, ב. שם עדר, א.
 (58) הקדמת הוזהר בתחלתה.
 (59) תוכן סעיף זה נדפס בלקו"ש ח"ד ע' 1350 ואילך (בשילוב עם שיחת ש"פ תצא תשי"ז).
 (60) פ' עקב ד"ה אלול (נה, א).
 (61) ראה לקו"ש ח"ה ע' 121. וש"נ.
 (62) שבת פז, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת ס"פ ברכה.
 (63) תענית פ"ד ה"ה.
 (64) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.
 (65) יומא כא, סע"א. וש"נ.
 (66) פרש"י שם.
 (67) ראה סה"מ תרצ"ו ס"ע 141. וש"נ.
 (68) ראה ר"ה טז, ב.
 (69) מכאן עד סוף השיחה - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידיש), ונדפס בלקו"ש ח"ב ע' 380 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.
 (70) שיחת שבת מבה"ח אלול תשי"א ס"ד ואילך (תורת מנחם - התוועדות ח"ג ע' 285 ואילך). וש"נ.

[ותוכן⁷¹ הענין:]

עניינם של ערי מקלט הוא - הסיוע לרוצח נפש להינצל מגואל הדם. ועד שאפילו רוצח במזיד - הרי "בתחילה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט"⁷², וכל זמן שהרוצח שהה בעיר המקלט היה ניצול מגואל הדם, ורק לאחר זה "בית דין שולחין ומביאין אותו משם"⁷³, והיו עורכים משפט אם הוא חייב גלות, או אפילו עונש חמור יותר. ונמצא, שעל ידי עיר המקלט ניצול מגואל הדם על כל פנים עד לזמן הדין ומשפט, וגם בשעת המשפט - הרי "אפשר דחזו לי זכותא"⁷⁴.

וזוהו גם ענינו של חודש אלול - בבחינת "ערי מקלט" לעובר עבירה:

על ידי כל עבירה שהאדם עושה - הרי הוא בבחינת רוצח נפש, "שופך דם האדם באדם"⁷⁵, דם האדם דקדושה באדם בליעל (היצר הרע)⁷⁶.

וחודש אלול - הוא בבחינת "ערי מקלט", שבם יכול הוא להינצל מ"גואל הדם", הוא היצר הרע (ש"הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות"⁷⁷), עד הדין ומשפט דראש השנה, וביתניים יכול לחזור בתשובה.

ובענין זה - ישנה מעלה בהדין ומשפט שלמעלה (בראש השנה) על הדין ומשפט שלמטה, שהרי בהדין ומשפט שלמטה - לא על כל דבר מועילה תשובה⁷⁸ (וכידוע⁷⁹ הסיפור מכ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שהעביר שוחט משחיטתו אף שעשה תשובה), מה שאין כן לגבי הדין ומשפט שלמעלה - התשובה מועילה על הכל.

ואפילו "האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב (ש)אין מספיקין בידו לעשות תשובה" (ועל דרך זה "אחטא ויום הכיפורים מכפר אין יום הכיפורים מכפר")⁸⁰ - הרי "דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה מקבלין תשובתו"⁸¹.

וזוהו ענינו של חודש אלול - ענין הגלות, ש"גלות מכפרת"⁸², ועד שנעשה "וחי"⁸³ - "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום"⁸⁴, כמדובר בשיחה הנ"ל בארוכה].

וישנה הוספה לענין זה:

על הענין ד"שופטים ושוטרים גו"⁸⁵, איתא בספרי⁸⁶, שה"שופטים ושוטרים"⁸⁷ היו "בכל מושבותיכם - (גם) בחוצה לארץ". וממשיך בספרי: "יכול אף ערי מקלט יהיו נוהגות בארץ ובחוצה לארץ, תלמוד לומר אלה כו', ערי מקלט אינן נוהגות אלא בארץ". ומכל מקום איתא בספרי⁸⁸, שערי מקלט קולטות גם רוצח שבחוצה לארץ, אלא שערי המקלט עצמן היו בארץ ישראל דוקא.

מזה שהספרי מדמה את הענין ד"שופטים ושוטרים" לערי מקלט, שכשם ש"שופטים ושוטרים" היו גם בחו"ל, קא סלקא דעתא שגם ערי מקלט היו נוהגות בחו"ל - משמע, שערי מקלט שייכים ל"שופטים ושוטרים".

ענין ה"שופטים", ואפילו ה"שוטרים" שהיו רודין⁸⁹ - לא היה כדי להעניש, אלא הכוונה היתה כדי שעל ידי זה יהיה זיכרון⁹⁰. וזוהו גם כן הענין דערי מקלט, גלות - "גלות מכפרת"⁹¹. וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן באגרת

(71) החצ"ר - מהנחה בלתי מוגה.

(72) מכות ט, ב.

(73) מכות ט, ב.

(74) גיטין כט, רע"א.

(75) נח ט, ו.

(76) לקו"ת במדבר יג, ג.

(77) ב"ב טז, א.

(78) ראה שו"ת נוב"י או"ח מהדו"ק סל"ה.

(79) ראה תורת מנחם שם ע' 288 הערה 33.

(80) יומא פה, ב (במשנה).

(81) תנאי אגה"ת פי"א.

(82) ברכות נו, סע"א. וש"נ. וראה מכות יא, ב ותוד"ה מיד.

(83) ואתחנן ד, מב. ועוד.

(84) שם, ד. וראה אבות דר"נ ספ"ד.

(85) ר"פ שופטים.

(86) מובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קעו. לפנינו בספרי זוטא (מסעי לה, כט).

(87) ממש"כ בספרי ר"פ שופטים ובסנהדרין (טז, ב) מנין שמעמידין

שופטים לישראל ת"ל כו' שוטרים ת"ל כו', משמע לכאורה דצריך לימוד מיוחד לשוטרים, ובכל מושבותיכם (מסעי שם) דמיני' ילפינן דנוהג גם בחו"ל (מכות ז, א. וספרי שם), הרי מדבר רק בשופטים. אבל מדברי ר' אלעזר (תנחומא ר"פ שופטים) אם אין שוטר אין שופט, משמע דבכ"מ שממנים שופטים מוכרח שיהיו גם שוטרים (וביל"ש שם מוכח דאינו חולק על הת"ק). ועפ"ז מוכן בפשיטות: (א) קושיה הש"ס במכות (שם) א"כ מה ת"ל בכל שעריך, כיון דגם שוטרים נוהגין בחו"ל. (ב) הא דאין מונים העמדת שופטים ושוטרים בשני מ"ע. וראה תורה תמימה ר"פ שופטים. פי' הרי"פ פערלא לסהמ"צ להר"ס ג פרשה א בסופה. ג) ל' הרמב"ם בסהמ"צ (שם): מנין שממנים ב"ד לכל ישראל ת"ל שופטים ושוטרים כו' אלה הדינים נוהגין בין בארץ בין בחו"ל. - וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 103 ואילך

(88) מסעי שם, יג.

(89) פרש"י עה"פ.

(90) וכלשון התנחומא (שם): שוטר שיוציא ממנו כו' משפט צדק

ללמדך שצדקה עושין כו' ועם החייב שמוציאין את הגזילה מתחת ידו.

(91) ברכות נו, סע"א. וש"נ. וראה מכות יא, ב ותוד"ה מיד.

התשובה⁹² ש"כפרה היא לשון קינות, שמקנח לכלוך החטא", ועד כדי כך שנעשה "מרוצה.. כקודם החטא"⁹³. ובמילא היה מקום לומר שענין זה ישנו גם בחוץ לארץ ישראל, שהרי ארץ ישראל, שהיא "ארץ" סתם⁹⁴, עניינה - כמאמר⁹⁵ "למה נקרא שמה ארץ, שרצתה לעשות רצון קונה", ופירוש "חוץ לארץ" הוא - חוץ מרצון זה. ואם-כן - בחו"ל יש להבטיח ענין זה יותר מאשר בארץ ישראל.

ואף על פי כן, רק ה"שופטים ושוטרים" היו גם בחוץ לארץ, אבל ערי המקלט - רק בארץ ישראל.

יז. בתשובה ישנם שני ענינים⁹⁶: חרטה על העבר וקבלה על להבא, ובאיזה אופן היא החרטה הראויה - כאשר מכאן ולהבא מקבל על עצמו להתנהג כדבעי, דאם לא כן, מהי פעולת החרטה, הרי הוא "כטובל ושרץ בידו"⁹⁷. ולכן היו ערי מקלט רק בארץ ישראל, כיון שאם האדם נשאר מחוץ ל"ארץ שרצתה לעשות רצון קונה" - מהי פעולת החרטה. ולכן ערי מקלט קולטות גם רוצח מחוץ לארץ, שגם עבורו מועילה הגלות, אבל הגלות עצמה צריכה להיות בארץ ישראל דוקא - "ונס שמה"⁹⁸.

מה שאין כן הענין ד"שופטים ושוטרים" - היה גם בחוץ לארץ, כיון שלגבי משפט על הזולת שנינו⁹⁹ "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו"; בית הדין שבארץ ישראל אינם יכולים להכיר את ההעלמות והסתרים שישנם בחוץ לארץ, אשר, על כל ענין במעשה, ואפילו בדיבור ובמחשבה, צריך להיות יגיעה רבה, וישנם ניסיונות רבים. בארץ ישראל - מצב ד"עניי ה' אלוֹקִיךָ בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"¹⁰⁰ - אין להם שום מושג בזה. ולכן הוצרכו להיות "שופטים ושוטרים" גם בחוץ לארץ, כדי לשפוט את בני ישראל שבחוץ לארץ.

וכידוע הסיפור אודות אדמו"ר האמצעי ואודות אדמו"ר הצמח צדק¹⁰¹, שפעם אחת, באמצע "יחידות", הפסיק למשך זמן, ואחרי כן חזר לערוך "יחידות". וכששאלוהו הטעם לזה, הסביר, שכאשר באים ל"יחידות" לבקש "תיקון", צריך למצוא - בדקות דקות על כל פנים - ענין זה בעצמו, ואז אפשר לענות. וכשבאו אליו לשאול אודות ענין פחות ביותר - לא היה ביכולתו למצוא בעצמו ענין זה אפילו בדקות דקות, ולכן הפסיק את ה"יחידות"¹⁰².

וזהו גם כן הענין שאמר הקב"ה למשה רבנו בשעת חטא העגל "לך רד כי שחת עמך"¹⁰³: משה היה אז ברקיע, למעלה מעלה, "לחם לא אכל ומים לא שתה"¹⁰⁴ ובני ישראל היו למטה מטה. ולכן אמר לו הקב"ה "שחת עמך", הם העם שלך¹⁰⁵ - שעל ידי זה נעשה משה קשור עמם, והיה יכול ללמד עליהם זכות.

ועל דרך מה שכתב אדמו"ר הזקן¹⁰⁶ ב"בד קודש"¹⁰⁷, שאין רצונו שהמשפט יהיה על ידי "שרים", כיון שעל "שרים" אי אפשר לסמוך, אלא בקשתו ש"מלפניך (דוקא) משפטי יצא ענין תחזינה משרים"¹⁰⁸. ה"שרים" אינם מרגישים מה הם העלמות והסתרים, ולכן צריך להיות משפט של נשמה בגוף - "מלפניך" דוקא. וזהו הענין שה"שופטים ושוטרים" היה צריך להיות בחוץ לארץ דוקא.

יח. אף על פי שערי מקלט היו בארץ ישראל דוקא, מכל מקום יש בזה חילוקי מדרגות: היו ערי מקלט בעבר הירדן - ד"שכיחי רוצחים"¹⁰⁹; בארץ ישראל, ש"למה נקרא שמה ארץ, שרצתה לעשות רצון קונה"; ואפילו לעתיד לבוא, כש"ירחיב הוי' אלוֹקִיךָ את גבולך"¹¹⁰ - גם אז יהיו ערי מקלט.

(100) עקב יא, יב.

(101) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שנו, ב ואילך (אגרות-קודש אדמו"ר מוהרריי"צ ח"ג ע' שעט ואילך).

(102) דמכין סס"ס באו לשאול אצלו עד"ז, לא הי' יכול, או שלא רצה, להמשיך בעריכת "יחידות" (מהנחה בלתי מוגה).

(103) תשא לב, ז.

(104) שם לד, כח.

(105) דהיינו שהכח שלך נמצא בהם (מהנחה בלתי מוגה).

(106) ראה הקדמת כ"ק אדמו"ר שליט"א ל"בד קודש" (קה"ת, תש"ז ועוד), ולאח"ז באגרות-קודש אדמו"ר האמצעי ח"א ע' תצח).

(107) פ"ז (אגרות-קודש שם ע' רחצ).

(108) תהלים יז, ב.

(109) מכות ט, ב.

(110) פ' שופטים יט, ח. ירושלמי מכות פ"ב ה"ו בגמרא. ספרי עה"פ.

(92) פ"א.

(93) שם פ"ב.

(94) ראה תענית יו"ד, רע"א.

(95) ב"ר פ"ה, ח. יל"ש בראשית רמז ח.

(96) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב. תניא אגה"ת לרבנו הזקן פ"א (צא, רע"א). אלא שחרטה על העבר צ"ל לא רק במחשבה, כי אם גם בדיבור - וידוי דברים (ועיין מצות וידוי ותשובה בסהמ"צ להצ"צ פ"א (דרמ"צ לח, א ואילך), מנ"ח מצוה שסד). ובנוגע מכאן ולהבא מצות התשובה היא עזיבת החטא בלבד* (ועל כרחך צריך לפרש כן בלשון הרמב"ם שם רפ"א, בשערי תשובה לרבנו יונה אות יט. ועוד) וכדמוכח בחו"מ סו"ס לד ובכ"מ. וראה ג"כ קדושין (מט, ב). וצ"ע.

(97) ראה תענית טז, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ג.

(98) מסעי לה, יא.

(99) אבות פ"ב מ"ד.

(* וראה לקו"ש ח"ז ע' 197 ואילך).

והיינו, שהענין ד"שופך דם האדם באדם"¹¹¹, שעל זה הוא הענין דערי מקלט - ישנו בכל מדרגה לפי ענינה. ואפילו לעתיד, שאז תהי' העבודה, וממילא גם העדר העבודה, באופן נעלה לגמרי - גם בענין זה ישנו הענין ד"שופך דם האדם (דקדושה) באדם (בליעל)¹¹², ועל זה צריכים ערי מקלט שקולטות.

והיינו לפי שבכל מדרגה ישנו הענין דהעדר והיפך העבודה כפי ענינה, כלומר שלפי ערך מעלת מדרגתו הרי זה ענין של העדר העבודה, ועד שבהמדרגה ד"ובו תדבקון" - העבודה ד"אותו תעבודו" היא ענין שצריך לעשות עליו תשובה¹¹³.

יט. וכן הוא גם בחשבון הנפש דחודש אלול, שהוא ענין ערי מקלט כנ"ל - שהוא אצל כל אחד כפי אופנו. עליו לעשות חשבון הנפש על כל מחשבותיו, דבוריו ומעשיו במשך כל השנה, אם היו על-פי שולחן-ערוך, אם היו לפני משורת הדין, ואם היו "לפום גמלא"¹¹⁴; ואם לא היה כך - עליו לעשות תשובה. ומזה מובן, שלא בעלי עסקים בלבד, אלא גם יושבי אוהל, שבמשך כל השנה נמצאים הם באהלה של תורה ובאהלה של תפלה - גם אצלם חודש אלול צריך להיות "עיר מקלט", "את בצר במדבר"¹¹⁵, בתורה¹¹⁶, שעליה נאמר¹¹⁷ "וממדבר מתנה", וכן בתפלה¹¹⁸.

וזהו גם כן מה שדובר לפני שנתיים (בח"י אלול)¹¹⁹ בענין מנהג המדינה, שבימי אלול ותשרי נוסעים מהשיבות לבתיהם - שזהו היפך התורה וגם היפך שכל אנושי. במקום מה שמצינו¹²⁰ שבחודש אלול היו ממעטים בגופי הלכות ובחיבורים, והיו עוסקים יותר בתשובה - נוסעים מהשיבה לבתיהם!

בזמן חודש אלול צריכים להיות בישיבה, וצריך להיות "מונח" ("אָפּגעלייגט") אשר יעבור עלי מה, בשבועות האחרים שבחודש ד"בקשו פני"¹²¹ - אהיה כדבעי!

כ. ענין זה הוא הוראה גם לבעלי עסקים - שאף שבמשך כל השנה שקוע הוא בעסקיו, הרי בהזמן דחודש אלול, או לכל הפחות מח"י אלול, שאז מתחיל החשבון "יום לחודש"¹²², או בימי הסליחות על כל פנים, עליו לברוח "לערי מקלט" (שהיו גם בעבר הירדן שמחוץ לארץ ישראל), במקום של יראת שמים, בישיבה והדומה¹²³, ו"שם תהא דירתו"¹²⁴.

צריך להיות "ונס שמה", "ונס" - פירושו בריחה¹²⁵, לברוח מכל הענינים שעסוקים בהם במשך כל השנה - "לערי מקלט", ו"שם תהא דירתו", שם עליו להתיישב, ובסגנון הזה¹²⁶ "קבורתה דיליה (דמשה) משנה" - "שם תהא קבורתו"¹²⁷.

הענין ד"קבורתו" הוא על דרך מה ששנינו¹²⁸ "בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם" - שכאשר הוא "בן מאה", וסיים לפעול את כל הענינים בכל פרטי כוחות הנפש (יו"ד הכלולים מיו"ד), אזי "עבר ובטל מן העולם" - אין לו שום שייכות עם העלם העולם, וממילא יכול להאריך ימים ושנים, כיון שאין לו ממה לחשוש¹²⁹.

וזהו פירוש "קבורתו" - פירוד הד' יסודות, וכל אחד מהם מגיע ומתחבר לשרשו, "עפר אתה ואל עפר תשוב"¹³⁰, הביטול ד"ארץ"¹³¹, שעל ידי זה בא אחרי כן בניין המלכות שבראש השנה.

ועל ידי העבודה דחשבון הנפש שבחודש אלול, עד "ונס שמה" - נעשית ההכנה לכתיבה וחתימה טובה דראש השנה, לשנה טובה ומתוקה בבני חיי ומזוני רויח.

(121) תהלים כז, ח.

(122) ראה קונטרס ח"י אלול תש"ג ע' 42 (סה"ש תש"ג ע' 177).

(123) ושם צריכים להתכנס כולם יחד (מהנחה בלתי מוגה).

(124) מכות יא, ב (במשנה).

(125) ע"ד כי ברח העם (ראה תניא פל"א).

(126) ח"א כז, סע"ב. וראה ביאורי הזהר שם.

(127) מכות יא, ב (במשנה).

(128) אבות ספ"ה.

(129) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"ז ס"ע 157 ואילך. וש"נ.

(130) בראשית ג, יט.

(131) שהו"ע "ארעא אתבטלת" (ספד"צ - זח"ב קעו, ב). - מהנחה בלתי מוגה.

(111) נח ט, ו.

(112) לקו"ת במדבר יג, ג.

(113) ראה ד"ה אחרי ה"א תלכו וביאורו (בסופם - בסידור, בספר

המצות להצמח צדק) בלקוטי תורה.

(114) כתובות סז, רע"א. וש"נ.

(115) ואתחנן ד, מג.

(116) ראה מכות יו"ד, א.

(117) חוקת כא, יח. וראה עירובין נד, א.

(118) עיין לקו"ת ביאור לד"ה וידבר גו' במדבר סיני (ג, סע"ב ואילך).

לעיל בענין ובו תדבקון.

(119) שיחת ח"י אלול תשי"ב ס"ג ואילך (תורת מנחם - התוועדויות

ח"ו ע' 166 ואילך). וש"נ.

(120) אלף למטה במטה אפרים סתקפ"א סקט"ו.

לקוטי שיחות פרשת ראה כרך ט'

מתורגם ללשון הקודש

עליה נסך ויצק עליה שמן". מכך מובן, לכאורה, שגם שימושה של המצבה של עבודה זרה, להבדיל בין טומאה וכו', הוא לנסך נסכים לעבודה זרה⁸. מדוע אפוא מסביר רש"י "והוא בימוס ששנויה במשנה...", אשר, כביאור רש"י במשנה, בימוס הוא "מקום מושב עבודה זרה, שמושיב הצלם עליה"⁹?

(ה) מי שאינו מכיר את משמעות המושג "בימוס", לא יבין זאת גם מדברי המשנה "אבן שחצבה מתחילה לבימוס", אשר רש"י מצטט, שהרי ניסוח זה אינו מבאר את משמעות המושג בימוס¹⁰. וא"כ אינו מובן: אם רש"י סובר, שהתלמיד מכיר את משמעות המושג בימוס, די באומרו "והוא בימוס". ואם הוא חושש שהתלמיד אינו מכיר את משמעות המילה – מה מועילה התוספת "ששנויה במשנה אבן שחצבה מתחילה לבימוס"¹¹?

(ו) אף אם נאמר שבדברים אלו מובחרת בכל זאת משמעות המושג בימוס, אין מובן: לשם מה צריך רש"י לציין, שאלו הם דברי המשנה?

ב.

"שם לגנאי" - מדוע דוקא דוגמאות אלו?

לאחר מכן מצטט רש"י את המלים "ואבדתם את שמם", ומפרש: "לכנות להם שם לגנאי. בית גליא קורין לה בית כריא, עין כל – עין קוץ".

מדרבנן בזה, ובפרשתנו – של (הע"ז) אלקהם (שהרי כל הפרשה ענינה ע"ד עיקור ע"ז).

(7) שם. וראה גם ויצא שם, יח.
(8) ובפרט ש"ל, שמה שעשו מצבה לע"ז, היינו מפני שהייתה עבודה בקדש (ראה רש"י שופטים טז, כב (וראה לקו"ש ח"ו ע' 16 הערה 31). אלא שברש"י שם: "מצבת כר' להקריב". ואכ"מ).
(9) בפרש"י משפטים שם: "מצבתיהם – אבנים שהם מציבין להשתחוות להם". אבל [נוסף לזה שא"ז פירוש "מצבה" ברוב המקומות**], גם מצבה דפ' משפטים אינו בימוס. כי הבימוס הוא מלכתחלה רק מקום מושב ע"ז, ורק שאח"כ "עובדין אותו" (כבפרש"י ע"ז שם, נעתק לקמן סעיף ה'). אבל "ומצבתיהם" דפ' משפטים, הם "אבנים שהם מציבין (היינו מלכתחלה) להשתחוות להם". וראה שוה"ג להערה 36.
(10) מהמשך לשון המשנה שם "העמיד עלי' עבודת כוכבים וסילקה כר'", מובן שבימוס היינו דבר שהוקצה להושיב עלי' עכו"ם. אבל – תיבות אלו שבמשנה, אין רש"י מעתיקם ואינו מרמזם אפילו ב"וכר".
(11) ואין לומר שכונת רש"י היא, להוכיח שמצבה היא של אבן אחת ונהגם שזה מפורש בכתוב (ראה הערה 4), מ"מ מכיון שמצבה שבפסוק זה

א.

"מזבח... מצבה... אשרה..."

על הפסוק "ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם ואשריהם תשרפון באש..."¹, אומר רש"י: "מזבח – של אבנים הרבה. מצבה – של אבן אחת, והוא בימוס ששנויה במשנה²: אבן שחצבה מתחילה לבימוס. אשרה – אילן הנעבד".

וצריך להבין בזה:

(א) בפסוק נאמר "מזבחתם", "מצבתם", "ואשריהם". מדוע מציין רש"י את המלים "מזבח", "מצבה" ו"אשרה", ואינו מצטט את המלים כלשונן בפסוק³?

(ב) לפני כן, בפרשת ואתחנן⁴, כבר פירש רש"י "מזבחותיהם – של בנין. מצבתם – אבן אחת. ואשריהם – אילנות שעובדין אותן". מדוע צריך רש"י לבאר זאת שוב כאן?

(ג) יותר מכך: רש"י בפסוקנו משנה מפירושו בפרשת ואתחנן: (א) שם הוא אומר, שהמזבח הוא "של בנין", ואילו כאן – "של אבנים הרבה". (ב) בפסוקנו אין רש"י מסתפק בדבריו "מצבה של אבן אחת"⁵, אלא מוסיף – "והוא בימוס...", ענין שאינו מוזכר כלל לפני כן⁶.

(ד) בפרשת וישלח⁷ נאמר "ויצב יעקב מצבה... ויסך

(1) פרשתנו יב, ג.

(2) ע"ז מז, ב.

(3) אף שדרכו בכל מקום היא, שגם כשמבאר רק פירוש (טייטש) של תיבה – מעתיקה כמו שכתובה בהפסוק, וכמו: בפרשתנו יד, ה שמעתיק "ואקו", "ותאו" (בוא"ו). וגם בנוגע למזבח, מצבה ואשרה גופא (משפטים כג, כד. תשא לד, יג. ואתחנן ז, ה).

(4) ואתחנן שם. וראה גם יתרו כ, כב (בנוגע למזבח). ויצא כח, יח. כב; וישלח לה, יד (בנוגע למצבה). רש"י תשא שם (בנוגע לאשרה).

(5) וגם בזה משנה מלשונן בפ' ואתחנן: בפ' ואתחנן כותב "מצבתם אבן אחת", ובפרשתנו – "מצבה של אבן אחת".

(6) גם באשרה משנה רש"י מלשונן בפ' ואתחנן, אבל בזה טעמו מובן: (א) בפ' ואתחנן כותב "אילנות שעובדין אותן" (לשון רבים), ובפרשתנו כותב "אילן הנעבד" (לשון יחיד) – כי בפ' ואתחנן מפרש תיבת "ואשריהם" (ל' רבים) שבכתוב*, ובפרשתנו מפרש ענין אשרה (כנ"ל בקושיא הא').

(ב) בפ' ואתחנן (ועד"ז בפ' תשא) "אילנות שעובדין אותן", ובפרשתנו "אילן הנעבד" – כי שם פירוש "אשריהם" (וכן מזבחותיהם, מצבתם ופסיליהם) הוא – של ה"גוים רבים", "כל העמים" האנשים (שכל הפרשה

(* ובכל אופן צ"ע בפרש"י תשא שם, שמפרש "אשריו – הוא אילן שעובדין אותו", היינו אילן (אחד) שרבים עובדין אותו – אף שבפשוטו "אשריו" הוא – אילנות רבים של אחד. ואכ"מ.

(** רוכזת רש"י ש"מ מצבתיהם" דפ' משפטים אינה כמצבה שברוב המקומות – י"ל. לפי ש"זשבר תשבר מצבתיהם" בא בהמשך ל"הרס תהרסם – לאותם אלקות" (פרש"י שם). ולהעיר מתיב"ע, שבפ' משפטים מתרגם מצבתיהם – "קמתי צילמיהון", ולא כבכל מקום – "קמיתיהון" וכדומה.

גם בפירוש זה צריך להבין:

ג.

דירוג הציוויים - לפי סדר עולה?

ההסבר לכל האמור לעיל הוא:

בפסוק הקודם¹⁹ נאמר "אבד תאבדון... את אלקיהם". כיון שמיד לאחר מכן נאמר "ונתצתם...", בוא"ו החיבור, צריך היה, לכאורה, להסביר, שהכוונה היא להוסיף כאן: לא זו בלבד שיש לאבד את העבודה זרה – "אלקיהם" – עצמה, אלא יש להוסיף ולהרוס גם את מזבחותיהם, לשבור את מצבותיהם, לשרוף את אשיותיהם, וכו', שהם תוספת ל"אלקיהם". אין זו עבודה זרה עצמה, אלא אלו הם משמשים לעבודה זרה.

אמנם, לגבי אשריהם כבר הסביר רש"י לפני כן²⁰ "אילנות שעובדין אותן" – אך אפשר היה לומר, שבפסוקנו משמעות המילה "ואשריהם" היא משמשי עבודה זרה: בפסוק הקודם¹⁹ מדובר על המקומות של העבודה זרה "על ההרים הרמים... ותחת כל עץ רענן", ואפשר לומר, שכאן מופיע ההמשך והביאור לכך: "ואשריהם" שבפסוקנו הוא "העץ רענן"²¹. וכן אפשר להסביר לגבי "פסילי אלקיהם", שהם קשורים ל"ההרים הרמים..." – "פסילי" מלשון "פסל" לך²² – שהם נהגו לפסול בהר מקום כגון בימה, עמוד וכדומה, כדי להעמיד עליו את העבודה זרה, ומקומות אלו נקראים "פסילי אלקיהם"²³.

א) המשמעות הפשוטה של "ואבדתם את שמם" היא, לכאורה: שתבצעו פעולה¹² שתאבד ותשניח את השמות של העבודה זרה. אם כך, צריך היה רש"י להסביר "לשנות את שמם"¹³, שיקראו להם בשם אחר, שבאמצעותו יישכח שמם הקודם¹⁴. מנין מסיק רש"י, שההסבר הוא "לכנות להם שם לגנאי"¹⁵?

ב) אף אם רש"י מוכרח לפרש שב"ואבדתם..." הכוונה היא לשם גנאי, מנין הוא מסיק ששם הגנאי צריך להיות דומה לשם הקודם, כפי שמוכן מדברי רש"י "בית גליא קורין לה בית כריא, עין כל – עין קוץ"?

ולכאורה, אדרבה: כאשר מכנים את העבודה זרה בשם גנאי הדומה לשמה הקודם, יוצרים בכך זכרון לשם הקודם¹⁶, ההיפך מ"ואבדתם את שמם"?

ג) מדוע מציין רש"י שתי דוגמאות – "בית גליא קורין לה בית כריא", "עין כל – עין קוץ" – ואינו מסתפק באחת מהן?

ובמיוחד כאשר בגמרא¹⁷ מובאת דוגמא נוספת ל"לכנות לה שם לגנאי": "פני מלך – פני כלב". אך רש"י אינו מציין דוגמא זו¹⁸. ומכך מובן, שיש כאן חשיבות דוקא לשתי דוגמאות אלו.

הוא בימוס, אפשר לומר שמצבה זו היא של אבנים הרבה ודלא כמצבה ברוב המקומות, ולכן כותב "ששנוי" במשנה אבן שמצבה כו" (לשון יחיד) – כי [נוסף למה שקשה לפי זה: מנ"ל לרש"י שמצבה בפסוק דידן הוא בימוס? ובפרט שבמשנה שם לא נזכר הלשון מצבה] להוכיח את זה, טפי הו"ל לכתוב "ראיתא בגמרא בימוס אבן אחת" (ע"ז נג, ס"ב), ששם הוא מפורש ומודגש – כהמשך שם – "מזבח אבנים הרבה".
(12) ובדוגמת "ונתצתם", "ושברתם" וכו' שלפ"ו.
שכן אין לפרש "ואבדתם את שמם" כוונתו כמו "ושם אלקים אחרים לא תזכירו גו'" (משפטים כג, יג) – כי "לא תזכירו" אי"ז פעולה (חיובית), כ"א (כפרש"י שם) "שלא יאמר כו'".
(13) כבספרי כאן. וראה גם ע"ז מה, ס"ב ואילך. תמורה כח, ב (אלא שבשניהם – "לכנות לה שם". וראה לקמן הערה 45).
(14) או לפרש "ואבדתם את שמם" – למחוק את שמם (ע"ד פירש"י לקמן פסוק ד).
(15) והרי אפילו בדרך ההלכה (ראה ספרי שם. ע"ז מו, ר"ע א), מפסוק זה עצמו – אלולי הכתוב "שקץ תשקצנו" (עקב ז, כו) – לא היינו יודעים הדין ד"לגנאי".
ואין לומר שזה שרש"י מפרש ד"ואבדתם את שמם" היינו "לכנות להם שם לגנאי" הוא (כבספרי וגמרא שם) מהכתוב שקץ תשקצנו (שהתלמיד למדו כבר) – שהרי הכוונה (ובפרט – פשוט) של הכתוב שקץ תשקצנו היא כפירוש שקץ בכ"מ (וכמו "שקץ הם לכם"; "ואת נבלתם תשקצו" (שמיני יא, י"ד).

שם, (יא ועוד) – לאמאס בו (וע"ד "ותעב תתעבנו" שלאחריו – לשאול, להרחיקו). ולכן לא עמד רש"י בפירושו בכהנ"ל, כי פשוט הוא, (ואפילו בספרי וגמרא שם (דרך ההלכה) אין לומדין מפסוק זה עצמו הדין דלכנות שם לגנאי*, ורק שממנו נלמד שהדין ד"ואבדתם את שמם – לכנות להם שם", היינו – לגנאי),
ובמילא, באם מקורו של רש"י לפירושו דכינוי שמם לגנאי הוא – מהפסוק שקץ תשקצנו, הו"ל לכתוב כן בפירושו.
(16) ובפרט שהלשון "לכנות" (כבגמרא שם. ולא "לשנות" כבספרי שם), מורה שגם לאחר הכינוי נשאר שם הקודם (כדלקמן הערה 45).
(17) ע"ז שם. תמורה שם. (אלא שבע"ז שם, נשמט זה מפני הצנור. ובתמורה שם כתבו "פני המולך" (בוא"ו) – ראה ס' חסרונות הש"ס).
(18) אף שדוגמא זו שנוי בגמרא שם לפני "עין כל עין קוץ".
(19) פרשתנו יב, ב.
(20) ואתחנן שם. וגם לפני"ז – תשא שם.
הטעם מה שבפ' תשא כותב "והא אילן כו'" (ודלא כבפ' ואתחנן ובפרשתנו): בפעם הא' – ה"ז חידוש. לאח"ז – רק מזכיר הישנות.
(21) כבמשנה ע"ז מה, א.
(22) תשא לר, א. וראה פרש"י מ"א (ה, לב): ויפסלו, בהרים.
(23) ועפ"ז יומתק מ"ש "פסילי אלקיהם" (ולא "פסיליהם", כבפ' ואתחנן) – כי פירושו הוא: דברים שנפסלו בהר – (פסילי) – בכדי להעמיד את אלקיהם.

(* בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ו, נלמד דין זה דלכנות להם שם לגנאי. רק מפסוק שקץ תשקצנו. אבל בספרי ובבבלי הוא כבפנים ההפך. (וראה ר"ח ע"ז שם. ב"ח ונקודות הכסף ל"ד טר"ס קמו. מלבי"ם כאן. ואכ"מ).

אלקיהם", כי שריפת אשריהם וגדיעת פסילי אלקיהם הם איבוד אלקיהם. ואם כך הכרחי להסביר, שהפסוק "ונתצתם..." מבאר ומציין את הפרטים של "אבד תאבדון... את אלקיהם".

ולכך רומז רש"י בפשטות סגנונו: בכך שאין הוא מציין בפירושו את המלים של הפסוק – "מזבחתם", "מצבתם", "ואשריהם" – אלא את המלים "מזבח", "מצבה" ו"אשרה", הוא מבהיר, שפירושו "מזבח וכו'" אינו פותח ענין חדש, אלא זהו ההסבר לדבריו הקודמים "תאבדון מהם את אלקיהם (אשר על ההרים)": "אלקיהם..." שיש לאבדם הם: "מזבח וכו'".

ה.

ביאור הפרטים של "אלקיהם"

לפיכך מוסיף רש"י דוקא בפסוקנו לגבי המצבה "והוא בימוס..." וכן לגבי האשרה – "אילן הנעבד", למרות שכבר ביאר זאת לפני כן – כי בכך הוא מדגיש שגם "מצבתם" ו"ואשריהם" הם פרטים של "אלקיהם":

לגבי "מזבחתם" מובן, שהם פרט מתוך "אלקיהם" – כיון שעל גביהם מקריבים קרבנות הנשרפים באש שעל המזבח (בדומה, להבדיל, לאש הו' אשר על מזבח דקדושה³⁴), לכן גם המזבח של העבודה זרה הוא חלק מ"אלקיהם".

הדבר אינו מובן לגבי המצבה, שעליה מנסכים נסכים רק משום היותה טימן לעבודה זרה (בדומה ל"ועדה המצבה"³⁵ – דבר צדדי, המהווה עדות בלבד) –

ולכן אומר רש"י "והוא בימוס ששנויה במשנה: אבן שחצבה מתחילתה לבימוס", שרק מתחילתה חוצבים אותה

אמנם, התורה אומרת "ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלקיהם תגדעון", למרות שאלו הם, כלשון הפסוק, רק מקומות לעבודה זרה, ויש להסביר זאת: הגויים בחרו דוקא מקומות אלו לעבודה זרה משום שה"הרים הרמים..."²⁴ ו"עץ רענן" מעניקים "חשיבות"²⁵ ל"אלקיהם"²⁶, ולכן יש לאבד גם את "אשריהם"²⁷ ואת "פסילי אלקיהם"²⁸.

לפי זה היה יוצא, שכשם ש"ונתצתם..." מוסיף על "אבד תאבדון..." את אלקיהם, כנאמר בפסוק הקודם, הרי גם הציוויים בפסוק זה עצמו מופיעים בסדר של "לא זו אף זו": נסכים אינם כה חשובים כקרבנות. ולכן נאמר "ושברתם את מצבתם" לאחר "ונתצתם את מזבחתם" – תחילה את המזבחות המשמשים לקרבנות, ואחר כך את המצבות, שעליהן²⁹ מנסכים נסכים³⁰. לאחר מכן מחדשת התורה חידוש עצום, "ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלקיהם תגדעון" – למרות שאין משתמשים ב"אשריהם" וב"פסילי אלקיהם" לעבודת האלילים, כבמזבחות ובמצבות, אלא רק כמקומות³¹ לעבודה זרה³². ואחר כך מוסיפים ומחדשים יותר מכך: "ואבדתם את שמם" – למרות שאין זו עבודה זרה בעצמה, וכן אין הדבר קשור להקרבת קרבנות, לא לניסוך נסכים, וכן אין זה מקום לעבודה זרה, אלא זהו שם בלבד. ובמיוחד כאשר ב"שמם" נכללים גם שמות שאינם מבטאים חשיבות.

ד.

פירוט ולא תוספת

אך רש"י אינו חפץ להסביר כך. כי המשמעות הפשוטה של "אשריהם" ועל-אחת-כמה-זוכמה³³ של "פסילי אלקיהם" היא – עבודה זרה בעצמה. ואם כך, אי אפשר לומר שהפסוק "ונתצתם..." מוסיף על "אבד תאבדון את

(29) בפרש"י שופטים טז, כב "מצבת... להקריב עליה". אבל מצבה שברוב המקומות היא לנטף, כנ"ל בפנים.

(30) להעיר ג"כ מפירוש מצבה שברמב"ם (הל' ע"ז פ"ו ה"ו) ורמב"ן (שופטים שם).

(31) להעיר ג"כ מפירוש הרמב"ם (שם ה"ט) ורמב"ן (שם) ב"אשרה".
(32) וגם ב' אלו הם בסדר ד"לא זו אף זו": (א) המקומות שנפסלו בהרים להעמיד שם את אלקיהם, אין בהם תפיסת ידי אדם כ"כ (שה"ה בדוגמת חק תוכות – ראה גיטין כ, א ופרש"י שם) כמו באשריהם. (ב) החשיבות ד"אלקיהם" באה מצד ההרים עצמם ולא (כ"כ) מצד הדברים שפסלו בהם, משא"כ באשרה.

(33) שהוא פשוט יותר מ"אשריהם". שלכן מפרש רש"י רק "אשרה – אילן הנעבד" ואינו צריך לפרש "פסילי אלקיהם".

(34) ראה שמיני ט, כד. יומא כא, ב. פרש"י ויקרא א, ז. במדבר ד, יג. וראה מ"ב (יה, כב) וישעיה' (לו, ז), שהיו משתחוות למזבח.

(35) ויצא לא, נב. ועד"ז "שבע הכבשות האלה אשר הצבת. בעבור תהי' לי לעדה" (וירא כא, כט"ל).

(24) ומ"מ א"צ לאבד את ההרים עצמם – ראה רש"י (יב, ב) ורק מה שנפסל בהם לאלקיהם – כי אין בההרים תפיסת ידי אדם (שלכן בדרך ההלכה, אין צריך לאבדם גם כשעובדים את ההרים עצמם – משנה שם), משא"כ אשריהם ופסילי אלקיהם.

(25) ועד"ז שמצינו בעקידה "על אחד ההרים", מ"ת על הר סיני. ועוד. ובכ"מ בנביאים.

(26) ראה כלי יקר כאן פסוק ד'. וראה להלן סעיף יא.

(27) וגם בדרך ההלכה – לדעת הת"ק (ע"ז מח, א), כל שיש תחת"ע עכו"ם (אף שאין עובדין להאילן) היא אשרה.

(28) ואף שכבר פרש"י (פסוק ב') "ומה תאבדון מהם את אלקיהם על ההרים" ולא המקומות עצמם – (באם לא ה' מפרש מזבח וכו' – ראה לקמן סעיף ד' וה') ה' אפשר לומר: (א) שהכוונה היא לשלול רק את ההרים (ראה לעיל הערה 24). (ב) שזהו ציווי שנוסף בכתוב זה, שהרי גם לפי הפ' שבפנים – הדין דאיבוד משמש ע"ז מחדש הכתוב בפסוק ונתצתם גר' (וכדלקמן בפנים, שהציוויים הם בסדר ד"לא זו אף זו").

ולכן צריך רש"י לשלול פ' זה ולפרש שכוונת הכתוב "אבד תאבדון גר' (שלפני "ונתצתם גר'") היא – לאיבוד אלקיהם.

פרט בתוך "אלקיהם", כדלעיל, הכרחי לומר⁴³, שאף בימוס נכלל בפסוקו, שהרי כוונת הפסוק היא במיוחד כדי לפרט את כל הנכלל ב"אלקיהם", הנאמר לפני כן, וצריך להיות בו פירוט של כל סוגי איבוד העבודה זרה. לכן יש להסביר, שמצבה "הוא בימוס".

ז.

"ואבדתם..." - "לכנות להם שם לגנאי"

לפי כל האמור לעיל אפשר להבין מדוע מפרש רש"י "ואבדתם את שמם" - "לכנות להם שם לגנאי", ולא - להשכיח את שמם:

על ידי קיום "אבד תאבדון... את אלקיהם", משתכח ונמחק ממילא גם שמם. ואם כך, מה מוסיף הפסוק "ואבדתם את שמם"?

אפשר היה לבאר, שהכוונה של "ונתצתם את מזבחתם..." ופסילי אלקיהם תגדעון" היא: לאבד את משמשי העבודה זרה, ואז אפשר לומר, שב"ואבדתם את שמם" כוונת התורה היא, שיש לבצע פעולה מיוחדת כדי לאבד את שם העבודה זרה, למרות שעל ידי איבוד אלקיהם ומשמשיהם הם משתכחים, בדרך כלל, מאליהם, וכפי שיוסבר להלן.

ואז היה מובן המשך הפסוק: בתחילה נאמר, שיש לאבד "את אלקיהם". לאחר מכן מוסיפים, שיש לאבד גם את משמשי העבודה זרה - מזבחתם, מצבתם, אשריהם ופסילי אלקיהם. ואחר כך מוסיפים יותר מכך, שגם כל דבר אשר שם עבודה זרה נקרא עליו - יש למחוק ממנו את שם העבודה זרה, על ידי איבוד הדבר עצמו⁴⁴, או על ידי אי-קריאתו בשם העבודה זרה.

(41) ומה שבפ' ואתחנן מפרט "של בנין", י"ל, לפי שעפ"י מובן הלשון "תתצו". ומה שרש"י אינו מפרש זה בפ' תשא (לד, יג) - כי מפורש לפ"ו בכתוב "ויבן מזבח" (לב, ה).

(42) כג, כד. וראה שוה"א להערה 9.

(43) ואף שמצד הכתוב עצמו אין כ"כ הכרח לומר שגם בימוס נצטוו לאבד - מכיון שכ"ה לפי האמת ואין בזה כל סתירה כלל לפשוטו של מקרא ותיבת מצבה - בוחר רש"י הפירוש "והוא בימוס כו'" (ובדוגמת המבואר בלקו"ש חלק ה' ע' 19, בפרש"י בראשית א, כא - שבכדי שהתלמיד לא יטעה בפשט הכתוב, כותב רש"י "והוא הנקבה כו'" - אף שמהכתוב גופא אי"ו מוכרח - ועוד ועיקר: א) מתקבל על הדעת - בפשוטו של הענין - שכיון שמחמיר הכתוב כ"כ באיבוד ע"ז ושצריך לשרש אחריו כו' - מחמיר ג"כ בהפרטים ד"אלקיהם" (ב) כיון שבימוס (מצד שייכותו לע"ז) הוא בין מזבח ואשרה (כנ"ל בפנים ובהערה 38) ואת שניהם נצטוו לאבד - בודאי חל הציווי גם על בימוס שביניהם.

(44) בדוגמת פרש"י ס"פ בשלח "עד שימחה שמו של עמלק", שהוא ע"י איבוד כל הדברים ששמו של עמלק נקרא עליהם. כמפורש בפרש"י ס"פ תצא. וגם בס"פ בשלח מובן כן בפרש"י שכותב שצ"ל "אבד זכרם" דערי עמלק.

לבימוס, למקום לעבודה זרה³⁶, אך לא לאחר מכן. וליתור הבהרה³⁷ מציין רש"י "ששנויה במשנה", ששם מפרט רש"י, ש"עובדין את הבימוס כעבודת כוכבים עצמה"³⁸.

וכך לגבי האשרה מפרש רש"י "אילן הנעבד", שאין האשרה בפסוקו "עץ רענן" שרק מוסיף חשיבות לעבודה זרה, אלא זהו "אילן הנעבד", שהוא פרט בתוך "אלקיהם".

זהו ההסבר לדברי רש"י "מזבח של אבנים הרבה, מצבה של אבן אחת" - שההבדל בין מזבח לבין מצבה בפסוקו אינו בענין העבודה זרה³⁹, אלא רק בכך שהמזבח הוא "של אבנים הרבה", ואילו המצבה - "של אבן אחת"⁴⁰.

ולכן אומר רש"י "מזבח של אבנים הרבה", ולא כדבריו בפרשת ואתחנן "של בנין": כיון שרש"י מבאר כאן את "מזבח" ו"מצבה" כהמשך אחד, כדלעיל, לכן הוא אומר לגבי המזבח "של אבנים הרבה", שזהו ההיפך של המצבה, שהיא "של אבן אחת"⁴¹.

ו.

"בימוס" - פרט מתוך "אלקיהם"

אבל אין מובן: לפני כן, בפרשת משפטים⁴², אומר רש"י "מצבתייהם - אבנים שהם מציבין להשתחוות להם". אם כך, רש"י יכול היה להסביר זאת גם לגבי "מצבתם" שבפסוקו, ואז היה מובן בפשטות, ש"מצבה" היא פרט ב"אלקיהם". מנין מסיק רש"י "והוא בימוס...?"

שאלה זו מתרץ רש"י על ידי ההוספה "בימוס ששנויה במשנה...":

כיון שממשנה זו ידועה המציאות של בימוס, שאף זהו

(36) ולפרש"י כאן - כוונת המשנה ב"מתחלה" היא (לא רק להדגיש שחצבה מתחלה לכך*, אלא) גם שרק מתחלה חצבה לבימוס, אבל אח"כ עובדין כו' (ככפנים), וגם ע"ד ההלכה דוקא אז אסורה גם קודם שתיעבד (ראה תוס' שם ד"ה בית).

(37) נוסף על פירוש העיקרי בכוונת תיבות אלו (לקמן ס"ו).

(38) ע"פ האמור בפנים, יומתק סדר ד' הענינים שבכתוב: מזבח - שאין עובדין אותו לעולם, ורק מקריבין עליו לע"ז; מצבה - שעכ"פ אח"כ עובדין אותה; אשרה - שעובדין אותה לעולם [נמזן שנקראה בשם אשרה (ולא כמצבה שגם אחרי שנקראת בשם "מצבה", היא - מתחלתה - רק בימוס). ובפרט לפי המבואר בגמרא (שם מה, ב) שאשרה שבכתוב זה נטעה מתחלה לשם ע"ז (שלכן טעון שריפה באש, ואין מספיק לגודעו כאשריה שבפ' ואתחנן)] פסל - שכל ענינו הוא תבנית של ע"ז.

(39) ואי"ז סותר להערה הקודמת - כי כוונת רש"י היא לשלול הפירוש (דלעיל סעיף ג') שהשייכות דע"ז למצבה היא פחותה מזו דמזבח (שאו אין בהכתוב הסדר ד"לא זו אף זו" וגם לא הסדר ד"זו ואצ"ל זו").

(40) ועפ"י יומתק ג"כ מה שבפרשתנו מוסיף "של" (ראה לעיל הערה 5) - כי זה בא בהמשך ובדיבור אחד ל"מזבח של אבנים הרבה".

(*) כי מכיון שמתחלה ר"א רק לבימוס (ואף שאח"כ עובדין את הבימוס עצמו), באם לא נחצבה מתחלה לכך, אינה אסורה עד שתיעבד (ראה תוס' שם ד"ה בית). משא"כ אבן העשירי להשתחוות לה עצמה. אסורה גם כשלא נחצבה מתחלה לכך (ראה תוס' שם ד"ה אבן). וגם בזה רואים דיוק לשון רש"י. שבפרשתנו כתוב: שחצבה, ובפ' משפטים - שהם מציבין.

יש לכנות "עין קוץ". והרי, לכאורה, עדיף היה לכנותה בשם "עין כלום"⁴⁷:

(א) "קוץ", על-אף שהוא דוקר, הוא בכל זאת מאכל בהמה⁴⁸, ואילו עבודה זרה אינה מביאה שום תועלת⁴⁹, ולפיכך צריך היה לכנותה "עין כלום".

(ב) לעבודה זרה אין אפילו הכח לדקור, כפי שיש לקוץ. שהרי העונש והדקירה על עבודה זרה אינו ניתן מכוחה של ח"ו, אלא מאת הקדוש ברוך הוא, שהוא מעניש על העבירה.

וכיון ש"עין כלום" מבטא גנאי יותר מאשר "עין קוץ", מדוע מצטט רש"י בפירושו, שעל-פי פשוטו של מקרא, את פירוש הגמרא, שאת העבודה זרה "עין כל" יש לכנות "עין קוץ"? כלומר, שגם לפי הפשט צריך להיות כך.

לכאורה אפשר היה לומר, שזאת משום ש"עין קוץ" דומה יותר בצליל ל"עין כל", מאשר "עין כלום"⁵⁰. וכיון שאת הציווי "ואבדתם את שמם" מקיימים דוקא על ידי השארת שם דומה לשם הקודם, כדלעיל בסעיף ח', לכן יש לכנות עבודה זרה זו בשם "עין קוץ", למרות ש"עין כלום" הוא מגנה יותר.

לפי זה אפשר היה להסביר גם מדוע מביא רש"י שתי דוגמאות:

בדוגמא "בית גליא קורין לה בית כריא" הוא מסביר את המשמעות של "ואבדתם", שיש לבחור שם המגנה לחלוטין את העבודה זרה, כגון "בית כריא", מלשון חפירה ושפלות⁵¹ – שאינו מבטא רק את ההיפך ואת השלילה של "בית גליא", שהוא מלשון גובה⁵², אלא הוא ההיפך המוחלט של "בית גליא". ובדוגמא "עין כל – עין קוץ", הוא מסביר שב"את שמם", הכוונה היא ששם הגנאי צריך להיות דומה ככל האפשר לשם של העבודה זרה, אף כאשר יש שם אחר, המגנה יותר.

אך כיון שב"ונתצתם את מזבחתם... ופסילי אלקיהם תגדעון" כולל הפסוק גם את הפרטים של "אבד תאבדון..." את אלקיהם", לא יתכן להסביר, ש"ואבדתם את שמם" הוא ציווי לבצע פעולה שתמחוק את זכר העבודה זרה, שהרי אז צריך היה לאבד בראש ובראשונה את משמשי העבודה זרה, שהם בודאי מזכירים את העבודה זרה, ואת זאת אין הפסוק אומר. ושוב מתעורר הקושי: מהי כוונת הפסוק ב"ואבדתם את שמם"?

לכן מסביר רש"י, שהמשמעות של "ואבדתם את שמם" אינה להשכיח את שמם, אלא לגנותם – "לכנות להם שם לגנאי".

ח.

יש לגנות גם את שם העבודה זרה

לפי זה מובנים דברי רש"י, שה"שם לגנאי" צריך להיות דומה לשם הקודם, למרות שעל ידי כך קובעים זכר לשם הקודם, ולכאורה, זהו ההיפך מהמשמעות הפשוטה של "ואבדתם את שמם":

כיון שב"ואבדתם" אין הכוונה כאן להשכחה, אלא לגינוי, מובן, שהמשמעות של "ואבדתם את שמם" היא: יש לגנות את השם של העבודה זרה, ולא רק את העבודה זרה. לכן יש לכנות את העבודה זרה בשם הדומה לשמה הקודם, כי על ידי החלפת שם העבודה זרה לשם גנאי שאינו קשור כלל לשם הקודם, מגנים רק את העבודה זרה, אך לא את שמה. דוקא על ידי השארת קשר לשם הקודם⁴⁵, ושינוי רק של השם עצמו והפיכתו לשם של גנאי – על ידי כך מתגנה גם השם של העבודה זרה⁴⁶.

ט.

ההסבר לשתי הדוגמאות, לכאורה

לפי האמור לעיל ניתן היה להסביר, לכאורה, מדוע מציין רש"י בדוגמא השניה, שאת העבודה זרה "עין כל"

וראה בארוכה לקו"ש ח"ד עמ' 86 ואילך.

(45) ולכן כותב רש"י "לכנות" (כבע"ז ותמורה שם) ולא "לשנות" (כבספרי שם) – כי כשמשנים את השם, לא נשאר שם הקודם, משא"כ כשמכנים (ועפ"ז מתורגם בפשטות מה שהקשה המהרי"ק שרש קס (הובא ב"תורה תמימה" כאן פסוק ג') – כי אדרבה: מכאן מוכח שהכינוי אינו מבטל את השם הקודם, כבפנים).

(46) ומכיון שמה שצריך לגנות את שמם הוא, לפי שהשם מורה לשבח הע"ז, הרי מובן, שהגנאי צ"ל בענין כזה דוקא שהוא היפך השבח והמעלה שהשם ה' מורה עליו (כמובן מהדוגמאות שבפרש"י כאן. וראה לקמן הערה 53), וג"ז נכלל ב"ואבדתם את שמם".

(47) שגם "כלום" דומה קצת ל"כל" – ראה בהערה 50. אבל אין כל סכרא שיקראו אותה "עין אין" או "אין מאומה" וכדומה, מכיון שהתיבות "אין" ו"מאומה" אין להן דמיון להתיבה "כל".

ודרוך גדול לתרץ שהשינוי לגנאי צ"ל דוקא באותה השפה, בתרגום

(גליא – כריא) או בל' המקרא (כל – קרץ) – ובפרט ד"כלום" הוא לשון (הקדוש) דחכמים במשנתם.

(48) ראה בראשית ג, יח ופרש"י שם.

(49) לפעמים מבואר (ע"פ מ"ש הרמ"ז ר"פ האזינו – ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 194-5) בפירוש "אשר חלק ה'א אותם לכל העמים" (ואתחנן ד, יט), שאוה"ע מקבלים השפעתם ע"י שעובדין לכו"מ (ועייג"כ אגה"ת פ"ו). אבל [נוסף להעיקר, שהשפעה אינה מכחם ח"ו כ"א שהם רק כגרון ביד החוצצ] – ע"פ דרך הפשט, אין מגיע מזה שום תועלת כלל (ראה רש"י יתרו כ, ג. ואתחנן שם).

(50) אף שגם "כלום" דומה קצת באותיות ל"כל", כי ב' אותיות הראשונות שב"כלום" הוא "כל".

(51) רש"י ע"ז מו, רע"א. וראה גם פרש"י תמורה שם.

(52) רש"י ע"ז ותמורה שם.

המוזכרים בפסוק הקודם: "על ההרים הרמים ועל הגבעות", ו"תחת כל עץ רענן":

בהצבת העבודה זרה "על ההרים הרמים...", הם רצו "להראות" את ה"גובה" וה"חשיבות" של עבודה זרה זו, והשם המתאים לכך הוא "בית גליא", מלשון גובה⁵³. סוג אחר של עבודה זרה העמידו "תחת כל עץ רענן", ובכך רצו לבטא, שעל ידי עבודה זרה זו זוכים לשפע רב, כ"עץ רענן" הנותן פירות טובים. והשם המתאים לסוג זה של עבודה זרה הוא "עין כל", אשר "מראה" שהיא⁵⁴ רואה ומשפיעה הכל.

לפיכך מציין רש"י רק את הדוגמאות "בית גליא..." ו"עין כל...", ומשמית את הדוגמא "פני מלך פני כלב" המובאת בגמרא – כי רק דוגמאות אלו חשובות להבנת המשמעות הפשוטה של הפסוקים כאן, כדלעיל.

יב.

"פני מלך - פני כלב"

ההסבר לפי האמור לעיל לנאמר בגמרא ש"פני כלב" הוא ההיפך מ"פני מלך"⁵⁵:

מלך משפיע ודואג לכל צרכי עמו. ובמיוחד "פני מלך", אשר "באור פני מלך חיים"⁵⁶. ואילו "פני כלב" הוא בדיוק ההיפך מכך. כי, בנוסף לכך שהכלבים נכללים ב"שלושה" אשר "שונאים זה את זה"⁵⁷, הרי על הכלבים נאמר⁵⁸ "והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה", שתאווה היא בעזות רבה, עד כדי כך ש"לא ידעו שבעה": אין די להם בכל מה שיהיה להם – הם תמיד רעבים ודורשים יותר.

וכיון שהכלב חושק בהכל לעצמו, מובן שאין הוא מסוגל להשפיע ולתת לזולתו. ואדרבה: כאשר רק נדמה לו שיש לזולתו משהו, אין הוא סובל זאת, והוא רוצה הכל לעצמו.

כשם שהמלך משפיע לכולם⁵⁹ מצד ההתבטלות הפנימית והאמיתית שלו⁶⁰, כך הכלב הוא בדיוק להיפך: הוא נובח תמיד "הב הב"⁶¹, ומביט בעין רעה על הזולת, ותמיד מקנא.

(58) ישע"י נ, יא. וראה רש"י ורד"ק שם.

(59) בדוגמת החסד דאברהם אבינו – "עין טובה" (היפך עין רעה רבלעם), שזה ה' מצד הביטול ד'ואנכי עפר ואפר' (אנה"ק ס"ב. לקו"ת עקב יז, סע"ד ואילך. ד"ה אמרת ה' תרצה' (בסה"מ קונטרסים ח"ב) פ"ג. ועוד).

(60) שלכן אמר דוד (עיקר המלכות בישראל) אם לא שויתי ודוממתי – כדומם – (תהלים קלא, ב. וראה ירוש' סנה' פ"ב סה"ד); ואנכי תולעת ולא איש (שם כב, ז). והמלך שזרע שוב אינו פוסק (ברכות לד, ריש ע"ב). וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ו: הכתוב... צוהו (את המלך) להיות לבו בקרבו שפל וחלל שנאמר ולבי חלל בקרבי [ועיי"ש בל' הרמב"ם "כדרך שחלק כו' כן צוהו"]. וראה גם ד"ה ביום השמע"צ תש"ח פל"א. עיי"ש.

(61) ראה זח"ג פ, סע"א ואילך.

י.

יש לבחור בכינוי המגנה יותר

אך לאמיתו של דבר אין להסביר כך. כיון שגם על ידי "אבד תאבדון..." את אלקיהם", נמחק ונשכח שמה של העבודה זרה, כדלעיל בסעיף ז', ונשללת מציאות השם, יש להניח, שהתוספת "ואבדתם את שמם" היא ציווי לכנות את העבודה זרה בשם, שלא זו בלבד שהוא שולל את השבחים הנכללים ב"שמם"

(שהרי אז אין "ואבדתם את שמם" זה מהווה הוספה מהותית ל"אבד תאבדון..." את אלקיהם", כי שלילת המעלה הנכללת ב"שמם" דומה להשכחת השם על ידי איבוד אלקיהם)

– אלא דוקא בכינוי המגנה שם זה.

ואם כך יוצא, שלא רק מפני הציווי "ואבדתם את שמם", אלא גם מפני "ואבדתם" עצמו, אין לכנות את העבודה זרה שנקראה "עין כל" בשם "עין כלום", אלא "עין קוץ". כי אמנם, השם "עין כלום" מביע יותר את שלילת המעלה של "עין כל", אך אין זה גנאי כל כך, ואין זה ההיפך בדיוק מ"כל", כמו הכינוי "עין קוץ": קוץ הוא דבר המזיק ופוגע באדם ובבהמה, וכך גם העבודה זרה היא הגורם והתקלה שבאמצעותה נגרם "קוץ" ופגם לעובד עבודה זרה.

לפי זה מתעוררת שוב השאלה: מדוע צריך רש"י להביא שתי דוגמאות?

יא.

השם - בהתאם למעלות המקום

ההסבר לכך הוא בפשטות:

כבר הוסבר לפני כן, בסעיף ג', שהגויים נהגו לבחור לעבודה זרה מקומות המבטאים את החשיבות והמעלה של עבודה זרה זו. כך מובן, שגם שם העבודה זרה הביע אותן המעלות שהתבטאו על ידי המקומות.

לכן נוקט רש"י שתי דוגמאות אלו – "בית גליא" ו"עין כל" – כי שני שמות אלו מתאימים לשני סוגי המקומות

(53) ע"פ מ"ש בפנים, יוכן ג"כ מה שבפרש"י כאן בוחר הגירסא "בית כריא" ולא "בית כליא" (ראה פרש"י תמורה שם) – אף שדומה יותר (בהאזניות) ל"בית גליא", כי (נוסף לזה שהיא הגירסא הרווחת –) היפך "הרים הרמים" – גליא, הוא כריא, שפלות ולא כליא – כליון, כלום.

(54) לכאורה ה' אפ"ל גם מל' עין המים (לך טז, ז) – מעין ומקור. אבל צ"ע אם מקור (גם ע"ד הפשט) פ' של מעין.

(55) עוד ביאור – ראה הערה במכתב לג' תמוז תש"ל (נדפס בלקו"ש ח"ח ע' 342).

(56) משלי טז, טו.

(57) פסחים קיג, ב. ומכיון שכלבים נמנו שם ראשונה, י"ל, שבהם טבע שנאה זו הוא ביותר.

יג.

בלעם הרשע - "לעומת זה" של אברהם אבינו

שלושת השמות של העבודות הזרות המוזכרים בגמרא – "בית גליא", "פני מלך" ו"עין כל", הקשורים למקומות: "על ההרים הרמים", "על הגבעות"⁶² ו"תחת כל עץ רענן" – הם בהתאם⁶³ לשלוש המדות של בלעם הרשע: "עין רעה, ורוח גבוהה ונפש רחבה"⁶⁴:

"רוח גבוהה" דומה ל"בית גליא", מלשון גובה. "נפש רחבה" ("אם יתן לי... מלא ביתו כסף וזהב"⁶⁵) – היא כ"עין כל", הרוצה הכל. ו"עין רעה" היא כ"פני כלב", שאינה מאפשרת נתינה לאחרים⁶⁶, כדלעיל.

ההסבר לקשר שבין שמות העבודה זרה לבלעם הוא:

באופן כללי ידוע, שבלעם הרשע היה ה"לעומת זה" של משה רבינו⁶⁷. אך במשנה⁶⁸ מופיע ענין חדש, שהוא היה ה"לעומת זה" של אברהם אבינו,

וכיון שמהותו של אברהם אבינו היא מלחמה בעבודה זרה וביטולה⁶⁹, אשר לפיכך נאמר ש"עבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הוויין"⁷⁰ (=מורכבת מארבע מאות חלקים) – לכן, משום ששלוש המידות המוזכרות של בלעם הרשע, מתאימות לשלושת הסוגים והשמות של העבודה זרה שהוזכרו לעיל, הוא ה"לעומת זה" של אברהם אבינו.

יד.

הפיכת הקללה לברכה

בין הענינים המוזכרים בסוף מסכת סוטה, שיהיו בעקבתא דמשיחא, מוזכר ש"פני הדור כפני הכלב". אך כל הענינים המפורטים שם הם "בפנימיותם" ברכות⁷¹. הברכה בכך היא, שבעקבתא דמשיחא, ובמיוחד על ידי העבודה של הפצת המעיינות חוצה, גורמים לכל הדור ל"רעב" לדבר ה'⁷², באופן של "לא ידעו שבעה" – שכל מה שמקבלים עדיין אינו מספיק, ותמיד תובעים "הב הב". הדבר קשור לתחילת הפרשה "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה": שגם את הקללה הופכים לברכה⁷³,

כנאמר לגבי בלעם (אשר שלושת השמות של העבודה זרה הם כנגד שלוש מדותיו, כדלעיל), שלא זו בלבד ש"ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם", אלא יותר מכך – "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה"⁷⁴,

ועל ידי כך מגיעים לפרשה המופיעה מיד לאחר פרשתנו – "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך", שיקויים "ואשיבה שופטיך כבראשונה"⁷⁵, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ ראה תשכ"ח)

(69) ראה רמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג.

(70) ע"ז יד, ב.

(71) ראה לקו"ת בחוקותי מח, סע"א ואילך.

(72) ראה עמוס ח, יא.

(73) אוה"ת פרשתנו ע' תרמה. תרנט.

וי"ל שזוהי ג"כ השייכות דפ' ראה לאלול – כי התשובה דאלול היא באופן שהודונו נהפכים לזכויות.

(74) תצא כג, ו. אוה"ת שם ע' תתקפב.

(75) ישע"א א, כו. – שזה יהי' עוד "לפני בוא המשיח" וכהסיוס בכתוב זה "אח"כ יקרא לך עיר הצדק גו'" (כ"מ בפיה"מ להרמב"ם (סנה' פ"א מ"ג)). ומש"כ בפ' הרדב"ז לרמב"ם (הל' סנה' פ"ד הי"ב) "ואפשר שהוא (משיח) יסמוך ב"ד הגדול" – ה"ז תלוי בה"הכרע" אם אפשר לסמוך בזה"ז, והרדב"ז אול לשיטתו בזה"ז ** (ראה רמב"ם הל' סנה' פ"ד הי"א וברדב"ז שם). ועצמ"ק ברדב"ז הל' סנה' פ"ד – מעירובין (מג, ב) "לב"ד הגדול אתא". ואין לומר דמבני ראובן סמכו ב"ד הגדול זה, או משיח כשנתגלה תחלה – כהרדב"ז בפ"ד שם – דעדיין יקשה "והא לא באו בני ראובן ולא נתגלה משיח" (ובפרט עפ"מש"כ (רמב"ם הל' סנה' פ"ד שם) שבטבריא עתיד ב"ד הגדול לחזור תחלה). וי"ל (דלהרדב"ז עכ"פ) "ב"ד הגדול" דעירובין לאו דוקא סמוכין (ובלא"כ י"ל כן – דמאי נפק"מ "סמיכה" – לביאת אלי' תבואה), כ"א שיגרא דלישנא. והכוונה לב"ד (הכ) גדול שבדור.

(62) כי כמו שגבעות קטנות יותר "ומקבלות" מהרים [שלכן אמרו (ויק"ר ספ"ו) הרים אלו אבות והגבעות אלו אמהות – כי אמהות מקבלות מהאבות (ראה לקו"ת שה"ש טו, ג)], כן המלך [דר ונכנס [מקבל] (תועלת) מבית המלך – בית גליא.

(63) אלא אלא שרוח גבוהה ונפש רחבה ישנם גם בקדושה – וע"ד "ויגבה לבו בדרכי ה'" (דה"ב ו, י) "ואתהלכה ברחבה" (תהלים קיט, מה), וראה לקו"ת מטות (פו, ג) ששניהם צ"ל בכל אדם – היינו ב"בית גליא" ו"עין כל" אמתיים. משא"כ "עין רעה" אינה שייכת ב"פני המלך" אמיתי (דקדושה), ולכן נרמזת בהשם "פני כלב", כדלהלן בפנים. (64) אבות פ"ה מ"ט. פרש"י בלק כד, ב. ולהעיר, שלהנהגין לומר פרקי אבות כל שבתות הקיץ (נסמן בלק"ש [המתורגם] ח"ז ע' 185 הערה 1), אומרים פרק זה (בכמה שנים) בש"פ ראה.

(65) בלק כב, יח. ומה "למדנו שנפשו רחבה" (פרש"י שם).

(66) הטעם מה שנמנו במשנה שם (ורש"י שם כד, ב) בסדר זה דוקא (אף שרוח גבוהה ונפש רחבה למדנו מ"כי מאן ה' לתתי להלוח עמכם" (בלק כב, יג) ו"אם יתן לי בלק מלא ביתו גו'" (שם, יח) – שלפני "וישא בלעם את עיניו – ביקש להכניס בהם עין רעה" (י"ל: "עין רעה" – מוחין) נשמה, ואח"כ: רוח גבוהה ונפש רחבה.

(67) ספרי ברכה לר, י"ד. וראה בארוכה ד"ה השקיפה ש"ת.

(68) אבות שם.

(* ועצ"ע מי יסמוך משיח.

(** אין להכריח דהרמב"ם ס"ל דש"ס דידן לא ס"ל דמשיח יתגלה ויטתר אח"כ (וכן – שביד החזקה חזר בו ממש"כ בפיה"מ ד"ואשיבה שופטיך" קודם לביאת משיח) – וע"ד ראייתו (הל' מלכים פ"א, ג) ואל יעלה על דעתך כו' שהרי רע"ק כו' אומר עליו (על בן כו"בא) שהוא המלך המשיח – כי בן כו"בא נסתתר משך זמן (במערות) במשך מלחמתו. כן ר"י בזמנו ב"ד סמוכין וכו'. – בנוגע לביאת אלי' – ראה הל' מלכים פ"ב, ב.

יום ראשון כ"ג מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיא, ז. א'שרינו... עד עמ' 222, ועלול וכו'.

רבנו הזקן, שה"פירוש" בפסוק הוא: **כִּי הִנֵּה בְּאֵמֶת הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּשֶׁמוֹ בֶּן הוּא**, – הוא, שהוא "קדוש", מובדל ומרומם מהעולם, הוא "ברוך הוא" – הוא נמשך ומתגלה (ברכה) מלשון המשכה והתגלות, שמה שהיה לפני זה "הוא", נסתר ונעלם, ירד

בהמשכה והתגלות, ובלשון

רבנו הזקן: **כִּי אֵף דְּאִיהוּ**

מְמַלָּא בְּלַעֲמִין עֲלִיּוֹנִים

וְתַחְתּוֹנִים – למרות שהוא

ממלא כל העולמות,

העליונים והתחתונים, מרום

המעלות – והמדריגות, עד

מתחת לארץ הלזו

התחתית, – ממלא הקב"ה

את כולם ונמצא בכל מקום

בשורה, שכן כאן אין הכוונה

ב"ממלא כל עלמין" כפי

שמוסבר בדרך כלל בהקשר

למדריגה

המצומצמת בכל עולם

בהתאם

למדריגתו, אלא כאן

הכוונה היא למה שהקב"ה

ממלא ונמצא בכל

העולמות, כְּמוֹ שֶׁתּוֹכּוֹב:

"הָאֵל אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֵין מְלָא" – "אֵין" מְשַׁל, דְּהֵיִינוּ

מְהוּתוֹ וְעֲצֻמּוֹתוֹ בְּכִיכּוּל וְלֹא בְּכּוּדוֹ לְבַד, – כפי שכתוב במקום

אחר: "מלא כל הארץ כבודו", שם מדובר אודות ה"כבוד" שלו

וההארה מאתו יתברך, ואילו כאן, שכתוב "אֵין מְלָא" – הכוונה

לעצמותו ומהותו יתברך. הרי, למרות שהקב"ה במהותו ועצמותו

ממלא ונמצא בכל העולמות, אֵין-עַל-פִּי-כֵן הוּא קְדוֹשׁ וּמְכַלֵּל

מְעִלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, – לא רק מהעולמות והנבראים התחתונים –

אלא גם מהעולמות העליונים, וְאֵינוּ נִתְפָּס כְּלָל בְּתוֹכָם חֹס

וְשִׁלּוֹם – שהעולמות יפעלו בו שיהיה מושפע מהם, בְּתַפְסִית

נִשְׁמַת הָאָדָם בְּגוּפוֹ עַל דְּרָךְ מְשָׁל, – הנשמה הנתפסת בגוף,

מושפעת מהשינויים שבגוף, ואילו הוא יתברך אינו נתפס בעולמות,

שתהיה להם חס ושלום השפעה עליו, כְּמוֹ שֶׁמְבַאֵר בְּמִקּוֹם אַחֵר

בְּאִרְכּוּתָא. וְלֹא-ת – ולכן, כיוון שהקב"ה קדוש ומובדל ולמעלה

לגמרי מעולמות, לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְקַבֵּל חַיּוּתָם מִמְּהוּתוֹ וְעֲצֻמּוֹתוֹ

לְבַדוֹ בְּכִיכּוּל, רק התפשטות החיות אשר הקדוש-שֶׁבְּרוּךְ-הוּא

מְחַיֶּה עֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים הוּא, עַל דְּרָךְ מְשָׁל, כְּמוֹ הָאֵרָה

מְאִירָה מְשָׁמוֹ יְתִבְרָךְ, – שהשם עצמו הוא גם כן הארה בלבד,

ז. **"אֲשֶׁרִינוּ מֶה טוֹב הִלְכֵנוּ וּמֶה נָעִים גּוֹרְלֵנוּ כו'". – דברים**

אלה אומרים בסדר התפלה שלפני "הודו" – בהקשר לקירוב

ולקשר של הקב"ה ובני ישראל, אנו אומרים – אשרי לנו, מֶה טוֹב

הוא חלקנו, ומה נעים הוא גורלנו (ומסיימים) ומה יפה ירושתנו.

הביטויים "חלק" ו"גורל"

מתייחסים להתגלות

האלקית ליהודי, וכמו

שכתוב: "ה' מָנֵת חֵלְקֵי

וְכוֹסֵי וְגו'". (ולאחר מכן

כתוב: "חֲקָלִים נִפְּלוּ לִי

וְגו'". – חלקים בגורל³ נפלו

לי כו' (כפי שהוא מסיים

"בנעימים", שהחלקים

שנפלו לי בגורל, נעימים לי,

שכן, לפני כן הוא הרי אמר

"אתה תומיך גורלי", אתה,

הקב"ה, תומך גורלי, שיהיה

החלק הטוב. הרי שמוצאים

אנו הלשון "חלק" על גורל,

על האלקות המאירה

בנשמתו של יהודי. לְהִבֵּן

לְשׁוֹן "חֲלָקֵנוּ" ו"גּוֹרְלֵנוּ" –

מדוע נקראת האלקות,

המאירה בנשמה של יהודי,

בשם "חלק" ו"גורל", משמעותו של "חלק" יכולה להיות שחלק

אחד שוה לשני, ואילו "גורל" משמעו חלק שהוא יוצא מן הכלל,

ורק על פי גורל נקבע שחלק זה יהיה למי שזוכה בגורל, צָרִיךְ לְבַאֵר

הַיֵּטֵב לְשׁוֹן הַשְּׁנוֹרִי בְּמִאֲמָר רְבוּתֵינוּ וְכְרוֹנָם לְבִרְכָּתוֹ: "אֵין לוֹ

חֵלֶק בְּאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הֵגֵם הִלְכָּאוּרָה לֹא שִׁיף לְשׁוֹן "חֵלֶק"

כְּלָל בְּאַלְקוּת יְתִבְרָךְ, שְׁאֵינוּ מִתְחַלֵּק לְחֻלְקִים חֹס וְשִׁלּוֹם. –

הקב"ה הוא הרי פשוט בתכלית הפשיטות, ופשיטות היא היפך

מחלקים – הרי שלא שייך באלקות הלשון "חלק", ובכל זאת

משתמשים חכמינו ז"ל בביטוי "חלק" באלקות, מכאן עלינו להבין,

שלמרות שאלקות היא ענין של פשיטות, אך באלקות המאירה

ויורדת לנשמות ישראל – שייכת הלשון "חלק", שכן, היא יורדת

בהתגלות של חלקים, כפי שסיביר להלן. אֵף הָעֲנִין, – הוא, כְּמוֹ

שֶׁתּוֹכּוֹב בְּעֵקֶב: "וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, פְּרוֹשׁ – שכן,

בפשטות ישנם בפסוק כמה דברים לא מובנים: א) עד לפסוק זה,

משתמשים בפרשה זו בשם "יעקב", ואילו כאן נאמר "אֵל אלקי

ישראל". ב) מה היא השייכות למה שכתוב לפני זה "ויצב שם

מזבח". ג) מה החידוש בענין "אֵל אלקי ישראל". על כך מסביר

1. תהלים טז, ה. 2. שם, ו. 3. הרבי שליט"א מציין לתניא ח"א פ"ח. – שם מדובר, איך "אין סוף ב"ה" "מלוכב בבחי' חכמה שבנפש האדם יחי' מי שיהי' מישראל", "שהיא למעלה מן הדעת והשכל המובן". 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לע"ע לא מצאתי אלא בתחומא ס"פ תזריע, אבל בכז"כ מקומות אי' לכם (ב"ר פ"ב, ד. וש"נ. הובא בתו"א ל, רע"א) וכן "אין להם" (ברכות סג, ב). וי"ל שלא רצה להעתיק ל' נוכח וגם לא ל' רבים. וק"ל". 5. בראשית לג, כ. 6. ירמ' כג, כד. 7. ישע' ו, ג. 8. בלק"א ח"א פמ"ב.

יש להן שייכות גם למדריגות העליונות וגם למדריגות התחתונות, ולכן משמשות הן "ממוצעים" לירידת השפע והחיות מהמדריגה העליונה ולמדריגה התחתונה, וְצִמְצוּמִים רַבִּים – צמצומים רבים בכמות, שעל ידי כל צמצום, מתקטנים האור והחיות, וְצִמְצוּמִים, – צמצומים שבאיכות הם

חזקים ביותר, שהאור, לאחר הצמצום, הוא לא רק קטן ומועט יותר, אלא הוא סוג אחר של אור מאשר האור שלפני הצמצום, בְּהַשְׁתַּלְשָׁלוֹת הַמַּדְרִגוֹת – של העולמות, דֶּרֶךְ עֲלִיָּה וְעֲלִילָה וכו'. – שבעולם אחד

עצמו יש סדר של "עיליה" – סיבה – ו"עלול" – מסובב, מדריגה אחת היא עילה וסיבה למדריגה התחתונה שהיא "עלול" מה"עיליה", הרי, אחרי כל הצמצומים והירידות של האור, בא האור בעולמות באופן שהוא נתפס בהם.

ומהשם קורנת ומאירה הארה, שְׁהוּא וְשְׁמוֹ אֶחָד, – שלכן יש בכוח הארה משמו להחיות כל העולמות, וְכִמּוֹ שִׁבְתּוֹבִי: "כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ", – שגם השם הוא "לבדו" – למעלה מעולם, רק זיוו ו"הודו" – של השם, עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם וְגו'". – החיות של ארץ ושמים, היא

הוד זיוו לבדו – הארה משמו, שכאמור, השם כשלעצמו הוא גם כן הארה בלבד, כך שלמעשה חיות העולמות והנבראים היא הארה מהארה. וְהָאֶרֶץ – מהארה זו מְתַלַּבֶּשֶׁת מִמֶּשׁ בְּעֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַחְיֹתָם, – כאן כבר

מדובר על התלבשות ממש. לא רק שהיא נמצאת בהם, אלא התלבשות שהחיות מצומצמת ומותאמת בהתאם למדריגת העולם, ומתאחדת עם העולם, וְנִתְפַּסֶּת בְּתוֹכָם עַל יְדֵי מְצָעִים רַבִּים, – מדריגות שהן כמו "ממוצעים" בין מדריגה עליונה ותחתונה, שכן,

אגרת הקדש

שהוא ושמו אחד וכמ"ש כי נשגב שמו לבדו רק זיוו והודו על ארץ ושמים וגו'. והארה זו מתלבשת ממש בעליונים ותחתונים להחיותם ונתפסת בתוכם על ידי ממוצעים רבים וצמצומים רבים ועצומים בהשתלשלות המדרגות דרך עלה ועלול וכו'.

יום שני כ"ד מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 222, והנה הארה... עד עמ' 222, יספר מרוב.

ירידת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים, – הנקראים כולם "מטה", לעומת העולמות שלמעלה מהגבלה, שְׁתַּכְלִית בָּלֵן – של כל הנבראים, הנצרים והנעשים, הוא האדם, בְּנוֹדָע: – הרי, למרות שאלקות הוא פשוט בתכלית

הפשיטות, ולא שייך באלקות ענין של חלקים,

אך, בהארה האלקית המאירה בעולמות למטה שעיקרם ותכליתם היא נשמתו של יהודי – שייך הענין של חלקים. ובאופן כללי הם תרי"ג (613) חלקים בהם מתחלקת ההארה, ובפרטיות – יסביר רבנו הזקן להלן – מתחלק כל אחד מחלקים אלה, להרבה חלקים פרטיים.

וְהֵנָּה, מִסְפַּר זֶה – תרי"ג (613) – כנגד תרי"ג מצוות התורה, היא בְּדֶרֶךְ בָּלֵן, – באופן כללי מתחלקת ההארה לתרי"ג (613)

חלקים, אֶבֶל בְּדֶרֶךְ פְּרִט – הֵנָּה כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה מִתְחַלֶּקֶת לְפָרְטִים רַבִּים לְאִין קֵץ וְתַכְלִית, וְהֵן הֵן גּוֹפֵי הַלְכוֹת פְּרִטוֹת שֶׁבְּכָל מִצְוָה שָׁאִין לָהֶם מִסְפָּר, – אין מספר לפרטי ההלכות שבכל אחת מהמצוות, כִּמּוֹ שִׁבְתּוֹבִי: "שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת" –

וְהֵנָּה, הָאֶרֶץ זו, אֵף שֶׁלְמַעְלָה – בעולמות העליונים ביותר שלמעלה מהגבלה וגבול, היא מְאִירָה וּמִתְפַּשֶּׁטֶת בְּבְּחִינַת בְּלִי גָבֹל וְתַכְלִית, – בלי גבול ובלי סוף, לְהַחְיֹת עוֹלָמוֹת נְעֻלָּמִים לְאִין קֵץ וְתַכְלִית, – גם סוגי עולמות אלה הם בלי גבול, וגם כל

עולם מהם הוא באופן של בלי גבול ותכלית, כִּמּוֹ שִׁבְתּוֹבִי בְּאֶדְרָא רַבָּאִי, – שישנם עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית, אֵף-עַל-פִּיכֵן בְּרִדְתָּהּ – ברדת ההארה – לְמַטָּה עַל יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים לְהַחְיֹת הַנְּבָרָאִים וְהַנְּעֻשִׁים, – הנבראים שבעולמות "בריאה",

"יצירה" ו"עשיה". מכך מובן שלפני זה מדובר אודות עולם ה"אצילות" ועולמות אינסוף שלמעלה מעולם ה"אצילות", הֵיא נְחַלֶּקֶת דֶּרֶךְ בָּלֵן לְמִסְפַּר תְּרִי"ג, 613, כְּנֶגֶד תְּרִי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁהֵן הֵן תְּרִי"ג מִיְנֵי הַמְשָׁכוֹת הָאֶרֶץ זו מְאִירָאִין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא, לְהַאִיר לְנִשְׁמַת הָאָדָם הַכּוֹלֵל מְרַמָּה – 248 אֲבָרִים וְשִׁס"ה – 365 גִּידִים, – שביחוד הם תרי"ג (613), אֲשֶׁר בְּעֶבְרִית – בשביל נשמתו של יהודי, הוא עֶקֶר תַּכְלִית

אגרת הקדש

והנה הארה זו אף שלמעלה היא מאירה ומתפשטת בבחי' בלי גבול ותכלית להחיות עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית כמ"ש באדרא רבא אעפ"כ ברדתה למטה ע"י צמצומים רבים להחיות הנבראים והיצורים והנעשים היא נחלקת דרך כלל למספר תרי"ג כנגד תרי"ג מצוות התורה שהן הן תרי"ג מיני המשכות הארה זו מאור א"ס ב"ה להאיר לנשמת האדם הכלולה מרמ"ח אברים ושס"ה גידים אשר בעבורה הוא עיקר תכלית ירידת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים שתכלית כולן הוא האדם כנודע:

והנה מספר זה הוא בדרך כלל. אבל בדרך פרט הנה כל מצוה ומצוה מתחלקת לפרטים רבים לאין קץ ותכלית והן הן גופי הלכות פרטיות שבכל מצוה שאין להם מספר כמ"ש ששים המה מלכות

מִצְוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁהֵן הֵן תְּרִי"ג מִיְנֵי הַמְשָׁכוֹת הָאֶרֶץ זו מְאִירָאִין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא, לְהַאִיר לְנִשְׁמַת הָאָדָם הַכּוֹלֵל מְרַמָּה – 248 אֲבָרִים וְשִׁס"ה – 365 גִּידִים, – שביחוד הם תרי"ג (613), אֲשֶׁר בְּעֶבְרִית – בשביל נשמתו של יהודי, הוא עֶקֶר תַּכְלִית

דורשים חכמינו ז"ל¹²: הן ס' מסכתות – הש"ס, כו', ונעלמות אין מספר – דורשים חכמינו ז"ל: הן ההלכות כו', – שהן בלי מספר, שהן המשכת רצון העליון כו'. – וכיוון שהרצון העליון הוא הרי בלי גבול, כך גם פרטי ההלכות, שהם פרטי המשכות מהרצון העליון

– הם בלי גבול. וכשם שלגבי תרי"ג החלקים הכלליים בהם מתחלקת ההארה, אמר לעיל, שבנשמה, הקולטת אותם, ישנם תרי"ג ענינים, רמ"ח אברים ושס"ה גידים, כך גם לגבי פרטי ההמשכות שמההארה, שהם בלי גבול – יש לנשמות ישראל כלים פרטיים לקלוט הפרטים מההארה והמשכה זו. ובלשון רבנו הזקן: וכן הוא ממש

בנשמת האדם. – שיש לנשמה כלים לקליטת הפרטים האין סופיים מהמשכה והארה זו. כי הנה, כל הנשמות שפעולם היו כלולות ב – נשמתו של אדם הראשון¹³, ודרך כלל היתה נשמתו – של

אדם הראשון, נחלקת למספר תרי"ג: רמ"ח אברים ושס"ה גידים, אך דרך פרט נחלקת לניצוצות אין מספר, שהן נשמות כל ישראל מימות האבות והשבתים עד ביאת המשיח ועד בכלל, שיקים אז מה שנאמר¹⁴: "והיה מספר בני ישראל כחול הים, אשר לא ימר ולא יספר מרב"¹⁵. – מכל

האמור מובן, שנשמת אדם הראשון (המתחלקת לניצוצות אין ספור של נשמות) היה בכוחה להכיל הפרטים האין-סופיים מההמשכה וההארה של הרצון העליון, האור והחיות האלקי הנמשך לנשמות ישראל. להלן יסביר רבנו הזקן מה שהזכיר לעיל,

שביעקב כתוב "ויקרא לו א"ל אלקי ישראל", שגם ביעקב האירו בנשמתו כל הפרטים מההארה האלקית, כפי ועל דרך שהיה הדבר באדם הראשון. ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

הן ס' מסכתות כו' ועלמות אין מספר הן ההלכות כו' שהן המשכת רצון העליון כו' וכן הוא ממש בנשמת האדם כי הנה כל הנשמות שבעולם היו כלולות באדה"ר ודרך כלל היתה נשמתו נחלקת למספר תרי"ג רמ"ח אברים ושס"ה גידים אך דרך פרט נחלקת לניצוצות אין מספר שהן נשמות כל ישראל מימות האבות והשבתים עד ביאת המשיח ועד בכלל שיקים אז מ"ש והיה מספר בני כחול הים אשר לא ימר ולא יספר מרוב.

יום שלישי כ"ה מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 222, והנה שופרי'... עד עמ' קיב, כמ"ש במ"א.

ומלפשת בנשמת ישראל סבא", – המוסב על יעקב אבינו למטה הנקרא "ישראל סבא", וכן על שורשו למעלה שגם כן נקרא "ישראל סבא", תכלול – נשמת "ישראל סבא" כלולה מכל הנשמות. – והוא היה כלי לאור התורה. וזהו "ויקרא לו אל אלהי ישראל" – "אל" לשון המשכת – שכן,

השם א"ל רומז על מדת החסד, המשכה והשפעה, תהארה מאור-אין-סוף ברוך-הוא משהעלם אל תכלול, – הכוונה לאור אין סוף המלוכש בתורה, להאיר בבחינת גלוי בנשמתו, וכמו שכתוב²²: "אל ה' ויאר לנו", – הרי ש"א"ל" הוא לשון הארה, וזהו "ויקרא לו א"ל אלקי ישראל", שיעקב קרא והמשיך ההתגלות מההארה הכללית של אור אין סוף,

הכלל המכיל בתוכו כל הפרטים שבתורה ומצוות – שההתגלות תאיר בנשמתו. ואחריו כל ישרי לב²³, – אלה שהאור האלקי המאיר

והנה, שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון¹⁶, – יופיו ושלמותו של יעקב כעין יופיו ושלמותו של אדם הראשון, שתקן – יעקב, חטא אדם הראשון, והיתה נשמתו גם כן כלולה מכל הנשמות שבישראל, מעולם ועד עולם, – כלומר, גם הנשמות מ"עלמא דאתכסיא"

(מהעולמות המכוסים). וגם הנשמות מ"עלמא דאתגליא" (מהעולמות הגלויים) היו כולן כלולות בנשמתו של יעקב, וזהו מרבבה לתורה שלמעלה, שנקראת בשם "אדם", – "זאת התורה אדם"¹⁷, כמו שכתוב¹⁸: "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וכו'", – שהכוונה היא ל"תורה", כפי שמוכח בתורת הקבלה¹⁹. וכמו שכתוב²⁰: "וזאת לפנים ב"ישראל כו'" – וזאת בפנימיותו של ישראל, "אין זאת אלא תורה"²¹ כו', – ש"זאת", תורה, היה מקודם בישראל, שהיתה כלולה

אגרת הקדש

והנה שופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר שתיקן חטא אדה"ר והיתה נשמתו ג"כ כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם והיה מרכבה לתורה שלמעלה שנק' בשם אדם כמ"ש ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וכו' וכמ"ש וזאת לפנים בישראל כו' אין זאת אלא תורה כו' שהיתה כלולה ומלוכשת בנשמת ישראל סבא הכלולה מכל הנשמות וזהו ויקרא לו אל אלקי ישראל. אל לשון המשכת ההארה מאור א"ס ב"ה מההעלם אל הגילוי להאיר בבחי' גילוי בנשמתו וכמ"ש אל ה' ויאר לנו ואחריו כל ישרי לב

ב"ישראל כו'" – וזאת בפנימיותו של ישראל, "אין זאת אלא תורה"²¹ כו', – ש"זאת", תורה, היה מקודם בישראל, שהיתה כלולה

12. שהש"ר שם. ובכ"מ. 13. ראה ב"ר פ"מ, ב. ובכ"מ. 14. הושע ב, א. 15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סיום מפסוק אחר" (שם טז, י). 16. ב"מ פד, א. ובכ"מ. 17. חוקת יט, יד. 18. יחזקאל א, כו. 19. ראה זח"א עא, ב ואילך. 20. רות ד, ז. 21. זח"ג פא, ב. 22. תהלים קיח, כז. 23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דישראל אותיות ישר-א-ל" (ראה לקו"ת שלח מ, ג).

בנשמה של יהודי המקיים מצוה, ועל כך נאמר "אשרינו מה טוב חלקינו". וזמן גילוי זה ביותר שאת יותר עז ההארה במוחם ולקדם הוא בשעת התפלה, כמו שמבואר במקום אחר²⁴. – שכן, על ידי סולם התפלה עולים מעשי

המצוות של יהודי, ונמשך על ידי הסולם ההארה האלקית וההתגלות שבעקבותיה. עד כאן הסביר רבנו הזקן הלשון "חלקינו". להלן יסביר הלשון "מה נעים

גורלינו", שגורל הרי מורה על חלק יוצא מן הכלל ורק על פי גורל זוכים בחלק היפה. ובלשון רבנו הזקן:

במוחם בא בלבם ואשר יש להם התעוררות של אהבת ה' ויראת ה', המכניסה חיות בלימודם תורה ובקיומם מצוות, העוסקים בתורה ובמצות, מאיר אור ה' אינסוף ברוך-הוא בבחינת גילוי בנשמתם, – "הארה" זו נקראת "חלקינו" (אשרינו מה טוב חלקינו), כלומר, ההארה האלקית הפרטית המאירה על ידי כל מצוה, שהיא חלק מההארה הכללית. וכפי שהוסבר

לעיל, שהארה זו כשהיא יורדת למטה, היא באופן של התחלקות לתרי"ג (613) חלקים וכו' – הרי החלק שמההארה האלקית מאיר

יום רביעי כ"ו מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיב, והנה אף... עד עמ' קיב, הגורל ממש.

שישנם שינויים בין נשמה אחת לשניה, אלא ישנם גם שינויים מצד הדורות, שהיו דורות שעבודתם העיקרית היתה ענין התורה, ודורות שעבודתם העיקרית היתה ענין הצדקה וכו'²⁸, שכן, לנשמות שבאותם דורות האירה התגלות מיוחדת בענינים אלה. כי כמו

שאברי האדם, כל אבר יש לו פעולה פרטית ומיוחדת, העין לראות והאוזן לשמע, כך בכל מצוה – הנקראות "אברין דמלכא"²⁹ – "אברי המלך", מאיר אור פרטי ומיוחד מאור-אינסוף ברוך-הוא. ואף שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגול לקדם כל תר"ג מצוות, – כיצד מתאים, איפוא, לומר, שלנשמה של זמן זה דורות אלה מאירה, באופן אחר, ההתגלות האלקית, ונדרשת זהירות מיוחדת וחוקה יותר במצוות פרטיות מסוימות? מכל מקום לא נצרכה –

זהירות המיוחדת במצוה מסוימת, אלא להעדרה וזהירות וזהירות יתרה, ביותר שאת יותר עז, בפולחן ומכפלות, למעלה מעלה מזהירות שאר המצוות. וזהו שאמר "במאי הוי זהיר טפי" – "יותר, דייקא. – דוקא, שכן, זהירות צריכה להיות בכל המצוות, השאלה כאן היא: באיזו מצוה היה זהיר יותר. והנה, יתרון האור הנה הפרטי לנשמות פרטיות – שבהן מאיר האור שמהמצוה ביתר התגלות, אינו בבחינת טעם ודעת משג, אלא

והנה, אף שגילוי – אלקי, זה על ידי עסק התורה והמצוות הוא שוה לכל נפש מישראל בדרך כלל, כי תורה אחת ומשפט אחד לקבלו – כל יהודי מחוייב בתורה ומצוות, ומצד ההארה שלמעלה הנמשכת על ידי התורה והמצוות, היא נמשכת לכל אחד

מישראל בשוה, אף-על-פי-כן בדרך פרט אין כל הנפשות או – המדרגה שלמעלה ממנה, הרוחות ו – או המדרגה שלמעלה ממנה, הנפשות שוות בענין זה – בהארה והתגלות האלקית המאירה להם על ידי תורה וקיום מצוה, לפי עת וזמן וגלגולם ובואם בעולם הזה, – מרבית הנשמות של דורותינו אלה הן הרי נשמות שהיו כבר בעולם זה וירדו שוב לעולם הזה כדי לתקן ענין מסויים, הרי לפי הזמן והתקופה שהנשמה מתגלגלת ויורדת לעולם זה

– באופן כזה מאירה לה מלמעלה ההארה וההתגלות האלקית שעל ידי מצוה זו או זו. וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה²⁵: "אבוק במאי הוי זהיר טפי, אמר ליה בציצית כו'". – "אביך במה היה זהיר יותר?" וענה לו: "במצות ציצית". הרי, שבמצות ציצית האירה לו התגלות אלקית מיוחדת, שלכן היה זהיר בקיומה יותר מאשר במצוות אחרות, וכפי הפירוש²⁶: "במאי הוי זהיר טפי" – במה האיר לו יותר האור האלקי. וכן אין כל הדורות²⁷ שוין. – לא זו בלבד

24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקמן סכ"ד". 25. שבת קיח, ב. 26. ראה ספר השיחות תש"ב ע' 21. סה"מ תש"א ע' 240. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה נכלל ב"עת וזמן" דלעיל. ויש לחפש בכת"י דאגה"ק אולי צ"ל 'המצוות'. 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק ס"ה, ס"ט". 29. תקנ"ז ת"ל.

יוטל את הגורל ומה' כל משפטו", שהגורל יפול בחלק של זה או זה, הרי זה הענין של "מה נעים גורלינו", שהחלק היפה מה שישנה התגלות אלקית מיוחדת מענין מסויים של תורה ומצוות, לנשמה מסויימת, הוא ענין של "גורל" שלמעלה מטעם ודעת.

למעלה מבחינת הדעת, – וההבנה, שפך עלה במחשבה לפניו יתברך, – שבנשמה מסויימת יאיר האור של מצוה מסויימת בהארה והתגלות מיוחדת. ודוגמתו למטה הוא בחינת הגורל ממש: – שגם הוא אינו על פי טעם ושכל, מדוע וזכה בגורל זה או אחר, אלא כך נקבע מלמעלה, כמו שכתוב: ³⁰ "בחק

אגרת הקדש

אלא למעלה מבחינת הדעת שכן עלה במחשבה לפניו יתברך ודוגמתו למטה הוא בחינת הגורל ממש:

יום חמישי כ"ז מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 224, ח. זורע צדקות... עד עמ' 226, בחו"ל וד"ל.

"יראי ה' וחושבי – מתבוננים ב"שמו", החפצים לעבדו ב"עבודה שבלב זו תפלה", – הנקראת "עבודה שבלב", וכמו שכתוב: ³¹ "וה' יגיד חשבו". – שבעולם השפל הזה שהוא עולם חשוך שאינו מאיר בו גילוי אלקות, "הוי' יגיד חשבו", יאיר האור של שם הוי' את החושך שלי. והנה, ירדת הארה זו למטה לעולם הזה, נקראת בשם "חסד ה'", – שכן, זה בא על ידי עבודתו של יהודי, אך העבודה עצמה אינה בערך כלל שתמשיך המשכה זו, אלא זה ענין של "חסד ה'" המאיר ליהודי גילוי זה, המכנה – "חסד ה'" מכונה, בשם "מים", היורדים במקום גבוה למקום נמוך כו': – כמו טבע המים לרדת ממקום גבוה לנמוך, כך יורד אור ה' מהעולמות העליונים אל העולם השפל, "חסד ה'" זה נמשך על ידי "אתערותא דלתתא" – ההתעוררות מלמטה – מהחסד והצדקה היהודי עושה, שלכן "אחזה פניך",

ראיית הפנימיות של אלקות ליהודי בתפלתו – בא אחרי "בצדקה", אחרי נתינת פרוטה לעני, כדי להמשיך את החסד שלמעלה על ידי חסד שלמטה. ברם, לכאורה, כיוון שהארת גילוי זה הוא בין כה ענין של צדקה וחסד שלמעלה – הרי זה יכול להאיר גם בלי "אתערותא דלתתא" – ההתעוררות מלמטה – מהחסד של האדם למטה? מסביר רבנו הזקן, שגם למעלה ישנה מדת הגבורה והצמצום, לצמצם ולכסות על אורו יתברך, לכן זקוקים לחסד וצדקה של האדם כ"אתערותא דלתתא" לחסד ה', כדי שמדת הגבורה והצמצום לא תימנע את ההתגלות האלקית ליהודי בשעת התפלה, ובלשון רבנו הזקן:

ח. "זורע צדקות, מצמיח ישועות". – מלשונות סדר התפלה. הנה מה שכתוב לשון "זריעה" במצות הצדקה, וכמו שכתוב בפסוק: ³² "זרעו לכם לצדקה כו'", – ומסיים: "קצרו לפי חסד", שיקצרו את פרי הזריעה לפי מדת החסד, יובן על פי מה שאמרנו רבותינו זכרונם לברכה: ³³ "רבי אלעזר יחיב פרוטה לעני והדר 224 מצלי, – ר' אלעזר נתן פרוטה (צדקה) לעני ולאחר מכן התפלל, דבתיב: – שכן, כתוב: ³⁴ אני בצדק אחזה פניך". פרוש, – מה שהוא קורא לתפלה "אחזה פניך", ומדוע זה דוקא על ידי ההכנה של צדקה, כי גילוי אלקותו יתברך המתגלה במחשבתו של אדם וכוונתו בתפלתו, כל חד לפום שיעורא דיליה, – כל אחד לפי שיעורו, הוא בתורת צדקה ו"חסד ה'" מעולם ועד עולם על יראיו כו'". – שמאירה ויורדת מהעולם העליון לעולם התחתון התגלות אלקית על יראי השם, כלומר, שאור ה' אינסוף ברוך-הוא המאיר למעלה בעולמות עליונים, בהארה רבה מבחינת גילוי רב – בכמות, ופעמים – באיכות, עד שבאמת – הנבראים שבעולמות העליונים, הן במלין במציאות וכלא ממש חשבי קמיה – שהם חשים בביטולם ואיך שאין הם נחשבים לכולם לגבי יתברך, ונכללין באורו יתברך, והן הן ההיכלות עם המלאכים והנשמות שבהן, המבארים בזה הקדוש בשמותם למקומותם בסדר התפלה שפדדו לנו אנשי בנשת תהודה, – בסדר התפלה מרומים ההיכלות והמלאכים והנשמות שבהם, הנה ממש – מההתגלות האלקית המאירה בהם בעולמות העליונים. מאיר האור כי טוב לעולם השפל הזה, על

אגרת הקדש

ח זורע צדקות מצמיח ישועות הנה מ"ש לשון זריעה במצות הצדקה וכמ"ש בפסוק זרעו לכם לצדקה כו'. יובן ע"פ מה שארז"ל ר"א יחיב פרוטה לעני והדר מצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך פי' כי גילוי אלקותו יתברך המתגלה במחשבתו של אדם וכוונתו בתפלתו כל חד לפום שיעורא דיליה הוא בתורת צדקה וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו כו' כלומר שאור ה' א"ס ב"ה המאיר למעלה בעולמות עליונים בהארה רבה בבחי' גילוי רב ועצום עד שבאמת הן במלין במציאות וכלא ממש חשבי קמיה ונכללין באורו ית' והן הן ההיכלות עם המלאכים והנשמות שבהן המבארים בזה הקדוש בשמותם למקומותם בסדר התפלה שפדדו לנו אנשי כנה"ג הנה ממש מאיר האור כי טוב לעולם השפל הזה על יראי ה' וחושבי שמו החפצים לעבדו בעבודה שבלב זו תפלה וכמ"ש ו' יגיד חשבו והנה ירדת הארה זו למטה לעוה"ז נקראת בשם חסד ה' המכונה בשם מים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך כו':

אך הענין הוא על דרך משל, כמו שזרעין ורעים – של תבואה או חטה וכדומה, או נוסעין גרעין, – של עץ פרי שיצמח ממנו אילן, שששכלת – של התבואה, הצומחת מהזרע, והאילן ופירותיו – הצומחים מהגרעין, אינן מהותן ועצמותן של הזרע והגרעין כלל, כי מהותם ועצמותם – של הזרע והגרעין, כלל ונרקב בארץ, – הרי שהצמיחה אינה באה מהזרע או מן הגרעין אלא – ובכח הצומח שבארץ עצמה – לא החלק של כוח הצומח התגלה בזרע או בגרעין, אלא "כוח הצומח" הנמצא בארץ עצמה, [נפח אחר: עצמו] – "כוח הצומח" שבארץ, הוא עצמו, הוא המוציא והמגדל השכלת – שלא היתה כלל בזרע, והאילן ופירותיו. – שלא היו בגרעין, "כוח הצומח" הוא כוח אלקי המצמיח דברים, ענין של "יש מאין": מ"אין" נעשה "יש", דבר גשמי מכוח רוחני. ברם, אם כך הם פני הדברים, נשאלת השאלה: לשם מה זקוקים לזרעית הזרע או הגרעין – הרי בין כה אין הצמיחה באה מהם, אלא מ"כוח הצומח" שבארץ? והתשובה היא: רק שאינו – "כוח

הצומח" שבארץ, אינו מוציא ומגדל כחו לחוץ מהכח אל הפעל, – מהיכולת להצמיח (בכוח), לצמיחה ממשיה, כי אם על ידי הזרע והגרעין – הפועלים שכוח היכולת להצמיח הנמצא בארץ – יבוא בגילוי, להצמיח בפועל את התבואה או את האילן ופירותיו. כיצד אכן, הם פועלים דבר זה? שגורקבין בארץ וכלל כל בהם – שבא מ"כוח הצומח" שבארץ בשעה שהם צמחו מכוח הצומח, בכח הצומח שבארץ, ונתאחדו והיו לאחדים, – הפרט של "כוח הצומח" שבא לידי ביטוי בזרע או בגרעין, עם הכלל של "כוח הצומח" שבארץ – נעשים לדבר אחד, ועל ידי זה מוציא כח הצומח את כחו אל הפעל, ומשפיע חיות לגדל שכלת בעין הזרע, – שזרע בארץ, שבאם הזרע הוא של חטה – צומחת שכולת של חטה, וכדומה. אבל ברובי הרבה מאד בשכלת אחת, – מגרעין חטה אחד צומחים הרבה גרעיני חטה בשכולת אחת, וכן פירות הרבה על אילן אחד, – ובאשר לפירות האילן מיתוסף עוד

והנה, מודעת זאת, – ידוע הדבר, שיש למעלה גם כן מדת הגבורה והצמצום, לצמצם ולהסתיר אורו ויתברך לכל ותגלה לתחתונים. – לנבראים התחתונים, הרי, כיצד, איפוא, מואיר "חסד ה'", בשעה שקיימת מדת הגבורה והצמצום המפסיקה את

ההתגלות? אך תכל תלוי ב"אחריותא דלתתא", – בהתעוררות שמלמטה. שאם האדם מתנהג בפקידות – במדת החסד, להשפיע חיים וחסד כו' – שהוא נותן צדקה המקיימת את העני בחיים, כך מעורר למעלה, – שתומשך מדת החסד שלמעלה בהתגלות האלקית אליו, כמו שאמר רבותינו וזרונם לברכה: "במדה שאדם מודד – בה מודדו לו". – ובאשר הוא מתנהג במדת החסד – מתנהגים איתו כך גם מלמעלה, שנותנים לו חסד שלמעלה. אלא דלכאורה זו אינה מן המדה, – של אותו ענין, כי אם להשפיע לו חיי העולם הבא לבד בנגד מה שהוא משפיע חיי עולם הזה, – שזה שחר מתאים – שבשעה שהוא משפיע ענין של העולם שלו, ענין של חיים גשמיים – מעניקים לו, באותה מדה, גם השחר בענין של עולם, פרט

לכך שזה בעולם נעלה יותר, עולם הבא, אבל לא להשפיע לו חיי הארת אור ה' [נפח אחר: אין סוף ברוך הוא] ממש, – ענין של "אין סוף", שלמעלה לגמרי מ"עולם", שאיר ויגיה חשבו – החושך שלו, ב"עבודה שכלל זו תפלה", שהיא בחינת ומדרגת תשובה עלאה – תשובה עליונה, בנודע, – הרי אין זה "מן המדה" להשפיע לו זאת, שהרי היא – ה"תשובה העילאית" היא למעלה מעלה מכל חיי עולם הבא, כמו שאמר רבותינו וזרונם לברכה: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים כו'", – בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, וכמו שנתבאר במקום אחר¹⁰ באריכות, דעולם הבא אינו אלא זיו והארה וכו': – הארה מ"אור ה'", הנקרא "זיו השכינה". ואילו על ידי תשובה "לוקחים" את הקב"ה עצמו, הרי שההתגלות שבשעת התפלה היא למעלה מעלה מחיי עולם הבא, והרי אין זה "מן המדה" שעל ידי צדקה וחסד תאיר לו התגלות אלקית זו?

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת שיש למעלה גם כן מדת הגבורה והצמצום לצמצם ולהסתיר אורו ויתברך לכל ותגלה לתחתונים אך הכל תלוי באתעדל"ת שאם האדם מתנהג בחסידות להשפיע חיים וחסד כו' כך מעורר למעלה כמשארו"ל במדה שאדם מודד בה מודדו לו אלא דלכאורה זו אינה מן המדה כ"א להשפיע לו חיי העוה"ב לבד כנגד מה שהוא משפיע חיי עוה"ז אבל לא להשפיע לו חיי הארת אור ה' שכלב זו תפלה שהוא בחינת ומדרגת תשובה עילאה כנודע שהרי היא למעלה מעלה מכל חיי עוה"ב כמשארו"ל יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט כו' וכמ"ש במ"א באריכות דעוה"ב אינו אלא זיו והארה וכו': אך הענין הוא עד"מ כמו שזרעין ורעים או נוסעין גרעין שהשכולת הצומחת מהזרע והאילן ופירותיו מהגרעין אינן מהותן ועצמותן של הזרע והגרעין כלל כי מהותם ועצמותם כלה ונרקב בארץ וכח הצומח שבארץ עצמה [כ"א עצמו] הוא המוציא והמגדל השכולת והאילן ופירותיו רק שאינו מוציא ומגדל כחו לחוץ מהכח אל הפועל כי אם על ידי הזרע והגרעין שגורקבין בארץ וכלל כל כחם בכח הצומח שבארץ ונתאחדו והיו לאחדים וע"ז מוציא כח הצומח את כחו אל הפועל ומשפיע חיות לגדל שכולת כעין הזרע אבל בריבוי הרבה מאד בשכולת אחת וכן פירות הרבה על אילן א' וגם מהותן ועצמותן של

הצומח" שבארץ, אינו מוציא ומגדל כחו לחוץ מהכח אל הפעל, – מהיכולת להצמיח (בכוח), לצמיחה ממשיה, כי אם על ידי הזרע והגרעין – הפועלים שכוח היכולת להצמיח הנמצא בארץ – יבוא בגילוי, להצמיח בפועל את התבואה או את האילן ופירותיו. כיצד אכן, הם פועלים דבר זה? שגורקבין בארץ וכלל כל בהם – שבא מ"כוח הצומח" שבארץ בשעה שהם צמחו מכוח הצומח, בכח הצומח שבארץ, ונתאחדו והיו לאחדים, – הפרט של "כוח הצומח" שבא לידי ביטוי בזרע או בגרעין, עם הכלל של "כוח הצומח" שבארץ – נעשים לדבר אחד, ועל ידי זה מוציא כח הצומח את כחו אל הפעל, ומשפיע חיות לגדל שכלת בעין הזרע, – שזרע בארץ, שבאם הזרע הוא של חטה – צומחת שכולת של חטה, וכדומה. אבל ברובי הרבה מאד בשכלת אחת, – מגרעין חטה אחד צומחים הרבה גרעיני חטה בשכולת אחת, וכן פירות הרבה על אילן אחד, – ובאשר לפירות האילן מיתוסף עוד

מדה טובה", נותנים לו ענין של עולם הבא עבור מה שהוא השפיע ענין של עולם הזה, בהתאם לכלל "במדה שאדם מודד בה מודדין לו" – וזה נקרא ב"מדה", כלומר מאותו סוג מדה ומדות. אך, ענין הצדקה נקרא בלשון "זריעה", שכן, כשם שבזריעה צומח

מהנטיעה ענין שהוא לגמרי לא באותה מדהות אלא הרבה למעלה מזה – כך נמשך לו ענין של התגלות אלקות בתפלה, ענין של "תשובה עילאה" (כפי שהסביר לעיל) שהוא לא רק במדות אחרת לגמרי מ"עולם", אלא למעלה מעלה מ"עולם". ובלשון רבנו הזקן:

וְכָּה מִשְׁעַל עַל הַדָּר מִשְׁעַל, כָּל מַעֲשֵׂה הַצִּדְקָה שְׁעוֹשִׁין יִשְׂרָאֵל, עוֹלָה לְמַעַל בְּבַחֲנֵי הַעֲלָאָה מִיּוֹן נֻקְבִּין לְשֶׁרֶשׁ

נְשִׁמוֹתֵיהֶן לְמַעַל, – שלכן זה דוקא הצדקה שיהודי עושה, שכן, כמו במשל, בענין של צמיחה, הרי מפני שבזרע או בגרעין שזורעים ישנו "מכוח הצומח", לכן יכול להיות מכך "העלאת מיין נוקבין" אל "כוח הצומח" שבארץ שממנו באה הצמיחה, כך גם בנמשל, בצדקה – בשעה שיהודי עושה צדקה וחסד, עולה הדבר, בתור "העלאת מ"נ" לשורש נשמתו, והחסד של נשמתו שנשתלשל מהחסד של הספירות העליונות (כפי שאומר רבנו הזקן בפרק ג' של החלק הראשון, שלכן יש בנשמה עשרה כחות, מפני שהם נשתלשלו מעשר הספירות) יש לו שייכות לחסד שלמעלה, שיהיה מכך "העלאת מ"נ" להמשיך את החסד שלמעלה, כפי שסיביר להלן. על כל פנים, החסד והצדקה שיהודי עושה, עולה למעלה בשורש הנשמה למעלה, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "בְּנִסְתַּי יִשְׂרָאֵל" – שכן, זה המקור של נשמות ישראל, וכן גם מפני שהיא כונסת בתוכה האורות והגלויים של המדות – של "ישראל דלעילא" (שלמעלה), מבחינת "ז"א" (מדות) שבעולם ה"אצילות", וְ"שורש הנשמות, נקרא "אִמָּא תַתָּא" – המדרגה התחתונה בבחינת "אימא", בְּלִשׁוֹן הַזֶּה, – "בינה" נקראת "אימא עילאה", המדרגה העליונה ב"אימא", ו"מלכות" – "אימא תתאה", המדרגה התחתונה ב"אימא", וְ כֵן נקרא "שְׂכִינְתָּה" בְּלִשׁוֹן הַנִּמְרָא, – מפני שהיא שוכנת בתחתונים", היא יורדת ושוכנת בנבראים התחתונים¹², הַפְּלִילָה – "כנסת ישראל" – מקור נשמות ישראל, כלולה מְכָל מְדוּתָיו שֶׁל הַקְדוּשָׁה-יְהוָה, וּמִיְחַדְתָּ בָּהֶן בְּתַכְלִית, – בהתאחדות הנעלה ביותר, וְרִאשִׁיתָּ הִיא מֵדַת הַחֶסֶד. – הרי, למדה זו של חסד שלמעלה, מגיעה "העלאת מ"נ" מהחסד וצדקה שיהודי עושה למטה – שכן, זה הרי שורש נשמתו, ומהחסד של שורש זה נמשך שבנשמה תהיה מדת החסד. וְעַל יְדֵי הַעֲלָאָה זו

ענין, שלא זו בלבד שהם הרבה יותר מאשר הגרעין שנזרע, אלא – וְגַם מְהוּתָּ וְעֲצֻמּוּתָּ שֶׁל הַפִּירוּת מְעַלָּה בְּעֵלְיוֹ רַב וְעֲצוּם לְמַעַל מְעַלָּה מִמְהוּתוֹ וְעֲצֻמּוּתוֹ שֶׁל הַגְרַעִין הַנִּמְטָע. – הרי שלא זו בלבד שמגרעין אחד צומחים הרבה פירות, אלא שהם גם

במדות הרבה יותר טובה ורמה, שמגרעין שאין בו טעם – צומחים פירות ברי טעם טוב והנאה, וְכֵן בְּהֵאָרָה – בדומה לכך, בְּפִירוּת הָאָרֶץ הַגְּדֹלִים מְגֻרְעִין בְּעֵין גְּרַעִינָיו, – של אילן עושה פרי, כְּמוֹ קִשְׁיָאִים וּבְהֵאָרָה גְּוָנָא. – והדומה לו, שגם בהם כך, שהפירות אינם מאותו מדות של גרעיני הזרע, אלא מהות שונה ונעלה ביותר, שלא כמו בתבואה, שהתבואה היא אותו מהות ממש כמו גרעיני התבואה שזרעו, וזרעו

חטה וצמח חטה, וכדומה. וְהַכֹּל – מה שהצמיחה היא לא רק בריבוי רב אלא גם במדות נעלה ביותר מאשר גרעיני הזרע שנזרעו, הוּא, מִפְּנֵי שְׁעִקְרָ וְשֶׁרֶשׁ הַיּוֹת הַפִּירוּת נִשְׁפָּע מִכֹּחַ הַצּוּמָח שֶׁבְּאָרֶץ, הַכּוֹלֵל חַיּוֹת כָּל הַפִּירוּת. – ומצמיח כל הפירות. אלא, אם כך, לשם מה זקוקים לזריעת הזרע או הגרעין, ומדוע מ"כח הצומח" שבכוחו להצמיח כל סוגי פירות, צומח דוקא אותו מין שזרעו? – אלא, וְהַגְרַעִין הַזֶּה שֶׁבְּאָרֶץ, אֵינָן אֵלָּא בְּעֵין "אֲתַעֲרוּתָא דְלַתָּא", – "התעוררות מלמטה", כשם שנדרשת התעוררות מלמטה כדי להמשיך התעוררות מלמעלה, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "הַעֲלָאָה מִיּוֹן נֻקְבִּין" בְּתַכְלִית הָאָרֶץ וְ"ל: – שד"נוקבא", "המקבל", מעלה "מיין נוקבין", כלומר, הוא יוצר כלי שבו יומשך שפע מזה"דכר", מהזכר והמשפיע. כך גם בקשר לענינו, כוח הצומח עצמו הוא כוח רוחני הכולל כל סוגי הפירות, וכן מצד רוחניותו הוא למעלה מאשר להצמיח פירות גשמיים, מי ומה, איפוא, פועל שכוח רוחני זה ירד ויצמיח בפועל אילן ופירות גשמיים, ומי זה שפועל שמהפטר של תפוח למשל – שביכולת "כוח הצומח" להצמיח – יצמח בגילוי תפוח ולא פרי אחר? – הרי זו פעולתה של "העלאת מ"נ" – "מיין נוקבין" של הגרעין, המעוררת את "כוח הצומח", שיתגלה בצמיחה בפועל, ומשפיעה שיצמח אותו מין פרטי שבדוגמת הגרעין שנזרע. על כל פנים, הרי שענין הצמיחה הוא שמה שצומח מהזריעה הוא למעלה מעלה, עד למחות אחרת ונעלית מאשר הזרע שנזרע. בכך יסביר רבנו הזקן להלן, איך יש בכוח הצדקה והחסד שאדם עושה להמשיך אליו ענין שהוא מסוג נעלה לגמרי מסוג החסד שלו, שלא זו בלבד, כפי שהיה מתאים, שבגלל הצדקה והחסד שהוא משפיע חיים של העולם הזה – יומשך לו ענין של חיי העולם הבא, שבפרט זה, שהם שניהם עולמות, על כל פנים, הם אותו מהות, אלא, כיוון ש"מרובה

11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הנקרא כו' (עיין ח"א רפנ"ב: ומקור זה כו'. ואכמ"ל בהשינויים)". 12. ראה להלן בסוף הפרק. לקו"א ח"א פרק מ"א.

ישועה הבאה אחרי שלפני זה היתה צרה ר"ל, כך היה לפני זה חושך והוא נהפך לאור – הרי זו ישועה. וְהָיוּ – אחרי "זורע צדקות", אומרים שהשכר לכך הוא "מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת", שְׁיִשְׁעָה זו צוּמַחַת מְדִיעַת הַצִּדְקָה שְׁזוֹרְעִין בְּאֶרֶץ הָעֵלְיוֹנָה, אֶרֶץ חַפְצִין, היא השכינה ובְּנֵי יִשְׂרָאֵל, – מקור

נשמות ישראל, שְׁנִקְרָאת בן על שם שְׁמֹתֶיךָ שֶׁנִּתְּנָה – נבראים תחתונים לתְּחִיָּתָם, בְּמֹו שְׁכָתוֹב¹⁷: "מַלְכוּתָךְ" – בחינת ה"מלכות" היא מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים". – מקור כל העולמות, וב"ארץ" זו נזרעת הצדקה שיהודי עושה, ומכאן באה הצמיחה – ההתגלות האלקית המאירה לו בשעת התפלה. ובכֶּרֶט מִן הַכֶּרֶט, – ובמיוחד, בְּשִׁזְרֵי צדקה, בְּאֶרֶץ חַפְצִין הַתְּחִיָּתָה – בארץ ישראל, בדרך כלל זה נעשה על ידי כל המצוות, שכל המצוות נקראות בשם "צדקה",

"וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת"¹⁸, במיוחד נעשה הדבר על ידי מצות צדקה ממש, ובפרט מן הפרט נעשה הדבר כשזורעים צדקה בארץ הקודש למטה, בארץ ישראל, כשנותנים צדקה להחזקת העוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל, הַמְּכַנֶּנֶת – ארץ הקודש שלמטה, ארץ ישראל, מכוונת בְּנִינָה – כנגד הארץ העליונה, מִמַּשׁ, שְׁ – או הַתְּרִיעָה – של הצדקה, נִקְלָטָה תְּכָה וּמִדָּ בְּאֶרֶץ הָעֵלְיוֹנָה, כְּלִי שִׁוּם מְנִיעָה וְעֹכֹב בְּעוֹלָם, מֵאַחֲרֵי שֶׁאֵין שוּם דְּבַר חוּצִין וּמַפְסִיק כָּלֵל בֵּין "אַרְצוֹת הַחַיִּים", – ארץ החיים שלמעלה, מקור הנשמות, וארץ החיים שלמטה, ארץ ישראל, בִּי "זֶה – מקום המקדש שבארץ ישראל, שֶׁעַר הַשְּׁמַיִם"¹⁹; מִה שֶׁאֵין בּוֹ בְּחוּץ לְאֶרֶץ, – שם ישנם ענינים שיש בהם משום מניעה ועיכוב לקליטת זריעת הצדקה בארץ שלמעלה, וְדִי לְמַבִּין:

– שמדת החסד של הנשמה עולה לשורשה, בחסד שבשורש ה"מלכות", מְתַעֲוֶרֶר ה"מַשׁ, – שיימשך למטה "חסד ה'", שלמעלה מעלה מבחינת החסד שבשורש הנשמות, אלא זה "חסד ה'" ממש, שהוא חסד והתגלות שלמעלה מ"עולם", שְׁהוּא גְלוֹי

אורו וְתִכְרֶה, לִירֵד וְלִהְיוֹת לְמַטָּה – בעולם הזה, לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, בְּבִחִינַת גְלוֹי רַב וְעֵצוֹם בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה עַל כָּל פְּנִים. – אם לא שתהיה ההתגלות תמיד, שתהיה על כל פנים בשעת התפלה. בִּי אֶפֶס שֶׁ"לְגִדּוּלָהּ – לגדולה שלו, שהוא השם בו נקרא "חסד ה'"¹³, אֵין חֶקֶר, – מיכולת להשיג חסד זה וגדולה זו, עַד דְּ"בְּלֹא קִמְיָה בְּלֹא חֲשִׁיבִי" – לגבוי הכל נחשב לכולם, כיצד, איפוא, יומשך מהגדולה וחסד ה' להאיר לנשמה למטה בהתגלות של השגה? – הֲרִי "בְּמַקּוֹם שֶׁאֵתָה מוֹצֵא נִדְלָתוֹ, שֶׁם אֵתָה מוֹצֵא עֲנֻתָנוֹ"¹⁴,

– שדוקא מצד מדידת ה"גדולה" ישנה ה"ענווה" וההשפלה, לרדת בהתגלות למטה מטה, בְּמִים שִׁזְרִידִים כו'. – ממקום גבוה לנמוך, שכן הרי גם החסד שלמעלה דומה למים, שגם הוא בא בהתגלות למטה מטה, לנשמה בגוף בעולם הזה. וְהָיוּ שְׁכָתוֹב¹⁵: "וְרַחֲמֵיךָ בְּחֶשֶׁךְ אֹרֶךְ לְיִשְׂרָאֵל, חֲנוּן וְרַחֲמֵיךָ וְצִדִּיק", רַעַל יְדִי שֶׁהָאֵדָם "חֲנוּן וְרַחֲמֵיךָ וְצִדִּיק", "צִדְקוֹת אֱהָב" – הוא עושה צדקה בחסד ואהבה, גוֹרֵם לְאֹרֶךְ ה' שִׁזְרִירָה לְנִשְׁמָתוֹ הַמְּלַבֶּשֶׁת בְּגוּפוֹ, – זה נקרא להאיר בחושך, הַעֲוִמֵּד – הגוף שעומד בְּחֶשֶׁךְ, שְׁהוּא מִשְׁכָּא דְּחִיָּא. – הגוף נקרא "משכא דחיא"¹⁶ (עור הנחש), הרי הוא במצב של חושך המרוחק מאור אלקי ומהתגלות – יורח ויאיר בנשמה הנמצאת בגוף זה אור מהו'. וְזֶה נִקְרָא בְּשֵׁם "יְשׁוּעָה", בְּדִ אֲתֵהֶכָא חֲשׂוֹכָא לְהוֹרָא. – כאשר החושך נהפך לאור, כמו

יום שישי כ"ח מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 226, ט. אהובי... עד עמ' קיד, על פי התורה.

וילדיו – זה יכול להיות רק כשכל מה שאדם עושה אינו "לגרמ", לצורך עצמו, אלא הוא עושה זאת לשם שמים. גם כשהוא מפרנס את אשתו ואת ילדיו הרי זה מפני שהם נשמות יהודיות, שנשמה היא חלק אלוהי ממעל²¹, ועליו לדאוג שיהיה לנשמות אלו הנצרך לחן.

כשאדם מתנהג באופן כזה, הרי גם אלה שצריכים לחזקת צדקה הם גם כן בעלי נשמות, חלק אלוהי ממעל, ועליו לדאוג שגם להם יהיה כל

ט. כמו באגרות הקודש שעד כאן, כך גם באגרת קודש זו, דן רבנו הזקן בענין הצדקה. כדי שצדקה תהיה כפי שהיא צריכה להיות אצל יהודי, שלא שהוא נותן כאשר הכל מוכן לפניו וממה שנשאר לו הוא נותן לצדקה – אלא שהצדקה תהיה באופן כפי שחסידי רבנו הזקן היו אומרים²⁰: "בפרוסת הלחם שלי יש החלק שלך, הקב"ה נותן לך באמצעותי", כלומר, להרגיש חובה להתחלק במה שיש לו, ולתת צדקה באותה מדה שהוא נותן לצרכי אשתו

13. ראה לקו"ח ח"ב פרק ד'. 14. מגילה לא, א (לפי גירסת הע"י). 15. תהלים קיב, ד. 16. ראה תקו"ז בהקדמה (י, ב). ובכ"מ. 17. תהלים קמה, יג. 18. ואתחנן ו, כה. 19. ויצא כח, יז ובפרש"י ותרגום שם. 20. ראה אגרות קודש אדמו"ר הרי"צ כ"ח כ' ע' תרו. ושי"ב. 21. תניא רפ"ב.

בשעת התפלה, לימוד התורה או בשעת עשיית המצוות, אלא גם בעשייתם ענינים גשמיים, יהיו גם כן קשורים באלקות שהיא מקור מים חיים וחיי החיים. דהיינו, כל מלי דעלמא ועמק פתנסה – כל עניני עולם ועסקי פרנסה, לא יהיה כאלו דעבדין לגרמיהו, – לא יהיו כמו באלה

שעושים זאת לצרכי עצמם בלבד, שלא לשם שמם אלא לשימושם העצמי ולמילוי רצונם ורצון בני ביתם, ולא יהיה בית ישראל ככל הגוים, דהיינו ומפרנסין ומוקרין לנשיהו ובניהו מאהבה, – שונים, מפרנסים ומוקרים נשיהם ובניהם מתוך אהבה עצמית, שמפני שהוא אוהב את עצמו, הוא אוהב את אשתו וילדיו בהיותם חלק ממנו – אלא שהאהבה תהיה קדושתית, כי "מי עמך ישראל גוי אחד בארץ" כתיב, דהיינו שגם בעניני ארץ – בענינים גשמיים, לא יפרידו – את הענינים, [נסח אחר: יפרידו] –

שהיהודים העוסקים בעניני העולם לא יהיו נפרדים מ"אחד האמת", מאחד האמת – מהאחדות האמיתית, שבלעדי אלקות לא קיים שום דבר, חס ושלום, להעיד עדות שקר חס ושלום, בקריאת שמע ערב ובקר, – שהוא אומר אז בענינים סגורות, ה' אחד בך' רוחות ובשמים ממעל ובארץ מתחת, – שזה פירוש המלה "אחד",⁶ שה' הוא אחד בח', שהם שבעה רקיעים וארץ, ובר' בארבע רוחות העולם, הם כולם בטלים ומאוחדים עם ה"אלף", עם אין-סוף אלופו של עולם, הרי שהוא מעיד שגם בארץ, בעניני הארץ – ה' "אחד". ובפסוק עיני העורים – שעניניהם מסנוורות מעניני הגוף, "התעורר עיניך בו ואיננו" חס ושלום. – כלומר, מיד בפתחו את עיניו, הוא רואה את העולם ואת עניני העולם כמצאו לעצמם – ועוסק בעניני העולם שלא לשם שמם. אך בזאת יאות לנו, – הנהגה זו מתאימה לנו, להיות [נסח אחר: להיות] כל עמקינו במלי דעלמא לא לגרמיהו, – שיהיה (או לפי הנוסח השני: כשיהיה) כל עסקנו בעניני עולם לא לעצמנו בלבד, כי אם להחיות נפשות חלקי אלקות, – להחיות בני ישראל שנשמותיהם הן "חלק אלוהה ממעל", ולמלאות מחסוריהם בחד חנם, שפיהו אנו מדמין הצורה – הנפש, ליוצרה, ה' אחת, אשר "חסד אל כל היום", חסד של אמת, – בלי החזרת שכר על כך, להחיות העולם ומלאו בכל רגע

הצטרבותם. אין זאת אלא שעל פי התורה – אשתו וילדיו קודמים, אך, בעצם, הוא חש התחייבות גם לאלה הזקוקים לצדקה, באותה מדה שהוא חש בהתחייבותו כלפי משפחתו.

זאת מעורר רבנו הזקן באגרת קודש זו, שהענינים שיהודי עושה בפרנסתו וכו',

יהיו לשם שמם, שאז גם הצדקה שלו תהיה באופן הנכון. ט. אהובי אחי ורעי אשר כנפשי, – רבנו הזקן כותב לבני ישראל, כאל אהובי, אחיו ורעיו, החשובים לו כנפשו. הרבי הרי"צ נ"ע מסביר באחת משיחותיו הקדושות, שבתבוע להשתרש באהבת רעים, משתמש רבנו הזקן בלשון "אהובי ידידי", שכן, על ידי רכישת אהבת רעים נעשים "אהובי ידידי" של רבנו הזקן. בהתאם לכך, אפשר לומר גם כאן, שעל ידי העשיה במה שרבנו הזקן תובע בענין הצדקה – נעשים "אהובי אחי" של רבנו הזקן. באתי – במכתבי זה, במוכר ומעורר ישנים

בתרומת הבלי הקלים, – הענינים הגשמיים בכלל נקראים "הבלי", שכן, מצד עצמם אין להם שום מציאות, וכשאין לענינים הגשמיים כוונה נעלית (לשם שמם) – אלא הם עצמם התכלית והכוונה – הם אז "הבלי הבלים", ולפסוק עיני העורים – שכן, הנשמה נמצאת בגוף חומרי ומרשה להיות מונהגת על ידי הגוף – ומשולה היא לאדם שקושרים את עיניו או מדביקים אותן בזפת ומכדים אותן שלא יוכלו לראות, ומסובבים אתו כעם שוטה היכן שהנוהג בו רוצה, שלמרות שאותו אדם כשלעצמו הוא חכם ונבון, אך מפאת שעניני קשורות ואין הוא רואה – הוא נחשב כשוטה, כך גם בנשמה, למרות שהיא חלק אלוהה ממעל, ובאה ממקום של קדושה, אך בשעה שהיא יורדת בגוף שהוא חומר המסתיר על הנשמה ואין בכוח הנשמה לעצור את הגוף לעשות מה שהוא רוצה – מצד העיוורון שהגוף מעורר את הנשמה – כפי שה"צמח צדק" משתמש בדימוי זה ב"אור התורה" סוף פרשת בהר² – הרי שיש להסיר את העיוורון ולפתוח את עיני הנשמה. וביטוי לראות, להיות – שיהיה, כל ישעם וחפצם ומגמתם לכל בהם חיי רוחם³ – כל אלה שיהיו כלולים ומאוחדים ב"מקור מים חיים" – באלקות, הנקראת "מקור מים חיים", חיי החיים, – הבחינה באלקות שהיא חיי החיים עצמם, כל ימי חיהם, מנפש ועד גוף. – כל עניניהם הנפשיים והבשריים יהיו קשורים באלקות, לא רק

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מהשינוי לגבי אגה"ק טז, כב (ב"פ), כד". 2. אוה"ת ויקרא כרך א ע' קצא. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ח"א ספלא". 4. בתניא לפנינו: "כעו"ג", אבל ב"לוח התיקון" תוקן ככפניו. 5. דה"א יז, כא. 6. ראה ב"י או"ח סס"א (בשם הסמ"ק).

וְרַנֵּעַ, – הרי כשם שהקב"ה עושה חסד ומחיה את הנבראים, כך על האדם גם כן לעשות חסד ולהחיות ולפרנס אנשים אחרים, שזה תכלית התעסקותו ועבודתו בעניני פרנסה – כדי שיהיה בידו לפרנס נשמות יהודיות. בהתאם לכך היה עליו לפרנס ולתת צדקה לאחרים

באותה מדה שהוא מפרנס ועושה חסד עם בני משפחתו, אלא, אם כך, מדוע הוא נותן למשפחתו לפני שהוא נותן לאחרים? – אומר על כך רבנו הזקן: **רַק שְׂאֵשְׁתּוֹ וּבְנָיו**

שֶׁל אָדָם קוֹדֵמִין לְכָל עַל פִּי הַתּוֹרָה. – התורה מצווה עליו לתת בתחילה לאשתו ולילדיו ולאחר מכן לתת צדקה ולפרנס יהודים אחרים. (ב"לוח התיקון" ישנה כאן הוספה (רבנו הזקן הרי כתב

אגרות קודש אלו בקשר לצדיקים רבי מנחם מענדל מויטבסק, רבי אברהם מקאליסק וה"חבריא" והתלמידים שלהם, שהיו אז בארץ ישראל – הוסיף כאן רבנו הזקן. **חוץ מִצְדִּיקִים שְׂבִדּוֹר שֶׁהֵן קוֹדֵמִין לְבָנָיו**, – הנתינה לצדיק הדור באה, על פי התורה, לפני הנתינה

לילדיו, וצדיקים שְׂבִדּוֹר יִשְׂרָאֵל קוֹדֵמִין לְצְדִיקִים שְׂבִדּוֹר יִשְׂרָאֵל, לְבָד מֵזֶה שֶׁלֹּא הֵנִיחוּ בְּמוֹתָן בְּחוּץ לְאֶרֶץ – רבנו הזקן אומר על הצדיקים האמורים שנסעו

לארץ ישראל, שלא השאירו כמותם בחוץ לארץ, והם עדיפים משתי בחינות, מבחינת הצדקות שלהם ומבחינת היותם בארץ ישראל, וְדִי לְמִכְנִי. – עד כאן ההוספה ב"לוח התיקון".

אגרת הקדש

להחיות העולם ומלואו ככל רגע ורגע רק שאשתו ובניו של אדם קודמין לכל על פי התורה.

יום שבת קודש כ"ט מנחם-אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיד, ע"כ אהובי אחי... עד עמ' 228, ה' ציון כו'.

דוד הוא הרי מלך ישראל, מרכבה ל"מלכות דאצילות" – ירדה ונפלה עד למדרגה התחתונה של "עשיה", אין דרך לְדַבֵּקָה בַּהּ בְּאֵמֶת וּלְהַפְכָּא חֲשׂוֹכָא – ולהפוך חושך העולם, לְנִהוּיָא דִּילָהּ – לאור שלה, [נִפְסָא אַחֲרֵי: דִּילִילָהּ] – לאור שלו, בִּי אִם בְּכַחֲנִית

עֲשִׂיָּה גַם בְּנֵי, – ענין של מעשה – עשיה, לא רק ענין של שכל ודיבור כמו

בלימוד התורה, שְׂהִיָּא מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה, – אך, מדוע דוקא בחינת המעשה של צדקה – הרי כל

המצוות המעשיות האחרות הן ענין של עשיה? – אומר על כך רבנו הזקן: פִּדְיוֹעַ לְמַשְׁכִּילִים, שְׂבִחֲנִית עֲשִׂיָּה בְּאֵלְקוֹת – איזו

השפעה אלקית מצויינת בבחינה של עשיה? היא בְּחִינַת הַשְּׁפָעַת וְהַמְשָׁכַת חַיִּית לְמַטָּה מִמָּה לְמֵאָה דְלִית לִיה מְגֻרְמִיה בְּלוֹם.

– למי שאין לו משל עצמו כלום. ישנה השפעה אלקית בעולמות המצויינת בשם "מחשבה", וישנה השפעה המצויינת בשם "דיבור", אך איזו השפעה מצויינת בשם "עשיה" – הרי זו אותה השפעה הנמשכת למטה מטה, למקום שאין בו כלל שום התגלות אלקית,

עַל בֶּן אַהוּבִי אַחִי, שִׁימוּ נָא לְבַבְכֶם לְאַלֶּה הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּקִצְרָה מְאֹד (וְאִם יִרְצֶה ה' פֶּאֶפֶּ אֲדַבֵּר בָּם בְּאַרְבָּה), אִיךְ הָיִיתָ כָּל עֵקֶר עֲבוּדָת ה' בְּעֵתִים הַלָּלוּ בְּעֻקְבוֹת מְשִׁיחָא – עיקר העבודה בזמנים אלה, של "עקבות" משיח, היא עֲבוּדָת

הַצְדָּקָה, בְּמֹו שְׂאֵמְרוּ רְפוּתֵינוּ וְכְרוֹנָם לְבָרְכָה:

"אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֱלָא בְּצִדְקָה". וְלֹא אֶמְרוּ רְפוּתֵינוּ וְכְרוֹנָם לְבָרְכָה

"תִּלְמִיד תּוֹרָה שְׁקוּל כְּנֹגֵד גְּמִילוֹת חֲסִידִים", – כפי שהמשנה אומרת במסכת

פאה': "ותלמוד תורה כנגד כולם", שתלמוד תורה הוא

כנגד כל הדברים הנמנים שם, כולל גם גמילת חסדים,

הרי הם לא אמרו זאת אֱלָא בְּיָמֵיהֶם, שְׁתִּלְמוּד תּוֹרָה הָיָה עֵקֶר הַעֲבוּדָה אֲצֵלֶם, וְעַל בֶּן הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים תְּנָאִים וְאִמּוּרָאִים.

אחי שימו נא לבבכם לאלה הדברים הנאמרים בקצרה מאד (ואי"ה פא"פ אדבר בם בארובה) איך עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה כמ"ש רז"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה ולא ארז"ל ת"ת שקול כנגד גמ"ח אלא בימיהם שת"ת היה עיקר העבודה אצלם וע"כ היו חכמים גדולים תנאים ואמוראים. משא"כ בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחי' רגלים ועקביים שהיא בחי' עשיה אין דרך לדבקה בה באמת ולהפכא חשוכא לנהורא דילה [נ"א דלילה] כ"א בבחי' עשיה ג"כ שהיא מעשה הצדקה כידוע למשכילים שבחי' עשיה באלקות היא בחי' השפעת והמשכת החיות למטה מטה למאן דלית ליה מגרמיה כלום וכל הזוכה את יצרו בזה

מה שאין בן בעקבות משיחא, – בימי ביאת המשיח, שְׂנִפְלָה – בחינת "סבת דוד" עד בְּחִינַת רְגִלִּים וְעֻקְבוֹם, שְׂהִיָּא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה – "מלכות דאצילות" שהיא בחינת ה"שכינה" המתלבשת בעולמות בריאה, יצירה, עשיה – הנקראת גם כן "סוכת דוד", שכן

7. ראה שו"ע יו"ד סרנ"א. וש"נ. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רמב"ם הל' מ"ע רפ"י - הועתק בטיו"ד ר"ס רמז. ואין הכוונה למ"ש בש"ס (שבת קלט, א. סנה צח, א) - דהרי שם כתוב נפדה. והמפרשים (נהרדב"ז והס"מ וההגהות על הטור) שמציינים מקור דברי הרמב"ם מהמימרא דעולא בש"ס (שם) אין כוונתם - בכונ"כ מקומות - להלשון בדיוק - כ"א להתוכן. וכמפורסם. וראה שם תיכף בהלכה שלאחרי' ברמב"ם ובמפרשים הנ"ל. וגם במסורת הש"ס וכו' שמביאים שהרמב"ם ה' גורס "ישראל" (במקום "ירושלים") בגמ' - ה"ה מזכירים רק תיבת "ישראל", והגירסא "ישראל" נמצאת בע"ז, משא"כ הגירסא "נגאלין" - לע"ע לא מצאתי בש"ס ויל"ש. וקשה יותר לומר שלרמב"ם היתה גירסא שלא נמצאת בשום מקום אצלנו מאשר לומר שהרמב"ם מפרש יותר מאשר בש"ס ולכן כותב "נגאלין" (ואדרבא - כצ"ל). 9. פרק א' משנה א'.

זה עולם העשיה, הרי שמעשה הצדקה מכון ממש נגד הבחינה של עשיה באלקות, שכן, זה הרי ענין הצדקה, להשפיע לעני שאין לו משלו כלום. וכל הוזהב את יצרו בזה – בענין הצדקה, ופוחת ידו ולבבו אתכפיא ס"א ומהפך חשוכא לאור ולבבו – לתת צדקה ביד²²⁸ השי"ת השוכן עלינו בבחי' עשיה בעקבות משיחא ויזכה לראות עין בעין בשוב ה' ציון כו':

תראה העין הגשמית אלקות, כפי שהעין שלמעלה רואה, ותהיה זו ראייה של עין גשמית – ענין של עשיה שבו תתגלה אלקות באופן של ראייה, שההתאמתות שבה היא למעלה מעלה מאשר על ידי ענין של שכל והבנה.

אגרת הקדש

נבפית על ידי כך ה"סטרא אחרא" (קליפות) לקדושה, ומהפך השוכן – ומדפך את החושך לאור השם יתברך, השוכן

המשך מעמוד מא

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ

בנושא החינוך. נראה, כי הדבר תלוי ביסוד ההלכה שהבת נשאר אצל האם: האם זהו מעיקר הדין, בתור זכות של האם; או שמא אין זו אלא תקנה מדרבנן לטובת הבת, שעדיף לה שתשהה אצל אמה. אם נאמר שזהו מעיקר הדין, אם כן מעתה כל ענייני הבת – כולל חינוכה – מוטלים על האם. אך אם זוהי רק תקנה מדרבנן, אין בכך בכדי להפקיע את חיוב החינוך של האב מהתורה.

מדברי הפוסקים מבואר שנקטו כפי הצד השני, ולכן כתבו שאף שהבת נמצאת אצל האם אין בכך בכדי להפקיע את זכויותיו של האב בביתו, כגון זכות מעשי ידיה. והיינו משום שלא נעקרה כאן זכותו של האב, אלא רק לטובת הילדה היא תשאר אצל האם. נמצא אפוא שאף לענין אופי החינוך, ההכרעה בנושא היא בידי האב.

[שורת הדין כרך ט ע' צד ואילך]

אגרות קודש

ב"ה, כ' מנ"א, תשי"ט
ברוקלין.

האברך מלאכתו מלאכת שמים יוסף יהודא שי

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מב' לחדש מנחם ר"פ בקיצור הכי נמרץ מפעולותיו במשך החדשים שעברו, ובודאי למרות שכותב שחסרה לו התכונה להמשיך בקישור עם אלו שנפגש והשפיע עליהם, מתגבר על חסרון זה, או יותר נכון מעורר מכחות הנעלמים שבו שיבואו בפועל בכיוון האמור, ז.א. להמשיך הקישור, שהרי מגע הראשון הוא בדוגמת חרישה ולכל היותר זריעה, והכוונה והתכלית ה"ה התבואה והפירות כמובן, ומאי פרי מצות ויסודם יראת שמים, וכמ"ש את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, ואם בכל העניינים אמרו אין לך דבר העומד בפני הרצון, עאכ"כ בענין שראה פירות פרי טוב בעמלו ואדם חס על מעשי ידיו, ואדרבה רוצה שיפרח וישגשג...

במ"ש אודות ארגון מקהלה מבני חב"ד בנגוני חב"ד, נכון הדבר במאד מאד, וידוע מה שכ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר בזה בהנוגע למקהלה שהיתה בתומכי תמימים דליובאוויטש, הועתק ג"כ במפתח לספר הנגונים חלק א', ומהרצוי ביותר שיתעסקו בזה עתה, בכדי שתהי' מאורגנת ככל הדרוש לחדש תשרי הבע"ל ואולי גם לחי"א אלו, באם תהי' התועדות, ליום בהיר זה בו נתגלו שני המאורות. ומובן שמרשותו ומזכותו למסור דברי אלו לאנ"ש היכולים ומסוגלים לסייע בהאמור, אם ע"ד מרז"ל כבד את ה' - מגרונך או עכ"פ בטרחתם.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

יום ראשון

תהלים:

מפרק קח
עד פרק קיב

יום שלישי

כג מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, שלישי עם פירש"י.

תהלים: קח-קיב.

תניא: ז. אשרנו . . . "222" ועלול כו'.

בחורף תרנ"ב כאשר אאמו"ר למד עמי בספר התניא "ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש", הסביר כי הנושאים בתיבת ממעל ובתיבת ממש הם הפכים. ממעל תוארו רוחניות שברוחניות, וממש תוארו גשמיות שבגשמיות. ויבאר כי זהו מעלת נפש השנית [האלוקית], שעם היותה רוחניות שברוחניות פועלת בגשמיות שבגשמיות.

יום שני

תהלים:

מפרק קיג
עד פרק קיח

יום רביעי

כד מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, רביעי עם פירש"י.

תהלים: קיג-קיח.

תניא: והנה הארה . . . "222" מרוב.

מקובל רבי מפי רבי: אין דער צייט פון מחלוקת הידועה, האָבען חסידים דערציילט דעם אלטען רבי'ן די גרויסע יסורים וואָס מ'האַט פון די מתנגדישע פּראָסטע אידען. האָט דער רבי געזאָגט: דער זיידע – אזוי פלעגט דער רבי רופען דעם בעש"ט – האָט זייער ליב געהאַט די פּראָסטע אידען. אין די ערשטע טעג ווען איך בין געווען אין מעזריטש, האָט דער רבי הה"מ געזאָגט: מרגלא בפומי' פון רבי'ן – הבעש"ט – אהבת ישראל איז אהבת המקום, בנים אתם לה' אלקיכם, אז מען האָט האַלט דעם פאָטער האָט מען האַלט די קינדער.

תרגום חפשי

בזמן המחלוקת הידועה סיפרו החסידים לאדמו"ר הזקן את גודל היסורים שסובלים מפשרות המתנגדים. ענה הרבי: הסבא – כך היה הרבי מכנה את הבעש"ט – אהב ביותר את היהודים הפשוטים. בימים הראשונים שהייתי במעזריטש, הרבי – הרב המגיד אמר: מרגלא בפומי' [שגור ה' בפיו] של הרבי – הבעש"ט – אהבת ישראל היא אהבת המקום, בנים אתם לה' אלקיכם – האוהב את האב אוהב את הבנים.

יום שלישי

תהלים:

מפרק קיט
אשרי האיש
עד פסוק צו
לא שכחתי

יום חמישי

כה מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, חמישי עם פירש"י.

תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.

תניא: והנה שופרי' . . . "קיב" במ"א.

אאמו"ר כותב באחד ממכתביו: שמעתי בשם כ"ק אבותינו הק' וצוקללה"ה נ"ע זי"ע שגם על בת צ"ל לתורה (ולחופה ומע"ט) ע"פ מה שארז"ל (ברכות יז. א) נשי במאי זכיין באיקרוי כו' ובאתנוי כו' ונטרין כו' [גם לנשים חלק בלימוד התורה – ע"י שמסיעות לבעליהן].

יום רביעי

תהלים:

מפסוק צו
מה אהבתי
עד פסוק קעו
לא שכחתי

יום ששי

כו מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ראה, ששי עם פירש"י.

תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.

תניא: והנה . . . הגורל ממש.

משיחות אאמו"ר: אין דעם יציאת מצרים פון חסידות, איז פאראן די מצוה פון סיפור יצ"מ בדבור, דערציילען חסידישע ספורים און דערהערען דעם סיפור אין א פנימית דפנימית.

מ'בעדארף וויסען אז יעדער סיפור איז א הוראה בחיים. יעדער ספור בעדארף בריינגען א מדה טובה און א חיות פנימי אין א הידור מצוה און דערהערען דעם דרכי נועם פון תורת החסידות.

תרגום חפשי

ב"ציאת מצרים" של חסידות קיימת המצוה של סיפור יציאת מצרים בדיבור, לספר סיפורי חסידים ו"לקלוט" את הסיפור בפנימיות של הפנימיות. יש לדעת כי כל סיפור הוא הוראה בחיים; כל סיפור צריך להביא למידה טובה וחיות פנימית בהידור מצוה, ול"קליטת" דרכי הנועם של תורת החסידות.

ה'תש"ג

כז מנחם אב

שבת

מברכים ראש חדש אלול, אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התועדות.

שיעורים. חומש: ראה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קכ"קלד.
תניא: ח. זורע. . . בחו"ל וד"ל.

חדש אלול הוא חדש החשבון. דכמו בגשמיות הנה הבעל עסק. . בכדי שיהי' העסק כדבעי ויתן רוח רב, צריך מזמן לזמן לעשות חשבון ולתקן את כל החסרונות. . כן הוא גם בעבודה הרוחנית בעבודת השי"ת, דכל השנה הנה כל ישראל עוסקים בתורה ומצות ובמדות טובות, בחדש אלול הוא חדש החשבון אשר כל אחד ואחד מישראל, כל חד וחד לפום שיעורא דילי' הן היושב אהל והן הבעל עסק, צריכים לעשות חשבון צדק בנפשם מכל אשר עבר עליהם במשך השנה, ולידע המעלות בעבודתם ולחזקם, ואת החסרונות שבהם ובעבודתם לתקנם. דעל ידי הכנה טובה זו. . זוכים לשנה טובה ומתוקה בגשמיות ורוחניות.

ה'תש"ג

כח מנחם אב

יום ראשון

שיעורים. חומש: שופטים, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קלה"קלט.
תניא: ט. אהובי. . . "קיד" פי התורה.

דרכי הרפואה בחולי הגוף בכלל שנים הם: א) לרפאות את האבר או הכח המקולקל חולה וחלוש. ב) לחזק את האברים והכחות הבריאים, אשר הם יתגברו על האבר וכת החולה לרפאותו. הדוגמא מזה בחולי הנפש הם שני דרכי העבודה: תשובה ומעשים טובים.

ה'תש"ג

כט מנחם אב

יום שני

שיעורים. חומש: שופטים, שני עם פירש"י.
תהלים: קמ"קמד.
תניא: ע"כ אהובי. . . ציון כו'.

עס דארף זיין עבודה בכח עצמו. העכער איז אז מ'נעהמט פאר'ן האנט און מ'פירט. טייערער איז אז עס איז בכח עצמו.

תרגום חפשי

צריכה להיות עבודה בכח עצמו. נעלה יותר הוא שנוטלים ביד ומובילים. יקר יותר הוא – כאשר זה בכח עצמו.

**יום
חמישי**

תהלים:

מפרק קכ
עד פרק קלד

**יום
שישי**

תהלים:

מפרק קלה
עד פרק קלט

**שבת
קודש**

תהלים:

מפרק קמ
עד פרק קמד

מי יוזמן לסידור הקידושין?

יום ראשון

לכך שבימינו המקדש אינו מברך, הוא בכדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לברך (מהרש"ל). מכל מקום יוצא, שהמברך עושה זאת כשלוחו של המקדש – שעליו בעצם מוטלת חובת הברכה. מאידך, יש החולקים על הרמב"ם (ריטב"א כתובות ז, ב), ולדעתם אין חובת הברכה שייכת למקדש, שכן ברכה זו אינה בגדר ברכת המצוות, אלא ברכת שבח לקב"ה. ואכן, לא קבעו את נוסח הברכה על עשיית המצוה ("לקדש את האשה" וכדומה). לפי האמור יוצא, כי לדעת הרמב"ם מסתבר שצד החתן הוא הזכאי להחליט מי יוזמן לסידור הקידושין, שהרי בברכת הקידושין משמש מסדר הקידושין כשלוחו של החתן, וזכותו להחליט את מי הוא ממנה כשלוחו.

[בצל החכמה ב, עב]

הלכות אישות פרק ג, הלכה כג: כל המקדש אשה. צריך לברך קדם הקידושין, הוא או שלוחו, ואחר כך מקדש, בדרך שפירשנו קדם כל המצוות. בעת ההכנות לחתונה, מתעוררת השאלה את מי להזמין לסידור הקידושין. מה הדין כאשר כל אחד מהצדדים מעוניין ברכ אחר – האם הולכים אחר צד החתן או הכלה? בימינו, נהוג שהרב מסדר הקידושין הוא המברך את ברכת הקידושין. למעשה, יש לתלות זאת במחלוקת הראשונים בהגדרת ברכת הקידושין:

הרמב"ם כותב כי יסודה של ברכת הקידושין היא "כדרך שמברכין על כל המצוות", ולכן מברך המקדש בעצמו או שלוחו, שהרי בכל המצוות עושה המצוה הוא המברך. הטעם

תרומה על תנאי

יום שני

טעמו של דבר הוא לפי דברי הראשונים, המבארים מדוע יש צורך לערוך את התנאי באופן מדויק: בעצם, הרי האדם עושה מעשה היוצר דין, כגון נתינת כסף קידושין וכיו"ב. ואילו התנאי, שאינו אלא דיבור בלבד, מבקש להגביל את כוחו של המעשה ולהחילו רק במקרים מסוימים. מאחר וכוח הדיבור חלש מכוח המעשה, על כן יש לחזק את הדיבור, כגון כפילת הדברים וכדומה, כדי שיוכל לפעול כנגד המעשה. מעתה מובן, כי אין הדברים אמורים אלא בתנאי הבא להגביל מעשה, כגון נתינת קידושין או גט וכדומה. אך בנוגע להתחייבות לצדקה, הרי אף היא אינה אלא דיבור גרידא. לפיכך אין כל מניעה להגביל אותה באמצעות דבור, ודי לכך באמירה כלשהי.

[אגרות משה י"ד א, קנא]

הלכות אישות פרק ו, הלכה א-ב: וכל תנאי שפועלם. צריך להיות בתנאי ארבעה דברים. ואלו הם: . . שיהיה כפול. יש הנוהגים להתחייב לתת כסף לצדקה אם יצליחו בענין כלשהו. השאלה היא: האם צריך להקפיד על דיני התנאים בהתחייבות כעין זו, כגון: האומר "אם אצליח בעסקה זו אתרום כך וכך לצדקה", אך לא כפל ואמר: "ואם לא אצליח – לא אתרום". לפי המבואר בהלכה שלפנינו, תנאי שאינו כפול אינו תנאי, נמצא שהחייב לתרום חל בכל אופן – גם אם התנאי לא התקיים.

אכן למעשה כתבו הפוסקים, כי בכל הנוגע לענייני נדרים וצדקה, אין צורך כלל בדיני התנאים, וכל גילוי דעת מגביל את ההתחייבות שתחול רק במקרה בו יתקיים התנאי.

רמאי או רשע? גם וגם!

יום שלישי

שאכן אין האיסור מדין "עני המהפך בחררה", אלא מסיבה אחרת – השליח הבטיח למשלח לקדש את האשה בשבילו, ולבסוף לא מילא את שליחותו אלא קידשה לעצמו. בגין העובדה שהשליח רימה את המשלח, הוא נקרא רשע. מוסיף בעל האגרות משה' (אבה"ע ח"א סי' צא), שאדרבה, על פי סברתו של ה'נודע ביהודה' יש כאן איסור גם משום דין "עני המהפך בחררה". כשם שעני המהפך בחררה, על ידי עיסוקו בדבר סילק את זכותו של האחר בחררה זו, וכשבא אחר וקונה לעצמו אף שאין לו זכות בחררה זו נקרא רשע; כן הוא גם בשליח זה, שבגלל האיסור לרמות את משלחו, אסור לו לזכות לעצמו. נמצא, אפוא, שעובר גם על האיסור ליטול מהמהפך בחררה, וממילא נקרא רשע.

הלכות אישות פרק ט, הלכה יז: העושה לו שליח לקדש לו אשה, והלך וקדשה לעצמו – הרי זו מקדשת לשליח; ואסור לעשות כן. וכל העושה דבר זה וכו' יצא בו בשאר דברי מקח וממכר, נקרא רשע. טעם האיסור הוא, מפני שזה "מנהג רמאות" (קידושין נט, ב). הוספת הרמב"ם ש"כל העושה דבר זה. . . נקרא רשע", מקורה בגמרא שם מדין "עני המהפך בחררה" (עני המחזר אחר פת לחם), ובא אחר ונטלה ממנו – נקרא רשע.

יש לתמוה: בעני המהפך בחררה, מדובר שהעני כבר הפך בחררה לקנותה וחברו הקדימו; אבל כאן, יתכן שהמשלח עדיין לא יצר שום קשר עם האשה לקדשה ולא הפך בסחורה לקנותה. מדוע בכל זאת נקרא רשע?

בעקבות תמיהה זו, הסיק ה'נודע ביהודה' (מהדורת אה"ע סי' עב),

פרנסת הבית מכספי מעשר

יום רביעי

האם מותר להשתמש בכספי מעשר להוצאות פרנסת הבית? ובכן: עד גיל שש, מאחר וחייב פרנסת הילדים הוא מן הדין – בודאי אין להשתמש לכך מכספי מעשר.

הלכות אישות פרק יב, הלכה יד: בשם שאדם חייב במוזנות אשתו, כך הוא חייב במוזנות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בגי' שש שנים. . . מכאן ואילך. . . אם לא רצה – גוערין בו ומכלימין אותו.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ מא

כלפי האם, שכן מאחר והבנים נגררים אחריה אין היא יכולה להמנע מלזונם, ועל כן מזונות הבנים מהווים חלק בלתי נפרד מצרכיה שלה. כך נראה גם מלשון הרמב"ם שכתב: "כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים" – הרי שיסוד החיוב הוא אחד.

בימינו, הרגילות היא שאף בנים בוגרים יותר נשענים על פרנסת הבית, ובדרך כלל עד גיל החתונה אינם יוצאים לפרנס את עצמם. לאור זאת יש לומר שמעיקר הדין חובה על האב לפרנסם, בכדי שנטל זה לא יפול על כתפי האם. אם כן, אסור להשתמש לכך מכספי מעשר (אגרות משה יו"ד א, קמג).

באשר לגיל שש ומעלה, קיימת מחלוקת בין הפוסקים: יש מתירים, שהרי מפורש בגמרא כי הדבר הוא בגדר צדקה: "עושה צדקה בכל עת – זה הזן בניו ובנותיו הקטנים". אך יש הסוברים, כי פרנסת הילדים שונה היא משאר צדקות. שהרי כאן חכמים קבעו את הדבר כחיוב, עד שנוקטים באמצעים שונים בכדי להכריחו לכך. על כן אין להשתמש לשם כך בכספי מעשר (ש"ך וט"ז יו"ד רמט. אבני צדק יו"ד קמח).

חידוש מעניין כתב הגאון בעל האגרות משה, כי אף לדעת המתירים, מכל מקום בימינו בודאי הדבר אסור. זאת בהתבסס על דברי הר"ן, המבאר כי יסוד החיוב במזונות בניו הוא חיוב

יום חמישי

לימוד בישיבה או שידוך?

לעוסק בתורה לאחר את נישואיו (קובץ הערות יבמות, הוספות א).
אולם, אדמו"ר הזקן סלל דרך חדשה בענין זה:
לימוד תורה שבעל פה יש בו שני חלקים: א. ידיעת התורה.
ב. פלפול ועיון. החלק העיקרי הוא הלימוד לצורך ידיעת התורה, דהיינו "כל ההלכות בטעמיהן בקצרה". בנוסף לכך, צריך ללמוד כדי להבין דבר מתוך דבר, וזאת "על ידי עיון ופלפול בעמקי ההלכות".

הלימוד בדרך עיון ופלפול הוא בלתי מוגבל, בבחינת "ארוכה מארץ מידה", ומכיוון שכך "אין לו ליבטל ממצוות עשה המוטלת עליו, בשביל לימוד שאין לו קץ וסוף". מה שאין כן הלימוד העיקרי, ידיעת ההלכות, חז"ל קבעו לו זמן קצוב, "חמש שנים משנה, חמש שנים תלמוד" (אבות ה,כב), ועל כן "אין ידיעת התורה נדחית מפני מצוה זו דפרו ורבו, אף שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים" (שו"ע אדמו"ר הל' ת"ת ג, א, ובק"א שם).

הלכות אישות פרק טו, הלכה ב : הא"ש מצוה על פריה ורביה . . ואם היה עוסק בתורה . . הרי זה מתיר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

הלכה זו – שעוסק במצוה פטור מן המצוה – לא נאמרה לכאורה לענין תלמוד תורה. שהרי גמרא מפורשת היא, לענין מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, אומרים לאדם "תבטל תלמוד תורה ועסוק במצוה" (מו"ק טז, וברש"י שם). מדוע, אם כן, נדחית מצוות פריה ורביה – שאין יכולים לעשותה על ידי אחרים – מפני תלמוד תורה?

לאור השאלה, היה מי שטען כי יש להבדיל ביו ביטול המצוה לבין איחורה: אם העיסוק בלימוד תורה יביא לביטול המצוה לגמרי, עליו לקיים את המצוה; אך אם ביטול המצוה הוא באופן זמני, ואחר כך יוכל להשלים ולקיימה – אין לבטל תורה, שהרי המצוה תתבצע בסופו של דבר. לכן התיר הרמב"ם

יום שישי

שויון לכל הנשים

ראשונה זכות קדימה. אבל הראב"ד סבור כי לכל הנשים יש זכות שווה בנכסי הבעל אף במקרקעין, כי כל עיקרו של חיוב הבעל לזון את הנשים אחרי מיתתו חל עכשיו, לאחר מותו, וכעת כל נשותיו שוות.
מעיר המגיד משנה, שלאמיתו של דבר גם לדעת הרמב"ם כל הנשים שוות בזכותן להתפרנס מנכסי הבעל, הן מנכסים ניידים והן מנדל"ן. ואת דברי הרמב"ם יש לקרוא כך: "נשים . . נזונות בשווה – כמו במטלטלין", וכשם "שאיין דין קדימה במטלטלין", כך גם לענין מזונות אין לאף אחת מהן דין קדימה, כי זכותן להתפרנס מהנכסים באה לכולן באותו זמן.

הלכות אישות פרק יח, הלכה יד : הניח נשים רבות, אף על פי שישנן זו אחר זו, נזונות בשווה, שאין דין קדימה במזונות. האיש שנפטר, כל נשותיו נזונות מנכסיו. ואולם, לכאורה האשה שנשא ראשונה יכולה לטעון כי יש לה זכויות יתר בנכסים, שכן אלה השתעבדו לה תחילה, ואם הנכסים שהבעל הותיר אחריו לא מספיקים לפרנס את כל הנשים, יש לה זכות קדימה (כמו "פרשט רגל" שיש לו נשים רבים, שהמלווה לו ראשון גובה תחילה מן הנכסים המובחרים – ראה גיטין נח).

אמנם, הרמב"ם קובע שכל הנשים נזונות בשווה, כי "אין דין קדימה במטלטלין", וזאת משום שמלכתחילה לא נשתעבדו. מכאן, שלדעת הרמב"ם בקרקעות כן תהיה לאישה שנישאת

שבת קודש

היכן תתחנך הילדה?

הצדק עם האב. כדלהלן:
כאשר בני הזוג חיים יחדיו אין ספק בעניין, שכן חובת חינוך הבנים מוטלת על האב ולא על האם, כך שהאב הוא המחליט באשר לדרך החינוך. השאלה מתעוררת כאשר בני הזוג מתגרשים, שכן כאמור בהלכה שלפנינו, הבת נשארת דוקא אצל האם. במקרה כזה יש לדון האם זכויותיו של האב פוקעות גם

הלכות אישות פרק כא, הלכה יז : והבת אצל אמה לעולם. בין בני זוג העומדים בתהליך גירושין, התעורר ויכוח באשר לאופי חינוכה של הבת. כל אחד מהדורות – המשותף לזרם שונה – דרש לשלוח את הילדה למוסד המחנך בהתאם להשקפת עולמו.
מקרה כזה הובא לאחד מבתי הדין. בפסק הדין נקבע, כי

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ג-כ"ט מנחם-אב ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות אישות פרק ב

א. הפת, מיום לדתה עד שתהיה בת שתיים עשרה שנה גמורות - היא הנקראת קטנה; ונקראת תינקת; ואפלו הביאה כמה שערות בתוך זמן זה, אינן אלא כשומא [יבלת. ואין להתחשב בזה]. אכל אם הביאה שתי שערות למטה בגוף במקומות הידועות להבאת שער, והיא מבית שתיים עשרה שנה ויום אחד ומעלה - נקראת נערה.

ב. והבאת שתי שערות בזמן הזה נקרא סימן הפתחון. ומאחר שתביא סימן הפתחון, תקרא נערה עד ששה חדשים גמורים. ומתחלת יום תשלום [סיום] הששה חדשים ומעלה תקרא בוגרת; ואין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד.

ג. הגיעה לשתיים עשרה שנה ויום אחד ולא הביאה שתי שערות - אף על פי שנראו בה [הסימנים המפורטים בה"ו, שהם] סימני אילונית [ועקרה כאייל] - עדן קטנה היא עד עשרים שנה. וכשתביא שתי שערות, אפלו בשנת עשרים - תהיה נערה ששה חדשים, ואחר כך תקרא בוגרת.

ד. היתה בת עשרים שנה פחות שלשים יום ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני אילונית - הרי היא אילונית; ואם לא נראו בה כל סימני אילונית, עדן קטנה היא, עד שתביא שתי שערות ותהיה נערה, או עד שתהיה בת חמש ושלשים שנה ויום אחד.

ה. הגיעה לזמן זה [למעל גיל 35 שהוא רוב שנות אדם] ולא הביאה שתי שערות - הרי זו נקראת אילונית, אף על פי שלא נראה בה סימן מסימני אילונית. נמצאת למד שהאילונית אין לה ימי נערות, אלא מקטנותה תצא לבגרות.

ו. ואלו הן סימני אילונית: כל שאין לה דדין ומתקשה [כואבת] בשעת תשמיש, ואין לה שפולי מעים פנשים, וקולה עבה, ואינה נפרת בין איש לאשה. והנערה, והבוגרת, והאילונית - כל אחת משלשתן, נקראת גדולה.

ז. ויש בבת סימנין מלמעלה, והן הנקראין סימן העליון, ואלו הן: משתחזיר ידה לאחוריה ויעשה קמט במקום הדד; ומשישחיר ראש הדד; ומשייתן אדם ידו על עקץ הדד והוא שוקע ושוהה לחור; ומשיפצל ראש חטם הדד ויעשה בראשו כדור קטן. ורבתי פרשו, ומשיפצל החטם עצמו. וכן משיטו הדדין; ומשייתקשקשו [יתנוועעו] הדדין; ומשתקף העטרה, והוא מקום הכשר התפוח שלמעלה מן הערנה לעמת הכטן; ומשייתמעף בשר זה ולא יהיה קשה.

ח. כל אלו הסימנין, שמונה. נראה בבית סימן מכל אלו או כלן, והיא בת שתיים עשרה שנה או פחות - אין משגיחין בו, והרי היא בקטנותה. נעשית בת שתיים עשרה שנה ויום אחד, ונראה בה סימן הפתחון - אין משגיחין באחד מכל אלו. ואם לא נראה הפתחון, ונראה בה אחד

מכל אלו - הרי היא ספק בין קטנה לנערה, ודנים בה להחמיר. ואם נראו כלן - הרי זו גדולה ודאית, שאי אפשר שיבואו כלן, אלא וכבר בא סימן הפתחון ונשר. ט. הפת שילדה אחר שתיים עשרה שנה - אף על פי שלא הביאה סימן, לא עליון ולא פתחון - הרי זו גדולה. בנים, הרי הן כסימנין.

י. הבן - משיוולד עד שיהיה בן שלש עשרה שנה נקרא קטן, ונקרא תינוק; ואפלו הביא כמה שערות בתוך זמן זה, אינו סימן אלא שומא. הביא שתי שערות למטה במקומות הידועים להבאת שער, והוא מבן שלש עשרה שנה ויום אחד ומעלה - נקרא גדול, ונקרא איש.

יא. הגיע לזמן הזה ולא הביא שתי שערות - אף על פי שנראו בו סימני סריס [עקרה] הרי הוא קטן, עד שיהיה בן עשרים שנה פחות שלשים יום. הגיע לזמן הזה ולא הביא שתי שערות למטה, ולא הביא שתי שערות בזמן - אם נראה בו אחד מסימני סריס הרי זה סריס, ודינו דין הגדול לכל דבר. ואם לא נראה בו סימן מסימני סריס, עדן קטן הוא, עד שיביא שתי שערות למטה במקום הראוי להן, או עד שיהיה בן חמש ושלשים שנה ויום אחד.

יב. הגיע לזמן הזה ולא הביא - הרי זה סריס, אף על פי שלא נראה בו אחד מסימני סריס. הגיע לשנת עשרים פחות שלשים יום, ולא הביא שתי שערות למטה, והביא שתי שערות בזמן - אף על פי שיוולד לו אחד מסימני סריס, אינו סריס אלא הרי הוא בקטנותו, עד שיוולד לו כל סימני סריס, או עד שיהיה בן חמש ושלשים שנה ויום אחד.

יג. ואלו הם סימני סריס: כל שאין לו זקן, ושעריו לקוי [ור], ויבשרו מחליק [ללא שיעור], ואין מימי רגליו מעלים רתיחה [קצף], וכשמטיל מים אינו עושה כפה [קשת], ושכבת זרעו דקה [צלול כמים], ואין מימי רגליו מתמיצין [מסריחים בשהייה בכלי], ורוחץ בימות הגשמים ואין בשרו מעלה הבל [אדים], וקולו לקוי [דק] ואינו נכר בין איש לאשה.

יד. וסריס זה הוא הנקרא סריס חמה [ומלידה. מהרגע שראה שמש] בכל מקום. אבל הבן שחתכו [בכלי] או נתקו [ביד] או מעכו גידו או ביציו, כמו שהגויים עושין - הוא הנקרא סריס אדם; וכשיהיה בן שלש עשרה שנה ויום אחד נקרא גדול, שאין זה מביא סימן לעולם.

טו. בן שלש עשרה שנה ויום אחד שלא הביא סימן למטה, ונראו בו כל הסימנין שלמעלה - הרי זה ספק בין קטן לגדול; ואם לא נבדק מלמטה - כיון שנראו בו סימני בגרות מלמעלה, הרי זה בחזקת גדול.

טז. שתי שערות האמורות בפן ובכת וכל מקום - שערן [גודלן] כדי לכף ראשן לעקרון [שרשו]. ומשיצמחו ויהיו יכולות להנטל בפי הזוג [מספריים], עד שגיעו לכף ראשן לעקרון - דינין בהן להחמיר בכל מקום. לפיכך בבן

כו. חרש וחרשת האמורים בכל מקום - הן האלמים שאין שומעין ולא מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע, או שומע ואינו מדבר - הרי הוא בכל אדם. ואיש ואשה שהם שלמים בדיעתן, ואינן לא חרשין ולא שוטין - נקראין פקח ופקחת.

כז. נמצאו כל השמות [מושגים] שבארנו ענינם בשני פרקים אלו, עשרים שמות, ואלו הן: קדושין, ערוה, שניה, אסורי לאוין, אסורי עשה, קטנה, נערה, בוגרת, אילונית, גדולה, סימן התפתוח, סימן העליון, קטן, סריס חמה, סריס אדם, גדול, אנדרוגינוס, טמטום, חרשין, פקחין. שים כל השמות האלו לעמדת תמיד, ואל לזוז מענין כל עניניהם, כדי שלא נהיה צריכין לבאר ענין כל שם מהן בכל מקום שנזכר אותן.

הלכות אישות פרק ג

א. כיצד האשה מתקדשת? אם בכסף הוא מקדש - אין פחות מפרוטה כסף, או שוה פרוטה; ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי', או 'הרי את מארסת לי', או 'הרי את לי לאשה', 'בזה', ונותנו לה בפני עדים. והאיש הוא שאומר דברים שמשמען שקנה אותה לו לאשה, והוא שיתן לה הכסף.

ב. נתנה היא ואמרה לו: 'הרי אני מקדשת לך', 'הרי אני לך לאשה', ובכל לשון הקנאה - אינה מקדשת; וכן אם נתנה היא לו ואמר הוא - אינה מקדשת. נתן הוא ואמרה היא - היא - הרי זו מקדשת בספק.

ג. ואם קדש בשטר - כותב על הנר או על החרס או על העלה ועל כל דבר שירצה: 'הרי את מקדשת לי', או 'הרי את מארסת לי', וכל פיוצא בדברים אלו, ונותנו לה בפני עדים. **ד.** וצריך שיכתב אותו לשם האשה המתקדשת, כגט; ואינו כותבו אלא מדעתה. כתבו שלא לשמה, או לשמה שלא מדעתה - אף על פי שנתנו לה מדעתה בפני עדים, אינה מקדשת.

ה. ואם קדש בכיאה - אומר לה: 'הרי את מקדשת לי', או 'הרי את מארסת לי', וכל פיוצא בזה, או 'הרי את לי לאשה', 'בכעילה זו', ומתיוחד עמה בפני עדים ובועלה. והמקדש בכיאה דעתו על גמר ביאה, וכשיגמר ביאתו תהיה מקדשת. ובין שבא עליה בדרך, ובין שבא עליה שלא בדרך - הרי זו מקדשת.

ו. הדברים שיאמר האיש כשיקדש, צריך שיהיה ענינם שהוא קונה אשה, לא שיהיה ענינם שהקנה עצמו לה. כיצד? הרי שאמר לה או כתב בשטר שנתנו לה: 'הריני בעלה', 'הריני ארוסה', 'הריני אישך', וכל פיוצא בזה - אין שם קדושין כלל. אמר לה או כתב לה: 'הרי את אשתי', או 'ארוסתי', 'הרי את קנויה לי', 'הרי את שלי', 'הרי את בך שותי', או 'הרי את זקוקה לי', או 'הרי את לקוחתי', או 'הרי את חרופתי' [מלשון הכתוב "נחרפת לאיש"] וכל פיוצא בזה - הרי זו מקדשת.

ז. אמר לה או כתב לה: 'הרי את מיחדת לי', 'הרי את מיצרת לי', 'הרי את עונתי', 'הרי את נגדי' [מלשון "עור

ובכת נחשב אותם גדולים להחמיר, הואיל וצמחו כדי להנטל בפי הזוג; ונחשב אותם קטנים להחמיר, הואיל ולא הגיעו לכף ראשן לעקרון.

יז. שתי שערות אלו צריכות שיהיו במקום הערוה. ובית הערוה כלו מקום סימנין, בין למעלה בין למטה, בין על איברי הערע עצמן. וצריכות להיות במקום אחד [שניהם למעלה או למטה], ושיהיה בעקרון [שרשן] גמות. ואפלו שתייהן בגמה אחת, הרי אלו סימן. נמצאו שתי גמות זו בצד זו ואין בהן שער - הרי אלו סימן. חזקה אין גמה בלא שער, ושערות היו בהן ונשרו.

יח. הבת שהביאה שתי שערות בתוך שנת שתיים עשרה, והבן שהביא בתוך שלש עשרה, שהן שומא כמו שבארנו - אף על פי שהשערות במקומן עומדות אחר שלש עשרה לזכר ואחר שתיים עשרה לנקבה - אינן סימן.

יט. במה דברים אמורים? בשנבדקו בתוך הזמן ונודע שהן שומא. אבל אם לא נבדקו אלא אחר זמן ונמצאו שם שתי שערות - הרי הן בחזקת סימנין, ואין אומרים שמה קדם זמן צמחו כדי שיהיו שומא.

כ. כשבדקין הבת, בין בתוך הזמן שהוא כל שנת שתיים עשרה, בין קדם זמן זה, בין לאחריו - בודקין על פי נשים פשרות ונאמנות. ואפלו אשה אחת בודקת, ושומעין ממנה אם הביאה אם לא הביאה.

כא. כל השנים האמורות בכן ובכך [עור פלוני עלי - העור משתנה לפי הגיל] ובכל מקום, אינן לא שני הלכנה, ולא שני החמה - אלא שנים של סדר העבור, שהן פשוטות [של י"ב חודש] ומעבורות [י"ג חודש], כמו שבית דין קובעין אותן, כמו שבארנו בהלכות קדוש החדש; ובאותן השנים מונין לכל דברי הדת.

כב. אין סומכין על הנשים במנין השנים [גיל הבן או הבת], ולא על הקרובים, אלא על פי שני עדים כשרים להעיד.

כג. האב שאמר בני זה בן תשע שנים ויום אחד, בתי זו בת שלש שנים ויום אחד - נאמן לקרן [שביתאן ביאה וחלים בזה דיני קרבן בשוגג], אבל לא למכות [מלקות מדברנן] ולא לענשין [מלקות ומיתת ב"ד]. בני זה בן שלש עשרה שנה ויום אחד, בתי זו בת שתיים עשרה שנה ויום אחד - נאמן לנדרים [שנדרים קיימין] ולערכין ולתרמים [אם החרים הבן נכסיו לבדק הבית] ולהקדשות, אבל לא למכות ולא לענשין.

כד. מי שיש לו אביו וזכרות, ואביו נקבות - הוא הנקרא אנדרוגינוס; והוא ספק אם זכר אם נקבה, ואין לו סימן שידע בו אם הוא זכר ודאי או נקבה ודאית לעולם.

כה. ומי שאין לו לא זכרות ולא נקבות אלא אטום [סתום] - הוא הנקרא טמטום, וגם הוא ספק. ואם נקדע הטמטום ונמצא זכר, הרי הוא כזכר ודאי; ואם נמצא נקבה, הרי הוא נקבה. וטמטום ואנדרוגינוס שהיו בן שתיים עשרה שנה ויום אחד, הרי הן בחזקת גדולים; והן שנדבר בהן בכל מקום.

זו מקדשת בספק; לפיכך צריכה גט מספק. יש לאיש לעשות שליח לקדש לו אשה, בין אשה פלונית [מסוימת], בין אשה משאר הנשים [איזו שהיא]; וכן האשה הגדולה [הבוגרת] עושה שליח לקבל קדושיה, בין מאיש פלוני, בין מאיש משאר האנשים; וכן האב עושה שליח לקבל קדושי בתו, כשהיא בראשונה; ואומר אדם לבתו הקטנה, צאי וקבלי קדושיך.

טו. כל העושה שליח לקבל הקדושין, צריך לעשותו בפני שני עדים. אבל האיש שעשה שליח לקדש לו אשה, אינו צריך לעשותו בעדים, שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמתת הדבר; לפיכך אם הודו השליח והמשלח, אינן צריכין עדים, כמו שליח הגט, וכמו שליח שהרשהו [בעל התבואה] להפריש לו תרומה וכיוצא בהן - בכל שלוחו של אדם כמותו, ואינו צריך עדים.

טז. השליח נעשה עד; לפיכך אם עשה שנים שלוחין לקדש לו אשה, והלכו וקדשו אותה - הן הן שלוחיו, והן הן עדי הקדושין, ואינן צריכין לקדשה לו בפני שנים אחרים. **יז.** הכל כשרין לשליחות, חוץ מחרש שוטה וקטן - לפי שאינן בני דעת, והגוי - לפי שאינו בן ברית, ונאמר: "בן תרימו גם אתם", לרבות השליח - ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בן ברית, להוציא את הגוי. אבל העבד [הכנעני] - אף על פי שהוא נעשה שליח לדבר שבממון - הרי הוא פסול בשליחות הקדושין והגטין, לפי שאינו בתורת גטין וקדושין [אינן חלים עליו].

יח. שליח האיש שקדש - אומר לה: 'הרי את מקדשת לפלוני בכסף זה', או 'בשטר זה'. ואם שליח האשה הוא שמקבל הקדושין - אומר לו: 'הרי פלונית ששלחה אותך מקדשת לי', והוא אומר לו: 'קדשתיה לך', או 'ארסתיך לך', או 'נתתיה לך לאשה', וכל כיוצא בזה. וכן המקדש על ידי האב - אומר לו: 'הרי בתך פלונית מקדשת לי', והוא אומר לו: 'קדשתיה לך'. אם אמר האב או השליח 'הן' - דיו. ואם היו עסקין בענין ונתן לאב או לשליח ולא פרש ולא אמר דבר - דיו. ואם קדש בשטר - אינו כותבו אלא מדעת האב או מדעת השליח. וכן בכל הדברים בלן של קדושין, כדן האיש עם האשה, כן דין שליח עם שליח או עם האב.

יט. מצוה שיקדש אדם אשתו בעצמו יותר מעל ידי שלוחו; וכן מצוה על האשה שתקדש עצמה בידה יותר מעל ידי שליח. ואף על פי שיש רשות לאב לקדש בתו כשהיא קטנה ויכשהיא נערה לכל מי שירצה, אין ראוי לעשות כן; אלא מצות חכמים שלא יקדש אדם את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה. וכן האיש אין ראוי לו שיקדש קטנה; ולא יקדש אשה עד שיראנה ותהיה כשרה בעיניו, שמא לא תמצא חן בעיניו, ונמצא מגרשה, או שוכב עמה והוא שונאה.

כ. המקדש בכיאה, הרי אלו קדושי תורה. וכן בשטר, מתקדשת בו מן התורה; כשם שגומר ומגרש, שגאמר: "וכתב לה ספר כריתות", כף גומר ומכניס. וכן הפסוק מן

כנגדו, 'הרי את צלעתי', 'הרי את סגורתי', 'הרי את תחתית' [מלשון 'ויסגור בשר תחתנה'], 'הרי את אסורתי', 'הרי את תפוסתי' - הרי זו מקדשת בספק. והוא שיהיה מדבר עמה על עסקי קדושין, אבל אם אינו מדבר עמה תחלה על עסקי קדושין [על כוונתם להינשא], אין חוששין למלות אלו.

ח. ויש לאיש לקדש את האשה בכל לשון שהיא מפרת בה, ויהיה משמע הדברים באותה הלשון שקננה, כמו שבארנו. היה מדבר עם האשה על עסקי הקדושין ורצת, וצמד וקדש ולא פרש ולא אמר לה כלום אלא נתן בידה או בעל - הואיל והם עסקין בענין, דיו, ואינו צריך לפרש. וכן עדי הקדושין והגרשין, אינו צריך לומר להם 'אתם עדי', אלא בין שקדש בפניהם או גרש, הרי זו מקדשת או מגרשת.

ט. האומר לאשה: 'התקדשי לחציי', הרי זו מקדשת. הא למה זה דומה? לאומר לה 'תהי אשתי את ואחרת', שנמצא שאין לה אלא חצי איש. אבל אם אמר לה: 'תצניך מקדש לי', אינה מקדשת, שאין אשה אחת ראויה לשנים. וכן האומר: 'הרי את מקדשת לי ולזה', אינה מקדשת. **י.** אמר לה: 'הרי חצייך מקדש לי בפרוטה וחצייך מקדש לי בפרוטה', או 'שאמר לה 'הרי חצייך מקדש לי בחצי פרוטה וחצייך האחר בחצי פרוטה' - הרי זו מקדשת. אמר לה: 'חצייך מקדש לי בפרוטה היום וחצייך בפרוטה למחר', 'שני חצייך בפרוטה', 'שתי בנותיך לשני בני בפרוטה', 'בתך מקדשת לי ופרתך מכורה לי בפרוטה', או 'בתך וקרנך לי בפרוטה' - בכל אלו מקדשת בספק. **יא.** האב מקדש את בתו שלא לדעתה כל זמן שהיא קטנה, וכשהיא נערה רשותה בידו, שגאמר: "את בתי נתתי לאיש הזה", וקדושיה [כסף הקידושין] לאביה. וכן הוא זכאי במציאתה, ובמעשה ידיה, ובכתבתה. ואם נתגרשה או נתאלמנה מן הארוסין, הוא זכאי בכל, עד שתבגר. לפיכך מקבל האב קדושי בתו מיום שתולד עד שתבגר. ואפלו היתה חרשת או שוטה וקדשה האב - הרי היא אשת איש גמורה. ואם היתה בת שלש שנים ויום אחד, מתקדשת בכיאה מדעת אביה; פחות מכאן - אם קדשה אביה בכיאה, אינה מקדשת.

יב. בגרה הבת - אין לאביה בה רשות, והרי היא כשאר כל הנשים, שאין מתקדשות אלא לדעתן. וכן אם השיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה בחיי אביה - הרי היא ברשות עצמה, ואף על פי שעדין היא קטנה. בין שנשא, בין לאביה בה רשות.

יג. נתקדשה קדם שתבגר שלא לדעת אביה - אינה מקדשת, אפלו נתרצה האב אחר שנתקדשה; ואפלו נתאלמנה או נתגרשה מאותם הקדושין, אינה אסורה על הפה. ובין היא, ובין אביה יכולין לעכב. בין שנתקדשה בפניו, בין שנתקדשה שלא בפניו - אינה מקדשת.

יד. היתה הבת ספק בגרת - בין שקדשה אביה שלא לדעתה, בין שקדשה היא עצמה שלא לדעת אביה - הרי

ד. אָמְרָה: 'הִנִּיחָהוּ עַל הַסֵּלַע' - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת; וְאִם הָיָה סֵלַע שָׁלֵה - מְקַדֶּשֶׁת. הָיָה הַסֵּלַע שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הָרִי זֶה מְקַדֶּשֶׁת בְּסֶפֶק. אָמַר לָהּ: 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְכֶכֶר זֶה', אָמְרָה לוֹ: 'תִּגְהֹוּ לַעֲנִי', אָפְלוּ הָיָה עֲנִי הַסֶּמוּךְ עָלֶיהָ - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. 'תִּגְהֹוּ לְכָלֶךְ' - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת; וְאִם הָיָה כָּלֶכְךְ שָׁלֵה - מְקַדֶּשֶׁת; הָיָה רֵץ אַחֲרֶיהָ לְנִשְׁכָּה, וְאָמְרָה לוֹ: 'תִּגְהֹוּ לְכָלֶכְךְ זֶה' - הָרִי זֶה סֶפֶק מְקַדֶּשֶׁת.

ה. הָיָה מוֹכֵר פְּרוֹת אוֹ פְּלִים וְכִיּוּצָא בָּהֶן, בָּאת אִשָּׁה וְעָמְדָה וְאָמְרָה לוֹ: 'תֵּן לִי מַעֲט מֵאֱלוֹי, וְאָמַר לָהּ: 'אִם אֶתֵּן לִיָּהּ, תִּהְיֶה מְקַדֶּשֶׁת לִי? אָמְרָה 'הֵן', וְנָתַן לָהּ - הָרִי זֶה מְקַדֶּשֶׁת; אָכֵל אִם אָמְרָה לוֹ: 'תֵּן לִי מִקֵּחַ', אוֹ 'הִשְׁלַף לִי', אוֹ דְּבָרִים שְׁעֵנִיגִים: 'לֹא תִשְׁחַק עִמִּי בְּדִבְרִים אֵלּוּ אֵלָּא תֵּן בְּלִבְדִּי', וְנָתַן - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם הָיָה שְׁוֹתָה בִּינָן, וְאָמְרָה לוֹ: 'תֵּן לִי כֹס אֶחָד', וְאָמַר לָהּ: 'אִם אֶתֵּן לָךְ, הָרִי אֶת מְקַדֶּשֶׁת לִי בּוֹ', וְאָמְרָה לוֹ: 'הִשְׁקֵנִי הַשְּׁקוֹת', אוֹ 'תֵּן', 'הִשְׁקֵה', 'הִשְׁלַף' - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת, שְׁאִין הַדְּבָרִים מֵרָאִין אֵלָּא 'הִשְׁקֵנִי בְּלִבְדִּי וְלֹא תִשְׁחַק עִמִּי בְּדִבְרֵי אַחֵר'.

ו. הַמְקַדֵּשׁ בְּעַד אֶחָד - אֵין חוֹשֵׁשִׁין לְקְדוּשָׁתוֹ [ואֵין כֹּאן אִפִּילוּ סֶפֶק קִידוּשִׁין], וְאִם עַל פִּי שְׁנֵיהֶן מוֹדִים; קָל וְחֹמֶר לְמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֲדִים. הַמְקַדֵּשׁ בְּפִסּוּלֵי עֲדוֹת שֶׁל תּוֹרָה, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. בְּפִסּוּלֵי עֲדוֹת שֶׁל דְּבָרֵי סוֹפְרִים, אוֹ בְּעֲדִים שֶׁהֵם סֶפֶק פִּסּוּלֵי תּוֹרָה - אִם רָצָה לְכַנֵּס, חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ בְּכֻשָּׁרִים; וְאִם לֹא רָצָה לְכַנֵּס, צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גִט מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים. וְאִפְּלוּ כִּפְרָה הָאִשָּׁה וְהַכֹּהֵן שֶׁאֵת הָעֲדִים, וְאָמְרָה 'לֹא קִדַּשְׁתִּנִּי' - כּוֹפִין אוֹתָהּ לִקַּח גִּט. וְכֵן דִּין כָּל קְדוּשֵׁי סֶפֶק - אִם רָצָה לְכַנֵּס, חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ וְדָאִי; וְאִם לֹא רָצָה, צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גִט מִסֶּפֶק.

ז. קִטָּן שֶׁקִּדַּשׁ, אֵין קְדוּשָׁתוֹ קְדוּשִׁין. אָכֵל גָּדוֹל שֶׁקִּדַּשׁ אֶת הַקִּטָּנָה הִיתְוָמָה, אוֹ קִטָּנָה שֶׁצִּיָּאָה מִרְשׁוֹת אֶב [שְׁנִישֵׁאֵת וְנִתְגַּרְשָׁה אוֹ נִתְאֻלְמָנָה] - אִם הָיָה פְּחוּתָהּ מִבֵּית שֶׁשׁ, אִם עַל פִּי שֶׁהָיָה נְבוֹנָת לַחֹשׁ [נְבוֹנָה וְשׁוֹמֵרֵת סוּד] בִּיּוֹתֵר וּמִכְרָת וּמִכְרָתָהּ, אֵין כָּאֵין שֶׁם קְדוּשִׁין, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמֵאֵן; וְאִם הָיָה מִבֵּית עֶשֶׂר וּמַעְלָה, אִם עַל פִּי שֶׁהָיָה סִכְלָה בִּיּוֹתֵר, הוֹאִיל וְנִתְקַדְּשָׁה לְדַעְתָּהּ, הָרִי זֶה מְקַדֶּשֶׁת לְמֵאֵן [דִּי לֵה בְּמֵאֵן בְּבִעֻלָּה לְבַטֵּל הַנִּישׁוּאִין]. הָיָה מִבֵּית שֶׁשׁ עַד סוֹף עֶשֶׂר, בּוֹדֵקִין אֶת יָפִי דַעְתָּהּ - אִם מִכְרָתָהּ וּמִכְרָתָהּ עֶסְקִי הַנִּישׁוּאִין וְהַקְדוּשִׁין, צְרִיכָה לְמֵאֵן; וְאִם לֹא, אֵינָהּ מִתְקַדֶּשֶׁת לְמֵאֵן וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמֵאֵן.

ח. בִּיצֵד מִתְקַדֶּשֶׁת לְמֵאֵן? שְׂאֵם נִתְקַדְּשָׁה וְלֹא רָצָת לִישֵׁב עִם בַּעֲלָהּ, צְרִיכָה לְמֵאֵן בְּפָנֶי שְׁנֵי, וְלֹאמַר: 'אֵינִי רוֹצָה בְּפָלוּנִי בַּעֲלִי', וְיוֹצֵאָה בְּלֹא גִט, כְּמוֹ שֶׁיִּתְּבָאֵר בְּהַלְכוֹת גְּרוּשִׁין; וְזוֹ הִיא הַנִּקְרָאת מִמֵּאֵנָה. וְלִמָּה יוֹצֵאָה בְּלֹא גִט? מִפְּנֵי שְׂאֵין קְדוּשָׁה קְדוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, אֵלָּא קְדוּשֵׁי קִטָּנָה זֶה מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, וְהֵן תְּלוּיִין: שְׂאֵם יִשְׁכָּה עִם בַּעֲלָהּ עַד שֶׁגָּדְלָה - גָּמְרוּ קְדוּשָׁהּ, וְנַעֲשִׂית אִשָּׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵינוּ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדְּשָׁה אַחֵר שֶׁגָּדְלָה; וְאִם לֹא רָצָת לִישֵׁב - צְרִיכָה לְמֵאֵן, וְחֵצָא בְּלֹא גִט.

הַתּוֹרָה, וּפְרוּשׁוֹ מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים [נְחֻמִּים לְמַדּוֹ זֹאת מִהַתּוֹרָה], שְׁנֵאמַר: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לְקוֹחִים יִהְיוּ בְּכֶסֶף, שְׁנֵאמַר: "וְנָתַתִּי כֶסֶף הַשְּׂדֶה, קָח מִמֶּנִּי".

כא. אִם עַל פִּי שֶׁעָקַר הַדְּבָרִים כֶּף הוּא, נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשֹׁה כֶסֶף; וְכֵן אִם רָצָה לְקַדֵּשׁ בְּשֹׁה, מְקַדֵּשׁ. אָכֵל אֵין מְקַדֶּשֶׁת בְּכִיָּאָה לְכַתְּחִלָּה; וְהַמְקַדֵּשׁ בְּכִיָּאָה, מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מְרֻדוֹת [מַלְקוֹת מְדַבְּרִין], כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל פְּרוֹצִין בְּדִבְרֵי זֶה, אִם עַל פִּי שֶׁקְדוּשָׁתוֹ קְדוּשִׁין גְּמוּרִין.

כב. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא שְׂדוּף, אוֹ הַמְקַדֵּשׁ בְּשׁוּק - אִם עַל פִּי שֶׁקְדוּשָׁתוֹ קְדוּשִׁין גְּמוּרִין, מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מְרֻדוֹת, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה דִבְרֵי זֶה הֶרְגֵּל לְזִנּוּת, וְיִדְמָה לְקַדְּשָׁה [מִוִּפְקָרָת] שְׁהִיָּתָה קֶדֶם מִתֵּן תּוֹרָה.

כג. כָּל הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה - בֵּין עַל יָדֵי עֶצְמוֹ, בֵּין עַל יָדֵי שְׁלִיחַ - צָרִיךְ לְכַרֵּךְ קֶדֶם הַקְדוּשִׁין, הוּא אוֹ שְׁלוּחוֹ, וְאַחֵר כֶּף מְקַדֵּשׁ, כְּדִי שֶׁמִּכְרָכִין קֶדֶם כָּל הַמַּצּוֹת. וְאִם קִדַּשׁ וְלֹא בָרַךְ - לֹא יִכְרֹךְ אַחֵר הַקְדוּשִׁין, שְׂוֹ בְּרָכָה לְבִשְׁלָהּ, מֵה שְׁנַעֲשָׂה כְּכֹר נַעֲשָׂה.

כד. בִּיצֵד מִכְרֶךְ? 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדַּשְׁנוּ בְּמַצּוֹתָיו, וְהַבְדִּילָנוּ מִן הָעַרְיוֹת, וְאַסַּר לָנוּ אֶת הָאֲרוֹסוֹת, וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנִּשְׁוֹאוֹת עַל יָדֵי חִפָּה וְקְדוּשִׁין, בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל'. זֶה הִיא בְּרַכַּת אֲרוּסִין. וְנִהְגוּ הָעַם לְהַסְדִּיר בְּרָכָה זֹאת עַל כּוֹס שֶׁל יַיִן אוֹ שֶׁל שֶׁכֶר. אִם יֵשׁ שֶׁם יַיִן - מִכְרֶךְ עַל הַיַּיִן תִּחֲלָה, וְאַחֵר כֶּף מִכְרֶךְ בְּרַכַּת אֲרוּסִין, וְאַחֵר כֶּף מְקַדֵּשׁ. וְאִם אֵין שֶׁם לֹא יַיִן וְלֹא שֶׁכֶר - מִכְרֶךְ אוֹתָהּ בְּפָנֶי עֶצְמָה.

הַלְכוֹת אִישׁוֹת פֶּרֶק ד

א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֵלָּא לְרִצּוֹנָהּ, וְהַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּעַל כְּרִהָה - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת; אָכֵל הָאִישׁ שֶׁאֵנִסּוּהוּ עַד שֶׁיִּקְדַּשׁ עַל כְּרִהָה - הָרִי זֶה מְקַדֶּשֶׁת. וְיֵשׁ לְאִישׁ לְקַדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת, וְהוּא שֶׁהִיָּה בְּכֶסֶף - אִם קִדַּשׁ בְּכֶסֶף - פְּרוּטָה לְכָל אַחַת וְאַחַת; וְיֵשׁ לְאַחַת מֵהֶן אוֹ לְאַחֵר לְקַבֵּל הַקְדוּשִׁין עַל יָדֵי כָּלֶךְ מִדַּעְתָּן.

ב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה, וְנָתַן קְדוּשָׁהּ מִדַּעְתָּהּ בִּיד חֲכָרָתָהּ, וְאָמַר לְחֲכָרָתָהּ כְּשֶׁנָּתַן הַקְדוּשִׁין בְּיָדָהּ: 'וְאַתָּה נָמִי' [וְאַתָּה גַם], אוֹ 'וְכֵן גַּם אִתִּי', וְכִיּוּצָא בְּזֶה - הָרִי שֶׁתִּתֵּן מְקַדְּשׁוֹת. אָכֵל אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְאָמַר לָהּ: 'וְאַתָּה' - הָרִי זֶה שֶׁקָּבְלָה הַקְדוּשִׁין סֶפֶק מְקַדֶּשֶׁת, שְׂמָא לֹא נִתְּבָנָה אֵלָּא לְרִאוֹת מֵה בְּלִפְנֵי, וְכִאֲלוּ אָמַר לָהּ: 'וְאַתָּה מֵה תִּתְּבָאֵר בְּדִבְרֵי זֶה? וְלִפְנֵיךְ קָבְלָה הִיא הַקְדוּשִׁין, שֶׁהָרִי זֶה עֲדִין שׁוֹאֲלָה לְרִאוֹת מֵה בְּלִפְנֵי, וּמִפְּנֵי זֶה הִיא סֶפֶק מְקַדֶּשֶׁת.

ג. 'הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר זֶה', וְנִטְלָתוֹ וְיִזְרָקְתּוֹ לְפָנָיו, אוֹ לַיָּם, אוֹ לְאֹר [אֶש], אוֹ לְדִבְרֵי הָאֶבֶד - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת. אָמְרָה לוֹ: 'תִּגְהֹוּ לְאֶבָּא', אוֹ 'לְאֶבְרִי', אוֹ 'לְאִישׁ פְּלוּנִי', וְנָתַן - אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת; וְאִם אָמְרָה: 'תִּגְהֹוּ לוֹ שֶׁיִּקְבְּלֶנּוּ לִי', וְנָתַן - הָרִי זֶה מְקַדֶּשֶׁת.

יודע מה עושה -], אין קדושי קדושי; ומתפשטין בדבר זה [ויש לבדוק היטב את מצבו].

יט. המקדש בפחות מפרוטה, אינה מקדשת. קדשה באכל או בכלי וכיוצא בו ששנה פחות מפרוטה - הרי זו מקדשת בספק, וצריכה גט מספק; שפא דבר זה שנה פרוטה במקום אחר. הא למדת, שכל המקדש בשנה פסוק - אם היה שנה פרוטה באותה המדינה, הרי אלו קדושי ודאי; ואם אינו שנה פרוטה, הרי אלו קדושי ספק. וראה לי, שאם קדש בתבשיל או בירק שאינו מתקנים [לזמן רב] וכיוצא בהן - אם לא היה שנה פרוטה באותו המקום, אינה מקדשת כלל; שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסד ויאבד, ולא יהיה שנה פלוס. ודבר של טעם הוא זה, וראוי לסמוך עליו.

כ. המקדש אשה בפחות מפרוטה, או שקדש שתי נשים בפרוטה - אף על פי ששילח סבלונות [מתנות] לאחר מכאן, אינה מקדשת; וכן קטן שקדש - אף על פי ששילח סבלונות אחר שהגדיל, אינה מקדשת; שמחמת קדושי הראשונים שלחם, שהיו קדושי פסולין.

כא. המקדש את האשה בכסף או בשטר, אינו צריך שיתן הקדושיין לתוף ידה, אלא כיון שרצת לזרק לה קדושיה, וזרקם - בין לתוף ידה, בין לתוף חיקה, או לתוף חצרה, או לתוף שדה שלה - הרי זו מקדשת. היתה עומדת ברשות הבעל - צריך שיתן לתוף ידה או לתוף חיקה. היתה עומדת ברשות שהיא של שניהם, וזרק לה קדושיה מדעתה, ולא הגיעו לידיה או לחיקה - הרי זו מקדשת קדושי ספק. ואפלו אמרה לו: 'הנח קדושי על מקום זה', ואותו המקום של שניהם - הרי אלו קדושי ספק.

כב. היו עומדין ברשות הרבים, או ברשות שאינה של שניהם, וזרק לה קדושיה - קרוב לו, אינה מקדשת; קרוב לה, הרי זו מקדשת. מחצה למחצה, או שהיו ספק קרוב לה ספק קרוב לו, ואבדו קדם שגיעו לידיה - הרי זו מקדשת בספק. ביצד הוא קרוב לה וקרוב לו? כל שהוא יכול לשמר אותה והיא אינה יכולה לשמר אותה - זה הוא קרוב לו; היא יכולה לשמר אותה והוא אינו יכול לשמר - זה הוא קרוב לה. שניהם יכולין לשמר אותה, או שניהם אינן יכולין לשמר אותה - זה הוא מחצה למחצה.

יום שני

הלכות אישות פרק ה

א. המקדש בדבר שהוא אסור בהנאה - כגון חמץ בפסח או בשר בחלב, וכיוצא בהן משאר אסורי הנאה - אינה מקדשת; ואפלו היה אסור בהנאה מדבריהם [מדברבן], כגון חמץ בשעה ששית מיום ארבעה עשר [בניסן] - אינה מקדשת.

ב. עבר ומכר דבר האסור בהנאה, וקדש בדמיו - הרי זו מקדשת; חוץ מעבודה זרה - שאם קדש בדמיה, אינה מקדשת, מפני שדמי עבודה זרה אסורין בהנאה כמותה. המקדש בפרש [צואת] עגל עבודה זרה, אינה מקדשת, שהכל מעבודה זרה אסור בהנאה, שנאמר: "ולא ידבק

ט. חרש שנסא פקחת, וכן חרשת שנסאת לפקח - אין קדושיהן קדושיין גמורין מן התורה, אלא מדברי סופרים. לפיכך אם בא פקח וקדש אשת חרש הפקחת - הרי זו מקדשת לשני קדושיין גמורין, ונותן גט, והיא מתרת לבעלה החרש. אבל השוטה שקדש פקחת, או פקח שקדש שוטה - אין כאן קדושיין כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים.

י. סרים [עקר] שקדש, בין סרים חמה [מלידה] בין סרים [בידי] אדם, וכן אילונית [עקרה] שנתקדשה - הרי אלו קדושיין גמורין.

יא. טמטום ואנדרוגינוס [ספקי זכר או נקבה] שקדשו אשה, או שקדשן איש - הרי אלו קדושי ספק, וצריכין גט מספק.

יב. המקדש אחת מן העריות [שחייב עליהן כרת] - לא עשה כלום, שאין קדושיין תופסין בערונה, חוץ מן הנדה, שהמקדש את הנדה, הרי זו מקדשת קדושיין גמורין. ואין ראוי לעשות כן.

יג. אשת איש שפשטה ידה וקבלה קדושיין מאחר בפני בעלה, הרי זו מקדשת לשני, שהאשה שאמרה לבעלה בפניו גרשתי, נאמנת, חזקה שאינה מעזה פניה בפני בעלה. אבל אם קדשה אחר שלא בפני בעלה, אין קדושיין תופסין בה עד שתביא ראה שנתגרשה קדם שתקבל הקדושיין; כל [- במצב שהוא -] שלא בפניו, מעזה.

יד. המקדש אחת מן השניות [שריות מדברבן], או מאסורי לאוין, או מאסורי עשה, וכן היכם שקדש צרת יכמה [אשתו השניה של אחיו] - הרי זו מקדשת קדושיין גמורין; חוץ מיכמה שנתקדשה לזר [לפני שנחלצה], שהיא מקדשת בספק - נסתפק לחכמים אם הקדושיין תופסין ביכמה, כשאר חבי לאוין, או אין קדושיין תופסין בה, כערוה. ואף על פי שאסור לו לכנס אחת מכל אלו, הרי זה מגרש בגט.

טו. המקדש גויה או שפחה - אינן קדושיין, אלא הרי היא אחר קדושיין כמה שהיתה קדם הקדושיין; וכן גוי ועבד שקדשו בת ישראל, אין קדושיהן קדושיין. ישראל משמד שקדש בת ישראל - אף על פי שהוא עובד עבודה זרה ברצונו, הרי אלו קדושיין גמורין, וצריכה ממנו גט.

טז. המקדש אשה שחציה שפחה וחציה בת חורין - אינה מקדשת קדושיין גמורין עד שתשתחרר; וכיון שנסתחררה, גמרו קדושיה קדושי קטנה שגדלה, ואינו צריך לקדשה קדושיין אחרים. בא אחר וקדשה אחר שנסתחררה, הרי זו ספק קדושיין לשניהם.

יז. ואיזו היא שפחה חרופה [חצי שפחה] האמורה בתורה? [שהבא עליה מתחייב באשם -] מי שחציה שפחה וחציה בת חורין שקדשה עבד עברי [שאז חלים הקידושיין]. ומי שחציו עבד וחציו בן חורין שקדש בת חורין - הרי זה ספק קדושיין.

יח. שכור שקדש - קדושי קדושיין, ואף על פי שנסתפר הרבה. ואם הגיע לשכרותו [לדגרת שכרות] של לוט [שאינו

יא. וכן אם נתן לה פקדון ואמר לה: 'פנס' [קבלני] פקדון זה, וחסד ואמר: 'הרי את מקדשת לי בו' - אם אמר לה קדם שתטלנו, ונטלתו ושתקה - הרי זו מקדשת; ואם אחר שנטלתו בתורת פקדון אמר לה: 'הרי את מקדשת לי בו' ושתקה - אין זה כלום, שכל שתקה שלאחר מתן מעות אינה מועלת; אבל אם אמרה 'הן' אחר שנטלה, הרי זו מקדשת. **יב.** החזיר לה חוב שהיה לה אצלו, ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בו' קדם שתטלנו, ונטלתו ושתקה - אם היה ביניהן שדוכין, הרי זו מקדשת; ואם לא שדך - אינה מקדשת, עד שתאמר 'הן'. ואם אמר לה אחר שנטלה החוב שלה 'הרי את מקדשת לי בו', אפילו אמרה 'הן', אינה מקדשת; שהרי לא הגיע לידה ממנו כלום, אלא שלה נטלה, וכבר נפרע חובו משעה שנטלה, ואינה יכולה לחזור ולתבעו בחוב פעם אחרת.

יג. המקדש במלוה - אפילו היתה בשטר, אינה מקדשת. כיצד? כגון שהיה לו אצלה חוב דינר, ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בדינר שיש לי בידך' - אינה מקדשת, מפני שהמלוה להוצאה [לשימוש] נתנה, ואין כאן דבר קיים להנות בו מעתה, שפכר הוציאה [- כאילו הוציאה] אותו הדינר ועברה הנאתו.

יד. היה לו אצלה מלוה על המשכון, וקדשה באותה המלוה והחזיר לה את המשכון - הרי זו מקדשת, שהרי היא נהנית במשכון מעתה, והרי הגיעה הנזה לידה.

טו. המקדש בהנחת מלוה, הרי זו מקדשת. כיצד? כגון שהלוה אותה עתה מאתים זוז, ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בהנחת זמן שארויח לך [שאדחה הפרעון] במלוה זו, שתהיה בידך כך וכך יום, ואני תובעך ממך עד זמן פלוני' - הרי זו מקדשת, שהרי יש לה הנזה מעתה להשתמש במלוה זו עד סוף זמן שקבע; ואסור לעשות פן, מפני שהיא כרבית [דומה לריבית]. ופרשו רבותי בהנחת מלוה דברים שאין ראוי לשמען [לסבור כמותם].

טז. אמר לה: 'הרי את מקדשת לי בפרוטה זו ובחוב שיש לי אצלך' - הרי זו מקדשת; וכן אם אמר לה: 'במלוה שיש לי אצלך ובפרוטה זו' - הרי זו מקדשת.

יז. היה לו חוב ביד אחרים, ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בחוב שיש לי ביד זה' במעמד שלשון [הלווה, המקדש והמתקדשת] - הרי זו מקדשת.

יח. קדשה בפקדון שיש לו בידה, או בשאלה שהשאלה [כגון שהשאל לה כלים] - אם היה הפקדון והשאלה או שוה פרוטה מהן קיים ברשותה, הרי זו מקדשת.

יט. אמר לה: 'הרי את מקדשת לי בשכר שאדבר עליך לשלטון' [למשל], ודבר עליה, והניחה השלטון ולא תבעה [למשפט] - אינה מקדשת אלא אם נתן לה פרוטה משלו; שההנזה הבאה לה מדבריו הרי היא במלוה, והמקדש במלוה אינה מקדשת.

כ. 'הרי את מקדשת לי במלאכה זו שאעשה עמך, ועשה עמך' - אינה מקדשת אלא אם כן נתן לה פרוטה משלו; לפי שהשכירות יזכה בה הפועל מתחלה ועד סוף - כל זמן

בידך מאומה מן החרם. אבל המקדש בפרש שור הנסקל [שור שהרג אדם], הרי זו מקדשת - אף על פי ששור הנסקל אסור בהנזה, פרשו אינו אסור בהנזה, שאינו דבר חשוב לגבי השור.

ג. המקדש בפרות שביעית, או באפר פרה אדמה, או במים שמלאן לעשותן מי נדה - הרי זו מקדשת. המקדש בהקדש של בדיק הבית [ביהמ"ק] בשוגג - הרי זו מקדשת, והוא ישלם קרן וחמש להקדש ויביא אשמו, כדין כל מועל בשגגה; ואם קדש בו במזיד, אינה מקדשת.

ד. קדשה במעשר שני, בין בשוגג בין במזיד - אינה מקדשת, לפי שאין לו לעשות בו שאר תפציו עד שיתחלל [יפה], שנאמר במעשר: "לה הוא".

ה. המקדש בחלקו מקדשי קדשים, או מקדשים קלים - אינה מקדשת, מפני שלא התרו אלא לאכילה בלבד. אבל כהן שקדש בתרומה גדולה, ובתרומת מעשר, ובכפורים, וכן לוי שקדש במעשר ראשון, וישראל שקדש במעשר עני - הרי זו מקדשת.

ו. מתנות [תרומות ומעשרות] שלא הורמו, הרי הן כמו שהורמו. לפיכך ישראל שנפלו לו [בירושה] טבלים [תבואה שלא הופרשה] מבית אבי אמו כהן, והפריש מהם תרומה ומעשרות - הרי הן בתרומות ומעשרות שנפלו לו בירשה מאבי אמו, ואם קדש בהן אשה, הרי זו מקדשת, שאף על פי שאינם ראויין לו לאכילה, יש לו למכרן למי שהן ראויין לו. אבל ישראל שקדש בתרומה שהפריש מגרנו [תבואתו], אינה מקדשת, שהרי אין לו [אינו יכול] למכרה, ואין לו בה אלא טובת הנזה, לפי שנותנה לכל כהן שירצה; וטובת הנזה אינה ממון.

ז. המקדש את האשה בגזל, או בגנבה, או בחמס [קנייבועל כרחו] - אם נתאשווה בעלים ונודע [לעדי הקידושין] שקנה אותו דבר ביאוש, הרי זו מקדשת; ואם לאו, אינה מקדשת.

ח. הנכנס לבית חבירו, ולקח לו פלי או אכל וכיוצא בהן וקדש בו אשה, ובא בעל הבית - אף על פי שאמר לו: 'למה לא נתת לה דבר זה, שהוא טוב ממה שנתת לה'?

- אינה מקדשת; שלא אמר לו דבר זה אלא כדי שלא להתבייש עמו, והואיל וקדש בממון חבירו שלא מדעת חבירו, הרי זה גזל ואינה מקדשת. ואם קדשה בדרך שאין בעל הבית מקפיד עליו, כגון תמרה או אגוז - הרי זו מקדשת מספק.

ט. היתה סחורה בינו ובין חבירו [בשותפות], וחלקה שלא מדעת חבירו, וקדש בחלקו - הואיל וצריכה שומת בית דין [של שלושה], אינה מקדשת; שאין זה נוטל לעצמו מה שירצה, ויניח [לשותפו] מה שירצה.

י. גזל את האשה או גנב ממנה או חמסה, וחזר וקדשה בגזל ובגנבה וחמס שלה, ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בו' - אם קדם ביניהן שדוכין [הסכמה להינשא], ונטלה ושתקה - הרי זו מקדשת; ואם לא שדך אותה מעולם - אף על פי ששתקה בשנתן לה דברים אלו בתורת קדושין, אינה מקדשת; ואם אמרה 'הן', הרי זו מקדשת.

כט. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בכוס זה' - אם היה מלא מים, הרי זו מקדשת בו וכמה שבתוכו; ואם היה מלא יין - הרי זו מקדשת בו, ולא כמה שבתוכו. ואם היה מלא שמן - הרי זו מקדשת כמה שבתוכו, ולא בו; לפיכך אם לא היה בשמן שוה פרוטה, הרי זו מקדשת בספק, ואם היה בשמן שוה פרוטה, הרי זו מקדשת ודאי, ואין משגיחין [בדוקים] על כוס [אם שווה פרוטה].

הלכות אישות פ"ק ו

א. המקדש על תנאי - אם נתקיים התנאי, מקדשת; ואם לאו, אינה מקדשת; בין שהיה התנאי מן איש, בין שהיה מן האשה. וכל תנאי שבעולם - בין בקדושין, בין בגרושין, בין במקח וממכר, בין בפשע דיני ממון - צריך להיות בתנאי ארבעה דברים.

ב. ואלו הם הארבעה דברים של כל תנאי - שיהיה התנאי כפול, ושיהיה הן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו [בדלהלן]. ואם חסר התנאי אחד מהן - הרי התנאי בטל, וכאלו אין שם תנאי כלל, אלא תהיה זו מקדשת או מגרשת ויתקיים המקח או המתנה מיד, וכאלו לא התנה כלל, הואיל וחסר התנאי אחד מן הארבעה.

ג. כיצד? האומר לאשה: 'אם תתני לי מאתים וזו הרי את מקדשת לי בדינר זה, ואם לא תתני לי לא תהי מקדשת', ואחר שהתנה תנאי זה נתן לה הדינר - הרי התנאי קיים, והרי זו מקדשת על תנאי; ואם נתנה לו מאתים וזו, תהיה מקדשת, ואם לא נתנה לו, אינה מקדשת.

ד. אבל אם אמר לה: 'הרי את מקדשת לי בדינר זה', ונתן הדינר בידה, והשלים התנאי ואמר: 'אם תתני לי מאתים וזו תהי מקדשת, ואם לא תתני לי לא תהי מקדשת' - הרי התנאי בטל, מפני שהקדים המעשה ונתן בידה ואחר כך התנה, ואף על פי שהכל בתוך כדי דבור; והרי זו מקדשת מיד, ואינה צריכה לתן לו כלום.

ה. וכן אם אמר לה: 'אם תתני לי מאתים וזו, הרי את מקדשת לי בדינר זה', ואחר כך נתן הדינר לידה - הרי התנאי בטל, מפני שלא כפל תנאו, שהרי לא אמר לה: 'ואם לא תתני, לא תהי מקדשת'; והרי זו מקדשת מיד, ואינה צריכה לתן לו כלום.

ו. וכן אם אמר לה: 'אם לא תתני לי מאתים וזו לא תהי מקדשת לי, ואם תתני לי מאתים וזו הרי את מקדשת לי בדינר זה', ואחר כך נתן הדינר לידה - הרי התנאי בטל, מפני שהקדים לאו ["אם לא תתני"] לתן ["אם תתני"]; והרי זו מקדשת מיד, ואינה צריכה לתן.

ז. וכן אם אמר לה: 'אם תעלי לרקיע או תרדי לתהום הרי את מקדשת לי בדינר זה, ואם לא תעלי לרקיע ולא תרדי לתהום לא תהי מקדשת', ואחר כך נתן הדינר לידה - הרי התנאי בטל, והרי היא מקדשת מיד; שהדבר ידוע שאי אפשר לה לקיים תנאי זה, ואין זה אלא כמפליגה [מגזימה] בדברים דרך שחוק והתול.

שיעשה מקצת מן המלאכה, וזכה במקצת מן השכר - ונמצא השכר פלו מלוא אצלה, והמקדש במלוא אינה מקדשת.

כא. האשה שאמרה: 'תן דינר לפלוני מתנה ואתקדש אני לך', ונתן ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בהנאת מתנה זו שנתתי על פיך' - הרי זו מקדשת; אף על פי שלא הגיע לה כלום, הרי נהנית ברצונה שיעשה, ונהנה פלוני בגללה. וכן אם אמרה לו: 'תן דינר לפלוני מתנה ואתקדש לו', ונתן לו, וקדשה אותו פלוני ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בהנאת מתנה זו שקבלתי ברצונך' - הרי זו מקדשת. **כב.** אמר לה: 'הא לך דינר זה מתנה והתקדשי לפלוני', וקדשה אותו פלוני ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בהנאה זו הבאה לך בגללי' - הרי זו מקדשת, אף על פי שלא נתן לה המקדש כלום. אמרה לו: 'הא לך דינר זה מתנה ואתקדש לך', ולקחו ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בהנאה זו שקבלתי ממך' - אם אדם חשוב הוא, הרי זו מקדשת, שהנאה יש לה בהיותו נהנה ממנה, ובהנאה זו תקנה עצמה לו.

כג. האומר לאשה: 'התקדשי לי בדינר, והרי זה המשכון בידך עד שאתן הדינר' - אינה מקדשת; לא הדינר הגיע לידה, ולא המשכון נתן להיותו שלה. היה בידו משכון על חוב שיש לו אצל אחרים, וקדש בו אשה - אף על פי שאינו שלו, הרי זו מקדשת, לפי שבעל חוב יש לו מקצת קנן בגופו של משכון.

כד. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בדינר זה על מנת שתחזיריה לי' - אינה מקדשת, בין החזירה בין לא החזירה; שאם לא החזירתה לא נתקיים התנאי; ואם החזירתה, הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום.

כה. נתן לה אגדה של הדס וכיוצא בה ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי בזו', וקבלה אותה, ואמרו: 'והלא אין בה שוה פרוטה', ואמר: 'תתקדש בארבעה זוזים הממחבאים בתוך האגדה' - אם אמרה 'הן', הרי זו מקדשת. ואם שתקה - אינה מקדשת במעות אלו, שהשתקה שלאחר מתן מעות לידה אינה מועלת; ותהיה מקדשת בספק מפני האגדה, שמא תשוה פרוטה במקום אחר.

כו. האומר לאשה: 'התקדשי לי בתמרה זו, התקדשי לי בזו, התקדשי לי בזו' - אם יש באחת מהן שוה פרוטה, הרי זו מקדשת; ואם לאו - אינה מקדשת אלא מספק, שמא תשוה תמרה אחת פרוטה במדינה אחרת.

כז. אמר לה: 'התקדשי לי בזו ובזו ובזו' - אם יש בכלם שוה פרוטה, מקדשת; ואם לאו, אינה מקדשת אלא מספק. היתה אוכלת ראשונה ראשונה [אכלה הראשונה קודם שתיים דיבור] - אם יש באחרונה שוה פרוטה, מקדשת; ואם לאו, אינה מקדשת אלא מספק; שאותן תמרים שאכלה, הרי הן כמלוא, והמקדש במלוא אינה מקדשת, ונמצא שאין הקדושין אלא בתמרה אחרונה.

כח. אמר לה: 'הרי את מקדשת לי באלו' - אם יש בכלן שוה פרוטה, מקדשת; אף על פי שהיא אוכלת ראשונה ראשונה, שלה היא אוכלת.

טו. המקדש על תנאי - כשייתקנים התנאי תהיה מקדשת משעה שנתקנים התנאי, לא משעה שנתקדשה. כיצד? האומר לאשה: 'אם אתן לך מאתים וזו בשנה זו הרי את מקדשת לי בדינר זה, ואם לא אתן לך לא תהי מקדשת', ונתן הדינר לידה בניסן, ונתן לה המאתים וזו שהתנה עמה בתשרי - הרי זו מקדשת מתשרי; לפיכך אם קדשה שני קדם שיתקנים התנאי של ראשון - הרי זו מקדשת לשני. וכן הדין בגטין ובקמנונות, בשעה שיתקנים התנאי הוא שיהיה גט, או יתקנים המקח או המתנה.

טז. במה דברים אמורים? בשעה שם תנאי, ולא אמר מעכשיו; אבל אם אמר לה: 'הרי את מקדשת לי מעכשיו בדינר זה אם אתן לך מאתים וזו', ולאחר זמן נתן לה המאתים וזו - הרי זו מקדשת למפרע משעת הקדושין, אף על פי שלא נעשה התנאי אלא לאחר זמן מרבה; לפיכך אם קדשה אחר קדם שיעשה התנאי - אינה מקדשת. וכן הדין בגטין ובקמנונות.

יז. כל האומר 'מעכשיו', אינו צריך לכפל תנאו ולא להקדים התנאי למעשה, אלא אף על פי שהקדים המעשה תנאו קים; אבל צריך להתנות בדבר שאפשר לקימו, ואם התנה בדבר שאי אפשר לקימו - הרי זה כמפליג בדברים [ואינו מתכוון ברצינות], ואין שם תנאי. וכל האומר 'על מנת' - הרי זה כאומר 'מעכשיו', ואינו צריך לכפל התנאי ולא להקדימו למעשה.

יח. כיצד? האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי על מנת שתתני לי מאתים וזו', הרי חצר זו נתונה לך במתנה על מנת שתתן לי מאתים וזו' - הרי תנאו קים, ונתקדשה האשה, או נתגרשה, וזכה זה בחצר, והם יתנו מאתים וזו, ואם לא יתנו - לא תהיה זו מקדשת, ולא תתגרש זו, ולא יזכה זה בחצר, ואף על פי שלא כפל תנאו, ואף על פי שהקדים המעשה לתנאי ונתן הקדושין או הגט לידה והחזיק זה בחצר ואחר כך השלים תנאו; שהרי כשייתקנים התנאי - יזכה זה בחצר, ונתקדש זו ונתגרש זו, משעה ראשונה שבה נעשה המעשה, כאלו לא היה שם תנאי כלל.

הלכות אישות פרק ז

א. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי על מנת שירצה אבי' [שיאמר "הן"] - רצה האב [אמר "הן"], מקדשת; לא רצה, או ששתק, או שמת קדם ששמע הדבר - אינה מקדשת. 'על מנת שלא ימחה אבי' - שמע ומחה, אינה מקדשת; לא מחה, או שמת - הרי זו מקדשת. מת הבן ואחר כך שמע האב - מלמדין את האב שיאמר 'איני רוצה', כדי שלא יהא שם קדושין, ולא תפל לפני יבם. **ב.** האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שיש לי מאתים וזו', או 'בית כור עפר' [שטח שניתן לדורע בו כור] - אם יש שם עדים שיש לו, הרי זו מקדשת; ואם אין לו, הרי זו מקדשת מספק; שמה יש לו, והוא אומר אין לי כדי לקלקלה [להכשילה באיסור אשת איש].

ח. הרי שהתנה בדבר שאפשר לעשותו, אלא שהתורה אסרה אותו - כגון שאמר לאשה: 'אם תאכלי חלב ודם הרי את מקדשת לי בדינר זה, ואם לא תאכלי לא תהי מקדשת', 'אם תאכלי בשר חזיר הרי זה גט', ואם לא תאכלי לא יהא גט', ואחר שהתנה נתן הדינר או הגט בידיה - הרי התנאי קים; ואם עברה ואכלה, תהיה מקדשת או מגרשת, ואם לא אכלה, אינה מקדשת ואינה מגרשת. ואין אומרים בזה 'הרי התנה על מה שכתוב בתורה', שהרי בידיה שלא תאכל, ולא תתקדש ולא תתגרש.

ט. ובמה אמרו 'כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל חוץ מדבר שבממון'? כגון שקדש או גרש או נתן או מכר על תנאי שהוא רוצה בתנאו שיזכה עצמו בדבר שלא זכתה לו תורה ומנעה ממנו, או יפטר עצמו בתנאו מדבר שחיבה אותו בו תורה, שאומרים לו: 'תנאך בטל, וכבר נתקיימו מעשיך, אין אתה נפטר מדבר שחיבה אותך בו התורה, ולא תזכה בדבר שמנעה אותך ממנו'.

י. כיצד? כגון שקדש אשה על תנאי שאין לה עליו שאר [מזונות] כסות ועונה [תשמיש] - שאומרים לו: 'כסות ושאר - תנאך קים בהן, מפני שהיא תנאי שבממון. אבל בעונה - תנאך בטל, שהתורה חיבה אותך בעונה. והרי זו מקדשת, ואתה חייב בעונתה, ואין בידך לפטר עצמך בתנאך'. וכן כל פיוצא בזה. וכן המקדש יפת תאר [גויה] שבוית מלחמה על תנאי שיתעמר בה [שתהא שפחתה] - הרי זו מקדשת, ואין לו להתעמר בה, שהרי התורה מנעה אותו מלהשתעבד בה אחר שנבעלה, ולא מפני תנאו יזכה בדבר שמנעה תורה, אלא תנאו בטל. וכן כל פיוצא בזה. **יא.** התנה על האשה בשעת קדושין, או בשעת גרושין, שתפעל לאביה ולאחיה או לבנה וכיוצא בזה - הרי זה כמי שהתנה עליה שתפעל לרקייע או שתתגרש, ונתנאו בטל; שאין בידיה שיעברו אחרים ויבואו על הערוה, ונמצא שהתנה בדבר שאינו בידיה לקימו. וכן כל פיוצא בזה.

יב. אבל אם התנה עליה 'שיתן לי פלוני חצרו', או 'שישיא בתו לבני' וכיוצא בזה - תנאו קים; שהרי אפשר בידיה לקימו, ונתן לפלוני ממון הרבה עד שיתן לו חצרו ועד שישיא בתו לבנו, שהרי אין כאן עברה. וכן כל פיוצא בזה. **יג.** שים אלו הדברים של תנאים לנגד עיניך תמיד, וכל מקום שאתה שומע 'מקדש על תנאי כן וכך', או 'הנותן גט על תנאי כן וכך', או המוכר, או הנותן על תנאי - תדע שהתנאי יש בו ארבעה דברים אלו שבארנו, כדי שלא נהיה צריכין לפרש אותן בכל מקום ומקום; ואם חסר אחד מהן, אין כאן תנאי.

יד. יש מקצת גאונים אחרונים שאמרו: 'אין אדם צריך לכפל תנאו אלא בגטין וקדושין בלבד, אבל בדיני ממון אינו צריך לכפל'. ואין ראוי לסמוך על דבר זה, שפפילת התנאי עם שאר הארבעה דברים, מתנאי בני גר ובני ראובן למדו אותן חכמים, "אם יעברו בני גר וגו'", ואם לא יעברו, ותנאי זה לא היה בגטין ולא בקדושין. וכזה הורו גדולי הגאונים הראשונים, וכן ראוי לעשות.

גדרים, והיו בו מומין, והלך אצל חכם והתירו, אצל רופא ורפאו - הרי זו מקדשת; שאין לאיש גנאי במומין שפכו נרפאו, ואין האשה מקפדת על זאת.

י. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שאאתן ליך מאתים וזו מכאן ועד שלשים יום' - אם נתן לה בתוך שלשים יום, מקדשת; ואם עברו שלשים יום ולא נתן, אינה מקדשת. 'הרי את מקדשת לי בזוים אלו לאחר שלשים יום' - אף על פי שנתאכלו המעות (השתמשה בהם) בתוך שלשים יום, הרי זו מקדשת לאחר השלשים יום; ואם חזר בו בתוך השלשים, או חזרה היא - אינה מקדשת.

יא. בא שני וקדשה בתוך השלשים יום, הרי זו מקדשת לשני לעולם, לפי שבשעה שקדשה השני לא היתה מקדשת, ותפסו בה קדושי שני ונעשית אשת איש, ולאחר השלשים יום, כשיבואו קדושי ראשון, ימצאו אותה אשת איש, ונמצא הראשון כמי שקדש אשת איש שאין הקדושין תופסין בה.

יב. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי מעכשיו לאחר שלשים יום בדינך זה', ובא אחר וקדשה בתוך השלשים יום - הרי זו מקדשת מספק לשניהם; לפיכך שניהם נותנין גט, בין בתוך השלשים יום בין לאחר השלשים יום. 'הרי את מקדשת לי מעכשיו לאחר שלשים יום', ובא אחר ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי מעכשיו לאחר שלשים יום', ובא אחר ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי מעכשיו לאחר עשרה ימים', אפלו הן מאה על הסדר הזה - קדושי כלן תופסין בה; וצריכה גט מכל אחד ואחד, מפני שהיא מקדשת לכלן בספק.

יג. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי חוץ מפלוני', כלומר שלא תאסר עליו, אלא תהיה אשת איש על כל העולם ולפלוני כפנויה - הרי זו ספק מקדשת. אבל אם אמר לה: 'הרי את מקדשת לי על מנת שתהיי מתרת לפלוני' - הרי זו מקדשת, ותהיה אסורה על אותו פלוני כשאר העם, מפני שהתנה בדבר שאי אפשר לקנמו.

יד. הנותן שתי פרוטות לאשה ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי היום באחת, ובאחת לאחר שאגרוש' - הרי זו מקדשת, וכשיגרוש אותה תהיה מקדשת עד שיגרוש אותה פעם שניה מן קדושי פרוטה שניה. אבל האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בזה לאחר שאתגר', 'לאתר שתתגר', 'לאחר שאשתתגר' [מהיותו עבד כנעני], 'לאחר שתשתתגר' [מהיותה שפחה כנענית], 'לאחר ששימות בעלך', 'לאחר שתמות אחותך' [שכעת היא אישית] - אינה מקדשת, לפי שאינו יכול עתה לקדשה.

טו. האומר לבימה: 'הרי את מקדשת לי בזה לאחר שיחלץ ליך יבמיה' - הרי זו מקדשת מספק, הואיל ואלו קדשה עתה, הרי קדושין תופסין בה מספק.

טז. האומר לחברו: 'אם ילדה אשתך נקבה הרי היא מקדשת לי בזה' - לא אמר כלום. ואם היתה אשת חברו מעברת והפר העבר - הרי זו מקדשת. ויראה לי, שצריך

ג. 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שיש לי מאתים וזו', או 'בית כור עפר במקום פלוני' - אם יש לו באותו המקום, הרי זו מקדשת; ואם אין לו באותו המקום שאמר, הרי זו מקדשת מספק - שמה יש לו שם, והוא מתפנו לקלקלה.

ד. 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שאראך מאתים וזו', או 'בית כור עפר' - הרי זו מקדשת, ויראה; הראה הזוים ביד אחרים, או שהראה בית כור עפר בשדה אחרים - אינה מקדשת, עד שיראה משלו. לקח המעות במלוה או בשתפות, או ששכר השדה או לקחה באריסות [לעבוד בה תמורת חלק מהיבול] - אינה מקדשת, עד שיראה משלו; שמשמע 'שאראך', שאראך ששמי לעצמי דבר זה שאמרתי לך.

ה. היתה לו בית כור עפר, והיה בו נקעים [חפירות] עמקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים - אם היו הנקעים מלאים מים - הרי הן כסלעים ואין נמדדין עמו, מפני שאין ראויין לזריעה; ואם אינן מלאים מים - נמדדין עמו, מפני שהן ראויין לזריעה.

ו. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שאין עליך גדרים', ונמצאו עליה אחד משלשה גדרים אלו - שלא תאכל בשר, או שלא תשתה יין, או שלא תתקשט במיני [בגדי] צבעונין - אינה מקדשת; נמצא עליה גדר חוץ מאלו - אף על פי שהוא אומר: 'מקפיד אני אפלו על זה', הרי זו מקדשת. ואם אמר לה: 'על מנת שאין עליך כל גדר' - אפלו נמצאת שגדרה שלא תאכל חרובין, אינה מקדשת.

ז. 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שאין ביך מומין', ונמצא בה אחד מן המומין הפוסלין בנשים - אינה מקדשת; נמצא בה מום אחר חוץ מאותם המומין - אף על פי שאמר: 'מקפיד אני אפלו על זה', הרי זו מקדשת. ומה הן המומין הפוסלין בנשים? כל המומין הפוסלין בכהנים [לעבודה במקדש], פוסלין בנשים; ובהלכות ביאת מקדש, יתבארו כל מומי הכהנים. ויותר עליהן בנשים - ריח רע [מהגור], וזעה, וריח הפה, וקול עכה, ודין גסין מחברותיה טפח, וטפח בין דד לדד, ונשיכת כלב ונעשה המקום צלקת, ושומא [יבלת] שעל הפדחת [מצח], אפלו היתה קטנה ביותר, ואפלו קרובה משער ראשה ואף על פי שאין בה שער, וזו היא השומא שיתרה באשה על הכהנים. אבל אם היתה שומא שיש בה שער בשאר הפנים, או שומא גדולה באסר [מטבע איטלקי קטן] אף על פי שאין בה שער - הרי זה מום בין בכהנים בין בנשים.

ח. המקדש אשה סתם ונמצא בה אחד מן המומין הפוסלין בנשים, או נמצא עליה אחד משלשה גדרים - הרי זו מקדשת מספק. קדשה על מנת שאין עליה גדרים והיו עליה גדרים, והלכה אצל חכם והתיר לה - הרי זו מקדשת. קדשה על מנת שאין בה מומין והיו בה מומין, והלכה אצל רופא ורפא אותה - אינה מקדשת. אבל אם התנה האיש שאין עליו גדרים, ושאין בו מומין, והיו עליו

התנאי] או בעל סתם - הרי זו צריכה גט אף על פי שלא נתקנס התנאי, שמה בטל התנאי כשבעל או כשכנס. וכן המקדש בפחות מפרוטה, או במלכה [שחיבת לו], וחזר ובעל סתם בפני עדים - צריכה גט, שעל בעילה זו סמוך [לקדשה בה], ולא על אותן הקדושים הפוסלין; חזקה היא שאין אדם מישראל הפשרים עושה בעילתו בעילת זנות, והרי בידו עתה לעשותה בעילת מצוה.

יום שלישי

הלכות אישות פ"ח

א. האומר לאשה: 'התקדשי לי בכוס זה של יין' נמצא של דבש, 'של דבש' נמצא של יין, 'בדינר זה של כסף' נמצא של זהב, 'של זהב' נמצא של כסף, 'על מנת שאני כהן' נמצא לוי, 'לוי' נמצא כהן, 'נתיין' [גבעוני] נמצא ממזר, 'ממזר' נמצא נתיין, 'בן עיר' נמצא בן כרף [עיר גדולה], 'בן כרף' נמצא בן עיר, 'על מנת שאני עשיר' נמצא עני, 'עני' נמצא עשיר, 'על מנת שביתי קרוב למרחץ' נמצא רחוק, 'רחוק' נמצא קרוב, 'על מנת שיש לי בת' או 'שפחה גודלת' [קולעת שיעור] או 'אופה' ואין לו, על מנת שאין לו ויש לו, 'על מנת שיש לי אשה ובנים' ואין לו, על מנת שאין לו ויש לו - בכל אלו והדומין להן, אינה מקדשת; וכן היא שהטעתו.

ב. ובכלם - אף על פי שאמרה: 'בלבי היתה להתקדש לו אף על פי שהטעני ואין הדבר כמו שאמר', וכן אם אמר הוא: 'בלבי היתה לקדשה אף על פי שהטעתני' - אינה מקדשת; דברים שבלב אינן דברים.

ג. 'הרי את מקדשת לי על מנת שאני כסם' [מוכר בשמים] נמצא כסם וברסי [מעבד עורות], 'על מנת שאני בן עיר' נמצא בן עיר וכן כרף, 'על מנת ששמי יוסף' נמצא שמו יוסף ושמועון - הרי זו מקדשת; אבל אם אמר לה: 'על מנת שאין שמי אלא יוסף' נמצא שמו יוסף ושמועון, 'שאני אלא כסם' נמצא כסם וברסי, 'שאני אלא בן עיר' נמצא בן עיר וכן כרף - אין זו מקדשת.

ד. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי בזה על מנת שאני יודע לקרות' - צריך שיקרא התורה ויתרגם אותה תרגום אונקלוס הגר; ואם אמר לה 'על מנת שאני קרא' - צריך להיות יודע לקרות תורה וכתובים בדיקדוק יפה. 'על מנת שאני יודע לשנות' - צריך להיות יודע לקרות המשנה; 'על מנת שאני תנא' - צריך להיות יודע לקרות המשנה וספרא וספרי ותוספתא של רבי חזקיה.

ה. 'על מנת שאני תלמיד' - אין אומרים כן עזאי וכן זומא [בגדולי תורה], אלא כל ששואלין אותו דבר אחד בתלמודו ואומרו, ואפלו בהלכות החג שמלמדין אותם פרטים מדברים הקלים סמוך לחג כדי שיהיו כל העם בקיאים בהן. 'על מנת שאני חכם' - אין אומרים פרטי עקיבה וחכמה, אלא כל ששואלין אותו דבר חכם [סברה] בכל מקום [בתורה] ואומר. 'על מנת שאני גבור' - אין אומרים כאבנר בן נר וכיוצא, אלא כל שחבריו מתיראים ממנו מפני

לחזר ולקדש אותה מאביה אחר שתלד, כדי שיכניס אותה בקדושתו שאין בהן דפי [פגם].

יז. האומר לאשה: 'הרי את מקדשת לי במאה דינר', ונתן לה אפלו דינר אחד - הרי זו מקדשת משלקחה הדינר, והוא ישרים לה את השאר; שזה כמי שאמר לה: 'הרי את מקדשת לי בדינר זה על מנת שאשרים לך מאה דינר', שהיא מקדשת לו מעכשו. כמה דברים אמורים? בשאמר לה במאה דינר סתם. אבל אם פרש ואמר לה: 'הרי את מקדשת לי במאה דינר אלו', והתחיל למנות לתוך ידה - אינה מקדשת עד שישלים; ואפלו בדינר האחרון שניהן יכולים לחזר זה בזה. וכן אם נמצא מנה חסר דינר, או נמצא מהם דינר נחשת [ולא מכסף] - אינה מקדשת. נמצא בהם דינר רע [חסר במשקלו] - אם יכולה להוציאו על ידי הדחק, יחליפנו; ואם לאו, אינה מקדשת. יח. אמר לה: 'הרי את מקדשת לי בכגדים אלו שהן שוין חמשים דינר', והיו של משי וכיוצא בהן שהאשה מתאנה להן - אם היו שוין חמשים, הרי זו מקדשת משעת לקיחתה; ואינן צריכין שומא בשוק ואחר כך תהיה מקדשת, כדי שתסמך דעתה, אלא הואיל והם שוין כשאמר לה, הרי זו מקדשת משעה ראשונה. ואם אינם שוין, אינה מקדשת.

יט. איש ואשה שהיו עסקין בדברי ארוסין, הוא אומר: 'במאה דינר אקדש אותך', והיא אומרת: 'איני מתקדשת לך אלא במאתים זו', והלך זה לביתו וזו לביתה, ואחר כך תבעו זה את זה [הסכימו לחדש את הקשר] וקדשו סתם [במענות צדורות, מבלי לדעת כמה יש בצדור] - אם האיש תבע את האשה, יעשו דברי האשה; ואם האשה תבעה את האיש, יעשו דברי האיש.

כ. העושה שליח לקדש לו אשה, והלך השליח וקדשה על תנאי - אינה מקדשת; וכן אם אמר לו לקדשה על תנאי, והלך וקדשה סתם, או על תנאי אחר, או ששנה את התנאי - אינה מקדשת.

כא. אמר לו: 'קדשה לי במקום פלוני', והלך וקדשה במקום אחר - אינה מקדשת; 'קדשה לי והרי היא במקום פלוני', והלך וקדשה במקום אחר - הרי זו מקדשת, מפני שמראה מקום הוא לו [ציין לו היכן היא נמצאת]. וכן היא שאמרה לשליחה: 'קבל לי קדושי במקום פלוני', וקבל לה במקום אחר - אינה מקדשת; 'הרי הבעל במקום פלוני', וקבל לה במקום אחר - הרי זו מקדשת, מפני שמראה מקום היא לו.

כב. המקדש את האשה וחזר בו מיד הוא או היא, אף על פי שחזרו בתוך כדי דבור [בטווח מיד של זמן אמירת משפט] - אין חזרתם בלום, והרי היא מקדשת.

כג. המקדש על תנאי וחזר אחר כמה ימים ובטל התנאי, אף על פי שבטלו בינו לבניה שלא בפני עדים - בטל התנאי, והרי היא מקדשת סתם. וכן אם היה התנאי מן האשה, ובטלה אותו אחר בן בניה לבינו - בטל התנאי. לפיכך המקדש על תנאי וקנס סתם [נשאה ללא הזכרת

ידוע איזו אשה קדש לו, הרי זה אסור בכל אשה שיש לה קרובות שהן ערוה עליו, כגון אשה שיש לה בת או אם או אחות וכיוצא בהן; שאם תאמר ושא זו - שמא אמה קדש לו שלוחו, או אחותה, או בתה. ומתר באשה שאין לה קרובות כגון אלו. היתה לה קרובה, אחות או אם וכיוצא בהן, והיתה הקרובה אשת איש בשעה שעשהו שליח, אף על פי שנתגרשה קדם שימות השליח - הרי זה מותר בה; ואין אומרים שמא קדש השליח את קרובתה אחר שנתגרשה, מפני שלא היתה ראויה בשעה שעשה השליח, ואין אדם עושה לו שליח לקדש לו אלא אשה שיכול הוא לקדשה בשעת השליחות.

ז. מי שהיו לו חמשה בנים, ועשו בלן את אביהם שליח לקדש להם נשים, ואמר אבי הבנים לאיש שהיו לו חמש בנות: 'אחת מבנותיך מקדשת לאחד מבני', וקבל האב הקדושין - כל אחת מהן צריכה חמשה גטין מכל האחין, הואיל וכלן נתנו רשות לאב לקדש להם; מת אחד מהן, כל אחת מהן צריכה ארבעה גטין, וחליצה מאחד מהם. ח. האב שהיתה לו בת קטנה, או נערה שהיא ברשותו, וכת בוגרת, ונתנה לו הבוגרת רשות לקדשה, וקדש בתו סתם לאחד - אין הבוגרת בכלל עד שיפרש ויאמר 'בתי הבוגרת שעשת אותי שליח'; לפיכך אין הבוגרת מקדשת, ואחותה מקדשת.

ט. מי שיש לו שתי בתי (קבוצות) בנות משתי נשים, וכלן ברשותו (שלא בגורן), וקדש אחת מהן, ובשעת הקדושין אמר לבעל: 'קדשתי לך את בתי הגדולה' - אף על פי שיש לו מר, שמא גדולה שבגדולות (מאשתו הראשונה) קדש לו, או גדולה שבקטנות (מאשתו השנייה), או קטנה שבגדולות שהיא גדולה מן הגדולה שבקטנות - הרי בלן מתרות, חוץ מן הגדולה שבגדולות, והיא לבדה המקדשת. וכן אם קדש בתו הקטנה - אף על פי שיש לו מר, שמא קטנה שבקטנות, או קטנה שבגדולות, או גדולה שבקטנות שהיא קטנה מן הקטנה שבגדולות - הרי בלן מתרות, חוץ מן הקטנה שבקטנות, והיא לבדה המקדשת; שמשמע 'בתי הגדולה', שאין בכנותיה גדולה ממנה; ומשמע 'הקטנה', שאין בהן קטנה ממנה.

י. נאמן האב לומר על בתו קדם שתבגר שהיא מקדשת, ואוסרה על הכל.

יא. האב שאמר: 'קדשתי את בתי ואני יודע למי קדשתי' - הרי זו אסורה לעולם על כל אדם, עד שיאמר: 'נודע לי שלפלוני קדשתי'; ונתהיה צריכה ממנו גט בלבד, ואף על פי שנודע לו אחר שבגרה.

יב. אמר האב: 'אני יודע למי קדשתי', ובא אחד ואמר: 'אני הוא שקדשתי' - נאמן אף לכנס, ואינו צריך קדושין אחרים.

יג. באו שנים, זה אומר 'אני קדשתי', וזה אומר 'אני קדשתי' - שניהם נותנין גט; ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. כנסה, ואחר כך בא אחר ואמר: 'אני הוא שקדשתי' - אינו נאמן, ואינו אוסרה על בעלה.

גבורתו. 'על מנת שאני עשיר' - אין אומרים כרפי אלעזר בן עזריה, אלא כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עשרו. 'על מנת שאני צדיק' - אפלו רשע גמור, הרי זו מקדשת מספק, שמא הרהר בתשובה בדעתו. 'על מנת שהוא רשע' - אפלו צדיק גמור, הרי זו מקדשת מספק, שמא הרהר בעבודה זרה בדעתו; שעון עבודה זרה גדול הוא, ומשיהרהר לעבד בלבד נעשה רשע, שנאמר: 'פן יפתה לבבכם', וכתוב: 'למען תפוש את בית ישראל בלבם'.

ו. המקדש את האשה ואמר: 'הייתי סבור שהיא כהנת והרי היא לוי', 'לוי' והרי היא כהנת', 'עניה והרי היא עשירה', 'עשירה והרי היא עניה' - הרי זו מקדשת, מפני שלא הטעתו; וכן היא שאמרה: 'סבורה הייתי שהוא כהן והרי הוא לוי', 'לוי והרי הוא כהן', 'עשיר והרי הוא עני', 'עני והרי הוא עשיר' - הרי זו מקדשת, מפני שלא הטעה אותה.

הלכות אישות פרק ט

א. המקדש שתי נשים שאסור לשא שתייהן משום ערוה (ויקידשן) כאחת - אינן מקדשות. כיצד? כגון שקדש אשה ובתה, או שתי אחיות כאחת - אין אחת מהן מקדשת.

ב. קדש נשים רבות כאחת ואמר: 'הרי בלכן מקדשות לי', והיו בהן שתי אחיות, או אשה ובתה, וכיוצא בהן - אין אחת מבלן מקדשת; אם אמר להן: 'הראויה מכן לביאה מקדשת לי' - הרי בלן מקדשות, חוץ מן מאחיות, או אשה ובתה, וכיוצא בהן. וכן אם אמר להן: 'הרי בלכן מקדשות לי', והיתה בהן שפחה, או גויה, או אשה אחת ערוה, כגון אשת איש או בתו או אחותו וכיוצא בהן - אין אחת מבלן מקדשת; ואם אמר: 'הראויה מכם לביאה מקדשת' - הרי בלן מקדשות לו, חוץ מאשה שאין הקדושין תופסין בה.

ג. אמר לשתי אחיות: 'הרי אחת מכם מקדשת לי בזה', ונתן להן פרוטה, או שקבלתה אחת על ידי (בשביל) חברתה, וכן האומר לאב: 'אחת מבנותיך מקדשת לי', וקבל האב קדושיה - בלן צריכות גט ממנו, ואסור לו לבוא על אחת מהן; מפני שהקדושין תופסין בהן ואף על פי שאי אפשר לבוא על אחת מהן.

ד. העושה שליח לקדש לו אשה פלונית, והלך לקדשה לו, וקדש המשלח בעצמו לאמה [את אמה] או לבתה או לאחותה, ואין ידוע איזו מהן נתקדשה ראשונה - שתייהן צריכות גט ואסורות עליו. וכן אשה שעשתה שליח לקדשה, והלכה וקדשה היא עצמה לאחר, ואין ידוע איזה מהם קדם - שניהן נותנין לה גט; ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס.

ה. במה דברים אמורים? ברחוקין; אבל אם קדשה השליח לאב וקדשה היא עצמה לבן, או לאחיו, וכיוצא בהן - שניהן נותנין גט, והיא אסורה לשניהן.

ו. האומר לשלוחו: 'צא וקדש לי אשה', ומת השליח, ואינו יודע אם קדש לו אשה או לא קדש - הרי זה בחזקת שקדש, שחזקת השליח לעשות שליחותו, והואיל ואין

כב. האשה שיצא עליה קול שהיא מקדשת לפלוני - הרי זו בחזקת מקדשת, אף על פי שאין שם ראיה ברורה; וכל קול שלא החזיק בבית דין, אין חוששין לו. וכיצד הוא הקול שתחזק זו בו שהיא מקדשת? כגון שבאו שנים והעידו שראו הנרות דולקים ומטות מצעות, וכני אדם נכנסין ויוצאין, ונשים שמחות לה ואמרות: 'נתקדשה פלונית היום', נתקדשה פלונית היום. שמעו אותן אמרות: 'פלונית נתקדשה היום' - אין חוששין לה, שמא נדמנו לקדש ולא נתקדשה; עד שישמעו שנתקדשה. וכן אם באו שנים ואמרו: 'ראינו כמו שמחת ארוסין ושמענו הברה [המולה], ושמענו מפלוני ששמע מפלוני שנתקדשה פלונית בפני פלוני ופלוני, והלכו להם העדים למדינה אחרת, או מתו' - הרי זה קול שמתחזיק אותה מקדשת.

כג. במה דברים אמורים? שלא היתה שם אמתלה [טעם השובר את הקול]; אבל אם היתה שם אמתלה, ושמעו האמתלה ושמעו שנתקדשה - לא החזקה מקדשת. כיצד היא האמתלה? פלונית נתקדשה על תנאי, או קדושי ספק - לא החזקה; אלא שואלין אותה, וסומכין על דבריה, הואיל ואין שם ראיה ברורה ולא קול חזק.

כד. יצא עליה קול שנתקדשה לפלוני, ולאחר זמנים אמרו אמתלה - אם מראין הדברים לבית דין שהוא בן - סומכין על האמתלה, ולא תחזק מקדשת; ואם לאו - הואיל ולא נשמעה האמתלה בעת שנשמעו הקדושין, אין חוששין לאמתלה.

כה. מצוה באחת שיצא עליה קול שנתקדשה לבנו של פלוני, ולאחר זמן שאלו את אביו ואמר: 'על תנאי כף נתקדשה לו, ולא נתקדם התנאי'; ולא סמכו חכמים על דבריו, אלא אמרו: 'הרי זו ספק מקדשת, וכאלו אין שם אמתלה'.

כו. יצא עליה קול שהיא מקדשת לפלוני, ובא שני וקדשה בפנינו - בודקין על קדושי ראשון, שהם בקול: אם באו עדים בראיה ברורה שהיא מקדשת לראשון, אין קדושי שני כלום; ואם לאו - מגרש ראשון שקדושי בקול, ונושא השני שקדושי ודאי. ואם גרש השני, לא יכנס הראשון, שמא יאמרו החזיר גרושתו מן הארוסין אחר שנתארסה לאחר.

כז. יצא עליה קול שהיא מקדשת לפלוני, ויצא קול אחר כמותו שהיא מקדשת לאחר - אחד כותב גט ואחד כונס, בין ראשון בין אחרון.

כח. מקום שנהגו לשלח סבלונות [מתנות] לארוסה אחר שתתארס, ובאו עדים שראו סבלונות הובלו לה - חוששין לה שמא נתקדשה וצריכה גט מספק, אף על פי שרוב אנשי העיר אין משלחין אלא קדם הארוסין. ומקום שנהגו כלם לשלח הסבלונות תחלה ואחר כך מקדשין, וראו סבלונות - אין חוששין לה.

כט. החזק שטר כתבתה [על ידי שראו אותו] - אם דרף מקצת אנשי המקום שמקדשין ואחר כך כותבין, חוששין

יד. האשה שאמרה: 'נתקדשתי ואיני יודעת למי נתקדשתי', ובא אחד ואמר: 'אני הוא שקדשתיך' - נאמן לתן גט, ומהיה מתרת לכל אדם חוץ ממנו; אבל אינו נאמן לכנס, שמא יצרו תקפו והיא תרגיל לו [תחפה עליו] כדי להתירה.

טו. האומר לאשה 'קדשתיך', והיא אומרת 'לא קדשתיני' - הוא אסור בקרובותיה, והיא מתרת בקרוביו. היא אומרת 'קדשתיני', והוא אומר 'לא קדשתיך' - הוא מתר בקרובותיה, והיא אסורה בקרוביו. 'קדשתיך', והיא אומרת 'לא קדשתי אלא בתי' - הוא אסור בקרובות גדולה [האם], וגדולה מתרת בקרוביו; ומתר בקרובות הבת, והבת מתרת בקרוביו. 'קדשתי את בתיך', והיא אומרת 'לא קדשתי אלא אותי' - הוא אסור בקרובות הבת, והבת מתרת בקרוביו; ומתר בקרובות האם, והאם אסורה בקרוביו.

טז. וכל אלו שטוענין [לתקפות] הקדושין [בין הוא בין היא], בשטען הטוען שהיו שם קדושין בפני עדים והלכו למדינה אחרת או מתו; אבל אם הודו שהיו הקדושין בלא עדים - אין כאן קדושין, כמו שבארנו. וכל מקום שתאמר אשה לאיש 'קדשתיני', והוא אומר 'לא קדשתי' - מבקשים ממנו שיכתוב לה גט כדי להתירה לשאר העם, שאין לו בזה הפסד; ואם נתן לה גט מצמו, כופין אותו לתן כתובה.

יז. העושה לו שליח לקדש לו אשה, והלך [השליח] וקדשה לעצמו - הרי זו מקדשת לשליח; ואסור לעשות כן. וכל העושה דבר זה וכיצא בו בשאר דברי מקח וממכר, נקרא רשע.

יח. העושה שליח לקדש לו אשה, והלך וקדשה, השליח אומר 'לעצמי קדשתיך', והאשה אומרת 'לאיש ששלחו נתקדשתי' - אם לא עשה [מינה] השליח בעדים, הרי השליח אסור בקרובותיה, והיא מתרת בקרוביו; והאשה אסורה בקרובי המשלח, והמשלח מתר בקרובותיה. ואם החזק השליח בעדים [מינה אותו בפני עדים], הרי זו מקדשת לראשון.

יט. אמרה: 'איני יודעת למי נתקדשתי, אם לשולח או לשלוחו' - אם לא החזק השליח בעדים, הרי זו מקדשת לשני; ואם החזק שהוא שלוחו, שניהם כותבין גט. ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס.

כ. האשה שעשת שליח לקדשה, והלך וקדשה, ובעת הליכתו בשלה השליחות וחזרה בה, ואין ידוע אם קדם שקבל לה הקדושין חזרה או אחר הקדושין - הרי זו מקדשת מספק; וכן האיש שעשה שליח וחזר בו.

כא. המקדש אחת מחמש נשים ואינו יודע איזו מהן קדש, וכל אחת ואחת אומרת 'אותי קדש' - אסור בקרובות כלן; ונותן גט לכל אחת ואחת, ומניח כתובה אחת ביניהן ומסתלק. ואם קדש בכיאה, קנסו אותו חכמים שיתן כתובה לכל אחת ואחת. והדבר ידוע שהכתובה שכתב לאחת מהן אבדה, וכל אחת ואחת אומרת 'אני היא שקדשתיני' וכתבתה לי כתובה ואבדה כתבתי.

ומחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חתנים ממשטה ונערים מנגינתם, ברוך אתה ה' משמח חתן עם הכלה'.

ד. ואם יהיה שם זין - מביא כוס של זין, ומברך על הזין תחלה, ומסדר את כלל על הכוס, ונמצא מברך שבע ברכות. ויש מקומות שנהגו להביא הדס עם הזין, ומברך על הדס [ברכת הבשמים] אחר הזין, ואחר כך מברך השש.

ה. ואין מברכין ברפת חתנים אלא בפעירה גדולים ובגי חורין; וסתם מן המניין.

ו. המארג את האשה, וברך ברפת חתנים, ולא נתיחד עמה בביתו - צדין ארוסה היא; שאין ברפת חתנים עושה הנשואין, אלא בניסה לחפה. ארס וכנס לחפה ולא ברך ברפת חתנים - הרי זו נשואה גמורה, וחוזר ומברך אפלו אחר כמה ימים. ולא תנשא נדה עד שתטהר, ואין מברכין לה ברפת חתנים עד שתטהר. ואם עבר ונשא וברך, אינו חוזר ומברך.

ז. וצריך לכתב כתובה קדם בניסה לחפה, ואחר כך יהיה מתר באשתו; והחתן נותן שכר הסופר. וכמה הוא כותב לה? אם היתה בתולה, אין כותבין לה פחות ממאתים דינר; ואם היתה בעולה, אין כותבין לה פחות ממאה דינר. וזה הוא הנקרא 'עקר כתובה'. ואם רצה להוסיף לה, אפלו כבר זהב - מוסיף. ודין התוספת ודין העקר אחד הוא לרב הדברים; לפיכך כל מקום שנאמר בו כתובה סתם, הוא העקר והתוספת כאחד. ונכמים הם שתקנו כתובה לאשה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

ח. דינרים אלו - לא תקנו אותם מן הכסף הטהור אלא ממטבע שהיה באותן הימים, שהיה שבעה חלקים נחשת וחלק אחד כסף, עד שיהיה בסלע [שהוא ד' דינרים] חצי וזו כסף; ונמצאו מאתים דינרים של בתולה, חמשה ועשרים דינר של כסף, ומאה של בעולה, שנים עשר דינר ומחצה. ומשקל כל דינר - שש ותשעים שעורות, כמו שבארנו בתחלת עירובין. והדינר - הוא הנקרא 'זוז' בכל מקום, בין שיהיה מן הכסף הטהור, בין שיהיה ממטבע אותן הימים.

ט. אין פוחתין לכתולה ממאתים, ולבעולה ממאה; וכל הפוחת, בעילתו בעילת זנות. אחד הכותב את הכתובה בשטר, ואחד שהעידו עליו עדים [שהחייב דמי כתובה] וקנו מיזו [התחייב בקנין סודר] שהוא חייב לה מאה או מאתים - הרי זה מתר; וכן אם נתן לה משלטין כנגד כתובה - הרי זה מתר לבעל, עד שיהיה לו פנאי לכתב. י. הכונס את האשה ולא כתב לה כתובה, או שכתב ואבד שטר הכתובה, או שמחלה כתובה לבעלה, או שמכרה לו כתובה - חוזר וכותב לה כתובה עקר, אם רצה לקימה; לפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו אפלו שעה אחת בלא כתובה. אבל המוכרת כתובה לאחרים בטובת הגיה [במחיר זוז], אינו צריך לכתב לה כתובה אחרת; שלא תקנו כתובה אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ואם הוציאה זה משלם כתובה ללוקח, בדרך שהיה משלם לה אם לא מכרה.

לה; ואף על פי שאין שם סופר, אין אומרים שמה מפני הסופר שמצא הקדים וכתב. ואם דרך כל אנשי המקום שכותבין הכתובה קדם הקדושין, אין חוששין לה.

ל. שנים אומרים 'ראינוה שנתקדשה ביום פלוני', ושנים אומרים 'לא ראינוה' - אף על פי שכלם שוכנים בחדר אחת, הרי זו מקדשת; שאין 'לא ראינוה' ראיה, שדרך העם לקדש בצנעה.

לא. אמר עד אחד 'מקדשת היא', והיא אומרת 'לא נתקדשתי' - הרי זו מתרת. אחד אומר 'מקדשתי', ואחד אומר 'אינה מקדשתי' - לא תנשא, ואם נשאת לא תצא, שהרי היא אומרת: 'לא נתקדשתי'. אמרה 'מקדשתי אני', ולאחר זמן עמדה וקדשה עצמה - אם נתנה אמתלה לדבריה [הסבר למה שאמרה מקודשת אני] ואמרה: 'מפני כך וכך אמרתי בתחלה שאני מקדשתי', וראינו בדבריה ממש - הרי זו מתרת לשני. ואם לא נתנה אמתלה לדבריה, או שנתנה ואין בה ממש - הרי זו אסורה, וקדושי שני קדושי ספק, לפיכך נותן לה גט, ומהיה אסורה עליו ועל הכל עד שיבוא ארוסה. וכן האשה שבאת ואמרה 'אשת איש אני', וחזרה ואמרה 'פנויה אני' - אם נתנה אמתלה לדבריה ויש בדבריה ממש - הרי זו נאמנת.

הלכות אישות פרק י

א. הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה; והבא על ארוסתו בבית חמיו, מפין אותו מפת מדרות [מלקות מדברנן]. ואפלו קדשה בביאה, אסור לו לבוא עליה ביאה שניה בבית אביה, עד שיביא אותה לתוך ביתו וינתיחד עמה ויפרישנה לו; ויחוד זה הוא הנקרא בניסה לחפה, והוא הנקרא 'נשואין' בכל מקום. והבא על ארוסתו לשם נשואין אחר שקדשה - ממשערה בה קנאה, ונעשית נשואה, והרי היא אשתו לכל דבר.

ב. כיון שנוכנסה הארוסה לחפה - הרי זה מתר לבוא עליה בכל עת שירצה, והרי היא אשתו גמורה לכל דבר. ומשתכנס לחפה - נקראת נשואה, אף על פי שלא נבעלה, והוא שתהיה ראויה לבעילה; אבל אם היתה נדה, אף על פי שנוכנסה לחפה ונתיחד עמה - לא גמרו הנשואין, והרי היא בארוסה צדין.

ג. וצריך לברך ברפת חתנים בבית החתן קדם הנשואין, והן שש ברכות, ואלו הן: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שהכל ברא לכבודו'. 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יוצר האדם'. 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנים וצדי, עד, ברוך אתה ה' יוצר האדם'. 'שוש תשיש ותגל עקרה, בקבוץ בניה לתוכה בשמחה, ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה'. שמח תשמח רעים אהובים, כשמחך וצריך מקדם בגן עדן, ברוך אתה ה' משמח עמו ובונה ירושלים'. 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גלה ורנה אהבה אהבה שלום ורעות, מהרה ה' אלהינו ישמע מערי יהודה

יא. כשם שנותנין זמן לאשה משתכעה הפעל לפרנס את עצמה ואחר כך תנשא, כך נותנין זמן לאיש לפרנס את עצמו [להכין צרכי הסעודה והחופה] משתכעה אותו האשה. וכמה נותנין לו? כמו שנותנין לה: אם שנים עשר חדש, שנים עשר חודש; ואם שלשים יום, שלשים יום.

יב. הגיע זמן שנתנו לאיש ולא נשא - נתייב במזונותיה אף על פי שלא כנס; ואם הגיע הזמן באחד בשבת או בערב שבת - אינו מעלה לה מזונות לאותו היום, מפני שאינו יכול לכנס. וכן אם חלה הוא או היא, או שפרשה נדה כשהגיע הזמן - אינו מעלה לה מזונות, שהרי אינה ראויה להנשא עד שתטהר או עד שתבריא, וכן הוא אינו יכול לשא אשה עד שיבריא.

יום רביעי

הלכות אישות פרק יא

א. הנושא בתולה שנתאלמנה או נתגרשה או נחלצה [ע"י אחי בעלה שמת] - אם מן הארוסין נתאלמנה או נתגרשה או נחלצה, כתבתה מאתים; ואם מן הנשואין, כתבתה מאה מנה, שמשאת הרי היא כבעולה. וכן הנושא בתולה משחררת [מהיותה שפחה כנענית] או גיורת או שבויה [בידי גויים] - אם נשתחררה השפחה ונתגירה הגויה ונפדית השבויה, והן פחותות משלש שנים ויום אחד - כתבתן מאתים; ואם היו בנות שלש שנים ויום אחד ומעלה, כתבתן מאה.

ב. ומפני מה תקנו חכמים לאלו כתבה מאה ואף על פי שהן בתולות? הואיל וחקת הנשואה שתבעל, וחקת השפחה והנכרית והשבויה שתבעל, תקנו להן מאה בין נבעלו בין לא נבעלו, והרי הן כבעולות לכל דבר.

ג. מפת עץ [קיבלה מכה ונפלו בתוליה] כתבתה מאה; אפלו נשא על מנת שהיא בתולה שלמה ונמצאת מפת עץ - כתבתה מאה. קטנה בת שלש שנים ולמטה שנבעלה, אפלו בא עליה אדם גדול - כתבתה מאתים; סופה שתחזר בתולה כשאר הבתולות. וכן גדולה שבא עליה קטן מכן תשע שנים ולמטה - כתבתה מאתים, כאלו לא נבעלה כלל; שביאת בן תשע שנים ויום אחד ביאה, פחות מזה אין ביאתו ביאה.

ד. בתולה שהיא בוגרת, או סומא, או אילונית [דומה לאיל זכר ואינה מולידה] - כתבתן מאתים; אבל החרשת והשוטה, לא תקנו להן חכמים כתבה. השוטה, לא תקנו לה נשואין כלל; והחרשת, אף על פי שיש לה נשואין מדבריהם [מדברבן], לא תקנו לה כתבה, כדי שלא ימנעו ולא ישאו אותה. וכשם שאין לה כתבה, כך אין לה מזונות, ולא תנאי מתנאי כתבה; ואם כנסה [נשאה כשהיא] חרשת ונתפקחה - יש לה כתבה ותנאי כתבה, וכתבתה מאה.

ה. נשא חרשת או שוטה וכתב לה מאה מנה - כתבתן קיימת, מפני שרצה להזיק נכסיו.

ו. חרש או שוטה שנשאו נשים פקחות - אף על פי שנתפקח החרש ונשתפה השוטה, אין לנשיהן עליהן

מאמר את האשה וכתב לה כתבה ולא נכנסה לחפה - עדין ארוסה היא, ואינה נשואה; שאין הכתבה עושה הנשואין. ואם מת או גרשה, גובה עקר כתבתה מבני חורין [נמכסים שברשותו, שלא נמכרו]; ואינה גובה תוספת כלל, הואיל ולא נכנסה. אבל אם ארס ולא כתב כתבה, ומת או גרשה והיא ארוסה - אין לה כלום, ואפלו העקר; שלא תקנו לה עקר כתבתה עד שתנשא או עד שיתכתב. והמאמר את בתו וכתב לה המאמר כתבה, ומת או גרשה כשהיא נערה - כתבתה לאביה, כמו שבארנו.

יב. וכן תקנו חכמים, שכל הנושא בתולה, יהיה שמת עמה שבעת ימים - אינו עוסק במלאכתו, ולא נושא ונותן בשוק, אלא אוכל ושותה ושמת, בין שהיה בחור [רווק] בין שהיה אלמן; ואם היתה בעולה, אין פחות משלשה ימים; שתקנת חכמים היא לבנות ישראל, שיהיה שמת עם הבתולה שבעה ימים, ועם הבעולה שלשה ימים, בין בחור בין אלמן.

יג. יש לו [מותר] לאדם לשא נשים רבות כאחת ביום אחד, ומברך ברפת חתנים לכל כאחד. אבל לשמחה, צריך לשמת עם כל אחת שמחה הראויה לה - אם בתולה, שבעה, ואם בעולה, שלשה; ואין מערבין שמחה בשמחה. **יד.** מתר לאדם לשא בכל יום חול, אפלו בתשעה באב, בין ביום, בין בלילה. אבל אין נושאין לא בערב שבת ולא באחד בשבת - גזירה שמה יבוא לידי חלול שבת בתקון הסעודה, שהחתן טרוד בסעודתו; ואין צריך לומר, שאסור לשא בשבת. ואפלו בחלו של מועד אין נושאין נשים, כמו שבארנו - לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, שנאמר: "מלא שבע זאת, ונתנה לך גם את זאת". ושאר הימים, מתר לשא בכל יום שירצה - והוא שיטרח בסעודת נשואין שלשה ימים קדם יום הנשואין.

טו. מקום שאין בית דין יושבין בו אלא בשני ובחמישי בלבד, בתולה נשאת ביום רביעי, שאם היתה לו טענת בתולים [שלא מצאה בתולה], ישכים לבית דין; ומנהג חכמים הוא, שהנושא את הבעולה ישאנה בחמישי, כדי שיהיה שמת עמה חמישי וערב שבת ובשבת, ויוצא למלאכתו ביום הראשון.

טז. המאמר בתו קטנה ותבעה הפעל לנשואין - בין היא בין אביה יכולין לעכב שלא תנשא עד שתגדיל ותעשה נערה. ואם רצו ויכנסו, כונס; ואין ראוי לעשות כן.

יז. ארסה ושהה כמה שנים ותבעה לנשואין והרי היא נערה - נותנין לה שנים עשר חדש מיום התביעה לפרנס את עצמה [בבגדים ותכשיטים] ולתקן מה שהיא צריכה לו, ואחר כך תנשא. תבעה אחר שבגרה, נותנין לה שנים עשר חדש מיום הבגרה; וכן אם קדשה ביום הבגרה, נותנין לה שנים עשר חדש מיום הקדושין, שהוא יום הבגרה. קדשה אחר שבגרה - אם עברו עליה שנים עשר חדש בבגרותה ואחר כך נתקדשה, אין נותנין לה אלא שלשים יום מיום שתבעה; וכן המאמר את הבעולה, נותנין לה שלשים יום מיום התביעה.

רעב ולא פיוצא בו - הרי זו טענת בתולים; ואף על פי שמצא דחק בעת התשמיש, הואיל ולא יצא דם, אין כאן בתולים - שכל בתולה יש לה דם, בין קטנה בין נערה בין בוגרת, אלא מפני החולי כמו שאמרנו. ואם אמר 'מפני שלא מצאתי דחק, אלא פתח פתוח' (בעולה) מצאתי - שואלין על שנותיה: שמא בוגרת היא, שרוב הבוגרות אין להן דחק שמרגישים בו הרבה, שהרי גדלה ונתרפו איבריה וכלו בתוליה. ואם לא בגרה עדין, אומרים לו: 'שמא הטייתה או בעלתה בנחת, ולפיכך לא הרגשתה בדחק; אם אמר 'לא כי אלא ודאי פתח פתוח היה' - הרי זו טענת בתולים לכל בתולה שלא בגרה, בין קטנה בין נערה, בין בריאה בין חולה; שכל בתולה נערה, פתחה סתום הוא; ואף על פי שצא הדם, הואיל ומצא פתח פתוח, אין כאן בתולים.

יג. יש גאונים שהורו, שהבוגרת אין לה טענת דמים, ויש לה טענת פתח פתוח. ואין דרך התלמוד מראה דבר זה, וטעות היתה בנסחאות שלהן; וכבר בדקתי על ספרים רבים וקדמונים, ומצאתי שהדבר כמו שאמרנו, שאין לבוגרת אלא טענת דמים בלבד.

יד. חכמים הם שתקנו עקר כתבה לאשה; והם התקינו ואמרו שכל הטוען טענת בתולים והאשה מכחשת אותו - נאמן, ועליה להביא ראיה, לא על האיש; שחזקה היא שאין אדם טורח בסעודה [בנישואין] ומפסידה [ע"י שמשקר שהיא לא בתולה] והופך שמחתו אבל.

טו. ועד מתי יש לו לטען טענת בתולים? אם נסתרה [נתייחדה עמו] - מיד; ואם לא נסתרה - אפילו לאחר שלשים יום.

טז. הורו כל הגאונים, שזה שאמרו חכמים שהוא נאמן אם הכחישתו, להפסידה עקר הכתבה, אבל התוספת יש לה, אלא אם כן נודע בראיה ברורה שהיתה בעולה, או שהודת [הודתה] לו שהיא בעולה קדם שתתארס והטעתו. לפיכך יש לו להשביעה בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש], כדין כל הנשבעין ונוטלין [קבוצה טובעים שנוטלין ממון רק בשבועה], ואחר כך תגבה התוספת. ואין לה היא להשביעו שלא מצאה בתולה ואחר כך תפסיד עקר כתבה, שחזקה היא שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה; ויש לה להחרים סתם על מי שטוען עליה שקר.

יז. הרי שרצה לקיימה אחר שהפסידה עקר כתבה - חוזר וכותב לה מאה, לפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתבה, כמו שבארנו.

הלכות אישות פרק יב

א. כשנשוא אדם אשה, בין בתולה בין בעולה, בין גדולה בין קטנה, אחת פת ישראל ואחת הגיורת או המשחררת [שפחה כנענית לשעבר] - יתחייב לה בפעולה דברים, ויזכה בארבעה דברים.

ב. והעשרה, שלשה מהן מן התורה, ואלו הן: "שארה כסותה ועונתה". "שארה", אלו מזונותיה; "כסותה",

כלום [שום תביעה]; רצו לקיים אחר שהבריא, יש להן כתבה מאה. ואם בית דין הן שהשיאו את החרש, וכתבו לה כתבה על נכסיו - נוטלת כל מה שכתבו לה בית דין; אבל השוטה, אין בית דין משיאין אותו - במקום שאין תקנת חכמים עומדת, לא תקנו לו נשואין. וכן קטן - לא תקנו לו חכמים נשואין, הואיל וסופו לבוא לידי נשואין גמורין. ומפני מה תקנו נשואין לקטנה ואף על פי שהיא באה לידי נשואין גמורין? כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר [ונות]. ואין משיאין את הקטן עד שבודקין אותו ויודע שהביא סימניו.

ז. קטן, אפילו בן תשע שנים ויום אחד, שנשא אשה - אין לה כתבה; ואם הגדיל וקיימה [נשאר להיות בעלה] אחר שהגדיל, יש לה עקר כתבה מנה. וכן גר שנתגרר הוא ואשתו - כתבתה מנה, שעל מנת בן קיימה.

ח. כל בתולה שכתבתה מאתים, יש לה טענת בתולים; וכל שכתבתה מנה, או שלא תקנו לה חכמים כתבה - אין לה טענת בתולים. והמתניח עם ארוסתו קדם נשואין, אין לו טענת בתולים.

ט. ומה היא טענת בתולים? זה שנשא בתולה שחזקה שהיא בתולה, וטוען ואומר 'לא מצאתיה בתולה'. ושיני סימניו הן לבתולים - האחד, דמים ששוותין ממנה בסוף ביאה ראשונה; והשני, הדחק שימצא בה בביאה ראשונה בפעם התשמיש.

י. הנושא בתולה שכתבתה מאתים, וטוען ואמר 'לא מצאתיה בתולה' - שואלין אותה: אם אמרה 'אמת הוא, לא מצאתי בתולה, מפני שנפילתי והפני עץ או קרקע והלכו בתולי' - הרי זו נאמנת, ותחזור כתבתה למנה. אף על פי שהוא טוען ואומר 'שמא איש בא עליך ואין לך כלום' - אין משגיחין בטענתו; ויש לו להחרים סתם [להטיל חרם סתמי] שלא בא עליה איש, שאין הדבר לו ודאי.

יא. אמרה היא: 'אמת אמר שלא מצאתי בתולה, ואיש בא עלי באנס אחר שנתארסתי לו' - הרי זו נאמנת, וכתבתה מאתים כמו שהיתה; ואם טען ואמר: 'שמא עד שלא ארסתיך נאנסת ומקחי מקח טעות, או אחר שארסתיך נבעלת ברצונך' - הרי זה מחרים סתם על מי שטוען שקר כדי לחיבני ממון שאיני חייב בו.

יב. טען ואמר: 'לא מצאתיה בתולה', והיא אומרת: 'לא בא עלי וצדין בתולה אני' - בודקין אותה, או חוזר ובוטל בפני עדים. אמרה: 'בא עלי ובתולה מצאתי בכל הבתולות, ושקר הוא טוען' - שואלין אותו ואמרין לו: 'מה היה הדבר עד שאמרתי שאינה בתולה?' אם אמר מפני שלא מצאתי דם - בודקין במשפחתה שמא אין להם דם כלל, לא דם נדה ולא דם בתולים; אם נמצאו בלן בן, הרי זו פחזקתה. לא נמצאו בנות משפחתה בן - בודקין אותה, שמא חלי גדול יש בה שיבש לחלוחית האיברים, או שמא היתה מתענה ברעב. ומרטיבין [רוחצים] אותה ומאכילין אותה ומשקין אותה עד שתבריא, ותבעל שניה, ונראה אם תוציא דם או לאו. ואם אין שם לא חולי ולא

שעורים, וכן ארז או דחן, או משאר מינין שנהגו בהן. ופוסקין לה פרפרת [תיבול] לאכל בה את הפת, כגון קטניות או ירקות וכיוצא בהן; ושמן לאכילה, ושמן להדלקת הנר, ופרות; ומעט זין לשחות, אם היה מנהג המקום שישתו הנשים זין. ופוסקין לה שלש סעודות בשבת, ובשר או דגים כמנהג המקום. ונותן לה בכל שבת ושבת מזה כסף [מטבע ששווי אחד מו' דינר] לצרכיה, כגון לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן.

יא. במה דברים אמורים? בעניי שבישראל. אבל אם היה עשיר, הכל לפי עשרו; אפילו היה ממונו ראוי לו שיעשה לה במה תכשילי בשר בכל יום, כופין אותו ופוסקין לה מזונות כפי ממונו. ואם היה עני ביותר ואינו יכול לתן לה לחם שהיא צריכה לו - כופין אותו להוציא, ונתניה כחבתה חוב עליו עד שתמצא ידו ויתן.

יב. בעל שרצה לתן לאשתו מזונותיה הראויות לה, ונתניה אוכלת ושותה לעצמה והוא אוכל ושותה לעצמו - הרשות בידו; ובלבד שיאכל עמה מלילי שבת ללילי שבת. **יג.** האשה שפסקו לה מזונות והותירו [ונותרו], המותר לבעל. היה בעלה בהן - אינו נותן לה כל מזונותיה תרומה, מפני שטרח גדול הוא לה לשמן מדרך המטמאן לאכלן בטהרה; אלא נותן לה מחצה חלין ומחצה תרומה. **יד.** כשם שאדם חייב במזונות אשתו, כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים. מכאן ואילך, מאכלין עד שיגדלו בתקנת חכמים; ואם לא רצה - גוצרין בו ומכלימין אותו ופוצרין [מפצירים] בו. ואם לא רצה - מכריזין עליו בצבור ואומרים: 'פלוגי אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן את אפרוחיו'. ואין כופין אותו לזונם אחר שש. **טו.** במה דברים אמורים? באיש שאינו אמיד [מוחזק] כבעל ממון ואין רדע אם ראוי לתן צדקה או אינו ראוי; אבל אם היה אמיד שיש לו ממון הראוי לתן ממנו צדקה המספקת להן - מוציאין ממנו בעל פרוח משום צדקה, וזנין אותן עד שיגדילו.

טז. מי שהלך למדינה אחרת, ובאה אשתו לבית דין לתבע מזונות - שלשה חדשים הראשונים מיום הליכתו אין פוסקין לה בהן מזונות, חזקה היא שאין אדם מניח ביתו ויבא. מכאן ואילך פוסקין לה מזונות; ואם היו לו נכסים - בית דין יורדין לנכסיו ומוכרין למזונותיה. ואין מחשבים עמה על מעשה ידיה [אם הם מספיקים לה] עד שיבוא בעלה; אם מצא שעשת, הרי זה שלו. וכן אם לא עמדה בדין אלא מכרה לעצמה למזונות - מכרה קנים; ואינה צריכה הכרזה [מכירה פומבית לכל המרבה] ולא שבועה [שאין בידה משל בעלה] עד שיבוא בעלה ויטען, או עד שתבוא לגבות כתבתה אחר מותו, מגלגלין [מוסיפין] עליה [בשבועתה] שלא מכרה אלא למזונות שהיא צריכה להן.

יז. וכשם שבית דין מוכרין למזון האשה שהלך בעלה, כך מוכרין למזון בניו ובנותיו שהן בני שש שנים או

כמשמעה; "עונתה", לבוא עליה כדרך כל הארץ. והשבעה מדברי סופרים, וכלן תנאי [תקנות] בית דין הם. האחד מהן, עקר כתבה; והשאר הן הנקראין תנאי כתבה, ואלו הן: לרפאתה אם חלתה, ולפדותה אם נשבת, לקברה כשתמות, ולהיות נזונית מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה, ולהיות בנותיה ממנו נזונות אחרי מותו עד שיתאסרו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשין כתבתה יותר על חלקם בירשה שעם אחיהם מאשה אחרת.

ג. והארבעה שזוכה בהן, כלם מדברי סופרים, ואלו הן: להיות מעשה ידיה שלו, ולהיות מציאתה שלו, ושהיא אוכל פרות כל נכסיה בחייה, ואם מתה בחייו יירשנה; והוא קודם לכל אדם בירשתה.

ד. ועוד תקנו חכמים, שיהיו מעשה ידי האשה כנגד [תמורת] מזונותיה, ופדיונה כנגד [תמורת] אכילת פרות נכסיה, וקבורתה כנגד [תמורת] ירשתו לכתבתה. לפיכך אם אמרה האשה 'איני נזונת' [מתפרנסת ממנו] ואיני עושה [איני מביאה לו רווחי עבודתי] - שומעין לה, ואין כופין אותה; אבל אם אמר הבעל 'איני נזון ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך' - אין שומעין לו, שמה לא יספיקו לה מעשה ידיה במזונותיה. ומפני זה יחשבו המזונות כתנאי הכתבה. **ה.** כל הדברים האלו, אף על פי שלא נכתבו בשטר כתבה, ואפילו לא כתבו כתבה עדין, אלא נשא סתם - כיון שנשא, וזה הבעל בארבעה דברים שלו, וזכת האשה בעשרה דברים שלה, ואינן צריכין לפרש.

ו. התנה הבעל שלא יתחייב באחד מן הדברים שהוא חייב בהן, או שהתנת האשה שלא יזכה הבעל באחד מן הדברים שהוא זוכה בהן - התנאי קים, חוץ משלשה דברים שאין התנאי מועיל בהן, וכל המתנה עליהן תנאו בטל, ואלו הן: עונתה, ועקר כתבתה, וירשתה. **ז.** כיצד? התנה עם האשה שאין לה עליו עונה, תנאו בטל ותיב בעונתה - שהרי התנה על מה שכתוב בתורה, ואינו תנאי ממון.

ח. התנה עמה לפחת מעקר כתבה, או שכתב לה מאתים או מאה עקר כתבה וכתבה לו שנתקבלה מהן כך וכך והיא לא נתקבלה [אלא מחלה לו] - תנאו בטל; שכל הפוחת לכתולה ממאמץ ולא למנה ממנה, הרי זו בעילת זנות. **ט.** התנת עמו אחר שנשאה שלא יירשנה - תנאו בטל. ואף על פי שירשת הבעל מדברי סופרים, עשו חזוק לדבריהם כשל תורה, וכל תנאי שבירשה בטל ואף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחקת משפט לדורותיכם". ובשאר הדברים תנאו קנים, כגון שהתנה עמה שאין לה שאר וקסות, על מנת שלא יאכל פרות נכסיה; וכל כיוצא בזה, תנאו קנים.

י. במה מזונות פוסקין לאשה? פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום, סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר שאינו לא חולה ולא גרער [רעבתן]; ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר, אם חטים חטים, ואם שעורים

- תשוב; ואם אמר: 'איני רוצה באשה נודרת' - יוציא ויתן כתובה, שהרי היה בידו להפוך והוא קיים לה בריצונו.

הלכות אישות פ"ק יג

א. כמה הפסות שהוא חייב לתן לה? בגדים של חמשים וזו משנה לשנה, ממטבעות אותן הימים, שנמצאו החמשים, ששה דינרין ורביע דינר בסף. נותנין לה חדשים בימות הגשמים, ולובשת בליתיהן [בגדים שנתישנו] בימות החמה. והשחקים, והם מותר הפסות [בגדים שנשחקו] - הרי הן שלה, כדי שתתפסה בהן בימי נדתה. ונותנין לה חגור למתניה וכפח לראשה, ומנעל ממועד למועד [מרגל לרגל].

ב. כמה דברים אמורים? באותן הימים ובארץ ישראל. אבל בשאר זמנים ושאר המקומות, אין הדמים עקר - יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביקר הרבה, או בזול הרבה; אלא העקר שסומכין עליו, שמחביין אותו לתן לה בגדים הראויין לה לימות הגשמים ולימות החמה, בפחות [הזול ביותר] שלובשת כל אשה בעלת בית באותה המדינה.

ג. ובכלל הפסות שהוא חייב לה - כלי בית ומדור [דירה] שיושבת בו. ומה הן כלי הבית? מטה מצעת, ומפץ [מצע] או מחצלת לישב עליה, וכלי אכילה ושתייה, כגון קדרה וקערה וכוס וקבוק וכו' וכו'. והמדור ששוכר לה - בית של ארבע אמות על ארבע אמות; ונתתה רחבה [חצר] חוצה לו כדי להשתמש בה, ויהיה לו בית הפסא חוץ ממנו.

ד. וכן מחביין אותו לתן לה תכשיטה, כגון בגדי צבעונין להקיר על ראשה ופדחתה [מצחנה], ופוף [איפור העין] ושרק [אודם לחיים] וכיוצא בהן - כדי שלא תתגנה עליו. ה. כמה דברים אמורים? כעני שבין ישראל, אבל בעשיר, הכל לפי עשרו - אפלו היה ראוי לקנות לה כלי משי ורקמה וכלי זהב, כופין אותו נותן. וכן המדור, לפי עשרו. והתכשיט וכלי הבית, הכל לפי עשרו. ואם קצרה ידו לתן לה אפלו כעני שבין ישראל, כופין אותו להוציא; ונתתה הכתובה עליו חוב עד שיעשיר.

ו. ולא האשה בלבד, אלא בניו ובנותיו הקטנים בני שש או פחות - חייב לתן להן פסות המספיקת להן, וכלי תשמיש ומדור לשכן בו; ואינו נותן להן כפי עשרו, אלא כפי צרכן בלבד. זה הכלל: כל מי שיש עליו מזונות [שהוא חייב לזוננו], בין בחייו בין אחר מותו - יש לו פסות וכלי בית ומדור; וכל שבית דין מוכרין למזונותיו - כף מוכרין לכסותו וכלי ביתו ומדורו.

ז. האשה שהלה בעלה, ופסקו לה בית דין מזונות וכסות וכלי בית ושכר מדור - אין פוסקין לה תכשיט, שהרי אין לה בעל שתקשט לו; אבל מי שנשפתה בעלה או נתחרש - פוסקין לה תכשיט. ודין הבעל עם אשתו בטענת הפסות והכלים ושכר המדור כדינם בטענת המזונות: אם אמר הוא 'נתתי' והיא אומרת 'לא נתתי' - דין אחד לכל. ח. המדיר את אשתו שלא תתקשט באחד מכל המינין - בענינות [אשה עניה], שנה אחת יקיים [יחיה איתה בנדרו];

פחות; אבל יתר על שש, אין ונין אותן מנכסיו שלא בפניו אף על פי שהוא אמור. וכן מי שנשפתה - בית דין יורדין לנכסיו ומוכרין, ונונין אשתו ובניו ובנותיו שהן בני שש או פחות ומפרנסין אותן.

יח. יש מן הגאונים שהורה, שאין פוסקין מזונות לאשה שהלה בעלה או שמת בעלה, עד שיהיה שטר כתבה יוצא מתחת ידה; ואם לא תוציא שטר כתבה, אין לה מזונות; שמה נטלה כתבתה מבעלה, או מחלה כתבתה לו, שאין לה מזונות, כמו שיתבאר. ויש מי שהורה שפוסקין לה בחזקת שלא נטלה ולא מחלה, ואין מצריכין אותה להביא כתבה. ולזה דעתי נוטה במי שהלה בעלה, הואיל ויש לה מזונות מן התורה. אבל אם מת בעלה - אין לה מזונות עד שתביא כתבה, מפני שהיא אוכלת בתקנת חכמים, ועוד מפני שזונות מנכסי ירשין, ולעולם טוענין לירש. יט. הלה בעלה, ולותה ואכלה - כשיבוא חייב לשלם. עמד אחד מדעת עצמו וזנה משלו - אם יבוא הבעל אינו חייב לשלם לו, אלא הרי זה אבד את מעותיו, מפני שלא צוהו לזונה, והיא לא לותה ממנו.

כ. הבעל שאמר לאשתו בשעה שהלה: 'טלי מעשה ידיך במזונותיך' - אין לה מזונות, שאלו לא רצת בדרך זה ולא סמכה דעתה, היה לה לתבעו או לומר לו 'אין מעשה ידי מספיקין לי'.

כא. הרי שעמדה בדין ופסקו לה מזונות ומכרו בית דין ונתנו לה, או שמכרה לעצמה, וכא הבעל וטען ואמר: 'הנחתי לך מזונות' - הרי זו נשבעת בנקיטת חפץ ובאחיזת חפץ קדוש] שלא הניח לה. לא תבעה ולא מכרה אלא שהת עד שבא, הוא אומר 'הנחתי', והיא אומרת 'לא הנחתי, אלא לויתי מזה ונתפרנסתי' - נשבע שבועת הסת [שבועה] שהסיתו עליו חכמים, ללא נקיטת חפץ] שהניח לה, ונפטר; וישאר החוב עליה.

כב. מכרה משלשלין ואמרה 'במזונות מכרתי', והוא טוען ואומר 'מזונות הנחתי' - נשבעת שבועת הסת שלא הניח. הרי שלא תבעה ולא לותה ולא מכרה, אלא דחקה עצמה ביום ובלילה, ונעשת ואכלה - אין לה כלום.

כג. המדיר את אשתו מלהנות לו, בין שפרש עד זמן פלוני, בין שלא פרש אלא סתם - ממתינין לו שלשים יום: אם תמו ימי נדרו, או שלא תמו והתיר נדרו - הרי מוטב; ואם לאו - יוציא ויתן כתבה. ובאותן השלשים יום תהיה היא עושה ואוכלת, ויהיה אחד מחבריו מפרנס אותה דברים שהיא צריכה להן יתר על מעשה ידיה, אם אין מעשה ידיה מספיקין לכל.

כד. המדיר את אשתו שלא תטעם אחד מכל הפרות - ממתינין לו שלשים יום; יתר על כן, יוציא ויתן כתבה; אפלו הדירה שלא תטעם מאכל רע, אפלו הדירה ממין שלא אכלה אותו מימיה - יוציא אחר שלשים יום ויתן כתבה. נדרה היא שלא תאכל אחד מכל מן הפרות, וקיים לה הוא את נדרה, או שנדרה בנזיר [נזירות] ולא הפך לה - אם רצה שתשב תחתיו ולא תאכל פרות או תהא נזירה

שומעים לו, אף על פי שלא החזקו בפריצות; שָׁפָךְ צוֹר חַכְמִים: 'הרחק משכן רע'. ואפלו היה המדור שֶׁלָּהּ - מוציאה ממנו, ושוכן בין בני אדם בשרים. וכן היא שאמרה בן, אף על פי שהוא אומר: 'אני איני מקפיד עליהן' - שומעין לה, מפני שהיא אומרת: 'אין רצוני שיצא עלי שם רע בשכנות אלו'.

טז. כל הישוב - ארצות ארצות הוא, כגון: ארץ כנען, ארץ מצרים, ארץ תימן, ארץ כוש, ארץ שֶׁנֶּעַר, וכיוצא בהן; וכל ארץ וארץ - מדינות וכפרים. וערי ישראל לענן נשואין - שלש ארצות היו: יהודה, ועבר הירדן, והגליל. יז. איש שהיה בארץ מן הארצות, ונשא אשה בארץ אחרת - בופין אותה ויוצאה עמו לארצו, או תצא בלא כתבה, שעל מנת בן נשאה, ואף על פי שלא פירש. אבל הנושא אשה באחת מן הארצות, והוא מאנשי אותה הארץ - אינו יכול להוציאה לארץ אחרת; אבל מוציאה ממדינה למדינה [מעיר לעיר], או מקפר לכפר באותה הארץ. ואינו יכול להוציאה ממדינה לכפר, ולא מקפר למדינה, שיש דברים שישבת המדינה טובה להן, וגיש דברים שישבת המדינה טובה להן.

יח. וכשמוציאה ממדינה למדינה, או מקפר לכפר באותה הארץ - אינו מוציאה ממנה יפה לנהו רע ולא מרע ליפה, מפני שהיא צריכה להטפל [לטפל] ולבדק עצמה יפה בנהו היפה, כדי שלא תהיה בו קלה ובעורה. וכן לא יוציאה ממקום שרבו ישראל למקום שרבו גוים; ובכל מקום, מוציאין ממקום שרבו גוים למקום שרבו ישראל. **יט.** במה דברים אמורים? מחוצה לארץ לחוצה לארץ, או מארץ ישראל לארץ ישראל. אבל מחוצה לארץ לארץ ישראל - בופין לעלות, אפלו ממנה היפה לנהו רע; ואפלו ממקום שרבו ישראל למקום שרבו גוים - מעלין. ואין מוציאין מארץ ישראל לחוצה לארץ, ואפלו ממנה הרע שרבו גוים לנהו יפה שרבו ישראל.

כ. אמר האיש לעלות לארץ ישראל והיא אינה רוצה - תצא שלא בכתבה; אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה - יוציא ויתן כתבה; והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל עם ירושלים; שהכל מעלין לארץ ישראל, ואין הכל מוציאין משם; והכל מעלין לירושלים, ואין הכל מוציאין משם.

יום חמישי

הלכות אישות פ"ד

א. עונה [תשמיש] האמורה בתורה - לכל איש ואיש כפי כחו וכפי מלאכתו. כיצד? בני אדם הנריאים הרבים והענגים [מפונקים] שאין להם מלאכה שמכשלת כחן אלא אוכלין ושותין ויושבין בבתיהן - עונתיהן בכל לילה. הפועלין - כגון החיטין, והאורגין, והבונים, וכיוצא בהן - אם היתה מלאכתן בעיר, עונתיהן פעמים בכל שבת; ואם מלאכתן בעיר אחרת, עונתן פעם אחת בשבת. החמרים - פעם אחת בשבת; הגמלים - אחת לשלשים יום; המלחין - אחת לששה חדשים. תלמידי חכמים - עונתן פעם אחת

יתר על כן - או יתיר נדרו, או יוציא ויתן כתבה. וכעשירות, שלשים יום ימים; יתר על כן - או יתיר נדרו, או יוציא ויתן כתבה.

ט. הדיקה שלא תלך למרחץ - בכרפים [ערים גדולות], שבת אחת [שבוע]; ובכפרים, שתי שבתות. שלא תנעל מנעל - בכפרים, שלשה ימים; ובכפרים, מעת לעת. יתר על זה - או יתיר נדרו, או יוציא ויתן כתבה.

י. הדיקה שלא תשאיל ושלל תשאיל מכלי הבית שדרך כל השכנות לשאל אותן ולהשאילן, כגון נפה וקברה רחים ותנור וכיוצא בהן - יתיר נדרו, או יוציא ויתן כתבה, מפני שמשיאה [מוציאה לה] שם רע בשכנותיה. וכן היא שגדרה שלא תשאיל ושלל תשאיל נפה וקברה ורחים ותנור וכיוצא בהן, ושלל תארג בגדים נאים לבנה במקום שדרך לארג אותן לבנים - תצא שלא בכתבה, מפני שמשיאתו שם רע בשכנותיו שהוא כילי [קמצן].

יא. מקומות שדרךן שלא תצא אשה בשוק בכפח שעל ראשה בלבד עד שהיה לה רדיד [צעיר] החופה את כל גופה כמו טלית - נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות [הזול] בכל הרדידין; ואם היה עשיר - נותן לפי עשורו, כדי שתצא בו לבית האכל או לבית המשטה; לפי שכל אשה יש לה לצאת ולילך לבית אביה לבקרו, ולבית האכל ולבית המשטה לגמל חסד לרעותיה ולקרובותיה, כדי שיבואו הם לה - שאינה בבית הסתר עד שלא תצא ולא תבוא. אבל גנאי הוא לאשה שתהא יוצאה תמיד, פעם בחוץ פעם ברחובות; וגיש לפעל למנע אשתו מזה, ולא יניחה לצאת אלא כמו פעם אחת בחדש או פעמים בחדש, כפי הצורך; שאין יפי לאשה אלא לישב בזוית ביתה, שפך כתוב: "כל כבודה בת מלך, פנימה".

יב. המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה - בזמן שהן עמה בעיר, חדש אחד ממתנין לו; שנים, יוציא ויתן כתבה. ובזמן שהן בעיר אחרת, רגל אחד ממתנין לו; שנים, יוציא ויתן כתבה.

יג. המדיר את אשתו שלא תלך לבית האכל ולבית המשטה - או יתיר נדרו, או יוציא ויתן כתבה: שנה כמי שאסרה בבית הסתר ונעל בפניה. ואם היה טוען 'מפני בני אדם פרוצין שיש באותו בית האכל או בבית המשטה', והחזק שם פרוצין - שומעין לו.

יד. האומר לאשתו: 'אין רצוני שיבואו לביתי אכין ואמך אחיך ואחיותיך' - שומעין לו, ותהיה היא הולכת להם כשיארגע להן דבר; ותלך לבית אביה פעם בחדש, ובכל רגל ורגל. ולא יפנסו הן לה, אלא אם ארע לה דבר גדול כגון חלי או לדה - שאין כופין את האדם שיפנסו אחרים לרשותו. וכן היא שאמרה: 'אין רצוני שתפנס אצלי אמך ואחותך, ואיני שוכנת עמך בחדר אחת, מפני שמרעין לי ומצרין לי' - שומעין לה; שאין כופין את האדם שישבו אחרים עמו בחדר.

טו. האיש שאמר: 'איני דר במדור זה, מפני שבני אדם רעים או פרוצים או גוים בשכנותי ואני מתירא מהם' -

שאינה בשביה שתבעל לשנוי לה; ותצא בלא כתבה כלל, ותטל בליותיה [בגדים בלויים] הקנימין, בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותו, בין מנכסים שלא נתחייב באחריותו. ואינה נוטלת משל בעל כלום; ואפלו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה, פושטת ונותנת לו. וכן כל שנתן לה מתנה, מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטל ותצא.

ט. ואם מרדה מתחת בעלה כדי לצערו, ואמרה: 'הריני מצערת אותו בכך, מפני שעשה לי כך וכך', או 'מפני שקללני', או 'מפני שעשה עמי מריבה', וכיוצא בדברים אלו - שולחים לה מבית דין ואומרים לה: 'הוי יודעת, שאם את עומדת במרדך, אפלו כתבתה מאה מנה, הפסדת אותה'; ואחר כך מכריזין עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בכל יום ארבע שבתות [שבועות] זו אחר זו, ואומרים: 'פלונית מרדה על בעלה'.

י. ואחר ההכרזה שולחין לה פעם שניה, ואומרים לה: 'אם את עומדת במרדך, הפסדת כתבתך'. אם עמדה במרדה ולא חזרה - נמלכין בה, ותאבד כתבתה, ולא יהיה לה כתבה כלל; ואין נותנין לה גט עד שנים עשר חדש, ואין לה מזונות כל שנים עשר חדש. ואם מתה קדם הגט, בעלה יורשה.

יא. כפדר הזה עושין אם מרדה כדי לצערו - ואפלו היתה נדה או חולה שאינה ראויה לתשמיש, ואפלו היתה בעלה מלך שעונתו לששה חדשים, ואפלו יש לו אשה אחרת. יב. וכן ארוסה שהגיע זמנה להנשא, ומרדה כדי לצערו ולא נשאת - הרי זו מורדת מתשמיש. וכן זכמה שלא רצת להתייבם כדי לצערו - כפדר הזה עושין לה.

יג. המורדת הזאת - כשהיא יוצאת אחר שנים עשר חדש בלא כתבה, תחזיר כל דבר שהוא של בעל. אבל נכסים שהכניסה לו ובליותיהן קנימין - אם תפסה, אין מוציאין מידה; ואם תפסן הבעל, אין מוציאין מידו. וכן כל מה שאבד מנכסיה שקבל הבעל אחריהן עליו, אינו משלם לה כלום. זה הוא דין התלמוד, במורדת.

יד. ואמרו הגאונים, שיש להן בכבל מנהגות אחרות במורדת; ולא פשטו אותן המנהגות ברב ישאל, ורבים וגדולים חולקין עליהן ברב המקומות. ובדין התלמוד ראוי לתפס ולדון.

טו. המורד על אשתו ואמר: 'הריני נן ומפרנס, אבל איני בא עליה מפני שאני שנאתיה' - מוסיפין לה על כתבתה משקל שש ושלשים שעורה של כסף בכל שבת ושבת; וישב ולא ישמש כל זמן שתנצח היא לישב. ואף על פי שכתבתה הולכת ונוספת - הרי הוא עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יגרע"; שאם שנא לשלח, אבל לענות אסור. ולמה לא ילקה על לאו זה? מפני שאין בו מעשה.

טז. איש ואשתו שכאו לבית דין, הוא אומר: 'זו מורדת מתשמיש', והיא אומרת: 'לא כי, אלא כדרך כל הארץ, אני עמו', וכן אם טענה ואמרה שהוא מורד מתשמיש, והוא אומר: 'לא כי, אלא כדרך כל הארץ אני עמה' -

בשבת, מפני שתלמוד תורה מתש כחן; ודרך תלמידי חכמים לשמש משתן מלילי שבת ללילי שבת.

ב. יש לאשה לעכב על בעלה שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב, שלא ימנע מעונתה, ולא יצא אלא ברשותה; וכן יש לה למנעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה, כגון חמר שבקש להעשות גמל, או גמל להעשות מלח. ותלמידי חכמים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות נשותיהן שנים שלש שנים; וכן רף וענג שנעשה תלמיד חכמים, אין אשתו יכולה לעכב.

ג. נושא אדם כמה נשים, אפלו מאה, בין בבת אחת, בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב; והוא שיהיה יכול לתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת. ואינו יכול לכף אותן לשפן בחצר אחת, אלא כל אחת ואחת לעצמה. ד. וכמה היא עונתו? לפי מנינו. כיצד? פועל שהיו לו שתי נשים - יש לזו עונה אחת בשבת ולזו עונה אחת בשבת; היו לו ארבע נשים - נמצאת עונת כל אחת מהן פעם אחת בשתי שבתות. וכן אם היה מלח ויש לו ארבע נשים, תהיה עונת כל אחת מהן פעם אחת בשתי שנים. לפיכך צווי חכמים שלא ישא אדם יותר על ארבע נשים, אף על פי שיש לו מזון הרבה, כדי שתגיע להן עונה פעם אחת בחודש.

ה. המדיר את אשתו [ממזונו, עד] שתאמר לאחרים מה שאמר לה או מה שאמרה לו מדברי שחוק וקלות ראש שמדבר אדם עם אשתו על עסקי תשמיש - הרי זה יוציא ויתן כתבה; שאין זו יכולה להעז פניה ולומר לאחרים דברי קלון. וכן אם הדירה שתהיה מתהפכת בשעת תשמיש כדי שלא תתעבר, או הדירה שתעשה מעשה שוטים ודברים שאינן אלא כשטות - הרי זה יוציא ויתן כתבה. ו. המדיר את אשתו מתשמיש המטה - שבת אחת [שבוע], ממתינין לו; יתר על כן - יוציא ויתן כתבה, או יפר נדרו, ואפלו היתה מלח שעונתו לששה חדשים; שבינו שגדר, הרי צערה ונתאשה. וכיצד מדידה? אם אמר לה: 'תשמישי אסור עליך', או שנשבע שלא ישמש מטתו - לא נדר כלום, ואם נשבע - נשבע לשוא, מפני שהוא משעבד לה. אמר לה: 'הנאת תשמישך אסורה עלי' - הרי זה נדר, ואסור לשמש; שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו.

ז. אסור לאדם למנע את אשתו עונתה; ואם מנע כדי לצערה - עובר בלא תעשה של תורה, שנאמר: "שארה כסותה ועונתה לא יגרע". ואם חלה או תשש כחו ואינו יכול לבעל - נמתיין ששה חדשים עד שיבריא, שאין לה עונה גדולה מזו, ואחר כך - או יטל ממנה רשות, או יוציא ויתן כתבה.

ח. האשה שמנעה בעלה מתשמיש המטה - היא הנקראת 'מורדת'. ושואלין אותה מפני מה מרדה. אם אמרה: 'מאסתי, ואיני יכולה להבעל לו מדעתי' [מדצוני] - כופין אותו להוציא לשעתו [מיידיה], לפי

הלכות אישות פֿרק טו

א. האשה שהרשת את בעלה אחר הנשואין שימנע עונתה - הרי זה מתר. במה דברים אמורים? בשִׁהיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁכָּבֶד קִיָּם מִצֹּת פְּרִיָּה וְרִבְיָה. אָכֵל אִם לֹא קִיָּם, חֵיב לְבַעַל בְּכָל עֹנֶה עַד שִׁהיוּ לוֹ בָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצֹּת עֹשֶׂה שֶׁל תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּרוּ וּרְבוּ".

ב. האיש מצוה על פריה ורביה, אָכֵל לֹא האשה. ומאימתי יתחייב האיש במצוה זו? מִכֵּן שֶׁשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה או מִכֵּן שֶׁבַע עֲשָׂרָה שָׁנָה. וְכֵינֵן שֶׁעָבְרוּ עָשָׂרִים שָׁנָה וְלֹא נִשָּׂא אִשָּׁה - הרי זה עובר ומבטל מצוה עשה; וְאִם הִיא עוֹסֵק בַּתוֹרָה וְטָרוּד בָּהּ, וְהִיא מַתְּרָא מִלִּשָּׂא אִשָּׁה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְרַח בְּמִזְוִנוֹת וְיִבְטֹל מִן הַתוֹרָה - הרי זה מתר להתאחר, שֶׁהַעוֹסֵק בַּמִּצְוָה פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה, וְכָל שֶׁכֵּן בַּתְּלֻמוּד תוֹרָה.

ג. מי שחשקה נפשו בתורה תמיד, וְשָׁנָה בָּהּ [עוֹסֵק בָּהּ תמיד] כֵּכֵן עֲזָא וְנִדְבֵק בָּהּ כָּל יָמָיו וְלֹא נִשָּׂא אִשָּׁה - אֵין בִּידוֹ עוֹז; וְהוּא שָׁלֵל יִהְיֶה יָצָרוֹ מִתְּגַבֵּר עָלָיו; אָכֵל אִם הִיא יָצָרוֹ מִתְּגַבֵּר עָלָיו - חֵיב לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאִפְלוּ הָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הַהוֹר.

ד. במה בנים יהיו לוֹ לְאִישׁ, וְתִתְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בִּידוֹ? זָכָר וְנִקְבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכָר וְנִקְבָּה בְּרָאם". הִנֵּה הֵבֵן סָרִיס [עקרו], או שֶׁהִיתָה הַבַּת אֵילֻנִית [עקרה] - לֹא קִיָּם מִצְוָה זוֹ.

ה. נולדו לוֹ וְנָתַתוּ, וְהִנֵּחֻהוּ בָּנִים - הרי זה קיים מצוה פריה ורביה; בְּנֵי בָנִים הָרִי הֵן כְּבָנִים. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁהָיוּ בְּנֵי הַבָּנִים זָכָר וְנִקְבָּה, וְהָיוּ בָּאִים מִזָּכָר וְנִקְבָּה; אִף עַל פִּי שֶׁהִזְכָּר בֵּן בָּתוֹ וְהַנִּקְבָּה בַּת בְּנוֹ - הוּאִיל וְהֵם מִשְׁנֵי בָנִי, הָרִי קִיָּם מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה; אָכֵל אִם הָיוּ לוֹ בֵּן וּבַת וְנָתַתוּ, וְהִנֵּחֻם אֶחָד מֵהֶן זָכָר וְנִקְבָּה - עֲדִין לֹא קִיָּם מִצְוָה.

ו. הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגִיּוּתוֹ, וְנִתְגַּזֵּר הוּא וְהֵם - הָרִי זֶה קִיָּם מִצְוָה זוֹ. הָיוּ לוֹ בָּנִים וְהָיָא עֶבֶד [כַּנְעָנִי], וְנִשְׁתַּחֲרַר הוּא וְהֵן - לֹא קִיָּם מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, עַד שִׁיֻּלִּיד אַחֵר שֶׁנִּשְׁתַּחֲרַר; שֶׁהָעֶבֶד אֵין לוֹ יְחוּס [אֵין בְּנוֹ מִתִּיחֲסִים אֵלָיו].

ז. לֹא יִשָּׂא אָדָם עֲקָרָה וְזָקְנָה וְאֵילֻנִית [דוּמָה לֵאמֹר זָכָר וְאִינָה מוֹלִידָה] וְקִטְנָה שְׂאִינָה רְאוּיָה לְוָלֵד, אָכֵל אִם בֵּן קִיָּם מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, או שֶׁהִיתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת לְפָרוֹת וְלִרְבוֹת מִמֶּנָּה. נִשָּׂא אִשָּׁה וְשָׁהָת עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - הָרִי זֶה יוֹצֵא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, או יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְוָלֵד; וְאִם לֹא רָצָה לְהוֹצִיא, כּוֹפֵין אוֹתוֹ וּמִפֵּין אוֹתוֹ בִּשְׁוֹט עַד שִׁיּוּצִיא. וְאִם אָמַר: 'אֵינִי בּוֹעֵלָה, וְהָרִי אֲנִי שׁוֹכֵן עִמָּה בְּפָנֵי עֲדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתִּיחַד עִמָּה', בֵּין שְׂאִמְרָה הִיא בֵּן, בֵּין שְׂאִמֶּר הוּא - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, אָכֵל יוֹצֵא או יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְוָלֵד.

ח. שָׁהָת עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, וְהָרִי הוּא יוֹרָה שְׂכֻבַּת זָרַע כֶּחֵץ - חֲזָקַת הַחֲלִי מִמֶּנָּה, וְחֵצָא שֶׁלֹּא בְּכֻתְבָּהּ וְיִשׁ לָהּ תוֹסֶפֶת [הַתְּחִיבוֹת שֶׁלֵּקַח עַל עֲצָמוֹ בְּכַתּוּבָה לְפִי רְצוֹנוֹ]; לֹא תִהְיֶה זֶה פְּחוּתָה מְאִילֻנִית שֶׁלֹּא הָפִיר בָּהּ, שֶׁיֵּשׁ לָהּ

מַחְרִימִין תְּחִלָּה [חֲרָם סְתָמִי] עַל מִי שֶׁהוּא מוֹרֵד וְלֹא יוֹדֶה בְּבֵית דִּין; וְאַחֵר כֶּף, אִם לֹא הוּדוּ - אוֹמְרִין לָהּ: 'הִתְיַחֲדוּ בְּפָנֵי עֲדִים'. נִתְיַחֲדוּ וְעֲדִין הֵן טוֹעֲנִין, מִבְּקָשֵׁין מִן הַנִּטְעָן וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה כְּפִי פֶת הַדֵּין; אָכֵל לְבַעַל בְּפָנֵי אָדָם אִי אֶפְשָׁר, לְפִי שְׂאִסוֹר לְבַעַל בְּפָנֵי כָל בְּרִיָּה.

יז. האשה שחלתה - חֵיב לְרַפָּא אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּכְרִיא. רָאָה שֶׁהַחֲלִי אָרָף וְיִפְסִיד מִמּוֹן הַרְבֵּה לְרַפּוּאָה, וְאָמַר לָהּ: 'הָרִי כְּתֻבָּתִיךְ מִנִּחַת, או רְפָאִי עֲצָמְךָ מִכְּתֻבָּתִיךָ, או הָרִינִי מִגְּרִשְׁךָ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה וְהוֹלֵךְ' - שׁוֹמְעִין לוֹ; וְאֵין רְאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי דִרְךָ הָאָרֶץ.

יח. נשפית - חֵיב לְפָדוּתָהּ. אִם הִיא כֵּהֵן שֶׁכָּבֶד נֶאֱסָרָה עָלָיו - פוֹדָה, וּמַחְזִירָה לְבֵית אָבִיהָ; וְאִפְלוּ הָיוּ בְּעִיר אַחֶרֶת, מִטְּפֵל בָּהּ עַד שֶׁמַּחְזִירָה לְמִדִּינָתָה, וּמִגְרָשָׁה, וְנוֹתֵן לָהּ כָּל כְּתֻבָּתָהּ. הִיא בְּעֵלָה יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשְׁבִּיחָה מִתַּרְתּוֹ לוֹ, מַחְזִירָה לוֹ לְאִשָּׁה כְּמוֹת שֶׁהִיתָה; וְאִם רָצָה אַחֵר כֶּף, מִגְרָשָׁה וְנוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ.

יט. אין מחזיבין את הבעל לפדות את אשתו בִּיתָר עַל דְּמִיָּה, אָכֵל בַּמָּה שֶׁהִיא שׁוּהָ כְּשֶׂאֶר הַשְּׁבִיּוֹת. הָיוּ דְּמִיָּה יוֹתֵר עַל כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, וְאָמַר: 'הָרִי אֲנִי מִגְרָשָׁה זוֹ כְּתֻבָּתָהּ, תִּלָּף וְתִפְדֶּה אֶת עֲצָמָי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; אָכֵל כּוֹפֵין אוֹתוֹ וּפוֹדָה אוֹתָהּ, אִפְלוּ הָיוּ דְּמִיָּה עַד עֲשָׂרָה בְּכְתֻבָּתָהּ, וְאִפְלוּ אֵין לוֹ אָכֵל כְּדֵי פְדִיּוֹנָה. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּפֶּעַם רִאשׁוֹנָה; אָכֵל אִם פְּדִיָּה וְנִשְׁבִּית פֶּעַם שְ�נִיָּה וְרָצָה לְגַרְשָׁה - הָרִי זֶה מִגְרֵשׁ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּהּ, וְהִיא תִפְדֶּה אֶת עֲצָמָהּ.

כ. מי שנשפית אשתו, וְהוּא בְּמִדִּינַת הָיִם - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסָיו וּמוֹכְרִין בְּהִכְרָזָה [מִכְרֹז פּוֹמְבִי], וּפוֹדִין אוֹתָהּ כְּדִרְךָ שֶׁהַבַּעַל פוֹדָה.

כא. המדיר את אשתו גֵּדֵר שֶׁהוּא חֵיב בְּגִלְלוֹ לְגַרְשָׁה וְלָתֵן כְּתֻבָּתָהּ, וְנִשְׁבִּית אַחֵר שֶׁהִדִּירָה - אֵינוֹ חֵיב לְפָדוּתָהּ; שֶׁמַּעַת שֶׁהִדִּירָה נִתְחַיֵּב לְגַרְשָׁה וְלָתֵן כְּתֻבָּתָהּ.

כב. האשה שהיתה אסורה על בעלה מאסורי לאוין, וְנִשְׁבִּית - אֵינוֹ חֵיב לְפָדוּתָהּ, אָכֵל נֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וְהִיא תִפְדֶּה עֲצָמָהּ. וְהִלָּא הַשְּׁבִיּוֹהָ אִסוּרָה לְכַהֵן, וְהָרִי הוּא פוֹדָה אוֹתָהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִיתָה אִסוּרָה מִקֳּדָם, וְאִסוּר הַשְּׁבִיָּה הוּא שְׁגָרָם לָהּ.

כג. מתה אשתו - חֵיב בְּקַבּוּרָתָהּ, וְלַעֲשׂוֹת לָהּ הֶסֶפֶד וְקִיָּנִים [לְשִׁכּוֹר מְקוֹנְנוֹת] כְּדִרְךָ כָּל הַמִּדִּינָה; וְאִפְלוּ עָנִי שֶׁבִּישְׂרָאֵל, לֹא יִפְתָּחוּ לוֹ מִשְׁנֵי חֲלִילִין וּמִקּוֹנֵנִת. וְאִם הִיא עֲשִׂיר, הִכַּל לְפִי כְּבוֹדוֹ; וְאִם כְּבוֹדָה יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ, קוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי כְּבוֹדָה; שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בְּעָלָהּ [לְדוּגַת עֶשְׂרִיתוֹת] וְאִינָה יוֹרְדָת, אִפְלוּ לְאַחֵר מִיָּתָהּ.

כד. לֹא רָצָה לְקַבֵּר אֶת אִשְׁתּוֹ, וְעָמַד אֶחָד מִדַּעַת עֲצָמוֹ וּקְבָרָה - מוֹצִיאִין מִבְּעָלָהּ בְּעַל כְּרָהוֹ וְנוֹתְנִין לָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה זֶה מְשֻׁלָּכֶת לְכָלכֶּיִם. הִיא בְּמִדִּינָה אַחֶרֶת כְּשֶׁמַּתָּה אִשְׁתּוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסָיו וּמוֹכְרִין בְּלֹא הִכְרָזָה [מִכְרֹז פּוֹמְבִי], וְקוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי מִמּוֹן הַבַּעַל, וְלְפִי כְּבוֹדוֹ אוֹ לְפִי כְּבוֹדָהּ.

אֵלָא אַם כֵּן נִכְנָסָה בּוֹ רוּחַ טְהוֹרָה". וְלֹא יִקְנָא לָהּ בְּיוֹתֵר מִדִּי; וְלֹא יֵאָנֵס אוֹתָהּ, וְיִכְעַל בְּעַל כְּרֹחָהּ, אֵלָא לְדַעֲתָהּ, וּמִתּוֹךְ שִׂיחָהּ וְשִׁמְחָהּ.

יח. וְכֵן צוּר חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, וְלֹא תִרְבֶּה בְּשִׁחוּק וְקִלּוֹת רֹאשׁ בְּפָנֶיהָ, וְלֹא תִתְבַּע תְּשֻׁמִּישׁ הַמָּטָה בְּפִיהָ, וְלֹא תִהְיֶה מְדַבֶּרֶת בְּעֶסֶק זֶה; וְלֹא תִמְנַע מִבְּעִלָּה כְּדִי לְצַעֲרוֹ עַד שִׁיוֹסִיף בְּאַחֲבָתָהּ, אֵלָא נִשְׁמַעַת לּוֹ בְּכָל עַת שִׁירָצָהּ. וְתִזְהַר מִקְרוֹבָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עָלֶיהָ רוּחַ קִנְיָה; וְתִתְרַחֵק מִן הַכַּעֲזוֹר וּמִן הַדּוֹמָה לְכַעֲזוֹר.

יט. וְכֵן צוּר חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוֹפּוֹ אוֹהֶבָה כְּגוֹפוֹ; וְאִם יֵשׁ לוֹ מְמוֹן הִרְבָּה, יַעֲשֶׂה בְּטוֹבָתָה כְּפִי הַמָּמוֹן. וְלֹא יִטִּיל עָלֶיהָ אִימָה יִתְרָה, וְיִהְיֶה דְבוּרוֹ עִמָּה בְּנִחָת, וְלֹא יִהְיֶה עֹצֵב וְלֹא רֹגֵז.

כ. וְכֵן צוּר עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בְּעִלָּהּ בְּיוֹתֵר מִדִּי, וְיִהְיֶה לוֹ עָלֶיהָ מוֹרָא, וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשִׂיהָ עַל פִּיו, וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שֶׁר אוֹ מֶלֶךְ: מְהִלְכֶת בְּתַאוּוֹת לְבוֹ, וּמִרְחֻקֶת כָּל מָה שִׁישְׁנָא. וְזֶה הוּא דֶרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְדוּשִׁים, הַטְּהוֹרִים בְּזוּיָגָן; וּבִדְרָכִים אֵלֶּה, יִהְיֶה יִשְׁוּבָן נָאָה וּמִשְׁבָּח.

הַלְכוֹת אִישׁוֹת פָּרָק טז

א. הַנִּכְסִים שֶׁמִּכְנָסֶת הָאִשָּׁה לְבַעֲלָהּ, בֵּין קָרָע בֵּין עֲבָדִים בֵּין מַטְלָטְלִין, אֵפֹה עַל פִּי שֶׁהֵן נִכְתָּבִין בְּשֵׁטֶר כְּתוּבָה - אֵינָן נִקְרָאִין 'כְּתוּבָה', אֵלָא 'נְדוּנָא' שְׁמָם. וְאִם קָבַל הַבַּעַל אַחֲרֵיהֶן הַנְּדוּנָא עָלָיו וְנַעֲשִׂית בְּרִשׁוֹתוֹ, אִם פָּתְחָהּ [נִפְתַּח שׁוּרִי] פָּתְחָהּ לוֹ [מִשְׁלֵם הַפֶּתַח כְּשֶׁמִּתְגַּרְשֵׁת] וְאִם הוֹתִירָהּ [הַתִּיִּיקָרָה] הוֹתִירָהּ לוֹ [אֵינוֹ מִחְזִיר לָהּ הַרוּחוֹ] - הָרִי זֶה נִקְרָאת 'נִכְסֵי צֶאֱן בְּרִזְל'. וְאִם לֹא קָבַל אַחֲרֵיהֶן הַנְּדוּנָא עָלָיו, אֵלָא הָרִי הִיא בְּרִשׁוֹת הָאִשָּׁה, אִם פָּתְחָהּ פָּתְחָהּ לָהּ וְאִם הוֹתִירָהּ הוֹתִירָהּ לָהּ - הָרִי זֶה נִקְרָאת 'נִכְסֵי מְלוֹג'.

ב. וְכֵן כָּל נִכְסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הִכְנִיסָה אוֹתָן לְבַעֲלָהּ וְלֹא כְּתוּבָה אוֹתָן בְּכְתוּבָתָהּ, אֵלָא נִשְׁאָרוֹ לָהּ לְעֶצְמָהּ, אוֹ נִפְלוּ לָהּ בִּירִשָּׁה אַחֵר שֶׁנִּתְאַרְסָה, אוֹ נִתְּנוּ לָהּ בְּמִתְנָה - הַכֹּל נִקְרָאִין 'נִכְסֵי מְלוֹג', שֶׁכֵּלֵן בְּרִשׁוֹתָהּ הֵן. וְאִין נִקְרָא 'כְּתוּבָה' אֵלָא עֶקֶר כְּתוּבָה שֶׁהִיא מֵאָה אוֹ מֵאִתִּים עִם הַתּוֹסֶפֶת בְּלִבָּהּ.

ג. כִּכֵּר הוֹדְעָנוּ שֶׁחֲכָמִים תִּקְּנוּ כְּתוּבָה לָאִשָּׁה, וְדִין הַתּוֹסֶפֶת כְּדִין הָעֶקֶר; וְלֹא תִקְּנוּהָ לְגִבּוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶהּ, אֵלָא הָרִי הִיא חוֹב שֶׁקְּבוּעַ לוֹ זְמַן; אֵין הַכְּתוּבָה נִגְבִּית, אֵלָא לְאַחֵר מִיתָת הַבַּעַל אוֹ אִם גָּרְשָׁהּ. וְכֵן הִתְקִינוּ שֶׁאִם הָיוּ לְבַעַל שְׂדוֹת טוֹבוֹת וְרַעוֹת וּבִינּוֹנִיּוֹת, וּבָאָה הָאִשָּׁה לְגִבּוֹת כְּתוּבָתָהּ מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא תִגָּבֶה אֵלָא מִן הָרַעָה שֶׁבִּנְכֻסָּיו, וְהִיא הַנִּקְרָאת 'בְּבוֹרִית'.

ד. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁכְּשֶׁתִּבְּאוּ לְגִבּוֹת אַחֵר מוֹתוֹ, לֹא תִגָּבֶה עַד שֶׁתִּשְׁבַּע בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ [אֲחִיּוֹת חֶפֶץ קְדוּשׁ] שֶׁלֹּא הֵנִיחַ אֲצִלָּה כְּלוּם, וְשֶׁלֹּא מִכְּרָה וְלֹא מָחָלָה אוֹתָהּ. וְשִׁמְיָן לָהּ כָּל [בְּגַד שֶׁקָּנָה לָהּ] שֶׁעָלֶיהָ, וּפּוֹחֲתִין אוֹתוֹ מִכְּתוּבָתָהּ. אֲבָל אִם

תּוֹסֶפֶת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְאִם אֵינוֹ יוֹרֵה כְּחֶץ, חֲזָקָה הַחֲלִי מִמֶּנּוּ בְּלִבָּהּ; וְכִשְׁיוּצִיא - יִתֵּן הַכְּתוּבָה בְּלָהּ, עֶקֶר [הַסִּכּוּם שֶׁקָּבַעוּ חֲכָמִים בְּכְתוּבָהּ] וְתּוֹסֶפֶת.

ט. הוּא אוֹמֵר: 'מִמֶּנָּה נִמְנַע הַזֶּלֶד', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'מִמֶּנּוּ נִמְנַע, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵה כְּחֶץ' - הִיא נִאָּמַנֶת; וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים עַל מִי שֶׁטּוֹעֵנָת דְּבַר שֶׁאֵינָה יוֹדַעַת אוֹתוֹ בְּיָדָי, וְאַחֵר כֵּךְ יִתֵּן כְּתוּבָתָהּ. וְאִם אָמְרָה: 'אֵינִי יוֹדַעַת אִם מִמֶּנִּי אִם מִמֶּנּוּ' - אֵין לָהּ עֶקֶר כְּתוּבָה, כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ: הַעֲמַד מִמּוֹן בְּחֻזְקָה בְּעָלָיו, עַד שֶׁתִּטְעֵן בְּיָדָי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵה כְּחֶץ. וְלָמָּה הִיא נִאָּמַנֶת בְּטַעֲנָה זוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְרַגֶּשֶׁת אִם יוֹרֵה כְּחֶץ אוֹ לֹא יוֹרֵה כְּחֶץ, וְהוּא אֵינוֹ מְרַגֵּשׁ.

י. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לְתַבַּע בְּעִלָּה לְגִרְשָׁה אַחֵר עֶשְׂרִי שָׁנִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָלְדָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵה כְּחֶץ - שׁוֹמְעִין לָהּ; אֵפֹה עַל פִּי שֶׁאֵינָה מַצּוּהָ עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, צָרִיכָה הִיא לְכַנֵּם לְזִקְנוֹתָהּ. וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוּצִיא, וְיִתֵּן עֶקֶר כְּתוּבָה בְּלִבָּהּ; שֶׁלֹּא כְּתוּבָה לָהּ הַתּוֹסֶפֶת עַל מִנֵּת שֶׁתִּצָּא לְרִצּוֹנָהּ וְתִטַּל.

יא. הֶלֶךְ בְּסוֹחֲרָה בְּתוֹךְ עֶשְׂרִי שָׁנִים, אוֹ שֶׁהִיא חוֹלָה, אוֹ שֶׁהִתָּה הִיא חוֹלָה, אוֹ שֶׁהָיוּ חִבּוּשִׁין בְּבֵית הָאִסּוּרִים - אֵין עוֹלָה לָהֶם אוֹתוֹ זְמַן מִן הַמִּנְיָן.

יב. הַפִּילָה - מוֹנָה מִיּוֹם שֶׁהִפִּילָהּ. אִם הַפִּילָה וְחִזְרָה וְהַפִּילָה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים - הַחֲזָקָה לְנִפְלִים, וְשִׁמָּא לֹא זָכָה לְהַכְנוּת מִמֶּנָּה; וְיוּצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָהּ.

יג. הוּא אוֹמֵר: 'הַפִּילָה בְּתוֹךְ עֶשְׂרִי, כְּדִי שִׁישְׁקָהּ עִמָּה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא הִפִּלְתִּי' - נִאָּמַנֶת, שֶׁאֵינָה מִחֻזְקַת עֶצְמָהּ בְּעֶקְרוֹת; הוּא אוֹמֵר 'הַפִּילָה שָׁנִים', וְהִיא אוֹמֶרֶת 'שְׁלֹשָׁה' - נִאָּמַנֶת, שֶׁאֵינָה מִחֻזְקַת עֶצְמָהּ בְּמִפְּלָתָהּ, וְיוּצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָהּ. וּבְכָל זֶה מִשְׁבִּיעָה שֶׁבוֹעֵת הַסֵּת שֶׁלֹּא הִפִּילָה, אוֹ שֶׁהִפִּילָה שְׁלֹשָׁה - שֶׁבְּטַעֲנָה זוֹ יִתְחַיֵּב לָתֵן כְּתוּבָהּ.

יד. נִשְׁאֵת לְאַחַד וְנִשְׁתָּה עִמּוֹ עֶשְׂרִי שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה וְהוּצִיאָה - מִתְּרַת לְהִנְשֹׂא לְשָׁנִי. שֶׁהָת עִם הַשָּׁנִי עֶשְׂרִי שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - לֹא תִנְשֹׂא לְשָׁלִישִׁי; וְאִם נִשְׁאֵת לְשָׁלִישִׁי - תִּצָּא בְּלֹא כְּתוּבָה, אֵלָא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֲרָת, אוֹ שֶׁקִּים מִצּוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: 'בְּעָלִי אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ שְׁמוּשׁ שְׁמוּלִיד', אוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵה כְּחֶץ - יַעֲשֶׂה הַדִּינָן פְּשָׁרָה, וְאוֹמְרִין לָהּ: 'רְאוּי לִיךְ שֶׁתִּתְּנֶה עִם בְּעָלֶיךָ עַד שֶׁתִּשְׁתַּהֲי עֶשְׂרִי שָׁנִים וְלֹא תוֹלִידִי, וְאַחֵר כֵּךְ תִּתְּנֶה'. וּמִגִּלְגָּלִין עִמָּה בְּדִבְרָה, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לֵישֵׁב; וְלֹא דָנִין אוֹתָהּ דִּין הַמּוֹרְדָת, אֵלָא מֵאִרְכִּים בְּדִבְרָה זֶה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּשָׁרָה.

טז. אֵפֹה עַל פִּי שֶׁקִּים אָדָם מִצּוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, הָרִי הוּא מַצּוּהָ מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא יִבְטַל מִלְּפָרוֹת וְלִרְבוֹת כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֶּחַ - שֶׁכָּל הַמוֹסִיף נֶפֶשׁ אַחַת בְּיִשְׂרָאֵל, בְּאֵלוֹ בְּנֵה עוֹלָם; וְכֵן מִצּוֹת חֲכָמִים הִיא, שֶׁלֹּא יִשָּׁב אָדָם בְּלֹא אִשָּׁה - שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הָרָהוֹר, וְלֹא תִשָּׁב אִשָּׁה בְּלֹא אִישׁ - שֶׁלֹּא תִחְשַׁד.

יז. וְחוֹבָה עַל כָּל אִישׁ לְקַנּוֹת לְאִשְׁתּוֹ [לְהַתְרוֹת בָּהּ עַל הַתְּנַהּוּת פְּרוּצָה]. אָמְרוּ חֲכָמִים: "אֵין אָדָם מִקְנָא לְאִשְׁתּוֹ

יא. כְּשֶׁמְשַׁבְּעִין בֵּית דִּין או הַיּוֹרְשִׁין אֶת הָאֱלֻמָּה כְּשֶׁתְּבֹא לְגִבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ, אֵין מְשַׁבְּעִין אוֹתָהּ אֶלָּא חוּץ לְבֵית דִּין, מִפְּנֵי שְׂבִיבֵי דִּינֵין הֵיוּ נִמְנָעִין מִלְּהַשְׁבִּיעָהּ, שְׁחוּשֵׁשִׁין לָהּ שָׁמָּה לֹא תִדְקַק עַל עֲצָמָה בְּשִׁבּוּעָה. וְאִם רָצוּ הַיְּתוּמִים לְהַדִּירָה [נְשִׁידוֹר הֵנָּה מִהֶמְזוּנוֹת אִם קִיבְּלָה מִהִבְעֵל], נִדְרָת לָהֶם כָּל מָה שִׁירָצוּ; וּמִדִּירִין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאַחֵר כִּף נִטְלָת כְּתֻבָּתָהּ.

יב. מִתָּה הָאֱלֻמָּה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - אֵין יוֹרְשִׁיהָ יוֹרְשִׁין מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם, שְׂאִין לָהּ כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע. וְאִם נִשְׁאָת קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - הָרִי זֶה נִשְׁבַּעַת אַחֵר הַנְּשׂוּאִין, וְנִטְלָת כָּל זֶמֶן שֶׁתִּרְצֶה; אֲכַל אֵינָה נִדְרָת וְנִטְלָת, שָׁמָּה לִפְנֵי הַבַּעַל. **יג.** יָחַד לָהּ קִרְקַע [מִסְוִימָת] בְּכְתֻבָּתָהּ - בֵּין שְׁיִחְדָּה [סִימון] בְּאַרְבַּעַת הַמִּצְרִים [גְּבוּלוֹת], בֵּין בְּמִצְרָא אַחַד - גֻּבָּה אֶת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׁבִיבָה. וְכֵן אִם כָּתַב לָהּ מִטְּלָטְלִין וְהָן עֲצָמֵן קִנְיִין - נִטְלָת אוֹתָן בְּלֹא שְׁבִיבָה. וְכֵן אִם נִמְכְּרוּ וְנִלְקַח בָּהֶן מִטְּלָטְלִין אַחֲרֵים, וְנוֹדַע שְׂאֵלוֹ הַשְּׂנִיִּים מִדְּמֵי הַמִּטְּלָטְלִין הָרָאשׁוֹנִים - נִטְלָת בְּלֹא שְׁבִיבָה.

יד. הַפּוֹגֶמֶת בְּכְתֻבָּתָהּ - לֹא תִפְרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה. כִּיצַד? הוֹצִיָּאָה שְׁטֵר כְּתֻבָּה שֵׁשׁ בּוֹ אֶלֶף זֶוּ, הַבַּעַל אוֹמֵר: 'נִתְקַבְּלָה הַכֹּל', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא נִתְקַבְּלָתִי אֶלָּא כִּף וְכָף' - וְאִפְלוּ יֵשׁ עָלֶיהָ עֲדִים בְּמִקְצַת שְׁנִטְלָה, וְאִפְלוּ דִקְדָּקָה בְּחִשְׁבוֹן מָה שְׁנִטְלָה בְּחִצֵּי חֲצֵי פְרוּטָה, לֹא תִטַּל הַשָּׂאָר אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה.

טו. אָמַר הַבַּעַל: 'נִתְקַבְּלָה הַכֹּל', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא נִתְקַבְּלָתִי כְּלוּם', וְעַד אַחֵר מַעֲד עָלֶיהָ שְׁנִתְקַבְּלָה הַכֹּל, אוּ מִקְצַת - לֹא תִפְרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה.

טז. הַנִּפְרַעַת שְׂלֹא בְּפָנֶיהָ, לֹא תִפְרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה. כִּיצַד? הָרִי שֶׁגָּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלֵּךְ לוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסֵיוֹ אַחֵר שֶׁתִּשָּׁבַע, וּמִגִּבֵּין אוֹתָהּ כְּתֻבָּתָהּ; וְהוּא שְׂיִיחָהּ בְּמִקּוֹם רְחוֹק, שֵׁשׁ לָהֶן טֵרַח לְהוֹדִיעָהּ; אֲכַל אִם הִיָּה קְרוֹב הַדֶּרֶךְ לְהוֹדִיעָהּ, שׁוֹלְחִין לוֹ וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ, וְאִם לֹא יָבֹא - תִּשָּׁבַע וְתִטַּל.

יז. הַפּוֹחֶתֶת בְּכְתֻבָּתָהּ - נִפְרַעַת שְׂלֹא בְּשִׁבּוּעָה. כִּיצַד? הוֹצִיָּאָה שְׁטֵר כְּתֻבָּה בְּאֶלֶף זֶוּ, הוּא אוֹמֵר: 'נִתְקַבְּלָה הַכֹּל', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא נִתְקַבְּלָתִי כְּלוּם, וְאֵין לִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת זֶוּ, וְזֶה שֶׁכָּתַב לִי אֶלֶף - אֲמַנָּה שֶׁהִיָּתָה בֵּינִי לְבֵינִי' [הַאֲמִין שְׂלֹא אֶתְּבַע יוֹתֵר מִזֶּה מֵאוֹת] - הָרִי זֶה נִפְרַעַת שְׂלֹא בְּשִׁבּוּעָה. אֲכַל אִם אָמְרָה: 'אֵין בְּשִׁטְר כְּתֻבָּתִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת' - אֵינָה נִפְרַעַת בְּשִׁטְר זֶה שֵׁשׁ בּוֹ אֶלֶף כְּלוּם, שֶׁהָרִי בְּטָלָה אוֹתוֹ, וְכֵאלוֹ הוֹדַת שֶׁהוּא שָׁקֵר; לִפְיָכָף נִשְׁבַּע שְׁבִיבָה הֵסֵת [שְׁבִיבָה מִדְּרַבָּן], וְנִפְטָר.

יח. כָּל מִקּוֹם שֶׁאֲמַרְנוּ: 'לֹא תִפְרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה' - אוֹמְרִין לָהּ בֵּית דִּין: 'הַשְּׁבִיעִי וְטָלִי'. וּמִקּוֹם שֶׁאֲמַרְנוּ: 'תִּפְרַע שְׂלֹא בְּשִׁבּוּעָה' - אוֹמְרִין לַבַּעַל: 'עֲמֵד וְתֵן לָהּ, וְאֵין אֶתָּה נֶאֱמָן בְּטַעֲנָה זֶה עַד שֶׁתִּבְּיֵא רֵאִיָּה לְדַבְּרֶיהָ'.

יט. אָמַר הַבַּעַל מַעֲצָמוֹ: 'תִּשָּׁבַע לִי עַל טַעֲנָתִי' - אוֹמְרִין לָהּ: 'הַשְּׁבִיעִי וְטָלִי'; וְתִשָּׁבַע בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ. הֵתְנָה עִמָּה שֶׁתִּגָּבֶה כְּתֻבָּתָהּ בְּלֹא שְׁבִיבָה, אוּ שֶׁהִיא נֶאֱמָנָה בְּכָל מָה

גִּרְשָׁה לְרִצּוֹנָה, גֻּבָּה בְּלֹא שְׁבִיבָה. וְאֵין שְׂמִין כְּסוּת שְׁעָלֶיהָ, שֶׁהָרִי לִקְחֹן לָהּ וְזָכַת בָּהֶן, וְהוּא רוֹצֶה לְהוֹצִיאָ לָהּ הַיָּא.

ה. וְכֵן הִתְקִינוּ שְׂלֹא תִגָּבֶה הָאֱלֻמָּה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִן הַקִּרְקַע, וְאֵינָה גֻּבָּה מִשְׁבַּח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכִסִּים לְאַחֵר מִיתָת הַבַּעַל, וְאֵין הַבְּנוֹת נִזְוֹנוֹת לְאַחֵר מִיתָת אֲבִיהֶן מִשְׁבַּח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכִסִּים לְאַחֵר מִיתָתוֹ, וְאֵינָה טוֹרְפָת [גִּבּוּה] בְּכְתֻבָּתָהּ מִשְׁבַּח שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ [שִׁקְנָה הַקִּרְקַע מִבַּעַל וְהַשְׁבִּיחַ אוֹתָהּ], אִף עַל פִּי שֶׁבַעל חוֹב גֻּבָּה אֶת הַשְּׁבַח. וְדָבָרִים אֵלּוֹ מִקְלֵי כְּתֻבָּה הֵן.

ו. וְכֵן מִקְלֵי כְּתֻבָּה, שֶׁתִּטַּל הָאִשָּׁה מִן הַפְּחוּת שְׁבִיבָטָעוֹת [בְּגוּדֵל וּמִשְׁקֵל]. כִּיצַד? נִשָּׂא אִשָּׁה בְּמִקּוֹם, וְגִרְשָׁה בְּמִקּוֹם אַחֵר - אִם הֵיוּ מַעוֹת מִקּוֹם הַנְּשׂוּאִין טוֹבוֹת מִמַּעוֹת מִקּוֹם הַגִּירוּשִׁין, נּוֹתֵן לָהּ מַמְזָעוֹת מִקּוֹם הַגִּירוּשִׁין; וְאִם הֵיוּ מַעוֹת מִקּוֹם הַגִּירוּשִׁין טוֹבוֹת מִמַּעוֹת מִקּוֹם הַנְּשׂוּאִין, נּוֹתֵן לָהּ מַמְזָעוֹת מִקּוֹם הַנְּשׂוּאִין. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּשִׁיחָהּ בְּכְתֻבָּתָהּ מַעוֹת סֶתֶם; אֲכַל אִם פָּרַשׁ בָּהּ מִטְּבַע יָדוֹעַ - [מִסְוִימָת], בֵּין בְּעֶקֶר בֵּין בְּתוֹסֶפֶת - הָרִי הִיא כְּדִין הַמִּלּוֹה אֶת חֲבָרָה מִטְּבַע יָדוֹעַ, שְׁנוֹתָן לוֹ כְּמָה שֶׁהִלְוָהּ, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּהִלְכּוֹת הַלּוֹאָה.

ז. תִּקְנוּ הַגְּאוּנִים בְּכָל הַיְּשִׁיבוֹת, שֶׁתִּהְיֶה הָאִשָּׁה גֻּבָּה כְּתֻבָּתָהּ אַחֵר מִיתָת הַבַּעַל אִף מִן הַמִּטְּלָטְלִין, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְקִינוּ לַבַּעַל חוֹב לְגִבּוֹת מִן הַמִּטְּלָטְלִין; וּפְשָׁטָה תִּקְנָה זֶה בְּכָל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן שָׂאָר תִּנְאֵי כְּתֻבָּה כָּלֶם כְּתֻבָּה הֵן, וְיִשְׁנֵן בְּמִטְּלָטְלִין כְּקִרְקַע - חוּץ מִכְּתֻבַּת בְּנִין דְּכָרִין [בְּנִים זָכָרִים - שִׁירְשׁוּ כְּתוּבַת אִמָּם], שְׂלֹא מִצָּאנוּ מִנְּהֵג יִרְשָׁתָהּ פְּשׁוּט [מִקּוּבֹל] בְּכָל הַיְּשִׁיבוֹת. לִפְיָכָף אֲנִי אוֹמֵר, מַעֲמִידִין אוֹתָהּ עַל דִּין הַתִּלְמוּד, שְׂאִין יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן אֶלָּא מִן הַקִּרְקַע. **ח.** כִּבְרָה גִּהּוּ בְּכָל מִקּוּמוֹת שֶׁיִּדְעוּ וְשֶׁשִּׁמְעוּ שֶׁמַּעֲמִידִין שֶׁיִּתְבְּרוּ בְּכְתֻבָּה 'בֵּין מִקְרָקָעִי בֵּין מִטְּלָטְלִי'; וְדָבָר זֶה תִּקּוֹן גְּדוֹל הוּא, וְאֲנָשִׁים נְכוּנִים הִנְהִיגוּ בּוֹ, שֶׁהָרִי זֶה תִּנְאֵי שְׁבִיבָמוֹן [שְׁתַּקֵּף תִּמְיָד], וְנִמְצָאָת הָאֱלֻמָּה גֻּבָּה מִן הַמִּטְּלָטְלִין [בְּכוּחוֹ שֶׁל] בְּתִנְאֵי זֶה, לֹא בְּתִקְנַת אַחֲרֹנִים.

ט. הָרִי שְׂלֹא כָּתַב כִּף בְּשִׁטְר כְּתֻבָּה, אֶלָּא נִשָּׂא סֶתֶם - אִם הִיָּה יוֹדַע בְּתִקְנָה זֶה שֶׁל גְּאוּנִים, גֻּבָּה. וְאִם לֹא, אוּ נִסְתַּפֵּק לָנוּ הַדָּבָר - מִתִּשְׁבִּין כְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה; שְׂאִין כַּח בְּתִקְנַת הַגְּאוּנִים לְדוֹן בָּהּ אִף עַל פִּי שְׂלֹא נִתְפָּרַשָׁה כְּדִין תִּנְאֵי כְּתֻבָּה שֶׁהֵם תִּקְנַת הַסְּנִיחָרִין הַגְּדוֹלָה, עַד שֶׁנּוֹצִיאָ בָּהּ מִמּוֹן מִן הַיּוֹרְשִׁים.

י. יַעֲזֹד תִּקְנוּ חֲכָמִים, שֶׁיְּהִיוּ כָּל נְכִסֵּי הַבַּעַל אַחֲרָאִין וְיִתְבָּאִין [עֲרִיבִים] לְכְתֻבָּה; אִפְלוּ כְּתֻבָּתָהּ מִנָּה, וְיֵשׁ לוֹ קִרְקַע בְּאֶלְפִים וְהוֹבִים - הַכֹּל תַּחַת שְׁעִבּוֹד הַכְּתֻבָּה. וְכָל שִׁימְכָר אַחֵר הַנְּשׂוּאִין מִנְּכִסֵּיוֹ, אִף עַל פִּי שֶׁמְכָרוּ קִנְיָן, וְיֵשׁ [מִחוּתָר] לוֹ לְמַכֵּר כָּל נְכִסָּיו אִם יִרְצֶה - יֵשׁ לָהּ לְטֵרֵף אוֹתָן בְּכְתֻבָּתָהּ כְּשִׁיגְרָשָׁנָה אוּ כְּשִׁימּוֹת, אִם לֹא תִמְצָא נְכִסִּים בְּנִי חוּרִין; וְכִשְׁתִּטְרֵף, לֹא תִטְרֵף אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ כְּדִין כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת. וְתִקְנָה זֶה, כִּדִּי שְׂלֹא תִהְיֶה כְּתֻבָּה קֶלָה בְּעִינָיו.

כז. אמר לה הפעל: 'כן היה, גרשתי ונתתי כל הכתבה עקר ותוספת, וכתבה לי שובר [כתב קבלה] ואבד שוברי' - מתוך שיכול לומר 'לא גרשתי' ולא יתחייב בתוספת, הרי זה נאמן; ומשביעה בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש], ונותן לה את העקר, ונשבע הוא שביעת הסת על התוספת. **כח.** הוציאה גט ואין בידיה שטר כתבה - אם דרך אותו מקום שלא יכתבו שטר כתבה, גובה עקר כתבתה בגט שבידה. ואם דרך לכתב כתבה, אפילו עקר אין לה, עד שתוציא שטר כתבה כמו שבארנו; ונשבע הפעל שביעת הסת על טענתה, ונפטר.

כט. הוציאה שני גטין ושתי כתבות - גובה שתי כתבות שתי כתבות וגט אחד - אינה גובה אלא כתבה אחת; ואיזו מהן גובה? אם שתייהן שוות [בסכום] - בטלה אחרונה את הראשונה, ואינה טורפת [גובה ממשועבדים] אלא מזמן אחרונה; ואם היה באחת משתייהן תוספת על חבירתה - גובה באיזו מהן שתרצה, ותבטל השניה. **ל.** הוציאה שני גטין וכתבה אחת - אין לה אלא כתבה אחת; שהמגרש את אשתו והחזירה, על דעת כתבתה הראשונה החזירה. הוציאה גט וכתבה אחר מיתת הפעל - אם גט קודם לכתבה, גובה בגט זה עקר כתבה, אם אין דרך לכתב כתבה, וגובה כל מה שיש בכתבה, שהרי זכת בה במיתתו; ואם כתבה קדמה את הגט - אין לה אלא כתבה אחת, שעל כתבה הראשונה החזירה.

לא. האשה נאמנת לומר 'מת בעלי' כדי שתנשא, כמו שיתבאר בהלכות גרושין; ומתנאי הכתבה, שאם תנשא לאחר אחר מותו, תטל מה שכתב לה בכתבתה. לפיכך אם באה לבית דין ואמרה: 'מת בעלי, התיירוני להנשא', ולא הזכירה שם כתבה פעולם - מתירין אותה, ומשביעין אותה ונותנין לה כתבתה. באה ואמרה: 'מת בעלי, תנו לי את כתבתי' - אף להנשא אין מתירין; שעל עסקי הכתבה באה, והרי זה בחזקת שלא מת; ואין דעתה להנשא, אלא לטל כתבה מחיים בלבד. באה ואמרה: 'מת בעלי, התיירוני להנשא ותנו לי את כתבתי' - מתירין אותה ונותנין לה כתבתה, מפני שעקר דבריה על עסקי נשואין באה. אבל אם אמרה: 'תנו לי את כתבתי והתיירוני להנשא' - מתירין אותה ואין נותנין לה כתבתה; ואם תפסה, אין מוציאין מידה.

יום שישי

הלכות אישות פרק יז

א. מי שהיה נשוי נשים רבות ומת - כל שנשאת בתחלה, קודמת לטל כתבתה; ואין אחת מהן נוטלת אלא בשבועה; ואין לאחרונה אלא מה ששירה שלפניה, וגם היא [האחרונה] נשבעת ונוטלת השאר. וכן אם היה עליו שטר חוב - אם היה החוב קודם, גובה פעל החוב תחלה; ואם הכתבה קדמה, גובה האשה תחלה, והשאר לבעל חוב. **ב.** במה דברים אמורים? בשהיתה הקרקע שבאו לגבות ממנה קנויה לו בשעת הנשואין ובשעה שלוה - הוא

שתטען - גובה ממנו בלא שבועה כלל; אבל אם באת לפרע מירשיו - תשבע ותטל.

כ. התנה עמה שתהא נוטלת מירשיו בלא שבועה, או שתהא נאמנת על יורשיו - הרי זו נוטלת מהן בלא שבועה. אבל אם באה לטורף מנכסים משעבדים [שנמכרו ע"י בעלה] - לא תטורף אלא בשבועה, ואף על פי שהאמינה [האמין לה] הפעל; שאין תנאי הפעל מועיל אלא עליו ועל יורשיו, אבל להפסיד ממון אחרים אינו מועיל.

כא. אלמנה שהיה שטר כתבה יוצא מתחת ידה - נשבעת וגובה כתבתה לעולם, אפילו לאחר מאה שנה, בין שהיתה בבית בעלה, בין שהיתה בבית אביה. ואם אין שטר כתבה יוצא מתחת ידה - אין לה כלום, ואפילו עקר כתבה, ואפילו תבעה ביום מיתת בעלה; וכן הגרושה - אפילו עקר כתבה אין לה, עד שתוציא שטר כתבה.

כב. במה דברים אמורים? במקום שדרך לכתב כתבה; אבל במקום שאין דרך לכתב כתבה, אלא סומכין על תנאי בית דין - הרי זו גובה עקר כתבה אף על פי שאין בידיה שטר כתבה, בין נתגרשה בין נתאלמנה, בין שהיתה בבית בעלה בין לא היתה בבית בעלה. אבל תוספת אין לה בכל מקום אלא בראיה ברורה.

כג. ועד כמה תגבה האלמנה העקר במקום שאין כותבין כתבה? אם היתה בבית בעלה, גובה לעולם; ואם היתה בבית אביה, עד עשרים וחמש שנה. ואם באה לתבע אחר עשרים וחמש שנה, אין לה כלום, שאלו לא מחלה, לא שתקה כל זמן זה; והרי אינה עם הירשין, כדי שתאמר: 'נכלמתי מלתבען, והן עמי בבית'.

כד. לפיכך אם היה הירש עצמו מוליך לה מזונותיה לבית אביה, ומשפל בה - יש לה לתבע כתבתה ואפילו אחר עשרים וחמש שנה; מפני שזה ששתקה ולא תבעה, מפני שהיא בוש מן הירש.

כה. היא אומרת: 'בתולה נשאתי, ועקר כתבתי מאתים', והפעל או הירשין אומרים: 'בעולה נשאת, ואין לה אלא מאה' - אם יש עדים שראו שעשו לה המנהגות שנהגו אנשי אותה העיר לעשותן לכתולה, כגון מיני שמחה או מלבוש ידוע או כתרים או שאר דברים שאין עושין בן אלא לכתולה - הרי זו נוטלת מאתים; ואם אין לה עדים בזה, הרי זו נוטלת מנה. ואם היה הפעל קים - יש לה [יכולה] להשביעו שביעת התורה, שהרי הודה במקצת הטענה. ונאמן הקטן להעיד בגדלו ולומר: 'זכור אני כשהייתי קטן שנעשה לפלונית מנהג הבתולות'. וכל הדברים האלו, במקום שאין כותבין כתבה, כמו שאמרנו.

כו. האשה שאמרה לבעלה: 'גרשתי' - נאמנת, שאינה מעזה פניה [מחציפה] בפני בעלה; לפיכך האשה שהוציאה שטר כתבה ואין עמה גט, ואמרה לבעלה: 'גרשתי ואבד גטי, תן לי כתבתי', והוא אומר: 'לא גרשתי' - חייב לתן עקר כתבה; אבל אינו נותן התוספת, עד שתביא ראיה שגרשה, או שיצא גט עם הכתבה מתחת ידה.

תחלק הארבע מאות בין שלשתן בשוה, נמצא השלישית נוטלת מאתים ושלשים ושלשה ושלש, והרי אין בכתבתה אלא מאתים. לפיכך לוקחין מארבע המאות שלש מאות, וחולקין בין שלשתן בשוה; שנמצאת השלישית נוטלת מאתים שלשה, והלכה לה. ונשאר כאן מאה, ושתי נשים. חולקין את המאה בשוה בין ראשונה ושנייה; נמצא ביד הראשונה מאתים וחמשים, וכן ביד השנייה, ונמצא ביד שלישית מאתים, וביד הרביעית מאה. ועל דרך זו חולקות לעולם, אפלו הן מאה.

ט. הערב לאשה בכתבתה, אף על פי שקנו מידו [התחייב בקנין סודר], אינו חייב לשלם, שמצוה עשה, והרי לא חסרה כלום [לא הוציאה מכספה]; ואם ערב של כתבת בנו הוא, וקנו מידו - חייב לשלם, שהאב בגלל בנו משעבד עצמו וגומר [בליבו] ומקנה. והקבלן של כתבה חייב לשלם, אף על פי שלא קנו מידו; ואיזה הוא קבלן? זה שאמר לאשה: 'הנשאי לזה, ואני נותן כתבה זו'. אבל אם אמר לה: 'אני ערב כתבה זו', 'אני פורע כתבה זו', וכיוצא בזה - פטור, אלא אם כן היה אביו. המגרש את אשתו - ידירנה הגנה [שלא תהנה ממנו], ואחר כך תפרע מן הקבלן, או מן הערב אם היה אביו; שמה יחזירנה [את גרושתו], ונמצאו עושין קנוניה [תחבולה] על נכסיו של זה.

י. וכן המקדיש נכסיו [לבדק הבית] וגרש את אשתו - ידירנה הגנה, ואחר כך תפרע מן הפודה מיד ההקדש; שמה יעשו קנוניא על ההקדש. אבל המגרש את אשתו ובאה לטרף מן הלקוחות - אין מחזיקין אותו להדיעה, אלא נשבעת וטורפת; ואם רצת, תחזור לבעלה, שפכר ידעו הלקוחות שיש עליו כתבת אשה, והם הפסידו על עצמן שלקחו נכסים שפתחת שעבודיה.

יא. הבעל שמכר נכסיו, ואחר כך כתבה אשתו ללוקח: 'דין ודברים אין לי עמך', והסכימה למעשיו, אף על פי שקנו ממנה - הרי זו טורפת, שלא כתבה לו אלא שלא יהיה בינה ובין בעלה קטטה, ויש לה לומר: 'נחת רוח עשיתי לבעלי'; אבל אם קנו מיד האשה תחלה שאין לה שעבוד על מקום זה, ואחר כך מכר אותו הבעל - אינה טורפת אותו. וכן אם מכר הבעל ואמר לאשתו לכתב ללוקח 'דין ודברים אין לי עמך', ולא כתבה ולא הסכימה למעשיו, ונפסד המכר [התבטל], וחזר הבעל ומכר לאיש אחר, בין אותה שדה בין שדה אחרת, ואחר שמכר הבעל הסכימה למעשיו, וקנו מידה שאין לה שעבוד על שדה זו - אינה יכולה לטרף, שאינה יכולה לומר 'נחת רוח עשיתי לבעלי', שהרי בראשונה פשלא רצת לא הלכה בראון בעלה.

יב. מי שהיו לו שתי נשים, ומכר את שדהו, וקנו מיד הראשונה [התחייבה בקנין סודר] שאין לה שעבוד על שדה זו, אינה טורפת אותה מן הלוקח, והיה קנין המועיל שאינה יכולה לטעון לו ב'נחת רוח עשיתי לבעלי', ואחר כך מת הבעל, או גרש שתייהן - השנייה מוציאה מיד הלוקח, שהרי לא קנו מידה ללוקח, והראשונה מוציאה

שהדין נותן, שכל הקודם שטרו וכה תחלה; אבל אם נשא נשים זו אחר זו, ולזה בין קדם נשואין בין אחר נשואין, ואחר שנשא ולזה קנה קרקע - כלן חולקין באחת, ששעבוד כלן באחת בא, שבשעוה שקנה היה משעבד לכל, ואין כאן דין קדימה.

ג. וכן אם היה זמן הכתבות והשטרות כלן יום אחד, או שעוה אחת במקום שכותבים שעוה - חולקין באחת, שאין שם קודם; ולעולם כל שקדם וזכה במטלטלין כדי חובו או כדי כתבה - אין מוציאים מידו, שאין דין קדימה במטלטלין. ד. מי שגרש את אשתו ועליו שטר חוב, וכא בעל חוב והאשה לגבות, והיו לו מעות וקרקע כדי החוב והכתבה - בעל חוב נוטל מעות, והאשה נוטלת כתבתה מן הקרקע. ואם אין לו אלא קרקע שאין בו כדי להגבות לשניהן, ולא היה בה דין קדימה - נותנין אותו לבעל חוב; ואם נשאר לאשה כלום [משהו] - תטל, ואם לאו - תדחה מפני בעל חוב; שבעל חוב הפסיד והוציא מעותיו, והאשה לא חסרה דבר, שיותר מה שהאיש רוצה לשא, אשה רוצה להנשא.

ה. וכן מי שמת והניח אשה ובעל חוב וקרקע שאין בה דין קדימה - האשה נדחית מפני בעל חוב, והוא גובה כל חובו תחלה.

ו. וכיוון שתקנו הגאונים שתגבה האשה ובעל חוב מן המטלטלין, והדבר ידוע שאין דין קדימה במטלטלין - אם לא הניח מטלטלין כדי לתן לשניהם, נותנין לבעל חוב כל חובו תחלה; ואם נשאר לאשה מה שתטל בכתבתה תטל, או תדחה.

ז. היו כותבין בכתבתה נכסי צאן ברזל [נכסי האשה שבאחריות הבעל] וטענה שאבדו או שלקחן הבעל [לעצמו] - הרי היא בנכסי צאן ברזל שלה כשאר בעלי חובות; ונשבעת שלא לקחה אותן ולא נתנה ולא מחלה, וחולקת עם בעלי חובות.

ח. מי שמת או גרש, ויש לו נשים רבות, ואין שם דין קדימה, ואין לו כדי כל הכתבות - ביצד חולקות? רואין: אם פשיחלק הממון על המנן הנשים, יגיע לפחותה [לכתובה הזולה] שבהן כדי כתבתה או פחות - חולקות בשוה. ואם היה הממון יותר על זה - חולקין ממנו, כדי שיעז לפחותה שבהן כשעור כתבתה, וחזרות וחולקות את המותר בין הנותרות על הדרך הראשונה. ביצד? מי שהיה נשוי ארבע נשים, כתבתה של ראשונה ארבע מאות, ושל שניה שלש מאות, ושל שלישית מאתים, ושל רביעית מאה, נמצא הכל אלה - וגרש כלן, או מת - אם הניח ארבע מאות או פחות, חולקות כלן בשוה, וכל אחת נוטלת מאה או פחות. הניח שמונה מאות - אם תחלק בין כלן בשוה, נמצאת הרביעית נוטלת מאתים, והרי אין בכתבתה אלא מאה. אלא ביצד עושין? לוקחין ארבע מאות, וחולקין אותן ביניהן בשוה מאה מאה; ונמצאת הרביעית נוטלת כדי כתבתה, והלכה לה. ונשאר כאן ארבע מאות, ושלש נשים שביד כל אחת משלשתן מאה. אם

מזונות. וכן אם מכרה כתבתה בלה, או משכנה כתבתה, או עשתה כתבתה הפותיקי לאחר [שיעבדה לבעל חוב שלה], והוא שתאמר לו: 'פה תקנה חובך' - בין שעשת דברים אלו בבית דין ממחין בין שלא בבית דין ממחין, בין שעשת בחיי בעלה בין שעשת לאחר מיתת בעלה - אין לה מזונות מן הירוששים; אבל אם מכרה מקצתה, יש לה מזונות. ומשתתאסר האלמנה, אבדה מזונותיה.

ב. כשם שזונות אחר מותו מנכסיו, כך נותנין לה כסות וכלי תשמיש ומדור [דירה] - וישבת במדור שהיתה בו בחיי בעלה, ומשתמשת בפרים וכסות שנתמשה בהן בחיי בעלה, ובכעבדים ושפחות שנתמשה בהן בחיי בעלה. נפל המדור, אין הירושין חייבין לבנותו. ואם אמרה: 'הניחו לי, ואני אכנו משרלי' - אין שומעין לה. וכן לא תחזק בדקו [סדקו], ולא טחה אותו [בטיט], אלא תשב בו כמו שהוא או תצא. וירושין שמכרו מדור אלמנה, לא עשו כלום.

ג. נפל הבית, או שלא היה לבעלה בית אלא בשכר - נותנין [שוכרים] לה מדור לפי כבודה; וכן מזונותיה וכסותה כפי כבודה. ואם היה כבוד הבעל גדול מכבודה, נותנין לה לפי כבודו, מפני שעולה עמו, ואינה יורדת אפלו לאחר מיתה.

ד. 'ברפת הבית מרבה' - ביצד? חמשה שהיה מזונות כל אחד מהן קב פשיאכל לבדו, אם היו חמשתן בבית אחד ואוכלין בערוב [יחד], מספיק להן ארבעת קבין; והוא הדין לשאר צרכי הבית. לפיכך אלמנה שאמרה: 'איני וזה מבית אבי, פסקו לי מזונות ותנו לי שם' - יכולין הירושין לומר: 'אם את אצלנו, יש לך מזונות; ואם לאו, אין אנו נותנין לך אלא לפי ברפת הבית'. ואם היתה טוענת מפני שהיא ילדה [צעירה] והם ילדים [וחוששת לשם רע] - נותנין לה מזונות המספיקין לה לבדה, והיא בבית אביה. ומותר מזונות האלמנה ומותר הכסות - לירושין.

ה. אלמנה שחלתה - אם צריכה לרפואה שאין לה קצבה [שחולה תדיר], הרי זו כמזונות, וירושין חייבין בה; ואם היא רפואה שיש לה קצבה, הרי זו מתרפאה מכתבתה. גשפית - אין הירושין חייבין לפדותה, אפלו היתה זכמה; ואפלו גשפית בחיי בעלה, ומת והיא בשכנה - אין חייבין לפדותה מנכסיו, אלא נפדית משל עצמה, או תטל כתבתה ותפדה עצמה.

ו. מתה האלמנה, יורשי הבעל חייבין בקבורתה; ואם נשבעה שבועת אלמנה ואחר כך מתה - יורשיה יורשין כתבתה, והן חייבין בקבורתה, אבל לא יורשי הבעל. מעשה ידי האלמנה לירושין. ויורש שאמר לאלמנה: 'שלי מעשה ידיך כמזונותיך' [במקום דמי המזונות] - אין שומעין לו; אבל היא שרצת בזה, שומעין לה.

ז. וכל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, אלמנה עושה ליתומים - חוץ מקניגת הכוס, והצעת המשה, והרחצת פניו ידיו ורגליו.

מיד השניה, מפני שהיא קדמה ולא הסירה שעבודתה אלא מעל הלוקח; וכשתחזור השדה לראשונה, חוזר הלוקח ומציאה מידה, שהרי קנו מידה לו; וחוזרות חלילה, עד שיעשו פשרה ביניהן.

יג. אלמנה, בין מן הנשואין בין מן הארוסין - נשבעת [שלא קיבלה כתובתה מבעלה] ומוכרת מקרקע בעלה ונפרעת כתבתה, בין בבית דין ממחין, בין שלא בבית דין ממחין; והוא שיהיו השלשה אנשים נאמנין ויודעין בשומת הקרקע. ואחריות המכר [אם נמצא שגזולה היתה] - על נכסי יתומים. אבל הגרופה לא תמכר אלא בבית דין ממחין. וכל המוכרת בבית דין, לא תמכר אלא בהכרזה [מכרז פומבי]; ובהלכות הלואה יתבאר משפט מכירת בית דין היאך היא. אבל המוכרת שלא בבית דין - אינה צריכה הכרזה, ואף על פי שהן שלשה נאמנין ויודעין השומא.

יד. אלמנה שמכרה קרקע בכתבתה בינה לבין עצמה [ללא נוכחות ג' אנשים] - אם מכרה שנה בשנה, מכרה קנים; ונשבעת שבועת אלמנה אחר שמכרה; והוא שמכרה לאחר, אבל אם שמה לעצמה - לא עשת כלום, ואפלו הכריזה.

טו. היתה כתבתה מאתים, ומכרה שנה מאה במאתים, או שנה מאתים במאה - נתקבלה כתבתה ואין לה כלום, וכלכד שתשבע שבועת אלמנה. היתה כתבתה מאה, ומכרה שנה מאה ודינר במאה - מכרה בטל. ואפלו אמרה: 'אני אחזיר את הדינר לירושין' - מכרה בטל.

טז. היתה כתבתה ארבע מאות זוז, ומכרה לזה במנה ולזה במנה ולזה במנה שנה בשנה, ולאחריון שנה מאה ודינר במאה - של אחריון בטל ושל כלם קנים.

יז. יש לאשה למכור כתבתה או לתנה במתנה. אם מת הבעל או גרשה - זכא הלז [הקונה] ויטל; ואם מתה היא בחיי בעלה או קדם שנשבעה [שלא קיבלה] - אין לו כלום.

יח. הרי שמכרה מקצת כתבתה, או משכנה מקצתה, או נתנה לאחר מקצתה - מוכרת מקרקע בעלה, ותגבה השאר בין בבית דין ממחין בין בשלשה נאמנין. ומוכרת לכתבתה אפלו בפעמים רבות, בין בבית דין, בין בשלשה נאמנין ויודעין שומת הקרקע.

יט. המוכרת כתבתה, בין לאחרים בין לבעלה - לא אבדה שאר תנאי כתבה; ואם היה לה בן זכר, יורש כנגד כתבתה הזאת שנמכרה מנכסי אביו יותר על חלקו בדין תנאי זה. אבל המוחלת כתבתה לבעלה, אבדה כל תנאי כתבתה, ואפלו מזונות אין לה עליו. ומוחלת כתבתה אינה צריכה קנין ולא עדים - כשאר המוחלין, שאינן צריכין עדים ולא קנין, אלא בדברים בלבד; והוא שיהיו דברים שהדעת סומכת עליהן, ולא יהיו דברי שחוק והתל ודברי תמה, אלא בדעת נכונה.

הלכות אישות פרק יח

א. אלמנה נזונה מנכסי יורשין כל זמן אלמנותה, עד שתטל כתבתה; ומשתתבע כתבתה בבית דין אין לה

אין לה אלא פרות אותו מקום בלבד, שהרי קצץ [קצב] לה מזונות.

יט. אלמנה שבאה לבית דין לתבע מזונות - יש מי שהורה שפוסקין לה מזונות ואין משביעין אותה; ואין ראוי לסמך על הוראה זו, מפני שנתחלף לו הדבר באשה שהלך בעלה למדינת הים. ורבתי הורו שאין לה מזונות מבית דין עד שתשבע, שהרי זו באה להפרע מנכסי יתומים, וכל הנפרע מנכסי יתומים אינו נפרע אלא בשבועה; ולזה דעתי נוטה, וכו' ראוי לדון.

כ. אלמנה שבאה לבית דין לתבע מזונות - משביעין אותה תחלה, ומוכרין בלא הכרזה, ונותנין לה מזונות; וכן יש לה למכר למזונות שלא בבית דין ממחין אלא בשלשה נאמניו, בלא הכרזה. וכן אם מכרה למזונות בינה לבין עצמה שוה בשוה, מכרה קנס; וכשיבאו היורשין להשביע אותה, נשבעת.

כא. וכמה מוכרין למזונות - כדי לזון מהם ששה חדשים או יתר על זה. ומוכרין על מנת שיהיה הלוקח נוטן לה מזון שלשים יום, וחוזרת ומוכרת פעם שניה לששה חדשים; וכן מוכרת לעולם, עד שישאר מן הנכסים כדי כתבתה, וגובה כתבתה מן השאר והולכת לה.

כב. אלמנה שפסקו לה בית דין מזונות - אין מחשבין עמה על מעשה ידיה [אם די לה במעשה ידיה], עד שיבאו היורשים ויתבעוה; אם מצאו לה מעשה ידיה, נוטלין אותה, ואם לאו, הולכין לדרך. ואני אומר שאם היו היורשים קטנים - בית דין מחשבין עמה [בדוקים אם נותנת רווחה ליתומים], ופוסקין לה [קובעים לה מכות רווח] מעשה ידיה בדרך שפוסקין לה מזונות.

כג. אלמנה שאין שטר כתבה יוצא מתחת ידה, אין לה מזונות - שמא מחלה כתבתה, או מכרה אותה, או משכנה אותה; ואף על פי שלא טען יורש, טוענין לו ואומרים לה: 'הביאי כתבתיך, והשבעי, וטלי מזונות' - אלא אם אין דרום לה כתב כתבה.

כד. האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים, ובאה ואמרה: 'מת בעלי' - רצת, נזונת כדין כל האלמנות, רצת, נוטלת כתבתה. אמרה: 'גרשני בעלי' - אינה נאמנת; ונזונת מנכסיו עד כדי כתבתה מכל פנים - שאם עדין היא אשתו, יש לה מזונות, ואם גרשה כשאמרה, יש לה כתבה, שהרי כתבתה בידיה; לפיכך נוטלת מזונות עד כדי כתבתה והולכת לה.

כה. האשה שהיה לה ספק גרושין ומת בעלה - אינה נזונת מנכסיו, שאין מוציאין מיד היורש מספק; אבל בחיי בעלה, יש לה מזונות עד שתתגרש גרושין גמורין.

כו. אלמנה עניה ששהת שתי שנים ולא תבעה מזונות, או עשירה ששהת שלש שנים ולא תבעה - אין לה מזונות בשנים שעברו, אלא משעה שתבעה; ואם שהת פחות מזה, אפלו ביום אחד - לא ותרה, אלא תובעת ונוטלת מזון אותן השנים שעברו.

ח. מציאת האלמנה ופרות נכסים שהכניסה לבעל - לעצמה, ואין ליורש בהם כלום.

ט. והנכסים עצמם שהם נדונייתה, נוטלת אותן בלא שבועה; ואין ליורשים בהן דין בעולם, אלא אם בן הותירו [התייקרו] בחיי הבעל והיו נכסי צאן ברזל שהמותר לבעל. ואם מתה האלמנה בלא שבועה - יורשיה יורשין נדונייתה, ואף על פי שהיא נכסי צאן ברזל; ואם היה בהם מותר, המותר ליורשי הבעל.

י. אלמנה שתפסה מטלטלין כדי שתזון מהן - בין שתפסה מחיים בין שתפסה אחר מותו, אפלו תפסה כבר וזהב - אין מוציאין מידה, אלא כותבין עליה בית דין מה שתפסה, ופוסקין לה מזונות ומחשבין עמה; והיא נזונת ממה שבידה עד שתמות, או עד שלא יהיו לה מזונות, ויגדלו היורשין את השאר.

יא. וכן אם תפסה מטלטלין בכתבתה מחיי בעלה ומת - גובה מהן; אבל אם תפסה אחרי מותו לכתבתה, אינה גובה מהן. אף על פי שתקנו הגאונים שתגבה הכתבה ותנאי הכתבה מן המטלטלין. ולפיכך תזון האלמנה מן המטלטלין אף על פי שלא תפסה.

יב. אם הניח בעלה מטלטלין ולא תפסה אותן - היורשין נוטלין אותן, והן מצלין [משלמים] לה מזונות. ואינה יכולה לעכב עליהן ולומר: 'יהיו המטלטלין מנחין בבית דין עד שאזון מהן, שמא יאבדו ולא יהיו לי מזונות'; ואפלו התנת עליו [על הבעל] בפרוש שתזון מן המטלטלין, אינה מעכבת. ובה דנין תמיד, בכל פתי דינין.

יג. אבל אם הניח קרקע, יכולה היא לעכב עליהן שלא ימכרו; ואם מכרו - אינה מוציאה מיד הלוקחות, שאין האשה והבנות נזונות אלא מנכסים בני חורין.

יד. הניח נשים רבות, אף על פי שגשגן זו אחר זו, נזונות בשוה, שאין דין קדימה במזונות.

טו. אלמנה שנפלה לפני יבם - בשלשה חדשים הראשונים נזונת משל בעל; אם הפר העבר, וכן אם הניחה מעברת - נזונת והולכת עד שתלד. ילדה בן של קימה - נזונת והולכת כל ימי אלמנותה בשאר הנשים. לא נמצאת מעברת אחר השלשה חדשים, או שהפילה - אינה נזונת לא משל בעל ולא משל יבם, אלא תובעת יבמה לכנס או לחליץ.

טז. תבעה יבמה או לחליץ, ועמד בדין וברח או שחלה, או שהיה היבם במדינת הים - הרי זו נזונת משל יבם בלא שבועה כלל.

יז. נפלה לפני יבם קטן - אין לה מזונות עד שיגדיל ויהיה כשאר היבמין.

יח. מי שיחד קרקע לאשתו בשעת מיתה למזונותיה ואמר: 'יהיה מקום פלוני למזונות' - הרי רבה לה מזונות. ואם היה שברו פחות ממזונות הראויין לה, נוטלת שאר נכסים; ואם היה שברו יותר מן הראוי לה, נוטלת הכל. אבל אם אמר לה: 'יהיה מקום פלוני למזונות', ושתקה -

כף יורשין בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה כְּתִבְתָּ אִמֶּן בְּתַנְאֵי זֶה [תקנות
בנים זכרים]; וְאִם נִשְׁאָר שֶׁם כָּלוּם, חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוָה.
וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּשְׁכַּבְעַ, בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה יוֹרְשִׁים כְּתִבְתָּ אִמֶּן
בְּלִבְדּוֹ, וְהִשְׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוָה.

ח. הִיָּה נִשְׁוִי שְׁתֵּי נָשִׁים, וְלוֹ מִהֶן בָּנִים, וְאַחֵר כֶּף
מִתּוֹ הַנָּשִׁים - אִם נִשְׁכַּעַו הַנָּשִׁים וְאַחֵר כֶּף מִתּוֹ - כָּל אֶחָד
וְאַחֵד יוֹרֵשׁ כְּתִבְתָּ אִמֶּן בִּירְשָׁה שֶׁל תּוֹרָה, לֹא בְּתַנְאֵי זֶה;
לְפִיכָּךְ אֵין מִשְׁגִּיחִין אִם יֵשׁ שֶׁם מוֹתֵר דִּינָר אוֹ אֵין שֶׁם,
וְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי הַשְּׁנִיָּה. וְאִם לֹא נִשְׁכַּעַו
- חוֹלְקִין הַבָּנִים הַכָּל בְּשָׁוָה, וְאֵין שֶׁם יִרְשֶׁת כְּתִבְתָּ, לְפִי
שְׁאִין לְאַלְמָנָה כְּתִבְתָּ עַד שֶׁתִּשְׁכַּבְעַ.

ט. אַחַת נִשְׁכַּעַו וְאַחַת לֹא נִשְׁכַּעַו - זֶה שֶׁנִּשְׁכַּעַו, בְּנִיָּה
יוֹרְשִׁין כְּתִבְתָּ תַּחֲלָה; וְהִשְׁאָר, חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוָה. וְכָל
הַיִּוֵּרֵשׁ כְּתִבְתָּ אִמֶּן שְׁמָתָה בְּחַיָּי אָבִיו, אִינוֹ טוֹרֵף מִנְּכָסִים
מִשְׁכַּעְבִּידִים [נכסים שנמכרו] אֲלָא מִבְּנֵי חוֹרֵין [נכסים שלא
נמכרו] כָּל הַיִּוֵּרֵשִׁין.

י. וּמִתַּנְאֵי כְּתִבְתָּ, שֶׁתִּהְיֶינָה הַבָּנוֹת נְזוּנוֹת מִנְּכָסֵי אָבִיהֶן
אַחֵר מִתּוֹ, עַד שֶׁיִּתְאַרְסוּ אוֹ עַד שֶׁיִּכָּבְרוּ; בְּגֵרָה הֵבֵת אָף
עַל פִּי שְׁלֹא נִתְאַרְסָה, אוֹ נִתְאַרְסָה אָף עַל פִּי שְׁלֹא בְּגֵרָה
- אֵין לָהּ מְזוּנוֹת. וְכֵת הַנְּזוּנוֹת מִנְּכָסֵי אָבִיהָ לְאַחֵר מִתּוֹ -
מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּמִצִּיאָתָה לְעַצְמָהּ, לֹא לְאַחִים.

יא. פּוֹסְקִין לְבֵת מְזוּנוֹת וְכִסּוֹת וּמִדּוֹר [דירה] מִנְּכָסֵי
אָבִיהָ, כְּדֶרֶךְ שְׁפוֹסְקִין לְאַלְמָנָה; וּמוֹכְרִין לְמִזוֹן הַבָּנוֹת
וְכִסּוֹתֵן בְּלֹא הַכְרֵזָה [מכירה פומבית לכל המרבה], כְּדֶרֶךְ
שְׁמוֹכְרִין לְמִזוֹן הָאֲלָמָנָה וְכִסּוֹתָהּ; אֲלָא שֶׁהָאִשָּׁה, פּוֹסְקִין
לָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ וְכַבּוֹד בְּעָלָהּ, וְלַבָּנוֹת פּוֹסְקִין לָהֶן דְּבַר
הַמַּסְפֵּק לָהֶן בְּלִבְדּוֹ; וְאֵין הַבָּנוֹת נִשְׁכַּעְעוֹת.

יב. אֵין הַבָּנִים יוֹרְשִׁין כְּתִבְתָּ אִמֶּן, וְלֹא הַבָּנוֹת נְזוּנוֹת
בְּתַנְאֵים אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּהְיֶה שֹׁטֵר כְּתִבְתָּ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם;
אֲבָל אִם אֵין שֶׁם שֹׁטֵר כְּתִבְתָּ - אֵין לָהֶם כָּלוּם, שְׁמָא
מִחֲלָה אִמֶּן כְּתִבְתָּהּ. וְאִם אֵין דְּרָכָם לְכַתֵּב כְּתִבְתָּ, יֵשׁ לָהֶם
כְּפִי הַתַּנְאִים.

יג. מִי שֶׁצָּוָה בְּשַׁעַת מִיתָתוֹ לְעָקֵר אֶחָד מִתַּנְאֵי כְּתִבְתָּ,
כְּגוֹן שֶׁאָמַר: 'אֵל יְהוֹנָנִי בְּנוֹתִי מִנְּכָסִי וְאֵל תִּזּוֹן אֲלֵמָנָתִי',
אוֹ 'אֵל יִירְשׁוּ בְּנֵי כְּתִבְתָּ אִמֶּן' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. נִתֵּן כָּל
נְכָסִי בְּמִתְנָה לְאַחֵרִים - הוֹאִיל וּמִתְנָת שְׂכִיב מֵרַע [אדם
חולה] אֵינָה קוֹנֶה אֲלָא לְאַחֵר מִיתָהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - הָרִי
הַמִּתְנָה וְחִיּוֹב הַנְּכָסִים בְּתַנְאִים אֵלּוּ בְּאֵין כְּאָחֵד; וְלְפִיכָּךְ
אֲלֵמָנָתוֹ וּבְנוֹתֵיהָ נְזוּנוֹת מִנְּכָסִיו, וּבְנֵי יוֹרְשִׁים כְּתִבְתָּ אִמֶּן
שְׁמָתָה בְּחַיָּי בְּעָלָהּ.

יד. בֵּת [של] הַמִּקְמָאָתָה [קסנה יתומה שהשיאוה ומיאנה
בנישואין] - הָרִי הִיא כְּשֶׁאֵר הַבָּנוֹת, וְיֵשׁ לָהּ מְזוּנוֹת. אֲבָל
בֵּת הַיִּבְמָה, וְכֵת הַשְּׁנִיָּה [ערוה מדרבנן], וְכֵת הָאֲרוּסָה, וְכֵת
הָאֲנוּסָה - אֵין לָהֶן מְזוּנוֹת אַחֵר מִיתָת אָבִיהֶן בְּתַנְאֵי זֶה;
אֲבָל בְּחַיָּי אָבִיהֶן, הוּא חֵיב בְּמְזוּנוֹתָן, כְּדִין שֶׁאֵר הַבָּנִים
וְהַבָּנוֹת בְּחַיָּי אָבִיהֶן.

טו. הַמֵּאָרֶס בֵּת הַנְּזוּנוֹת מִן הָאֲחִין, חֵיב בְּמְזוּנוֹתֶיהָ
מִשַּׁעַת הָאֲרוּסִין - שֶׁהָרִי אֵין לָהּ מְזוּנוֹת מֵאֲחִיהָ

כז. אֲלֵמָנָה שֶׁתִּכְבַּע מְזוּנוֹת מִן הַיִּוֵּרֵשִׁים - הֵם אוֹמְרִים:
'נִתְנָה', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'לֹא נִטְלָתִי' - כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשְׁאָת,
עַל הִיתוּמִים לְהִבְיָא רָאִיָּה, אוֹ תִּשְׁכַּעַו שְׁבוּעַת הַסֵּת
[מדרבנן] וְנִטְלָה; וּמִשְׁנִשְׁאָת, עֲלֶיהָ לְהִבְיָא רָאִיָּה, אוֹ יִשְׁכַּעַו
הַיִּוֵּרֵשִׁים שְׁבוּעַת הַסֵּת שֶׁנִּתְנָה לָהּ.

כח. דִּין תּוֹסֶפֶת כְּתִבְתָּ כְּדִין הָעֶקֶר. לְפִיכָּךְ אֲלֵמָנָה
שֶׁתִּכְבַּע, אוֹ מְכָרָה, אוֹ מִחֲלָה, אוֹ מִשְׁכַּנָּה תּוֹסֶפֶת כְּתִבְתָּהּ
עִם הָעֶקֶר - אֵין לָהּ מְזוּנוֹת; וְאִם תִּכְבַּע מִקְצָת, וְהִנִּיחָהּ
מִקְצָת - הָרִי זֶה כְּמִי שֶׁתִּכְבַּע מִקְצָת הָעֶקֶר וְהִנִּיחָהּ מִקְצָתָהּ.
וְכָל הַמּוֹכֶרֶת אוֹ הַמּוֹחֶלֶת סָתָם, מְכָרָה וּמִחֲלָה הַתּוֹסֶפֶת עִם
הָעֶקֶר - שְׁנֵינֵיהֶם 'כְּתִבְתָּ' שְׁמָם בְּכָל מְקוֹם.

הַלְכוֹת אִישׁוֹת פָּרָק יט

א. מִתַּנְאֵי הַכְּתִבְתָּה, שִׁיָּהִי בְּנֵי הַזְּכָרִים יוֹרְשִׁין כְּתִבְתָּ
אִמֶּן, וְנִדְוִינָתָה [נכסים מבית אביה] שֶׁהַכְּנִיסָה בְּתוֹרַת נְכָסֵי
צֶאֱן בְּרָזָל [שהיה באחריות הבעל, לרווח ולהפסד], וְאַחֵר
כֶּף חוֹלְקִין שְׁאֵר הִירְשָׁה עִם אָחִיהָ בְּשָׁוָה.

ב. בִּיצֵד? נִשָּׂא אִשָּׁה כְּתִבְתָּהּ וְנִדְוִינָתָה אֲלֶיהָ, וְיִלְדָה בֵּן
וּמֵתָה בְּחַיָּיו, וְאַחֵר כֶּף נִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת כְּתִבְתָּהּ וְנִדְוִינָתָהּ
מֵאִתָּם, וְיִלְדָה בֵּן וּמֵתָה בְּחַיָּיו, וְאַחֵר כֶּף מֵת הוּא, וְהָיִיתָ
אֲלֵפִים - בְּנֵי מִן הָרִאשׁוֹנָה יוֹרֵשׁ אֲלֶיהָ שֶׁבְּכִתְבָתָּ אִמֶּן, וּבְנֵי
מִן הַשְּׁנִיָּה יוֹרֵשׁ מֵאִתָּם שֶׁבְּכִתְבָתָּ אִמֶּן, וְהִשְׁאָר [ח' מאות
וז'] יוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בְּשָׁוָה. נִמְצָא בִּיד בֵּן הָרִאשׁוֹנָה אֲלֶיהָ
וְאַרְבַּע מֵאוֹת, וּבִיד בֵּן הַשְּׁנִיָּה שֵׁשׁ מֵאוֹת.

ג. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיִיתָ יוֹתֵר עַל כְּדֵי שְׁתִּי
הַכְּתִבּוֹת דִּינָר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר, כְּדֵי שִׁיחֲלָקוּ הַשְּׁאָר בְּשָׁוָה;
אֲבָל אִם לֹא הָיִיתָ יוֹתֵר דִּינָר, חוֹלְקִים הַכָּל בְּשָׁוָה: שְׁאִם
יִירְשׁוּ אֵלּוּ כְּתִבְתָּ אִמֶּן וְאֵלּוּ כְּתִבְתָּ אִמֶּן, וְלֹא יִשְׁאָר דִּינָר
אֶחָד לְחָלֵק אוֹתוֹ בֵּין הַיִּוֵּרֵשִׁים - נִמְצָא תַּנְאֵי זֶה מִבְּטָל
חֲלוּק יִרְשָׁה בֵּין הַבָּנִים בְּשָׁוָה, שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה.

ד. וְהוּא הָדִין לְמִי שֶׁנִּשָּׂא נָשִׁים רַבּוֹת, בֵּין בְּזוֹ אַחֵר זֶה
בֵּין בְּכַת אַחֶת, וּמִתּוֹ כָּל בְּחַיָּיו, וְלוֹ מִהֶן בָּנִים וְזָכָרִים, אִם
הִיָּה שֶׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתִבּוֹת דִּינָר - כָּל אֶחָד וְאַחֵד
יִוֵּרֵשׁ כְּתִבְתָּ אִמֶּן, וְהִשְׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוָה.

ה. אָמְרוּ הִיתוּמִים: 'הָרִי אֲנוּ מַעֲלִין [מוסיפים לגובה
הערוך] עַל נְכָסֵי אָבִינוּ יוֹתֵר, כְּדֵי שִׁיִּטְלוּ כְּתִבְתָּ אִמֶּן' - אֵין
שׁוֹמְעִין לָהֶן, אֲלָא שְׁמִין אֵת הַנְּכָסִים בְּבֵית דִּין בְּמָה הִי
שׁוֹיִן בְּשַׁעַת מִיתָת אָבִיהֶן; וְאָף עַל פִּי שֶׁנִּתְרַבּוּ אוֹ נִתְמַעֲטוּ
אַחֲרֵי מִיתָת אָבִיהֶן, קֹדֶם שֶׁיּוֹבֹאוּ לְחָלֵק - אֵין שְׁמִין אוֹתָם
אֲלָא כְּשַׁעַת מִיתָת אָבִיהֶן.

ו. הִיָּה שֶׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתִבּוֹת, אָף עַל פִּי שִׁישׁ
עָלָיו [על האב] שֹׁטֵר חוֹב כְּגֵד הִיתֵּר - אִינוֹ מַמַּעֵט, אֲלָא
כָּל אֶחָד מִהֶן יוֹרֵשׁ כְּתִבְתָּ אִמֶּן.

ז. מִי שֶׁהִיָּה נִשְׁוִי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמֵתָה אַחַת מִהֶן בְּחַיָּיו
וְאַחַת אַחֵר מִתּוֹ, וְלוֹ בָּנִים מִשְׁתִּיָּהֶן, אָף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיִיתָ
יֵתֵר עַל שְׁתֵּי הַכְּתִבּוֹת - אִם נִשְׁכַּעַו הַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת אֲלֵמָנָה
קֹדֶם שֶׁתּוֹמֹת, בְּנִיָּה קוֹדְמִים לִירֵשׁ כְּתִבְתָּהּ, מִכְּפִי שְׁאִינִם
יוֹרְשִׁים כְּתִבְתָּ אִמֶּן בְּתַנְאֵי זֶה, אֲלָא יִרְשָׁה שֶׁל תּוֹרָה. וְאַחֵר

ב. פרש על הפעל שאין לה כלום, ושיכניסנה ערמה - אין לה כלום; ולא יאמר הפעל: 'כשתבוא לביתי אכסנה', אלא מכסה, והיא בבית אביה.

ג. האב שמט והניח בת - אומדין דעתו כמה היה בלבו לתן לה לפרנסתה, ונותנין לה; ומנין יודעין אמדן דעתו? מרעיו ומידעיו, וממשאו ומתנו וכבודו. וכן אם השיא בת בחייו, אומדין בה [משערים לפי מה שנתן לה]. ואם לא יודע לבית דין אמדן דעתו [כמה היה נותן], נותנין לה מנכסיו עשור [מעשר] לפרנסתה.

ד. הניח בנות רבות - כל שתבוא להנשא, נותנין לה עשור הנכסים; ושל אחריה, עשור מה ששירה ראשונה; ושל אחריה, עשור מה ששירה שניה. ואם באו כלן להנשא כאחת - ראשונה נוטלת עשור, והשניה עשור מה ששירה ראשונה, והשלישית עשור מה ששירה שניה, וכן אפלו הן עשר; וחזרות וחולקות כל העשורים בשנה, ושאר הנכסים לאחים.

ה. עשור זה שהוא לפרנסה, אינו מתנאי כתבה; לפיכך אפלו לתקנת אחרונים, אינו נטל אלא מן הקרקע. ויש לה לגבות עשור זה משכירות [דמי שכירות] הקרקע; ואם רצו האחים לתן לה מעות כנגד עשור הקרקע, נותנין.

ו. הבת בעשור זה כבעל חוב של אחין; לפיכך נוטלת אותו מן הבינונית בלא שבועה. ואם מתו האחים, נוטלת אותו מבניהם מן הזבוירית ובשבועה - שהרי היא נפרעת מנכסי יתומים, והבא לפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא מן הזבוירית ובשבועה, כמו שיתבאר בהלכות הלואה.

ז. והאחים שמכרו או משכנו קרקע אביהם - הבת טורפת [גובה] מן הלקוחות פרנסתה, כדרך שטורפין כל בעלי חובות מן הלקוחות, כמו שיתבאר בהלכות הלואה.

ח. מי שהשיא בנות גדולות, ונשארו קטנות, ומת בלא בן - אין נוטלין פרנסה לקטנות ואחר כך חולקות את הנכסים, אלא חולקות את הנכסים בשנה.

ט. מי שמט והניח שתי בנות וכן, וקדמה ראשונה ונטלה עשור נכסים, ולא הספיקה השניה לגבות עד שמט הבן, ונפלו כל הנכסים לשתייהן - אין השניה נוטלת עשור, אלא חולקות בשנה; וזכת ראשונה, בעשור שלה.

י. מי שצוה בשעת מיתה: 'אל תפרנסו בנותי מנכסי' - שומעין לו, שאין זה מתנאי כתבה.

יא. מי שמט והניח אלמנה ובת, כבר בארנו שמוזנות האלמנה קודמין למוזנות הבת. וכן אם נשאת הבת - אינה נוטלת עשור נכסים, מפני מוזנות האלמנה; ואפלו מתה הבת אחר שנשאת, אין הפעל יורש פרנסה הראויה להנתן לה, שהרי הנכסים כלן בחזקת האלמנה שתהא נזונה מהן.

יב. קטנה יתומה שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה, ונתנו לה מאה או חמשים וזו - יכולה היא משתדל להוציא מהן פרנסה הראויה לה, או באמדן דעת האב או עשור הקרקעות, ואפלו לא היו האחים ונין אותה, ואף על פי שלא מחת בשעת נשואין, מפני שהקטנה אינה בת מחאה.

משנתארכה, ואינה בוגרת כדי שתזון עצמה אלא קטנה או נערה, ואין אדם רוצה שתתבזה ארוסתו ותלך ותשאל על הפתחים.

טז. נשאת הבת, ומאנה או נתגרשה או נתאלמנה, אפלו היא שומרת נכס [ממתינה לייבום], הואיל ותורה לבית אביה ועדין לא בגרה - הרי זו נזונה מנכסי אביה עד שתבגר או עד שתתארכ.

יז. מי שמט והניח בנים ובנות - יירשו הבנים כל הנכסים, והן ונין את אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארכו. כמה דברים אמורים? בשהניח נכסים שאפשר שיוזנו מהן הבנים והבנות כאחד, עד שיבגרו הבנות; ואילו הן הנקראין 'נכסים מרבין'. אבל אם אין בנכסים שהניח אלא פחות מזה - מוציאין מהן מוזנות לבנות עד שיבגרו, ונותנין השאר לבנים; ואם אין שם אלא כדי מזון הבנות בלבד - הבנות נזונות מהן עד שיבגרו או עד שיתארכו, והבנים ישאלו על הפתחים.

יח. כמה דברים אמורים? בשהניח קרקע. אבל אם הניח מטלטלין - הואיל ובתקנת הגאונים הוא שיוזנו הבנות מן המטלטלין, הרי הבנים והבנות נזונות כאחת מן הנכסים האלו המועטין; שלא תקנו להן במטלטלין אלא שיהיו בבנים. וכנה הורו הגאונים.

יט. הניח קרקע, והיו הנכסים מרבין, ונתמעטו אחר בן - כבר זכר בהן יורשים; היו מועטין בשעת מיתה, ונתרבו אחר בן - הבנים יורשין אותן. ואפלו לא נתרבו, אם קדמו הבנים ומכרו נכסים מועטין, מכרן קנים.

כ. היו הנכסים מרבין, ויש עליו [על המת] חוב, או שהתנה עם אשתו שיוזן את בתה - אין החוב ולא מוזנות בת אשתו ממועטין בנכסים; אלא יירשו הבנים הכל, ויתנו לבעל חוב חובו, ויוזנו בת אשת אביהם עד זמן שפסק, ויוזנו אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארכו מתחת ידיהם.

כא. הניח אלמנה, ובת ממנה או מאשה אחרת, ואין בנכסים כדי שיוזנו שתייהן - האלמנה נזונה, והבת תשאל על הפתחים. וכן אני אומר, שמוזנות הבת קודמין לירשת הבן כתבת אמו שמתה בחייו אביו, ואף על פי ששניהם מתנאי כתבה; קל וחמר הדברים: ומה אם נדחית ירשה של תורה מפני מוזנות הבת, לא תדחה ירשת הפתחה שהיא תנאי בית דין מפני מוזנות הבת?!

כב. מי שמט והניח בנות גדולות וקטנות, ולא הניח בן - אין אומרים: 'יוזנו הבנות הקטנות עד שיבגרו ויחלקו שאר הנכסים בשנה', אלא כלן חולקות בשנה.

שבת קודש

הלכות אישות פרק כ

א. צווי חכמים שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו, כדי שתנשא בו; וזה הוא הנקרא 'פרנסה'. המשאי את בתו סתם, לא יפחות מפקסות שפוסקין לאשת עני שבגדאל, כמו שבארנו. כמה דברים אמורים? בשהיה האב עני; אבל אם היה עשיר, הרי זה ראוי לתן לה כפי עשרו.

- יושבת ברחים ומשמרת [מנחה] את הקמח, ואצה [מזרזרת] בטוחנת, או מחמרת [מנהיגה] אחר הבקמה [המסובבת], כדי שלא יבטלו הרחים; ואם היה דרכן לטחן ברחים של יד, טוחנת.

ו. במה דברים אמורים? בעניים; אבל אם הכניסה לו שפחה אחת, או נכסים שראויין לקנות מהן שפחה אחת, או שהיתה לו שפחה אחת, או שהיה לו ממון כדי לקנות שפחה אחת - אינה מטחנת, ולא אופה, ולא מכבסת, ולא נותנת תבן לפני בהמתו. הכניסה לו שתי שפחות, או נכסים הראויין לקנות מהן שתי שפחות, או שהיו לו שתי שפחות, או שהיה ראוי לקנות שתי שפחות - אינה מבשלת, ואינה מניקה את בנה, אלא נותנת אותו לשפחה להניק.

ז. נמצאו כל המלאכות שכל אשה עושה אותן לבעלה, חמש מלאכות: טווה, ורוחצת פניו ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת את המטה, ועומדת לשמש בפניו; והמלאכות שמקצת הנשים עושות אותן ומקצתן אינן עושות, שש מלאכות: מטחנת, ואופה, ומבשלת, ומכבסת, ומניקה, ונותנת תבן לפני בהמתו.

ח. כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה, חוץ ממוזגת הכוס והצעת המטה בפניו והרחצת פניו ידיו ורגליו; וגוזה משום הרהור, שמא יבוא לבעל לפיכך מצעת מטות כשהיא נדה שלא בפניו, ומוזגת הכוס ואינה נותנת אותו בידו כדרךה תמיד, אלא מנחת אותו על הפלי או על הארץ, והוא נוטלו.

ט. האשה ששברה בלים בעת שעשתה {מלאכותיה} מלאכותיה בתוך ביתה - פטורה; ואין זה מן הדין, אלא תקנה, שאם אין אתה אומר כן, אין שלום בתוך הבית לעולם, אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרב המלאכות, ונמצאת קטטה ביניהן.

י. כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת לעשותן - כופין אותה ועושה, ואפילו בשוט. טען הוא שאינה עושה, והיא אומרת שאינה נמנעת מלעשות - מושיבין אשה ביניהן או שכנים; ודבר זה, כמו שזכרנו הדגן שאפשר בדבר.

יא. האשה, כל זמן שהיא מניקה - פוחתין לה ממעשה ידיה, ומוסיפין לה במזונותיה זין ודברים שפין לחלב. פסקו לה מזונות הראויות לה, והרי היא מתאנה לאכל יותר, או לאכל מאכלות אחרות, מפני חלי תאנה שיש לה בבטנה - הרי זו אוכלת משלה [על חשבונה] כל מה שתרכיב; ואין הפעל יכול לעכב ולומר, שאם תאכל יותר מדי, או תאכל מאכל רע, ימות הולד - מפני שצער גופה קודם.

יב. ילדה תאומים, אין כופין אותה להניק שניהן, אלא מניקה אחד, ושוכר הפעל מניקה לשני; הרי שרצת האשה להניק בן חברתה עם בנה, הפעל מעכב ואינו מניחה אלא להניק בנו בלבד.

יג. נדרה שלא להניק את בנה - כופה ומניקתו עד שיהיה בן עשרים וארבעה חדש, אחד הזכר ואחד הנקבה. היא אומרת: 'אני אניק את בני', והוא אינו רוצה שתניק

יג. נשאת הבת אחר שגדלה, בין נצרה בין בוגרת, ולא תבדע פרנסתה - אבדה פרנסתה; ואם מחת בעת נשואיה, הרי זו מוציאה את הראוי לה כל זמן שתרכזה. בגרה ועודה בבית אביה, בין שבגרה אחר מותו בין שהניחה בוגרת - אם פסקו האחין מזונותיה, שהרי אין לה מזונות כמו שבארנו, ושתקה ולא תבדע פרנסתה - אבדה פרנסתה; ואם מחת, לא אבדה פרנסתה. לא פסקו האחים מזונותיה, וזנו אותה בבגר [בבגרותה], אף על פי שלא מחת, לא אבדה פרנסתה כל זמן שהן זנין אותה; שיש לה לטעון, מפני שהן זנין אותה, אף על פי שאינן חביבין, והיא צדין לא נשאת, מפני זה לא תבדע פרנסתה.

יד. מי שצוה לתן לבתו כך וכך מעות לפרנסתה לקח בהן קרקע, בין שהיה שכיב מרע [חולה] בין שהיה בריא, ומת, והרי המעות ביד השליש [אדם שלישי הנאמן על שניהם], ואמרה הבת: 'יתנו אותן לבעלי, כל מה שירצה יעשה בהן' - אם היתה גדולה ונשאת, הרשות בידה; ואם צדין מאנסת היא, יעשה השליש מה שהשלים בידו; ואם צדין קטנה היא, אפילו נשאת - אין שומעין לה, אלא יעשה השליש כמו שצוהו האב.

הלכות אישות פרק כא

א. מציאת האשה ומעשה ידיה, לבעלה. ומה היא עושה לו? הכל כמנהג המדינה: מקום שדרכן לארג אורגת, לרקם [צורות יפות על אריג] רוקמת, לטוות צמר או פשתן טווה. ואם היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו, אינו כופה [כופה אותה] אלא לטוות בצמר בלבד; שהפשתן מוזק את הפה ואת השפתיים, והטווי היא המלאכה המיוחדת לנשים, שנאמר: "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו".

ב. דחקה עצמה [התאמצה] ועשתה יותר מן הראוי לה - המותר לבעל. היה לה ולו ממון הרבה, אפילו היה להם כמה שפחות - אינה יושבת להבטלה בלא מלאכה כלל, שהבטלה מביאה לידי זמה; אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום כלל, אלא לפי רב הממון ממעטת במלאכה.

ג. והמדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה כלל - יוציא ויתן כתובה, שהבטלה מביאה לידי זמה. וכן כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת לו את המטה, ועומדת ומשמשת בפניו בעלה, כגון שתתן לו מים או כלי או תטל מלפניו, וכיוצא בדברים אלו; אבל אינה עומדת ומשמשת בפני אביו או בפני בנו. ומלאכות אלו, עושה אותן היא בעצמה; ואפילו היי להן כמה שפחות, אין עושה מלאכות אלו לבעל אשתו.

ה. יש מלאכות אחרות שהאשה עושה אותן לבעלה בזמן שהן עניים, ואלו הן: אופה את הפת בתנור; ועזרה תקן שתהיה אשה משפמת ואופה כדי שתהיה הפת מצויה לעניים; ומבשלת את התבשילין, ומכבסת בגדים, ומניקה את בנה, ונותנת תבן לפני בהמתו [שהיא לרכיבה] אבל לא לפני בקרו [העומדת לחרישה], ומטחנת. ביצר מטחנת?

שְׁלֵשִׁין עוֹבְרֵי דְרָכִים בְּפֻנְדֵק אֶחָד - הוֹאִיל וְהָאֵב אוֹ שְׁלוּחֵיו עִמָּה וְעָדִין לֹא נִתְיַחַד עִמָּה לְשֵׁם נִשְׁוֹאִין, אִם מִתָּה יִירָשְׁנָה אֲבִיהָ, וְאִם עַל פִּי שְׁכִתְבָתָּהּ בְּבֵית בַּעֲלָהּ.

ג. וְכֵן אִם הִיָּתָה בּוֹגֶרֶת אוֹ יִתּוּמָה אוֹ אֶלְמָנָה, וְהִלָּכָה הִיא בַּעֲצָמָה מִבֵּית אֲבִיהָ לְבֵית בַּעֲלָהּ, וְאִין עִמָּה לֹא בַּעַל וְלֹא שְׁלוּחֵיו, וּמִתָּה בְּדֶרֶךְ - אִין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָהּ.

ד. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁהִיא אֶסְנֶרָה לוֹ - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ [חַלִּים] בָּהּ קְדוּשִׁין - אִם מִתָּה תַּחְתִּיו, יִירָשְׁנָה; וְכֵן הַנּוֹשֵׂא אֶת הַקְטָנָה, אִם עַל פִּי שְׁאִין קְדוּשִׁיהָ קְדוּשִׁין גְּמוּרִין - אִם מִתָּה תַּחְתִּיו יִירָשְׁנָה. אֲבָל הַפֶּקֶחַ שֶׁנִּשָּׂא חֲרֻשָּׁת - אִם מִתָּה לֹא יִירָשְׁנָה. וְהַחֲרָשׁ שֶׁנִּשָּׂא פֶקֶחַת וּמִתָּה - יִירָשְׁנָה; שֶׁהָרִי הִיא בַּת דַּעַת, וְלִדְעָתָה נִשְׂאָת, וְזָכָתָה לוֹ מִמּוֹנָה.

ה. קְטָנָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְדַעַת אֲבִיהָ, וְנִשְׂאָת שְׂלֵא לְדַעַת אֲבִיהָ, בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שְׂלֵא בְּפָנָיו - יָכוֹל הָאֵב לִמְחֹת, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; וְאֶפְלוּ שְׂתַק הָאֵב - אִם מִתָּה אִין הַבַּעַל יוֹרֵשָׁה, אֲלֵא אִם בֵּן רָצָה הָאֵב בְּנִשְׁוֹאִיהָ.

ו. הוֹרֵי הַגָּאוֹנִים, שֶׁהָאִשָּׁה שִׁחֲלָתָה, וּבִקְשָׁה מִבַּעֲלָהּ שִׁיגְרָשְׁנָה וְנִתְצָא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִי שְׂלֵא יִירָשְׁנָה - אִין שׁוֹמְעִין לָהּ; וְאֶפְלוּ אֶמְרָה: 'אֲנִי שׁוֹנְאָה אוֹתוֹ וְאֲנִי רוֹצָה לַעֲמֹד עִמּוֹ' - אִין שׁוֹמְעִין לָהּ, וְאִין דִּנִּין לָהּ דִּין מוֹרְדָת.

וְדִין יָפָה הוּא זֶה.

ז. כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, בֵּין נְכָסֵי צֶאֱן בְּרִזָּל [נְכָסִים שְׁבִיחוֹתֵיהֶם הַבַּעַל] בֵּין נְכָסֵי מְלוֹג [שְׂאִינָן בְּאֲחֵרוֹתָן] - הַבַּעַל אוֹכֵל כָּל פְּרוֹתֶיהֶן בְּחִיָּה; וְאִם מִתָּה בְּחִיָּה בַּעֲלָהּ, יוֹרֵשׁ בַּעֲלָהּ הַכֹּל. לְפִיכָף אִם מְכָרָה הָאִשָּׁה נְכָסֵי מְלוֹג אַחֵר שֶׁנִּשְׂאָת, אִם עַל פִּי שְׂאִיתָן הַנְּכָסִים נָפְלוּ לָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאַרְס - הַבַּעַל מוֹצִיא הַפְּרוֹת מִיַּד הַלְקוּחוֹת כָּל יְמֵי חַיָּיהָ, אֲבָל לֹא גוֹף הַקְּרָקַע, שְׁאִין לוֹ כָּלוּם בְּגוֹף נְכָסֵי מְלוֹג עַד שִׁתְּמוּת. מִתָּה בְּחִיָּיו, מוֹצִיא הַגּוֹף מִיַּד הַלְקוּחוֹת בְּלֹא דְמַיִם. וְאִם הַדְּמַיִם שֶׁלְקָחָה מִן הַלְקוּחוֹת קִזְמִין בַּעֲצָמָן, מִחֲזוּרִין לְלִקְחוֹתָן, וְאִינוּ יָכוֹל לוֹמַר 'שְׂמָא מִצִּיאָה הֵן'.

ח. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּנְכָסִים הִידוּעִין לְבַעַל; אֲבָל אִם נָפְלוּ לָהּ נְכָסִים בְּמִדְּיָה אַחֲרָת, וְלֹא יָדַע בְּהֵן הַבַּעַל, וּמְכָרָה אוֹתָן - מְכָרָה קַיָּם. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁמְכָרָה קֹדֶם הַנִּשְׁוֹאִין, מְכָרָה קַיָּם, שְׁאִין לְבַעַל בְּנְכָסֵי אֲרוּסָתוֹ כָּלוּם עַד שִׁיכְנוּס.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁתִּכְתְּבָה כָּל נְכָסֶיהָ לְאַחֵר, בֵּין רְחוֹק בֵּין קְרוֹב [מִשְׁפָּחוּתִית], קֹדֶם שֶׁתִּנְשָׂא - אִם עַל פִּי שְׂאִם נִתְגַּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמָנָה תִּבְטֹל הַמִּתְנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִתְנָה, אִין הַבַּעַל אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהֶן; וְאִם מִתָּה, אִינוּ יוֹרֵשִׁין - שֶׁהָרִי נִתְנָה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁתִּנְשָׂא. וּבְשִׁתְּמוּת בְּחִיָּה בַּעֲלָהּ, יִקְנֶה מִקְבֹּל מִתְנָה מִתְנָתוֹ קִנְיָן גְּמוּר. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא אֶפְלוּ נִתְנָה מִקְרָצַת נְכָסִיהָ אוֹ כָּלָן קֹדֶם נִשְׁוֹאִיהָ, וְכִתְבָּהּ לְמִקְבֹּל: 'קָנָה מִהֵיּוֹם וְלִכְשֶׁאֲרָצָה' [אִם אֲרָצָה], שֶׁהָרִי לֹא קָנָה קִנְיָן גְּמוּר עַד שֶׁתִּרְצָה - אִין הַבַּעַל אוֹכֵל פְּרוֹת אוֹתָהּ מִתְנָה, וְאִם מִתָּה אִינוּ יוֹרֵשָׁה.

י. שׁוֹמֶרֶת יָכֵם [מִמְחִינָה לִיבּוּס; בֵּין מוֹת בַּעֲלָהּ לִיבּוּס], יֵשׁ לָהּ לְמַכּוֹר וְלִתֵּן בְּנְכָסִים שֶׁנָּפְלוּ לָהּ כִּשְׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָכֵם; וְאִין לִיבָם פְּרוֹת, וְאֶפְלוּ בְּנְכָסֵי צֶאֱן בְּרִזָּל שֶׁהִכְנִיסָה

אִשְׁתּוֹ, כְּדִי שְׂלֹא תִתְנַגֵּל - אִם עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּמָה שְׁפָחוֹת, שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁצָּעַר הוּא לָהּ לְפָרֶשׁ מִבְּנָהּ.

יד. הִיָּתָה עֲנִיָּה שֶׁהִיא חִיבָת לְהֵנִיק, וְהִיָּה הוּא עֲשִׂיר שְׂרָאִי שְׂלֵא תֵנִיק אִשְׁתּוֹ - אִם עַל פִּי שְׁאִין לוֹ שְׁפָחוֹת, אִם לֹא רָצָת לְהֵנִיק, שׁוֹכֵר מִנִּיקָה אוֹ קוֹנָה שְׁפָחָה; מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעֲלָהּ [לְחִיּוֹת בְּרִמּוֹת עֲשִׂירוֹתוֹ], וְאִינָה יוֹרְדָת.

טו. הִיא אוֹמֶרֶת: 'רָאוּי הוּא לְשַׁכַּר אוֹ לְקַנּוֹת שְׁפָחָה', וְהוּא אוֹמֵר: 'אִינִי רָאוּי' - עֲלֶיהָ לְהִבְיֹא רָאִיָּה, וְאִין כָּאֵן מְקוֹם לְשִׁבּוּעָה.

טז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּרְשָׁה, אִין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהֵנִיק - אֲלֵא אִם רָצָת, נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָה וּמִנִּיקָתוֹ, וְאִם לֹא רָצָת, נוֹתֵן לָהּ אֶת בְּנוֹ וְהוּא מְטַפֵּל בּוֹ. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? שְׂלֵא הִנִּיקָה אוֹתוֹ עַד שֶׁהִפְרִיָּה [הַתּוֹרֵג אֶלֶיהָ]. אֲבָל אִם הִפְרִיָּה [הַתִּינוּק] הַתּוֹרֵג אֶלֶיהָ וְאִינוּ רוֹצֶה לִּינוּק מֵאַחֲרָתוֹ, וְאֶפְלוּ הִיָּה סוּמָה - אִין מְפָרִישִׁין אוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, מִפְּנֵי סְכָנַת הַיֶּלֶד, אֲלֵא כּוֹפִין אוֹתָהּ, וּמִנִּיקָה אוֹתוֹ בְּשִׁכָּר עַד עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשׁ.

יז. הַגְּרוּשָׁה - אִין לָהּ מְזוֹנוֹת, אִם עַל פִּי שֶׁהִיא מִנִּיקָה אֶת בְּנוֹ; אֲבָל נוֹתֵן לָהּ יוֹתֵר עַל שְׂכָרָהּ, דְּכָרִים שֶׁהִקְטִין צָרִיף לָהּ מִכְסוֹת וּמֵאֲכָל וּמִשְׁקָה וְסִיכָה וְכִיּוּצָא בָּהּ. אֲבָל הַמַּעֲבָרָת, אִין לָהּ כָּלוּם. שְׁלֵמוֹ חֲדָשִׁיו [כ"ד חֲדָשֵׁי הַנִּקְחָה] וּגְמֻלָתוֹ [מִהַנְקָה], אִם רָצָת הַמְגַרְשָׁת שֶׁהִיָּה בְּנָה אֲצֻלָּה - אִין מְפָרִישִׁין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן שָׁשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת, אֲלֵא כּוֹפִין אֶת אֲבִיו וְנוֹתֵן לוֹ מְזוֹנוֹת וְהוּא אֲצֻל אִמּוֹ. וְאַחֵר שָׁשׁ שָׁנִים יֵשׁ לָאֵב לוֹמַר: 'אִם הוּא אֲצֻלִּי אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת, וְאִם הוּא אֲצֻל אִמּוֹ אִינוּ נוֹתֵן לוֹ כָּלוּם'. וְהַבַּת אֲצֻל אִמָּה לְעוֹלָם, וְאֶפְלוּ לְאַחֵר שָׁשׁ.

יח. בִּיצֵד? הִיָּה הָאֵב רָאוּי לְצַדָּקָה - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לוֹ בַּעַל כְּרָחוֹ, וְזִנְיָן אוֹתָהּ וְהִיא אֲצֻל אִמָּה. וְאֶפְלוּ נִשְׂאָת הָאֵם לְאַחֵר - בַּתָּהּ אֲצֻלָּה, וְאֲבִיהָ זֵן אוֹתָהּ מִשּׁוֹם צַדָּקָה עַד שִׁמּוּת הָאֵב; וְתוֹזֵן מִנְכָּסֵי אַחֵר מוֹתוֹ בְּתַנְאֵי כְּתֻבָּה, וְהִיא אֲצֻל אִמָּה. וְאִם לֹא רָצָת הָאֵם שֶׁיִּהְיֶה בְּנִיָּה אֲצֻלָּה אַחֵר שֶׁגִּמְלָתוֹ, אֶחָד זָכָרִים וְאֶחָד נְקִבּוֹת - הַרְשוֹת בְּיָדָהּ, וְנוֹתֵן אוֹתָן לְאֲבִיהָ, אוֹ מִשְׁלָכָת אוֹתָן לְקָהֵל אִם אִין לָהּ אֵב, וְהֵם מְטַפְּלִין בָּהֶן.

הִלְכוֹת אִישׁוֹת פָּרָק כב

א. הַבַּעַל קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֵשֶׁת אִשְׁתּוֹ. וּמֵאִמָּתִי יִזְכָּה בִּירֵשֶׁתָּהּ? מִשְׁתַּצָּא מִרְשׁוֹת הָאֵב; וְאִם עַל פִּי שֶׁעָדִין לֹא נִכְנסָה לְחַפָּה, הוֹאִיל וְנִשְׁעִשִׁית בִּרְשׁוֹת בַּעֲלָהּ, יִירָשְׁנָה.

ב. בִּיצֵד? הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַרְסָה וּמִסְרָה אֲבִיהָ לְבַעֲלָהּ אוֹ לְשְׁלוּחֵי בַּעֲלָהּ, אוֹ מִסְרָה לְשְׁלוּחֵי הָאֵב לְבַעֲלָהּ אוֹ לְשְׁלוּחֵי בַּעֲלָהּ, וּמִתָּה בְּדֶרֶךְ קֹדֶם שֶׁתִּכְתְּבֶנּוּ לְחַפָּה - אִם עַל פִּי שְׁכִתְבָתָּהּ [נְדוּוֹתִיתָה] עָדִין בְּבֵית אֲבִיהָ, בַּעֲלָהּ יוֹרֵשָׁה; וְכֵן אִם הִלָּךְ הָאֵב אוֹ שְׁלוּחֵי הָאֵב עִם הַבַּעַל, וְנִכְנָס עִמָּה בַּעֲלָהּ בְּדֶרֶךְ לְחָצֵר וְנִתְיַחַד עִמָּה שֵׁם לְשֵׁם נִשְׁוֹאִין, וּמִתָּה - הָרִי זֶה יִירָשְׁנָה בַּעֲלָהּ. אֲבָל אִם עָדִין הָאֵב עִם הַבַּעַל לְהוֹלִיכָהּ לְבֵית בַּעֲלָהּ, אוֹ שֶׁהִלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאֵב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל אוֹ עִם הַבַּעַל, וְאֶפְלוּ נִכְנָס הַבַּעַל עִמָּה לְחָצֵר לְלוֹן בְּדֶרֶךְ

כ. בעל שִׁמְכָר קָרַקַע לְפָרוֹת [בתנאי שרק הפירות יהיו לקונה] - לא עֲשֶׂה כְלוּם, מִפְּנֵי שֶׁלֹא הִתְקִינוּ פְּרוֹת לֹאִישׁ אֶלָּא כְּדִי לְהַרְוִית בְּהוֹצָאת הַבֵּית [להרבות אוכל וכלי בית]; לְפִיכָךְ אִם מָכַר לְפָרוֹת, וְלָקַח אוֹתָן הַמְּעוֹת לַעֲשׂוֹת בָּהֶן סְחוּרָה - שׁוֹמְעִין לוֹ.

כא. הָיָה לְאִשָּׁה כֶּסֶּפִּים - אִם נָכְסִי צָאן בְּרִזָּל הֵן, הָרִי זֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶן; וְאִם נָכְסִי מְלוּג הֵן - בֵּין שֶׁהִכְנִיסָה אוֹתָן לוֹ, בֵּין שֶׁנָּפְלוּ לָהּ בִּירֶשָׁה, אוֹ נָתַנוּ לָהּ בְּמִתְנָה, אוֹ נָפְלוּ לָהּ מִשְׁלָטְלִין, אוֹ נָתַנוּ לָהּ - הָרִי אֵלָּו יִמְכְּרוּ, וְיִלָּקַח בְּכָל קָרַקַע, וְהוּא אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהֶן.

כב. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלוּ בָּהּ אַחֲרֶיהָ - כָּל הַמְּעוֹת הָרְאוּיוֹת לַתֵּת לָהּ, יִלָּקַח בָּהֶן קָרַקַע, וְהַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהֶן, כְּמוֹ שִׁיתַּבָּאָר בְּהַלְכוֹת חוֹבֵל.

כג. נָפְלוּ לָהּ עֲבָדִים - אִף עַל פִּי שֶׁהֵן זִקְנִים הָרִי אֵלָּו לֹא יִמְכְּרוּ, מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אֲבִיהָ [ששם אביה עליהם]. וְנָפְלוּ לָהּ זִיתִּים וְגִפְנִים, וְלֹא הָיָה לָהּ כֶּגוֹף הַקָּרַקַע שֶׁהִאֲלִינוֹת בָּהּ כְלוּם - אִם עוֹשִׂין כְּדִי טְפוֹלָן [מכניסים דמי הוצאתם] לֹא יִמְכְּרוּ, מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אֲבִיהָ; וְאִם לֹא - הָרִי אֵלָּו יִמְכְּרוּ לַעֲצִים, וְיִלָּקַח בָּהֶן קָרַקַע, וְהוּא אוֹכֵל פְּרוֹת.

כד. נָפְלוּ לָהּ פְּרוֹת מִחֻבְרִין לְקָרַקַע - הָרִי אֵלָּו שֶׁל בְּעַל; תְּלוּשִׁין מִן הַקָּרַקַע - שֶׁלָּהּ, וְיִמְכְּרוּ וְיִלָּקַח בָּהֶן קָרַקַע, וְהוּא אוֹכֵל פְּרוֹת. אֲבָל הַמְּגִרָשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְהָיָה לָהּ פְּרוֹת מִחֻבְרִין לְקָרַקַע בְּשַׁעַת גְּרוּשִׁין - הָרִי אֵלָּו שֶׁלָּהּ; וְאִם הָיָה תְּלוּשִׁין - הָרִי אֵלָּו שֶׁלוֹ.

כה. עֲבָדֵי נָכְסִי מְלוּג, וּבִהְמַת נָכְסִי מְלוּג - הַבְּעֵל חֵיב בְּמִזְוֹנוֹתֶיהֶן וּבְכָל צְרִיכָתָן; וְהֵם עוֹשִׂין לוֹ, וְהוּא אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהֶם. לְפִיכָךְ וְלֹד שֶׁפָּחַת מְלוּג וְוֹלַד בְּהִמַּת מְלוּג, לַבְּעֵל; וְאִם גֵּרֶשׁ, וְרָצָה הָאִשָּׁה לַתֵּן דָּמִים וְלִטֹּל וְלֹד הַשִּׁפְחָה מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אֲבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ.

כו. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כְלוֹים אוֹ שְׁתֵּי שִׁפְחוֹת בְּתוֹרַת נָכְסִי צָאן בְּרִזָּל, וְשָׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בְּאַלְף זוּז, וְהוֹקִירוּ וְעָמְדוּ בְּאַלְפִים, וְגִרָשָׁה - נוֹטְלָת אֶחָד בְּאַלְף שֶׁלָּהּ; וְהַשְׁנִי - אִם רָצָה שִׁתֵּן דָּמִי וְתִטֹּל מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אֲבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ.

כז. הַנוֹתֵן מִתְנָה לְאִשְׁתּוֹ - בֵּין שֶׁנָּתַן לָהּ קָרַקַע, בֵּין שֶׁנָּתַן לָהּ מְעוֹת וְלָקַחָהּ בָּהֶן קָרַקַע - אֵין לַבְּעֵל פְּרוֹת בְּמִתְנָה זוֹ; וְכֵן הַנוֹתֵן מִתְנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁלֹא יִהְיֶה הַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהָ, אֶלָּא יִהְיֶה פְּרוֹתֶיהָ לְאִשָּׁה לְמָה שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹת מִתְנָה זוֹ. וְכֵן הַמוֹכֵר כְּתֻבָּתָה בְּטוֹבַת הַנִּיָּה [במחיר זול] - אוֹתָן הַדָּמִים לְאִשָּׁה, וְאֵין הַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהָ.

כח. וְלֹד בְּהִמַּת מְלוּג שֶׁנִּגְנַב, וְנִמְצָא הַגִּנָּב וְשִׁלְם שְׁנִים - הַכֹּפֵּל לְאִשָּׁה, שְׁאִין זֶה פָּרִי שֶׁתִּקְנוּ לוֹ חֲכָמִים. הַחוֹבֵל בְּאִשְׁתּוֹ - כָּל הַנִּזֵּק וְהַצָּר וְהַבִּשְׁת, שֶׁלָּהּ, וְאֵין הַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהֶן, כְּמוֹ שִׁיתַּבָּאָר בְּהַלְכוֹת חוֹבֵל.

כט. הַמוֹכֵר קָרַקַע לְאִשְׁתּוֹ - אִם הָיוּ הַמְּעוֹת שֶׁלָּקַחָהּ בָּהֶן הַקָּרַקַע מִבְּעָלָהּ גְּלוּיִין וְיָדוּעִין לַבְּעֵל - קָנָה, וְהַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹת אוֹתָהּ קָרַקַע. וְאִם הָיוּ מְעוֹת טְמוּנִין - לֹא קָנָה, שֶׁהַבְּעֵל אוֹמֵר: 'לֹא מִכְרִיתִי אֶלָּא כְּדִי לְהִרְאוֹת הַמְּעוֹת שֶׁטְּמַנָּה'; וְאוֹתָן הַמְּעוֹת שֶׁנָּרְאוּ - יִלָּקַח בָּהֶן קָרַקַע, וְהַבְּעֵל אוֹכֵל פְּרוֹת.

לְאִחִיו, עַד שִׁיכְנֶס. מִתָּה כִּשְׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָכֶם - יוֹרְשֶׁיהָ מֵאִבֶּיהָ יוֹרְשִׁין נָכְסִי מְלוּג שֶׁלָּהּ וְחֻצִּי נָכְסִי צָאן בְּרִזָּל, וְיוֹרְשֵׁי הַבְּעֵל יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ וְחֻצִּי נָכְסִי צָאן בְּרִזָּל; וְיוֹרְשֵׁי הַבְּעֵל חֵיבִין בְּקִבּוּרָתָהּ.

יא. שׁוֹמֶרֶת יָכֶם, כְּתֻבָּתָהּ עַל כָּל נָכְסִי בְּעָלָהּ; לְפִיכָךְ אֵין הַיָּכֶם יָכוֹל לְמַכּוֹר בְּנָכְסִי אֲחִיו, בֵּין קֶדֶם יְבוּם בֵּין אַחֵר יְבוּם. וְאִם מָכַר, אוֹ נָתַן מִתְנָה, אוֹ חָלַק עִם אֲחִיו בְּנָכְסִי הַמֵּת, בֵּין קֶדֶם יְבוּם בֵּין אַחֵר יְבוּם - לֹא עֲשֶׂה כְלוּם, שֶׁכָּכֵר נִתְחַבְּרוּ נָכְסִים אֵלָּו לְאִלְמָנָה לְגִבּוֹת מִתֵּן כְּתֻבָּתָהּ.

יב. כִּנְסָה אֶת יְבִמְתּוֹ, וְהִנִּיחַ אֲחִיו פְּרוֹת מִחֻבְרִין לְקָרַקַע - יִמְכְּרוּ וְיִלָּקַח בָּהֶן קָרַקַע, וְהַיָּכֶם אוֹכֵל פְּרוֹתֶיהֶן.

יג. הִנִּיחַ פְּרוֹת תְּלוּשִׁין מִן הַקָּרַקַע, וְכֵן אִם הִנִּיחַ מְעוֹת וּמִשְׁלָטְלִין - הַכֹּל שֶׁל יָכֶם; וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּמוֹ שִׁירְצָה, וְאֵינָהּ יָכוֹלָה לַעֲכֹב; שֶׁהַמִּשְׁלָטְלִין - אֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבִּית מֵהֶם אֶלָּא בְּחֻקְתָּ הַגְּאוּנִים, וְאֵין כַּח בְּחֻקְתָּהּ זֶה לְמַנְעוֹ מִנָּכְסִי אֲחִיו וּלְאַסְרֵן עָלָיו בְּאַחֲרִיוֹת זֶה שֶׁלֹא יִשָּׂא וְיִתֵּן בָּהֶם.

יד. יְבִמָּה שֶׁלֹא הִיָּתָה לָהּ כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁמָּחְלָה כְּתֻבָּתָה - זָכָה בְּנָכְסִי אֲחִיו, וּמוֹכֵר וְנוֹתֵן כְּחֻפָּצוֹ; וְכִשְׁיִכְנֶס אֶת יְבִמְתּוֹ, יִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה מֵאָה, וְיִהְיֶה כָּל נָכְסִי אֲחִירָאִין לְכְתֻבָּתָהּ, כִּשְׁאֵר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה אַחֵר שֶׁנִּשְׁאָת בְּנָכְסִי צָאן בְּרִזָּל, בֵּין לַבְּעָלָהּ בֵּין לְאַחֲרִים - לֹא עֲשֶׂה כְלוּם; וְכֵן הַבְּעֵל שֶׁמָּכַר קָרַקַע בְּנָכְסִי אִשְׁתּוֹ, בֵּין בְּנָכְסִי צָאן בְּרִזָּל בֵּין בְּנָכְסִי מְלוּג - לֹא עֲשֶׂה כְלוּם.

טז. מָכַר מִשְׁלָטְלִין שֶׁל נָכְסִי צָאן בְּרִזָּל - אִף עַל פִּי שְׁאִינוֹ רָשָׁאי, אִם מָכַר מִמְּכָרוֹ קָנָם. מָכַר שְׁנֵיהֶם בְּנָכְסִי מְלוּג, בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִישׁ תְּחִלָּה וְחִזָּר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִשָּׁה וְחִזָּר וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מְכָרָם קָנָם. יֵז, וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נָכְסִי מְלוּג לַבְּעָלָהּ - מְכָרָהּ וּמִתְנָתָה קָנִיָּין, וְאֵינָהּ יָכוֹלָה לִמְכּוֹר בְּנָכְסִי מְלוּג 'נִחַת רוּחַ עֲשִׂיתִי לַבְּעָלִי'; אֲבָל בְּשָׂאָר נָכְסִים יֵשׁ לָהּ לִמְכּוֹר.

יח. כִּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה לַבְּעָלָהּ מִנָּכְסִי צָאן בְּרִזָּל [נכסים שלה שבאחריותו], בֵּין קָרַקַע בֵּין מִשְׁלָטְלִין, אוֹ שָׂדֶה שִׁיחַד לָהּ בְּכְתֻבָּתָהּ, אוֹ שָׂדֶה שֶׁכָּתַב לָהּ בְּכְתֻבָּתָהּ, אוֹ שָׂדֶה שֶׁהִכְנִיסָה לָהּ שׁוּם מִשְׁלֹ [תמורת נדונייתה] - לֹא קָנָה הַבְּעֵל; וְאִף עַל פִּי שֶׁקָּנָה מִיָּד הָאִשָּׁה בְּרִצּוֹנָהּ, חוֹזֶרֶת כָּל עַת שֶׁתִּרְצֶה; שֶׁלֹא נָתְנָה לוֹ וְלֹא מָכְרָה אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁלוֹם בֵּיתָהּ. וְלְפִיכָךְ אֵין לַבְּעָל רְאִיָּה כָּלֵל בְּנָכְסִי אִשְׁתּוֹ [אפילו עדים או שטר אינן מועילים], חוּץ מִנָּכְסִי מְלוּג [נכסיה שאינן באחריותו], כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

יט. נָכְסִי צָאן בְּרִזָּל שֶׁאֲבָדוּ אוֹ נִגְבּוּ, וּמִחְלָה אוֹתָם הָאִשָּׁה לַבְּעָלָהּ, וְקָנָה מִמֶּנָּה בְּעָדִים - יִרְאֶה לִּי שְׁאִינָהּ יָכוֹלָה לִמְכּוֹר 'נִחַת רוּחַ עֲשִׂיתִי לַבְּעָלִי'. הָא לְמָה זֶה דּוּמָה? לְמִי שֶׁקָּנָה מִיָּדָה שְׁאִין לָהּ אַחֲרִיוֹת, וְשֶׁהִחֲזִירָה נָכְסִים אֵלָּו נָכְסִי מְלוּג - שֶׁהָרִי אֵין הַבְּעֵל מְבִיא רְאִיָּה זֶה לְטַל כְלוּם וְלֹא לְהַחֲזִיק בְּנָכְסִיָּה בְּכְלוּם, אֶלָּא לְהַפְטֹר מִתְּבִיעָתָה לְשִׁלּוֹם. אֲבָל אִם נָתְנָה לוֹ מִתְנָה מִשְׁלָטְלִי צָאן בְּרִזָּל הַקָּנִיָּין, לֹא קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ לִמְכּוֹר 'נִחַת רוּחַ עֲשִׂיתִי לַבְּעָלִי'.

שְׁהִיָּה כְּרִצּוֹנָה; וְאֵין לִוְקָחִין אֶלָּא דְּבַר שְׁגִזְעוּ מִחֲלִיף [גדל שׁוֹב לַשָּׁנָה הַבָּאָה] - שְׁמָא יֵאכֹל הַכֹּל, וְנִמְצָא הֶקְרֵן אָבֹד. לִד. הָאִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעֲלָהּ עֵצ לְחֻלְבָּה [רק הַחֲלָב שִׁייר לַה], וְרָחֵל לְגִזְתָּהּ [רק הַגִּזְ שִׁייר לַה], וְדָקֵל לְפִרְוֹתֶיהָ [רק הַפִּירוֹת שִׁיכִים לַה] - אָף עַל פִּי שְׁאֵין לָהּ אֶלָּא פִּירוֹת אֵלוֹ בְּלִבָּד, הִרִי זֶה אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה הֶקְרֵן. וְכֵן אִם הִכְנִיסָה לוֹ כְּלִי תִשְׁמִישׁ בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוֹג - הִרִי זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, וְלוֹכֵשׁ וּמִצְעֵעַ וּמִכְסֶּה עַד שֶׁיִּכְלֶה הֶקְרֵן; וּכְשִׁיגְרֵשׁ, אֵינוֹ חַיֵּב לְשַׁלֵּם הַבְּלִיּוֹת שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג. לִה. הוֹרֵו הַגָּאוֹנִים, שְׁנִכְסִי צֶאֱן בְּרִזֵּל, אָף עַל פִּי שֶׁפִּתִּיתָן עַל [חֲשׁוֹנוֹ] הַבַּעַל, אִם הָיוּ הַבְּלִיּוֹת קְנִיִּין וְהָיוּ עוֹשִׂין מִעֵין מְלֹאכְתָּן, נוֹטֶלֶת בְּלִיָּה כְּמָה שֶׁהָיוּ; וְאִם לֹא הָיוּ עוֹשִׂין מִעֵין מְלֹאכְתָּן, הִרִי הֵן כְּמִי שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ אָבֹדוּ, שֶׁהוּא חַיֵּב לְשַׁלֵּם בְּדִמְיָהֶן שֶׁשְּׁמוֹ אוֹתָן עָלָיו בְּשִׁעַת נִשְׁוֹאִין. וּמִנְהָג פְּשוֹט הוּא זֶה. וְכָל הַנּוֹשֵׂא - עַל מִנְהָג זֶה קָבֵל עָלָיו אַחֲרֵי הַנִּשְׁוֹאִין; וְכִשְׁם שְׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם הַפֶּחֶת - כִּף אֵינוֹ נוֹטֵל הַשִּׁבְחָה אִם הוֹתִירוּ דְּמִיָּה, לְפִי מִנְהָג זֶה. יֵשׁ לְבַעַל לְכַף מִקְצֵת עֲבָדֵי אִשְׁתּוֹ וְאִמְהוּתֶיהָ, שֶׁיִּהְיוּ מְשַׁמְשִׁין לוֹ בְּבֵית אִשָּׁה אַחֲרֵת שְׁנִשְׂא, בֵּין שֶׁהָיוּ עֲבָדֵי מְלוֹג, בֵּין שֶׁהָיוּ עֲבָדֵי צֶאֱן בְּרִזֵּל; אָכֵל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיכֵן לְעִיר אַחֲרֵת. שְׁלֹא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ.

ל. הִרִי שְׁנִמְצָאוּ מַעוֹת אוֹ מִטְּלָטְלִין בְּיַד הָאִשָּׁה - הִיא אוֹמֶרֶת: 'בְּמִתְנָה נָתַנוּ לִי', וְהוּא אוֹמֵר: 'מִמַּעֲשֵׂה יְדִיךָ הֵן, שֶׁהֵן שְׁלִי' - הִרִי זֶה נִגְמָנָה; וְיֵשׁ לוֹ לְהַתִּיר [לְהַטִּיל חֶרֶם סְתָמִין] עַל מִי שֶׁשׁוֹעֲנֵת דְּבַר שְׁאֵינוֹ כֵּן, וְיִלְקַח בָּהֶם קֶרֶעַ, וְהוּא אוֹכֵל פִּירוֹת. וְאִם אָמְרָה: 'עַל מִנְתָּן כֵּן נָתַנוּ לִי, עַל מִנְתָּ שְׁלֹא יִהְיֶה לְבַעֲלִי רִשּׁוֹת בָּהֶן אֶלָּא אֶעֱשֶׂה בָּהֶן מַה שְּׁאֲרָצָה' - עָלֶיהָ לְהִבְיֵא רָאָה; שֶׁכָּל מִמּוֹן הַנִּמְצָא בְּיַד הָאִשָּׁה - בְּחֻקַּת הַבַּעַל הוּא שִׁיאֲכֹל פִּירוֹתֶיהָ, עַד שֶׁתִּבְיֵא רָאָה. לֹא. אָמְרָה לוֹ: 'נִתְתַּם לִי מִתְנָה' - נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הַסֵּת [מִדְּרַבְנָן] שֶׁנִּתְּן לָהּ הַבַּעַל, וְאֵינוֹ אוֹכֵל פִּירוֹתֶיהָ. לִב. אֵין מִקְבָּלִין פְּקֻדּוֹנוֹת לֹא מִן הַנָּשִׁים, וְלֹא מִן הָעֲבָדִים, וְלֹא מִן הַקְּטָנִים. וְאִם עֶבֶר וְקָבֵל מִן הָאִשָּׁה, יִחְזִיר לְאִשָּׁה; מִתָּה, יִחְזִיר לְבַעֲלָהּ. קָבֵל מִן הָעֶבֶד, יִחְזִיר לְעֶבֶד; מִתָּה, יִחְזִיר לְרַבּוֹ. קָבֵל מִן הַקָּטָן, יִקְנֶה לוֹ בֹּו סֶפֶר תּוֹרָה אוֹ דְּבַר שְׁאוֹכֵל פִּירוֹתֶיהָ. וְכָלֵן שְׁאֲמָרוּ בְּשִׁעַת מִיתָתָן: 'פְּקֻדּוֹן זֶה שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא' - אִם הָיוּ בְּחֻקַּת נִגְמָנִין אֲצֵל זֶה שֶׁהִפְקִדוֹן אֲצֵלוֹ, יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שְׁצוּוּ; וְאִם לֹא, יִתֵּן לְיוֹרְשֵׁיהֶן. לִג. אִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ כֶּסֶפִּים הָרְאוּיֹת לְבַעַל לְאָכֵל פִּירוֹתֶיהָ - הוּא אוֹמֵר: 'כִּף וְכָף יִלְקַח בָּהֶן', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'אֵינוֹ לוֹקַחַת בָּהֶן אֶלָּא כִּף וְכָף' - לוֹקַחִין דְּבַר שְׁפִירוֹתֶיהָ מִרְבִּין וּיִצְאָתוּ מִעוּטָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַדְּבַר כְּרִצּוֹנוֹ, בֵּין

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום — כ"ג-כ"ט מנחם-אב ה'תשס"ח

כָּגוֹן שֶׁחֲטָף מִטְּלָטְלִין מִיָּדוֹ, אוֹ שְׁנִכְסֵי לְרִשּׁוֹתוֹ שְׁלֹא בְּרִצּוֹן הַבַּעַלִּים וְנוֹטֵל פְּלִים מִשָּׁם, אוֹ שֶׁתִּקַּף בְּעֶבְדֵּי וּבִקְבָהֶתָּ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אוֹ שֶׁיִּרְדֵּי לְתוֹף שִׁדְּהוֹ וְאָכֵל פִּירוֹתֶיהָ, וְכָל פִּיּוּצָא בָּזָה - הוּא הַגּוֹזֵל, כְּעִנְיָן שְׁנִנְאֵמֵר: "וְיִגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמַּצְרִי".

ד. אֵיזָה הוּא עוֹשֵׂק? זֶה שֶׁבֹּא מִמּוֹן חֲבֵרוֹ לְתוֹף יָדוֹ בְּרִצּוֹן הַבַּעַלִּים, וְכִיּוֹן שֶׁתִּבְעוּהוּ - כִּבֵּשׁ [עַכְבָּ] הַמּוֹן אֲצֵלוֹ בְּחֻקָּה וְלֹא תְּחִירוֹ; כָּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ הַלְוָאָה אוֹ פְּקֻדּוֹן אוֹ שְׁכִירוֹת, וְהוּא תוֹבְעוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֵלֶם וְקָשָׁה; עַל זֶה נִגְמָר: "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ".

ה. כָּל הַגּוֹזֵל - חַיֵּב לְהַחְזִיר אֶת הַגּוֹזֵל עֲצָמָה, שְׁנִנְאֵמֵר: "וְהָשִׁיב אֶת הַגּוֹזֵל אֲשֶׁר גָּזַל"; וְאִם אֲבָדָה אוֹ נִשְׁתַּתָּה - מְשַׁלֵּם דְּמִיָּה. בֵּין שֶׁהוֹדָה מִפִּי עֲצָמוֹ, בֵּין שֶׁבֹּאוּ עָלָיו עֲדִים שְׁגֹזֵל - הִרִי זֶה חַיֵּב לְשַׁלֵּם הֶקְרֵן בְּלִבָּד. אֶפְלוֹ גֹזֵל קוֹרָה וּבִנְיָה אוֹתָהּ בְּכִירָה [בְּנִין] - הוּאֵיל וְלֹא נִשְׁתַּתָּה, דִּין תּוֹרָה הוּא שִׁיְהָרֵס אֶת הַפְּנִין וְיִחְזִיר קוֹרָה לְבַעֲלֶיהָ; אָכֵל תִּקְנֵי חֲכָמִים מִפְּנֵי תִקְנֵי הַשִּׁבְיִים [שֶׁלֹּא יִמְנְעוּ מִלְּשׁוֹב בְּתַשׁוּבָה], שֶׁיִּהְיֶה נֹתֵן אֶת דְּמִיָּה וְלֹא יִפְסִיד הַפְּנִין. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בָּזָה. אֶפְלוֹ גֹזֵל קוֹרָה, וְעָשָׂה אוֹתָהּ בְּסִפְתָּ הַחֵג, וְכָא בַּעַל הַקּוֹרָה לְתַבַּעַת בְּתוֹף יְמֵי הַחֵג - נֹתֵן לוֹ אֶת דְּמִיָּה. אָכֵל

יום ראשון

הלכות גזלה ואבדה

יֵשׁ בְּכָלֵלן שְׁבַע מַצְווֹת - שְׁתֵּי מַצְווֹת עֲשֵׂה, וְחֲמִשׁ מַצְווֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שְׁלֹא לְגֹזֵל; (ב) שְׁלֹא לַעֲשֶׂק; (ג) שְׁלֹא לְחַמֵּד; (ד) שְׁלֹא לְהַתְאוּת; (ה) לְהָשִׁיב אֶת הַגּוֹזֵל; (ו) שְׁלֹא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבָדָה; (ז) לְהָשִׁיב הָאֲבָדָה. וּבִאֲוִיר מַצְווֹת - אֵלוֹ בְּפִרְקִים אֵלוֹ.

הלכות גזלה ואבדה פרק א

א. כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שׁוֹה פְּרוּטָה - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנִנְאֵמֵר: "לֹא תִגְזֹל". וְאֵין לִוְקִין עַל לֹא זֶה, שֶׁהִרִי בְּחֻקֵּי נִתְקוֹ לַעֲשֶׂה, שֶׁאִם גֹּזֵל - חַיֵּב לְהַחְזִיר, שְׁנִנְאֵמֵר: "וְהָשִׁיב אֶת הַגּוֹזֵל אֲשֶׁר גָּזַל", זֶה מַצְוֵת עֲשֵׂה. וְאֶפְלוֹ שֶׁרָף אֶת הַגּוֹזֵל - אֵינוֹ לוֹקָה, שֶׁהִרִי הוּא חַיֵּב לְשַׁלֵּם דְּמִיָּה, וְכָל לֹא שֶׁנִּתְּן לְתַשְׁלוּמִין, אֵין לִוְקִין עָלָיו.

ב. וְאִסּוּר לְגֹזֵל כָּל שֶׁהוּא, דִּין תּוֹרָה. אֶפְלוֹ גוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אִסּוּר לְגֹזֵלוֹ אוֹ לַעֲשֶׂקוֹ; וְאִם גֹּזֵל אוֹ עֲשָׂקוֹ, יִחְזִיר. ג. אֵיזָה הוּא גּוֹזֵל? זֶה הַלּוֹקַח אֶת מִמּוֹן הָאָדָם בְּחֻקָּה,

יום שני

הלכות גזלה ואבדה פרק ב

א. הגזלה שלא נשתנת, אלא הרי היא כמות שהיתה - אף על פי שנתאשו הפעלים ממנה, ואף על פי שמת הגזלן והרי היא כיד בניו - הרי זו חוזרת לבעליה בעצמה; ואם נשתנת כיד הגזלן - אף על פי שעדין לא נתאשו הפעלים ממנה - קנה אותה בשנוי, ומשלם דמיה כפשת הגזלה.

ב. ודין זה דין תורה הוא, שנאמר: "והשיב את הגזלה אשר גזל". מפי השמועה למדו - אם היא כשגזלה, משלם אותה; ואם נשתנת כידו, משלם דמיה. ונתאשו הפעלים ממנה, ולא נשתנת - קנה הגזלן כל השבח שהשביחה אחר יאוש, ואינו משלם אלא כפשת הגזלה; ודבר זה מדבריהם, מפני תקנת השבים [שלא ימנעו מלשוב בתשובה]. וכשמחזיר את הגזלה - שמין לו השבח, ונוטל מן הנגזל.

ג. מכרה הגזלן או נתנה במתנה - אף על פי שלא נשתנת הגזלה, אינה חוזרת בעצמה מיד הלוקח. והאיל ונתאשו הפעלים, בין לפני מכירה ונתניה בין לאחר מכירה ונתניה - קנה אותה הלוקח ביאוש ושנוי רשות.

ד. הגזל והשפיח, ומכר או הוריש לפני יאוש - מה שהשפיח הוריש ומה שהשפיח מכר, וקנה לוקח או יורש את השבח, ונוטל דמי השבח מנגזל ומחזיר הגזלה, וחוזר הנגזל ונוטל דמי השבח מן הגזלן, שהרי לא נתאש. וכן אם השפיח הלוקח או הוריש, נוטל השבח מן הנגזל.

ה. מכר הגזלן לגוי - אף על פי שהשפיח הגוי, חוזרת לבעליה. מכרה הגוי לישראל אחר שהשפיחה - הואיל והגזלן ישראלי וזה שהיא כידו ישראלי, קנה השבח; ואם תפש הנגזל, אין מוציאין מידו.

ו. ככר בארנו, שהגזלה שהשפיחה אחר יאוש או אחר שנשתנת - השבח של גזלן מפני תקנת השבים, אף על פי שהשפיחה מאליה. כיצד? גזל פרה ונתעברה אצלו, בין שילדה קדם שתבעו בדין בין שעדין לא ילדה, גזל רחל [כבשה] ונטענה אצלו [בצמר], בין שגזזה קדם שתבעו בדין בין שעדין לא גזזה - הואיל ונתאשו הפעלים, משלם כפשת הגזלה. ואם ילדה וגזזה, הגזות והולדות של גזלן; ואם עדין לא ילדה ולא גזזה - שמין לו, ונוטל השבח מן הנגזל, ומחזיר בהמה עצמה.

ז. גזל פרה מעברה, ונתאשו הפעלים ואחר כך ילדה, רחל טעונה, ונתאשו הפעלים ואחר כך גזזה - משלם דמי פרה העומדת לילד, ודמי רחל העומדת לגזו. ואם לפני יאוש או קדם שנשתנת ילדה או גזזה - הרי הגזות והולדות של בעלים; ואף על פי שנתעברה או נטענה כיד הגזלן, הואיל ולא נתאשו הפעלים ולא נשתנת הגזלה, ברשות בעליה היא עדין, אף על פי שהגזלן חזב באגסיה. ח. גנב או גזל, והקדיש וטבח אחר שנתאשו הפעלים - הרי היא ברשות הגזלן משעה שהקדישה בלבד, כדי שלא

אחר הקג, הואיל ולא נשתנת ולא בנאה בטיט, מחזיר את הקורה עצמה.

ו. הגזל פחות משנה פרוטה - אף על פי שעבר, אינו בתורת השב גזלה. גזל שלש אגדות שוות שלש פרוטות, והגזלן והרי שלשתן שוות שתי פרוטות, והחזיר לו שתיים - חזב להחזיר השלישית, הואיל ובתחלה היתה שנה פרוטה. גזל שתיים שוות פרוטה, והחזיר אחת - גזלה יש כאן, מצות השב גזלה אין כאן.

ז. הגזל את חברו, והחזיר לו גזלתו במדבר - הרשות כיד הנגזל: אם רצה, נוטל; ואם לאו - אומר לו: 'איני נוטל אלא בשוב, שמה תאגס ממני כאן'; והרי היא ברשות הגזלן ובאחריותו, עד שיחזירנה לו בשוב. וכן בדמי הגזלה.

ח. הגזל את חברו, והכליע לו [דמי הגזילה] בחשבון [של דבר שקנה ממנו] - יצא. ואם החזיר לכיסו שלש בו מעות - יצא, שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, והרי מנה המעות שהחזיר לו בכלל מעותיו, ומנן שלא מדעת פוטר. ואם החזיר לכיס שאין בו כלום - לא יצא, וחזב באחריות הגזלה עד שיודיעו שהחזיר לכיס פלוני.

ט. כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו, או דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו, והכפיד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו - אף על פי שנתן לו דמים רבים - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחמד". ואין לוקין על לאו זה, שאין בו מעשה. ואינו עובר על לאו זה, עד שיקח החפץ שחמד, כענן שנאמר: "לא תחמד כסף וזהב עליהם, ולקחת לך", חמוד שיש בו מעשה.

י. כל המתאנה ביתו או אשתו וכליו של חברו, וכן כל פיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו - פיוץ שחשב בלבו היאך קנה דבר זה, ונפתה לבו בדבר - עבר בלא תעשה, שנאמר: "לא תתאנה"; ואין תאנה אלא בלב בלבד.

יא. התאנה מביאה לידי חמוד, והחמוד מביא לידי גזל; שאם לא רצו הפעלים למכר, אף על פי שהרבה להם בדים והפציר ברעים - יבוא לידי גזל, שנאמר: "והחמוד בתים וגזלו". ואם עמדו הפעלים בפניו להציל ממנו או מנעוהו לגזל, יבוא לידי שפיכות דמים. צא ולמד ממעשה אחאב ונבות.

יב. הא למדת, שהמתאנה - עובר בלאו אחד; והקונה דבר שהתאנה בהפציר שהפציר בבעלים או בבקשה מהם - עובר בשני לאוין; לכך נאמר "לא תחמד" ו"לא תתאנה". ואם גזל, עבר בשלישה לאוין.

יג. כל הגזל את חברו שנה פרוטה - כאלו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר: "כן ארחות כל בצע בצע, את נפש וגו'". ואף על פי כן, אם לא היתה הגזלה קניית, ורצה הגזלן לעשות תשובה, וכא מאליו והחזיר דמי הגזלה - תקנת חכמים היא שאין מקבלין ממנו, אלא עוזרין אותו ומחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים. וכל המקבל ממנו דמי הגזלה, אין רוח חכמים נוחה ממנו.

שאלו הניחה, היתה חוזרת בעצמה. נשברה מאליה או אכדה - משלם דינר, כשעת הגזלה.

ב. היתה שנה בשעת הגזלה ארבעה, ובשעת הוצאה מן העולם דינר - משלם ארבעה, כשעת הגזלה, בין ששבר אותה או ששתיה, בין שנשברה או אכדה מאליה. וכן כל פיוצא בזה.

ג. הגזל חותל [סוג כלי] שיש בו חמשים תמרים, וכשימכר החותל פלו פאחת ימכר בתשעה, וכשימכר אחת ימכר בעשרה - אינו משלם אלא תשעה, ואין הנגזל יכול לומר לו: 'אני אחת אחת הייתי מוכר'. וכן הדין במזיק, וכן כל פיוצא בזה בנכסי הדיוט; אבל בהקדש אינו כן, אלא משלם עשרה.

ד. גזל בהמה והזקניה, או פחשה פחש שאינו יכול לחזר, גזל עבדים והזקינו, או פחשו פחש שאינו יכול לחזר, כגון חלאים שאין להם רפואת תעלה, או שגזל מטבע ונסדק או פסלו המלך, או שגזל פרות והרקיבו בלן, או שגזל זין והחמיץ - הרי זה כמי שגזל כלי ושברו, ומשלם כשעת הגזלה. אבל אם גזל בהמה ועבדים, וכחשו פחש שאפשר לחזר, או שגזל מטבע ונפסל במדינה זו, והרי הוא יוצא במדינה אחרת, או שגזל פרות והרקיבו מקצתן, או תרומה ונטמאת, או שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, או בהמה ונעברה בה עברה, או שנפסלה מלקרב, או שהיתה יוצאה להסקל - אומר לו: 'הרי שלך לפניך', ומחזיר אותה בעצמה.

ה. במה דברים אמורים? בשחזיר את הגזלה. אבל אם נשרפה הגזלה, או אכדה אחר שנאסרה בהניה - חיב להחזיר לו דמיה כשעת הגזלה. לפיכך, אם כפר בו אחר שנאסרה בהניה, ונשבע - חיב לשלם קרן וחמש ואשם. ו. הגזל בהמה ונשא עליה משא, או רכב עליה, או חרש בה או דש בה וכיוצא בזה, והחזירה לבעליה - אף על פי שעבר בלא תעשה, אינו חיב לשלם פלוס; שהרי לא הפסדיה, ולא הכחישה. ואם החזיק אדם זה לגזל או לעשות מעשים אלו פעם אחר פעם - קונסין אותו, ואפלו בחוצה לארץ, ושמן השכר או השבח שהשביח בבמהה, ומשלם לנגזל.

ז. התוקף עבדו של חברו, ועשה בו מלאכה, ולא בטלו ממלאכה אחרת - פטור, שנוח לו לאדם שלא יבטל עבדו; ואם בטלו ממלאכה אחרת, משלם לו כפועל.

ח. התוקף ספינתו של חברו, ועשה בה מלאכה - אם אינה עשויה לשכר [להשכרה] - שמין לו כמה פחתה, וישלם. ואם עשויה היא לשכר - אם ירד לה בתורת שכירות, הואיל וירד שלא ברשות - אם רצה הפעל לטל שכרה, נוטל; רצה לטל פחתה, נוטל. ואם ירד לה בתורת גזל, נותן הפחת. וכן כל פיוצא בזה.

ט. הדר בחצר חברו שלא מדעתו - אם אותה חצר אינה עשויה לשכר - אינו צריך להעלות לו שכר, אף על פי שדרך זה הדר לשכר מקום לעצמו; שזה נהנה, וזה לא

יהא חוטא נשפור; וכל ולדותיה וגזותיה משעת גנבה עד שעת הקדש, לבעלים.

ט. במה דברים אמורים? בשבח הבא מאליו, כגון גזות וולדות. אבל אם היתה כחושפה ופטמה - אפלו לפני יאוש, נוטל מן הנגזל שבח הפטום. וכן כל פיוצא בזה משבח שיש בו הוצאה.

י. שנוי החזיר לבריתו [לקדמותו], אינו שנוי. פיצד? הגזל עצים ודבק אותם במסמרים, ועשה מהן תכה - אינו שנוי; שהרי אפשר לפרק אותן, וחוזרים לוחות כשהיו. יא. גזל עפר ועשהו לבנה - לא קנה; שאם ידק [יכתוש] הלבנה, תחזר עפר כשהיתה. גזל לשון של מתכת ועשהו מטבע - לא קנה; שאם יתיר המטבע, יחזר לשון כשהיה. וכן כל פיוצא בזה.

יב. אבל הגזל עצים ושפן [שייפן] וקצצן, או חפר בהן ועשין בלים, או שגזל צמר וצבעו, או נפצו ולבנו, או שגזל טין [חוטי צמר] ועשהו בגדים, או שגזל לבנה ועשאה עפר, או אבנים וסתתן, או מעות והתיתן - הרי זה שנוי בידו; שאם יעשה אותו מעות אחרות, פנים חדשות הן. וכן כל פיוצא בהן.

יג. הגזל מעות ישנות, ושפן וחדשן - לא קנה; שהרי מתישנין, וחוזרין כשהיו. גזל מעות חדשות וישנם - קנה; שאם יחדש אותן, פנים חדשות הן. גזל דקל מחבר וקצצו - לא קנה; כרתו חליות חליות [טבעות טבעות] ועשהו קורות - קנה.

יד. גזל קורות גדולות ועשין קטנות - לא קנה; קצצן לוחות [קדשים] עד שנשתנה שמם - קנה. גזל לולב והפריד עליו - קנה העלים. גזל עלים ועשין הופיה [מטאטא] - קנה. גזל טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור - הרי זה שנוי בידו, וקנהו; ומשלם כשעת הגזלה, ואף על פי שלא נתיאשו הבעלים.

טו. גזל כלי ושברו - אין שמין [מעריכים] לו הפחת [ערכו של הנזק בלבד], אלא משלם דמיו; והכלי השבור של גזלן. ואם רצו הבעלים לטל את הכלי השבור - נוטלין, ומשלם הפחת; שזו תקנה היא לבעלים; ואם לא רצו בה, הרשות בידן. וכן כל פיוצא בזה.

טז. גזלה שלא נשתנת, והוקרה - אף על פי שנתיאשו ממנה הבעלים - הרי זו חוזרת לבעליה, ואין לגזלן בה פלוס; שלא תקנו לגזלן את השבח אחר יאוש, אלא כגון גזות וולדות; אבל שבח היקר - אם היתה הגזלה קימת, חוזרת בעיניה ואינו זוכה בו.

יום שלישי

הלכות גזלה ואכדה פרק ג

א. הגזל חבית של זין מחברו, והרי היא שנה דינר בשעת הגזלה, והוקרה אצלו ועמדה בארבעה - אם שבר את החבית או שטה אותה או מקרה או נתנה במתנה אחר שהוקרה - משלם ארבעה, כשעת הוצאה מן העולם;

הבית אומר: 'כך וכך גזלתני' - בין שאמר הגזלן 'מעולם לא נכנסתי ולא נטלתי כלום', בין שאמר 'נכנסתי למשכן כמו שאמרו העדים, אבל לא נטלתי ולא היה תחת כנפיי אלא כלים שלי', בין שאמר 'נטלתי כלי זה' ובעל הבית טוען שנטל זה וכלי אחר - הרי בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ, ונוטל כל מה שישטען.

ג. כמה דברים אמורים? בשטען דברים שהוא אמוד להן [משוער שיש לו], או שהוא אמוד שמפקדין אצלו אותן הדברים שטען, וטען בדברים שאפשר שינטלו תחת הכנפים כמו שהעידו העדים.

ד. ראוי עדים שנקנס למשכן את חברו, ולא ראוי בעת שיצא, או שיצא ואין נראה תחת כנפיו כלום, ובעל הבית טוען ואומר: 'כך וכך נטל' - אפלו אמר: 'מעולם לא נכנסתי', שהרי מכחיש את העדים - הרי זה פטור; שאם אמר 'נכנסתי ולא נטלתי', נשבע שבועת הסת [מדברנו ללא נקיטת חפץ] שלא נטל כלום והולך - שאפשר שיפגס לגזל ולא גזל.

ה. היה עד אחד מעידו שנקנס ונטל כלים תחת כנפיו, ואינו יודע מה הן, והוא אומר: 'לא גזלתי כלום', או שאמר: 'בחושי נטלתי' - הואיל ואין העד יודע מה היה תחת כנפיו, הרי זה נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל; שאינו מחזק בגזלותו, אלא בשני עדים.

ו. כשם שבעל הבית נשבע ונוטל מן הגזלן - כך שומר של בעל הבית, אפלו אשתו של שומר, נשבעת שזה נטל כך וכך, ומשלם הגזלן.

ז. היה שם שכירו או לקיטו [פועל המלקט] של בעל הבית, אינן נשבעין ונוטלין. ואין הגזלן יכול לשבע, שהרי לא היה בביתו בשעה שנגזל; ואין העדים יודעין מה נטל תחת כנפיו, כדי לחייב הגזלן להחזיר. ואין משביעין את הגזלן, מפני שהוא חשוד על השבועה.

ח. וכיצד עושין בדין זה? מחזרים [מטיל חרם] בעל הבית חרם סתם על מי שנטל מביתו כלום, ואינו מודה בבית דין. ואפלו הודה הגזלן שגזל מקצת - מחזיר המקצת שהודה בו בלבד, שהרי אין בעל הבית טוען טענת ודאי.

ט. הגזלן אחד מחמשה, ואינו יודע מי הוא הגזלן, וכל אחד ואחד מהן תובעו ואומר לו: 'לי גזלת' - אף על פי שאין שם עדים שגזל - הרי כל אחד מהן נשבע שזה גזלו, ומשלם גזלה לכל אחד ואחד. אף דבר זה, קנס הוא שקנסו אותו חכמים מפני שעבר עברה וגזל; אבל דין תורה, אינו חייב לשלם מספק.

י. אמר לשנים: 'גזלתי את אחד מכם', או 'אביו של אחד מכם, ואיני יודע איזה הוא' - אם בא לצאת ידי שמים, חייב לשלם גזלה לכל אחד ואחד. אבל בדין, אינו נוטן אלא גזלה אחת, והן חולקין אותה ביניהן; שהרי אין אחד מהן יודע שנגזל, אלא זה בא והודיעם; ולא קנסו חכמים בדבר זה, מפני שאין לו תובע.

יא. הטוען את חברו, ואמר לו: 'גזלתני מאה' - אם אמר 'לא גזלתי', נשבע שבועת הסת בדין כל נתבע. ואם הודה

חסר. ואם החצר עשויה לשכר - אף על פי שאין דרך זה לשכר, צריך להעלות לו שכר, שהרי חסרו ממון.

י. מי שהיה לו צמר וסמנין [צבעים] שרויין, ובא אחד וצבע הצמר בסמנין שלא מדעת חברו - משלם לו דמי מה שהפסיד בצמר, ואינו מחשב לו שבח סמנין שעל גבי הצמר. ואם תפש הנזק דמי מה שחסרו מן הסמנין, אין מוציאין מידו.

יא. השולח יד [להשתמש] בפקדון - בין ששלח יד בעצמו, או על יד בנו ועבדו ושלוcho - הרי זה גזלן, ונתחייב באגסיו, ונעשת הגזלה ברשותו, כדין כל הגזלן. חשב לשלח יד בפקדון - אינו חייב באחריותו, עד שישלח יד ומשילשלו יד, נתחייב בו; אף על פי שלא חסר ממנו כלום, אלא נטל הפקדון ממקום למקום ברשותו כדי לשלח בו יד - הרי זה חייב; ששליחות יד אינה צריכה חסרון.

יב. הגביה את החבית לטל ממנה רביעית - נתחייב באגסיה, אף על פי שלא נטל. אבל אם הגביה את הכיס לטל ממנו דינר, וכיוצא בכיס מדברים שאינן גוף [גוש] אחד - הרי זה ספק אם נתחייב בכל הכיס, או לא נתחייב אלא בדינר בלבד.

יג. היו פרות מפקדין אצלו, ונטל מקצתן - אינו חייב אלא באחריות הפרות שנטל; ושאר הפקדון המנח במקומו, הרי הוא ברשות בעליו. ואם נפסד השאר מחמת זה שנטל, חייב בכל. כיצד? הטה את החבית במקומה, ונטל ממנה רביעית או יתר - אם נשברה אחר שנטל, והיא במקומה - אינו חייב אלא כמה שנטל, שהרי לא הגביה את החבית; ואם החמיצה, משלם את דמי כלה בשעת הגזלה. וכן כל כיוצא בזה.

יד. הכופר בפקדון בבית דין - אם היה ברשותו בשעת שכופר - נעשה עליו גזלן, ונתחייב באגסיו.

טו. השואל שלא מדעת הבעלים, הרי זה גזלן. היה כלי ביד בנו של בעל הבית, או ביד עבדו, וילקחו אחד מהן ונשתמש בו - הרי זה שואל שלא מדעת, ונעשה ברשותו, ונתחייב באגסיו, עד שיחזירונו לבעלים; לפיכך, אם החזירו לקטן שהיה בידו, או לעבד, ואבד מהן או נשבר - חייב לשלם. וכן כל כיוצא בזה.

טז. החוטף משכון מיד הלוי שלא ברשות בית דין - הרי זה גזלן, אף על פי שהוא חייב לו. ואין צריך לומר אם נכנס לתוך בית חברו ומשכנו - שהוא גזלן, שנאמר: "בחוף תעמד".

יום רביעי

הלכות גזלה ואבדה פרק ד

א. קנס קנסו חכמים לגזלנין, שיהיה הגזל נשבע על כל מה שישטען, ונוטל מן הגזלן; והוא, שיהיה זה מחזק שגזלו בשני עדים.

ב. כיצד? הרי שנקנס לתוך בית חברו למשכנו בפני עדים, ולא היה תחת כנפיו כלום, ויצא וכלים משלים לו תחת כנפיו [כפוי בגדו], ולא ידעו העדים מה הן, בעל

שִׁשְׁבַּע הַסֵּת [מדרבנן], שֶׁהָיָה לֹא הוּדָה בְּכָלֹם אֶלָּא אֶמֶר 'שְׁלִי חֲטַפְתִּי'.

יז. נִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלֹא בִפְנֵי, וְנִטַּל מִשָּׁם כְּלִים בִּפְנֵי עַד אַחֵד, וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ כַּמָּה נִטַּל - הָרִי בַעַל הַבֵּית אֹמֵר: 'עֲשָׂרִים כְּלִים הָיָה בְּבֵיתִי', וְהַגּוֹזֵל אֹמֵר: 'לֹא נִטַּלְתִּי אֶלָּא עֶשְׂרֵה וְהֵן שְׁלִי' - חֵיב לְהַחְזִיר הָעֶשְׂרֵה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲבִיב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע; וְאֵינוֹ נִשְׁבַּע עַל הַשָּׂאֵר אֶפְלוֹ שְׁבוּעַת הַסֵּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֵן עַל הַגּוֹזֵל טַעֲנַת וּדְאִי.

יום חמישי

הלכות גזלה ואבדה פרק ה

א. אִסּוּר לִקְנוֹת דָּבָר הַגּוֹזֵל מִן הַגּוֹזֵל, וְאִסּוּר לִסְעֹדוֹ [לעמוד] עַל שְׁנוּי כְּדִי שִׁתְּקַנְהוּ; שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה דְּבָרִים אֵלֶּה וְכַיּוֹצֵא בֵּהֶן - מִחוּץ דְּבִי עוֹבְרֵי עֲבָרָה, וְעוֹבֵר עַל "וְלִפְנֵי עֵינֶיךָ לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל".

ב. אִסּוּר לְהִנָּתֵן בְּדָבָר הַגּוֹזֵל, אֶפְלוֹ לְאַחֵר יָאוֹשׁ; וְהוּא שִׂידַע בְּוֹדָי שֶׁדָּבָר זֶה הוּא הַגּוֹזֵל עֲצָמָה. כִּיצַד? יָדַע בְּוֹדָי שֶׁהַבְּהֵמָה זֶה גּוֹזֵלָהּ, אִסּוּר לִרְכֹּב עָלֶיהָ אוֹ לְחַרֵּשׁ בָּהּ. ג. גֹּזֵל בֵּית אוֹ שָׂדֶה - אִסּוּר לַעֲבֹר בְּתוֹכָהּ, אוֹ לְהַכְנִס לָהּ בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחֲמָה וּבְגִשְׁמִים מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים; וְאִם דָּר בְּתוֹכָהּ - חֵיב לְהַעֲלוֹת שָׂכָר לְבַעֲלֶיהָ, כְּדִין הָדָר בַּחֲצֵר חֲבֵרוֹ שְׁלֹא מִדַּעְתּוֹ. גֹּזֵל דְּקָלִים וְעֵשֶׂה מִהֶן גֶּשֶׁר - אִסּוּר לַעֲבֹר עָלָיו. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ד. מִי שֶׁעָבַר, וְאָכַל הַגּוֹזֵל אַחֵר יָאוֹשׁ - פְּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וְאִם אָכַל קֵדָם יָאוֹשׁ, וְרָצוּ הַבַּעֲלִים לְגַבּוֹת מִן הָאוֹכֵל - גּוֹבִין, שֶׁעֲדִין בְּרִשּׁוֹתֵן הֵיא; וְאִם רָצוּ, גּוֹבִין מִן הַגּוֹזֵל. ה. הַגּוֹזֵל וְנָתַן, בֵּין שֶׁהָאִכִּיל אֶת הַגּוֹזֵל לְבָנִים אַחֵר יָאוֹשׁ, בֵּין שֶׁלֹּא הָאִכִּיל אֶלָּא מִכָּרָה אוֹ אֲבָדָה - אִם הֵנִיחַ קַרְקַע, חֵיבִין לְשַׁלֵּם; אֲבָל מִן הַמַּשְׁטָלְטִין - אֵינֶן חֵיבִין לְשַׁלֵּם; שְׂדֵמִי הַגּוֹזֵל חוֹב הֵן עַל הַגּוֹזֵל, וְאֵין הַמַּשְׁטָלְטִין מִשְׁתַּעַבְדִּין לְבַעַל חוֹב.

ו. כָּכָר תִּקְנוּ הַגּוֹזֵל לְגַבּוֹת בַּעַל חוֹב מִן הַמַּשְׁטָלְטִין, וְאֶפְלוֹ בְּמִלְוָה עַל פֶּה; לְפִיכָּה, חֵיבִין לְשַׁלֵּם בֵּין אֶכְלוּ בֵּין לֹא אֶכְלוּ, בֵּין נִתְיָאֲשׁוּ הַבַּעֲלִים בֵּין לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבַּעֲלִים, בֵּין מִן הַקַּרְקַע בֵּין מִן הַמַּשְׁטָלְטִין שֶׁהֵנִיחַ.

ז. דִּין הַלּוֹקֵחַ מִשְׁטָלְטִין מִן הַגּוֹזֵל, כְּלוּקֵחַ מִן הַגֶּבֶב: אִם גִּזְלָן מִפְּרָסָם הוּא, לֹא עָשׂוּ בוֹ תַקְנַת הַשּׁוּק [וְהַגּוֹזֵל נִטַּל מִמֶּנּוּ לֵלֵא תַשְׁלוּם]. וְאִם אֵינוֹ מִפְּרָסָם, עָשׂוּ בוֹ תַקְנַת הַשּׁוּק [שֶׁלֹּא יִפְסִיד הַקּוֹנֵה מִמֶּנּוּ], וְנִתֵּן הַגֶּזֶל לְלוֹקֵחַ דָּמִים שְׁנֵיתָן, וְלוֹקֵחַ גְּזֻלָּתוֹ, וְחוּזָר וְתוֹבֵעַ הַגּוֹזֵל בְּדָמֵי הַגְּזֻלָּה. וְאִם כָּכָר נִתְיָאֲשׁוּ הַבַּעֲלִים - קָנָה לּוֹקֵחַ עֲצָמָה שֶׁל גְּזֻלָּה, וְאֵינוֹ מַחְזִירָהּ.

ח. אִסּוּר לְהִנָּתֵן מִן הַגּוֹזֵל; וְאִם הָיָה מוֹעֵט שְׁלוֹ - אֵף עַל פִּי שָׂרֵב מִמוֹנוֹ גְּזוּל הוּא, מִתָּר לְהִנָּתֵן מִמֶּנּוּ, עַד שִׁיָּדַע בְּוֹדָי שֶׁדָּבָר זֶה גְּזוּל בִּידוֹ.

ט. כִּי אָדָם שֶׁחֲזַקְתָּן גְּזֻלָּתוֹ, וְחֲזַקְתָּן כָּל מִמוֹנָן מִן הַגְּזוּל מִפְּנֵי שֶׁמִּלְאֲכַתָּן גְּזֻלָּתוֹ, כְּגוֹן הַמוֹכֵסִין [וְנוֹטְלֵי מַס]

שֶׁגִּזְלוּ חֲמִשִּׁים - מִשְׁלֵם חֲמִשִּׁים, וְנִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל הַשָּׂאֵר כְּדִין כָּל מוֹדָה בְּמַקְצָת, שֶׁהָיָה לֹא הִחֹזֵק גְּזֻלָּן בְּעֵדִים. וְכֵן הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ וְגִזְלוּ כְּלִים, וְהוּא אֹמֵר: 'דֶּרֶךְ מִשְׁכּוֹן לְקַחְתִּים בְּחוֹב שִׁישׁ לִי אֶצְלָךְ', וּבַעַל הַבֵּית אֹמֵר: 'אֵין לָךְ בְּיָדִי כְּלוּם' - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּדָה שֶׁמִּשְׁכְּנִי שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת, הוֹאִיל וְאֵין שָׁם עֲדִים שֶׁמַּעֲדִין שְׁגוֹל, הָרִי זֶה נִשְׁבַּע וְגוֹבָה חוֹבוֹ מִן הַמִּשְׁכּוֹן, שֶׁהָפָה שָׂאֵסֶר [ואמר לקחתי] - הוּא הָפָה שֶׁהִתִּיר [שכדין נטל]; וְהוֹאִיל וְהוּא נִשְׁבַּע וְנוֹטַל, הָרִי זֶה נִשְׁבַּע בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ [קדוש], כְּמוֹ שֶׁיִּחַבָּאֵר בְּהַלְכוֹת טוֹעֵן וְנוֹטֵעַן.

יב. רְאוּהוּ עֲדִים שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלֹא בִפְנֵי בַעַל הַבֵּית, וְנִטַּל מִשָּׁם כְּלִים - אֵף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאָן מִגְּלִין, וְאֵף עַל פִּי שֶׁבַעַל הַבֵּית הָיָה עָשׂוּי לְמַכֵּר אֶת כְּלָיו - אִם טָעַן וְאָמַר: 'דֶּרֶךְ גֹּזֵל לְקַחְתִּי', וְהֵלָּה אֹמֵר: 'בְּרִשּׁוֹתָךְ בָּאתִי, וְאֵתָּה מִכְרָתָם לִי, אוֹ 'נִתְּתָם לִי, אוֹ 'בְּחוֹב שִׁישׁ לִי אֶצְלָךְ תַּפְשִׁיתִים' - אֵינוֹ נִצָּמֵן; שֶׁכָּל הַנִּכְנַס לְבֵית חֲבֵרוֹ שְׁלֹא בִפְנֵי, וְנִטַּל כְּלִים מִשָּׁם וְהוֹצִיאָן בִּפְנֵי עֲדִים - הָרִי זֶה בְּחֻזְקַת גְּזֻלָּן. לְפִיכָּה, מַחְזִיר הַכְּלִים לְבַעַל הַבֵּית; וְאֵין כָּאֵן שְׁבוּעָה, שֶׁהָרִי הָעֲדִים רָאוּ מִה גֹּזֵל. וְאַחֵר שִׁתְּקַנְהוּ, חוּזָר וְתוֹבֵעַ אֶת בַּעַל הַבֵּית כָּכָל מַה שִׁיטְעֵן, וְהֵדִין בְּיָדֵיָּהּ.

יג. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם עַד אַחֵד בְּלִבָּד, וּבַעַל הַבֵּית טוֹעֵן שֶׁגִּזְלוּ הוּא כְּלִי זֶה בִּידוֹ, וְהֵלָּה אֹמֵר: 'לְקוֹחַ הוּא בִּידִי', אוֹ 'בְּחוֹבִי גְּבִיתִי', אוֹ 'שְׁלִי הָיָה וּפְקָדוֹן הוּא אֶצְלָךְ' - הָרִי זֶה חֵיב לְהַחְזִיר הַכְּלִי לְבַעֲלָיו, בְּלֹא שְׁבוּעָה; שְׁאֵלוֹ הָיָה שָׁם שְׁנֵי עֲדִים, הָיָה חֵיב לְשַׁלֵּם, וְעָכְשׁוֹ שְׁאֵין שָׁם אֶלָּא עַד אַחֵד, חֵיב שְׁבוּעָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁבַּע, שֶׁהָרִי אֵינוֹ מַכְחִישׁ אֶת הָעֵד; וְכָל הַמַּחֲבִיב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, מִשְׁלֵם. לְפִיכָּה, אִם כָּפַר וְאָמַר: 'לֹא נִכְנַסְתִּי לְבֵיתוֹ וְלֹא נִטַּלְתִּי כְּלוּם' - הוֹאִיל וְאֵין שָׁם אֶלָּא עַד אַחֵד, וְהוּא מַכְחִישׁוֹ - הָרִי זֶה נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה שְׁלֹא לְקַח מִבֵּיתוֹ כְּלוּם, וְנִפְטָר.

יד. מַעֲשֶׂה בְּאַחַד שֶׁחֲטַף לְשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף מִיַּד חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עַד אַחֵד, וּבֹא הַחוּטָף וְאָמַר: 'חֲטַפְתִּי, וְשְׁלִי חֲטַפְתִּי'; וְחִבְּבוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים לְהַחְזִיר - מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲבִיב שְׁבוּעָה בְּעַד זֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, שֶׁהָרִי הוּדָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָעֵד. וְאֵלוֹ לֹא הָיָה שָׁם עַד כָּלֵל, הָיָה נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַסֵּת שֶׁשְׁלוּ חֲטָף; וְאֵלוֹ הַכְחִישׁ אֶת הָעֵד וְאָמַר 'מַעֲוֹלָם לֹא חֲטַפְתִּי', הָיָה נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה שְׁלֹא חֲטָף. וְכִדִּין זֶה דִּנָּין כָּכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן בְּכָל מְקוֹם.

טו. חֲטָף מִמֶּנּוּ וְהוֹכִים בִּפְנֵי עַד אַחֵד, וְהוּא אֹמֵר: 'שְׁלִי חֲטַפְתִּי, וְעֲשָׂרִים הָיוּ' - אֵף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ כַּמָּה חֲטָף, הָרִי זֶה מִשְׁלֵם הָעֲשָׂרִים; שֶׁהָרִי יָדַע בְּוֹדָי שֶׁהוֹכִים חֲטָף. וְאֵלוֹ הָיוּ שְׁנַיִם, הָיָה חֵיב לְשַׁלֵּם; וְנִצָּמֵן בְּעַד אַחֵד מַחֲבִיב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

טז. אָמַר הַחוּטָף: 'עֲשָׂרִים חֲטַפְתִּי, שְׁלִי הֵם', וְהַגּוֹזֵל אֹמֵר: 'מֵאֵה חֲטָף' - הוֹאִיל וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ מִנְּגוּם, הָרִי מִשְׁלֵם הָעֲשָׂרִים שֶׁהוּדָה בֵּהֶן שֶׁחֲטָפָן; וְנִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל הַשָּׂאֵר, שֶׁהָרִי נִתְחַבֵּב בְּמַקְצָת. וְדַעְתִּי נוֹטָה בָּהֶן

טז. וכן מלך שגזר שכל מי שיתן מס הקצוב על האיש, ישתעבד בזה שלא נתן, וכא ישראל ונתן המס שעל ישראל זה העני - הרי זה עובד בו יותר מדי [מרגילותו], שדין המלך דין; אבל אינו עובד בו כעבד.

יז. מלך שפרט אילנות של בעלי בתים, ועשה מהן גשר - מתר לעבר עליו; וכן אם הרס בתים, ועשה אותן דרך או חומה - מתר להנות בה. וכן כל פיוצא בזה; שדין המלך דין.

יח. במה דברים אמורים? במלך שמתבעו יוצא [נסחר] באותן הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ, וסמכה דעתן שהוא אדונייהם והם לו עבדים. אבל אם אין מתבעו יוצא, הרי הוא כגזלן בעל זרוע, וכמו חבורת לסטים המזנינים, שאין דיניהם דין; וכן מלך זה וכל עבדיו, כגזלנים לכל דבר.

יום שישי

הלכות גזלה ואבדה פרק ו

א. קורות ואבנים ועצים וכיוצא בהן ששטפן הנחר - אם נתאשו הבעלים מהן - הרי אלו מתרין, והן של מצילן. ואם אינו יודע אם נתאשו, או לא נתאשו - חייב להחזיר; ואין צריך לומר, אם היו הבעלים מרדפין אחריהן.

ב. לפיכך, המציל [ממון] מיד הנחר, ומזוטו [התפשטותו] של כס, ומשלוליתו של נחר [שעלה על גדותיו], ומן הגיס [צבא], ומן הדלקה, ומן הארי, ומן הדב, ומן הנמר, ומן הפרדלס - אם ידע בודאי שנתאשו הבעלים, הרי אלו שלו; ואם לא ידע, יחזיר.

ג. המציל מיד ליסטים ישראל - הרי אלו שלו, מפני שסתם הדבר שנתאשו הבעלים; ואם ידע שלא נתאשו הבעלים, חייב להחזיר. אבל המציל מיד ליסטים גוי או מוכס גוי - חייב להחזיר, שסתם הדבר שלא נתאשו הבעלים; ואם ידע בודאי שנתאשו, הרי אלו שלו. ומפני מה סתם ליסטים ישראל שנתאשו הבעלים, וסתם גוי לא נתאשו? מפני שהבעלים יודעים שהגויים מוציאין מיד הגזלן אף על פי שאין שם עדים שגזל, אלא בראיות רעועות ובאמדות דעתן.

ד. שחלים [מיו ירק] שצומחין בתוך הפשתן - המלקט אותן כשהן לחין, אין בהן משום גזל, מפני שהן מפיסדין הפשתן על בעל השדה; ואם יבשו - אסורין משום גזל, שפכר הפסידו מה שהפסידו. ואם היו על הגבול - אסורין, אפילו כשהן לחין.

ה. פכר בארנו בנזקי ממון, שהמוציא תבנו וקשו לרשות הרבים, אין בהן משום גזל; אבל המוציא את הגלל לרשות הרבים, בין בשעת הוצאת זבלים בין שלא בשעת הוצאת זבלים - חייבין עליהן משום גזל.

ו. מי שנתחלפו לו כליו [בגדיו] בכלים אחרים בבית האכל או בבית המשתה - הרי זה לא ישתמש בהן, עד שיקבא הלה ויחזיר ויטל את שלו. נתחלפו לו בבית האמן - אם אשתו ובניו של האמן נתנו לו, או שנתן לו האמן

והלסטים - אסור להנות מהן, שחזקת מאכל זה שהוא גזול; ואין מצרפין [=פריטת מטבעות] דינרים מן התכה [קופת המכס] שלהן, שהכל בחזקת גזלה.

י. נטלו מוכסין כסותו והחזירו לו כסות אחרת, נטלו חמורו והחזירו לו חמור אחר - הרי אלו שלו; מפני שזו כמכירה היא, וחזקתן שנתאשו הבעלים מהן, ואינו יודע בודאי שזו גזלה. ואם היה ותיק ומחמיר על עצמו, מחזירן לבעלים הראשונים.

יא. במה דברים אמורים שהמוכס פליסטים? בזמן שהמוכס גוי, או מוכס העומד מאליו, או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה. אבל מכס שפסקו המלך, ואמר שילקח שלישי או רביעי או דבר קצוב, והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף לעצמו כלום על מה שגזר המלך - אינו בחזקת גזלן, לפי שדין המלך דין הוא. ולא עוד, אלא שהוא עובר [עבירת גזל] המכירה ממכס זה, מפני שהוא גזל מנת המלך, בין שהיה המלך גוי, בין שהיה מלך ישראל.

יב. וכן מלך שהשים מס על בני העיר, או על כל איש ואיש, דבר קצוב משנה לשנה, או על שדה ושדה דבר קצוב, או שגזר שכל מי שיעבר על דבר זה ילקחו כל נכסיו לבית המלך, או כל מי שימצא בשדה בשעת הגרן הוא יתן המס שעליה, בין שהיה הוא בעל השדה בין שאינו בעל השדה, וכל פיוצא בדברים אלו - אינו גזול, וישראל שגבה אותן למלך אינו בחזקת גזלן, והרי הוא כשר; והוא, שלא יוסיף ולא ישנה כלום, ולא יקח לעצמו כלום.

יג. וכן מלך שפעס על אחד מעבדיו ושמשו מבני המדינה, ולקח שדהו או חצרו - אינה גזל, ומתיר להנות בה. והלוקח אותה מן המלך - הרי היא שלו, ואין הבעלים מוציאין אותה מידו; שזה דין המלכים בלן, לקח כל ממון שמשיהן כשכופעין עליהן, והרי המלך הפקיע שעבודן; ונעשת חצר זו או שדה זו כהפקר, וכל הקונה אותה מן המלך זכה בה. אבל מלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה דרך חמס, שלא בדינין שחקק - הרי זה גזלן, והלוקח ממנו מוציאין הבעלים מידו.

יד. כללו של דבר: כל דין שיחקק אותו המלך לכל, ולא יהיה לאדם אחד בפני עצמו - אינו גזל; וכל שיחקק מאיש זה בלבד, שלא בדת [וחוקה] הידועה לכל, אלא חמס את זה - הרי זה גזל. לפיכך, גבאי המלך ושוטריו שמוכרים השדות במס [תמורת מס] הקצוב על השדות, ממכרן ממכר. אבל מס שעל כל איש ואיש [מס גולגולת], אינו גובה אלא מן האדם עצמו; ואם מכרו השדות במס שעל אותו האיש - הרי זה אינו ממכר, אלא אם כן היה דין המלך כן.

טו. מלך שהיו דיניו, שכל מי שיתן המס שעל השדה, תהיה השדה לנותן המס, וברח בעל השדה מפני המס, וכא זה ונתן מס שעליה למלך ואכל פרותיה - אין זה גזל, אלא אוכל פרות ונותן המס עד שיתחזרו הבעלים; שדין המלך דין הוא, כמו שאמרנו.

- הרי זה גזל מדבריהם. לפיכך, מי שיצא נחיל של דבורים מרשותו, ושכן ברשות חברו - יש לבצע הנחיל להלף בתוף שדה חברו עד שיטל את נחילו, ואם הזיק - משלם מה שהזיק; אבל לא יקץ את השוכה [הענף] על מנת לתן דמים.

טו. נאמנת אשה או קטן לומר: 'מכאן יצא נחיל זה'; והוא, שהיה משיחין לפי תמן, ויהיו הפעלים מרדפין אחר הנחיל, ושואלין 'היכן חנה'; אף על פי שאין אשה או קטן בני עדות, הואיל וקנזן דבורים מדבריהם, האמינו אותם בו. **טז.** כל מי שיש בידו גזל של דבריהם, אינו יוצא מידו בדינין. וכן אם כפר בו ונשבע, אינו מוסיף חמש כמו שמוסיף על הגזל הגמור.

שבת קודש

הלכות גזלה ואבדה פרק ז

א. כל מי שנחתיב ממון לחברו הישראלי, וכפר בו ונשבע על שקר - הרי זה חייב להחזיר לו הקרן שפטר בו, והוספת חמש; וחייב בקרבו, והוא הנקרא 'אשם גולות'. **ב.** אחד הגזל, או העושק, או הגונב, או שהלוהו, או שהפקיד אצלו, או מצא אבדה וכחש בה, או שהיתה ביניהן שתפות ונשאר לו אצלו ממון, או שעשה לו מלאכה ולא נתן לו שכרו. כללו של דבר: כל שאלו הודה היה חייב לשלם בדין, וכפר ונשבע - משלם קרן וחמש, שנאמר: "וכחש בעמיתו בפקדון וכו'".

ג. במה דברים אמורים? בשהיה חייב לשלם מחמת עצמו; אבל אם היה חייב לשלם מחמת אביו, אינו משלם חמש. כיצד? כגון שגזל אביו או גנב או שהיה חייב לאחרים, והבן יודע, וכפר הבן ונשבע, ואחר כך הודה - משלם הקרן בלבד, שנאמר: "אשר גזל" - על גזלו הוא מוסיף חמש, ואינו מוסיף חמש על גזל אביו.

ד. במה דברים אמורים? בשאין הגזלה קנימת; אבל אם גזל אביו ומת, והרי הגזלה קנימת, וכפר היורש ונשבע, ואחר כך הודה - משלם קרן וחמש.

ה. גזל האב ונשבע והודה, ואחר כך מת - הרי היורש משלם קרן וחמש;

ו. גזל ונשבע ומת, והודה היורש - משלם הקרן בלבד. ובין כך ובין כך, היורש פטור מן האשם.

ז. הנשבע לגוי - משלם את הקרן, ואינו חייב בחמש, שנאמר: "וכחש בעמיתו". וכן הגזל פחות משנה פרוטה, וכפר ונשבע - אינו חייב בחמש, שאין פחות משנה פרוטה ממון. במה הוא החמש? אחד מארבעה בקרן; שאם גזל שנה ארבעה ונשבע, משלם חמשה; ואם היתה הגזלה קנימת - מחזיר אותה, ונותן דמי רביע שלה.

ח. אין הנשבע על פטירת ממון משלם חמש, עד שיודה מעצמו; אבל אם באו עדים, והוא עומד בכפירתו - משלם הקרן בלבד על פי עדים, ואינו משלם את החמש; שהחמש עם הקרן לכפרה הם באים, ואינו מביא אותן אלא על פי עצמו.

ואמר לו 'טל בליף' - הרי זה לא ישתמש בהן, עד שיבוא הלה ויחזיר ויטל את שלו. אמר לו האמן: 'טל בלי זה' - הרי זה ישתמש בו, עד שיבוא הלה ויחזיר ויטל את שלו; שמה בליו של אמן הוא, או בעל הכלי צוה את האמן למכרו לו. וכן כל פיוצא בזה.

ז. דברים הרבה אסרו חכמים משום גזל, והעובר עליהם - הרי זה גזלן מדבריהם; כגון מפרחי יונים והמשחקים בקביה. מפרחי יונים כיצד? לא יפריח אדם יונים בתוף הישוב, שהרי לוקח ממון אחרים שלא בדין, מפני שמשלח זכר ויביא נקבה משוכה אחר, או נקבה ותביא זכר. ולא יונים בלבד, אלא כל העושה כזה בשאר עופות או חיה ובהמה - הרי זה גזלן מדבריהם.

ח. וכן אסרו חכמים לצוד יונים בתוף הישוב, מפני שהן של אחרים. ואין פורשין נשפין [מלכודות] ליונים, אלא אם בן הרחיק מן הישוב ארבעה מילין; ואם היה ישוב ברמים, אפלו מאה מיל לא יפרש, שהיונים של בעלי ברמים הן. וכן לא יפרש בתוף השוכין, אף על פי שהן שלו או של גוי או של הפקר, ואף על פי שהרחיק מן הישוב מאה מיל, מפני שהיונים באות לישוב השוכין. **ט.** מרחיקין את השוכה מן העיר חמשים אמה. ולא יעשה אדם שוכה בתוף שדה, אלא אם בן יש לו חמשים אמה לכל רוח, כדי שלא ימשכו הגוזלות, ויפסידו בשדות ויאכלו משל אחרים. ואם לקחו מאחר - אפלו היה בינו ובין תחלת שדה חברו בית רבע בלבד, הרי הוא בחזקתו, ואין מחזיקין אותו להרחיק.

י. המשחקין בקביה כיצד? אלו שמשחקין בעצים או בצורות או בעצמות וכיוצא בהן, ועושין תנאי ביניהם שכל הנוצח את חברו באותו השחוק, יקח ממנו כך וכך - הרי זה גזל מדבריהם. אף על פי שברצון הבעלים לקח, הואיל ולקח ממון חברו בחנם דרך שחוק והתל, הרי זה גזל. וכן המשחקין בבקמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי ביניהם, שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר, יקח מחברו כך וכך. וכל פיוצא בדברים אלו - הכל אסור, וגזל מדבריהם. **יא.** והמשחק בקביה עם הגוי - אין בו אסור גזל, אבל יש בו אסור עוסק בדברים בטלים; שאין ראוי לאדם שיצטק כל ימיו אלא בדברי תורה וביושבו של עולם.

יב. מצודות חיה ועופות ודגים, שנפלו מיני חיה לתוף המצודה, ובא אחר ונטלן - הרי זה גזל מדבריהם, מפני שעדין לא הגיעו ליד הנוכה בהן.

יג. נהר המושף [דורס] ומעניות הנוכעים, הרי הם של כל אדם. עני המנגף [חובט] בראש הנית זיתים של שבתה, ובא עני אחר ונטלן מעל הארץ - הרי זה גזל מדבריהם, מפני שעדין לא הגיעו ליד הנוכה בהן; ואם היה העני מקבץ בידו בראש הנית, ומשליף לארץ - הרי זה גזל גמור, שהרי הגיעו ליד הנוכה בהם.

יד. הדבורים אינן ברשותו של אדם כמו תרנגולים ואווים, ואף על פי כן יש בהן קנזן מדבריהם; והגוזל נחיל [קבוצת] דבורים, או שמנעו מבצלו אם בא לרשותו

להוליך אחריו, אלא יבוא הנגזל ויטל את השאָר. ואף על פי שהגזלה עצמה קנימת, אין חוששין שמא תיקר ונמצא הנשאר שנה פרוטה. אבל אם נתן לו את החמש ולא נתן לו את הקרן, או שמחל לו על החמש ולא מחל לו על הקרן, או שמחל לו על זה ועל זה, חוץ משנה פרוטה בקרן - חייב להוליכו אחריו, או יתן לבית דין שבעירו כמו שבארנו.

יב. המחזיר את הקרן לבעלים, וכפר פעם שניה בחמש ונשבע עליו - נעשה החמש כקרן לכל דבר, ומשלם עליו חמש אחר, שנאמר: "ונחמשתיו יוסף עליו" - מלמד שהוא מוסיף חמש על חמש, עד שיתמעט החמש שיכפר בו ונשבע עליו משנה פרוטה.

יג. מי שהיה אצלו פקדון, וטען שאבד ונשבע, וחזר והודה שהוא אצלו, וחזר וטען שאבד ונשבע, וחזר והודה שהוא אצלו - משלם חמש לכל שבועה ושבועה עם הקרן האחד, שנאמר: "ונחמשתיו יוסף עליו", מלמד שהוא משלם כמה חמשין על קרן אחד.

ט. הגזל את חברו - אף על פי שפפר בו, הואיל ולא נשבע, אם חזר והודה, אינו חייב לרדף אחר הבעלים עד שיחזיר להן ממון שבנדו; אלא יהי בנד הגזלן, עד שיבואו הבעלים ויטלו שלהן. אבל אם נשבע על שנה פרוטה ומעלה - חייב לרדף אחר הבעלים עד שיחזיר להן, אפלו הן באי הים; מפני שפפר נתיאשו אחר שנשבע, ואינן באין עוד לתבעו.

י. אפלו החזיר הגזלה בלה חוץ משנה פרוטה, חייב להוליכה אחר הבעלים; ולא יתן לא לבנו של נגזל, ולא לשלוחו, אלא אם כן עשה הנגזל השליח בעדים. ואם הביא את הגזלה ואת החמש לבית דין שבעירו - הרי זה מביא אשם, ומתכפר לו; ובית דין מטפלין בה, עד שתגיע לבעלה. וכן נותן הוא לשליח בית דין. וכל הנותן הגזל וכיוצא בו לבית דין, יצא.

יא. נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החמש, או שמחל לו על הקרן ולא מחל לו על החמש, או שמחל לו על זה ועל זה חוץ מפתות משנה פרוטה בקרן - אינו צריך

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - כ"ג-כ"ט מנחם-אב ה'תשס"ח

יום ראשון

יום שני, יום שלישי, יום רביעי

מצות עשה ריג.

המצוה הרי"ג — הצווי שנצטוונו לבעול בקדושין ובמתן דבר ביד האשה, או בשטר, או בביאה — וזוהי מצות קדושין. והרמז על כך אמרו: "כִּי-יָקַח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעַלָהּ" (דברים כד, א), — משמע שקונה בביאה. ואמר "וַיִּצָּאָה וְהָיְתָה" (שם, ב) — כשם שיציאתה בשטר (גט) כך ההנהיה (הנשואין) בשטר. וכן למדנו שהיא נקנית בכסף ממה שנאמר באמה עבריה: "אֵין כֶּסֶף" (שמות כא, יא), אמרו: אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, ומנו? (מיהו?) אב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אבל קדושין דאורייתא הם בביאה, כמו שנתבאר בכמה מקומות בכתבות (ג). וקדושין (פרק א משנה א) ונגדה (פרק ה משנה ד). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בשלמות במסכתא המיוחדת לכך, כלומר: מסכת קדושין. ובפרוש אמרו על קדושין בביאה שהם דאורייתא הנה נתבאר שמצות קדושין דאורייתא.

מצות לא תעשה שנה.

המצוה השנ"ה — האזהרה שהזהרנו מלבעול בלא כתבה וקדושין, והוא אמרו יתעלה: "לא-תהיה קדשה מבנות ישראל" (דברים כג, יח), וכבר פל האזהרה בענין זה בלשון אחר והוא אמרו יתעלה: "אל-תחלל את-בתך להזנותה" (ויקרא יט, כט). ולשון ספרא (פרשת קדושים): "אל-תחלל את-בתך" — זה המוסר בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות. ושמע ממני למה פל לאו זה בלשון זה ואיזה ענין נוסף יש בו, והוא: שכבר קדם במשפטיו יתעלה, שהבועל בתולה בין שהיה מפתה או אוינס — אינו חייב שום ענש מן-הענשים אלא תשלום ממון בלבד ושישא אותה אשה שפגע, כמו שנתבאר בכתוב. והיה עולה בדעתנו, כיון שאין בדבר זה אלא קנס ממון הרי הוא נוהג ככל-דבר שבממון, וכשם שרשאי אדם למסור לחברו מממונו כל-מה שיירצה או למחול לו

והוא אמרו יתעלה: "שְׁאֲרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע" (שמות כא, י). וְלֹא זֶה בְּעֶצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל-הַנּוֹשֵׂא בַת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִצִּיק לָהּ בְּאֶחָד מִשְׁלֹשַׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדִי לַצְעֲרָה וּלְעִנּוּתָהּ, וְהוּא אָמַר וְיִתְעַלֶּה בְּאֶמֶה עֲבָרֶיהָ שֶׁהִזְהִיר מִלְּמַנּוּעַ מִמֶּנָּה שְׁאֲרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ, כְּמִשְׁפָּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה-לָּהּ (שם, ט), מִכָּאֵן לְמַדְנוּ שֶׁמִּשְׁפָּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שָׂאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמַרם בְּמִכְלָתָא (פרשת משפטים): "וְכִי מֵה-לְמַדְנוּ לְמִשְׁפָּט הַבָּנוֹת מַעֲתָה? הֲרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לְמַד. וְשֵׁם אָמְרוּ: "שְׁאֲרָה — אֵלּוּ מְזוֹנוּתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמִשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָה — זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

שבת קודש

מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הַרִי"ב — הַצּוּרִי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ לְפָרוֹת וּלְרִבּוֹת וּלְהִתְפַּנֵּן לְקִיּוֹם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמַר וְיִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וְכִכֵּר בְּאֵרוֹ (ברכות טז.) שֶׁהִתְחַנֵּן פְּטוֹר מִקְרִיאַת שְׁמַע אִם נִשָּׂא בְּתוּלָה, וְנִתְּנוּ טַעַם לָכֵן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וְכִכֵּר נִתְּבָאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֶה וְחִיּוּבֶיהָ בְּפָרֶק ו' מִיכָמוֹת (סא:) וְאִין הַנָּשִׁים חֲיָבוֹת בְּמִצְוָה זֶה; וּבִפְרוּשׁ אָמְרוּ שֵׁם (סה:): "הָאִישׁ מִצְוָה עַל פְּרִיָּה וְרִבְיָה, אָכֵל לֹא הָאִשָּׁה".

בְּמֵה-שֶׁהוּא חֲיָב לוֹ, כִּף גַּם יִהְיֶה רִשְׁאֵי לְקַחַת בְּתוּ הַנֶּעֱרָה וּלְמִסְרָה לְאִיזָה אָדָם לְבּוֹא עָלֶיהָ וְיִמְחֹל לוֹ בְּכִף בִּיּוֹן שְׁנֵה זְכוֹת מְזִכּוּתִיו, כְּלוּמַר: הַחֲמִשִּׁים כֶּסֶף (שְׁנִקְנִס הָאוֹנֵס אוֹ הַמַּפְתָּה) שֶׁהֵם לְאִבֵּי הַנֶּעֱרָה; אוֹ שִׁימְסִרְנָה לוֹ עַל מִנַּת שִׂיתָן לוֹ כִּף וְכִף דִּינָרִים. לְפִיכֵן הִזְהִיר עַל זֶה וְנִאָּמַר לוֹ: "אַל-תִּחְלַל אֶת-בֵּיתְךָ לְהִזְנוּתָהּ" (ויקרא שם), לְפִי שְׁנֵה שְׂדֵנִיתִי בּוֹ בְּתִשְׁלוּמֵי מָמוֹן בְּלִבָּד אִינוּ אֵלָּא אִם קָרָה שִׁפְתָּהּ אוֹ אָנֹס; אָכֵל שִׁיעֲשֶׂה הַדְּבָר בְּרָצוֹן שְׁנִיָּהֶם וּבִקְהָתָר — אִין דֶּרֶךְ לָכֵן. וְגִלָּה אֶת-הַטַּעַם לָכֵן וְאָמַר: "וְלֹא-תִזְנֶה הָאֶרֶץ וּמִלָּאָה הָאֶרֶץ זִמָּה" (שם). לְפִי שֶׁהָאוֹנֵס וְהַפְתָּיו קוֹרָה מַעַט, וְאִם יִהְיֶה הַדְּבָר בְּרָצוֹן וּבִקְהָתָר — יִתְרַבֶּה וְיִתְפַּשֵּׁט בְּאֶרֶץ. וְזֶה טַעַם יִפָּה וְנִאָּה לְפָסוּק זֶה, וְהוּא מִתְאִים לְכָל-מֵה-שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים וּלְמָה שִׁיחֲבִיבוּ מִשְׁפָּטֵי הַתּוֹרָה. וְלֹא זֶה, כְּלוּמַר: לֹא דְפְנוּיָה — לוֹקִין עָלֶיו. וְכִכֵּר נִתְּבָאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֶה בְּכִתְּבוֹת וּקְדוּשִׁין.

יום חמישי, יום שישי

מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הַרִס"ב — הָאִזְזָהּ שֶׁהִזְהִיר קוֹנָה אָמָה עֲבָרֶיהָ מִלְּהֲצִיק לָהּ אִם נִשָּׂאָה. בְּנִתִּי בְּאֶמְרֵי לְהֲצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יִצְמָצֵם לָהּ מְזוֹנוּתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָה בְּכִדִּי לְהֲצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום ראשון עמ' ב

אנו ונפשוט את ספקו של רב ענן, מִדְּתָנִי – מִמָּה שֶׁשְׁנֵינוּ בְּבִרְיָתָא, הַמּוֹכֵר עֲבָדוֹ לְיִשְׂרָאֵל הָדָר בַּחוּץ לְאֶרֶץ, יָצָא הָעֶבֶד לְחִירוֹת, וְצָרִיךְ גַּם שְׁחִירוֹ מִרְבּוֹ שְׁנֵי כְדֵי לְהַתִּירוֹ לִישָׂא בַת יִשְׂרָאֵל. וּמִכָּן שָׂרְבוּ הַשְּׁנֵי צָרִיךְ לִתֵּת לוֹ גִּט שְׁחִירוֹ, שְׁמַע מִיָּנָה – גִּלְמָד, שֶׁקִּנְיָה רְבּוֹ שְׁנֵי, שָׂרְבוּ הַשְּׁנֵי קֵנָה אוֹתוֹ וְלֹא הִדְרִי וְכִינִי – וְהַמְכִּירָה אִינָה בְּטִלָּה לְמַפְרַע, וּמִמִּילָא אִין הַקּוֹנָה יִכּוֹל לְתַבּוּעַ אֶת מַעוּתוֹ. וְכִינִי שָׂרְבַּ עֲנַן שָׁמַע מִשְׁמוּאֵל רַק בְּאֶחָד מֵהַדִּינִים שֶׁהַמַּעוּת חוּרִים, וּבְבִרְיָתָא הוֹכִיחַ שְׁבִמְכּוֹר עֲבָדוֹ אִיבַד הַקּוֹנָה אֶת מַעוּתוֹ, אִם כֵּן עָלֵינוּ לומר שֶׁבִשְׁדָּה הַמַּעוּת חוּרִים לְקוֹנָה, וְכִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָתָם – וּכְאִשֶּׁר אָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁהַמְכּוֹר שָׂדֶה בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל אִין הַשָּׂדֶה מְכּוּרָה, נִתְּכּוֹן בְּדִרְבּוֹ שֶׁהַשָּׂדֶה אִינָה מְכּוּרָה – אֵלָּא הַמְכִּירָה בְּטִלָּה לְמַפְרַע, וּמַעוּת הַמֶּקֶם חוֹזְרִין לְמוֹכֵר.

נחלקו רב ושמואל בדִּין הַשָּׂדֶה: רַב אָמַר, שָׂדֶה זֶה מְכּוּרָה לְקוֹנָה וְיִצְאָהּ מִיָּדוֹ מִיד לְאַחַר הַמְכִּירָה, וְהַקּוֹנָה אִיבַד מַעוּתוֹ. וְשְׁמוּאֵל אָמַר, שָׂדֶה זֶה אִינָה מְכּוּרָה כָּל עֵינָךְ, וְקַל וְחֹמֶר הוּא. אִם שָׂדֶה שֶׁכֵּבֶר נִמְכְּרָה הַיּוֹבֵל מִפְּקִיעָה מִיד הַקּוֹנָה וְחֹחֶרֶת לְבַעֲלִיהָ הָרַאשׁוֹנִים, כֹּל שֶׁכֵּן שֶׁהַיּוֹבֵל מַעֲבֵב שֶׁלֹּא תִצָּא הַשָּׂדֶה מִרְשׁוֹת בַּעֲלִיהָ הָרַאשׁוֹנִים. אֵלָּא שְׂרִין דְּמֵי הַמֶּקֶם בִּשְׁנֵי הַנִּידוּנִים אִינוּ שׁוֹה, בְּתִרָא – בְּאֶחָד מֵהֶם פֶּסֶק שֶׁהִדְרִי וְכִינִי – שֶׁהַמְכִּירָה חֹחֶרֶת וּמִתְבַּטֵּל לְמַפְרַע, וְהַמְכּוֹר מַחְזִיר אֶת הַמַּעוּת לְקוֹנָה, וּבְתִרָא – וּבְאֶחָד מֵהֶם פֶּסֶק שֶׁלֹּא הִדְרִי וְכִינִי – שֶׁהַמְכִּירָה אִינָה מִתְבַּטֵּל לְמַפְרַע, אֵלָּא שֶׁלֹּא תִחַלּוּ מִכָּאֵן וּלְהַבֵּא וְהַקּוֹנָה הַפְּסִיד אֶת מַעוּתוֹ, וְלֹא יִדְעָנָא הִי מִיָּנִיָּהּ – וְאִינִי יוֹדַע בְּאִזָּה מֵהֶם פֶּסֶק שֶׁהַמְכִּירָה בְּטִלָּה לְמַפְרַע וּבְאִזָּה מֵהֶם פֶּסֶק שֶׁהִיא בְּטִלָּה מִכָּאֵן וּלְהַבֵּא. אָמַר רַב יוֹסֵף, גִּיְחָזִי אֲנִי – נִרְאָה

מלעות לארץ ישראל, ואין להכריח מי שחיב במצוות לצאת מארץ ישראל, ואם כן הרב אינו יכול להכריח את העבד לצאת עמו לחוץ לארץ, אלא יש לגרוס בברייתא, אם יצא העבד מרצונו אחר רבו לסוריא, ומכרו רבו שם לישראל אחר, אם דעת רבו בשעה שיצא ממנה לחזור לארץ ישראל, בופין אותו – את הקונה להוציא את העבד לחירות, ואולם אם אין דעת רבו לחזור בשעה שיצא מארץ ישראל, והעבד יצא עמו אף שידע שזו דעת רבו, אין בופין אותו – את הקונה להוציא את העבד: אמר רב ענן, שמעית מיניה דמר שמואל תרמי – שמעתי בשם שמואל שני פסקי הלכה, תרמי – אחד מהם דין זה שבמשנתנו, שהמוכר עבדו לחוץ לארץ יצא לחירות, ואידך דאיתמר לישראל המוכר שדחו בשנת היובל עצמה, שבשנה זו חחרות השדות לבעליהן הראשונים,

יהושע יט לב-נא

לכ לבני נפתלי יצא הגורל הששי לבני נפתלי למשפחתם: לג ויהי גבולם מחלף מאלון בצעננים ואדמי הנקב ויבנאל עד לקום ויהי תצאתיו הירדן: לד וישב הגבול ימה אונות תבור ויצא משם חקקה ופגע בזבלון מנגב ובאשר פגע מים וביהודה הירדן מזרח השמש: לה וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת: לו ואדמה והרמה וחצור: לו וקדש ואדרעי ועין חצור: לה ויראון ומגדל אל חרם ובית ענת ובית שמש ערים תשע עשרה וחצריהן: מט זאת נחלת מטה בני נפתלי למשפחתם הערים וחצריהן: מ למטה בנידן למשפחתם יצא הגורל השביעי: מא ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול ועיר שמש: מב וישעלבין ואילון ויתלה: מג ואילון ותמנתה ועקרון: מד ואלתקה וגבתון ובעלת: מה ויהד ובני ברק וגת רמון: מו ומי הירקון והרקון עם הגבול מול יפו: מז ויצא גבול בנידן מהם ויעלו בנידן וילחמו עם לשם וילכדו אותה: ויכו אותה לפי חרב וירשו אותה וישבו בה ויקראו ללשם דן בשם דן אביהם: מח זאת נחלת מטה בנידן למשפחתם הערים האלה וחצריהן:

רש"י

(לה) וערי מבצר. היו לנפתלי הצדים צר: מגבולם, ושאר שבטים מפסיקין בינתים: (מא) צרעה ואשתאול. משל יהודה היה (לעיל) וילחמו עם לשם. לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז, ובימי פסל מיכה, כמה שנאמר בספר שופטים (יח ב): לשם. היא ליש האמורה בספר ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק

מצודת דוד

(לב) לבני נפתלי למשפחותם. הנחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה: (לג) ויהי גבולם. גבולם הלך בפאת

מצודת ציון

(מז) וירשו. מלשון ירושה:

הדרומי ממערב, כלפי המזרח מחלף וכו': (לד) וישב הגבול ימה. חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני, ובא לאונות תבור: מנגב. מנגב של זבולון, והוא צפונה של נפתלי: מים. ממערבה של נפתלי, והוא מזרחה של אשר: וביהודה הירדן. ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח, כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי, ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה, אם כן פגע בגבול יהודה בסוף הירדן, והוא הדין שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן, אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי, מכל מקום פגע גם בו: (לה) וערי מבצר. רצה לומר, ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו': (לח) תשע עשרה. רצה לומר, עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה, שש עשרה ערי מבצר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול, והנשארים היו לבני השבט שאצלו: (מא) צרעה ואשתאול. יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה, ונחלת דן היה במקצוע צפונית מערבית של יהודה: (מג) ועקרון. לא זהו שהיה בגבול יהודה: (מו) עם הגבול וכו'. רצה לומר, הערים ההם היו מנחלת דן, עם הגבול של מול יפו: (מז) ויצא גבול בני דן מהם. רצה לומר, גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם, ולא הספיק להם, ולזה עלו לאחר זה להלחם בלשם, והוא ליש האמורה בספר שופטים (יח ז) והיתה מחוץ לגבול ארץ ישראל ולא בגבולה (ובמקצוע צפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי, כי אמרו רבותינו וזכרנו לברכה (בכורות נה א): ירדן נקרא על שם שיוור מדין, והוא לשם, והירדן הלא יתחיל במקצוע צפונית מזרחית, וזה שאמר הכתוב (מלכים א ה ה): מדין ועד באר שבע, ורצה לומר, מקצה ארץ ישראל עד קצהו באלכסון, כי דן היה במקצוע צפונית מזרחית, ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית, כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההיא: (מח) הערים האלה. האמורים למעלה:

מִטּוֹ וַיִּכְלוּ לַנְּחֹל אֶת־הָאָרֶץ לַגְּבוּלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לַיהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוֹן בְּתוֹכָם: נ עַל־פִּי יְהוָה נָתַנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאֵל אֶת־תַּמְנַת־סָרַח בְּתֶר אַפְרָיִם וַיִּבְנֶה אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ: נא אֵלֶּה הַנַּחֲלֹת אֲשֶׁר־נָחְלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוֹן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְגוּרָל וּבְשִׁלָּה לְפָנַי יְהוָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְלוּ מַחֲלֶק אֶת־הָאָרֶץ:

רש"י

(נא) אשר נחלו. הנחילו:

מצודת דוד

(מט) לנחול. להנחיל על ידי הגורל: לגבולתיה. לפי הגבולים האמורים למעלה: (ג) על פי ה'. שאלו באורים ותומים, ועל פיהם נתנו לו את העיר אשר שאל, והיא תמנת סרח: (נא) נחלו. הנחילו לישראל בגורל: וראשי האבות למטות. ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל: בגורל. חוזר לתחלת המקרא, לומר אלה הנחלות אשר נחלו בגורל: ויכלו מחלק. השלימו חלוקת הארץ בגורל:

דברי הימים א יז א-יא

יז א וַיְהִי כַאֲשֶׁר יָשָׁב דָּוִיד בְּבֵיתוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־נָתָן הַנָּבִיא הֲלֵה אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית הָאֲרָזִים וְאֶרְוֹן בְּרִית־יְהוָה תַּחַת יְרִיעוֹת: ב וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִיד כָּל אֲשֶׁר בְּלִבְךָ עֲשֵׂה כִּי הָאֱלֹהִים עִמָּךְ: ג וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְבַר־אֱלֹהִים אֶל־נָתָן לֵאמֹר: ד לך וְאָמַרְתָּ אֶל־דָּוִיד עַבְדִּי כֹה אָמַר יְהוָה לֹא אֶתָּה תִּבְנֶה־לִּי הֵבִית לְשֹׁבֶת: ה כִּי לֹא יִשְׁבְּתִי בְּבֵית מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הֵעֲלִיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֶהְיֶה מְאֹהֶל אֶל־אֹהֶל וּמִמִּשְׁכָּן: ו בְּכָל

רש"י

(א) ויהי כאשר ישב דויד. (כש"ב ז') כתיב וה' הניח לו מסביב וגו' וארון האלהים יושב בתוך היריעה כדכתיב למעלה הימנה בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד הקב"ה קיים בו והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגם אנכי מוטל עלי לעשות מה שכתוב בסמוך והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם כלומר אעשה לו משכן: (ג) ויהי בלילה ההוא וגו'. מפורש במדרש אמר לו הקב"ה

לנתן הנביא האדם הזה שאני שולח אליו נדרן הוא צא ואמור לו עד שלא ישבע לבנותו לא אתה תבנה הבית לשבתי, ד"א האדם שאני שולחך אצלו זריז הוא לך אמור לו קודם שישכור פועלים: (ה) ואהיה מאהל אל אהל וממשכן. כלומר ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן אל משכן מגלגל לשילה ומשילה לנוב ומנוב לגבעון ואף על גב שהייתי מטלטל מאהל אל אהל וממשכן למשכן: (ו) בכל

מצודת דוד

(א) בביתו. ר"ל בבית הראוי לו לפי מעלתו: בבית הארזים. מסוכך בתקרת ארזים: תחת יריעות. הוא האוהל האמור למעלה וכאומר וכי זו היא הבית הראויה לארון: (ב) כל אשר בלבבך. כאומר אם חפצך לבנות בית לה' עשה חפצך: (ה) כי לא ישבתי. אשר לא ישבתי וכו', ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי בבית וכן אתה לא תבנה לי: ואהיה מאוהל. הייתי מתהלך מאוהל שילה אל אוהל נוב וכו': וממשכן. כאילו אמר וממשכן אל משכן והוא מקרא קצר ומעצמו יובן החסרון: בכל אשר וכו'. בכל המקומות אשר התהלכתי וכו' וכי דברתי אל אח' מהשופטים אשר צויתיו לרעות

אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־יִשְׂרָאֵל הִדְבַּר דְּבָרְתִי אֶת־אֲחֵר שְׁפָטִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לְרָעוֹת אֶת־עַמִּי לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בִנִיתֶם לִי בַּיִת אֲרָזִים: ז וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִיד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּחַל מִן־אֲחֵרֵי הַצָּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל: ח וְאַהֲיָה עִמָּךְ בְּכָל־אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ וְאֶכְרִית אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפְּנֶיךָ וְעָשִׂיתִי לְךָ שֵׁם כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: ט וְשִׁמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיהוּ וְשָׁכַן תַּחְתּוֹ וְלֹא יִרְגָּז עוֹד וְלֹא־יִוָּסֵפוּ בְּנֵי־עוֹלָה לְבַלְתּוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרָאשׁוֹנָה: י וְלִמְיָמִים אֲשֶׁר צִוִּיתִי שְׁפָטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהִכְנַעְתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ וְאַגִּיד לְךָ וּבֵית יִבְנֶה־לְךָ יְהוָה: יא וְהָיָה כִּי־מָלְאוּ יָמֶיךָ לָלֶכֶת עִם־אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּימוּתִי אֶת־זֶרַעְךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה מִפְּנֶיךָ וְהִכְיִנּוּתִי אֶת־מַלְכוּתוֹ:

רש"י

ישראל. לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויביך לפניך: ואגיד לך. מה יהיה שכרך שרצית לבנות לי בית: ובית יבנה לך ה'. אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה שכרך ומבשרך הקב"ה כי בית יעשה לך ה' שיתן לך בן שימלוך תחתך וישב על כסא ישראל במקומך וכל דבר שתתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי את זרעך אחריו: (יא) והיה כי מלאו ימך ללכת עם אבותיך. כלומר אל תירא שאני ממחר את הדבר אלא כי מלאו ימך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריו וגו' (מלכים א' א') והכינותי את מלכותו, וכן הוא אומר בשלמה ותכון מלכותו מאד:

מצודת ציון

(ז) הנוה. מדור הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב'): (ט) ירגז. ענין תנועת החרדה: לבלותו. מל' בליה והפסד כמו בלה בשרי (איכה ג):

מצודת דוד

את עמי וכו' וכאומר הנה מזה תדע שבנין הבית שמורה היא למי שיבנהו ואין כולם ראויים לה ולזה לא צויתי עליה מאז: (ז) ועתה. ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתך מן הנוה וכו': (ח) שם כשם הגדולים. להתפרסם בעולם ככל הגדולים אנשי השם, ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד: (ט) ושמתי מקום. בימך שמתי מקום מנוחה וקבוע לעמי ישראל ונטעתי על אדמתו ושכן במקומו ולא יחרד עוד לנוע ממנה: כאשר בראשונה. ר"ל טרם הקמת השופטים: (י) ולמימים. מוסב למקרא של מעלה לומר לא יוסיפו עוד לבלותו כאשר בראשונה וכאשר בזמן השופטים: ואגיד לך. ומלבד זאת אגיד לך שעוד ייטיב ה' עמך ויבנה לך בית מלכות לזרעך אחריו ואם כן די לך בהטובות האלה אף אם לא תבנה בית ה': (יא) והיה. אבל כאשר ימלאו ימך וכו': (יב) הוא יבנה. כי אליו שמורה הגדלת השם בבנין ביתי: עד עולם. לזרעו אחריו:

פרק ו משנה ב

אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת, אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה, נקרא נזוף, שנאמר: נזם זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת מעם. ואומר: והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת, אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לה בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. וכל מי שעוסק בתלמוד תורה חרי זה מתעלה, שנאמר: ומתנה נחליאל, ומנחליאל במות.

נקודות משיחות קודש

ואת הגסות הללו; זאת נעשה על-ידי הבת-קול שנופת בהן ומייסרת אותן - "אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה!"

(לקוטי־שיחות, כרך טו, עמ' 123)

להר חורב יש עוד ארבעה שמות ובדרך-כלל כשמזכירים הר זה בקשר לתורה, משתמשים בשם "הר סיני" [כמו "משה קיבל תורה מסיני"]; מדוע אפוא בחר התנא בשם "חורב" דוקא?

יש לבאר כי בזאת ביקש רבי יהושע בן לוי לבטא ענין מיוחד הקשור לדרגתו ולאופן עבודתו. על המיוחד את עבודתו של רבי יהושע אפשר ללמוד מהמסופר עליו בגמרא⁵ ש"נכנס חי לגן עדן" וכן "לא נראתה הקשת בימיו".

את הענין הראשון ("נכנס חי לגן עדן") מצאנו גם אצל אליהו הנביא, ש"עלה בסערה השמימה". והנה בתורת החסידות⁶ מבואר ענין עליית אליהו הנביא בסערה השמימה, שזה נבע מכך, שעיקר עבודת אליהו היתה בזיכרון גופו - הוא זיכר את גופו עד כדי כך שגם הגוף יכול היה להעשות "כלי" לזיו השכינה שבגן-עדן.

לפי זה נבין גם בענינו: רבי יהושע בן לוי עסק בעיקר בזיכרון גופו עד כי נכנס חי לגן עדן. לא רק את גופו שלו זיכר, אלא גם את כל העולם סביבו, עד שנשללה לגמרי האפשרות של הורדת מבול על העולם ולכן לא היה צורך בקשת. ומובא עוד⁷ שרבי יהושע בן לוי היה לומד תורה עם חולים "בעלי ראתן" (ש"שרץ יש לו במוחו") אף-על-פי ששאר האמוראים התרחקו מהם וכאזהרת רבי יוחנן, "היהירו מזבובי בעלי ראתן". נמצא שרבי יהושע בן לוי הפיץ תורה גם במקומות השפלים ביותר.

ולפי שעבודתו העיקרית היתה בזיכרון החומר שלו ושל העולם, לכן גם בלימוד התורה היתה עיקר כוונתו לבחינה המיוחדת שבתורה שבכוחה לזכר את חומר הגוף ואת חומריות העולם, כדי שיוכלו להיות "כלי" לאלוקות. זאת מדגיש רבי יהושע בן לוי באומרו "בת קול יוצאת מהר חורב" וכדברי חז"ל⁸ "חורב" למה? שבו ניתנה התורה שנקראת חרב", כלומר ששם זה מבטא את כח התורה להחריב את החומריות שבאדם ושבעולם.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1228)

ידועה השאלה - איזו תועלת יש באותה "בת קול" שאיש אינו שומע את הכרזתה?

על כך משיבה תורת החסידות¹ שאת ה"בת קול" שומעת הנשמה שלמעלה, דהיינו אותו חלק בנשמה שלא ירד למטה להתלבש בגוף הגשמי - שומע את הבת-קול. וחלק זה בנשמה מעביר "הד" מהבת-קול גם לאותן בחינות תחתונות יותר של הנשמה שנתלבשו בגוף. ועל כך נאמר² "אף על גב דאיהו לא חזי מזלייהו חזי". לכן רואים במוחש כי לפעמים מתעוררים אצל האדם הרהורי תשובה פתאומיים. הרהורים אלה הן תולדה של שמיעת הבת-קול על-ידי החלק הגבוה של הנשמה. [ואולם מכיון שהתעוררות זו באה מלמעלה וללא שום פעולה של האדם למטה, סופה לחלוף כלא-היתה; אלא-אם-כן ינצל האדם את אותם רגעי התעוררות להתבוננות פנימית ולהוספה בפועל בלימוד תורה ובקיום מצוות].

(לקוטי־שיחות, כרך טו, עמ' 25)

מכיון שמטרת הבת-קול היא לעורר את ישראל לעסוק בתורה, עדיף היה, לכאורה, להכריז הכרזה חיובית בשבח לימוד התורה, ומדוע מדגישה ההכרזה את החיסרון שבהעדר לימוד תורה?

שאלה זו מתחזקת עקב העובדה שקריאת הבת-קול פונה (גם) ל"בריות" - "הרחוקים מתורת ה' ועבודתו ולכן נקראים בשם בריות בעלמא" (כביאור רבנו הזקן⁴) - וקוראת להן לעסוק בלימוד תורה; וכדי לעודד "בריות" שכאלה ללימוד תורה בוודאי מוטב היה להבליט את מעלת הלימוד מאשר לייסרן בתוכחה על העדר עיסוקן בתורה!

ויש לבאר זאת:

בתוך כל יהודי ויהודי שוכנת נפש אלקית שכל רצונה הוא לקיים את כל המצוות. כמו כן יש בנשמת כל יהודי ויהודי "אוצרות יקרים" של אמונה ואהבת ה'. על-פי גישה זו אין צורך להסביר לנפש האלקית את מעלת העסק בתורה; כל מה שצריך הוא לגלות את פנימיותו של היהודי ואזי ממילא יעסוק הוא בתורה.

ומכיון שהמשנה עוסקת ב"בריות", שחומריות וגסות מכסות על אור נשמתן - מן ההכרח הוא "לשבר" את החומריות

(1) ליקוטי־תורה תצא לו, ד. (2) מגילה ג, א. (3) ראה ספר המאמרים ה'תש"ב ד"ה אמר רבי יהושע בן לוי (עמ' 139). (4) תניא פרק לב. (5) כתובות עז, ב. (6) יו"ט של ר"ה תרס"ו (המשך) עמ' קנו ואילך. (7) בגמרא שם. (8) שמות-רבה סוף פרק נ"א.

הגמרא מיישבת באופן נוסף:

וְאִי בְּעֵית אִמָּא, הברייתא לגבי שדה מדברת באופן שהנכרי לזה על מנת למשכנו, והגיע זמן הפירעון, ועדיין הישראל לא משכנו, ולכן פטורה ממעשר. כיון שהישראל לא גבה אותה. ולגבי עבד אף שהגיע זמן הפירעון, והנכרי עדיין לא גבה את העבד, קנסו את האדון לשחררו.

מפני שנתן לנכרי כח לגבותה:

הגמרא מבארת שאם הנכרי גבה עבד מעצמו, לא קנסו את האדון לשחררה:

תָּנוּ רַבָּנָא, נכבא הנכרי את העבד בחובו של האדון, והאדון לא לזה על דעת כן, או ששקחתי סיקריקון – או שהנכרי בא להרוג את האדון, ונתן לו את העבד כדי שלא יהרגו, לא יצא העבד לחירות – לא קנסו את הרב לשחררו, כיון שהיה אנוס. מקשה הגמרא, וכי כשבבאו בחובו, לא קנסוהו, ורמינהי – הלא קשה מברייתא, הרי שאנסו בית המלך את גורגו – תבואתו של ישראל, אם גבו בחובו שנתחייב למלך, חייב ליטול פירות אחרים לעשר בהם תבואה זו, מפני שהוא כמכור לא התבואה, אבל אם נטלו באנפירות – בגזל, פטור מלעשר. ומבואר שנטילה עבור חוב נחשבת כמכירה, ואם כן גם כשנכרי גבה עבד בחובו, זה כמכירה, ומדוע לא קנסו את האדון לפדותו. מתרצת הגמרא, שאני התם – אינו דומה מעשר, שצריך לעשר משום דקא משתריש ליה – שהוא נהנה מפירעון החוב שגבו ממנו, שהרי היה צריך לפרוע מעות, וכיון שכן עליו לעשר, אף שאין זה כמכירה. אבל בעבד קנסו רק כמכירה, וגביית העבד בעל כורחו של האדון אינה כמכירה. הגמרא מוכיחה שאף כשנתן את העבד לנכרי שלא מרצונו קנסוהו לשחררו, תא שמע, דאמר רב, המוכר – הנותן את עבדו לפרהנג עובד בוכבים – לנכרי שתובע ממנו בשקר, כדי להיפטר מעלילותיו, יצא העבד לחירות והאדון מחויב לפדותו ולשחררו. ומבואר שקנסוהו אף שנתן את העבד שלא מרצונו. דוחה הגמרא, התם – בנכרי המעליל על האדון, הנה ליה – היה עליו לפייס את הנכרי בנכסים אחרים, ולא פייס, ולכן קנסוהו.

גופא, אמר רב, המוכר את עבדו לפרהנג עובד בוכבים – לנכרי שתובע ממנו בשקר, כדי להיפטר מעלילותיו, יצא העבד לחירות והאדון מחויב לפדותו ולשחררו. שואלת הגמרא, מדוע קנסוהו, הרי מאי הוה ליה למעבד – מה היה עליו לעשות כדי להיפטר מן הנכרי. משיבה הגמרא, הוה ליה – היה עליו לפייס את הנכרי בנכסים אחרים ולא פייס, ולכן קנסוהו.

הגמרא מסתפקת בכמה אופנים, האם קנסו:

בעי רבי ירמיה, מכרו האדון את העבד לנכרי לשלשים יום בלבד, מהו, האם גם אז קנסוהו לשחררו, או שקנסו רק כמכירה גמורה. מוכיחה הגמרא, תא שמע, דאמר רב, המוכר את עבדו לפרהנג עובד בוכבים, יצא לחירות, וסברה הגמרא שאחר כך הוא מחזיר את העבד, ומוכר שאף כמכירה לזמן קנסו. דוחה הגמרא, התם – שם מדובר בפרהנג עובד בוכבים שנטילתו אינה חוזרת לבעלים. עוד נסתפק רבי ירמיה,

מכרו את העבד לנכרי, כדי להוליד ממנו ולדות, חוץ ממלאכתו – ולא כדי להשתעבד בו, מהו, האם קנסוהו, או שכיון שלא נמכר למלאכתו אין לחוש שיתבטל ממצוות. וכן אם התנה בשעת המכירה שהוא מוכרו חוץ מן המצוות, והנכרי לא יהיה רשאי לבטלו ממצוות, מהו, האם באופן זה לא קנסוהו, או שלא חילקו חכמים בתקנתם. וכן אם התנה שהוא מוכרו חוץ מן המצוות וימים מוכבים, מהו, האם קנסוהו משום שהנכרי יכול לבטלו משאר מצוות, או שהחשש הוא רק לגבי שבת ויום טוב. וכן אם מכרו לגר תושב שאינו עובד עבודת כוכבים, אבל אוכל נבלות, האם קנסוהו, או שקנסו רק בעובד עבודת כוכבים. וכן אם מכרו לישראל מוכר לעבודת כוכבים, מהו, האם קנסו רק במוכר לנכרי, או שישראל מומר הוא בכלל נכרי. וכן אם מכרו לכוהן – שאינו מקפיד על המצוות כל כך, מהו, האם קנסוהו, או שקנסו רק בנכרי שעלול להפקיע אותו מכל המצוות. משיבה הגמרא, פשוט מיהא תרא – אחת מן הספקות, מדברי הברייתא, נר תושב הרי הוא בעובד בוכבים, ומבואר שקנסו את האדון. ולגבי בותי וישראל מוכר נחלקו האמוראים, אמרי לה – יש שאמרו שדינם בעובד בוכבים, ואמרי לה – ויש שאמרו שדינם כישאראל:

הגמרא מבארת דין עבד שנפל ליד נכרי:

בעי מיהי בני הישיבה מרבי אמר, מעשה שהיה בעבד כנעני שהפיל עצמו שלא ברצון רבו לגייסות – לצבא, כדי לצאת מידי רבו, ואין רבו יכול להוציאו מהם לא בדיני ישראל ולא בדיני עובדי בוכבים, משום שידם תקיפה, מהו שיפול את דמיו – האם הרב רשאי לבקש מהם את דמי העבד, או שגזרו שלא יתבע, כדי שלא יבואו למכור עבד לנכרי. אמר ליה רב ירמיה לרבי יריקא, פוק – צא לביתך, ועיין במכילתיה – במשניות הסדורות לה, שמא תמצא תשובה לשאלה זו. נפק – יצא רבי זריקא, דק ואשכח – דקדק ומצא תשובה, דתניא, המוכר את ביתו בארץ ישראל לעובד בוכבים, ועבר על איסור (דברים ז ב) ולא תחנם שדרשו חכמים (ע"ז כ.) שאין לתת לגוי קרקע בארץ ישראל, קנסוהו חכמים שדמיו של הבית אסורין בהנאל, ואולם עובד בוכבים שאנס ביתו של ישראל בארץ ישראל, ואין בעליו יכול להוציאו מהנכרי לא בדיני ישראל ולא בדיני עובדי בוכבים, מותר לו ליטול את דמיו של הבית מהנכרי, וכתב שטר מכירה ומעלה אותו לחתימה בערפאות שלחן – בפני דיני עובדי כוכבים, אף שנותן להם על ידי זה חשיבות, והטעם שלא קנסוהו, מפני שהוא במציל רכושו מידם של נכרים, ואינו מוכר מדעת. ויש ללמוד גם לגבי עבד, שחכמים קנסו רק במוכר מדעת, ולא כשנפל רשאי העבד בעל כרחו של האדון. דוחה הגמרא, וירלימא – שמא הני מילי – דברים אלו שקנסו רק במוכר מדעת הם דווקא בבית, דכיון דלא סגי ליה בלא בית – שכיון שכל אדם זקוק לבית לדור בו, לא אמרי לזבניה – לא יבוא למכור את ביתו לנכרי מרצונו, אכל עבדא – עבד, דסגי ליה בלא

עבדא – שהרב אינו זקוק לו כל כך, יש להסתפק האם אמרי לזבניה – יבוא למכור לנכרי מרצונו, וקנסוהו אף בעבד שנפל בידי נכרים שלא ברצון רבו, או שלא חששו לכך. שלח להו רבי אמר בלשון זו, מיני – ממני אמר רב תנן, תורה – הוראה זו יוצאה לכל ישראל, עבד שהפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להוציאו מהם לא בדיני ישראל ולא בדיני עובדי בוכבים, מותר לאדון ליטול את דמיו מהגייסות, וכתב שטר מכירה, ומעלה אותו בערפאות של עובדי בוכבים, מפני שהוא במציל מידם את ממונו, ואינו מתכוון למכור, ולא להחשיב את שם האלילים.

הגמרא מבארת בכמה מחזיק האדון לפדות את העבד:

אמר רבי יהושע בן לוי, המוכר עבדו לעובד בוכבים, קונסים אותו לפדות את העבד עד מאה פעמים בדין. ומבררת הגמרא, האם שיעור זה הוא דין, או לאו דין, אלא לשון חזמא, ורק צריך להוסיף על דמיו כדי לפדותו, מוכיחה הגמרא, תא שמע, דאמר ריש לקיש, המוכר בכה נסה לעובד בוכבים, ועבר על איסור דרבנן למכור בהמה גסה לנכרי, קונסים אותו לפדותה עד עשרה פעמים בדין. ומוכח שיעד מאה הוא לשון חזמא. דוחה הגמרא, וירלימא שאני – שמא אינו דומה עבד שאיסור מכירתו חמור יותר ממכירת בהמה גסה, משום דכל יומא ויומא מפקע ליה – שבכל יום ויום הנכרי מונעו ממצות, ובבהמה גסה האיסור הוא רק בשעת המכירה, ולכן בעבד קנסו יותר.

ואיכא דאמרי – ויש ששנו להיפך, אמר רבי יהושע בן לוי, המוכר עבדו לעובד בוכבים, קונסים אותו לפדותו עד עשרה פעמים בדין. ומבררת הגמרא, האם שיעור זה הוא דין, או לאו דין, ונקט כן מפני שכן היא הדרך, אבל באמת חייב לפדותו אף ביותר מכך. מוכיחה הגמרא, תא שמע, דאמר ריש לקיש, המוכר בכה נסה לעובד בוכבים קונסים אותו לפדותה עד מאה פעמים בדין. ואם כן גם עבד צריך לפדות עד מאה, דוחה הגמרא, שאני – אינו דומה עבד שצריך לפדותו רק עד עשרה, משום דלא תדר ליה – שאינו חוזר לחיות הרבה, אלא יוצא לחירות. שואלת הגמרא, אלא מההא טעמא מאי – מה הטעם שקנסו לפדות עד מאה, משום דתדר ליה – שכן הבהמה חוזרת לבעליה. והרי מטעם זה אין להוסיף על הקנס כל כך ולהפסידו הרבה, אלא היו צריכים לקנסיה טפי דר – לקנסו קצת יותר ממה שקנסו בעבד. אלא מבארת הגמרא טעם אחר, שאין ללמוד מקנס בבהמה לקנס בעבד, שכן מכירת עבד לנכרי היא מילתא דלא שכיחא – דבר שאינו מצוי, ומילתא דלא שכיחא לא נזרי בה רבנן – ובדבר לא מצוי חייבוהו רק עשרה ברמי, אולם מכירת בהמה יותר מצויה, ולכן קנסו עד מאה ברמיה.

הגמרא מבררת האם הקנס מוטל על גוף המוכר או על ממונו:

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי אמר, מכר את עבדו לנכרי, ומת קודם שפדאו. מהו שיקנסו המשך בעמוד קיד

בשלוה על מנת למשכנו כו'. פירש בקונטרס שאם לא אפרע עד זמן פלוני בא ומשכנני מקרקע זו ונתתה שלך וכל זמן שלא בא ישראל ומשכנני הוי בחזקת עובר בוכבים וגבי עבד כי האי גזיקא קנסיה רבנן לישאל הוהיל ועבר הזמן ולא פרע ואע"פ שלא משכנו עדיין וקשה דהנה ליה למימר אידי

ואידי דמטא זמניה לכך נראה דאמא לשנתי שמיא קפא וכו' דמטא זמניה וכו' דלא מטא זמניה והא דאקשינן גבי עבד דמטא זמניה צריכא למימר בשלוה על מנת למשכנו ולא משכנו דס"ד פיון דלא משכנו עדיין לא יצא לחירות קא משמע לן דהואיל ובידו למשכנו דיוצא לחירות: **המוכר** עבדו לפרהנג עובר בוכבים. פי' בקונטרס מציק וקם עלילות ומכרו לו באותן דמים שהעליל וקשה דלא שיקי על זה לשון מכירה ולישנא שהיה לו לפיכך ולא פייס לא משמע הכי ועוד דמדמי למוכרו לשלשים יום ונראה דהפרהנג נטל עבדו על כורחו אלא שנותן לו דמים לכך פירי דאמאי יצא לחירות פיון דהוי בעל כורחו כמו גבא בחובו ומשני דהיה לו לפייס דכיון דנותן דמים ודאי היה מתפייס בדרך מועט ומדמי לו נמי למוכרו לשלשים יום דאמר שגומר מלאכתו דרכו להחזירו לישאל וישראל מחזיר לו הדמים:

וכותב ומעלה בערפאות שלכם. פירש בקונטרס אף על פי דחשיבות הוא לכן וקשה דשטרות העליל בערפאות של עובד בוכבים מכשירין ולא מפליגין בין לכתובילה בין לדיעבד ומפרש רבינו תם דאע"ג דנראה במקום המקח שרי הקא וההיא דפרק קפא דע"ז (ה"א) הולכין ליריד של עובדי בוכבים ולוקחים מהן בהמה ועבדים מפני שהוא במציל מידם ומעלה בערפאות של עובדי בוכבים והם נמי מקיים המקח ומתפרסם הדבר שמהנה לעבדות בוכבי' ואפי' הכי שרי

או לא דוקא. פירש בקונטרס דלא קנסינן ליה בולי האי וגזיקא קאמר וקשה דאם כן איהו שיעור יחיד דאפתי לא ידע הדיא דקונסין אותו עד עשרה דנימא ביה ההוא שיעורא ונראה לפרש או לאו דוקא אלא אפילו ביותר ממאה קנסינן ליה עד דפריק בעגן שפי' בקונטרס באיבא דאמרי ומייתי מבהמה דקונסין אותו עד עשרה בדמיה אלא לאו דוקא דהוא הדין טפי בדקאמר הקא עד מאה גבי עבדים והוא הדין דהקא לאו דוקא: **התם** דאיסורא דאורייתא. ובפרק כל פסולי המוקדשין (מסכת נזיר) גבי צרם אוזן הבכור קאמר דליכא למיפשט מהקא דשאני עבד דמקטע ליה ממזכות אם כן הנה מצי למימר הקא אם תימצי לומר דהתם לא קנסי דהקא קנסו משום דמקטע ליה ממזכות וכן התם הנה מצי למימר איפכא כי הקא: (עיינה)

ומינה רבי ירמיה מרבי אפי' מכר עבדו ומת מהו שיקנסו את בנו אחרייו אם תימצי לומר צרם אוזן בכור ומת קנסו בנו אחרייו משום דאיסורא דאורייתא היא אבל הקא איסורא דרבנן ואם

הדר למריה בטר דפריק ליה דהא תנן נצא לחירות: ופריבין אלא בהמה מ"ט קנסינן ליה בולי האי משום דהדרה ליה ליקנסיה טפי נח. מכדי דמיה היה לך לקנסו יותר מן העבד ותו לא הוהיל וטעמא משום דהדרה ליה הוא אין כאן אלא כדי דמיה ואמה קנסו מי' עד ק' אוי' לו בחזרה זו: מילתא דלא שכיחא היא. שומכיהו לעובד בוכבים: מהו שיקנסו את בנו. לפדותו: אם תימצי לומר. דהך דמבעיא לן בבכורות בהן הצורם אוזן הבכור ועבר משום כל מום לא יתקח בו דאמרי התם לא ישתטע ולמיתא ומבעיא לן צרם ומת מהו שיקנסו בנו אחרייו ואם תימצי לומר בההיא דקנסיהו הא דהקא לא מייפשט לן מינה דהתם קא עבד אביה איסורא דאורייתא אבל מוכר עבדו לעובד בוכבים איסורא דרבנן הוא דעבד:

הכי גרסינן ואיבעית אימא בשלוה על מנת למשכנו ולא משכנו. הא דשדה בגון שלוח העובד בוכבים מישאל על מנת שאם לא אפרע לזמן פלוני בא ומשכנני מקרקע זו ונתתה שלך והא דקתני פטורה מן המעשר כל זמן שלא בא ישראל ומשכנו דאע"ג דמטא זמניה הויא בחזקת העובד בוכבים ואם היה ישראל

נטל חלק בפירות פטורה מן המעשר וגבי עבד כי האי גזיקא קנסיה רבנן לישאל ואע"פ שלא משכנו העובד בוכבים עדיין בעבד זה קנסיהו הוהיל ועבר זמנו ולא פרע: **גבא**. העובד בוכבים לעבד. בחובו. שהיה לו על ישראל והוא לא מכרו לו ולא לזה עליה סיקריקון. בשעה שישאל מוקרין להריגה ואמר לעובד בוכבים אל קרקע זו או עבד זה והניחני: **לא יצא לחירות**. דאונס הוא וליכא למקנסיה: **תייב לעשר**. עליה דהוי כמוכר: **באגפריה**. הפסד: **דקא משתרי' ליה**. הרי נהנה מהם שפורע חובו ודילכך לעגן עישור חייב במעשר ומיהו גבי עבד דקאטא משום מכירה היא וזה לא מכר מדעתו אלא שלא לרצונו גבאו ואמאי נקנסיה פרהנג. מציק ושם עלילות ומכרו לו בדמי אנפרותו שהעליל עליה היה לו לפייס. בדרך אחר: **ולא פייס**. ומסרו לו מדעתו: **לשלשים יום**. ולאחר שלשים יחזור אליו: **לפרהנג עובד בוכבים**. וקס"ד לעבד עבדות המלך עד זמן פלוני ולשלו: **חזין ממלאכתו**. גופא קני לך ובלבד שלא תשתעבד בו שלא מכרו אלא להשיאו לשפחה לזלזול דהשתא לא מפקע ממנו לחלל שבתו א"י מכרו למלאכתו חזין משבתות וימים טובים מהו: **לגר תושב**. שקבל עליו שלא לעבד עבדות בוכבים ואוכל נבלות: **פשוט מיהא**. מתניתין: **היא**. מהנך בעיא: **עזין במכילתיה**. במשנה הסדירה לך לידע מה נשיב: **המוכר ביתו לעובד בוכבים**. בארץ ישראל דאמר קרא את תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע (ע"ז דף כ"ב) וכו'. **התם** לו שטר: **ומעלהו בערפאות שלחן**. לחותמו אף על פי שחשיבות הוא להם: **ודילמא**. הא דלא גזיר רבנן בהך דילמא אתי לזבני מדעתו: **הני מילי בית**. דלא סגי ליה לאיש בלא בית ולא עבדי אינשי דמזבני: **אתי לזבני**. וגזירין בהא אטו מכירה דעלמא ולא תפשוט: **שלח להו רבי אמי**. תורה דבעי מיניה: **מינא אמי בר נתן תצא לחירות**. הוראה זו לישראל: **קונסיה אותו**. לפדות מיד העובד בוכבים: **דוקא או לאו דוקא**. דלא קנסינן ליה בולי האי וגזיקא קאמר: **עד עשרה**. אלמא בהנך קנסו רבנן במכירה וידהו לא קנסו בולי האי: אין מוכרין בהמה גסה וגזירה משום שאלה שחבירות ונסינו במסכת ע"ז (דף טו). **שאני עבד**. כלומר לעולם אימא לך דעבד דוקא ושאני עבד כו': **או לאו דוקא**. דאי בעי מיניה טפי קנסינן ליה עד דפריק ואורחא דמלתא הוא דנקט: **עד מאה**. וקס"ד ה"ה לעבד: **שאני עבד**. דלא הדר ליה. כלומר דילמא תרויהו דוקא ועבד היינו טעמא דלא קנסיהו בולי האי דלא

הדר למריה בטר דפריק ליה דהא תנן נצא לחירות: ופריבין אלא בהמה מ"ט קנסינן ליה בולי האי משום דהדרה ליה ליקנסיה טפי נח. מכדי דמיה היה לך לקנסו יותר מן העבד ותו לא הוהיל וטעמא משום דהדרה ליה הוא אין כאן אלא כדי דמיה ואמה קנסו מי' עד ק' אוי' לו בחזרה זו: מילתא דלא שכיחא היא. שומכיהו לעובד בוכבים: מהו שיקנסו את בנו. לפדותו: אם תימצי לומר. דהך דמבעיא לן בבכורות בהן הצורם אוזן הבכור ועבר משום כל מום לא יתקח בו דאמרי התם לא ישתטע ולמיתא ומבעיא לן צרם ומת מהו שיקנסו בנו אחרייו ואם תימצי לומר בההיא דקנסיהו הא דהקא לא מייפשט לן מינה דהתם קא עבד אביה איסורא דאורייתא אבל מוכר עבדו לעובד בוכבים איסורא דרבנן הוא דעבד:

גיטיץ. פרק רביעי - השולח דף מד עמוד ב - בשיתוף מהדורת טוב'ס

רעש"י

ואם תימצא לומר. גבי מכון מלאכתו במועד שזכור לעשות קודם המועד או להניחה מלהתחיל בה עד לאחר המועד ובין דצמצם להתחיל בה סמוך למועד שאם לא ימנעה במועד יהא דבר האבד ויהיה מותר לגמרה וזמן התם (מו"ק דף יג.) וכולן אם כוונתו מלאכתו במועד יאבדו ואיבעיא לן ביוון וזמן מהו שיקנסו

בְּנוֹ אֶחָדִי וְאֵם תִּמְצָא לומר בְּהֵיחָא תִּפְשׁוּ
 לָן דְּקִסְתוֹהוּ וְאֵעִיג דְּלֹא עֲבַד אִישׁוּרָא כ"ש
 דְּלֹא דַעַבַּד אִישׁוּרָא אֲבָל אֵם תִּמְצָא לומר
 בְּהֵיחָא דְּלֹא קִנְטוֹה אֲפִתִּי הָא מְבַטֵּלִין
 דִּיקְתָּם הוּא דְּלֹא עֲבַד אֲבִינָה אִישׁוּרָא שְׁהִיר
 מִת קוֹדֵם הוּמַעַד וְלֹא בֹא לִידֵי אִישׁוּרֵהּ
 לְמִטְוִינִיה. לְפִדּוֹתוֹ מְבַטֵּי: וְהָא אִיתִיה.
 בִּיד בּוֹ: שְׁנֵיתִי קוֹיִצֵּה. נִישְׁלוּ מִמֶּנּוּ קוֹרֵצִים
 וּבִרְקוּנִין לִפְתוּתָהּ וְאַן זֶה עֲבוּדָת קִרְקַע מִן
 הַתּוֹרָה. אֲנִי קִנְסוּהוּ וְהוֹרַע לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית
 נִתְּנָה. נִדְּבָלָה הוֹלִיבָה לֵּאמֹר וְכָל שְׁבִיעִית
 וּמִשְׁפּוֹתָהּ: מִיִּידָהּ. עַל דִּי דִיר בְּהֵמָה לְזִבְלָה
 עֲבוּדָת קִרְקַע הִיא וְקוֹנֵסִין אוֹתוֹ: לֹא קִנְסוּ
 בְּנוֹ אֶחָדִי. לְשֵׁלֶם וְאֵעִיג שְׁהָא חֵיב
 לְשֵׁלֶם כְּדָתָנּוּ בְּהִיזְקִין (לְקַמֵּן דָּף נב)
 הַמְטַמְטָא וְהַמְדַּמֵּן וְהַמְסַפֵּן שׁוּגֵג פְּטוּר וְזוּד
 חֵיב: שְׁאִינִי נִיכֵר. וְהַמְטַמְטָא אִיתִיה נִיכֵרָת
 פְּטוּרָתוֹ: שְׁאִינִי נִיכֵר. וְהוֹקֵן חֵיבִין נְקִיסִין מִן
 הַתּוֹרָה: לְחֻצָּה לְאַרְבִּין. אֲפִילוּ לִישְׁרָאֵל:
 לְפִלּוּגִי אֲנִטּוּכִי. מִשְׁמַע שְׁנוּלָד בְּאַנְטוּכָא
 וְלֹא מִשְׁמַע שְׁנוּלָד דָּרָךְ בְּאַנְטוּכָא וְאִכָּא
 לְמִימַר לֹא לְקַחַה עַל מִנָּה לְהוֹלִיבִין שֶׁם
 הִלְכָךְ לֹא יָצָא לְחִירוֹת וְאַפְּסִילוּ הוֹלִיבִין וְ
 לומר דַּעְתוֹ לְחִירוֹ: שְׁבָאֲנִטּוּכָא. מִשְׁמַע
 שְׁדִירָתוֹ שֶׁם וְעַל מִנָּה בִּן קַחְתָּ: לֹא. בֹּאִי
 וְהָא. דְּקַחְתִּי לְפִלּוּגִי אֲנִטּוּכִי לֹא יָצָא עַד
 דְּאָמַר שְׁבָאֲנִטּוּכָא: דִּאִית לִיה. לֵהֵא
 אֲנִטּוּכִי בֵּית בֹּאִי: וְהָא. דְּקַחְתִּי לְאַנְטוּכִי יָצָא
 דְּאִית לִיה בֵּית אִית אֲוִשְׁפָאֵן אִית לִיה:
 וְדַעְתוֹ לְחִירוֹ. לְבָבִל: מַהוּ. מִי הוּאִין יָה
 אִיתֵתָא בְּמוֹכֶרֶת עֲבַד וְהוּא לְחֻצָּה לְאַרְבִּין
 בְּנִישְׁוֹאֵן הִלְלוּ דְּקִימָא לָן (כְּתוּבָת דָּף צה)
 בַּעַל בְּנָכְסִי אֲשֵׁתוֹ לֹאֲקַח הוּי וְיִצְאָה לְחִירוֹת
 אוֹ לֹא: תִּבְעֵי לְמִיד. (בִּמְבוֹת דָּף סו)
 בְּכִנְסָתָא שׁוּם לְבַעַלָּה וְגִירָשָׁה הִיא אוֹמֶרֶת
 בְּכִי אֲנִי שׁוֹטֵלֶת דְּהוּא אֲמַר דְּבָנִים אֲנִי נוֹתֵן
 בְּכוּז שְׁטָמֵלֶת וְהוּא אֲמַר רִיחִיתִי בְּנָכְסִי אֲנִי
 בְּרִזָּל תִּנְשִׁימוּיִן בְּכַתְּוָבָה וְאִכָּא לְמִיד הִדִּין
 עֲמֹה הוֹאִיל מֵאוֹתָהּ שְׁעָה הֵם בְּאַחֲרִיתוֹ
 וְאִכָּא לְמִיד הִדִּין עֲמָה מִשְׁוֹם שְׁבַח בֵּית
 אֲבִיךָ: כִּי יִידָה דְּמֵו. וְלֹא מְכִירָה הִיא
 דְּהוּא אֵם נִתְאַמְלָה אוֹ נִתְנָשָׁה יִידָה
 וְנִינָה: לְפִירָא. שְׁהָא מִשְׁבַּע דָּן
 לְמִלְאכְתָּה: דְּלֹא קִנְו לִיה לְנוֹפִיָּה. דָּן

בְּתֵנָּהּ בַּפֿ' (לעיל ח) הַמּוֹכֵר עֲבָדוֹ לַסִּטְרָא כְּמוֹכֵר לַחֲוָצָה לְאַרְצֵי: **וְצֵאת לַחֲרִיתוֹ**.
וְכָל מַעֲלֵל לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאֵן בְּשֵׁן יְדֵינִי מִיָּדוֹת (כתובות קי); **כִּמֵּן**
לְאַרְצֵי: **וְהִתְנַגְּהָ**. בְּתִיחָתָהּ: **וְיֵצֵא עֶבֶד אַחֵר רַבּוֹ לְסִטְרָא**. מִשְׁמַע דִּין עַל הָעֶבֶד
שֶׁנֶּשְׂאָה אֲחֵירָתָא גְּרַסְתִּין הָעַבֵּד כִּי עֶבֶד שִׁינְאָה אַחֵר רַבּוֹ לַסִּטְרָא וּמְכּוֹר רַבּוֹ שֶׁם
שֶׁנֶּשְׂאָה לְאִסְמוּךְ בְּכּוֹלֵה מִתְנַתִּיחָה עַד דְּפָרְכִיהָ: **אִם רֵצֵת רַבּוֹ לַחֲוָצָה**. אִם שִׁינְאָה
נְתִי שֶׁשֶׁקֶד יֵצֵא הֵרָא: **וְכִלְתָּ עֶבֶד לַחֲוָצָה לְאַרְצֵי: וְיֵצֵאֵהָ**. לְבַעֲלֵהּ מִדִּין וְהָ
זֶה שֶׁנֶּשְׂאָה מְכּוֹרָה אִינוֹ דִּין שִׁינְאָה תִּמְכּוֹר וְקָאֵמֵר רַב עֲנִן שֶׁנֶּשְׂאָה דְּבָרִים הִלְלוּ שְׁמַעֲמִי
לֹא תִהְיֶי. אֲלֵא אִיבֵד הַלּוֹקֵחַ מַעֲוֹתָיו: **וְלֹא יִדְעָנָה הִי מַנְיָהּ**. וְאִתֵּי אִי לְשִׁמְאֵל
הִדְרָה דִּקְאָמֵר מְכִירָה וְיֵצֵאָה וְהֵיא פְּלִינִי דְאִילוּ לִרְבִּי הַמָּכֵר מְכִיר וְאִם קִנָּה עֲמָה
עֲלוֹת מִתְנָה וְיִנְהוּ וְאִין נִכְסִים שֶׁאִין לָהֶן אֲחֵירוֹת נִקְנִין עֲמָה בְּמִכְרָהּ וְזוּ בְּלֹא מִשְׁכִּיחַ
מְכִיר שֶׁנֶּשְׂאָה בְּשֵׁנִי הַיּוֹבֵל וְגִמְרָה וְנָתַן מַעוֹת לְשֵׁם מִתְנָה: **מִכְרָתֶינִי כִּכְרִיתָתָא**. לְעֵיל
כִּי לִיהִ לְשֵׁנִי אֲמַרְרָה הֵיךְ לָנוּ כְּלוֹף אֵין הַפֿוֹסֵף שֶׁאִסְרוֹר עָלָי אֲמַלְמָא לֹא הִדְרִי
נִי וְהֵיא גַבִּי שֶׁדָּרָה מִשְׁמַל דְּהִדְרִי וְלֹא הַפֿוֹסֵף הַלּוֹקֵת:

נְטִיּוּיָהּ. פי' בקונטרס נִגְדָּבֵל וְקִשֶׁה דְּהָא אִיסוּרָא דְרַגְנָן הוּא וְהִיכִי פָשִׁיט מִינָהּ בְּבִכּוּרוֹת ב'פ' פְּסוּלֵי הַמוֹקֶשֶׁת (ל"ז: ו') אֲצֵרִם אֵלּוּ דְהִי אִיסוּרָא דְאוֹרֵייתָא וְכֵן הָבָא מִפְּקֵעַ לִיה מִמַּצּוֹת הִיכִי פָשִׁיט מִינָהּ וּמִפְּרֵשׁ ר"ח נְטִיּוּיָה חֲרֵשׁ בָּהּ חֲרִישָׁה יִתְיָרָא דְהִי דְאוֹרֵייתָא וְהִיךְהָא כְּפִירוֹשׁ הַקּוֹנְטֵרֶס וְאַף עַל פִּי שְׁהוּא

דְּרַבְּנָן חָשִׁיב טַפִּי מִמְתַּקְוֶיֶצָה וּמִיֵּיתִי רֵאִיָּה
 מִנְטִיבָהּ וּמִיָּדוּ אֲבִיתִי קֶשֶׁה הָבָא חֵיבִי שְׂטִי
 דִּילְמָא עֲבַד שְׂאֵנִי דְּמַפְקַע לִיהַּ מִמּוֹצֹת
 חֲמִיר טַפִּי מֵאִשְׁתֵּיר אֲדוּרִיתִּי בְּדִמְאָרְיִן
 בְּפֶרֶךְ כֵּל פְּסוּלֵי הַמּוֹקֵדִישׁ (ספד סד ז' אָמַר
 ר"ת דְּגַבִּי שְׂבִיעִית אֵיתִי לָן לְהַחֲמִיר טַפִּי
 מִבְּשׁוּם מָקוֹם לִפִּי שְׁהִי מְזוּלָּזִין בָּהּ
 בְּדִמְאָרְיִן בְּסוֹף הַיִּזְקִין (לְקַמַּד ז') שְׁהִי
 חֲשׂוֹדִין עַל הַשְּׂבִיעִית לְכַךּ מִיֵּיתִי שְׁפִיר
 מִיָּנָה דְּלֹא קָנְסוּ בְּנֵי אַחֲרֵי וּבִשְׁטָר שִׁישׁ בִּי
 רְבִית יִקְטִסִּים אוֹתוֹ וּדְמַשְׁעֵם לְעוֹלָם אִפְּלוּ
 בְּנֵי כִּיזֵן דְּקָסְנוּ זָכָה בִּי הַלְלוּ אֲבִשְׁסִים
 שְׁהַפְקִידוּ אֶצֶל אֶחָד זֶה מִנֶּה זֶה מֵאֲתִים
 דְּאָמַר ר' יוֹסִי הַכֵּל יִהְיֶה מוֹנֵחַ עַד שְׁבִיבָא
 אֲלֵהֶוּ (ב"מ ע"ג ז') הָתֵם קָנְסִין לְהוֹ בִּי חֵיבִי
 לְלוּדִי וְאֵם הֵיָּה מְחִירִי לְבָנִי אֵל הֵיָּה מוֹדֵה:
שְׁנַתְקוּיָתָא.
 פִּי ר"ח קוֹצִין בִּירְוֹתֵינִי
 בָּהּ וְכֵן מִפְּרִשׁ בִּירְוֹתֵינִי
 אֶבֶל מְחוּבְּרִים הֵן אֲסוּרִין מִדְּאֲדוּרִיתָא
 בְּדִמְאָרְיִן בְּפֶרֶךְ הַבּוֹנֶה (ספד סד ז') הַחֹלֵשׁ
 עוֹלָשִׁין וְהַמְּקוֹרֵד וְרָדִין אֵם לִפְתוֹת הַקֶּרֶעַ
 כֹּל שְׂהוּא אַעִיפִּי דְּפִטְסֵר הָתֵם בְּאַרְעָא
 דְּחִבְרִיהַּ הָכָא לִיקָא לְאֻקְמִי בְּחִי
 דְּשְׂבִיעִית לֹא מֵיפְטֵר מִשּׁוּם מְקֻלָּאכָה
 שְׂאֵינָה צְרִיכָה לְגוּפָה:

לְחֻצָּה לְאָרֶץ וְצָא לְחִירוֹתָ. וְאִם תֹּאמַר הֵיכִי דְמִי אִי אֶזְיֵל מִמַּנְשִׁיָּה אֵיבֵד אֶת זְכוּתוֹ בְּדָאָמֵר בְּשִׁמְעֶתִי דְּבַעַל בְּרַחוּ אֵינִי יָכוֹל לְהֻצְיָאוּ בְּדִאֲמָרֵינוּ בְּשִׁלְחֵי בְּתוּבוֹת וְהָיָה דְּאֵין הַכֹּל מוֹצִיאֵין וְיֵשׁ לוֹמֵר דְּמִדָּם בְּשִׁמְכֵרוּ קִנְסִינוּ לֵיהּ פֻּן יִשְׁתַּדְּלֵנוּ לִזְקָה בְּדַבְרִים לִילָף אֶחָדִיר.

מַחֲרִי

לְסוּרְיָא וּמְכָרוּ שֵׁם רַבּוֹ יִצְחָק לְחִירוֹת וְהָתֵינוּ רַבִּי חֵיטָא אֵיבֵד אֶת זִכְרוֹ
לְחֹזֵר כִּאֵן שְׂאִין דַּעַת רַבּוֹ לְחֹזֵר וְהָתֵינוּ יוֹצֵא הָעֶבֶד אַחֵר רַבּוֹ לֹא
וְהָתֵנוּ וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין אֵלָא יִצְחָק הָעֶבֶד אַחֵר רַבּוֹ לְסוּרְיָא וּמְכָרוּ
כּוֹפִין אוֹתוֹ וְאֵם אֵין דַּעַת רַבּוֹ לְחֹזֵר אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ אִמְרוּ רַב עֲנִי
תַּרְתִּי חֲדָא הֵךְ וְאִידֵךְ דְּאִיתְמַר הַמּוֹכֵר שְׂדֵהוּ בְּשֵׁנָה הַיּוֹזֵל עֲצָמָה רַב
אִמְרוּ אֵינָה מְכוּרָה כֹּל עֵיקָר בְּחֲדָא הֲדָרִי זְבִינִי וּבְחֲדָא לֹא הֲדָרִי זְבִינִי
רַב יוֹסֵף נִיחֻיז אֲנִי מִדְּתֵינוּ בְּכִרְיִיתָא הַמּוֹכֵר עֲבָדוֹ לְחוּץ לְאַרְצֵי יִצְחָק
שְׁנֵי שְׁמַע מִיָּדָה קִנְיֵיהּ רַבּוֹ שְׁנֵי וְלֹא הֲדָרִי זְבִינִי וְכִי אִמְרוּ שְׂמוּאֵל הָרִי

[illegible]

שהבעל אינו צריך להחזיר את הנכסים אלא יכול לתת את שוויים, יש להסתפק בזה. ומבאר הגמרא את צדדי הספק לכל אחד מן החולקים: **הַיִּבְעֵי לְמֵאנָה דְּאִמְרַת דְּרִין עָמָה**, שמצד אחד יש לומר, כִּינן דְּהִרְדִּין עָמָה כְּרִידָה דְּמוֹ – הרי הם נחשבים כעומדים ברשותה ואינם כמכורים לבעל שדעתו לצאת לחוץ לארץ, וממילא לא יצאו לחירות. **אִלּוּ דִּילְמָא כִּינן דְּמִשְׁעָבְרִי לִיהָ לְפִתְרָא** – שהעבדים והשפחות משועבדים לבעל לפירותיהם, שיכול להנות ממעשי ידיהם ואף בלא רשות האשה, כְּרִידָה דְּמוֹ – הרי הם נחשבים שלו וכאילו קנאם לפירותיהם, ונמצא שנכנסו לרשות בן חוץ לארץ ויש להוציאם לחירות. **וְהַיִּבְעֵי לְמֵאנָה דְּאִמְרַת דְּרִין עָמָה**, שמצד אחד יש לומר, כִּינן דְּהִרְדִּין עָמָה כְּרִידָה דְּמוֹ – הרי הם נחשבים עבדי הבעל לגמרי, ונמצא שנכנסו לרשות בן חוץ לארץ שעתיד להוציאם עמו מארץ ישראל, ויש להוציאם לחירות. **אִלּוּ דִּילְמָא כִּינן דְּלֹא קִנִּי לִיהָ לְגוּפָהּ כְּרִידָה דְּמוֹ** – כיון שהבעל לא קנה את גופם של העבדים והשפחות לגמרי, אם כן, הרי הם נחשבים כעומדים ברשותה ולא נכנסו לרשות הבעל לגמרי שיהא דינם כעבדים שנמכרו לישראל הדר בחוץ לארץ. ומסיימת הגמרא, **תִּיקוּ** – שאלה זו תעמוד בספק.

הגמרא ממשיכה לדון בדיון הקנס שקנסו חכמים את המוכר עבדו לחוץ לארץ, ומבאר כמה פרטי דינים בזה:

אִמְרַת רַבִּי אֶבְיָהוּ, שֶׁנָּה לִי רַבִּי יוֹחָנָן בְּרִייתָא: עֶבֶד שֶׁיֵּצֵא אַחֵר רָבוּ מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְסוּרְיָא, וּמִכִּרְוֹ שֶׁם רָבוּ לִישְׂרָאֵל אַחֵר הָדָר שֶׁם, יֵצֵא הָעֶבֶד לְחִירוֹת, ואף שכשיצא מארץ ישראל מדעתו יצא, כיון שהמכירה תגרום שישתקע בסוריא ולא יחזור לארץ ישראל, יוצא לחירות. מקשה הגמרא, **וְהִתְנֵי רַבִּי חִנְיָא שעבד שיצא מדעתו אחר רבו לסוריא ומכרו שם רבו לישראל אחר, **אֵיבֵד הָעֶבֶד אֶת זְכוּתוֹ לְצֵאת לְחִירוֹת**. מתרצת הגמרא, **לֹא קָשְׁיָא, כָּאֵן** – הברייתא ששנה רבי יוחנן נאמרה באופן שפִּדְעֵת רָבוּ של העבד בשעה שיצא מארץ ישראל לְחִזוֹר אליה, וכן דעתו של העבד, ולפיכך כאשר נמכר לקונה הדר בסוריא יש להוציאו לחירות, שכן מכירה זו גורמת לו להשתקע בסוריא, **אִלּוּ כָּאֵן** – הברייתא ששנה רבי חייא מדובר שצִיֵּן דְּעֵת רָבוּ של העבד בשעה שיצא מארץ ישראל לְחִזוֹר אליה, ולא היה לעבד לצאת אחר רבו, וכשיצא מדעתו לסוריא ויתר על זכותו לדור בארץ ישראל ואיבד את זכותו לצאת לחירות.**

הגמרא מביאה הוכחה לחילוק זה:

וְהִתְנֵיָא – וכן שנינו בברייתא, **יֵצֵא הָעֶבֶד אַחֵר רָבוּ מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל לְסוּרְיָא** – מהלשון 'יוצא' משמע ששהדר יוצא לסוריא חייב העבד לצאת אחריו, ולכן עוד לפני סיוע הדבר הברייתא הקשו על משמעות דבריה הראשונים: האם אכן הדין הוא שהעבד יֵצֵא אחר רבו לסוריא אף אם אינו רוצה לצאת מארץ ישראל, וכי לא סָנִי דְּלֹא נִפְיִי – האם אין אפשרות שלא יחוייב לצאת אחר רבו, וְהִתְנֵן – והרי שנינו במשנה, הכל מעלין לארץ ישראל, **וְאֵין תִּבְלִי מוֹצִיאֵין**, כלומר, שאין לעכב מי שחייב במצות המשך בעמוד פא

לְאַרְץ, אפילו אם הקונה הוא ישראל, יֵצֵא הָעֶבֶד לְחִירוֹת ואסור לקונה לשעבדו, וְצִדִּיק גִּט שְׁחָדוֹר מִרְבּוֹ שֶׁנִּי, כדי להתירו לישא בת ישראל. **רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר, פְּעָמִים יֵשׁ שֶׁאֵין הָעֶבֶד יֵצֵא לְחִירוֹת, וּפְעָמִים יֵשׁ שֶׁהָעֶבֶד לֹא יֵצֵא לְחִירוֹת**. ומבאר בַּיָּד, אם אִמְרַת הַמוֹכֵר פְּלוּנִי עֶבְדִּי מְכַרְתִּיהוּ לְפְלוּנִי אֲנִיכִי – מהעיר אנטוכיא שבחוץ לארץ, לֹא יֵצֵא הָעֶבֶד לְחִירוֹת, משום שיתכן שהכוונה לנולד באנטוכיא אף שאינו דר בה, ואין הוכחה שנתכוון לקנותו כדי להוציאו לחוצה לארץ. אולם אם המוכר כתב בשטר המכירה שמוכר את העבד לְפלוּנִי אֲנִיכִי שְׁבָאֲנִיכִי, שמלשון זה משמע שהקונה דר באנטוכיא, יֵצֵא הָעֶבֶד לְחִירוֹת, משום שמוכח מלשון השטר שהקונה קנה את העבד על מנת להביאו עמו למקומו. מקשה הגמרא, **וְהָא תִּנְיָא** – והרי לדמנו ברייתא שנאמר בה, שאם כתב המוכר בשטר המכירה מְכַרְתִּיהוּ לְאֲנִיכִי, יֵצֵא הָעֶבֶד לְחִירוֹת, ורק אם כתב מכרתי את עבדי לְאֲנִיכִי הִשְׁרִי כְּלוֹד, שהיא עיר בארץ ישראל, לֹא יֵצֵא הָעֶבֶד לְחִירוֹת, מתרצת הגמרא, **לֹא קָשְׁיָא, הָא** – הברייתא שאמר בה רבן שמעון בן גמליאל שכשנכתב בשטר 'לאנטוכי' בלבד, לא יצא העבד לחירות, ברייתא זו נשנתה באופן שידוע לנו דְּאִתָּא לִיהָ בֵּיתָא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שיש לו לאנטוכי בית בארץ ישראל ולכן יש לתלות שדר בה, ונתכנה בשטר 'אנטוכי' רק משום שנולד באנטוכיא, אולם **הָא** – הברייתא ששנינו בה שאף שכשנכתב בשטר 'לאנטוכי' בלבד יצא העבד לחירות, ברייתא זו מדובר שידוע לנו דְּאִתָּא לִיהָ אוֹשְׁפִיָא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל – שיש לאנטוכי הקונה אנטוכיא בלבד בארץ ישראל ואין לו בה בית משלו, ולכן יש לחוש שנתכנה בשטר 'אנטוכי' משום שדר באנטוכיא, ונתכוון להוציא את העבד עמו למקומו.

הגמרא מביאה ספק נוסף בענין הקנס שקנסו במכירת עבד לחוץ לארץ:

בְּעֵי רַבִּי יְרֵמְיָה, יִשְׂרָאֵל בֶּן בָּבֶל – הדר במדינת בבל, **שֶׁנִּשְׂא אִשָּׁה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסָהּ לוֹ** האשה מבית אביה עֶבְדִּים וּשְׁפּוֹתָם וכתבום בכתובתה בתורת נכסי צאן ברזל, וְדָעְתוּ שֶׁל הָעֶבֶד לְחִזוֹר לְבָבִל, כָּהֵן – מה דין העבדים והשפחות. האם גם עליהם תקנו חכמים שיצאו לחירות כאשר עבדים ושפחות שנמכרו לישראל הדר בחוץ לארץ, או שהכנסת עבדים ושפחות בתורת נכסי צאן ברזל אינה נחשבת מכירה גמורה, ובאופן זה לא תקנו חכמים שיצאו לחירות. ומבאר הגמרא, שאף שנחלקו רב יהודה ורבי אמי (יבמות סו:) בדיון החזרת הנכסים לאשה לאחר גירושה, שלרב יהודה יכול לתת את שוויים, ולרבי אמי הבעל צריך להחזיר את הנכסים שהכניסה לו כל זמן שהם קיימים וראויים למלאכתם, ספיקו של רבי ירמיה אינו תלוי במחלוקתם זו, וְהַיִּבְעֵי – ויש להסתפק בשאלה זו, **לְמֵאנָה דְּאִמְרַת שְׁהִדִּין עָמָה** – לדעת רבי אמי שסובר שהאשה התובעת את הנכסים ולא את שוויים וזכה בטענתה, וכן הַיִּבְעֵי לְמֵאנָה דְּאִמְרַת שְׁהִדִּין עָמָה – וגם לדעת רב יהודה הסובר

ואף אם הַיִּבְעֵי לְמוֹד להכריע את הספק במי שֶׁכִּינן לעשות מְלֵאכָתוֹ בְּחוּל הַמוֹעֵד וְהָאֵת, שהתחיל מלאכה סמוך למועד כדי שיהיה מותר לו לגומרה בחול המועד כדי דבר האבד, אלא שהמכון לכך, אסרו עליו חכמים לגמור מלאכתו אף בדפוס. ונסתפק רבי ירמיה בכיון לגמור מלאכתו במועד ומת לפני המועד, אם קנסו את בנו שיהא אסור לגומרה, ואף אם נפשוט שלא קָנְסוּ בְּנוֹ אַחֲרָיו, עדיין יש להסתפק במכר עבדו לנכרי ומת, אם קנסו בנו לפדותו, שיתכן שדוקא בנו של המוכר מלאכתו לא קנסו מִשּׁוּם דְּלֹא עֶבֶד אִיסוּרָא – האב לא עבר על איסור, שהרי מת לפני המועד, אולם הָכָא – שהאב עבר איסור כשמכרו לנכרי, מֵאִי. האם נאמר שְׁלִידָה – המוכר עצמו קָנְסוּ רַבְּנָן, וְהָא לִיתִּיהָ – והרי הוא אינו לפנינו שנקנסנו, שכבר מת, **אִלּוּ דִּילְמָא לְמִשְׁנִיָּה קָנְסוּ רַבְּנָן** – שחכמים קנסו את ממונו שיפדה בו את העבד, וְהָא אִיתִּיהָ – והרי ממון זה קיים עתה ביד הבן שירש את נכסי אביו.

אִמְרַת רַבִּי אִסִּי לְרַבִּי יְרֵמְיָה, הַתִּיבְתָּה, שְׁדָּה שְׁנִתְקוּצְיָה בְּשִׁבְעִית – שניטלו ממנה הקוצים כדי ליפתה בשביעית והיא מלאכה דרבנן, תִּנְדָּע הַשְּׂדֵה לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – מותר לזרעה מיד במוצאי שביעית, משום שנטילת הקוצים אינה מלאכה חשובה, ולא קנסו בה חכמים. אולם אם הַשְּׂדֵה נִפְיָה – נזבלה על ידי שהביא לתוכה זבל, **אִלּוּ נִפְיָהָ** – נזבלה על ידי בהמות שהביאם לדור בשדה, שמלאכות אלו, מלאכות חשובות הן שמשביחות את הקרקע לזריעה, בהם קנסוהו חכמים **שֶׁלֹּא תִנְדָּע לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – היינו כל השנה שאחרי שביעית. **וְאִמְרַת רַבִּי יוֹסִי כְּרִיבִי הִנֵּינָא** על משנה זו, נִקְטִינָן – כלל הוא בידנו, שאם הִסְבִּיחָה – אם זיבל את השדה וְהָאֵת הַמּוֹבֵל, בְּנוֹ רִשְׁאֵי לְזוּרְעָה מיד במוצאי שביעית, משום שאינו בכלל הקנס, **אִלְמָא** – מוכח שרק כְּרִידָה – לעובר העבירה קָנְסוּ רַבְּנָן, אולם לְכִרְיָה – לבנו, שלא עבר איסור, **לֹא קָנְסוּ רַבְּנָן**, ומכאן יש לנו ללמוד אף לתקנת הקנס במוכר עבדו לנכרי שלא חייבו את בנו לפדות את העבד.

כיון שהגמרא עוסקת בדיון קנס לבנו של העובר עבירה, הביאה הגמרא דין נוסף בגידון זה:

אִמְרַת אֶבְיָי, נִקְטִינָן – כלל הוא בידנו, אדם שֶׁמִּיֵּמָּה מְהָרוֹת – אוכלים או משקים טהורים שֶׁל חֲבִירוֹ, וְהָאֵת הַמִּטְמֵא, **לֹא קָנְסוּ רַבְּנָן בְּנוֹ אַחֲרָיו** שישלם לניזק ממנו שירש מאביו. ומבאר אביו דבריו, **מֵאִי מִטְמֵא**, משום שֶׁהָיָה שְׁאִינוֹ נִיכָר בַּחֲפֵץ שֶׁנִּזְק, **לֹא שְׁמִיהָ הָיָה לְחִיב** את המזיק לשלם לניזק את תמורתו, וְהִנֵּה רַבְּנָן הָיָא – ורבנן הם שקנסו את המזיק וחיבתו לשלם, כדי שלא יתא כל אחד הולך ומטמא טהורות של חבירו, ועל כן, **כְּרִידָה קָנְסוּהוּ רַבְּנָן** והטילו עליו לשלם את הנזק שגרם לחבירו, אולם לא הטילו את החיוב על ממונו ונכסיו, ולכן לְכִרְיָה **לֹא קָנְסוּ רַבְּנָן** שישלם את נזקי אביו.

אוּ לְהוֹצֵא לְאַרְץ: תִּנְנוּ רַבְּנָן הַמוֹכֵר עֶבְדוֹ לְאֶדָם הָדָר בַּחוּצָה

שלא לדחוק את הציבור ולהביאו לידי עניות כדי לפדותם, או דילמא הטעם הוא משום דלא לפרוה וליתו מפי – כדי שלא ימסרו נפשם לשבות עוד יהודים, כיון שמשלמים עליהם ממון רב.

הגמרא רוצה לפשוט את הספק ממעשה שהיה: תא שמעי, דלוי בר דהנה פקא לברתיה – פדה את בתו בתליסר אלפי – בשלשה עשר אלף דינרי זזה, שזה יותר משווה כספחה, הרי שהטעם הוא משום דחוק הציבור, וכיון שהיה לו ממון, רשאי היה לפדותה. דוחה הגמרא, אמר אביי, ומאן ליא מן – מי אומר לנו דברצון חכמים עבד – עשה, דילמא – שמא שלא ברצון חכמים עבד – עשה.

שנינו במשנה, ואין מבריתין את השבויין מפני תיקון העולם, רבן שמעון בן גמליאל אומר מפני תקנת שבויין: שואלת הגמרא, מאי בינייהו – מה ההבדל בין הטעמים להלכה. משיבה הגמרא, איבא בינייהו – יש הבדל ביניהם. באופן דלילא לא לא – חס – שאין בשבי כעת אלא שבי אחד, אם הטעם הוא משום תקנת השבויים העתידיים, אף כשיש רק שבי אחד יש לחוש לכך, אך אם הטעם הוא משום תקנת השבויים שנשארו בשבי, כשיש רק שבי אחד, מותר להבריח אותו.

הגמרא מביאה מעשה ברב עיליש שברח מהשבוי בנתיה – בנותיו דרב נחמן, בחשן קדרא בינייהו – היו בוחשות בקדיה חמה בידיהן, ולא היו נכוות, והיה נראה שמחמת צדקותן אין האש שולטת בהן, קשיא ליה – הוקשה לו לרב עיליש, איך יתכן שצדיקותן, שהיו הרי בתי, 'ארים אתה מאלף מצאתי שהיא צדיק, ואשה בכל אלה לא מצאתי' צדקנית, שכולן דעתן קלה, ואילו כאן הא איבא בנתיה דרב נחמן – הרי ישנן בנותיו של רב נחמן שצדקניות הן, עד שאין האור שולטת בהן. גמרא להו מילתא – גרם להם הדבר, ואשתבין – ונפלו בשבי, ואשתבא איהו נמי ביהדיהו – ואף רב עיליש נפל בשבי בידי אותם שובים.

יבא חד בעודו בשבי, הנה יתבי נביה ההוא נבא דהוה דע בלישנא דציפורי – ישב ליד רב עיליש גוי שהבין שפת העופות, אתא עורבא וקא ליה – הגיע עורב, וקרא ליד רב עיליש, אמר ליה רב עיליש לגוי, מאי קאמר – מה אומר העורב, אמר ליה הגוי, העורב אומר עיליש ברת, עיליש ברת, אמר רב עיליש, עורבא שיקרא הוא, ולא סמיכנא עליה – העורב שקרן הוא, ואני סומך עליה. איהי – בעודם יושבים שם אתא – והגיעו יונה וקא קרא – וקראה ליד רב עיליש, אמר ליה רב עיליש לגוי, מאי קאמרת – מה אומרת היונה, אמר ליה הגוי, היונה אומרת עיליש ברת, עיליש ברת, אמר רב עיליש, בנסת ישראל ביונה מילא – משולה ליונה, ואפשר לסמוך על דברי היונה, שמע מונה מדברי היונה, מתרחיש לי ניסא – יקרה לי נס, ואוכל לברוח מהשבי.

אמר רב עיליש בלבו, איזיל אחוי בנתיה – אלך לראות את בנותיו דרב נחמן מה מצבן, אי קיימן ביהמניתייהו, אתיריניהו – אם עומדות המשך בעמוד קיד

בארץ ישראל, ורוצים להפרישו ממך ולהוציאן לחוץ לארץ, ולכן, 'אשר יצאל מעמך מיבעי ליה. אלא אמר רבי אחי ברבי יאשיה, בעבד שקבר מחוץ לארץ לארץ ישראל הקטוב מדבר, דהו 'אשר יצאל אליך, שניצל מאדוניו ומגיע אליך לארץ ישראל.

תניא אידך – שנינו ברייתא אחרת, נאמר בפסוק 'לא תסגיר עבד אל אדוניו, רבי אומר, בלוקח עבד מחבירו על מנת לשחררו הקטוב מדבר, ומזהיר שלא להשתעבד בו. שואלת הגמרא, היכי דמי, אמר רב נחמן בר יצחק, דכתב ליה הכי: לבשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעבדיו, ומיד כשקונה אותו חל השחרור למפרע.

מעשה בעבד שברתו רב חסדא ערק – ברח ליה עבדא לבי בותאי – אל הכותים, שלח להו רב חסדא תריות ניהלי – החזיריהו לי, שלחו ליה הכותים, הרי נאמר 'לא תסגיר עבד אל אדוניו, ואסור להחזירו לך, (שלח להו רב חסדא, 'וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אדריך, שיש חיוב השבת אבידה. שלחו ליה הכותים, והכתוב 'לא תסגיר עבד אל אדוניו, ואיך אפשר להחזיר עבד בהשבת אבידה, שלח להו רב חסדא, תהא – הפסוק הזה מדבר בעבד שקבר מחוץ לארץ לארץ ישראל, ובדרבי אחי ברבי יאשיה, שואלת הגמרא, ומאי שנא דשלח להו בדרבי אחי ברבי יאשיה ולא רבי. משום דמשמע להו קרא – כך משמע לכותים פשטות הפסוק, ואינם נכנעים לדרשות החכמים בפסוקים.

מעשה נוסף באבידה שהגיעה לידי הכותים: אביי אירכס ליה חקרא בי בותאי – נאבד לו חמור אצל הכותים, שלח להו, שדרות – שלחורו לי, שלחו ליה הכותים, שלח סימנא שהחמור שלך, שלח להו אביי, דתיונרא בריסיה – בטנו לבנה. שלחו ליה הכותים, אי לא דנתמני את, לא תהו משדרנא ליה ניהלך – לולי שאנו מכירים אותך שחסיד אתה ולא תשקר, לא היינו שולחים לך אותו בחזרה, כיון שהסימן שנתת אינו סימן, שהרי אטו בולי חמרי לאו בריסיהו תיונרין ניהו – וכי כל החמורים אין בטנם לבנה.

משנה

עוד תקנה מפני תיקון העולם: אין פורין את השבויין ותר על ידי דמיון – מחירים כעבד הנמכר בשוק, מפני תיקון העולם. ואין מבריתין את השבויין מבית השבי מפני תיקון העולם, שמא כדי למנוע בעתיד מהשבויים לברוח וקשרום בשללאות וישיבום במקומות דחוקים, רבן שמעון בן גמליאל אומר, שהטעם הוא מפני תקנת השבויין, שמא יקצפו על השבויים שנשארו ליסרם בייסורים, ובגמרא יתבאר במה נחלקו.

גמרא

שנינו במשנה, שאין פורים את השבויים יותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם, הגמרא מבארת את טעם התקנה: איבעיא להו – הסתפקו בני הישיבה, הא – מה שנאמר במשנה מפני תיקון העולם, האם משום דחוקא דציבורא הוא –

מבארת הגמרא, ורב ענן שהסתפק בזה, משום שבריתא לא שמעי ליה, ואי – ואם תרצה לפשוט את הספק מדשמואל שהמוכר שדהו בשנת היובל אינה מכורה וצריך להחזיר את המעות, אין לפשוט מכך, משום שמפא – מדיכן ההכרח דאיה מבורה ומעות חוזרין, דילמא איה מבורה לענין שאין לקנות מטלטלין אגב קרקע זו, ומעות שנתן הקונה מתנה ניהו ואין צריך להחזירם.

מדי דהוה אמקדש – כפי שמצינו במקדש את אחותו, דאיתמר, המקדש את אחותו, שהיא ערוה ואין קידושי תופסים בה, רב אמר, מעות שנתן לה לשם קידושין, חוזרין – צריכה היא להחזיר אותם, ושמואל אמר, מעות מתנה הם עבודה.

אמר ליה אביי לרב יוסף, מאי תוית – ראית לומר דקנסין ללוקח שיפסיד מעותיו, נקנסיה למוכר שיחזיר ללוקח את מעותיו. אמר ליה, לאו עבדא נבא אלא חורא נבא – לא העכבר שגונב את האוכל גנב, אלא החור שכוכלו שלתוכו הוא בורח הוא הגנב, ואף כאן, לולא הלוקח לא היה המוכר יכול למכור. אמר ליה, הרי אי לאו עבדא חורא נבא ליה – לולא שהעכבר היה גונב לא היתה מגיעה הגניבה אל החור, ואף כאן לולי שהיה מוכר לא היה ללוקח מה לקנות. השיב לו רב יוסף מסתברא, היבא דאיבא איסורא תתם קנסין – מסתבר, שמי שהאיסור נמצא אצלו אותו קונסים, והעבד נמצא אצל הלוקח.

תהא עבדא דערק – שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל, או מריה אבתייה – הלך אדוניו אחריו להשיבו אליו, אתא אדוני לקמיה דרבי אמי לתבועו שישבו עמו. אמר ליה רב אמי, נכתוב לך שטר אדמיה – יכתוב לך העבד שטר שחייב הוא לך את שווי, וכתוב ליה גיטא דתיריותא – ותכתוב לו שטר שחרור, ואי לא תכתוב לו שטר שחרור, מפקנא ליה מיהך – ארצא אותך ממך מדרשתו דרבי אחי ברבי יאשיה, דתניא, נאמר בפסוק 'לא ישוב בארץ, פן יחטאו אתך לי וגו', שילמדו ישראל ממעשיהם, יכול – שמא נפרש, שבעבד בוכבים שיקבל עליו שלא לעבוד עבדות בוכבים הקטוב מדבר, תלמוד לומר 'לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר יצאל אליך מעם אדוניו, שמדבר בגוי שעזב את העבודה זרה, כדי להמשיך לגור בארץ ישראל, ואם לא יתנו לו לגור בארץ ישוב לעבודה זרה, רק מאי תקנתו של גוי זה שניצל מעם אדוניו, נאמר בפסוק שאחרי, 'עמך ישב בקרבך וגו' במקום אשר יבחר באחד שערך בטוב לו לא תוננו.

וקשיא ליה לרבי יאשיה על הברייתא, הא – וכי כן מתפרש 'אשר יצאל אליך מעם אדוניו – הרי העבודה זרה אינו אדוניו, ולכן, 'מעם אביו מיבעי ליה לומר. אלא אמר רבי יאשיה, במוכר עבדו לחוצה לארץ הקטוב מדבר, והזהיר הפסוק שלא יסגירוהו לאדוניו שבחוץ לארץ.

וקשיא ליה לרבי אחי ברבי יאשיה, הא – וכי כן מתפרש 'אשר יצאל אליך, הרי אתה גר

גיטין. פרק רביעי – השולח דף מה עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי'ס

צא

תוספות

רש"י

מדי דהנה אמקדש אחרות. ולפי האמת יש לחלק דלא שייך התם למימר אדם יודע כמו במקדש אחרות דהא רב קאמר דמכורה ויוצאה: **דלא** ליגרבו ולייתו. והא דתנא ב' נערה (מסות 23) נשביית והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה פעם ראשון פודה שאני אשתו דהויא כגופו יותר מבחיה דהכא ועל עצמו לא תיקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו ור' יהושע בן חנניא דפרקיה להווא תינוק בממון הרבה בהניקין (תמן 77 טו) לפי שהיה מופלג בחכמה אי נמי בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו אמרי

ורב ענן דלא ידע בהי מנייהו אמר ברייתא דלעיל לא הוה שמיע ליה דלפשוט מניה: **ואי** מדשמואל. וא"ת לפשוט מדשמואל דאמר אינה מכורה כל עיקר אלמא כיון דלאו מכר הוא מעות חורין: **ממא** דאינה מכורה ומעות חורין דילמא אינה מכורה. לענן דפרישית לעיל ומעות מתנה: **רב אמר** מעות. של

ורב ענן ברייתא לא שמיע ליה ואי מדשמואל **ממא** דאינה מכורה ומעות חורין דילמא אינה מכורה ומעות מתנה גינהו מדי דהנה אמקדש את אחרות דאיתמר המקדש את אחרות רב אמר מעות חורין ושמואל אמר

מעות מתנה אמר ליה אביי לרב יוסף מאי חיות דקנסין ללוקח נקנסיה למוכר אמר ליה לאו עבדא נגב אלא חורא נגב אמר ליה אי לאו עבדא חורא מנא ליה מסתברא היכא דאיכא איסורא התם קנסין: ההוא עבדא דערק מחוצה לארץ לארץ אול מריה אבתייהא אתא לקמיה דרבי אמי אמר ליה נכתוב לך שפרא אדמיה וכתוב ליה נישא דחירותא ואי לא מפקנא ליה מינך מדרבי אחי ברבי יאשיה דתנא' לא ישובו בארצך פן יחטאו אתך לי וגו' יכול בעובד פוכבים שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת פוכבים הכתוב מדבר תלמוד לומר 'לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר יצאל אליו מעם אדוניו' מאי תפנתו עמך ישוב בקרפך וגו' וקשיא ליה לרבי יאשיה האי מעם אדוניו מעם אביו מיכע ליה אלא אמר רבי יאשיה במכר עבדו לחוצה לארץ הכתוב מדבר וקשיא ליה לרבי אחי ברבי יאשיה הא 'אשר יצאל אליו' אשר יצאל מעמך מיכע ליה אלא אמר רבי אחי ברבי יאשיה בעבד שפירח מחוץ לארץ הכתוב מדבר תנא אידך 'לא תסגיר עבד אל אדוניו' רבי אומר בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר היכי דמי אמר רב נחמן בר יצחק דכתב ליה הכי לכשאקדח הרי עצמך קנוי לך מעשיו רב חסדא ערק ליה עבדא לבי בותאי שלח להו הדרוה ניהלי שלחו ליה 'לא תסגיר עבד אל אדוניו' (שלח להו 'וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיד' שלחו ליה והכתוב 'לא תסגיר עבד אל אדוניו') שלח להו ההוא בעבד שפירח מחוץ לארץ וכתוב ליה לרבי יאשיה ומאי שנא דשלח להו פדרי אחי ברבי יאשיה משום דמשמע להו קראי אביי אייכס ליה חמרא בי בותאי שלח להו שדרוה לי שלחו ליה שלח סימנא שלח להו דחיוורא בריסיה שלחו ליה אי לאו דנחמני את לא הוה משדרנא ליה ניהלך אטו פולי חמרי לאו בריסיהו חיוורין גינהו: **משנה** אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם רבן שמעון בן גמליאל אומר מפני תפנת השבויין: **גמרא** איבעיא להו האי מפני תיקון העולם משום דחוקא דציבורא הוא או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי תא שמע דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי וזב אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד דילמא שלא ברצון חכמים עבד: ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם רבן שמעון בן גמליאל אומר מפני תפנת שבויין: מאי בינייהו איכא בינייהו דליכא אלא חד: בנתייה דרב נחמן בחשן קדרא בידיהו קשיא ליה לרב עיליש כתיב 'אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי' הא איכא בנתייה דרב נחמן גרמא להו מילתא ואשתבין ואשתבאי איהו גמי בהדיהו וימא חד הוה יתיב גביה והוא גברא דהוה ידע בלישנא דציפורי אתא עורבא וקא קרי ליה אמר ליה מאי קאמר אמר ליה עיליש ברח עיליש ברח אמר עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה אדהכי אתא ויזה וקא קרא אמר ליה מאי קאמרה אמר ליה עיליש ברח עיליש ברח אמר פנסת ישראל פיונה מתילא שמע מינה מתרחיש לי ניסא אמר איזיל אחוי בנתייה דרב נחמן אי קיימן בהימנותיהו אהדרינהו אמר נשי כל מילי דאית להו סדרן להדדי בבית הכפא שמעיניהו דקאמרו עדי גוברין ונהרדעי גוברין לימא להו לשבוייהו דלירחקניהו מהכא דלא ליתו אינשין ולישמעי וליפרקנין קם ערק אתא איהו והוא גברא לדידיה איתרחיש ליה ניסא עבר במכרא והוא גברא אשכחיה וקמלוה כי הדרן ואתן אמר הוה קא בחשן קידרא בכשפים: **משנה** ואין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן העובדי פוכבים יותר על כדי דמיהן מפני

קידושין חורין דאדם יודע שאין קידושין תופסין באחרות וגמר ונתן לשם פקדון: **מאי** חיות. במכירת דקנסת ללוקח: **חורא**. חור הכותל שהעבד נכנס לתוכו וניצול מפני רודפיו: **חורא** מנא ליה. הגניבה: **היכא דאיכא איסורא**. ונזה העבד ביד הלוקח: **אבתייהו**. להשיבו בחוקה: **היג** מפקענא ליה מינך מדרבי אחי ברבי יאשיה: **לא ישוב בארצך**. בשבועה אומות כתוב: **אל אדוניו**. אל תוציאנהו מביתם להשיבו לעבודת פוכבים שלו: **הכי** גרסין וקשיא ליה לרבי יאשיה: **במכר עבדו לחוצה לארץ**. כאן הוהיר הכתוב לבית דין שאם מכרו לא יסגירונו ללוקח אלא יצא לחירות: **הכי** גרסין קשיא ליה לרבי אחי ברבי יאשיה: **מעמד מיכע** ליה. אשר יתפרש מעמד מן ארץ ישראל להוציאנו לחור' כמו אשר הוציל אלהים מאבינו (בראשית 46): **שפירח מחוץ לארץ**. דהיינו אשר יצאל אליו לארץ: **ע"מ** לשחררו. ויהוהיר הכתוב לבית דין שיכפהו שלא להשתעבד בו: **הרי** עצמך קנוי לך מעשיו. לכשאקדח ובי זבין ליה הויל משחרר למפרע ומהכא אמרי' ביבמות (דף 32) דרבי ברבי מאיר סבירא ליה דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם: **לבי בותאי**. חור' היא ורב חסדא נמי בבבלי הוה: **שלח להו**. בן תעשה לכל אבידת אחיך: **דמשמע** להו קראי. פשטיה דקרא הכי משמע להו טפי וכן אינו שומעין לדברי חכמים להכי לא שלח להו ברבי דתנא את. כלומר מכירין אנו דר שחסידי אתה ולא תשקר: **מתני' מפני תפנת שבויין**. בגמ' מפרש לה: **גמ' מפני** דוחקא דציבורא ליה. אין לנו לדחוק הצבור ולהביאו ליד עניות בשביל אלה או דילמא. דלא ימסרו עובדי פוכבים נפשיהו וליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרין אותן ביוקר ונפקא מניה אם יש לו אב עשיר או קרוב שרצה לפדותו בדמים הרבה ולא יפילו על הצבור: **בתליסר אלפי דינרי**. אלמא משום דחוקא דציבורא הוא: **דליכא אלא חד**. שבי תיק חיש לתיקון העולם כולו שמא יקצפו על השבויים העתידים לבא ויתגססו בשלשלאות וכתריצין ורבי שמעון לא חיש אלא אם כן יש שבויין אחרים עמו שמא יקצפו השבאין לייסרן ביסורין: **בחשן קדרא** בידיהו. מגיסות הקדרה בידיהן כשהיא רותחת וקורא סבור שאין האור שולטת בהן שצדקניות הן: **אחד מאלף מצאתי**. שהוא צדיק: **אמר** ליה. רב עיליש להווא גברא: **מאי קאמרה**. ההיא עורבא: **פיונה מתילא**.

פיונה נמשלה כדתיב וינתי תמתי (שיר השירים ה): סדרן להדדי. נוצעות יחד בבית הכפא: **עדי** גוברין. אלו השבאין בעלינו הן: ונהרדעי גוברין. ישראלים אנשינו שנתהדרתא בעלינו היו כלומר שדם היו בעלינו כף אלו בעלינו אין אנו צריכין עוד להם: **עדי**. אלו כמו עדא אמרה זאת אמרת (פסחים דף 112): **דלירחקניהו מהכא**. שירחיקנהו מכאן: **איהו והוא גברא**. רב עיליש ואותו האיש המבינ בלשון העופות: **עבר** מפרא. מעבר המים ולא יכלו להשיגו עוד:

מתני'

באפה בולאי האי – לא הייתי צריך לזלזל בהם בפניה עד כדי כך:

משנה

המשניות שלפנינו מבארות דיני המגרש את אשתו מסיבות שספק אם נכונות הן, שאסור להחזירה אף קודם שנישאת לאחר, אף על הצד שהסיבה אינה נכונה, ואף זה מפני תיקון העולם הוא:

המוציא – המגרשן את אשתו משום שיצא עליה שם רע שזינתה, לא יחזיר אותה להיות לו לאשה, אף אם התברר שהשם רע אינו נכון, וכן המגרש את אשתו משום שגדרה נדר, ואמר שאינו רוצה אשה נדרנית, לא יחזיר אותה, אף אם ימצא חכם פתח לנדרה. רבי יהודה אומר, אין החשש שמא יקלל אותה ואת ילדיה מבעלה השני, אלא שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בגדרים ובעריות, ולכן כל נדר שידעו בו רבים – שגדרה אותו ברבים ואין לו הפרה, פריצות היא, ולכן לא יחזיר, אך ושלם ידעו בו רבים – יש לו הפרה, אם ירצה יחזיר אותה לאשה. רבי מאיר אומר, שהטעם הוא כדי שלא יקלל אותה ואת ילדיה מהשני, ולכן כל נדר שצריך חקירת חכם כדי להתירו, ואין הבעל יכול להפר אותו, לא יחזיר, משום שיכול לומר, שאילו היה יודע שימצא החכם פתח להתיר את נדרה, לא היה מגרשה, אך ושלם ידעו חקירת חכם, אלא הבעל יכול להפר אותו, ויחזיר אם ירצה, שאינו יכול לומר שאילו היה יודע שיתירו חכם לא היה מגרשה, שהרי בידו היה להפר אותו ולא הפר. אומר רבי אלעזר, לא אסרו זה – המוציא את אשתו משום נדר שצריך חקירת חכם, אלא מפני זה – מפני המוציא משום נדר שאינו צריך חקירת חכם, אלא הבעל יכול להפר, שזה שאינו צריך חקירת חכם, יכול הבעל לומר שאילו היה יודע שיכול הוא להפר אותו לא היה מגרשה, כיון שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין לבקש היתר לנדריה, ולא היה ממתין עד שיתירו לה בית דין את נדרה. אומר רבי יוסי יהודה, מעשה היה בצידון, באחד שאמר לאשתו, קונם – יאסרו כל הפירות שבעולם עלי בהנאה כקרוב אם איני מנרשך באופן שלא יהא בינינו נישואין לעולם, ונרשך, ואחר כך נשאל לחכם על נדרו והתיר לו את הנדר, והתירו לו חכמים שיתירנה אחר כך, מפני תיקון העולם:

גמרא

שנינו במשנה, שהמוציא את אשתו משום נדר או שם רע אסור להחזירה, הגמרא מבארת באיזה אופן זה נאסר, ומה טעם האיסור: אומר רב יוסף בר מנימי אומר רב נחמן, מה ששנינו שהמוציא משום שם רע או נדר אסור להחזירה, והוא – זה רק באופן שאמר לה בשעת הגירושין, משום שם רע שיצא עליך אני מוציאך,

קורין בו, האי תנא – שיטת התנא הזה הוא, דתניא, לוקחין ו- קוננים ספרים – ספרי תורה מן העובדי בוכבים בכל מקום, ובלבד שהיו בתוכם כהלכות – כהלכות כתיבת ספר תורה, ומעשה עובדי בוכבים אחר בצידון שהיה בותב ספרים – ספרי תורה, והתיר רבן שמעון בן גמליאל ליקח ו- לקנות מןנו את הספרי תורה.

מקשה הגמרא, ורבן שמעון בן גמליאל שהתיר לקנות ספר תורה מעובדי בוכבים, וכי רק עיבוד הקלף לשמן – לשם קדושת ספר תורה בצי – מצריך, ובתיבה לשמן לא בצי – אינו מצריך, ומוכיחה הגמרא שמצריך עיבוד לשמה, דתניא, ציפן – ציפה את התפילין זהב, או שפלה עליהן – עשה את בית התפילין מעור בהמה טמאה, פסולות, כפי שדורשים מהפסוק ויהיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיק' וגו', שצריך לעשות תפילין מדברים המותרים לאכול בפיק', ואם עשאו מעור בהמה טהורה, כשרות, ואף על פי שלא עיבדו – שלא עיבד את עור הבהמה לשמן – לשם קדושת תפילין. רבי שמעון בן גמליאל אומר, אפילו אם עשאו מעור בהמה טהורה שלא לשמן, פסולות, עד שיעבדו לשמן, הרי שמצריך אפילו את עיבוד הקלף לשמן, כל שכן שיצטרך כתיבה לשמה, ומדוע מכשיר כתיבת גוי.

מתרצת הגמרא, אומר רבה בר שמואל, מה שהכשיר רבן שמעון בן גמליאל, מדובר בגר שחזר לסורו – לעבוד עבודה זרה, ויודע הוא שצריך כתיבה לשמה. מקשה הגמרא, אם חזר לסורו, כל שכן שצריך לפסול, משום דהני ליה – שנעשה מין שאדוק בעבודה זרה, וכל כתיבתו היא לשם עבודה זרה. מתרצת הגמרא, אומר רב אשי, מדובר באופן שחזר לסורו משום יראה – שירא שמא יתגרדו הגויים.

על אף ששנינו שאסור לקנות מגויים ספרי תורה תפילין ומזוזות ביותר מכדי דמיהן, הגמרא מביאה ברייתא שמותר להעלות מעט בדמיהן: תנו רבנן, כשקונים מגויים דברי קדושה, מכלין בדימיהן של ספרי תורה תפילין ומזוזות, עד כדי מרפעיק יותר משווים, משום שדבר מועט לא ניכר כל כך שהעלו בדמיהם, ולא יבואו להתאמץ לגנוב עוד מחמת זה. שואלת הגמרא, מאי – מה זה מרפעיק, משיבה הגמרא, אומר רב שישת, שטרפעיק הינו איסתירא – סלע מדינה, שזה חצי דינר.

הגמרא מביאה מעשה שלמדו ממנו לא לזלזל בדברי קדושה בעיני הגויים: הוה מייצתא – גויה ישמעאלית דאיתיה תיבתא דתפילין לקמיה דאביי – שהביאה שק קטן עם כמה זוגות תפילין לאביי, כדי שיקנם ממנה. אומר לה אביי, האם יתבת לי ריש ריש בתמי – האם את מסכימה ליתנם לי כל זוג תפילין תמורת תמר. ומרוב כעס אימלא ויהרא – התמלאה ארס, שיקלא, שרתינהו פנתרא – לקחה אותם והשליכתם בנהר, אומר אביי, לא אכפי לי לזלזלינהו

מפני תיקון העולם, או כדי שלא לדחוק את הציבור לעניות על ידי שיוציאו ממון רב עבור זה, או כדי שלא יתאמצו הגויים לגנוב ספרי תורה תפילין ומזוזות.

גמרא

שנינו במשנה שאין לוקחין מעובדי בוכבים ספרי תורה תפילין ומזוזות ביותר מכדי דמיהן, אומר רב בוריא לרב אשי, משמע שרק יתר על כדי דמיהן הוא דאין לוקחין, הא בכדי דמיהן, לוקחין מהם, שמע מינה, ספר תורה שנתמא ביד עובד בוכבים, ואין ידוע מי כתבו, קורין בו, ואין חוששים שמא הגוי כתבו, השיב לו רב אשי, דילמא, אין לוקחים מהם כדי לקרוא בו אלא כדי לגנוז, שלא יהא מוטל בבזיון בידי הגוי. אומר רב נחמן, נקמין – מקובל להלכה, ספר תורה שכתבו מין – האדוק בעבודה זרה כגון כומר, וישרא, שודאי כשכתב את שם ה' שבו, כתבם לשם עבודה זרה שלו. וספר תורה שכתבו עובדי בוכבים שאינו מין, יגנו, וספר תורה שנתמא ביד מין, ואין ידוע אם המין כתבו או יהודי, יגנו מספק, לא ישרא ולא יקרא בו. וספר תורה שנתמא ביד עובד בוכבים ואין ידוע מי כתבו, אומרי לה ו- יש אומרים יגנו, משום שספק שמא הגוי כתבו, ואומרי לה ו- ויש אומרים קורין בו, משום שיש כאן ספק ספיקא להתירו, שמא כתבו יהודי, ואפילו אם כתבו הגוי, שמא כתבו כדי למוכרו ליהודי ולא לשם עבודה זרה.

הגמרא מביאה עוד בהלכות ספר תורה שכתבו גוי: ספר תורה שכתבו עובדי בוכבים, שנינו דינו שלש ברייתות הסותרות זו את זו. תני תרא – שנינו ברייתא אחת, וישרא. ותינא אידך – שנינו ברייתא אחרת, יגנו, ותינא אידך – ושנינו ברייתא אחת, קורין בו. מבארת הגמרא, לא קשיא הברייתות זו על זו. הא דתניא – הברייתא ששנינו וישרא, שיטת רבי אלעזר היא, דאמר שאפילו שחיטת יהודי עבור גוי פסולה, משום שסתם ממשכת עובד בוכבים, לעבודת בוכבים היא, וכיון שהבהמה של הגוי, מועילה מחשבתו לעשות את הבהמה תקרובת עבודה זרה, ואסורה בהנאה, ואף לענין כתיבת ספר תורה, סתם מחשבת גוי לשם עבודה זרה, ואסור בהנאה, וישרא. והא דתניא – והברייתא ששנינו יגנו, האי תנא – שיטת התנא הזה הוא, דתני רב הונא בר אבהו דרבא מפשרינא, ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן (מין) ומסור – שמוסר ממון ישראל לידי גויים, עובד בוכבים, ועבד כנעני, אשה, וקמן, וביתא, וישראל מומא, פסולין, שאמר וקשרתם לאות על ירך והיו לטעפת בין עיניך, וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך, ודורשים מכך שהסמך הפסוק את הכתיבה לקשירה, שכל ששנינו בקשירה – בחיוב לקשור ולהניח תפילין, יגנו בכתובה – כשר אף לכתובתם, וכל שאינו בקשירה – שאינו לקשר תפילין, אינו בכתובה – פסול לכותבם, ולכן סוברת הברייתא שיגנו מחמת פסולו. והא דתניא – והברייתא ששנינו בה,

גדולה, ודרשו חכמים שמיעוט ימים, שנים – שני ימים, והוסיף הכתוב לומר רבים, דהיינו שלשה, שבשלשה ימים נעשית זבה גדולה. ואף כאן שאמרו חכמים 'נדר שהודר ברבים', היינו בפני שלשה. רבי יצחק אמר שרבים זה עשרה, לומר זאת מדקדקים בפרשת המרגלים, 'עד מתי לעדה הקרה הזאת' וגו', ודרשו חכמים שערה זה עשרה, משום שהיו שנים עשר מרגלים, ויהושע וכלב לא השתתפו בעצת מרגלים, ונשאר עשרה, ולהם קורא הכתוב עדה:

שנינו במשנה, רבי מאיר אומר כל נדר שצריך וכו' חקירת חכם, לא יחזיר, ושאינו צריך חקירת חכם, יחזיר, אמר רבי אלעזר, לא אסרו זה אלא מפני זה. הגמרא מבארת את מחלוקת: תנאי, רבי אלעזר אומר, לא אסרו להחזיר אשה שהתגרשה מחמת שנדרה נדר הצריך חקירת חכם, אלא מפני זו שהתגרשה מחמת שנדרה נדר שאינו צריך חקירת חכם כדי להתירו. שואלת הגמרא, במאי קמיפלגי – באיזה סברה נחלקו רבי מאיר ורבי אלעזר. משיבה הגמרא, רבי מאיר סבר, אדם רוצה – אינו מקפיד על כך שתתבנה אשתו בבית דין כדי שיתירו לה את נדרה, ולכן בנדר שצריך חקירת חכם כדי להתירו יכול לקלקלה, ולומר שאילו היה יודע שיכול החכם להתיר לה את נדרה לא היה מגרשה, ורבי אלעזר סבר, אין אדם רוצה שתתבנה אשתו בבית דין, ולכן אם הנדר צריך חקירת בית דין, אינו יכול לומר שאילו היה יודע שהחכם יתירו לא היה מגרשה, כיון שאינו רוצה שתלך אשתו לבית דין שיתירו לה את הנדר.

שנינו במשנה, אמר רבי יוסי ברבי יהודה מעשה בציצין וכו' באחד שאמר לאשתו קונם אם אני מגרשיך, וגרשה, והתירו לו חכמים שיחזירוה: שואלת הגמרא, מאי תנא – מה שנה התנא קודם בנדרים שנדר הבעל, דקתני – ששונה כעת מעשה בענין נדר שנדר הבעל, הרי עסקנו עד כעת בנדרים שנדרה האשה. מיישבת הגמרא, חסורי מיחסר – חסר במשנה הלכה, והכי קתני וכך צריך לשנות, פסח דברים אומרים שהמוציא את אשתו משום נדר אסור להחזירה, רק כשנדרה היא, ומוציאה מחמת נדרה, שבזה יש לחוש שאחר כך יקלקלה, אבל אם נדר איהו – הבעל, שיגרשה, יחזיר – יכול להחזיר אותה אחר שגרשה אם רוצה, כיון שאין לחוש בזה שיקלקלה, ואמר רבי יוסי ברבי יהודה, מעשה נמי שהיה בציצין, באתר שאמר לאשתו קונם אם אני מגרשיך, וגרשה, והתירו לו חכמים שיחזירוה, מפני תיקון העולם.

אילו הייתי יודע שכן הוא – שהשם רע אינו נכון ושיש היתר לנדר, אפילו אם היו נותנים לי מאה מנה כדי שאגרש אותה, לא הייתי מגרשה, מפני שהיתה חביבה עלי, ונמצא נט שניתן בטעות כסף, ונכנה מבעלה השני מנורין, כיון שאשת הראשון היא, לפיכך אומרים לו, הוי ידע, שהמוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר, ומשום נדר לא יחזיר, הרי שהטעם הוא משום חשש שיקלקלה.

תנאי בלישנא בתרא – שנינו ברייתא כלשון אחרון, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, מפני מה אסרו חכמים שהמוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר, ומשום נדר לא יחזיר, כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים, לפיכך – כיון שרוצים אנו שכל הנשים יזהרו לנהוג בצניעות ולא יצא עליהם שם רע ולא ידרו נדרים, אומרים לו, לבעל, אומר לה בשעה שאתה מגרשה, הוי ידע, שמשום שם רע אני מוציאה, ומשום נדר אני מוציאה.

שנינו במשנה, רבי יהודה אומר, כל נדר שידעו בו רבים, לא יחזיר, ושלאל ידעו בו רבים יחזיר, הגמרא מפרשת את שיטתו: אמר רבי יהושע בן לוי, מאי טעמא – מה טעמו דרבי יהודה שכשנדרה ברבים אין לו התרה, ולכן אסור להחזירה, דכתיב אצל הגבעונים, 'ולא הבום בני ישראל, כי נשבעו להם נשיאי העדה, ולא התירו את שבעתם כדי להרוג אותם, משום שנשבעו בריבים ואי אפשר להתיר שבעה זו.

שואלת הגמרא, ורפין הוחלוק על רבי יהודה, וסוברים שאף שנדר ברבים יש לו התרה, מדוע לא התירו נשיאי העדה את שבעתם. משיבה הגמרא בשאלה, היתם – בשבועה שנשבעו לגבעונים, מי חלה שבוועה עליוניהו – עליהם כלל, הרי כיון דאמרו להו הגבעונים מארץ רחוקה בנא, ולא באו מארץ רחוקה, ודאי שלא חיללה שבוועה עליוניהו – עליהם כלל, כיון שנשבעו להם מחמת שרימו אותם, ולא היו צריכים התרה כלל, והאי דלא קטלינהו – ומה שלא הרגום בני ישראל, משום קדושת השם, כדי שלא יאמרו הגויים שישאל עברו על שבעתם.

שנינו במשנה, שלרבי יהודה נדר שהודר ברבים לא יחזיר. מבררת הגמרא, וכן רבים – בפני כמה אנשים צריך לידור כדי שיהא נחשב לנדר שהודר ברבים. משיבה הגמרא, רב נחמן אמר, שלשה אנשים, רבי יצחק אמר, עשרה אנשים. מבארת הגמרא טעמיהם, רב נחמן שאמר שלשה לומר זאת מהכתוב אצל זבה ופאה כי זוב זוב דמה ימים רבים' וגו', שנעשית זבה

או שאמר לה משום נדר שנדרת אני מוציאה, אך אם לא אמר לה כך, רשאי להחזירה קודם שנישאת לאחר. מבארת הגמרא, קפכר רב נחמן, מעמא מאי – מה הטעם שאמרו חכמים שהמגרש את אשתו משום שם רע או נדר לא יחזיר, משום קלקולא – שחוששים שמא אחר שתינשא לאחר, יתברר שהשם רע לא היה נכון או שיש היתר לנדר על ידי חכם, ויאמר הבעל שאילו היה יודע זאת, אפילו היו נותנים לו מאה מנה לא היה מגרשה, ואף בשעת גירושין אמר שמגרשה משום שם רע או נדר, ובדעתו היה להחזירה אם יתברר שהשם רע שקר הוא ויש היתר לנדר, וגירושיו בטעות הם והגט בטל, ובניה מהשני ממזרים הם, ורק אי אמר לה הכי – אם אמר לה כך, מצי מקלקל לה – יכול הוא לקלקלה, ולכן אסרו לו חכמים להחזירה, ואמרו שצריך לומר לו זאת קודם גירושין, ושוב אינו נאמן לומר כך, שכיון שלא המתין לבדוק זאת, גילה את דעתו שאינה חביבה עליו, אך ואי לא – ואם לא אמר לה כך, לא מצי מקלקל לה – אינו יכול לקלקל אותה, ואין חשש אם יחזירה קודם שנישאת לאחר.

הגמרא מביאה לשון אחרת בדברי רב נחמן. איכא דאמר – יש אומרים, אמר רב יוסף בר מנימי אמר רב נחמן, המוציא את אשתו משום שם רע או נדר, תקנו חכמים שצריך שיאמר לה, הוי ידע, שמשום שם רע אני מוציאה, ומשום נדר אני מוציאה. מבארת הגמרא, קפכר רב נחמן, מעמא מאי – מה הטעם שאמרו חכמים שהמוציא את אשתו משום שם רע או נדר לא יחזיר, כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים, ולכן קנסו אותן שלא יוכל הבעל להחזיר, הלך צריך למימר לה הכי – ולכן צריך לומר לה כך, כדי שכל הנשים יקחו מוסר מכך שלא להיות פרוצות בעריות ונדרים, אך בין אמר ובין לא אמר אסרו חכמים להחזירה.

הגמרא מביאה שתי ברייתות לסיע לשתי הלשונות: תנאי בלישנא קמא – שנינו ברייתא כלשון הראשון, שטעם משנתנו הוא משום חשש קלקול, ותנאי בלישנא בתרא – ושנינו ברייתא כלשון אחרון, שטעם משנתנו הוא משום קנס לפרוצות בעריות ונדרים, ותקנו חכמים שיאמר להן כן. תנאי בלישנא קמא, אמר רבי מאיר, מפני מה אסרו חכמים שהמוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר, ומשום נדר לא יחזיר, שמה תלך האשה ותנשא לאחר, ונמצאו אחר כך הדברים בראיין – שהשם רע אינו נכון, ויאמר הבעל שיגרשה,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום חמישי עמ' א

להביא ביכורים ולקרוא. מבררת הגמרא את ההלכה בנידון זה של קנין פירות: אמר רבא, קרא ומתניתא מסייעי ליה – פסוק וברייאת מסייעים לריש לקיש שקנין פירות אינו כקנין הגוף. קרא – הפסוק המסייע לו הוא לגבי מכירת קרקע בזמן היובל, שנאמר (ויקרא כה טו)

דמייתי ביכורים – ואין אדם שיכול להביא ביכורים ולקרוא, אלא אם הוא חד בחד – בן יחיד בנו של בן יחיד עד האב הראשון שקיבל שדה זו בחלוקת הארץ בזמן יהושע בן נון, והרי לא יתכן לומר כן. אך כיון שרבי יוחנן סובר שקנין פירות כקנין הגוף, נמצא שאף שדין האחים שירשו כלקוחות, מכל מקום הם יכולים

שבידו תמורת החלק שהגיע לאחיו, ומחזירין את הקרקעות זה לזה ביובל, כדי לקיים מצות יובל. ואי סלקא דעתך – ואם היינו מעלים בדעתנו לומר שלרבי יוחנן קנין פירות לאו בקנין תגוף דמי, והקונה קרקע אינו יכול לקרוא פרשת ביכורים, אם כן גם אחים שחלקו בירושת אביהם אינם יכולים לקרוא, ולא משפחת

משום נדר אני מוציאך: בהוא אסרו רבנן להחזיר ואי לא אמר מותר להחזיר: **קסבר,** רב נחמן: **מעמא.** דמתני' משום קלקולא שלא יקלקלה על בעלה לאחר שתנשא לאחר ויאמר אילו הייתי יודע שהדברים בדאן או שהנדר יש לו הפרה אפילו היו נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשין וכן אמרתי בשעת גירושין

בדעתו להחזירך אם ימצאו דברים בדיאם
ונמצא גט בטל ובגיה מן השני ממזרין
לפיכך אומרים לו קודם גירושין היו יודע
שלא תחזיקנה עולמית ושבו אינו נאמן
לומר בן שפון ששטר אשטור לו להחזירה
אפילו לא נקבש לאחר ולא חש להחזיק
ולבדוק אתר הדברים גילה בדעתו שלא
יחיתה חביבה עליו ואי לא לא מצי
מקלקל לה. שדרי לא אמר שמוציאה
משום שם רע וכיון דלא מצי לקלקלה
מששיתס לא אסרו לו להחזירה עד שלא
ניסת: וצריך שיאמר כו'. תקנו דברים
למוציאה שיאמר לה בן מיהו בן אמר בן
לא אמר לה יחזיר: קסבר מעמא. דלא
יחזיר משום קנס הוא שלא יהו בנות
ישראל כו': ונמצאו דברים בדיאן. של
שם רע וזה"ל לענן גדר הוזהר: אומרים
לו קודם גירושין וכיון דלא חש וגרשהו
לא מצי לקלקלה וגליה בדעתה דלא חביבה
עליו כולי האי: מ"ט דרבי יהודה. דאמר
גדר שהודר ברבים אין לו הפרה: ולא
הכום. בגבעות כתיב: נשבעו להם. והנה
לחו לאתשולי אשבעתיהו אי לא משום
הוזהר ברבים: דאמר ריש לו
הפרה: התם. לא נמשך דמי לו הפרה
הוא דאפילו הפרה לא צריך דמי חילה
שבועה עליהו כלל הלא בטעות היתה:
משום קרישת השם. שלא יאמרו העובדי
בוכבים עברו על שבועתן: מים שנים
גם. גבי וזה דרשין הכי בשילהי נדה:
עדה. עשרה דכתיב בן מרגלים (ממברר
יד) לעדה הרעה וצאו וחושו עול: אדם
רוצה שתתבזה. כלומר אינו מקפיד בכך
הלך צריך חזרת חכם מצי לקלקלה: מאי
תנא. לעיל מיניה בנדרים שגדר הוא:
דקתני מעשה. הלא אין אנו עסוקין אלא
בנדרים שגדרה הוא: אבל גדר הוא.
שיגרשהו: יחזיר. אם יראה דליכא למיחש
לקלקלה:

[illegible]

מאי קונם. הלא קונם לשון הקדש הוא שאוסר הדבר עליו בהקדש ומה אסר זה עליו: **באומר יאסרו בו.** והכי קאמר קונם פירות עליו אם אינו מגרשיו: **פשיטא.** מאי ניהוש לה: **במה.** בשעת איסור הבמות: **והמקנימו.** ולא נשאל עליו להכנס להתירה: **באילו תקריב קרבן.** על הבמה ונמר עונו שלם לפי שעי' בן הוא מרגיל

עצמו בנגדרים והאי פיון דקמים נדרו ניקנסיה מלהחזיר קמיל: **ארישא.** קאי דקאמר לעיל לא יחזיר ומסיק הכא מפני תיקון העולם אי משום קלקולא אי משום שלא יהו פרוצות: **אין בוז וכו'.** הכי קאמר ותתירו לו הדמים שיתורנה מפני תיקון העולם שלא נמצא כאן לאסור: **מתני' המוציא את אשתו.** בגט: **משום אילונית.** שלא היצר בה בשכנסה ומשום מקום צריכה גט דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובעל לשם קדושי: **ר' יהודה אומר לא יחזיר.** שמוא תנשא ותלד ויאמר אילו הייתי יודע שכן אפילו הונחן לי ק' מנה לא הייתי מגרשיו ולדעת בן גרשתיך שאם יבאו לך סימנים שאתחזירך ואם ידעתי שלא תשובי אלי ואת ראיהי לילד לא גרשתיך לפיכך אומרים לו קודם גירושין הוי יודע שהמוציא את אשתו משום אילונית לא יחזירנה עולמית: **וחכמים אומרים יחזיר.** דלא חיששין לקלקולא: **והיא תובעת בתובתה.** מן הראשון שהוציאה בלא כתובה משום מקום טעות ועכשיו נודע שלא הטעתה: **שתיקותיה יפה מדיבוריה.** כפי' ליה. שיאמר אילו ידעתי בסופי ליתן ליה כתובה לא גירשתיך: **גמ' מכלל דרבי יהודה חייש לקלקולא.** שמדבריו למדנו שאם ירצה לומר על מנת אילונית גירשתיך הנה מקלקלה: **אתא תיפוך.** ור' יהודה ודאי חישש לקלקולא וגבי נדר היינו טעמא דלא חישש דקסבר ליכא קלקולא דנגדר הצריך חקירת חכם סבר לה בר' אלעזר דאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד הילכך לא מצי למימר אילו הייתי יודע כי וקשאניו צריך סבר לה ברבי מאיר דאמר אין הבעל טועה בנדר שבידו להפיר ואינו יכול לומר לאחר זמן אילו הייתי יודע שאני יכול להפיר לא גירשתיך: **מאן חכמים.** דאמרי הכא תיחזיר: **רבי מאיר היא.** דאמר במסכת קידושין (דף סא.) כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גר ובני ראובן אם יעברו אם לא יעברו אינו תנאי: **והכא ברלא בפליה.** שלא אמר בשעת גירושין אלא הוי יודעת שמשום אילונית אני מוציאך ולא אמר לה ואם אי את אילונית לא יהא גט דהשתא הוי גט אפילו אינה אילונית ולא מצי לקלקלה: **מתני' אין פודין.** והאילו ורגיל בכך כדמוקי בגמרא והוא שמכר ופנה וישלש: **גמ' בני פי מיכס.** מקום: **נרבי להו.** הוי שובין אותם לעבדים: **ללויא.** אומה שאוכלין בני אדם:

פירוק

פירוק
הוא דאמר רב פפא ב"ס"פ הבא על יבמתו ויבמות דהא גבי נשאת לרביעי והיו לה בנים ויש לומר דהתם גמי לא דחי אלא לעו דהא סתם גירשה ולא התנה כדפרישית הכא ופריך רב פפא דהנה לן לתקן גמי התם דלא יחזיר שלא יהא לעו כדתקין הכא ומשני אלא ודאי בלאו הכי אפילו לעו ליכא דהשתא הוא דברית ומהאי טעמא לא מצי למתבע בתובה אבל הכא אם היא שהתקן אגן נמי שתקין דליכא לעו פיון דתקן דלא יחזיר ואי אתאי למתבע בתובה מצי אמר לה אדעתא דהיתבא בתובה לא גירשתיך והתם דאיייר בעקרה דוקא שניך השתא הוא דברית אבל הכא דאיייר בספק אילונית כדפרישנו לא שייך לומר השתא הוא דברית ואפילו לרבנן דלא חיישי הכא לקלקולא פריך התם שפיר אגן מי שתקין דמדור רבנן התם דמשום דאין לה בנים גירשה שפכר נשאת לשנים ולא היו לה בנים ואם תאמר בסוף פרק קמא דנהי (דף י"ב) גבי אשה שאין לה וסת פריך פשיטא דלא יחזיר ומשני לא צריכא דהדר איתקן מהו דתימא ליהדרה קמיל זמנין דאזלה ומינסבה כו' ואמאי לא אמרין התם השתא הוא דברית וי"ל דהתם פיון שנתרפאת דרי היה מועיל לה סם רפואה ולהכי מצי מקלקל לה דאומר אילו הייתי יודע שיש רפואה לזו הייתי מבקש לה סם לרפואה:

משביע אתכם וכו' ופירש' שם בקונטרס דהיינו על דעת רבים ומיהו לפי' לא היה היתר להרמות בזמן הזה ונראה דלא אמר משה בן אלא שלא יערימו כדמפרש התם משום קנאי דרבא וכן עתה אין עושין אלא בשביל כך וזאת על דעת יחיד נמי לא יהא לו הפרה בין דתלה בו נדרו וי"ל דמבטל דעתו משום רבים ולא משום יחיד:

הנדר. כאילו בנה במה. מפרש רבינו אלעזר משום דאתאי בגיגיה שנה דתלה כתיב הכא (דברים טז) כי תחדל לבדור וכת' התם (שם טז) חדלו לכם מן האדם וגו' כי במה נחשב הוא ודרשין אל תיקרי במה אלא במה ובריש פרק ארבעה נדרים (דברים טז) לוי' בהאי גזירה שנה דקריב רשע דכתיב שם רשעים חדלו רוגו (וי' טז) **המוציא** אשתו משום אילונית. משמע הכא דאילונית בעיא גט ותימה דבריש יבמות (דף טז) משמע דלא בעיא גט דהוי קדושי טעות דתנן וכולן שמתו או שמאגנו או שנמצאו אילונית צרותיהן מתירות ויש לומר דרבא מיייר בספק אילונית ומוציאה משום חשש אילונית תדע מדקתני סיפא נישאת לאחר והיו לה בנים ואילו ודאי אילונית אין לה רפואה מדפליגי רבי יהושע ורבי עקיבא בהעיר (ספ' דף ט"ז) בסריס חמה ויש לו רפואה וחולץ וכולצין לאשתו ובאילונית לא פליגי ודרשין בפ' דמכר (דף י"ב) אשר תלד פרט לאילונית והא דאמר (ספ' דף ט"ז) שרה אמנו אילונית היתה אין מוכירין מעשה נסים כדאמרינן גבי איוב בריש אלו טריפות (וחולין דף ט"ז) והא דפליגי בהמדיר (בסוכות דף ט"ז) בקדשה על תנאי ובנסה סתם דבעי' גט משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות היינו בשאר מומין דמחיל אבא באילונית לא מחיל ועוד דמומין מסיק אדעתיה שמוא לא יתקיים התנאי דשכיח ובעל לשם קדושי אבא אילונית דלא שכיח לא מסיק לבעול לשם קדושי והא דתנן דהא אלא מלקנה ניוות (ספ' דף ט"ז) הממאנת ותשנה האילונית אין לן בתובה דמשמע אבא גיטא בעי דהכי דייק בהמדיר (ספ' דף ט"ז) גבי ננסה סתם ונמצאו כו' משום שניה נקט הכי דעל כרחיך ממאנת לא בעיא גט אי נמי בהמדיר לא דייק אלא משום דתני ברישא אינה מקדשת ובסיפא תצא שלא כבתובה והא דאמרינן (יבמות ט"א) קטן וקטנה לא חולצין כו' קטנה שמוא תמצא אילונית ולא אמרין תתיבם מפנה נפשה דאי אילונית היא דרי הן קדושי טעות ושריא לשני אומר ר"ת דהתם כדקבלה עילויה וכה"ג משני בפ' בן סורר (פסחים דף ס"ט): **אומר** לה שתיקותיה יפה מדבוריה. ואם אמר

ואם היא שתקנה אגן מי שתקין דהכי פריך רב פפא ב"ס"פ הבא על יבמתו ויבמות (דף ס"ט) גבי נשאת לרביעי והיו לה בנים ויש לומר דהתם גמי לא דחי אלא לעו דהא סתם גירשה ולא התנה כדפרישית הכא ופריך רב פפא דהנה לן לתקן

גמי התם דלא יחזיר שלא יהא לעו כדתקין הכא ומשני אלא ודאי בלאו הכי אפילו לעו ליכא דהשתא הוא דברית ומהאי טעמא לא מצי למתבע בתובה אבל הכא אם היא שהתקן אגן נמי שתקין דליכא לעו פיון דתקן דלא יחזיר ואי אתאי למתבע בתובה מצי אמר לה אדעתא דהיתבא בתובה לא גירשתיך והתם דאיייר בעקרה דוקא שניך השתא הוא דברית אבל הכא דאיייר בספק אילונית כדפרישנו לא שייך לומר השתא הוא דברית ואפילו לרבנן דלא חיישי הכא לקלקולא פריך התם שפיר אגן מי שתקין דמדור רבנן התם דמשום דאין לה בנים גירשה שפכר נשאת לשנים ולא היו לה בנים ואם תאמר בסוף פרק קמא דנהי (דף י"ב) גבי אשה שאין לה וסת פריך פשיטא דלא יחזיר ומשני לא צריכא דהדר איתקן מהו דתימא ליהדרה קמיל זמנין דאזלה ומינסבה כו' ואמאי לא אמרין התם השתא הוא דברית וי"ל דהתם פיון שנתרפאת דרי היה מועיל לה סם רפואה ולהכי מצי מקלקל לה דאומר אילו הייתי יודע שיש רפואה לזו הייתי מבקש לה סם לרפואה:

מקשה הגמרא על תירוצו של אביי: **אמר רבא**, ובי רב **רב** **יהודה אדרבי** **יהודה** – סתירת דברי רבי יהודה **קשיא**, ואילו **רבנן אדרבנן** – סתירת דברי חכמים **לא קשיא** – אינה קשה, הרי אף דברי חכמים נראים כסותרים, שלעיל חוששים לקלוקל, ובאן אינם חוששים לקלוקל, ובמה שביארנו את שיטת רבי יהודה בלא להפוך, לא תירצנו את שיטת חכמים. **אלא אמר רבא**, אמנם **רב** **יהודה אדרבי** **יהודה** – סתירת דברי רבי יהודה **לא קשיא**, **רבנשינן** – כפי שתירצנו, שלעיל אינו חושש לקלוקל משום שלא שייך שם לטעון שהגירושין היו בטעות. **דרבנן אדרבנן** – סתירת דברי חכמים **לא קשיא** – אינה קשה, משום **דמאן** – מי הם ה**חכמים** המחכרים במשנתנו שמתירים להחזיר במוציא משום אילוניות, **רב** **אמר** הוא. **דאמר** שבכל תנאי **בנינן** – אנו צריכים שהיה **תנאי** **כפול** – שיכפול את דבריו, ויאמר שאם יהיה כך יחול, ואם לא יהיה כך לא יחול, **והכא** – במוציא את אשתו משום אילוניות, **במאי עסקינן** – באיזה אופן מדובר, **בדלא כפליה לתנאיה** – שלא כפל את תנאו, ולא אמר בשעה שגירשה שמגרשה מחמת שאילוניות היא, ואם אינה אילונית אינו מגרשה, ולכן הגט חל אף אם אינה אילונית, ושוב אינו יכול לקלוקלה אחר כך:

משנתינו מבארת עוד דין שתקנו חכמים מפני
תיקון העולם:

גמרא

שנינו במשנה, שהמוכר עצמו ובניו לעובדי כוכבים, אין פורים אותו, הגמרא מבארת באיה אופן מדובר: **אָמַר רַבִּי אִסֵּי**, מה שאמרו שלא לפדות את המוכר עצמו לעובדי כוכבים, **וְהָאֵל** – זה רק באופן **שְׂמִיכָר** פעם אחת. **וְשִׁנָּה** – ואחר שפדוהו מבר עצמו שנית, **וְשִׁילָשׁ** – ואחר שפדוהו שוב, מבר עצמו בשלישית, ועתה אין פורים אותו, אך בפעם הראשונה והשניה שמכר את עצמו ובניו לעובדי כוכבים, צריך לפדותם. הגמרא מביאה אופן נוסף שנחשב למוכר עצמו: **הָהוּא בְּנֵי בִי מִיכָרֵי** – היו אנשים שגרו במקום המשך בעמוד קיד

גמרא

מקשה הגמרא, **וְהָא מְדַקְדָּנִי** – והרי מכך שכתוב ב**פסוק** של המשנה, **נִישָׁאת** אותה אשה שיצאה מחמת שאילנות היא **לְאִתָּהּ**, והיו **לָהּ בָּנִים הֵמָּנָה**, **וְהִיא תוֹכֶנֶת** מבעלה הראשון שישלם לה **כְּתוּבָתָהּ**, כיון שהתברר שאינה אילונית, ולא היה מקח טעות בנישואיה, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה**, **אֹמַר לָהּ** בעלה הראשון, **שְׁתִּיקוּיָד יָפָה מְדַבְּרִיד** – עדיף לך יותר לשתוק, כיון שאילו הייתי יודע שסופי ליתן כתובה לא הייתי מגרשך, והגט בטעות הוא ובנין ממזרים, **מִכָּל־ל** – מוכח מכאן, **דְּרַבִּי יְהוּדָה חֵיִישׁ לְקַלְקוּלָא** – חושש לקלקול. מתרצת הגמרא, **לָמָּה נִמְיָא** – אף את הסיפא יש להפוך, ולומר שזה דברי חכמים, ואילו לרבי יהודה אין לחוש כלל לקלקול.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף על סתירת המשניות: **אֲמַר, לְעוֹלָם לֹא תִפּוֹךְ** – אל תהפוך את שיטת רבי יהודה וחכמים, ובאמת רבי יהודה חושש במשנתו ללקולקול, ורבי יוחנן במשנה לעיל שאינו חושש ללקולקול, היינו משום **דְּבִהְיִיא** – במציאות את אשתו משום

שינוי בהמשך המשנה, וְהִתְיַדּוּ לוֹ שִׁתּוּקָהּ:
שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** שמותר להחזירה;
שהרי אין למה לחוש בזה. משיבה הגמרא, **מָהוּ**
דְּתִיבָא – | שמא תאמר| **לִיְיָדוּ** – לקנס אותו
שלא להחזירה. **מִשּׁוּם דְּרִבִּי נִתָּן, דְּתִיבָא, רִבִּי**
נִתָּן אוֹמֵר, הַנּוֹדֵר נִדָּר, נִחֲשָׁב כְּאִילוּ בָּנָה בְּמָה
בשעת איסור הבמות, **וְהַקְיָמוֹ** – שלא נשאל
עליו לחכם שיתיר את נדרו, נחשב **כְּאִילוּ**
הַקְרִיב עָלֶיהָ – על הבמה **קָרְבָּן**, כלומר, שגמור
עונו שלם, כיון שמרגיל עצמו לידור נדרים,
וכיון שזה לא נשאל על נדרו, בקנס אותו שלא
להחזיר את אשתו, **קָא מְשַׁמְעֵי לָן** שלא קונסים
אותה:

הגמרא מתרצת באופן אחר, **רַבִּינָא אָמַר, עוֹלָם** זה מתפרש **אִסְפָּא** על המעשה שהיה בידיהו, וְהָיָה קִטְנִי - וכך מתפרשת המשנה, שהתירו לו להחזיר את אשתו, משום ש**אֵין** סיבה לגזור **בָּזוּ** - כשהבעל נדיר לגרש את אשתו **בְּפִנֵּי הַקָּהָן, הָעוֹלָם**, שהיה אין בזה: לא משום חשש קלקול ולא משום פריצות:

משנה זו, כהמשך למשנה הקודמת, מבארת אופן נוסף שיש לאסור על בעל להחזיר את אשתו אחר שגירשה, אך נחלקו התנאים אם גם באופן זה אסור:

הַמִּזְבֵּיִם אֵת אֲשֶׁתוֹ בִּגְט מִשּׁוּם אִילֹנִית –
שאינה ראויה לילד, ועל אף שלא ידע בשעה
שנשאה שאילונית היא, ולכן אינו חייב לשלם
לה כתובה, מכל מקום צריך גט, כיון שאין אדם
עושה בעילתו בעילת זנות וגומר ובעל לשם
קידושין, **רַבִּי יְהוֹדָה אָמַר,** שאף כאן גזרו
חכמים **שֶׁלֹא יְהוּדִי,** משום שיש לחוש שמא
תינשא לאחר ותלד, ויאמר שאילו היה יודע
שיכולה היא לילד לא היה מגרשה, ובשגירשה
היה בדעתו להחזירה אם יתברר שבת בנים היא,
וכיון שנמנע ממנו להחזירה גירושיו בטעות הן,
ולכן אומרים לו שידע שלא יחזיר עולמית, וגומר
ומגרש גירושין גמורים, **וְהַכֹּהֲנִים אָמְרִים** שאין
לחוש באופן זה לקלקול, ולכן **יְהוּדִי** אם רוצה.
אם **נִשְׂאָתָא** זו שיראה מחמת שהיא אילונית
לאחר, והיו לה בנים תימננו, והיא **תּוֹכֶצֶת**

ברשות ישראל חייב במעשר, ולא ידגון שנעשה ברשות עובד בוכבים, ואין חילוק מי בעל הקרקע, אלא של בעל התבואה בעת הדיגון.

אמר רבה, מנא אמרינא לה – מנא אני מוכיח את דברי, דתנן במשנה בפאה (פ"ד מ"ט), הלכט – שיבולים שנפלו בקצירה, והשקחה – עומר שנשכח בשדה, והפאה – תבואה המושארת בפניות השדה, של עובד בוכבים, תיבין במעשר, אלא אם כן הפקיר אותם בפירות, שאז דינם ככל הפקר הפטור ממעשר. מברר

רבה, תיבין דמי – באיזה אופן מדובר, אילימא – אם נאמר שמדובר בקרקע דישאראל, ולקטנינהו – אסף את הלפט שכחה ופיאה עובד בוכבים ומכרה לישראל, אם כן קשה הלשון אלא אם כן הפקיר, והוא – והדין כל מתנות עניים מפקיר וקנימי – מופקרים ועומדים על ידי הבעלים.

אלא לאו – בודאי מדובר בקרקע דעובד בוכבים שהניח לקט שכחה ופיאה, ולקטנינהו ישראל, וכיון שהעובד כוכבים פטור מהנחת מתנות אלו אין דין התבואה כמתנות עניים וחייבת במעשר, ולכן רק אם יפקירם יפטור ממעשר, אם כן מוכח שטעמא – טעם פטורם הוא כיון דהפקיר אותם, הוא – אך אם לא הפקיר, תיבין ישראל האוכלם לעשרם, ומוכח שקרקע העובד כוכבים חייבת במעשר.

דוחה הגמרא, לא – אין זו הוכחה לדברי רבה, כיון שלעולם אפשר לפרש שהקרקע דישאראל, ולקטנינהו עובד בוכבים, ודקא אמרת – ומה שהקשית והא מפקירי וקנימי – הרי הם מופקרים ועומדים ופטורים ממעשר, יש לדחות, כי נהי דמפקירי אדעתא דישאראל – הגם שהופקרו כדי שישאלים ויטלו, אבל אדעתא דעובד בוכבים מי מפקיר – וכי הופקרו כדי שיטלו עובדי כוכבים, ונמצא שתבואה זו אינה הפקר, וחייבת במעשר.

מביאה הגמרא ראייה לרבי אלעזר שקרקע העובד כוכבים חייבת במעשר:

תא שמע, שנינו בברייתא ישראל שלקח שדה זורעה מעובד בוכבים עד שלא הביאה – לא צמחה התבואה שליש מכל צמיחתה, והוא ומכרה לו לעובד כוכבים משנהביאה שליש, וקנה ישראל את התבואה ומירחה, תיבין במעשר, כיון ששכר נתתינהו במעשר כשהביאה שליש ברשות הישראל. ומשמע שרק אם נתתינה ברשות ישראל אין – כן, היא חייבת במעשר, אך אם לא נתתינה ברשות ישראל, היא לא חייבת במעשר, ומוכח שקרקע העובד כוכבים פטורה ממעשר.

דוחה הגמרא, תבא במאי עסקינן – הברייתא עוסקת בקרקע שבסוריא, שבכשה דוד המלך לבדו, וקסבר התנא שביבוס יחיד, שלא נעשה עם כל ישראל, לא שמיה ביבוס – מהתורה אינו נחשב כיבוס ואין לסוריא דין ארץ ישראל, יש כח ואף שמדברנן התבואה חייבת במעשר, יש כח לקנין העובד כוכבים להפקיע חובו זה.

מביאה הגמרא ראייה לרבי אלעזר, תא שמע מתוספתא בתרומות (פ"ב ה"י), ישראל ועובד בוכבים שלקחו שדה בשותפות, אף אם חלקו תבואה, עדיין היא מורכבת

אגב שהביאה הגמרא מעשה עם ריש לקיש, הגמרא מביאה עוד הנהגה שלו. שכל ימיו של ריש לקיש, תיבין קאכיל ושת – היה יושב ואוכל ושותה את כל מה שהשתכר, ולא צמצם בהוצאות היום כדי להשאיר למחר, אמרה ליה ברתיה – אמרה לו בתה, לא בעית מידי למנא עליה – וכי אינך צריך מזון לשכב עליו. אמר לה ריש לקיש, בת, איני צריך מזון, כיון שפריסי פרי – הכרס שלי היא המזון שלי.

הגמרא מספרת עוד, פה נפשיה – כשנפטר ריש לקיש, ששכ קא דמורינא – השאיר אחריו קב כרכום, הצטער על כך ריש לקיש, וקרא אנפשיה – קרא על עצמו את הפסוק (תהלים מט יא) 'ועזבו לאחריים חילם'.

במשנתנו יבואר שקטו חכמים את המוכר קרקע בארץ ישראל לגוי, ועבר על איסור 'לא תחנם' (דברים ז ב), כפי שדרשו בעבודה זרה (ב). לא תתן להם חניה בקרקע.

משנה

המוכר את שדהו שבארץ ישראל לעובד בוכבים, לוקח ומביא מנא בפורים – חייב המוכר לקנות את הפירות הראשונים ולהביאם כביכורים, מפני תיקון העולם, שלא ימכרו קרקעות לעובדי כוכבים, וגם מי שמכר יטרח לקנותה ממנו:

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת בענין קנינו של עובד כוכבים בארץ ישראל:

אמר רבה, אף על פי שאין קנין לעובד בוכבים בקרקע שבארץ ישראל להפקיע – לפטור אותה בקנינו מידי חוב מעשר, משום שגמרא (ויקרא כה כג) 'והארץ לא תמכר לצמחתי כי לי הארץ', ואנו דורשים לי – לה, שייכת קדושת הארץ, ואין קנין העובד כוכבים מפקיעה, אכל מכל מקום נש קנין לעובד בוכבים בקרקע שבארץ ישראל לענין זה שמותר לו להפוך בה בורות, שיתין ומערות, משום שגמרא (תהלים קטו טז) 'השמים שמים לה', והארץ נתן לגבי אדם' לכל צרכיהם, ואף לחפירת בורות.

ורבי אלעזר חולק על שני הדינים ואומר, אף על פי שיש כח בקנין הקרקע לעובד בוכבים בארץ ישראל להפקיע מידי חוב מעשר, שגמרא (דברים יח ד) לגבי מעשר 'ראשית דגנך' – תבואתך, ואנו דורשים שרק דגן של ישראל חייב במעשר ולא דגן עובד בוכבים, אכל מכל מקום אין קנין לעובד בוכבים בקרקע שבארץ ישראל לענין זה שיוכל להפוך בה בורות שיתין ומערות, שגמרא (תהלים כד א) 'לה הארץ ומלואה', ואין לעובדי כוכבים רשות לחפור בה. מבארת הגמרא, במאי קמיפלגי – במה נחלקו רבה ורבי אלעזר, מר – רבי אלעזר סבר שדורשים 'דגנך' – רק דגן שלך, של ישראל, חייב במעשר, ולא דגן עובד בוכבים, כיון שקנינו בקרקע פטורה ממעשר. ומר – רבה סבר, שדורשים כאילו נכתב 'דיגונך', כלומר גמר אסיפת התבואה המכונה 'דיגון' הנעשה

פירקן – פדה אותי כדי שלא יאכלו אותי, אמר ליה רבי אמי, תנן – שנינו במשנתנו, המוכר עצמו ואת בניו לעובד בוכבים, אין פוזרין אותו, אכל פוזרין את הפנים לאחר מיתת אביהם, והטעם שפודים את בניו הוא משום קלקולא – שמא יתערבו בין העובדי כוכבים וילמדו ממעשיהם הרעים, וכל שכן תבא – בזה שמכר את עצמו ללודאי, דאיכא קמלא – שיש כאן חשש מיתה, שעומדים הם להורגו כדי לאכול את בשרו.

אמר ליה רבנן לרבי אמי, האי – האיש הזה, אין צריך לפדותו, כיון שישאראל מוכר הוא, דקא חזו ליה דקאכיל ו – שראו אותו שאוכל נבילות ופריפות, אמר להו רבי אמי, מנין לכם שהוא מומר להכעיס, אימא – נאמר שאינו עושה כן להכעיס, אלא לתאבון הוא דקאכיל – אוכל את הנבילות וטריפות, וצריך לפדותו.

אמר ליה החכמים לרבי אמי, והא ומנין דאיכא היתירא ואיסורא קמיה – והרי העידו עדים שפעמים שיש לפניו גם בשר היתר וגם בשר איסור של נבילות וטריפות, ושבקי היתירא ואכיל איסורא – והוא עוזב מלאכול את בשר היתירא, ואוכל את בשר האיסור, ואם הוא עובר עבירות רק לתאבון, אין לו סיבה להעדיף את בשר האיסור, ומוכח שעושה כן מחמת שרצונו להכעיס את בורא. אמר להו רבי אמי לזה שמכר את עצמו ללודאי, יל – לך, לא קא שבקי לי דאפריקנך – החכמים אינם נותנים לי רשות לפדותו:

אגב המעשה בזה שמכר את עצמו ללודאי, מביאה הגמרא מעשה בריש לקיש שמכר עצמו להם, ואין ניצול מהם:

ריש לקיש ופני נפשיה ללודאי – מכר את עצמו ללודיים, כדי שיאכלוהו, שקל ברתיה תיבא ונלללל – לקח עמו שק עם עיגול של חוט טויה, ואבן או עופרת עגולה בתוך העיגול, אמר ריש לקיש בלבו, גמירי – רגילים הם, דיומא בתרא – שבים האחרון לפני שהורגים את האדם שרוצים לאוכלו, כל דכע מינייהו עבדי ליה – כל מה שהוא מבקש מהם הם עושים לו, כי תיבין דליחול אדמיה – כדי שימחול על דמו שנשפך.

ואכן, וקא בתרא – ביום האחרון, כשרצו להורגו, אמרו ליה הלודיים, מאי ניתא לך – מה אתה רוצה שנעשה עבורך. אמר להו ריש לקיש, בעינא אקמטניכו ואותבינכו – אני רוצה לקשור אתכם ולהושיב אתכם, וכל חד מיניכו אמתיא תייתא ופלגא – ואכה כל אחד מכם מכה וחצי עם השק, והסכימו למלאות בקשתו, קמטנינהו ואותבינהו – קשר אותם והושיב אותם, כל חד מינייהו, בד מתייה חד תייתא, נפק נשמתיה – כל אחד מהם, כשהכה אותו ריש לקיש מכה אחת, יצאה נשמתו, תרקיניה לשיניה – וכשיצאה נשמתו שמע קול שפשוף שיניו זה בזה, והיה נשמע כקול צחוק, וכדי שלא ידעו הנותרים שהרג את חברם, אמר להו ריש לקיש לזה שהוכה, אחובי קא מתייבת בי, אפתי פש לך גבי פלגא דתייתא – וכי אתה לועג לי, עדיין נשאר לך לקבל ממני עוד חצי מכה, וכך קמלינהו בוליהו – דרג את כולם, נפק וארא – ויצא מהם.

גטיסין. פרק רביעי – השולח דף מז עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי'ס

צט

תוספות

ר"ל זבין נפשיה ללודאי. קודם שחזר למחנה דמסתמא לא היה מולול בעצמו כל פה: **בְּרִיטִי** כרי. דרכן היה לשכב על בטנם כדאמר' בנבחים וף ^{סא} ריש לקיש רמי אמרנו ומקשה: ומביא בבבירס. זו גרסת הקונט' דקנסין ליה לחזור ולקח ממנו אבל

לוקח

בולי האי לא קנסין לקח ממנו להרשיע תרומות ומעשרות ומינה קשה לר"ת דבב' מייתי ר'איה מהא דיש קנן לעובד בוכבים דמפני תיקון העולם אין דאורייתא לא מאן ליה דילמא תיקון העולם קאי אהא דחיוביהו לקח ואומר ר"ת דברוב ספרים לא גרסין ומביא גיורי' והכי קאמר כל אדם הלוקח ממנו מביא בבבירס לא שגא מוכר לא שגא אחר ורבינו חננאל גרס הלוקח מביא בו וכן בירושלמי: **אמר** רבה אע"פ שאין קנן בו. והא דתנא לעיל (דף סא) אע"פ שעשה ישראל נמיסו פטורה מן המעשר אלא יש קנן איכא לאוקמא בסוקיא כדמפני לקמיה וההיא דהשאלה (נ"ט דף סא) דהמקבל שדה אבותיו מן העובד בוכבים דמעשר ונתנו לו ודחי' לה ההם דלעולם יש קנן אע"פ שהדיחו אמת פדדיק מנדקס מציק מי"מ ר'איה גמורה ליכא ולעולם מצי למימר רבה דסבר אין קנן ומיהו אשכחן ר"מ דסבר יש קנן בספ"ק דע"ז (דף סא) דאמר אין משבירין לון שדות משום דמפקד להו ממעשרות דכל זמן שהיא של ישראל כל מי שזורעה חייב במעשר וכי זבנה לעובד בוכבים הזורעה פטור דיש קנן דאי אין קנן אין זו הפקעה מה שאין עובד בוכבים מעשר קרקע הדיחיה דהתם פריך ביה נמי מפניע ממזוה ומשני מזוה חובת הדין ואין זה הפקעה והא דאמר ר' מאיר בפרק רבי ישמעאל (מנחות דף סא) תורמין משל עובד בוכבים על של ישראל והם איירי בשגדלו ביד ישראל ולהכי מוקי פלוגתיהו במירוח העובד בוכבים ולא ביש קנן וכי פריך הכא לרבי אלעזר הון מצי למימר אהא דאמר ר' ברימ' תנא דמשני שפיר:

מר סבר דייגונך ולא דיגון עובד בוכבים. מתוך פי הקנטרס משמע דהא ברא תלוי דלרבה דאמר אין קנן ודריש דייגונך ולא דיגון עובד בוכבים אית ליה מירוח העובד בוכבים פטור ולר"א דאמר יש קנן ודריש דגנך ולא דגן עובד בוכבים אית ליה דמירוח העובד בוכבים אינו פטור וקשה דכמה תנאים נחלקו במירוח העובד בוכבים ואם כן כל אותם תנאים נמי נחלקו ביש קנן ואין קנן וזהו דוחק דרבה ור' אלעזר נחלקו בפלוגתא דכל הנהו תנאי ועוד דמשמע במקורות בפרק רבי ישמעאל (דף סא) דבכולהו תנאי דריש דייגונך ולא דיגון עובד בוכבים ואפילו מאן דמחייב מירוח העובד בוכבים אלא דדריש מיעוט אחר מיעוט דהרי דגנך פתיבי לכך נראה דרבה ורבי אלעזר אהו כבולי' עלמא ודריש נמי ר' אלעזר דייגונך ולא דיגון עובד בוכבים מדתני דגנך ולא פתיב תבואתך דאי הוה פתיב תבואתך הוה דרשין שפיר נמי תבואתך ולא תבואת

עובד בוכבים ומי' דריש נמי דגנך ולא דגן עובד בוכבים מדלא פתיב דייגונך בדריא וא"ת כי היכי דדרש' גבי דייגונך למאן דמחייב מירוח העובד בוכבים אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות הכי נמי נדרוש גבי דגנך וי"ל דלא מיסתבר לאוקמי מיעוט אחר מיעוט לכל מילי: **אדעתא** דעובד בוכבים מי מפקרי. והא

פירקון. פדני: **משום** קלקולא. שלא יטמעו בעובדי בוכבים וילמדו ממעשיהם ובחיי אביהו ליכא למיחש להכי דמנטר לחון אבהו: **איכא** לתיאבון הוא דקאכיל. ולא הוי מין אלא מומר ובמנים הוא דאמרין מורידים אבל לא מעלן אבל מומר אמר' הוה סמי מכאן מומר: **ואכיל** איפווא. עדים העידו עליו כן והוי

אוכל גבילות להכעיס: **חיתא** ונללתא. שק קשור ופקיע וניגול של אבן או של עופרת תבוכ: **דיומא** בתיא. כשהורגין אותו: דליחול אדמיה. שימחול על דמו: **איקמטינכו** ואתיבניכו. לקשור אתכם ולהושיבכם: **חיתא** ופלגא. כלומר מכה וחצי מכה: **ותיב קאכיל ושת**. כל ימיו כל מה שהיה משתבר לא היה מעצמם להצניע ליום מחר: **למנא** עליה. כר או כסת לישן עליה: **בְּרִיטִי** כרי. בטני ושומן שבמעי הוא לי כר וכסת: **מוריקא**. כרסום: **מתני'** הכי גרסין לוקח ומביא בבבירס. בכל שנה צריך לקח מן העובד בוכבים ביחורי פירותיה דבמים יקרים ומביאם לירושלים: **מפני** תיקון העולם. שלא יהא רגיל למכור קרקע בא"י לעובד בוכבים וגם אם מכר יטריח לחזור אחריה ולפדות: **גמ'** שאין קנן בו. אם קנה עובד בוכבים קרקע בארץ אין קנינו קניי להפקיעה מקדושתה שלא תתחייב במעשר ישראל הקונה ממנו מן הפירות צריך לעשה: **לכני** אדם. לכל צרכיו: **דיגונך** ולא דיגון של עובד בוכבים. שאם מירחן עובד בוכבים והו' שלו בשעת מירוח שהוא גמר מלאכתו למעשר מירוח העובד בוכבים פטור ואפי' לקחן מישראל בשבולין אבל אם הגדילו בקרקע העובד בוכבים ולקחן ישראל בשבולין ומירחן חייבין במעשר דקרקע א"י ביד עובדי בוכבים לא הופקעה קדושתה: **לקח** שבתה ופאה. סתמן הפקר ופטורין מן המעשר שגאמר ובה הלוי פי אין לו חלק ונחלה עמך (דברים יד) במי שאין לו חלק ונחלה עמך נאזא אלו שיש לו בהן חלק ונחלה עמך שהרי אף לו הן מופקדין והלקט והשבתה והפאה של עובד בוכבים חייבין במעשר כו' והשפא מפרש לה ואולי: **ח"ד** אילמא דישאל. שגניון ישראל בשדהו ולקטניהו עובד בוכבים וקאמר דאם חזר עובד בוכבים ומכרן לישראל חייב לעשרן אלא איכא הפקיען ישראל ראשון בשדהו: **הא** מפקרי ונתיב. דכל לקט ושבתה ופאה הפקר הו' **אלא דעובד בוכבים**. שהיו משדה העובד בוכבים והניחן בישראל: **ולקטניהו**. עניי ישראל ובין עובד בוכבים לא מפקד להניח פאה ולקט לא חיל עליהו שמיא א"כ הפקיען עובד בוכבים ממך לשם הפקר ולא לשם פאה להניח סתם: **הא** לא הפקיר חייב. במעשר אלא שדה העובד בוכבים חייבת במעשר: **ישראל** שלקח שדהו. וזרעה מן העובד בוכבים והשקה אצלו עד שהביאה שלש וחזר ומכרה לעובד בוכבים: **חייבת** במעשר. אם בא ישראל ולקח מן העובד בוכבים מאותן הפירות ומירחן: **שכבר נתחייב**. כשהביאה שלש ביד ישראל דקיל לענן מעשר

במסכת ר"ה (דף יב) תבואה וזיתים אחר שלש: **לא** נתחייבה לא. אם הביאה שלש ביד עובד בוכבים פטורה: **בסוריא**. דמעשר דידה מדרבנן ושם יש קנן ביד עובד בוכבים להפקיע: **ביבויש** יחיד. דוד ביבויש ולא הוי כל ישראל שם והיא ארם עובדה

דפליג' ר' יוחנן וריש לקיש בירושלמי דפ'ו דמסכת פאה בהפקיר לישראל ולא לעובדי בוכבים דרבי יוחנן אמר הפקר הני מילי כי שקיל ליה ישראל אבל כי שקיל ליה עובד בוכבים הפקר בטעות הוא ואינו הפקר:

מִשְׁכָּל וְחֹלֶמֶת מְעֹרְבִין זֶה בָּזֶה. פִּי' בְּקוֹטְרֵס אֵין לָךְ בַּל חֹשֶׁה וְחֹשֶׁה שְׂאִין חֲצִיָּה טָבֵל וְחֲצִיָּה חֹלֶמֶת וְחֹלֶמֶת לְעֶשֶׂר מִיָּדֵיהָ וְבִיָּה וְלֹא מִמֶּנּוּ עַל טָבֵל גָּמוֹר וְלֹא מִשְׁכָּל גָּמוֹר עָלָיו מִפְּנֵי שְׂמִפְרִישׁ מִן הַחֲדָיִם עַל הַפֶּטְטוֹר וּמִן הַפֶּטְטוֹר עַל הַחֲדָיִם אֲבָל כִּי מִפְּרִישׁ מִיָּדֵיהָ וְבִיָּה מִעֶשֶׂר מִן הַחֲדָיִם שָׁבוּ עַל הַחֲדָיִם שָׁבוּ וּמִן הַפֶּטְטוֹר

שבו על הפסטר שבו ואפילו חלקו בספקן
 הן עומדים דאין ברידה וקשה דאמר לקמן
 דאי קנן פירות לאו כקנן המופר דמי
 והאיתא שחלקו לקחות הן לא משכחת
 דמייתי בבורים אלא חד בר חד דאי אפילו
 למד אין ברידה יש לו בודאי חלק בו
 דמהייב בבורים והמותר שהוא חולין
 מצי מקדש ליה כדאמרין פסוק תספיקה
 (צ"ד דף ס"ח) וחזק לומר דלא משכחת
 דמייתי בבורים בהלכתן שם ואטרוך
 להקדיש קאמר דלישבע משמע
 מייתי כלל קאמר ועוד ב"ש ש' בבור וכו' (נדרות
 דף ס"ח) גבי חמש סלעים ולא חצי חמש
 קאמר דכ"ע אית להו דרב אסי דאמר
 האחין שחלקו מחצה יורשין ומחצה
 לקחות משמע אבל אי לקחות הן פטורין
 אפי' למד' חמש ואפילו חצי חמש דאפי'
 חצי חמש לטוב דכן נראה אחר חקנה
 לטוב ול' דבין דאין ברידה שמא תהי' לו
 כל חלקו של עובד בוכבים או חציו ולא
 ידעי' כמה ואי מעשר מיניה וביה שמא
 מעשר מחלקו והשאר חלקו של עובד
 בוכבים או איפאך או מקצתו ומיהו יכול
 לתקן שפרשי' עליו ממקום אחר ויורשי'
 גם עליו ממקום אחר ואחרון אחרון
 מקולקל עד שלא ישאר בי אם מעט וכל'
 תמעשרות והתרומות יתנם לכהן וללווי'
ולביתך מלמד שאדם מביא בבורי'
 אשתו. וא"ת והא' מן התורה אין לבצל
 פירות גבסי' אשתו אלא תתקנת דרבנן
 בעלמא דאמר א"כ ע"כ גזירת החבוב ור'נן
 ויש לומר דרך נשים שנותנות פירות
 לבעליהן ובי האי גוונא איידי קרא ובענן
 זה אמרין גריש קידושין (דף ל') אי כתב
 רחמנא מעשה זידיה לאביה דקא מיתבא
 מיניה וכו' דמדאורייתא אינו חייב
 במזונות ובת' דאורייתא מיתבא הוא
 שהוא ו' אותה: **מלה** אין לא מתה לא
 ו'את' מצי קושיא רדבי יותנן דאמר בתנא

דלבייך דמה נפֿשך פֿליג ו"ל דאָיאַט לאַקאָמה במתהּ פֿי תוּ וְאֵת וְלִשְׁתִּי דַּחַךְ
דַּמְתָּה בִּשְׂלֵי וְזָכַתָּה הַאֲשֶׁה פִּירוֹת נִבְּקִיָּה לִבְעַל וְיִיל דַּרְבִּיחָא קִתְּנִי אַף בְּתַר
דַּתְקוֹן בְּרַגְן פִּירוֹת לִבְעַל וְעוֹד דַּחַךְ לִיה בְּקוֹנָה פִּירוֹת בִּשְׁקוֹ וְאֵחִ"כ קִנָּה שָׂדֶה
זַיְנוּ קוֹרֵא בְּדַמְרֵי מִבְּסַכַּת בְּבוּרִים ^(פ"ה) אָבָל לִרְשֵׁי לִקְשֵׁי שְׁהִי לִי פִירוֹת
תַּחֲלִיתֵי בְּדִי שְׁפִיר דַּבְּמָתָה מִבְּיֵא וְקוֹרֵא בִּיהּ דַּרְבִּיחָא אָנִיד לִי פִירוֹת: **בְּצֶרֶן**
וְשִׁיגְרֹן בְּדִי שְׁלִיתִי פִי רַבִּינוּ שְׂמוּאֵל בְּהַפְּסִיחָהּ ^(פ"ה פ"ה) בְּצֶרֶן הַבְּעַל וְשִׁגְרֹן בְּ
שְׁלִיתִי דָאָם בְּצֶרֶן שְׁלִיתִי הִבְיָאן הַשְּׁלִיתִי בִירוּשָׁלַם שְׁלִיתִי וְדַאי אֵין יְכוּל לִקְרוֹת
בְּדַחְתֵּן מִבְּסַכַּת בְּבוּרִים ^(פ"ה פ"ה) אָבָל הַבְּעָלִים קוֹרִין דִּיכּוּלֵּן לוֹמַר הֵנָּה הַבֹּאֲתִי
לְשַׁלְחוֹ שֶׁל אֵדָם מִתּוֹת וְקָשָׁה לִרְבִּינוּ תַם לִמְאֵי דַחֲשִׁיב לִבְצִירָה לִקְחָהּ לִפְהָ
שְׁלִיתִי וְהִבְיָאן הוּא יִלְאֲשׁוּמְעוּרֵינן בְּרוּבָא דַּעֲמֵי דַחַךְ וְגַמְת שְׁפִיר וְאֵין וְגַמְרִי הַבְּעָלִים
וְכַל הַבְּהָא בְּאֶחָד וְאֵי גִרְסִינָן וְאֵי מַת אֵתִי נָמִי שְׁפִיר וְזֶה אֵין וְזֶה קִתְּנִי וְרִיתִי מִבְּסַכַּת
לְעֲשׂוֹת בְּעֵין יָפֶה לִפִּי שְׁאִין שְׁעִיר לְבַבְּבוּרִים וְלִקְחָהּ וְהִינּוּ לִקְחָהּ מִתּוֹת הַבִּית
אַחֵר וְלֹא הָיָי לִקְחָהּ וְהַבְּהָא בְּאֶחָד: **מִבְּיֵא** זַיְנוּ קוֹרֵא. וְאֵתִי וְנִימָא יִקְבֹּב פִּי
יִקְבֹּב שְׂמֵשׁ וְנִרְאֻ לִקְרִיָּאָה וְנִדְּחוּ וְכַל שְׁאִין רְאִי לִכְלִילָה בִּילָה מַעֲבָבָה בּוּ וְזָכַר
בְּבוּרִים רַבִּי אַסִּי אָמַר רִישׁ לִרְשֵׁי בִשְׁם רַבִּי אַשּׁוּעִיא שְׁלִיטְקֹטֶן לְשַׁלְחוֹ בְּדִי אַחֵר
אֵין נִיתְרֵין אֲלֵא בְּקִרְיָאָה וְאִמְרִיתֵין הֵתֵם מִתְּנִיתֵין פִּלְגָא הַפְּרִישׁ בְּבוּרִים וּמִכְּבִּר
הַפְּרִישׁ בְּבוּרִים קוֹדֵם הֵתֵל עַד מִנֵּת לִהְיָאן אַחֵר

סָבַל וְחָלְטִין מַעֲוֹרֵבִין זֶה בָּזֶה דְּבָרֵי רַבִּי יוֹנָן שְׁמַעוֹן רַבִּי
נִמְלִיאֵל אוֹמֵר שֶׁל עוֹבֵד פּוֹכְבִּים פְּטוּר וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיִּב
עַד כָּאֵן לֹא פָלְגִי אֵלָא דְמַר סָבַר יֵשׁ בְּרִירָה וְיֵמַר סָבַר
אֵין בְּרִירָה אֲכָל דְּכֹלִי עֲלָמָא יֵשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד פּוֹכְבִּים
בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל לְהַפְקֵעַ מִיַּד מַעֲשֵׂר הָכָא נָמִי בְּסוּרְיָא
וְקוֹסְכַר כִּיבוּשׁ יָחִיד לֹא שְׁמִיָּה כִּיבוּשׁ אֲמַר רַבִּי חִיָּיא בַר
אֲבִין תָּא שְׁמַע הַמוֹכֵר שְׂדֵהוּ לְעוֹבֵד פּוֹכְבִּים לֹקֵחַ וּמְכִיא
כִּיבוּרִים מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם אֵין
מִדְּאִרְיִיתָא לֹא אֲמַר רַב אֲשֵׁי שְׁתֵּי תַּקְנֹת הָווּ מַעֲיָקְרָא
הָווּ מִיִּיתֵי מִדְּאִרְיִיתָא בֵּין דְּחוּז דְקָא מְקַרִי וּמְכֹנִי דְסָבְרִי
בְּקִדּוּשְׁתֵּיהּוּ קִיָּיָן תַּקְּנוּ לָהּ דְלֹא לִיתָּהּ בֵּין דְּחוּז דְמָאן
דְלֹא סָגִי לִיהּ מִזְבֵּן וְקָא מִשְׁתַּקֵּן בֵּיד עוֹבְדֵי פּוֹכְבִּים הָדָר
תַּקְּנוּ לָהּ דְלִיתָּהּ אִיתְמַר הַמוֹכֵר שְׂדֵהוּ לְפִירוֹת רַבִּי יוֹחָנָן
אֲמַר מְכִיא וְקוֹרָא רִישׁ לְקִישׁ אֲמַר מְכִיא וְאִינוּ קוֹרָא רַבִּי
יוֹחָנָן אֲמַר מְכִיא וְקוֹרָא קִנְיָן פִּירוֹת כְּקִנְיָן הַגּוֹף דְּמִי רִישׁ
לְקִישׁ אֲמַר מְכִיא וְאִינוּ קוֹרָא קִנְיָן פִּירוֹת לֹא כְּקִנְיָן הַגּוֹף
דְּמִי אִיתִיבִיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרִישׁ לְקִישׁ וּלְבִיתָךְ מִלְּפָד שְׂאָדָם
מְכִיא בִּיבּוּרֵי אֲשֶׁתּוֹ וְקוֹרָא אֲמַר לִיהּ שְׂאֵנִי הָתָם דְּכְתִיב
וּלְבִיתְךָ וְאִכָּא דְאֲמַרִי אִיתִיבִיהּ רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לְקִישׁ לְרַבִּי
יוֹחָנָן וּלְבִיתְךָ מִלְּפָד שְׂאָדָם מְכִיא בִּיבּוּרֵי אֲשֶׁתּוֹ וְקוֹרָא
הָתָם הוּא דְכְתִיב וּלְבִיתְךָ אֲכָל בְּעֲלָמָא לֹא אֲמַר לִיהּ
שְׁמַעְמָא יְדִידִי נָמִי מִהֲכָא קֵאמִינָא אִיתִיבִיהּ הִיָּה בָּא בְּדֶרֶךְ
וּבִיבּוּרֵי אֲשֶׁתּוֹ בִּידוֹ וְשְׁמַע שְׁמַתָּה אֲשֶׁתּוֹ מְכִיא וְקוֹרָא
מִתָּה אֵין לֹא מִתָּה לֹא הוּא הָדִין דְאָף עַל גַּב דְלֹא מִתָּה
וּמִתָּה אֲצַמְרִיכָא לִיהּ סֵלְקָא דְעֵתָךְ אֲמִינָא לִיגְזוֹר מִשּׁוּם
דְּרַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא דְאֲמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא בְּצֻרָן
וְשֶׁגֶרָן בֵּיד שְׁלִיחַ וּמֵת שְׁלִיחַ בְּדֶרֶךְ מְכִיא וְאִינוּ קוֹרָא
שְׁנֹאמַר וְלִקְחָתָּ וְהִבָּאתָ עַד שְׁתֵּיתָהּ לְקִיחָהּ וְהִבָּאתָ בְּאֶחָד
קָא מַשְׁמַע לָן וְאִדּוּ לְטַעְמֵיהּוּ דְאִיתְמַר הַמוֹכֵר שְׂדֵהוּ

בזמן

ה וְהָשָׂה שֶׁאֵין חֲצִיָּה טָבֵל וְחֲצִיָּה חֹלִין שְׁחָלֵק
לְקֹדֶה הַתְּבוּאָה הַלּוֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד בּוֹכְבִּים צִרְיָק
וּמִיָּה וְבִיהַ לֹא מִמֶּנּוּ עַל טָבֵל גְּמוּר וְלֹא
הַפְּטוֹר עַל הַחַיִּיב וּמִן הַחַיִּיב עַל הַפְּטוֹר אֲבָל
כִּי מַעֲשֵׂר מִיָּה וּמִיָּה וְבִיהַ מַעֲשֵׂר שְׁלֹם נִמְצָא
מַעֲשֵׂר מִן הַחַיִּיב שָׁבוּ עַל הַחַיִּיב שָׁבוּ וּמִן
הַפְּטוֹר שָׁבוּ עַל הַפְּטוֹר שָׁבוּ: שְׁלִי יִשְׂרָאֵל טָבֵל
וְיִי. לְאַחַר שְׁחָלְקוֹ הָיוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל טָבֵל
גְּמוּר וּמַעֲשֵׂר מִמֶּנּוּ עַל אַחֵר וּמֵאַחֵר עֲלִיו
דִּישׁ בְּרִירָה וְשֶׁל עוֹבֵד בּוֹכְבִּים פְּטוֹר לְגִמְרָה
וְלִתְ"ק אֵין בְּרִירָה וְאִפִּילוֹ חִלְקוֹ בִּסְפִיקָא הֵן
עוֹמְדִין: מְדֹאֲרִיתָא לֹא: וְאֵי אֵין קִנְיָן
לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים לְהַפְקֵדָה מִקְדוּשָׁתָהּ הָיָא
לֶה לְעֵנֶן קְדוּשָׁתָהּ בְּרִשּׁוֹת יִשְׂרָאֵל אֲבִילוֹ
מִשְׁכָּנָה וְכִין דְּבִכּוּרִים מִצָּדָה וְשֶׁל עֲלִיהַ
הָיָא וְלֹא טָבֵל לְאֶסוֹר פִּירוֹת בִּאֲכִילָה
מִחַיִּיב לִקְחָהּ וְלִהְיֹא וְלֹא דְמִי לְמַעֲשֵׂר
דְּאִפִּילוֹ לִמְאֵן דְּאִמְרָן אֵין קִנְיָן לֹא מִחַיִּיב
לְעֵשֶׂר עַל חִלְקוֹ שֶׁ עוֹבֵד בּוֹכְבִּים מַעֲשֵׂר
טָבֵל וְאֶסֶר לִיהַ בִּאֲכִילָה וְלֹא מִצָּדָה דְּרִמְעָא
עֲלִיהַ הָיָא אֲלֵא אִם אֵין וְאִילוֹן אֵין מוֹכֵךְ
דְּקָא מִשְׁתַּרְשִׁי לִיהַ אֲבָל בִּכּוּרִים מִצָּדָה
דְּרִמְעָא עֲלִיהַ הָיָא: שְׁתֵּי תַקְנֹת הָיוּ.
כְּלוּמַר לְעוֹלָם מְדֹאֲרִיתָא מִחַיִּיב וְהָא
דְּקִנְיָן מִפְּנֵי תַקְנָן הָעוֹלָם מִשּׁוּם דְּמַעֲרָא
מִשּׁוּם סִיגֵי תַקְנָן שְׁלֹא לִקְחָהּ וְלִהְיֹא
בְּדִמְקַרְשֵׁי וְאִילוֹל לְפִדְקָה הַזֵּכֶר לְחֹזֵר
וְלִתְקַן לְהַעֲמִידָה בְּדִין תוֹרָה: וְסָבִיר
בְּקִדְשֵׁיתָהּוּ מִן יִי. אֵין אֲנִי מַעֲשִׂין
בְּדָבָר: מִשְׁתַּמְעֵן מִדֵּי עוֹבֵד בּוֹכְבִּים. שְׁלֹא
הָיָה חוּץ וּפְדוּתָהּ אוֹתָהּ: תַּכְּנִין לְלִיתָהּ. כִּד
שִׁיטְרָה וְיַפְדָּנָה הַסּוֹבֵר שְׂדֵהוּ לְפִירוֹת.
שִׁאֲכַל הַלּוֹקֵחַ פִּירוֹת עַד עֶשֶׂר שָׁנִים
וְחֹזֵר לְהַקְדֵּשׁ לְבָעֲלֵיהַ וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל
נִהְיָ קֶאֱמֵר דְּהִינֵּי מִשְׁכָּלוֹ שֶׁכֵּן רֵאשׁוֹן
וְשֶׁכֵּן גַּד שְׁגָלוֹ תִּחְלָה מַעֲבֵר הִרְדָּן ע"י
סְנַחֲרִיב עַד חֲרָבוֹת וְיִרְשָׁלַם דְּאֵי בִזְמַן
שִׁיבֵל נִהְיָ סֶתֶם מִכִּירָה לְפִירוֹת הָיָא שְׂדֵה
סוּפָה לְחֹזֵר בִּיבֹל: בְּקִנְיָן תַּחֲוֶה דְּמִי. וְיֹבֵל
לּוֹמַר מִרְאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי
וְלִי יִתְּנֶה. גְּבִי בִּכּוּרִים כְּתִיב שִׁמְחֹתָ בִּלְי
הַטּוֹב וְגו': כִּיבּוּרֵי אֲשֶׁתָּה. שְׁגָלוֹ בְּקַדֵּשׁ
מִנְּהוּ: שֶׁכְּהִנְסָה לוֹ אֲשֶׁר לְפִירוֹת: שְׁאֵין

הַיְּהוָה לְרִבְיֵי שִׁמָּה קִנְיָן פִּירוֹת לֹא־יִקְנֶינָה הַגּוֹרֵגִי
 בִּקְנֵינָה הַגּוֹרֵגִי דָּמִי הוּא הַדִּיד בַּעֲלָמָא: **שְׁמַע**
 גּוֹרֵגִי הַמְקֻרָקִי: **לִיגְדוֹר מְשׁוּבֵם דְּרָבִי יוֹסִי בֶר**
 אַחֲדָה וְהִ' בִּלְעֵי לִקְחָה וְהִבָּאָה אַחֲדָה קִמָּל:
 אֵם בַּעֲצֻמָּ: **מִכִּיָּא וְאִינִי קוֹרָא**. וְאִ"א לִמֹר
 לִיחַ רֵאשׁוֹן אֵינוֹ קוֹרָא דִּתְנֵן הָאִשָּׁה נוֹטְמָטוֹם
 קוֹרָאִין שְׁאִין: בּוֹלֵין לִמֹר אֲשֶׁר בָּתְחָה לִי:
 בְּתוּמָה

י בצרן הוא ושג'רן ביד השליח או שג'רן
בגלים אפי הכי אינו קורא דבעינן ל'קוח'
והקרא דמילתא נקט שבגלים בוצרים ביד
מת שליח בדרך דאן הוא רגילות שגמיאן
פריש בבורים קודם דהג ועבר עליהן דהג
ון נדחו ויש לומר דאמר בירושלמי דמסכת
ס ביד אחר שקבל הבכורים שגראו לקריאה
דעתו לבכור מושגה ראשונה ולפי זה אם
ואינו

הביאור הקצר למסכת גיטין דף מז עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום רביעי) קא

אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש תירוץ לקושייתו, **טעמא דרבי נמי מהבא קאמינא** – גם הטעם לדברי למדתי מדרשה זו עצמה, שכמו שחידשה כאן התורה שקנן פירות נחשב כקנן הגוף, כך בכל מקום קנן פירות כקנן הגוף. **איתיביה** – הקשה ריש לקיש לרבי יוחנן מברייתא, אדם שהיה **בא ברהר** לבית המקדש וביכוריו **אשתו ברהר** להקריבם לפני ה', **ושמע** **שמיטה אשתו** וירש ממנה את גוף הקרקע, הדין הוא **שמיכא** את הביכורים ואף **קורא** פרשת ביכורים, ומשמע שרק אם **מיה אשתו אין** – כן, יכול הוא לקרוא, אבל אם **לא מיה, לא**, אינו יכול לקרוא, ואף שיש לו קנן פירות, ומוכח שקנן פירות אינו כקנן הגוף.

מתרצת הגמרא, באמת הוא הדין דמביא הבעל וקורא **אף על גב דלא מיה אשתו**, ובאופן שאשתו **מיה אצטריכא ליה** – הוצרך התנא לחדש שאף אז יכול הבעל לקרוא, כיון ש**קלקא דעתה קאמינא** – היינו מעלים בדעתנו לזוור שאם מתה אשתו לא יקרא, משום שעלולים לקרוא גם במקרה דרבי יוסי **בר חנינא**, ד**אמר רבי יוסי בר חנינא**, ענבי ביכורים שבעל הגפן **בצין וישגן** לבית המקדש **בד שליח, ומה השליח ברהר**, והלך בעל הגפן ולקח את הענבים מהמקום שמת השליח והעלים לבית המקדש, הדין הוא שהבעלים **מביא** את הענבים לבית המקדש **ואינו קורא** שם פרשת ביכורים, **שנאמר** (דברים כו ב) **ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך, וכיון שיכלה התורה לומר רק וקחתה מארצך מראשית כל פרי האדמה, והוסיפה לשון לקיחה באמרה וקחתה, ודרשו חכמים מהלשון ולביתך, מלמד שאדם מביא את ביכוריו של אשתו והקריה 'ביתו', והיינו פירות שגדלו בקרקע של נכסי 'מילוג' שהכניסה לו אשתו והוא אוכל את פירותיה, ואף קורא פרשת ביכורים, והרי גוף הקרקע שייך לאשתו, והוכות של הבעל בנכסי אשתו היא רק 'קנן פירות', ומכך שהוא יכול להביא ולקרוא מוכח שקנן הפירות שלו נחשב כקנן הגוף.**

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן תירוץ לקושייתו, **שאני התם** – שונה דין הבעל מדין כל לוקח הקונה פירות, כיון ד**בתיב לגבי הפסוק ולביתך**, המלמד שהוא רשאי להביא ולקרוא, אבל לוקח רגיל שלא נאמר לגבי פסוק זה, מביא ואינו קורא. **ואיכא דאמר** – יש שאמרו שהקושיא והתירוץ נאמרו כך, **איתיביה** – הקשה רבי **שמעון בן לקיש לרבי יוחנן**, דרשו בברייתא מהפסוק **ולביתך, מלמד שאדם מביא ביכוריו אשתו וקורא**, ומכך שהוצרכה התורה ללמד דבר זה, משמע שרק **התם** – שם הוא שנאמר דין זה שהבעל קורא כיון ד**בתיב ולביתך, אבל בעלמא** – באר מקומות שיש לאדם רק קנן פירות, הוא **לא** כיון שקנן פירות אינו כקנן הגוף.

המוכר לפדות את הקרקע מיד העובדי כוכבים. ולשון המשנה 'מפני תיקון העולם', הוא ביאור מדוע ביטלו את התקנה הראשונה, אבל עיקר החיוב הוא מהתורה, וכדברי רבה. הסוגיא הבאה עוסקת בשאלה האם 'קנן פירות' נחשב כ'קנן הגוף', כלומר האם כשיש לאדם זכות שימוש בקרקע לתקופה מסוימת אנו מחשיבים את גוף הקרקע כשלו. חלק ממצות הבאת ביכורים היא ה'קריאה', אמירת 'פרשת ביכורים' בעת הבאתם לבית המקדש. וכיון שנאמר בה (דברים כו י) **ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'**, רק אדם שהאדמה שייכת לו יכול לקרוא פרשה זו.

איתמר – נאמר בבית המדרש, **המוכר את שדהו לפירות, והיינו שהקרקע נשארת של המוכר והלוקח אוכל את פירותיה רק לתקופה מסוימת, רבי יוחנן אמר**, הלוקח **מביא** ביכורים מפירות אלו ואף קורא פרשת ביכורים, וריש לקיש אמר, הלוקח **מביא** ביכורים ואינו קורא. מבאר הגמרא את מחלוקתם, רבי יוחנן אמר **מביא וקורא**, כיון שקנן הפירות שיש ללוקח **בקנן הגוף דמי** – הוא דומה, ויכול הלוקח לומר 'הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'. וריש לקיש אמר **מביא ואינו קורא**, כיון שקנן פירות **לאו בקנן הגוף דמי**, וכיון שאין האדמה שייכת לו אינו יכול לומר 'אשר נתתה לי'.

איתיביה – הקשה רבי יוחנן לריש לקיש מברייתא, נאמר בפרשת ביכורים (דברים כו יא) **ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך, ודרשו חכמים מהלשון ולביתך, מלמד שאדם מביא את ביכוריו של אשתו והקריה 'ביתו', והיינו פירות שגדלו בקרקע של נכסי 'מילוג' שהכניסה לו אשתו והוא אוכל את פירותיה, ואף קורא פרשת ביכורים, והרי גוף הקרקע שייך לאשתו, והוכות של הבעל בנכסי אשתו היא רק 'קנן פירות', ומכך שהוא יכול להביא ולקרוא מוכח שקנן הפירות שלו נחשב כקנן הגוף.**

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן תירוץ לקושייתו, **שאני התם** – שונה דין הבעל מדין כל לוקח הקונה פירות, כיון ד**בתיב לגבי הפסוק ולביתך**, המלמד שהוא רשאי להביא ולקרוא, אבל לוקח רגיל שלא נאמר לגבי פסוק זה, מביא ואינו קורא. **ואיכא דאמר** – יש שאמרו שהקושיא והתירוץ נאמרו כך, **איתיביה** – הקשה רבי **שמעון בן לקיש לרבי יוחנן**, דרשו בברייתא מהפסוק **ולביתך, מלמד שאדם מביא ביכוריו אשתו וקורא**, ומכך שהוצרכה התורה ללמד דבר זה, משמע שרק **התם** – שם הוא שנאמר דין זה שהבעל קורא כיון ד**בתיב ולביתך, אבל בעלמא** – באר מקומות שיש לאדם רק קנן פירות, הוא **לא** כיון שקנן פירות אינו כקנן הגוף.

מסביל וכולין המעורבין זה בזה, כיון שאין ברירה, וכל חיטה וחיטה שבשדה זו חציה פטור ממעשר וחציה חייב, דבר רבי, **רבן שמעון בן גמליאל אמר** שיש ברירה, וכשחלקו התברר שהחלק של העובר **בוכבים** הוא חולין שפטור ממעשר, וכל החלק של הישראלי חייב במעשר. מוכיחה הגמרא, עד כאן לא פליגי – מחלוקתם אינה אלא דמר – רבן שמעון בן גמליאל סבר שיש ברירה ומתברר היכן הטבל והיכן החולין, ומר – רבי סבר שאין ברירה, והטבל והחולין מעורבים זה בזה, אבל דבולי עלמא – לדברי הכל חלקו של העובד כוכבים פטור ממעשר, ומוכח שיש קנן לעובר בוכבים בארץ ישראל להפקיע מיד מעשה.

דוחה הגמרא, **הבא נמי** – גם בתוספתא זו מדובר בקרקע שבסוריא, וקכבר התנא שביבול שנועשה על ידי יתיד ולא על ידי כל ישראל לא שמייה – אינו נחשב מהתורה כביבול המחשיב את סוריא כארץ ישראל, ואף שמדרבנן חייבת התבואה במעשר, קנן העובד כוכבים מפקיע חיוב קל כזה.

מביאה הגמרא ראייה לדברי רבי אלעזר: **אמר רבי תימא בר אבין, תא שמע** ממשנתנו, **המוכר את שדהו לעובר בוכבים, לוקח את הפירות מהעובד כוכבים ומביא אותם ביכורים מפני תיקון העולם, ומשמע ששפני תיקון העולם, אין** – כן, חייב להביא ביכורים, אך **מדאורייתא** הוא **לא** חייב בכך, ומשמע שקנן העובד כוכבים מפקיע את קדושת הקרקע, שאם היתה הקרקע נשארת קדושה היה חייב מהתורה להביא ממנה ביכורים.

דוחה הגמרא, **אמר רב אשי**, באמת חיובו להביא ביכורים הוא מן התורה, והטעם שכתבה המשנה לשון 'מפני תיקון העולם' הוא כיון ששתי תקנות הן – בענין זה של הבאת ביכורים, מעיקרא – בתחילה, הן מיייתי מדאורייתא – היו מוכרי הקרקעות מביאים ביכורים כחיובם מדאורייתא, וכדעת רבה שקדושת הארץ נשארת אף כשהיא ביד עובד כוכבים. אמנם פיו דהו – שראו חכמים דקא מקרי ומוציגי – שקורה שבני אדם מוכרים קרקעות לעובדי כוכבים, דסבך – שזיו האנשים סבורים שכיון שאף אחר המכירה הקרקעות בקדושתיהן קיימן – עומדות בקדושתן, אין איסור למוכרם ואין עונש על כך, לכן תקינו להו – תיקנו חכמים משום סייג וגדר לדבר דלא ליתו – שלא יביאו ביכורים מקרקעות אלו כדי שידעו שיש איסור במכירת הקרקע, וימנעו מלמוכרה. אמנם פיו דהו – שראו חכמים דמאן דלא סגי ליה – שמי שאין לו ממון מספיק, מוציג – מוכר את קרקעותיו לעובדי כוכבים, ומחמת שאינו מביא ממנה ביכורים קא משתקע – נשארות הקרקעות ביד העובר בוכבים, חרר תקינו להו דליתו – חזרו ותיקנו שיביאו ביכורים כדין התורה, כדי שיטרח

בזמן שהיו בל נזהג והמכירה היא רק לפירות, שהרי הקרקע חוזרת ביובל, **רבי יוחנן אמר** שהלוקח **מביא** ביכורים וקורא פרשת ביכורים, וריש לקיש אמר, שהלוקח **מביא ואינו קורא**. מבארת הגמרא, **רבי יוחנן אמר מביא וקורא**, כיון שקנן הפירות של הלוקח, בקנן הגוף דמי – הוא דומה, והלוקח נחשב כבעל הקרקע, וריש לקיש אמר **מביא ואינו קורא**, כיון שקנן פירות לאו בקנן הגוף דמי, ואין הקרקע של הלוקח.

אמרת הגמרא, וצריכא – הוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש לחלוק בפירוש בשני המקרים, כיון דא' איתמר בההיא – אם היו נחלקים רק בבעל המביא את ביכורי אשתו, היינו אומרים שרק בההיא – במקרה זה קאמר ריש לקיש שאינו קורא. כיון דכ' קא נחית – כשירד לזכות בנכסי אשתו, אדעתא דפירא קא נחית – ירד על דעת כן שרק הפירות יהיו שלו, אבל בהך – בקונה קרקע בזמן היובל דאדעתא דנפישא קא נחית – שירד על דעת כן שגם הקרקע תהיה שלו עד היובל, אימא מורי ליה – נאמר שריש לקיש מודה לרבי יוחנן שיש ללוקח קנן בקרקע והוא יכול להביא ולקרא, והוצרך ריש לקיש להשמיע שאין הלוקח קורא.

ממשיכה הגמרא, וא' איתמר בהא – אם היו נחלקים רק בדיו הקונה קרקע בזמן היובל, היינו אומרים שרק בהא קאמר רבי יוחנן שהקונה קורא, כיון שדעתו לקנות את גוף הקרקע עד היובל, אבל בהך – בבעל המביא את ביכורי אשתו אימא מורי ליה לריש לקיש שאינו קורא, כיון שאין כוונתו לזכות בקרקע, צריכא – הוצרך רבי יוחנן לפרש שהבעל קורא, כיון שקנן פירות בקנן הגוף.

רצתה הגמרא להוכיח שקנן פירות בקנן הגוף, תא שמע ממשנה בביכורים (פ"א מ"א), תקונה אילן וקנה גם את קרקעו – קרקע שתחת האילן וסביבו, מביא הקונה ביכורים וקורא, ומוכח שאף שהקרקע תחזור ביובל יכול הלוקח לקרוא.

דוחה הגמרא, תבא בנא עסקינן – משנה זו עוסקת בזמן שאין תיובל נזהג ואין הקרקע חוזרת למוכר, ויש ללוקח בה קנן הגוף.

רצתה הגמרא להוכיח ממקום אחר, תא שמע ממשנה בביכורים (פ"א מ"א), תקונה שני אילנות בתוך שדהו של חבירו אינו זוכה בגוף הקרקע, ולכן מביא הלוקח ביכורים ואינו קורא. משמע שהא – אבל הקונה של שני אילנות, שיש לו זכות גם בקרקע שתחת האילנות וביניהן, מביא וקורא, אף שהקרקע תחזור ביובל, ומוכח שקנן הפירות שיש ללוקח נחשב בקנן הגוף. דוחה הגמרא, תבי נמי – גם כאן מדובר בזמן שאין תיובל נזהג, ולדברי הכל יש ללוקח בה קנן הגוף.

דוחה הגמרא את הראיות ממשניות אלו באופן נוסף:

והשתא – כעת דאמר רב חסדא, שהמחלוקת של רבי יוחנן וריש לקיש בקונה קרקע לפירות היא רק ביובל שני, כלומר מהיובל השני שהיו ישראל בארץ ישראל והלאה, שכבר ראו פעם אחת שהקרקעות חוזרות לבעלים ומאז לא

התכוונו למכור ולקנות קרקעות לעולם, בזה סובר ריש לקיש שאין ללוקח קנן הגוף כיון שהכל יודעים שהקרקע תחזור למוכר, אבל ביובל ראשון שנהג בארץ ישראל לדברי הכל הלוקח מביא ביכורים וקורא, כיון דאפתי לא סמך דעתיהו – עדיין לא סמכו בדעתם שיחזרו הקרקעות ביובל והתכוונו לקנות את גוף הקרקע, ואף לריש לקיש יש ללוקח קנן הגוף, ולפי זה לא קשא – אין להקשות מהמבואר במשניות שהלוקח מביא וקורא, כיון שהא – משניות אלו עוסקות ביובל ראשון, והא – דברי ריש לקיש נאמרו ביובל שני.

הגמרא מבררת האם נחלקו תנאים בנידון זה של קנן פירות בקנן הגוף:

יש שני סוגי בעלות בקרקעות ארץ ישראל. א. 'שדה אחוזה', והיא שדה שקיבל האדם בחלוקת הארץ והורשה לבניו. ב. 'שדה מקנה', והיא שדה שקנה אדם מחבירו וחוזרת ביובל למוכר. ויש חילוק ביניהם, שהמקדש 'שדה אחוזה' ולא גאלה לפני היובל, ומכרה הגובר, אין המקדש יכול לגאול אותה שוב, וביובל היא מתחלקת לכהנים. ואילו 'שדה מקנה' שהקדישה הלוקח ולא גאלה, ומכרה הגובר, חוזרת ביובל לבעלים הראשונים שמכרה.

שואלת הגמרא, לימא בתנאי – האם כבר נחלקו תנאים אם קנן פירות בקנן הגוף, ששנינו במשנה (ערכין כו): מנן ללוקח ו – קונה שדה מאביו, והרי היא אצלו כ'שדה מקנה', והקדישה בחיי אביו ואחר כך מת אביו וירשה הבן, מניין שעתה תהא השדה לפניו – אצל הבן כ'שדה אחוזה' שחזרה ביובל לכהנים, תלמוד לומר (ויקרא כו כב) ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחותו יקדש לה, ולכאורה פשוט שאם

היא 'שדה מקנה' הרי אינה 'שדה אחוזה', ומה בא הפסוק ללמדנו, אלא אנו דורשים שרק שדה שאינה ראויה בשעה שהקדישה להיות לעולם 'שדה אחוזה' דינה כ'שדה מקנה', יצתה שדה זו שכשהקדישה היתה ראויה להיות אצלו 'שדה אחוזה' כשימות אביו, שאין דינה כ'שדה מקנה' אלא כ'שדה אחוזה' ויוצאת ביובל לכהנים, דברי רבי יוחנן ורבי שמעון. רבי מאיר חולק ואומר שאם הקדיש הבן את השדה בחיי אביו נשאר דינה כ'שדה מקנה' אף אחרי שמת אביו, כיון שנמכרה לו על ידי אביו וחוזרת אליו ביובל מכח מכירה זו, ואת הפסוק יש לדרוש כך, מניין ללוקח שדה מאביו והרי היא בידו כ'שדה מקנה', ומת אביו ונעשתה בידו כ'שדה אחוזה', ואחר כך הקדישה הבן, מניין שתהא לפניו כ'שדה אחוזה' שאינה חוזרת ביובל, תלמוד לומר ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחותו, ויש לדרוש שרק שדה שאינה שדה אחוזה בעת ההקדשה דינה כ'שדה מקנה', יצתה שדה זו שעתה היא שדה אחוזה, ואינה חוזרת אליו ביובל.

ומבארת הגמרא, ואילו לרבי יוחנן ורבי שמעון שדורשים מהפסוק חידוש גדול, שאף אם הקדישה קודם שירשה, מכל מקום אחר שירשה נעשה דינה כשדה אחוזה, היינו כיון שהאופן שהביא רבי מאיר שמת אביו ואחר כך הקדישה

הוא פשוט, ולא צריכא קרא – אין צורך בפסוק לחדש זאת, שהרי בעת שהקדישה כבר היתה שדה אחוזה ולא שדה מקנה.

מסיימת הגמרא את הקושיא, מאי לאו פהא קמיפלגי – האם לא נחלקו בנידון זה, דרבי מאיר סבר שקנן פירות שיש לבן בחיי אביו בקנן הגוף דמי – הוא דומה, ובהא – ובאופן זה, במיתת אביו הוא דלא ירית ולא מירי – לא ירש כלום, שהרי כבר היה לו בה קנן הגוף, והלכך – ולכן אף באופן שמת אביו ואחר כך הקדישה היה מקום לומר שדינה כ'שדה מקנה', וצריך קרא לחדש שדינה כ'שדה אחוזה', ואילו רבי יוחנן ורבי שמעון סברי שקנן פירות לאו בקנן הגוף דמי, ובחיי האב היה לבן רק קנן פירות, ובהא – באופן זה, במיתת אביו השתא הוא דקא ירית – רק עתה כשמת האב ירש הבן את גוף הקרקע, והלכך באופן שמת אביו חכה הבן בקנן הגוף ואחר כך הקדישה הבן לא צריכא קרא לחדש שדינה כ'שדה אחוזה', שהרי בגוף השדה זכה מכח הירושה ולא מכח הקנן שעשה בחיי אביו, וכי איצטריך קרא – הצורך בפסוק הוא למקרה שהקדישה בחיי אביו כשהיתה 'שדה מקנה', ואחר כך מת אביו, הוא דאיצטריך – הוצרך הפסוק לחדש שאף שהקדישה בעודה שדה מקנה, מכל מקום כיון שהיה עתיד לזכות בה כ'שדה אחוזה' דינה כ'שדה אחוזה'. וגמרא שכבר נחלקו התנאים אם קנן פירות בקנן הגוף.

מתרצת הגמרא, אמר רב נחמן בר יצחק, אין הכרח לומר שהתנאים נחלקו בזה, אלא לעולם אימא לך – באמת אפשר לומר שבעלמא – בשאר דיני התורה קסברי – יסברו אף רבי יוחנן ורבי שמעון שקנן פירות בקנן הגוף דמי, והם מודים לרבי מאיר שיש צורך בפסוק כדי ללמד שאם הקדישה לאחר מיתת אביו דינה כשדה אחוזה. והכא – כאן, הטעם שרבי יוחנן ורבי שמעון דורשים דין נוסף הוא כיון שקרא אשכחו ודרוש – הם מצאו יותר נוסף בפסוק, ודרשו כך, לכתוב בהמאן רק אם את שדה מקנתו אשר לא אחותו ללמד ששדה מקנה שהקדיש הבן לאחר מיתת אביו דינה כשדה אחוזה, מאי – מדוע הוסיפה התורה וכתבה אפר לא משדה אחותו, אלא ללמד ששדה מקנה היא רק שדה שאינה ראויה כלל להיות שדה אחוזה, יצתה שדה זו שקנה הבן מאביו, שהיתה ראויה להיות שדה אחוזה אצל הבן אחרי מיתת אביו, שאף אם הקדישה בחיי אביו ואחר כך מת אביו דינה כ'שדה אחוזה'.

הגמרא דנה בשיטת רבי יוחנן: אמר רב יוסף, אי לאו – אם לא דאמר רבי יוחנן שקנן פירות בקנן הגוף דמי, לא מצא רבי יוחנן ורבי יצחק בברייתא דרבי יצחק דאמר שישט עצמו במקום אחר. ומבאר רב יוסף את דבריו, דאמר רבי אסי, אמר רבי יוחנן, האחין שתלכו בירושת אביהם, אין החלוקה מבררת שכל אחד קיבל את החלק שהיה ראוי לו מתחילה, אלא אין ברידה, ויתכן שכל אחד קיבל את חלק חבירו, וממילא כשחלקו בנכסים 'לקוחות' הן, כאילו כל אחד קנה את החלק המשך בעמוד צד

לא דב"ע קנן פירות בקנן הגוף דמי. דייחויא בעלמא הוא דרבי יהודה אית ליה בהחובל (כ"ז דף טז.) גבי דין יום או יומים דלאו בקנן הגוף דמי. "א לאו דאמר ר' יוחנן קנן פירות כו'. הקשה רבינו תם ואנו איך מקצאנו דיינו ורגלינו דקיימא לן בריש לקיש דלאו בקנן הגוף דמי דאמרין בריש החולץ

(יכנסו דף טז.) וקיימא לן נמי בדבאורייתא אין בריה דבסוף מסכת בביה (דף טז.) פסקין כרבי אושעיא ורב נחמן דקיימא לן (בסוטה יג.) כנותיה בדיני ואמרין בריש פרק ב' דקדושין (דף טז.) האחים שחלקו הרי הן כלקוחות פחות משנות נקדה מקח ופסקין נמי בהמוכר את הבית (כ"ז דף טז.) דאין ללן דרך זה על זה דמוכר בעין רעה מוכר אלמא לקוחות הן והא דפסקין בפי בית בור (סס דף קז.) כרב דאמר בטלה מחלוקת לאו משום דיורשין הוה אלא משום דהוה כלקוחות באחריות יורשין דקאמר רב לאו יורשין ממש אלא כלומר כיוורשין וברוב ספרים גרסינן הכי בפרק קמא דבבא קמא (דף טז.) ומיהו רב אסי דאמר יחלוקו ומספקא ליה אי יורשין הוה היינו יורשין ממש כדמוכח בפרק יש בכור (בכורות דף טז.) גבי חמש ולא חצי חמש ורבי אסי אמר רבי יוחנן האמין שחלקו לקוחות הן לאו היינו רב אסי אי נמי הא ידידה הא דרביה והא דפסקין בגדרים בפרק השותפין (דף טז.) כר"א בן יעקב השותפין שגררו הנאה זה מזה דמותר ליבנס לחצר לאו משעמיה דטעמיה משום בריה כדמוכח בפרק הפרה (כ"ז דף טז.) אלא משום דיוותר הוא כרביא בחזקת הבתים (כ"ז דף טז.) ומותר במידה הנאה וי"ל דדוקא והוא לחידה בהכותב לבנו מהיום ולאחר מיתה קיימא לן בריש לקיש דלאו בקנן הגוף דמי משום דאבא לגבי ברא אחולי מחיל דהכי מצריך להו בפרק יש גוחלץ (סס דף קז.) לתרי מיילי דריש לקיש דהבא ודעתם אבא בעלמא קיימא לן דבקנן הגוף דמי ואף על גב דקאמר רבא רבא רבא ומתנתא מסייעי ליה לריש לקיש לרבא לא סביקא ליה הכי דאם לא כן לא מצא דיו ורגליו דרבא סבר לקוחות הן בפרק ב' דקדושין (דף טז.) ובפרק הנהב (כ"ז דף טז.) קאמר רבא נמי גבי משיכה מפורשת מן התורה קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש אף על גב דרבא קאי בר' יוחנן בר מתלת (יכנסו דף טז.) ועי"ל דדוקא רבי יוחנן אית ליה דמחזירין זה לזה ביובל אבא שאר אמוראים סברי אע"ג דלקוחות הן אין מחזירין דמוכר הוא דאמר רחמנא דליהדר ירשנה ומתנה לא והשתא אתי שפיר וא"ת לרבי יוחנן דמחזירין זה לזה ביובל תו לא משכחת שדה אחוזה דכולהו הוה שדה מקנה ולא תתחלק לבתנים וגם יפדוה בשויה ולא בית זרע חומר שיעורים בחמשים שקל כסף וי"ל כיון דתחת זה תחזור לו אחרת לא קריון בה שדה מקנה אלא שדה אחוזה:

הדרן עלף השולח

הגימון

במספר

בזמן שהיובל נזהג. כל מכירת קרקע לפירות שהרי חזר הגוף ביובל: אדעתא דפירא נחית. ולא אדעתא למקניה לארעא אפילו שענה אחת: הקונה שני אילנות בתוך שדהו של חבירו. דקיל בבבא בתרא (דף פא.) דלא קנה קרקע הלך אינו קורא דלא מצי למימר פרי האדמה אשר נתת לי: הא שלישה. דקיימא

לן דקנה קרקע תחתיה וביניהן כמלא אורה וסלה: מבאי וקורא. ואע"ג דהדרא ביובל: מחלוקת. דריש לקיש ורבי יוחנן: ביובל שני. שמנו ישראל שבכר הורגלו להחזיר קרקעות בהדיא קאמר ריש לקיש מבאי ואינו קורא דקמא דעתיה דמוכר דודאי הדרא ליה וזה בטוח שיחזירנה: (ביובל ראשון.) כל חצי מתקיימת ביובל ראשון: כתנאי. קנן פירות אי בקנן הגוף דמי אי לא: שדה אחוזה. אם הקדישה ולא גאלה קודם היובל ומכרה גיזר לאחר אינה נגאלת עוד וכשהיא יוצאה ביובל מיד הלוקחה מן הגזר מתחלקת לבתנים שניא (ויקרא כז.) ואם לא נגאל את השדה וגו' והיה השדה בצאתו וגו' ושדה מקנה כשהקדישה ולא גאלה ומכרה הגזר כשהיא יוצאה ביובל חוזרת לבתלים הראשונים שמכרה למקדש שניאמר בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו וגו': מניין ללוקח שדה מאביו ותיקדישה. בתי אביו בעודה בידו שדה מקנה: ואחר כך מת אביו. ונעשית לו אחוזה: מניין שתהא לפניו כשדה אחוזה. אם לא גאלה ומכרה הגזר שיוצאה לבתנים ביובל: אשר לא משהה אחוזתו. קרא ותיקרא הוא: שדה שאינה ראויה. בשעה שהקדישה להיות לו שדה אחוזה לעולם: יצתה זו כו'. וכל שכן מת אביו ואחר כך הקדישה דבשעת הקדש כבר היתה אחוזה: ר מאיר אומר. זו אינה שדה אחוזה וחוזרת לו מחמת אביו שמכרה לו וקרא כי אתא למת אביו ואחר כך הקדישה אמת: הכי גרסינן ואילו לר' יהודה ר' יוחנן שמה מת אביו ואח"כ הקדישה לא צריך קרא מאי לאו בהא קמפלגי כו' ולא גרסינן הכא אלא לאו דאולי בטר פדיו ובמש' ערכין (דף יד.) גרסינן לה: לא צריכא קרא. דאי צריכא קרא הקדישה ואח"כ מת אביו מנא להו קנן פירות. שהיתה קניה לו מאביו בשעה שמת אביו וקנן פירות הוא שדרי היובל נזהג: בקנן הגוף דמי. ובי מית אביו לא ירית מיד ולא הויא ליה אחוזה הלכך אי לאו דרביה קרא לא הוה אמיתא דמיהר כשדה אחוזה ואצטרך קרא למת אביו ואחר כך הקדישה: לאו בקנן הגוף דמי. ובי מית אביו ירית גופא הלכך נמי אביו ואחר כך כו': בקנן הגוף דמי. ומדו דמת אביו ואחר כך הקדישה צריכא קרא: וקמא קרא אשכחו ודרוש. לרבינו מנחם אף הקדישה ואחר כך מת אביו דאם כן דלא מרבי אלא מת אביו ואחר כך הקדישה: לכתוב קרא אשר לא אחוזתו. ולא לכתוב משדה לקוחות הן. דאין בריה תהי כמו שהחליפו חלקיה: ומחזירין ביובל. משום מצות יובל וכיון דאמר ירשנה המתחלקת הויא לקיחה אם אית ליה קנן פירות דהיינו כל לקיחה שבשעת יובל לאו בקנן הגוף דמי ואין מבאי וקורא: לא משכחת. מבאי וקורא אלא בירושא שלא נחלקה משנפלה בימי יהושע דהיינו חר בר חר שלא היו לו ולאביו ולכל הדורות למפרע עד יהושע שני בתים לאיש אחד שיחלקו ירשנה:

במספר

הַיָּקוֹן שָׁמַן לָהֶן בַּעֲדִיתָ. אֵין עֲגוּן זָקֵן אֲצֵל יוֹשֵׁן אֲלֵא מִשּׁוּם דְּתָנָא לְעִיל
בְּהַשּׁוּלָא מִיָּלִי דְחִיקוֹן הָעוֹלָם תָּנָא לִיהּ הָכָא וְגַט פְּשׁוּט דְּתָנָא בְּבָבָא
בְּתָרָא וְלֹא תִנְאָה הָכָא בְּמִכְלִיתֵין מִשּׁוּם דְּאִיִּירֵי תָתִים בְּמִילֵי שְׁטָרוֹת בִּיצֵד נַעֲשִׂין
תָּנָא תָתִים: **וְכַתּוּבָת** אֲשֶׁהּ בְּיֻבִירִית. בְּגַמְּי מִפְּרָשׁ טַעְמָא מִשּׁוּם יוֹדִיתָ מִמָּה

שְׁתֵּאִישׁ רֹצֵחַ לִישָׁא אָהֶשֶׁה רֹצֵחַ לְהִנְשָׂא
וְקִשָּׁה דְּלִמָּן דְּאָמְרַת בְּתוּבָה דְּאוֹרִינְיָא
דִּילְלָהּ לֵהּ בִּפְ' קָמָא דְּכַתּוּבוֹת (דף י.)
בְּמִמְלֹחָה דְּבִתּוּלוֹת שְׂיִתָּא זֶה בְּמֹחַר
הַבְּתוּלוֹת וּמֹחַר הַבְּתוּלוֹת בְּזוֹר
מִדְּאוֹרִינְיָא דִּינָה בְּעִידִית וְאִמָּאי הִפְקִיעוּ
חֻכְמִים דִּינָה מִדָּאי טַעְמָא וּר"מ נִמִּי דְּאָמְרַת
דִּינָה בְּבִינְיֻת קִסְבֵּר בְּתוּבָה דְּאוֹרִינְיָא בִּפְ'
אֵע"פ (מסכתו דף ט.ו.) יִרִיל דְּטַעְמָא דְּהִפְקִיעוּ
חֻכְמִים דִּינָה בְּכִדָּאִים בְּגִמ' (לְקִטָּה מ"ט.) אָבִי
בַּעַל זֶה שֶׁלֹּא דִּינָה אָמַר לְהַבְרִיז עֲבָד
נָאָה וְאִמָּא אֶקְפֹּץ וְאִלּוּנֹהוּ הִכִּי נִמִּי חֲשׂוֹ
חֻכְמִים בְּאִשָּׁה שְׂמָא תִּקְנִישְׁנו בְּדִי
שְׁתֵּינְשָׁנָה וְתִבְנֶה בְּתוּבָה וְטַעְמָא דִּינָה
מִשְׁתֵּאִישׁ רֹצֵחַ לִישָׁא אָהֶשֶׁה רֹצֵחַ לְהִנְשָׂא
דֹּא הוּא אֵלָּא מִשּׁוּם דֹּא תִּמְאָא כִּמּוּ שְׁבַעַל
חוּב בְּבִינְיֻת מִשּׁוּם גִּילְתָּל דֹּא אִשָּׁה נִמִּי
מִשּׁוּם חִינָא תִּהָא בְּבִינְיֻת:

אין נפרען מנכסים משועבדן כו'. ואנ"ש
דלמאן דאָמער שעבדא לא
דאורייתא מדאורייתא נמי בלא תיקון
העולם לא גבי ממשעבדי ואפילו למיד
שעבדא דאורייתא מקל מקום בעי"ז דינו
בדיבורות מ"מ לא תורה לא משום
תיקון העולם היה גובה אפילו ממשעבדי
בבינונים משום געילת דלת להכי קאמר
שפיר משום תיקון העולם: **אין** נפרען
מנכסי יתומים כו'. בבצל חוב ניקא דלא
חשבונין דלגילת דלת דאמרין בגמרא
(תש"נ דף י"ג) דלא מסיק מלוה אדעתיה דמית
לה אבל ניקון דאין מדאורייתא בעידית
איך הפקיעו דכמיין דינן משום יתומים
ובגמרא אמר דמיחמי בדיבורית אפילו הן
ניקון וקרא ניקא דמוקי לה בגון שהיתה
עדיית וזינק בדיבורית דמוקי כו' ולאבי
ולמר וזינק שפדליג עליה איבא לממר
דסברי שעבדא לא דאורייתא אי נמי לא
פלוג רבנן בין בעל חוב לניקון:

אָמֵר אַמִּי לֹא צִרְכָּא אֱלֹא לר' יִשְׁמֵעֵאל דְּאָמַר מִדְּאוּרִינְיָא בְּדִנְקָא כּוּ.
הַקֶּשֶׁה רִ"ת דְּהָבָא מִשְׁמַע לְאַבְי דְּפִלְגִי ר' יִשְׁמֵעֵאל וְר' עֲקִיבָא אִי
שִׁימִין בְּדִנְקָא אוּ דְמִזִּיק וְכֵן תָּנָא בְּדִדְיָא לְקַמֵּן וּבִפְּנֵי הַבֵּנוֹס (ב"מ דף ע"ג.) מִזִּיק
אַבְי פְּלוּגִינִיהוּ בְּנִידוֹן בְּמִשְׁוִיר שְׁבוּ וְנִרְאָה דְּפִרְשׁ דְּאָמַר דְּפִלְגִי אִי שִׁימִין
בְּדִנְקָא אוּ דְמִזִּיק מִ"מ מִשְׁמַע לִיהּ לְאַבְי בְּבִרְדִּין דְּפִרְשׁ שְׁבוּ נִפִי פִלְגִי
מִדְּקָאמֵר ר"ע לֹא בָּא הַתְּרוּבָּה מִשְׁמַע מִחוּץ תִּשְׁתַּבֵּחַ שֶׁכֶּר ר' לֹא בָּא הַתְּרוּבָּה
לְהַחֲמִיר עַל הַמִּזִּיק כִּמוּ שְׁאָמְרָת אֱלֹא לַעֲנֹן עֵדִית לְבַד בָּא הַתְּרוּבָּה וְאִי לֹא
פִלְגִי בְּנִידוֹן בְּמִשְׁוִיר שְׁבוּ אֱלֹא בְּעִדִּית לְחֻדְיָה לֹא הָיָה מַחֲמִיר ר' יִשְׁמֵעֵאל
עַל הַמִּזִּיק בְּשׁוּם דָּבָר טוֹי מ' עֲקִיבָא אֱלֹא אֲדָרְבָּה ר"ע דְּאָמַר דְּמִזִּיק שִׁימִין
מַחֲמִיר טוֹי כִּמוּ שְׁאָפֶרֶשׁ בְּסִמּוּךְ וְלֹחֲכִי טַעֲי טוֹי בְּמִילְתִּיהּ דְּר' יִשְׁמֵעֵאל מִדְּכֹר
שֶׁל ר"ע מִשְׁמַע שְׁשֻׁמַּע מִרְבִּי יִשְׁמֵעֵאל אֲבָא הַתְּרוּבָּה לְהַחֲמִיר עַל הַמִּזִּיק וְיִתֵּר
מִמֶּנָּה מְשַׁלֵּם שְׁמָנָה אֱלֹא אֶבֶל בַּחוּשֵׁי שְׁמָנָה אֲנִי הָכִי פִירְשׁוּ
יִתֵּר מִמֶּנָּה שְׁמָנָה אֲבָא כִּי מִשְׁמַע שְׁשֻׁמַּע אִם כֵּן בִּכְשָׁלָא פ

בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת 'מִכָּר לְךָ' מִתְּנִיתָהּ דִּתְנִיָּהּ בְּכֹר
וְנִטְלָה פִּי שְׁנֵים בְּשֶׁרֶה הַחֲזֹרֶת לֵאבֹי בְּיֹכֵל אָמַר אֲבִי
נִקְמִינָן בְּעַל בְּנֻכְסֵי אִשְׁתִּי צְרִיךְ תְּרַשָּׁאָה וְלֹא אֶמְרֵן אֵלָּא
דִּלְא נָחִית אֲפִירִי אָבֵל נָחִית אֲפִירִי מִזֶּה דְּמִשְׁתַּעִי דִּתְנִיָּה
אֲפִירִי מִשְׁתַּעִי דִּתְנִיָּה אֲנוּפֵא:

הדרן עלך השולח:

משנה הנזקין שְׁמִינן לָהֶן כְּעִידִית וּבִעַל חֹב כְּבִינוּנִית
וּכְתוּבַת אִשָּׁה כְּזִיבוּרִית רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר אִף כְּתוּבַת אִשָּׁה
כְּבִינוּנִית אֵין נִפְרָעִין מִנֹּכְסִים מְשׁוּעָבְדִים בְּמִקּוֹם שִׁישׁ
נֹכְסִים בְּנֵי חֹרֶין וְאִפְּלוּ הֵן זִיבוּרִית אֵין נִפְרָעִין מִנֹּכְסִי
יְתוּמִין אֱלָא מִן הַזִּיבוּרִית אֵין מוֹצִיאִין לֹאכִילַת פִּירוֹת
וְלִשְׁבַח קִרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנֹּכְסִים
מְשׁוּעָבְדִין מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם וְהַמּוֹצֵא מִצִּיאָהּ לֹא יִשְׁבַע
מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם: **גִּמְרָא** מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם דְּאִזְרִייתָא
הִיא דְּכֹתִיב 'מִיטֵב שְׁדָּחוּ וּמִיטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֹם' אָמַר אֲבִי
לֹא צְרִיכָא אֱלָא לְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל דְּאָמַר מִדְּאִזְרִייתָא כְּדִינוּק
שְׁיִימִינן קָא מִשְׁמַע לֵן מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם שְׁיִימִינן כְּדִמּוּק
מֵאִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל דִּתְנִיָא מִיטֵב שְׁדָּחוּ וּמִיטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֹם
מִיטֵב שְׁדָּחוּ שֶׁל נִיזָק וּמִיטֵב כְּרָמוֹ שֶׁל נִיזָק דְּבָרֵי רַבִּי
יִשְׁמַעְאֵל רַבִּי עֲקִיבָא אֹמֵר לֹא בָּא הַתָּבוּב אֱלָא לְנֻבּוֹת
לְנִיזְקִין מִן הָעִידִית וְקַל וְחֹמֶר לְהִקְדִּישׁ וְלִרְבִּי יִשְׁמַעְאֵל
אֲכַל שְׁמֵנָה מִשְׁלֹם שְׁמֵנָה אֲכַל כְּחוּשָׁה מִשְׁלֹם שְׁמֵנָה
אָמַר רַב אִידִי בַר אֲבוֹן הֵכָא בְּמֵאִי עֲסָקִין בְּגוֹן שְׁאֲכִלָּה
עֲרוּגָה בֵּין הָעֲרוּגוֹת וְלֹא יִדְעִינן אִי כְּחוּשָׁה אֲכַל אִי שְׁמֵנָה
אֲכַל דְּמִשְׁלֹם לִיה מִמִּיטֵב אָמַר רַבָּא אִילוּ יִדְעִינן דְּכְחוּשָׁה
אֲכַל מִשְׁלֹם כְּחוּשָׁה הִשְׁתָּא דְּלֹא יִדְעִינן מִשְׁלֹם שְׁמֵנָה
הַמּוֹצִיא מִחִבְרוֹ עָלֶיהָ הָרִאיהָ אֱלָא אָמַר רַב אַחָא בַר יַעֲקֹב

הכא

בַּמִּסְפָּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת. וּבִשְׁעַת הַיּוֹבֵל מִשְׁתַּעֵי כִּדְרָתֵיכִי בַּמִּסְפָּר שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל
וְגו' אֵלֵמָּא אִין גּוֹף הַקִּרְקַע מְכוּר אֵלָא תְבוּאוֹת שֶׁל כָּל שָׁנָה: **כְּבוֹר נוֹטֵל כּו'**
בְּשָׂרָה הַחוּצוֹת לְאִבּוֹ בְּיּוֹבֵל. כְּלוּמַר בְּשָׂרָה הַחוּצוֹת לְאִחִים מְמַמֵּת שְׁמִכְרָה
אֲבִיתָן דְּאִי דְחוּרָה בְּתִי הָאֵב הַאֵב פְּשִׁיטָא וְאִשְׁמֻעִיָן דְּגוֹף הַקִּרְקַע לֹא הָיָה קְנוֹי לְלוֹקָח
וְהָיָה לִיהֵם מְחוּזָק לְאִבּוֹ לִפְנֵי מוֹתוֹ דְּאִי
קְנִיָן הַקִּרְקַע דְּמִי הָיָה לִיהֵם רָאוּי וְאִין הַכְּבוֹר
נוֹטֵל בְּרָאוּי כְּרָתֵיכִי (דְּבָרִים כ"א) כֹּל אֲשֶׁר
יִמְצָא לוֹ בְּמִחוּזָק בְּיָדוֹ: **צִרְיָה הִרְשָׁא.**
מֵאִשְׁתּוֹ אִם כָּא לְדוֹן עִם שׁוֹם אֲדָם בְּגוֹף
הַקִּרְקַע דְּאִי לִיכָא הִרְשָׁא מִצֵּי א"ל לֹא
בַעַל דְּכָרִים יִדְּרִי אֵת דְּקִנְיָן פִּירוֹת לֹא בְּקִנְיָן
הַגּוֹף הוּא: **דְּלֹא נִחְיָה.** דְּלֹן לְפִירָא שְׂאֵן לוֹ
לְדוֹן עִמּוֹ כְּלוֹם בְּפִירוֹת שְׂאֵן לוֹ טַעֲנָה עִם
אוֹתוֹ הָאִישׁ בְּפִירוֹת כֻּלָּל:

הִדְרֹן עַל־הַשּׁוֹלָח

הַיִּלְיוֹן שְׁמוֹ לֵהָ. נִקְוָה וְגוֹבֵי דְמִי נִקְוָה
בְּעִדִּית. שֶׁבְּכָפִי הַמְּזִיק שָׁחַד לוֹ
לֵאמֹד לְגוֹת מוֹעֵט מִקְרָק עִדִּית וְלֹא
לְגוֹת הַרְבֵּה מוֹיְבִירִית וְכֹלְהוּ מִפְּנֵי תִיקוֹן
הָעוֹלָם דְּבִמְקַרְשׁ בְּגַמְּ: **מִצִּיאָה**
לְאֵלֵי: פִּירוֹת וְלֹשְׁכָה מִקְרָקוֹת. הַגּוֹל
שָׂדֶה וּמִכְרָה לֵאחֹר חֲרָעָה וְצִמְחָה וְעִשְׂתָּה
פִּירוֹת וְכֹא נִגְוֹל וְנִבְאָה עִם פִּירוֹתֶיהָ מִן
הַלּוֹקָה וְאִינוּ מִשְׁלֵם לְלוֹקָה כִּי אִם הַיִּצִּיאָה
חֲזוֹר הַלּוֹקָה עַד הַמּוֹכֵר וְגוֹבֵה דְמִי הַקְרָקָה
מִנְּסִים מִשְׁוֹעַבְדִּים שֶׁמְכֹרֶה לוֹ בְּאֶחָרִית
וְכֵתֵב לוֹ שֶׁרֶר מִכְרָה וְהִי הִיא מִלָּה שֶׁשָּׁרֶר
וְאֵת הַפִּירוֹת מִנְּסִים בְּנֵי חוֹרִין וְלֹא
מִמְשׁוֹעַבְדִּים וּבְגַמְּ מִפְּרֵשׁ טַעַמָּא וְכֵן לִשְׁבֹּחַ
קְרָקוֹת אִם הַשְׁבִּיחָה הַלּוֹקָה בְּנִיטֵעַת
אֵילָנוֹת אוֹ סִיבָה גּוֹבֵל וְדִירָה: **וְהַמְּצִיאָה**
מִצִּיאָה. וּמַחֲזִירָה מִפְּנֵי אֹמֶרִים שֶׁלֹּא
הַחֲזִיר כּוֹלֵל לֵאמֹר יִשְׁבַּע בְּגַמְּ תִיקוֹן הָעוֹלָם.
אֶבְרָהָם קָאִי: **נִמְ' בְּרִינִיק** **עִימִינִיק.**
מִדְּאוֹרִיתָא שֶׁאִם הִיתָה זִיבִירִית שֶׁל מוֹקֵק
בְּעִדִּית שֶׁל נִיקָק אִינוּ מְגַבְּהוּ אֲלֵא מוֹיְבִירִית
שֶׁלֹּ: **קִשְׁשֵׁמַע** לֵי. מִדְּרַבָּנָן מִפְּנֵי תִיקוֹן
הָעוֹלָם שֶׁיִּזְוֶה נְהוֹרָם מִלְּהוֹת דְּבִמְזִיק
שִׁימִינִיק: **מִיטֵב** שֶׁיִּזְוֶה לוֹ שֶׁלֹּא הִשְׁתָּא
מִשְׁמַע שֶׁאִם שִׁילַח בְּעִירוֹ וְאֶבְרָהָם שְׁרוּגָה לֵי
כִּית סָחָ בְּשׂוֹד חִבְרֹו שְׁמִין עֲרֵגָה: **יִפָּה**

שֶׁכֵּל שֶׁזֶה הֵנִיק וְנָתַן לוֹ דְּמִיָּה וְאִפִּילוּ הִתְהַוָּה זֶה בְּחֻשָּׁה וְלִקְנָן פְּרִיד אֲבָל בְּחֻשָּׁה מִשֶּׁלם שִׁמְנָה: **לֹא בֵּא הַכֶּתוּב.** לְהַחֲמִיר עָלָיו לְשֶׁלם יוֹתֵר מִמֶּה שֶׁזִּדְּוֶה: **אֲלֵא לִבְנוֹת לְגֻזִּין.** שֶׁעוֹר דְּמִי וְקוֹן בְּמוֹת שֶׁזִּדְּוֶה: **כֵּן הָעֵרִירָה.** שָׂאם אֵין לוֹ מַעוֹת וְרוֹצֶה לְעֻרְוֹ לוֹ קֶרֶק בְּשִׁמְנָה צִדִּיק לִיתֵן לוֹ מִקְרָק מַעֲלָה שֶׁלוֹ: **וְקָל וְחוֹמֵר לְהַקְדִּישׁ.** לִקְנָן מִפֶּרֶשׁ: **אֲבָל בְּחֻשָּׁה מִשֶּׁלם שִׁמְנָה.** בְּתַמְדֵּינָה: **עֲרוּגָה בֵּין הָעֲרוּגוֹת.** וְהָיוּ בֵּין בְּחֻשֹׁת וְשִׁמְנוֹת מְעוֹרְבוֹת זֶה אֶצֶל זֶה: **וְלֹא תִרְעֶנָּה.** אִיזוֹ: **הַמּוֹצִיא מִתְּחֵבֵר עָלָיו הָרִאשִׁית.** עָלֵי הַלְבָּיָא דְּעִירָתוֹ לְכֹרֵר אֵת הַסֶּקֶף דְּאֻדְרִינְיָא: **בִּבְבָּא קָמָא** (דף מו) (מי בַּעַל דְּבִרִּים יֵשֵׁב אֲלֵהֶם (שְׁמוֹת כד) יִישֵׁב רֹאשׁ רֵאשִׁית אֲלֵהֶם:

הכא

בִּי עֲקִיבָה רִקְמָרוּ וְלֹדִי יִשְׁמְעָל אֲבָל כְּחֻשָּׁה מִשְׁלֵם שְׁמֶנָּה דִּמְתוֹךְ תִּשְׁוֹכְרוּ מִזֶּה שֶׁהִזִּיק כְּדִפְרִישָׁנִי: **וְרַבִּי** יִשְׁמְעָל אֲבָל שְׁמֶנָּה כֹּי. פִּירֵשׁ בְּשִׁלְמוֹ אֲבָל דְּבִאֲבָל שְׁמֶנָּה אֵינוֹ מִשְׁלֵם אֶלָּא שְׁמֶנָּה כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָהּ וְלֹא קִנְסִין לִיהָ לְשֵׁלֶם שֶׁהָ נָמִי לֹא לִקְנִסֶיהָ לְשֵׁלֶם שְׁמֶנָּה:

הביאור הקצר למסכת גיטין דף מח עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום חמישי) קה

מבררת הגמרא, **מאי רבי ישמעאל** – היכן שנינו את דינו של רבי ישמעאל. **דְּתַנִּינָא**, נאמר בפסוק בענין נזקי שן ורגל (שמות כב ד), **כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה או כֶּרֶם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָהּ וּבְעֵר בְּשָׂדֶה אֲחֵר, מִיֵּטֵב שָׂדֶהּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמָו יִשְׁלַם** ופירושו, **מִיֵּטֵב שָׂדֶהּ וְשָׁל נִיזָק וּמִיֵּטֵב כְּרָמָו שָׁל נִיזָק, דְּכָרִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל**. הגמרא הבינה כעת, שלפי רבי ישמעאל אין כוונת הפסוק ללמדנו ממה על המזיק לשלם, אלא כמה עליו לשלם. שאם בהמתו של אדם נכנסה לשדה חבירו ואכלה שם פירות מערוגה בגדול כל שהוא, והיו באותה שדה ערוגות נוספות משובחות מהערוגה שהבהמה אכלה, שמים בית דין את מחירה של הערוגה המשובחת ביותר, באותו גודל של ערוגה שהבהמה אכלה, כמה היא שווה עם פירותיה וכמה היא שווה בלי פירותיה, ואת ההפרש צריך המזיק לשלם לניזק, אף שהבהמה אכלה ערוגה פחות משובחת. **רַבִּי עֲקִיבָא** חולק על רבי ישמעאל **וְאֹמְרָא, לֹא בֵּא הֶכְתוּב מִיֵּטֵב שָׂדֶהּ וגו'** להחמיר על המזיק לשלם יותר ממה שהזיק, **אֲלָא כוונת הפסוק ללמדנו שיש לנכות לְנִיזָקָן את סכום הנזק מן הַעֲדִית שבקרעות המזיק. וְקָל וְחֹמֶר שֶׁכָּךְ יש לנהוג גם בתשלום לְהִקָּדֵשׁ.**

הגמרא מקשה על הפירוש שנאמר לעיל בפסוק, לפי רבי ישמעאל:

וְלִרְבִּי יִשְׁמַעְאֵל אמנם אם השור **אָכַל עֲרוּגָה שְׂמֵנָה**, מובן שבעליו **מִשְׁלֵם** שוויה של ערוגה **שְׂמֵנָה**. אבל במקרה שהשור **אָכַל עֲרוּגָה כְּחוֹשֶׁה**, האם יתכן שכונת הפסוק שגם אז **מִשְׁלֵם** בעליו שוויה של ערוגה **שְׂמֵנָה**.

מתרצה הגמרא, **אֲמַר רַב אִידִי בַּר אֲבִי, הֵכָא בְּמַאי עֲקִיבָא** – הפסוק מדבר, **בְּגוֹן שְׂאֵכְלָה** הבהמה **עֲרוּגָה אחת מִבֵּין הָעֲרוּגוֹת** שהיו בשדה, חלקן כחושות וחלקן שמנות, מעורבות ללא סדר, **וְלֹא יָדְעִינָא** איזו ערוגה היתה זו, **אִי כְּחוֹשֶׁה אָכַל אִי שְׂמֵנָה אָכַל**, ומספק אומרת התורה **דְּמִשְׁלֵם לִיה מִמֵּיטֵב** – לפי שוויה של הערוגה המשובחת ביותר שהיתה שם.

רבא דוחה את תירוצו של רב אידי בר אבין, **אֲמַר רַבָּא הֲרִי אִילּוּ יָדְעִינָא דְּכְחוֹשֶׁה אָכַל** – אילו היינו יודעים בבירור שהשור אכל ערוגה כחושה, אין חולק בדבר **שֶׁמִּשְׁלֵם כְּחוֹשֶׁה, הַשְׂתָּא דְּלֹא יָדְעִינָא** – ועכשיו שאין אנו יודעים איזו ערוגה אכל, היתכן **שֶׁמִּשְׁלֵם עֲרוּגָה שְׂמֵנָה**, והלא קיימא לן מהתורה, **שֶׁהַמוֹצֵא מִחֲבֵירוֹ עָלָיו הֲרָאָה**, כלומר שאם אדם תובע מחבירו דבר מה, ואנו מסופקים בדבר אמיתות התיבעה, מקצתה או כולה, עליו להוכיח בעדים את תביעתו.

רב אחא בר יעקב מיישב באופן אחר את דברי רבי ישמעאל:

אֲלָא אֲמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, גם רבי ישמעאל מודה שאין המזיק משלם אלא כמה שהזיק, וכשם שאם הזיק ערוגה שמינה משלם שמינה, כך אם הזיק ערוגה כחושה משלם כחושה, והפסוק לא בא ללמדנו כמה לשלם, אלא ממה לשלם,

נִפְרָעִין – אין משלמים לתובע את חובו **מִנְכָּסִים מְשֻׁעָבְדִים** ושנמצאים אצל הלוקח, **בְּמָקוֹם** – במצב כזה **שְׁנֵי נְכָסִים בְּנִי חוֹרִין** – הפנויים לגביה אצל החייב. **וְאִפְּסִילוּ** – הקרקעות שאצל החייב הן **זִבְזוּרִית** ובידי הלוקח יש קרקע עידית או בינונית, ולתובע מגיעה עידית כגון שהוא ניזק, או שמגיעה לו בינונית, כגון שהוא מלווה, גובים מהזיבורית.

תקנה חמישית: כאשר החייב מת והוא הוריש לבניו כמה סוגי קרקעות, **אֵין בית דין נִפְרָעִין מִנְכָּסִים יְתוּמִין** עבור תשלום החוב, **אֲלָא מִן הַקֶּרֶקֶת הַזִּבְזוּרִית** שירשו.

תקנה שישית: אדם גול שדה מחבירו ומכר אותה לאחר והלוקח השביח את הקרקע. הנגול הוציא את הקרקע המשובחת עם הפירות מיד הלוקח, ועתה חזר הלוקח למוכר הגולן ותובע את הכסף ששילם תמורת השדה, וכן תשלום עבור הפירות והשבחת הקרקע. אם לגולן אין כסף לשלם, **אֵין מוֹצִיאִין מִנְכָּסִים** שמכר הגולן ללוקח אחר כדי לשלם ללוקח הראשון את המגיע לו בתמורה **לְאִכְלִיל הַפִּירוֹת**, שהנגול גבה עם השדה, **וְלֹא לְשִׁבְחַת הַקֶּרֶקֶת** שהשביח הלוקח. וכן אין מוציאים **לְמוֹזוֹן הַמֵּשֶׁה וְהַנְּנוֹת** של מי שמת ולא השאיר לצורך כך נכסים בני חורין, **מִנְכָּסִים מְשֻׁעָבְדִים** שנמצאים אצל הלוקח. כל התקנות האלו, נתקנו **מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם**, לתועלת בני האדם.

תקנה שביעית: **הַמּוֹצֵא מִצִּיאָה וְהַחֲזִירָה** למאבד, וטוען המאבד שהמציאה כללה מספר דברים שהמוצא לא החזיר לו והמוצא מכחיש. לפי הדין היה המוצא צריך להשבע שבוטל מודה במקצת, שלא לקח לעצמו כלום, ותיקנו חכמים שהמוצא **לֹא יִשָּׁבַע, מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם**:

גמרא

הגמרא דנה בתקנה הראשונה, שהניזק גובה מעדיית קרקעותיו של המזיק. שואלת הגמרא, מדוע המשנה אומרת שחכמים תקנו שניזק גובה את נזקו מעדיית **מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם**, הלא **מִדְּאוּרִיתָא הִיא, דְּכֶתִיב (שמות כב ד) בענין נזקי שן ורגל של בהמתו, מִיֵּטֵב שָׂדֶהּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמָו יִשְׁלַם**, כלומר, שעל המזיק לשלם לניזק מהעדיית שבקרעותיו. ואמרו במסכת בבא קמא (ה). שמפסוק זה לומדים לכל שאר ניזקים ולא רק שן ורגל, שהניזק גובה מעדיית.

משיבה הגמרא, **אֲמַר אֲבִי לֹא צָרִיכָא** – לא דיברה המשנה **אֲלָא לְדַעַת רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, דְּאֲמַר מִדְּאוּרִיתָא בְּדִינִיק שְׁיִימִין** – מדיון תורה צריך המזיק לשלם מנכסיו, קרקע השדה לקרקע עידית שיש לניזק, אף שאצל המזיק היא קרקע זיבורית, ויש לו קרקעות טובות יותר. **קָא מְשַׁמַּע לָן מִשְׁתַּנִּינוּ שֶׁמִּפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם**, כדי שיזהרו שלא יזיקו זה את זה, תיקנו חכמים שְׁיִימִין **בְּדִינִיק** – שצריך המזיק לשלם מהקרקע הטובה שלו.

(ויקרא כה טו) **בְּמִסְפַּר שְׁנֵי הַבּוֹאֹת יִמָּכַר לָד', וְהֵינּוּ שֶׁהַתְּשֻׁלָּם עַל הַקֶּרֶקֶת יִחוּשֵׁב לְפִי כְמוֹת הַתּוֹבּוֹת שֶׁנִּשְׁאָרוּ עַד הַיּוֹבֵל וְלֹא לְפִי עֶרֶךְ הַקֶּרֶקֶת**, הרי שאין הקרקע נקנית לקונה אלא פירותיה.

וכן **מִתְנִיתָא** – ברייתא מסייעת לריש לקיש, **דְּתַנִּינָא בְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנֵים בִּירוּשָׁת אַבּוּי בְּשָׂדֶה הַחוּרָה מִהֶלּוֹק לְאֲבִיו בְּיוֹבֵל** שחל לאחר מות האב. אם גוף הקרקע היה שייך ללוקח עד היובל, לא היה הבכור נוטל בה פי שנים, שהרי בכור אינו נוטל פי שנים בנכסים שלא היו מוחזקים ביד אביו בשעת מותו, ומוכח שקנין הפירות של הלוקח אינו נחשב כקנין הגוף.

אֲמַר אֲבִי, נְקַטְמִין – מסורת מאבותינו להלכה שפֶּעַל שְׂרוּצָה לְדוֹן עם אדם שמערער בְּנְכָסֵי אִשְׁתּוֹ וטוען שהם שלו, **צָרִיךְ לְקַבֵּל כְּתַב הַרְשָׁאָה** – יפוי כח מאשתו לְדוֹן במקומה, מפני שהבעל אינו בעלים אלא על הפירות וקנין פירות אינו כקנין הגוף.

ומוסיף אביו, **לֹא אֲמַרְן** – ולא אמרנו שהבעל צריך הרשאה מאשתו, **אֲלָא** באופן **דְּלֹא נָחִית אִפְרִי** – שאין למערער טענה על הפירות, **אֲכָל נָחִית אִפְרִי** – אם המערער טוען גם שהפירות שלו, **מִינֵי דְּמִשְׁתַּעֲי דִּינָא אִפְרִי** – מתוך שהבעל יורד עמו לדין על הפירות שהוא בעלים עליהם, **מִשְׁתַּעֲי דִּינָא אֲנוּפָא** – הוא יכול לדין עמו אף על גוף הקרקע ללא הרשאה מאשתו.

הדרן עלך השולח

משנה

כהמשך למשניות בפרק הקודם שעסקו בתקנות חכמים מפני תיקון העולם, עוסקת משנתנו בתקנות נוספות שנתקנו מפני תיקון העולם.

תקנה ראשונה: **הַנִּיזָקִין שְׂבָאִים** לגבות את נזקם מהקרקע של המזיק, ויש למזיק כמה סוגי קרקעות, **שְׁמִין לָהּ בית דין את סכום הנזק, ובהתאם לכך, גובים את סכום הנזק בְּקֶרֶקֶת עֲדִית של המזיק, מפני שנוח לניזק לקבל מעט קרקע מעדיית שקל למוכרה, ולא הרבה קרקע מזיבורית שקשה למוכרה.**

תקנה שנייה: **וּבְעָל חוֹב** – מלוה שבא לגבות את חובו מקרקע של הלוה ויש ללוה כמה סוגי קרקעות, בית דין שמים כמה יש לשלם כנגד החוב **בְּקֶרֶקֶת בִּינוּנִית**, וממנה משלם הלוה את חובו.

תקנה שלישית: **וּבְתוֹבֵת אִשָּׁה** – אשה גרושה או אלמנה שבאה לגבות את כתובתה מקרקעות בעלה ויש לו כמה סוגי קרקעות, בית דין שמים כמה יש לשלם כנגד הכתובה **בְּקֶרֶקֶת זִבְזוּרִית**, וממנה מקבלת האשה את כתובתה. **רַבִּי מֵאִיר אֹמְרָא אִף בְּתוֹבֵת אִשָּׁה** דינה כדין בעל חוב, ששמים כמה יש לשלם כנגדה **בְּקֶרֶקֶת בִּינוּנִית**, וממנה מקבלת האשה את כתובתה ולא מזיבורית.

תקנה רביעית: תיקנו חכמים, שהתובע חוב, הלואה או תשלום נזק, או כתובה, מחבירו, **אֵין**

הַפְּתוּב אֵלֶּא לַנְּבוֹת לַנְּיוֹקִין מִן הַעֵידִית, וְקֵל
וְחֹמֶר לְהַקְדֵּשׁ. סברה הגמרא לבאר שכוונת

אבל לענן גבייה מזיבורית, על זה לא דיברה
הברייתא. ואם כך לא נפשט ספקיו של רב אחדבוי
אם הגביה מזיבורית נאמרה גם ביתומים גדולים.
והלכתא

גיטין. פרק חמישי – הניזקין דף מט עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי'ס רש"י

בגוץ שהיתה עידית דניק בויבורית דמויק, ואיפכא לא מצי למימר דכ"ע מודו דאינו נותן אלא מעידית שיש לו ואינו חייב לקנות בדאמרין בפ"ק דבבא קמא (דף טז) אין לו אלא זיבורית כולן בובין מן הזיבורית ומיהו אי בשל עולם הן שמין לר"ע הנה מצי למימר בגוץ דאית ליה למזיק עידית בינונית וזיבורית וזיבורית דידיה כעידית דעלמא ועידית דידיה כעידית דניק דניק ואפילו למאן דאמר בשל הן שמין הנה מצי למימר דאיכא ביניהם בגוץ דעידית דמויק כזיבורית דניק דלמ"ד או כסף או מיטב משלם כסף לר' ישמעאל ור"ע משלם מיטב שלו;

שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש. תימה אמאי לא מוקי לה בשן ורגל שהזיק את ההקדש דהתם לא כתיב רעהו ומשכן ליכא למילף שכן אינה מועדת מתחילתה וגו' ויהיה שנה דתחת נתינה ושלם כסף לא נתקבלה אלא לענין מיטב דוקא ולא לענין תשלומין דאי לכל מילי אי"ב נפטר בולדה כרשות הרבים וכלים ושור פסולי המוקדשים וטמון וי"ל כיון דכתיב רעהו תו ליכא למילף מיטב בשן ורגל שהזיק את ההקדש מק"ו דהדיוט דאיכא למיפרך מה להדיוט שכן יפה חכו לענין קרן ובה"ג פריך בסמוך שכן יפה חכו בגניזקין וכי קאמר אלא באומר הרי עלי מנה וכו' לא כע"י ואוקמא בשן ורגל מהשם דמנזקין אנזקין אסיק אדעתיה שפיר דאיכא למיפרך שכן יפה חכו אכל מנזקין אמלוח לא הנה סלקא דעתיה למיפרך דהא בי מוקי לה כר"ש בן מנסיא לא פרכין מה להדיוט שכן יפה חכו לענין ריבית ואוקמא אנזקין ועוד יש לומר דכולהו נזקין פטוין בקדוש בדמויבא בירושלמי בריש פראק דאמר במה אגן קמיין אי בהקשר נזקין הא תנינא שור רעהו ולא שור של הקדש ואי בגניק גופו הא תני רבי חייא נזקין להדיוט ואין נזקין לגבוה אלא באומר הרי עלי מנה וכו' משמע דלא משבח נזקין להקדש לא בשן ורגל ולא באדם המזיק ובפ"ק דבבא קמא

הכא במאי עסקין בגוץ שהיתה עידית דניק בויבורית דמויק, ולרבי ישמעאל נמי אין שמין אכילת ערוגה אלא לפי מה שהיתה אם שמינה שמינה אם בחושה בחושה ולאחר שנישומה בבית דין ואמר אין לי מעות לפורעו וטול קרקע בדמי מעות נזקו וכא להגבותו מזיבורית שלו והיא טובה בעידית של נזק והלה

אומר מעידית שלף הגביני לפי דמי נזקי שכן אמרה תורה מיטב שדרה וגו' רבי **ישמעאל סבר בדניק שיימינו**, ומיטב שאמרה תורה שאם בא להגבותו קרקע גרוע מעידיתו של נזק ויש לו להגבותו ערוגה במיטב של נזק על קרחו יגבוה ממיטב אכל טובה מעידיתו של נזק אין לנו לכוף את המזיק לפורע ואפילו יש לו. **בדמויק שיימינו**, ממיטב שדרתיו אמרה תורה שיימינו: **נאמרה שדה למעלה**, לענין נזק ובער בשדה אחר: **ונאמרה שדה למטה**, לענין תשלומין מיטב שדרה וגו': **ורבי עקיבא**, שדרה ושלם כתיב במשלם הכתוב מדבר דהיינו מזיק והכי קאמר ר"ע לא בא הכתוב להקל על המזיק להפטר בזיבורית שלו אם היא בעידית של נזק אלא להגבות לנזקין מן העידית של מזיק: **ורבי ישמעאל**, אמר לר' אהני גו'ה שנה. דשרה שדה דבניק שיימינו: **ואהני קרא**, דשרהו ושלם דמשמע בדמויק שיימינו: **וזיבורית דידיה לא שו'א בעידית דניק**, אהני קרא להשלים מעידית דידיה דאי לאו קרא הנה אמר לא חייביה רחמנא טפי ממיטב דניק ולא רמי דיניה דניק אעידית דמויק ולישקול מאי דמשבח גביה כאילו לא הנה ליה עידית: וק"ו **להקדש**, וקא סלקא דעתך בגניקין נמי קאי: **לא יהא אלא בעל חוב**, בדבורא בעלמא דקביל עליה מי עדיף מחוב דתנן בבביתא דאם הומייה תורה בגניקין לא ילפינן חוב מניה: **איכא למיפרך**, כלומר אפילו סבירא ליה הכי לא ילפינן הקדש מינה דאיכא למיפרך מה לבעל חוב שהוא הדיוט דיןא הוא דלישקול בעידית: **יפה הכתוב**, כחו בגניזקין. שחברו חייב בנזקין **משלם נזק שלם** ודריש רעהו הכי רעהו הוא דמשלם חצי

נזק אכל להקדש נזק שלם ולגבי חזק הקדש רריש הכי לרעהו הוא דמחייב אכל הקדש שהזיקה פטור: **אי הכי**, דר"ע כר"ש אוקמת ליה מאי דחזקין דאוקמת פלוגתא דרישא בשומא דניק ומזיק דלמא לגבות מן העידית דקאמר ר"ע נמי מעידית דניק קאמר דהיא זיבורית דמויק כר' ישמעאל ואמרינא לא פליגי עליה אלא בקי' להקדש דר' ישמעאל לא סבירא ליה דר"ש בן מנסיא: **אם כן**, דלא פליגי עליה דרישא מאי לא בא הכתוב דקאמר דמשמע לא בא לכך אלא לכך: **ועוד**, אי ר"ע קולא קאמר לגבי מזיק כר' ישמעאל: **מאי קל וחומר להקדש**, דקאמר הואיל וקולא היא היכי מצי למימר וק"ו דמקילין נמי גבי הקדש:

למזיק אלא לפטור מחומש לחודיה: **ורבי עקיבא סבר לה כר"ש בן מנסיא**, ואם תאמר בפ"ק דבבא קמא (דף טז) דפרכין וליחגי תרי גו'ני שור ומשני הא תבריה ר"ע לגו'יה אבתי תיקשי לו דליחגי שור דאזיק הדיוט ושור דאזיק הקדש דזיניהו דליחגי אליביה וי"ל דבהקדש לא קמיירי וא"ת אבתי איכא למיפרך מה להדיוט שכן יפה חכו בגניקין אדם ובור תאמר בהקדש שהורע חכו באדם המזיק דכי יאכל פרט למזיק ובור דכתיב (ויקרא כג) והמת יחיה לו שמת שלו וי"ל דאיכא למיפרך ק"ו הכי מה קרן הדיוט דקיל דתם אינו משלם אלא חצי גובה במועד מן העידית קרן הקדש דחמיר לא כ"ש: **ועוד**, מאי ק"ו להקדש, פי' בקונטרס הואיל ומן העידית דקאמר ר"ע אנזקין קאי ולאקולי אלא דהייב ליה מזיק מזיבורית אם בן מאי ק"ו להקדש גרעיתא הוא וקשה דמי' איצטרך ק"ו דמשלם ממיטב דניק ולא מזיבורית דניק ונראה דה"פ מאי קל וחומר להקדש דלענין לחיובי מזיק בהקדש לא קאמר דהא מרעהו נפקא בדריש ר"ש בן מנסיא אלא לענין מיטב קאמר ולא הנה ליה לר"ע לא להדיר לרבי ישמעאל ק"ו כיון שר' ישמעאל עצמו היה מודה בכך אי לאו משום דפטר ליה לגמרי וה"ר שלמה מרדוש תירץ דה"פ מאי ק"ו להקדש דשיימינו בעידית דניק ולא בדמויק מי דעינן עידית דהקדש שפא יש להקדש עידית בסוף העולם טובה שאין ממה ועל פרחין בדמויק שיימינו דלא שייך כלל למישם בדניקין:

ונאמר במשנה שדין כתובה בזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא.

אמר רב אחא בר יעקב **הכא במאי עסקינן**, המשנה מדברת בגביית חובות אלו מהערב. **כגון** אב שנעשה ערב **לנזקי כנו**, הבן הזיק ומת והניקן בא לגבות את נזקו מהאב הערב. וכן אב שנעשה ערב **לכעל חוב** של כנו, הבן לוח כסף ומת, והמלוה בא לגבות את חובו מהאב הערב. ולכתובות **כלתו** – וכן אב שנעשה ערב לבנו בשעת הנישואין, לשלם לאשת בנו את כתובתה אם התגרש או תאלמן, והבן נשא את האשה ומת, והאשה באה לגבות כתובתה מהאב הערב. על זה אמרו במשנה שרק כתובה נגבית מהערב מזיבורית. **והאי כי דיניה והאי כי דיניה** – וטעם ההבדל בין כתובה לבין נזיקין ובעל חוב, הוא משום שבכל מקרה הערב משלם לפי דינו של החייב. כלומר, **נזיקין ובעל חוב, דמתיים גבו** – זמן הגביה של הנזיק והבעל חוב הוא בחיי המזיק והלוה, המזיק היה משלם לניזק עידיה, והלוה למלוה בינונית. לכן **איהו נמי** – גם הערב שעומד במקום המזיק והלוה, **כי מנבי** – כשגובים ממנו, **במתיים מנבי** – כשם שגובים מהחייב בעודו חי, כך גובים מהערב נזק מעידית ובעל חוב מבינונית. אבל **כתובת אשה דלאחר מיתה גביא** – הרי זמן הגביה של הכתובה הוא לאחר מות הבעל, וללאחר מיתה – וכשהבעל מת **ממאן גביא** – ממי היהיה באה האלמנה לגבות את כתובתה, אם בעלה היה משאיר נכסים, הוי אמור **מיתמי** מזיבורית, וכשאין ליתומים נכסים צריך הערב לשלם במקום היתומים, **איהו נמי כי מנבי** – כשיגובו ממנו את הכתובה, **כלאחר מיתה מנבי** – הוא ישלם מזיבורית כמו שהיתומים היו משלמים.

מקשה הגמרא, **ותיפוק ליה** – לא יתכן שהמשנה דיברה בערב, **דערב דכתובה** – שהרי מי שנעשה ערב לתשלום כתובה, **לא משתעבד** – ההתחייבות לא תופסת ואי אפשר כלל לגבות ממנו, כפי שיבואר בהמשך הסוגיא. מתרצת הגמרא, משנתנו עוסקת **בערב קבלן** – שאומר למלוה תן ללוה ואני אתן לך, וזו נחשבת להתחייבות חזקה שקיבל עליו לשלם כאילו הוא החייב, שתופסת גם בכתובה. כשהאב נעשה ערב קבלן על כתובת בנו, צריך אמירה בנושא 'תני לו ואני אתן לך', וזה יתכן באופן שהבן נתן לאשתו מטלטלין עבור פירעון הכתובה, ואשתו מסרה את המטלטלין לאביו כדי לשוּמַרם. האב אמר לכלתו קחי מטלטלין אלו ותני אותם ובהלואה לבעלך ואני אתן לך את שוים בבא הזמן.

מקשה הגמרא, **הניחא למאן דאמר**, שערב קבלן, התחייבותו כה חזקה, שאף על גב דלית ליה נכסי ללוה – גם כשאין ללוה נכסים בשעת ההלואה, **משתעבד** הערב, **שפיר** – מישוע תירונו של רב אחא בר יעקב, כי במקרה שלנו, אין לבן הלוה, נכסים, כי אם היו לו נכסים, המלוה לא היה תובע את האב הערב, כי לא גובים מהערב כשיש נכסים ללוה. **אלא למאן דאמר, אי אית ליה** ללוה נכסים בשעת ההלואה, **משתעבד** הערב, כיון שהוא סומך על כך, שאם

איש לאשה, שכן **אשה יוצאה לרצונה ושלם לרצונה**, ולכן תיקנו לה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ואילו **האיש אינו מוציא אלא לרצונו**, אף שהסיבה היא הקנסתה אותו. והראיה שזה לרצונו שהרי **אפשר דמשהי לה בגיטא** – יכול היה להשהות את תנינת הגט, ואם הוא לא המתין הרי זה לרצונו, ולכן היא לא נותנת כתובה:

שנינו במשנה, **שכתובת אשה דינה בזיבורית: אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, לא אמר – דין זה אמור אלא כשגובה מיתמי** – מיתומים, **אבל גרשה שגובה כתובתה מיניה דיניה** – מבעלה, דינה **בבינונית**, כדין חוב של הלואה שדינו בבינונית.

מקשה הגמרא אם כך שהתקנה לגבות כתובה מזיבורית, עוסקת בגבייה **מיתמי, מאי איריא** – למה דוקא כתובת אשה, **אפילו כל מילי נמי** – גם חובות אחרים נגבים מיתומים רק מזיבורית, **דחא תנן אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מן היזיבורית. אלא לאו** – על כרחך שהתקנה נאמרה בגרשה שגובה את הכתובה **מיניה** – מהבעל, ונסתרו דברי מר זוטרא.

מתרצת הגמרא, **לעולם כתובה נגבית מזיבורית רק מיתמי**, ואף שאר חובות כך **וכתובת אשה איצטריךא ליה** – חידוש מיוחד יש בכתובה, **סלקא דעתך אמינא משום חניא אקילו רבנן גבה** – הייתי חושב שכדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים ותסככנה להנשא להן, יקילו עליה חכמים שכתובתה נגבית מבינונית גם מיתומים, **קא משמע לן** שגם כתובה נגבית מיתומים רק מזיבורית.

אמר רבא תא שמע למדנו בברייתא, **רבי מאיר אומר כתובת אשה בבינונית**, נשאלת השאלה, **ממאן** – ממי גובים כתובה מבינונית, **אילימא מיתמי** – אם נאמר מיתומים, האם יתכן שלית ליה לרבי מאיר **הא דתנן אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מן היזיבורית. אלא לאו** – אלא ודאי כוונת רבי מאיר לגבייה **מיניה** – מהבעל, **מכלל דרבנן סברי** – שרבנן סוברים שמהבעל גובים **בזיבורית**, ונסתרו דברי מר זוטרא.

מתרצת הגמרא, **לא** – אין זו כוונת רבי מאיר, אלא **לעולם מיתמי** – באמת הברייתא דיברה בגביית כתובה מהיתומים, ורבי מאיר מודה שמנכסי יתומים גובים רק זיבורית, **ושאני** – ושונה דין **כתובת אשה** שגם מיתומים היא ניגבית מבינונית **משום חניא** – כדי שתסככנה להנשא לאנשים. אבל מהבעל, לכולי עלמא ניגבית הכתובה מבינונית, וכמר זוטרא.

אמר אבי תא שמע ממה שלמדנו במשנה **הניזקין שמין להן בעידית, ובעל חוב בבינונית**, **וכתובת אשה בזיבורית**, נשאלת השאלה, **ממאן** – ממי גובים כל אלה, **אילימא מיתמי**, שהחייב מת וכל אלו באים לגבות מהיתומים, זה לא יתכן, משום **שמאי איריא** – למה דוקא **כתובת אשה** גובה מזיבורית, **אפילו כל הני** – והרי כל השאר, הנזק והבעל חוב, **נמי** – גם גובים מיתומים מזיבורית. **אלא לאו מיניה** – ועל כרחך שהמשנה עוסקת בגביית החוב מהחייב ולא מיירשיו וכן גביית הכתובה מהבעל,

תניא בהדיא – שנינו בברייתא **מיטב שדהו ומיטב פרמו ושלם**, המזיק ישלם קרקע השדה **כמיטב שדהו של נזק וכמיטב פרמו של נזק**, דברי רבי **ושמעאל**, רבי **עקיבא אומר**, **מיטב שדהו של המזיק ומיטב פרמו של המזיק**.

רבינא אמר תירוצ נוסף מדוע נאמר במשנה שנוזקין בעידית מפני תקון העולם, הלא זה דין תורה. **לעולם באמת מיתנינן רבי עקיבא היא, דאמר מדאורייתא דמזיק שיימינן**, ועל המזיק לשלם מהעידית שבקרקעותיו, ורבי שמעון תלמידו של רבי עקיבא **היא** – הוא שנה משנה זו, **הדרש טעמא דקרא** – שהיה נותן טעמים לדיני התורה. ומה **טעם קאמר** – וביארה המשנה מה **טעם** אמרה תורה **שהניזקין שמין להן בעידית**, **מפני תיקון העולם**, וכפי שמבואר בברייתא.

דתניא אמר רבי שמעון, **מפני מה אמרו** – מדוע נאמר בתורה **שהניזקין שמין להן בעידית**, **מפני הנזלים ומפני התסככנין**. **כרי שיימרו אדם בלבו, למא אני נוזל ולמה אני חומס, למחר בית דין יודרין לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי, וסומכים בית דין על מה שכתוב בתורה מיטב שדהו ומיטב פרמו ושלם**, **לפיכך אמרו הניזקין שמין להן בעידית**.

ומפני מה אמרו חכמים שבעל חוב דינו בבינונית ולא בעידית, **כרי שלא יראה אדם שיש להכבירו שדה נאה וידרה נאה, ויאמר בליבו, אקפזין ואלונו** – אפתחו ללוות ממני כסף **כרי שאנחנו בחובי כשלא יהיה ללוה לשלם את ההלוואה**, **לפיכך אמרו חכמים שבעל חוב בבינונית**, וקרקע בינונית אדם אינו חומד.

שואלת הגמרא, **אלא מעתה למה לא יהא דינו בזיבורית כדין תורה**. משיבה הגמרא, **אם כן אתה נוזל דלת המלווים בפני לווין** – אדם לא ירצה להלוות כסף אם סופו לגבות מזיבורית.

ממשיכה הברייתא, **כתובת אשה דינה בזיבורית, דכרי רבי יהודה**, **רבי מאיר אומר דינה בבינונית**. **אמר רבי שמעון מפני מה אמרו חכמים שכתובת אשה דינה בזיבורית**, מפני שיתאר **ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה ליה איחא** – והיא לא תמנע מלהנשא גם אם כתובתה נגבית מזיבורית. **דבר אחר** – טעם אחר, מפני שאשה מתגרשת ויוצאה מרשות בעלה על ידי גט **לרצונה ושלם לרצונה** – בין בהסכמתה ובין בעל כרחא, **והאיש אינו מגרשה ומוציאה מרשותו אלא לרצונו**. שואלת הגמרא, **מאי דבר אחר** – איך דבר זה מהוה טעם לגביית כתובה מזיבורית.

משיבה הגמרא, שהברייתא התכוונה כאן לענין אחר. **וכי תימא** – ואם תאמר, **כי הרי דכי מפיך ליה איחא** – שכשם שאם הבעל מגרש את אשתו, תקיניו לה **רבנן כתובה מיניה** – תקנו חכמים שיתן לה כתובה, כך גם **כי נפקא איחי** – כשהיא גורמת לו לגרשה על ידי שהיא מקניטה אותו, **נמי ליתקני ליה רבנן כתובה מינה** – גם יתקנו שהיא תתן לו כתובה. על זה עונה הברייתא, **תא שמע**, אין לדמות

בְּשִׁטְרָא – שהלווה התחייב בשטר לפרוע מעידית, ואף על פי כן גובה מהיתומים מזיבורית. מתרצת הגמרא, לא אין זו כוונת הברייתא, **מֵאֵי עֵדִית** – מה שכתוב בברייתא 'אפילו הן עידית', הכוונה ש**שִׁטְרָא עֵדִית** – שבזמן שהלווה התחייב בשטר לפרוע למלוה עידית, היתה לו קרקע עידי עידית, והיא נגזלה ממנו או שהתקלקלה, ונשארו לו קרקעות אחרות עידית ביננות וזיבורית. במקרה זה התבטלה התחייבותו של הלווה לפרוע מהעידית שלו כיון שהעדי עידית התקלקלה, וחזר דינו מהתורה לפרוע מזיבורית.

בְּדִרְבָּא – כמו דין אחר דומה לזה שאמר רבא. **דְּאִמְרֵי רַבָּא**, אדם שהיוק שדה **זִיבּוּרִית** הניק גִּזְבָּה את הנזק מן ה**עֵדִית** שבנכסי המזיק, ואפילו אם היא עידי עידית. ואם לאחר ההיזק **שִׁטְרָא עֵדִית** – העידית נסתלקה ממנו, ועדיין יש לניק עידית ביננות וזיבורית, יכול המזיק לומר לניק מזלך גרם שהשדה המשועבדת לך התקלקלה, ואתן לך זיבורית, אלא שחכמים תיקנו מפני תיקון העולם שיהא גִּזְבָּה מן ה**בִּינּוּנִית**.

וכן במקרה שלפנינו כשהתקלקלה העידית של הלווה, מן התורה דינו בזיבורית, ומתקנת חכמים פורע מבנינות, **וְגַבִּי יְתָמִי** – וכשכא ליפרע מיתומים, **אִזְקִימֵיהּ רַבְּנָא אִידִּירוּרִיתָא** – העמידו רבנן את דינו על דין תורה, שבמקרה זה הוא זיבורית.

שנינו במשנה, **אִין נִפְרָעִין מִנְּכֵסִי יְתוּמִין אֱלֹא מִן הַזִּיבּוּרִית**:

כְּעִי רַב אֲחֵרְבִי בַר אֲמִי, האם יתומים **שִׁטְרָא** במשנה שגובים מהם מזיבורית, הכוונה רק ליתומים קטנים או **אֲפִילוּ לִיתוּמִים גְּדוּלִים**. וצדדי הספק הם, **תַּנְקִיתָא הִיא דְּעֵבֹד רַבְּנָא גַבִּי יְתָמִי** – האם זו תקנה לטובת היתומים שלא יסדרו למכור את הזיבורית שהניח להם אביהם, ותיקנו שהנשים יקחו את הזיבורית ומכרו אותה. לפי זה, מסתבר ש**לִיתוּמִים קְטָנִים עֵבֹד רַבְּנָא** תקנה זו, אבל **לִיתוּמִים גְּדוּלִים** שיכולים להתעסק בעצמם במכירת הזיבורית, לא **עֵבֹד רַבְּנָא** תקנה זו. **אִזְקִימֵיהּ** – או שמא הטעם שגובים מהיתומים רק מזיבורית, מפני שכך הוא דין תורה בבעל חוב, ורק כשגובה מהלווה עצמו חששו לנעילת דלת בפני לוויים ואמרו שדינו בבנינות, אבל כשגובה מיתומים אין מקום לחשש של נעילת דלת, **מִשּׁוּם דְּלֹא מְסִיק אֲדִיעָתָא דְּמִלּוּהּ** – שלא עולה על דעתו של המלוה דמית לזה – שהלווה ימור, ונִפְלֵי נְכֵסֵי קַמִּי יְתָמִי – והנכסים יפלו לפני היתומים, והם ישלמו מזיבורית, **דִּתְּהוּ לִיה נֹעֵל דְּלֶת** – שבגלל זה המלוה ינעל את הדלת בפני הלוויים. **הִלְכָּה אֲפִילוּ כְּשִׁגְבִים מִיתוּמִים גְּדוּלִים, נָמִי** – גם גובים רק מזיבורית.

הגמרא פורשת את הספק מברייטא:

הָא שִׁמְעֵי דִּתְנִי אֲבִי קְשִׁישָׁא, יְתוּמִין שִׁטְרָא חכמים במשנתני, הכוונה יתומים גְּדוּלִים, וְאִין צִירִיךְ לִזְמַר שְׁגַם אַצֵּל יְתוּמִים קְטָנִים הָדִין כֵּן. מפורש אם כן, שלגבי גבייה מזיבורית מיתומים, אין הבדל בין קטנים לגדולים.

אִמְרֵי לִיה רַבָּא לאבי, **הָכִי הִשְׁתָּא** – אין דמיון בין שני המקרים, הרי סתם **כְּעִל חוֹב דִּינִיה מְדִאֲרִיתָא בְּזִיבּוּרִית, בְּדִעוּלָא** – וכמו שעולה העלה דין זה מפסוק, **דְּאִמְרֵי עוֹלָא, דְּכֵר תוֹרָה כְּעִל חוֹב בְּזִיבּוּרִית, שְׁנַאֲמֵר בְּעִינִי מִשְׁכּוֹן שֶׁהַמְּלוּה לֹקַח מִהַלּוּה, בְּחִינִי תַעֲמֹד וְהָאִישׁ וְגו'** אֲשֶׁר אָתָּה נִשֶּׂה בּוֹ יוֹצֵא אֵלָיךְ אֶת הָעֶבֶט הַחוּצָה' (דברים כד יא). שפירושו, אתה המלוה תעמוד מחוץ לביתו של הלווה, והלווה שאתה נושה בו, יוציא אליך את המשכון. והרי מִי דְּרָבִי שֶׁל אִישׁ שֶׁלּוֹה מַעוֹת לְהוֹצִיא לִפְרַעוֹן, הוּא אומר, את הַפְּחִיתוֹת והגרוע **שֶׁכְּבָלִים** שלו, וכך גם כשהלווה רוצה לפרוע קרקע, הוא נותן לו את הקרקע הזיבורית שלו, למדנו אם כן, שמהתורה דינו של המלוה בזיבורית. ומה **מַעַם אֲמִירוֹ חֲכָמִים שֶׁכְּעִל חוֹב** דינו **בְּבִינּוּנִית, כְּדִי שֶׁלֹּא תִנְעוֹל דְּלֶת בְּפָנֵי לוֹיִן**, שאם המלוה ידע שהלווה יפרע את חובו בזיבורית הוא ימנע מלהלוות כסף לאנשים. ולכן **גַּבִּי יְתָמִי** – כשמת הלווה והמלוה תובע את היתומים, **אִזְקִימֵיהּ רַבְּנָא אִידִּירוּרִיתָא** – העמידו רבנן את דינו על דין תורה שגובה מזיבורית. **אֱלֹא הָכָא** – אבל כאן שהלווה התחייב במפורש בשטר לשלם למלוה מקרקע עידית שלו, והקרקע נעשתה "ערב" למלוה לפרוע ממנה החוב, **כִּיֵּן דִּינִיהָ שֶׁל** המלוה במקרה זה **מְדִאֲרִיתָא** לפרוע **עֵדִית**, כמו כל ערב שמשעבד מהתורה, לכן **אֲפִילוּ** כשהמלוה גובה **מִיתָמִי, נָמִי** – גם אז דינו לגבות **עֵדִית**.

מקשה הגמרא, ו**לְרַבָּא** הסובר שאם מהתורה דינו של התובע לגבות מעידית, כך הוא גובה גם מיתומים, **וְהָתֵנִי אֲכָרֵם חוּצָה, אִין נִפְרָעִין** חובות של האב מ**נְכֵסֵי יְתוּמִין, אֱלֹא מִן הַזִּיבּוּרִית, וְאֲפִילוּ** אם הנפרעים הן **נִיזְקִין** שניזקו על ידי אביהם ודינם לגבות מעידית, מכל מקום מהיתומים הם גובים מזיבורית. **וְהָא נִיזְקִין דִּיֵּן מְדִאֲרִיתָא עֵדִית**, ואף על פי כן, מיתומים הם גובים זיבורית, ואם כן גם מלוה שמהתורה מגיע לו עידית, יגבה מיתומים זיבורית.

מתרצת הגמרא, **הָכָא** בברייטא **כְּמֵאֵי עֲסָקִין** – מדובר בגין **שְׁהִיתָה** הקרקע העֵדִית דִּינִיק שוה כְּמוֹ הקרקע הזיבורית דְּמִזִּיק, ובשיטתו של רַבִּי יִשְׁמַעֵאל הִיא שְׁנוּיָה, **דְּאִמְרֵי מְדִאֲרִיתָא בְּדִינִיק שְׁיִימִין** – שמהתורה נקבעת העידית לפי קרקעותיו של הניזק, והמזיק יכול לשלם את הזיבורית שלו, ו**מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם תִּקְנִין** – תיקנו רַבְּנָא שתשלום העידית הוא בְּדִינִיק – מהעידית של המזיק. אבל כל זה כשגובה מהמזיק עצמו, **וְגַבִּי יְתָמִי** – אם המזיק מת, והניזק גובה מבניו היתומים, **אִזְקִימֵיהּ רַבְּנָא אִידִּירוּרִיתָא** – העמידו חכמים את דינו על דין תורה שיגבה מהזיבורית של המזיק.

מקשה הגמרא **אִינִי** – והלא אין הדבר כך, והראיה שְׁהִתְנִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נְיוּמָא, **אִין נִפְרָעִין** חובות של האב מ**נְכֵסֵי יְתוּמִים אֱלֹא מִן הַזִּיבּוּרִית, וְאֲפִילוּ הֵן עֵדִית**. שואלת הגמרא **מֵאֵי** – מה הכוונה **אֲפִילוּ הֵן עֵדִית**, **לֹא אִם עַל גַּב** – האם אין הכוונה שאפילו דְּכֵתִיב עֵדִית

גם בדין השני, ערב קִבְּלָן דְּכְעִל חוֹב, שמתחייב לשלם למלוה את החוב מבלי לתבוע תחילה את הלווה, לא נחלקו האמוראים ולדְּכֵרִי **כְּעִל מְשִׁתְּעֵבֵר** הערב, ועליו לשלם את החוב בבוא הזמן. והטעם מפני שהוא גומר בדעתו לפרוע את החוב, והוא לא מסתמך על כך שהלווה יפרע. ועוד, שהמלוה הוציא ממון על סמך ערבותו ויש לו הנאה מכך.

אבל בְּעֵרֵב סתם דְּכְעִל חוֹב, שמתחייב לפרוע רק אם הלווה לא יפרע, וְעֵרֵב קִבְּלָן דְּכֵתִיבָה שמתחייב לפרוע את הכתובה בלי לתבוע את הבעל, בזה פְּלִיגִי – נחלקו, **אִיכָא לְמֵאֵן דְּאִמְרֵי** – יש שאמר **שִׁאף עַל גַּב דְּלִית לִיה נְכֵסִי לְלִוָּה** – שאף אם אין נכסים ללווה וכן לבעל, **מְשִׁתְּעֵבֵר** הערב לשלם. **וְאִיכָא לְמֵאֵן דְּאִמְרֵי** – ויש שאמר שרק **אִי אִית לִיה** – אם יש ללווה ולבעל נכסים, הערב גומר בדעתו **וּמְשִׁתְּעֵבֵר**, לפי שהוא סומך על כך שאם הוא יצטרך לשלם, יהיה לו מהיכן לגבות. אבל **אִי לִית לִיה** נכסים ללווה ולבעל אין הערב גומר בדעתו לפרוע והוא לא **מְשִׁתְּעֵבֵר**. והלְכָתָא בְּבִלְוָה – בכל הערבים שהזכרנו, **אִם עַל גַּב דְּלִית לִיה** – שאין לו נכסים ללווה ולבעל, **מְשִׁתְּעֵבֵר** הערב, **כִּי** – חוץ מְעֵרֵב סתם דְּכֵתִיבָה, **דְּאִם עַל גַּב דְּאִית לִיה** – שיש לו נכסים לבעל, לא **מְשִׁתְּעֵבֵר** הערב.

שואלת הגמרא **מֵאֵי מַעֲמָא** – מדוע ערכות כזאת אינה מחייבת. עונה הגמרא **מִצְוָה הִיא דְּעֵבֵר** – כוונתו רק לעשיית מצוה לסייע בנישואין, ולא גמר בדעתו לפרוע את הכתובה, וְעוֹד שֶׁלֹּא מִיֵּד חֲסֵרָה – האשה לא חסרה כלום, אלא הבעל התחייב מעצמו על הכתובה, ואין הנאה לערב על שהזכירו הוציא כסף על אמונתו, ולכן אינו משתעבד.

אִמְרֵי רַבִּינָא, הָא שִׁמְעֵי יש להביא ראיה נגד מר זוטרא **מַעֲיָקָא דְּתַנְקִיתִין** – מהסיבה שחכמים תקנו בגללה שכתובה תיגבה מזיבורית. נאמר בברייטא לעיל (מט), שטעמם היה מפני שיתר **מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רֹצֵחַ לִישָׁא, הָאִשָּׁה רֹצֵחַ לִישָׁא, וְאִי סִלְקָא דְּעֵתָךְ** – ואם תעלה בדעתך כדברי מר זוטרא שהגבייה מזיבורית אינה אלא **מִיתָמִי**, אם כן, **הָאִי מִשּׁוּם דְּיְתָמִי הוּא** – התקנה היא בגלל היתומים ולטובתם, ולא בגלל שהאשה רוצה להנשא.

תִּיבְקָתָא דְּמֵר זוּמָרָא – התשובה נגד מר זוטרא **תִּיבְקָתָא** – היא תשובה שאין עליה פירכא, וכתובה דינה בזיבורית גם כשניגבית מהבעל.

אִמְרֵי מֵר זוּמָרָא בְּרִיה דְּרַב נַחֲמָן מְשִׁמִּיה דְּרַב נַחֲמָן, שִׁטְרָא חוֹב הִיּוּצָא עַל הִיתוּמִין – אדם לזה כסף בשטר ומת, והמלוה תובע את בניו לפרוע לו את חובו. הדין הוא, **שִׁאף עַל פִּי שְׁכֵתוֹב בּוֹ** – בשטר, שהלווה מתחייב לפרוע את החוב מהשִׁטְרָא – מקרקע עידית, **אִינִי גִזְבָּה מִהִיתוּמִים אֱלֹא מִן הַזִּיבּוּרִית**.

אִמְרֵי אֲבִי תַדַּע – וראיה לדבריו, דְּכְעִל חוֹב שגובה מהלווה דִּינִיה בְּבִינּוּנִית, ו**מִיתָמִי** – ואף על פי כן כשהוא גובה מיתומים דינו **בְּזִיבּוּרִית**, ואם כן, גם אם הלווה התחייב לפרוע מעידית, כשהמלווה גובה מהיתומים, אינו גובה אלא מהזיבורית.

גייטן. פרק חמישי – הניזקין דף נ עמוד א – בשיתוף מהדורת טובי'ס קיא רש"י

מַצְוָה הוא דעבד ולא מידי חסרה. תרמי בעינן אָבֵל הויא דלאו מצוה עבד ולא חסרה כגון שְׁנַעֲשֶׂה ערב אחר הנישואין או עבד מצוה וחסרה משתעבד: **פְּחוּת** שְׁבָבִילִים. וה"ה כְּשָׂבָא ליתן לו קרקע נותן לו פחות שְׁבָבִירָקוּתוֹ דהיינו זיבורית אָבֵל פחות שְׁבָבִילִים היינו מיטב כדאמרין בפ'ק דב"ק (ף ק) א: דָּבֵל מילי מיטב הוא:

בִּיּוֹן דדיניה מדאורייתא בעידית. נראה דסבר שעבדא דאורייתא דאי דרבנן אע"ג דמיניה דידיה דיניה מדאורייתא בעידית מיחמי יהא בזיבורית כיון דמדאורייתא לא גבי כלל ומר וזטרא אבאי דסברי מיחמי מזיבורית צריך לומר דקסברי שעבדא לאו דאורייתא כדפרשניו במתניחין דאי לאו הכי מאי טעמא אפקעה רבנן אי נמי לא פלוג רבנן ביחמי: **מאי** עידית שפאי עידית. פירש בקונטרס מאי עידית דקתני הכא דאע"פ שכתבה בשטר הלואה אינו גובה ממנה כגון דשפאי עידית אחר הלואה קפצה מלפניו שאינו יכול לגבות הימנה כגון שנטילה מסיקין או נשדפה או שטפה נדר דבטל ליה תנאיה ומהשתא הנה ליה להאי בעל חוב לאגבויי זיבורית מדאורייתא ומשום געילת דלת אמרו בבינונית וגבי יחמי אוקמיה אדאורייתא וכדרכא דאמר הויא דשפאי עידית לאחר הויק ונדיין יש לו עידית בינונית וזיבורית אלא שזו היתה יפה מאד גובה מבינונית דאול ליה דיניה דאמר ליה האיך נסתחפה שדך ומנולך גרם וקשה לר"ת דמאי עידית שפאי עידית משמע שסותר הא דקא אמר מאי לאו דרבנן עידית בשטר ופלי' הקונטרס הנה ליה דלמיימר הכא במאי עסקין בשפאי עידית ועוד עידית עידית מאן דבר שמיא ועוד דפירש הקונטרס שאם נתקלקל עידי עידית לא יגבה מן העידית הנשאת אם כן הורגת כהן של ניקזין אצל בינונית דכי האי הויא פריק בפ'ק דב"ק (ף ק) נעיד דרבא משמע הקם (ף ק) דאית ליה בשל עולם וז' שמינ גבי ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון ואם כן מאי עידי עידית שייך הכא דמעדי עידית דעלמא לא גבי מיניה ומפרש רבינו תם מאי עידית שפאי עידית כמו ובכל שפיים מרעיתם (שפי' מט) דדרך שדות הטובות שאצל הנדר שסוף השדה שיעל שפת הנדר ממש עומד למרעה בהמות וגריע מזיבורית מפני שהנדר שוטף תמיד מה שזורעים שם ואפילו הן עידית דקתני בבביתא היינו אפילו הן שפאי עידית אותה קרקע שמגבין יתומין אף על גב דגריעי מזיבורית וכדרכא דאמר דהויק זיבורית גובה מן העידית אָבֵל הויא שפאי עידית שהעמיד שם בהמותיו לרעות גובה מן הבינונית דלא חשיב נקזין דלקי' קיימי אלא הנה ליה כבעל חוב אע"ג דהעמיד שאל מדעת הבעלים:

יתומין

קבֵּלן דבעל חוב. תרמי לחיובא איבא חדא דקבֵּלן הוא ועוד דחסריה ממונא: **מעיקרא דתקנתא**. משורש טעם התקנה דקתני מפני מה כתובה בזיבורית יותר משתאיש בו: **היוצא על היתומים**. שלוח אביהם: **שכתוב בו שכת**. שהתנה עם המלוה לגבות מעידית: **תרע**. דלא מהני תנאה לגבי יתומים דהא סתם בעל

חוב בבינונית ולגבי יתמי משתנה דינו: מה דרבנן של לוח להוציא. לפרוש: פחות שְׁבָבִילִים. שמרצונו לא יפרע עידית: **בִּיּוֹן דיניה מדאורייתא בעידית**. שהרי שיעבדה לו ונעשה קרקע זו ערב למלוה וערב משתעבד מה"ד דכתיב אנכי אֶעֱרֹבנו (בראשית גז): כגון שהיתה זיבורית זו של מוֹיֵק בעידית של נִיזָן. כמדאורייתא מהא גבי: וְיִשְׁמְעָאֵל הוּא. דאמר מדאורייתא בדניזק שיימין ומפני תיקון העולם אמור רבנן בדמויק שיימין דרתנן במתני' וגבי יתמי אוקמיה אדאורייתא: **לאו אף על גב דכתיב עידית בשטר**. התיובתא דרבא: **מאי עידית**. דקתני הכא דאע"ג דכתבה בשטר הלואה אינו גובה ממנה כגון דשפאי עידית אחר הלואה קפצה מלפניו שאינו יכול לגבות הימנה כגון שנטילה מסיקין או נשדפה או שטפה נדר דבטל ליה תנאיה דמהשתא הויל להאי בעל חוב לאגבויי זיבורית מדאורייתא ומשום שלא תנעול דלת אמור רבנן בינונית וגבי יתמי אוקמיה אדאורייתא: **וכדרכא**. דאמר דהויא דשפאי עידית אול ליה דיניה: הויק זיבורית גובה. דמי נקז מן העידית של מוֹיֵק ואפילו עידי עידית לר"ע מדאורייתא ולרבי ישמעאל מדרבנן: **שפאי עידית**. לאחר הויק ונדיין יש לו עידית בינונית וזיבורית אלא שזו היתה יפה מאד: **גובה מן הבינונית**. דאול ליה דיניה דא"ל הויא נסתחפה שדך ומנולך גרם ונדיין הוא דנדיניה אצל זיבורית אלא מפני תיקון העולם הוא: **וגבי יתמי אוקמיה בו**. לאו אדרבא קאי אלא אדרבא ד"א ניהתא: **תקנתא הוא דעבד רבנן**. לחוס על היתומים להעמיד' על דין תורה שיהא זה טורח ומוכר את הזיבורית שאין להם מי יטרח בשבילם: **או דילמא**. לאו תקנתא הוא אלא דיןא הנאי לאוקמינהו אדאורייתא שדינו בזיבורית דטעמא מאי אמרי דיניה בבינונית משום געילת דלת הלכך אי נמי לא מיתקני רבנן למיגבי מיחמי בינונית אין כאן געילת דלת דלא מסיק אדעתיה האי מלוה לנעול דלת ולחוש דילמא מיית לוח ונפלי קמי יתמי ומגבו ליה זיבורית ואי טעמא הכי הוא אפילו גדולים נמי דיין כן לשבועה. לענן שאמרו חכמים הכא לפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה ואפילו הוציא שטר דאי הנה אבהוון דיתמי קיים דלמא הנה טעין ואמר אשתבע לי דלא פרעתיך ומשבעין ליה כדאמרינן בשבועות (ף קא) והשתא אָנן טענינן בשביל יתמי ולקח מילתא אפילו גדולים נמי: **הדרול לגבי מילי דאכיו כקמן הוא**. ולא ידע אי פרעיה אבהו אי לא אָבֵל לענן זיבורית אימא לך דטעמא משום דקסו רבנן עליהו להעמידם על דין תורה הוא וקטנים ולא גדולים:

יתומין

במקום שיש בני חורין. דאיתו לקוחות לאינציו ולימיר מיניה גבי שריש יש לה מקום: במתנה היא. אם שיעבוד של משועבדים הללו אינו מחמת מכר אלא שנתנם במתנה לאחר שלהם מזה ושייר זיבורית לפניו היאר מיגבי מזיבורית בני חורין או מבינונית משועבדים: אין אומרים כל הקודם בשטר. צוואה וזה לקדם שלא יטלו אחרונים אלא מה ששייר

הראשון שאם יחסר שלא ימציאו שם כל כך לא יתנה נפסד הראשון הוא לא אמרין דכיון דלא אמר אחריו לפלוני לאו דוקא אקדמיה אלא שאי אפשר להוציא שני דברים כאחד: יצא עליו שטר חוב. על הפת לאחר שגבו אלו גובה מכולם כלומר כולן נפסדים בדבר איש איש לפי חלקו בעל ארבע מאות נפסד יותר מכולן שהיו לחזור ולחלק לאחר שיפרעו לזה מחלקו של אחר מהם שאם יצא עליהם חוב של מנה חולקין אותו לתשעה חלקים וישלם זה ב' חלקים וזה שלשה וזה ד' גובה מן האחרון. שאפילו יצא שטר קודם שגבו הן וגבה בעל חוב את חובו והוא הראשון לצוואה קודם לגבות את הנמצא עד שיגבה כל חובו ואחריו יטול שני והשלישי יפסד והשקא נמי לא שני: אין לו. אין בשל אחרון כדי חיוב השטר: מזיבורית גבי. מבטרא כדאמרן דקמא קדים ואמר ליה בשנשעבדו לי תחילה קודם שאמר ואחריו לפלוני היו שלי משועבדים והשאר בני חורין והטול דיקר עליהן הלכך בתרא שקל דיקר אלמא במתנה נמי אמרין אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בזה כבעל חוב. אותן שאמר עליהם תנו להם כך וכך מלים יהיו וליחיו שטרם. דהלאה דמאן קדים אמאי אולין בתר דקדיש ומאחר דצוואה אי נמי ברישא כי לא אמר ואחריו אמאי גובה מכולם: דליכא שטרם. דהלאה דמלח על פה הוא: פקדמא. צוואה: ואי בעית איכא. לעולם אי קמא בינונית ובתרא זיבורית מקמא גבי דשקול דיניה ולא אמר במתנה אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין ומאי גובה מן האחרון אינו נפסד אלא אחרון דכי נמי גבי מקמא חזר על האחרון וגובה ממנו דאמר ליה לית לה למשקל מקמאי. ואי בעית איכא. דוקא גובה מן האחרון קאמר ואפילו הכי לא תפשוט מינה דאין נפרעין

כו' והכא במאי עסקין דשוו כוליה קרקעות או כולן בינונית או כולן זיבורית או כולן עידית: לפי שאין בתוכן. הפירות הללו בשנכתב שטר מכירת הקרקע הגדולה עדיין לא היו ולא כתב בשטר אלא פלוני מכר קרקע פלוני לפלוני באחריות הלכך דמי הקרקע הוו במלוח בשטר להחזיר אחריותו עליו אבל דמי הפירות הוו במלוח על פה ולא טרפי ממשעבדי ואף על גב דכתב ליה אגא איקום ואשפי זביקא אלן אינן ועמליתון ושכחיתון ופייר דידהון אהני לאחריביה באחריות' וליגבי מבני חרי אבל ממשעבדי לא דעסעמא דמלח בשטר טרפא ממשעבדי משום דאית ליה קלא ולחך בתיבה לית לה קלא דבשלמא על הקרקע נפיק קלא פלוני מכר לפלוני וקיבל עליו אחריות אבל על הפירות שאין עדיין בשעת מכירה אין קול וצא: במאן דכתיב' דמי. דתנא בית דין הוא ומשניסת לו קול וצא שהוא משועבד לה דתנן לא כתב לה בן נגובין דיהוה ליכי מינאי כו' ואת תנא יתבא בביתו כו' חייב שהוא תנאי ב"ד בכתובות בפרק נערה (דף נב:) מפיקת לה איתקן. תנאי ב"ד כך היה שיהיו כתובים אצל בני חורין ולא יהיו חשופים בכתובים אצל משועבדים לפי שאין לה אדם רוצה ליקח שדה מחבירו אם מוזן אשתו ובניו חוזרים עליו עולמית:

יתומין שאמרו כו' בין לשבועה בין לזיבורית. וא"ת לשבועה היכי משכחת לה בקטנים לרב אפי' דאמר בפרק שום היתומים (פרקין דף כג.) אין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם ובשלמא זיבורית משכחת לה בשבועה ומת לרב הוה דאמר דמשום צריך אבל שבועה ליתא וז"ל דמפרש

דדוקא שותפות אמרו חכמים (פסחים דף כט.) דאסור לעשות עם העובד בוכבים שפא יתחייב לו שבועה אבל אם כבר נתחייב מותר לקבל הימנו כדי להציל מידו וקרא דמיימי לא ישמע על פיה (שמות כג) אסמכתא בעלמא דקרא בישראל איירי אתי שפיר דאיכא לאוקמי בשטר שיש בו רבית ובעובד בוכבים שקיבל עליו לזון בדיני ישראל אבל לפי מה שפי' רבינו שמואל דאסור לקבל הימנו שבועה מקו' דשותפות קשה ויל' דמיימי בגר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת בוכבים אי נמי כדמוקי לה בירושלמי בהבובת תיפתר בשערב לו מן העובד בוכבים וקיבל העובד בוכבים להפרע עם התיב תחילה דאי לא הכי העובד בוכבים בתר ערבא אול' ואסור כדאמרין באיזהו נשך (ב"מ דף סח.) אי נמי כו' יוחנן דאמר נזקקין לכתובה: תנו מאתם וזו כו'. דוקא בכי האי גוונא שאינו נותן להם בשוה אבל אם היה נותן להם בשוה אפילו בלא אחריות נמי כל הקודם בשטר וזה התיב תחילה דאי לא שש מאות לפלוני ופלוני ופלוני ש"מ דלהקדימם נתכוון: גובה מכולם. נראה דכל אחד יתן לפי חלקו כדאשכחן גבי כבוד דנותן פי שנים ורבינו הגאון דימה למתניתין דפי' מי שהיה נשוי (מסות דף כג.) ונראה שיש לחלק: אע"פ דקמא בינונית. קשה קצת דמאי קא סלקא דעתין דמקשה דלא מפרש דאין נפסד אלא אחרון והא רישא דקתני גובה מכולם על כרחך צריך לפרש דנפסדים כולם דהתם פשיטא דשקיל בינונית:

שמע מיתה במתנה נמי עבוד רבן תשקתא. דאע"ג דיש לחלק בין מתנת שכיב מרע לשאר מתנות דלא מסיק אדעתיה דמית ויהיב כל נכסיו כדאמרין לעיל דלא מסיק אדעתיה מלח דמית לזה ואין כאן געילת דלת לא מסתבר ליה לחלק אי נמי הכא במתנה במקצת דהויא כמתנת בריא: הכא במאי עסקין כבעל חוב. ומחאב משמע

דביע"ח מאחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה דקתני יצא עליו שטר חוב כו' וכן הלכה במקרקעי: והא כל הקודם בשטר קאמר. אי במתנה איירי ניהא דפשיטא דאירי בשטר פקדמא דליכא לספקי בשטרא אחרתא: אין מוציאין לאכילת פירות. בפרק נערה (מסות דף נח.) תניא חמשה גובין מן המשחררין ותנא ושייר הכא והתם ואע"ג דהתם תני חמשה: לפי שאין בתוכן. פי' בקונטרס אע"פ דבפ"ק דבבא מציעא (דף טו.) אמרין שכן כותב בלוח אגא איקום ואשפי זביקא אלן אינן ועמליתון ושכחיתון ופייר דידהו מ"מ בין דבשעת בתיבה לא הוי עדיין שום שבה אין קול לאותה בתיבה לפי זה הא דפריך והא מוזן האשה וכתובת במאן דכתיב' דמי לאו מנות פריך אלא מאשה שהיא בעולם אי נמי דבנות נמי מי לא עסקין דהו בעולם כגון דגירשה ואחריה:

בתוכן הן אצל בני חורין. וא"ת אמאי לא משני אימור צריך אתפסה כדאמרין לקמן ויש לומר דהשקא לית ליה האי שניוא אי נמי לקמן דמוקי לה בקנו מידו איכא למיחש לצרי ההא לא מיידי בקנו מידו וליכא למיחש לצרי: רבי חנינא קצובין וכתובין בעי. אריש לקיש לא מיבעיא ליה אי קצובין וכתובין בעי או לאו:

הביאור הקצר למסכת גיטין דף נ עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום שבת קודש) קיג

כתוב בברייתא 'גובה מן האחרון, מאי גובה מן האחרון?' – מה הכוונה גובה מן האחרון אין נפקד אלא אחרון, כלומר, שאם המלוה טרף מהראשון את הבינונית, חזר הראשון לאחרון ולקח ממנו את השדה ויבורית שהוא קיבל. שמכיון שהשכיב מרע אמר 'אחרון לפלוני' אין זה נכון שהמאחר יקבל והמוקדם לא יקבל, ולכן האחרון יהיה זה שיפסיד.

דחיה נוספת, ואי פצית אימא, דשנו בוליהו להדין – כל הקרקעות שהשכיב מרע נתן במתנה, שוות באיכותן, באופן זה המלוה יגבה מהקרקע הבינונית שנמצאת אצל האחרון. והטעם, שכשם שנתן המתנה יכול לתת למלוה איזו קרקע בינונית שהוא רוצה, מקבל המתנה קיבל ממנו גם זכות זו, ולכן גם הוא יכול לדחות את המלוה לבינונית שאצל הלוח או לבינונית שאצל הלוקח המאוחר.

שנינו במשנה אין מוציאין לאכילת פירות – אדם מכר ללוקח שדה גזולה באחריות, והגזול לקח ממנו את השדה עם פירותיה, חזר הלוקח וגובה מהגזול את מחיר הקרקע מנכסים משועבדים אבל את הפירות שנלקחו ממנו גובה רק מנכסי המוכר:

מקשה הגמרא, מאי טעמא – מה ההבדל בין הקרקע לבין פירותיה. מתרצת הגמרא, אמר עולא אמר ריש לקיש, לפי שאין הפירות בתובין בשטר המכירה. רצונו לומר, עיקר האחריות של המוכר היא על הקרקע, והעדים מציאים קול רק על הנאמר בעיקר השטר, ומזה יודעים הלוקחות להזהר. הפירות והשבח שהלוקח ישיבוי אינם בעולם בשעת כתיבת השטר, ועל זה אין העדים מציאים קול, ולכן האחריות על הפירות והשבח נחשבת למלוה על פה.

אמר רבי אבהו לעולא, לדברין והא מוזון האשה והקנות שהבעל מתחייב לאשתו, שכאשר היא תתאלמן היא ובנותיו חזונו מנכסיו, דכמאן דתביי דמו – שדינם ככתובים בשטר, כיון שחייבם הוא תנאי בית דין, ומעת שהאשה נישאת יוצא קול שהבעל מתחייב במזונות. וקתני אין מוציאין – ואף על פי כן כתוב במשנה שלא גובים ממשועבדים, ואם כן אי אפשר לומר שהשכיב שלא מציאים לאכילת פירות היא בגלל שאינם כתובין ואין עליהם קול, כי רואים שאפילו תנאי בית דין שכן כתוב גם לא גובים ממשועבדים.

אמר רבי עולא לרבי אבהו, אין להקשות ממזון האשה והבנות, מפני שהתם מעיקרא הכי אתקון, – לכתחילה כך היתה התקנה, שהמזונות בתובין הן בשטר הכתובה, רק כדי לגבות אצל בני חורין, ואין בתובין הן בשטר הכתובה, כדי לגבות אצל משועבדין. והטעם, כיון שיש חשש שדמם לא ירצה לעולם לקנות קרקע אם אלמנתו ובנותיה של המוכר, יבואו לעולם לגבות ממנו מזונות שזה דבר שאין לו קצבה.

וכן אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן כמו עולא, שאין גובים לאכילת פירות ממשועבדים, לפי שאין בתובין בשטר המכירה, ואין לזה קול.

המשך בעמוד קיד

לפלוני, ואחריו תנו קרקע בשווי ארבע מאות לפלוני, כיון שהשכיב מרע אמר 'אחריו לפלוני', רואים שכונתו לחלק את הנכסים לפי סדר, תחילה לראשון ואחריו לשני וכו'. ולכן אומרים שכל הקודם בשטר זכה – כלומר, הראשון שקיבל את המתנה, יקבל את כל חלקו ואם נשארו עוד נכסים יקבל גם השני ואם נשארו עוד נכסים יקבל השלישי. לפיכך, יצא עלי – על המת ששטר חוב, ובא המלוה לגבות את חובו ממקבלי המתנה, גובה כל מה שיוכל מן האחרון, ואם אין לו – מספיק עבור כל החוב, גובה את השאר מזה ששטר חוב, ואם אין לו מספיק נכסים עבור תשלום החוב, גובה את השאר משלפני פניו.

והנה, הברייתא דיברה בכל האופנים, ואף על גב דקמא – גם אם הראשון קיבל קרקע בינונית, ובתרא – והאחרון קיבל קרקע ויבורית, וכתוב בברייתא שמיבורית של האחרון גבי, אבל מבינונית שנמצאת אצל זה שלפניו, לא גבי, אף שדינו של המלוה לגבות מבינונית, ששם מונה במתנה נמי רבן רבן תקנתא – מוכח מכאן שגם במקבל מתנה עשו חכמים תקנה לא לגבות ממשועבדים במקום שיש בני חורין.

דוחה הגמרא את הראיה, הלא במאי עסקינן – הברייתא הזאת עוסקת בקבעל חוב – כלומר, כל אלה שאמר לתת להם, לאחד מאתים ולשני שלש מאות וכו', בעלי חובות שלו היו. ושטר החוב שיצא עליו אחר כך, קדם לכל בעלי החובות הללו.

מקשה הגמרא, איך אפשר לומר שכל אלו בעלי חובות, והא תנו קאמר – הלא השכיב מרע אמר 'תנו' והוא לשון מתנה, והיה לו לומר 'שלמו' או 'תפרעו'. מתרצת הגמרא, כוונת השכיב מרע היה קנו בחובי – תנו לפרעון חובי. עוד שואלת הגמרא, אם המקבלים כולם היו בעלי חובות, מדוע המקבל האחרון לפי הסדר של שטר הצוואה, גובים ממנו תחילה, וליחוי שטר דמאן קדים – נראה בשטרי ההלוואה שטרו של מי קדם, והקודם בשטר ההלוואה יהיה האחרון לגבות ממנו. וכן קשה על הרישא של הברייתא, שאם לא אמר 'אחרון לפלוני', גובה מכולן, ולמה לא תהיה הביייה לפי זמנם של שטרי ההלוואה.

מתרצת הגמרא, דליכא שטר – שכל אלו הלוח בעל פה ולא היה להם שטר. שואלת הגמרא, והא כל הקודם בשטר קאמר בברייתא, ואם מדובר במלווים שהשכיב מרע מחזיר להם את חובותיהם, מסתבר שהכוונה שכל הקודם בשטר ההלוואה, זכה כיון שהוא המאוחר לגבות ממנו, ואין אמרת שאין למלווים שטר. מתרצת הגמרא, בשטר פקדנתא – הברייתא מתכוונת לשטר הצוואה שכל הקודם בשטר הצוואה קודם לחברו, אבל ההלוואות היו בעל פה.

הגמרא מביאה עוד אוקימתא לבאר את הברייתא באופן שלא נוכל להוכיח מהברייתא מה הדין בספק של רב אחדובי.

ואי פצית אימא, אפילו מתנה נמי – אפשר לומר שכן נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, ולא קאשיא – ולא יקשה לנו מדוע

יתומין שאמרו – הדינים ששנינו ביתומים, נאמרו אפילו ביתומים גדולים ואין צריך לומר – ופשוט שנאמרו גם ביתומים קטנים, בין לשבועה שכל הנפרע מהם צריך להישבע שלא פרעו אביהם, ובין לענין שהמלוה שבא לגבות מהם את חוב אביהם דינו ביבורית.

שנינו במשנה, שאין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין: פצי רב אחדובי בר אסי, מתנה הויה – האם במתנה קיים הכלל שאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. לדוגמא, אדם לווה כסף ואחר כך נתן לחבירו במתנה קרקע בינונית, ונשארה אצלו קרקע ויבורית, האם יכול המלוה לטרוף ממקבל המתנה את הבינונית או שמא עליו להסתפק בויבורית שאצל הלוח.

צדדי הספק הם, תקנתא הוא דעבדי רבן – האם התקנה שעשו חכמים, באה מיום פסיקא דלקוחות – כדי שהלקוחות ששילמו כסף עבור הקרקע לא יפסידו את כספם. אבל במקבל מתנה, דליכא פסיקא דלקוחות – שאין הפסד שהיה הוא לא שילם עבור המתנה, ואם כן יוכל המלוה לגבות ממנו את הבינונית אף שנשארה אצל הלוח שדה ויבורית. או דליכא מתנה נמי – או שמא גם במתנה אי לא הויה ליה הנאה מניה – אם לא היה לנותן המתנה הנאה ממקבל המתנה, לא יהיה ליה מתנה – לא היה נותן לו את המתנה, וזה נחשב ששילם עבור המתנה, וחקך כי פסיקא דלקוחות דמי – ולכן זה דומה להפסד של לקוחות.

הגמרא פושטת את הספק מברייתא שעוסקת בשכיב מרע שחילק את נכסיו בשטר צוואה לכמה בני אדם, ובעל חוב של השכיב מרע, בא לגבות את חובו ממקבלי המתנות:

אמר רבי מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי תא שמע – נפשוט את הספק מברייתא, שכיב מרע – אדם שעמד למות שאמר – שחילק בשטר הצוואה קרקע לשלשה בני אדם, וכתב תנו מאתים וזו לפלוני, וג' מאות זו לפלוני וד' מאות זו לפלוני. אין אומרים כל הקודם בשטר הצוואה זכה, כלומר, לא אומרים שאם אין מספיק כולם שהראשון יזכה בכל חלקו וזה שאחריו ממה שנשאר וכך הלאה, אלא כולם מקבלים לפי חלקם, מפני שכונת השכיב מרע היתה לחלק לכולם בבת אחת, אלא שלא היתה לו אפשרות לומר בבת אחת את כולם. לפיכך אם יצא עלי – על השכיב מרע ששטר חוב לאחר מותו וכבר קיבלו מקבלי המתנות את חלקם, והמלוה בא לגבות את חובו ממקבלי המתנות, גובה מכולן – המלוה גובה מכולם בשווה, וכל אחד יתן לתשלום ההלוואה לפי חלקו. וזה נעשה כך, מחלקים את החוב לתשעה חלקים שזה מספר המנים, ומאות החזיון שהם קיבלו, בעל המאיתיים ישלם שני חלקים, בעל השלש מאות שלשה חלקים ובעל הארבע מאות ארבע חלקים מהחוב.

אבל אם אמר – אבל אם השכיב מרע כתב בשטר הצוואה, תנו קרקע בשווי מאתים וזו לפלוני, ואחריו תנו קרקע בשווי שלש מאות

המשך ביאור למסכת גיטין ליום ראשון עמ' א

אָת בְּנֵי אֶחָדָיו לפרות את העבד. וכן הסתפק רבי ירמיה במטיל מום בבכור. ששנינו (בכורות לד.) שדכן שפגם אחז בכור כדי לאוכלו במומו, קנסוהו שאסור לו לשוחטו עד שיפול בו מום

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שני עמ' א

באמונתן, אחזירם עמי, וכשם שיקרה לי נס, אף להם יקרה הנס, **אָמַר** רב עיליש, אוכל לבדוק אם צדיקות הן, משום שְׁנִשִּׁי, כָּל מִילֵי דְאִיתָּ לְהוּ, סָדְרָן לְהִדְרֵי גְבִית הַכְּסָא – נשים, כל דבר שיש להם, מספרות זו לזו בבית הכסא, אשמע מה מדברות שם, ואדע אם עומדות באמונתן. **שְׁמַעֲיָנָהוּ דְקָאָמָרָן** – שמע רב עיליש, שאומרות זו לזו בבית הכסא, **עָרִי גּוֹבְרִין** – אנשים אלה, השובים שלנו, בעלינו הם, וְנִהְרָדְעִי גּוֹבְרִין – ואף הישראלים שבנהרדעא היו בעלינו, כלומר, כשם שאלו הנמצאים בנהרדעא היו בעלינו, אף השבאים בעלינו הם, ושוב איננו צריכות

אחר, ונסתפק רבי ירמיה (שם לד:) כשמת הכהן, האם קנסו גם את בנו. ואף **אִם תִּימָצִי לֹמֶר** – תפשוט את הספק לגבי בכור, שדכן שְׁצָרָם – שחתך מעט באוֹזן כְּבוֹד, וְמָת הַכֹּהֵן, קָנְסוּ את

לבעלינו שבנהרדעא, **לִימָא לְהוּ לְשִׁבּוּיָהוּ דְלִירְתָּקִינָהוּ מִהָכָא** – נאמר לשובינו שירחיקנו מכאן, **דְּלֵא לִיתָּ אִינְשֵׁין וְלִישְׁמַעֲיָ, וְלִישְׁרָקִינָן** – כדי שלא יבואו אנשים וישמעו שאנו כאן בשבי, ויפרו אותנו, וזוהו הבין רב עיליש שאין צדיקות, והניחן שם.

קָם עָרָק – קם רב עיליש וברח, **אָתָּא אִיהוּ וְהַהוּא גְבָרָא** – ובא הוא ביחד עם אותו הגוי שהבין שפת העופות, אך **לְיָדֵיהּ אִיתְרְחִישׁ לִיהּ נִיפָא עֲבָר בְּמַבְרָא** – לרב עיליש קרה נס, והצליח לעבור את הנהר, ושוב לא יכלו שוביו לתפוסו, אך **וְהַהוּא גְבָרָא** – אותו הגוי שברח

בְּנֵי אֶחָדָיו, יש לומר שמשום דְאִיסוּרָא דְאִוְרִייתָא הִיא, ולכן קנסו גם את הבן, **אָבֵל הָכָא** – במוכר עבדו לנכרי, זה רק אִיסוּרָא דְרַבָּנָן, ולא קנסו את הבן.

עמו, **אֲשַׁכְּחִיה וְקָמְלוּהּ** – מצאו אותו השובים, והרגוהו. **כִּי הָרָדָן וְאֶתָּן** – כשחזרו והגיעו בנותיו של רב נחמן מהשבי, **אָמַר** רב עיליש, הוּוּ קָא בְּהֶשֶׁן קִידָרָא בְּכַשְׁפִּים – שמה שבוחשות את הקדירה בידיהן, אינו מחמת צדקותן, אלא שמכשפות הן.

משנה

המשנה מבארת תקנה נוספת שתקנו חכמים מפני תיקון העולם: **וְאִין לֹאֲקָחִין וְ– קוֹנִים סְפָרִים** – ספרי תורה תפילין ומוזוזות מן העוֹבְדֵי בֹכְבִּים יוֹתֵר עַל כְּרִי דְמִיתָהוּ,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שלישי עמ' ב

ששמו בי מיכסי, **דִּיןִּפִּי וּזְוִי** – שהיו לווים מעות **מְעוֹבְדֵי בֹכְבִּים, וְלֵא הָוָה לְהוּ לְמַפְרָעִינָהוּ** – ולא היה להם לפרוע לעובדי הכוכבים, **אָתָּו וְקָא נָרְחִי לְהוּ** – הגיעו העובדי כוכבים, ושוב אותם לעבדים בפרעון חובם. **אָתָּו לְקָמִיָּה** – הגיעו השבויים האלו לפני דָּרְב הוֹנָא כדי שיפדם, **אָמַר לְהוּ רב הונא, מָאִי אֵינְעִיד לְכוּ** – מה אעשה לכם, אסור לי לפרותכם, **דָּתְנָן** – ששנינו במשנתנו, **הַמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בְּנָיו**

לְעוֹבְדֵי בֹכְבִּים, אִין פּוֹדִין אוֹתָו. **אָמַר לִיה רַבִּי אָבָא** לרב הונא, **לִימְרַתְנִי רַבִּינוּ** שהדין שאין פודים אותם, **וְהוּא** – זה רק באופן שְׁמָכְר עַצְמוֹ פַּעַם אַחַת, ופדוהו, **וְשִׁנָּה** – ומכר עצמו שנית, ופדוהו שוב, **וְשִׁילֵשׁ** – ומכר עצמו בשלישית, ומדוע אינך פודה את בני בי מיכסי. **אָמַר לִיה רב הונא, הֲנִי מְרַגֵּל רְנִילִי דְעוֹבְדֵי הָכִי** – אנשים אלו רגילים הם לעשות כך, ללוות ואין להם מה לשלם, והגויים שובים אותם לעבדים,

וסומכים הם על כך שיפרו אותם, ועליהם אמרה המשנה שאין פודים אותם. על אף ששנינו שאין פודים את הרגיל למכור עצמו לעובדי כוכבים, הגמרא מביאה שיש אופן שצריך לפרות: **הָהוּא גְבָרָא דְוָבִין נְפִשָּׁיָה לְלוֹדָאִי** – היה אדם שמכר עצמו ללודאי, והם אומה שאוכלים בני אדם, **אָתָּא לְקָמִיָּה** – הגיע אותו אדם לפני דְרַבִּי אָמִי, **אָמַר לִיה לרבי אמי,**

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שישי עמ' ב

הוא יצטרך לשלם, יהיה לו מהדיכן לגבות, ועל כן כשהנכסים מתקלקלים, הערב משלם. אבל **אִי לִית לִיה ללוה נכסים בשעת ההלוואה, לֵא מְשַׁתְּעָבָד הערב, כי הוא חושש שלעולם לא יקבל את כספו בחזרה, וכאן שאין לבנו נכסים מֵאִי אִימָא לְמִימָר, איך משתעבד האב. מתרצת הגמרא, **אִיבְעִית אִימָא** – אם תרצה, תוכל לומר שכאן מדובר בְּרָהוּ לִיה – שלכן היו נכסים בשעת ההלוואה, ולכן השתעבד האבא**

להיות ערב להלוואה, **וְאִישְׁתַּדוּף** – ולאחר ההלוואה התקלקלו באופן שאין אפשרות לגבות מהם, ולכן גובים מהערב. **וְאִיבְעִית אִימָא** – ואם תרצה תוכל לומר, שְׁכָל לְגַבִּי בְּרִיָּה שְׁעָבָדִי מְשַׁתְּעָבָד נְפִשָּׁיָה – כשאב נעשה ערב בשביל בנו, הוא מוכן לשעבד את עצמו בכל אופן, גם כשאין לכן נכסים. **אִיתְמַר** למדנו מחלוקת אמוראים בענין ערב. והנה, אדם שקיבל על עצמו להיות **עָרָב**

דְּכַתוּבָה, בזה לא נחלקו ודְרַבִּי הַכֵּל לֵא מְשַׁתְּעָבָד, ואי אפשר כלל לתבוע ממנו את תשלום הכתובה. והטעם, כיון שהוא לא מתכוין באמת לפרוע את הכתובה, וכונתו רק לעשות מצוה ולסייע לנישואי האיש והאשה. ועוד שלא היתה נתינת מעות מהאשה התובעת לבעלה החיובי, אלא הבעל התחייב מעצמו ללא קבלת תמורה, לתת לה כתובה, ולכן ערבות על חוב כזה לא תופסת.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' ב

אָמַר לִיה רַבִּי וִירְאָ לְרַבִּי אִסִּי, וְהָא מוֹזֵן הָאִשָּׁה וְהַתְּנָנוֹת שהבעל מתחייב לתת אחרי מותו, **דְּכַמָּאן דְּכִתְבִּי דְמוֹ** – שהם כתובים בשטר הכתובה ויש לזה קול שהבעל משתעבד להם, וְקָתְנִי במשנה שאִין מוֹצִיאִין אותם ממשועבדים.

אָמַר לִיה רב אסי לרב זירא, מוזן האשה והבנות, מְעִיקָרָא הָכִי אֶתְקַנָּן – לכתחילה כך היתה התקנה, **שְׁכַתוּבִין הֵן לגבייה אֶצְל בְּנֵי חוֹרִין, וְאִין כַּתוּבִין הֵן לגבייה אֶצְל מְשׁוּעָבְדִין.** **רַבִּי תַנְיָנָא אָמַר,** אין מוציאים לאכילת פירות מנכסים ממשועבדים, **לְפִי שְׂאִין** כמויות הפירות

קְצוּבִין, פעמים שכמות הפירות גדולה ופעמים קטנה, ואין הלקוחות יודעים להזהר. **אִיבְעִיא לְהוּ** – הגמרא מסתפקת, **לְרַבִּי תַנְיָנָא קְצוּבִין וּכְתוּבִין בְּעִי** – האם רבי חנינא סובר שכדי לגבות ממשועבדים צריך שיהיו גם קצובין וגם כתובים,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך

ג ואפילו הוסקה בגפת ועצים מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה מבעוד יום* להשהותה שם לצורך הלילה או עד למחר אע"פ שבשמיני' הלילה לא נתבטלה עדיין במאכל בן דרוסאי ואין חוששים שמה יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למחר בישול הקדירה שחוצה לה שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך ושתי ברות המתאימות זו אצל זו* ודופן של חרס מפסיק ביניהם האחד גרופה או קטומה והשנייה אינה גרופה ולא קטומה מותר להשהות על גבי הגרופה וקטומה אע"פ שמוסיף הכל משאינה גרופה וקטומה לפי שזהו בסמוך חוצה לה לשאינה גרופה וקטומה*.

ד ותנור שהוא עשוי* בעין קדירה גדולה רחב למטה וצר למעלה ומתוך כך נקלט חומו יותר מבתירה אסור אפילו לסמוך לו אם היר סולדת שם* אפילו הוא גרופ וקטום ואפילו הוסק בקש או בגבבא ואין צורך לומר להשהות על גביו או בתוכו דמתוך שהכלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששים שמה יחתה בזה האש המעומה אע"פ שהיא אש קש וגבבא ומכוסה באפר:

ה ולמה אסרו בתנור הגרופ* מפני שהגרופ אינו גורף אלא רוב האש (ו)עצמה* ואי אפשר לגרופ כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחד ומפני שהכלו חם ביותר יש לחוש שמה יחתה להבעיר הניצוצות* הנשארות בתנור

ביאורים

לשאינה גרופה וקטומה – ובטס שמניחין בזמננו על גבי האש ('בלעד'), יש להסתפק – אם צדי הטס, שלא כנגד האש, נחשבים כסמוך לאש (כיון שאינם כנגד האש) או כעל גבי האש (מאחר שאין דופן המפסיק בין מקום האש למקום זה) ²⁰.

ותנור שהוא עשוי – היינו התנורים שבתקופת הגמרא שהיו עשויים כקדירה ופיהן למעלה ²¹.

אם היר סולדת שם – באותו מקום בו מניח התבשיל, אבל אין צורך שהתבשיל יגיע לחום שהיר סולדת בו ²².

אם היר סולדת שם – ישנם כמה דיעות במידת החום של ימינו שנחשבת כ'היר סולדת בו', ולכל הדיעות בפחות מ-43 מעלות (צלסיוס) אין היר סולדת בו (לענין שבת) אפילו לחומרא ²³.

ולמה אסרו בתנור הגרופ – אבל בתנור הקטום שלא פינה ממנו הגחלים כלל, אלא כיסה במעט עפר – ודאי שאסור. רוב האש ועצמה – עצמה מלשון עוצם וחוזק, והיינו שגרף את עיקר האש ²⁴.

שמה יחתה להבעיר הניצוצות – שגזירה זו שווה לגזירת שמה יחתה בגחלים שנתבארה לעיל סעיף א שחיובה משום מבעיר (ומכבה).

שאר דיני פלטה של שבת: א) השארת פלטה על שעון שבת כך שתחל לפעול באמצע השבת – נחלקו הפוסקים בזה, וכדאי להמנע מזה. ב) פלטה שיש בה מספר מצבי חום: דינה ככיריים שאינם גרופים וקטומים, כמבואר לעיל סעיף א. דיני פלטה חשמלית לענין הוזה על גבי הפלטה, החזרה וחיומום בשבת עצמה יתבאר בהמשך הסימן בעז"ה.

ואין לחוש בהם שמה יחתה – מיחם חשמלי שלא ניתן לשנות בו את מידת החום, דינו שווה לפלטה חשמלית, ובמקרה שניתן לשנות בו מידת החום דינו כאינה גרופה וקטומה, ואין להשהות בו מים שלא רתחו, וכן אין להחזיר לתוכו בשבת אפילו מים רותחים ¹⁷.

ואין לחוש בהם שמה יחתה – קדירה חשמלית מיוחדת לחימום איטי ("קראק פאט"), באם אין אפשרות לשנות את מצב החום – דינה שווה לפלטה חשמלית ¹⁸. ובאם ישנה אפשרות לשנות מצב החום – דינה שווה לכיריים של זמננו המבוארים בסעיף הקודם.

מבעוד יום – אבל בשבת עצמה אסור להשהות אפילו סמוך לכירה ¹⁹.

המתאימות זו אצל זו – היינו שתי כירות מחוברות אחת לשניה, ודופן אחת משמשת לשניהם.

מקורות

- בשבת.
- (21) סי' תקז ס"ט.
- (22) קו"א ס"ק ד.
- (23) קיצור הלכות הערה 51.
- (24) שו"ע מהדורה החדשה הערה מה, ובקצות השלחן ע' לב הגיה: רוב האש בעצמה. ובס' רמב"ם הערוך הל' שבת הל' שבת פ"ג ה"ו פירש (על לשון הרמב"ם): "עצמה" פירושו עצם האש והיינו כל הגחלים. אולם א"א לגרופ כל הניצוצות, ונמצא דאינו גורף אלא "רוב האש".

- (17) ולא יועיל מה שיכסה בו הכפתורים. שו"ת אגרות משה (סצ"ג), שו"ת שבט הלוי (ח"א סי' צא).
- (18) שו"ת שבט הלוי ועוד, הובאו בשבת כהלכה פ"ח הערה כג, וראה שם שיש אוסרים בזה משום הטמנה בדבר המוסיף הבל.
- (19) אבל להחזיר בשבת סמוך לקדירה – מותר, כדלהלן סעיף כ.
- (20) קיצור הלכות הערה 51, וראה שם מכמה מקומות שיש נפק"מ אם הניח בצדי הטס, ורוצה להזיז הקדירה בשבת למרכז הטס, ומ"מ, במקום שאין היר סולדת בו – ודאי מותר לסמוך

ואם נתקרה הבלו עד שאין היר סולדת שם מותר להשהות שם בתוכו וכל שכן שמונתר להשהות על גביו או לסמוך חוצה לו אם אין היר סולדת במקום שמושעה ואפילו בשבת עצמה מותר להשהות שם (אכל בתוך התנור ממש או בתוך הכירה אסור לתן שם בשבת* אפילו תבשיל שבישיל כל צרכו אע"פ שהן גרופים וקטומים וגם אין היר סולדת בהם כלל) כמו שיתבאר:

ביאורים

אסור ליתן שם בשבת — ובערב שבת מותר כל שאינו נוגע בגחלים²⁵.

מקורות

(25) כפי שנתבאר לעיל על סעיף א.

סימן רנג חלק ב, דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת סעיפים ג'ה

שולחן ערוך – הלכות ברכות השחר

ויוציאנו בתפלתו.

וכל זה בימים הראשונים שהיו הכל מתפונים לשם שמים, אבל עכשו אם היו חוששין לדברי יחיד — לעולם לא היו יכולין להשוות למנות שום מנוי, כי כל אחד היה מטיל מום בקדשים וזה מוחה בשל זה וזה מוחה בשל זה, לפיכך נזהגין לילך אחר רב דעות של פורעי שכר השליח צבור אפילו יש פסולי קרבה ביניהם. ויש מקומות ממנין י"א או י"ג אנשים על זה, והכל שלא ירבו מחלקת, ואין משגיחין על המעוטים:

כד שליח צבור צריך להיות אהוב לקהל, שאם לא כן כשקורא התוכחה — ספקה היא למי שאינו אוהבו. ואם הוא שונאו — לא יעלה:

כה יראו שלא יהיה שליח צבור טפש, שיוכל להתעסק בצרכי צבור כראוי. ואין השליח צבור צריך להתניף לצבור במילי דשמאי, וצריך להוכיחן:

כו אם אחד אבל על אביו ורוצה להתפלל כדרך האבלים ואחד רוצה להתפלל בשביל אחר — מי שירצה הקהל שיתפלל הוא יתפלל, שקדיש בלבד הוא יכול לומר בשביל אביו שלא מדעת הקהל, אבל לא יוכל להיות שליח הקהל להתפלל על פרחם. ולכן, אף על פי שנוהגין שהמזהל דוחה האבל מלהתפלל, מכל מקום אם הקהל רוצים שיתפלל האבל — זכה האבל. ויום שמת בו אביו ואמו שקורין יארציי"ט קודם למוהל, אם אין הקהל מקפידים בכך:

כז אין למנות שליח צבור על פי השור, אף על פי שרוב הצבור תפוצים בו, כי חלילה לקבל עבודת בוראנו על ידי הנקרים, "כי לא כצורנו וגו'":

חלק א סימן נג, דין הראוי לירד לפני התיבה סעיפים כא"כ

כא האומר איני עובר לפני התבה מפני שבגרי צבועים או מפני הסנדל שברגלי — לא ירד באותו התפלה כלל, לא בצבועים ולא בלבנים, ולא בסנדל ולא יחף, מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך וחוששין שמא אפיקורסות נזקקו בו. ואף על פי שנותן טעם לדבריו ומראה פנים שלכבוד המקום עושה כן ודרך ענוה הוא אוסר ללבש לבנים, מכל מקום בין שהצבור מבקשים ממנו להתפלל להם כך — אין ראוי לו להיות סרבן מפני דברים אלו, אם לא שאפיקורסות נזקקו בו:

כב יש מונעים גר מלהיות שליח צבור, מפני שאינו יכול לומר "אלהי אבותינו". ונדחו דבריהם שאף הגרים יכולים לומר "אלהי אבותינו", שנאמר: "פי אב המון גוים נתתיך", כלומר מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים שיתגוררו:

כג אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהיה שליח צבור, אם לא שהסכים עליו מתחלה. ורבים יכולים לחזר בהם אפילו אחר שהסכימו. וגם בכל המנויים יכול יחיד לעכב, ואפילו במרבין תורה, והוא שרוצה לקבל שליח צבור או רב אחר ויש אחר לשכר בדמיו של זה שרוב הצבור תפוצים בו. וכל מי שהעבירוהו ועמד כך ימים בהסכמת הקהל ואחר כך רוצים לחזר ולמנותו — הרי זו כתחלת קבלה, ואפילו יחיד יכול לעכב. והוא הדין אם מנוהו תחלה לזמן ואחר כך נשלם הזמן.

ואין היחיד יכול לעכב בכל מקום, אלא כשיש לו טעם הגון ויציצ טעמו לפני טובי העיר, ואם יראו שדבריו נכונים שראוי לו לעכב מטעם זה — יחושיו לדבריו ולא ימנוהו. ואם הוא שונא להשליח צבור — יכול למחות שלא ימנוהו לשליח צבור. אבל אם כבר הסכימו עליו ואחר כך נעשה שונאו — אינו יכול למחות, אלא השליח צבור מחיב לומר בפיו שיסיר הקנאה מלבדו

תוכן הפרק: מעלת לימוד התורה על קיום המצות, וחיוב ידיעת כל התורה כולה

הקריב מנחה, והלא הקרבנות תלויים בבהמ"ק ובמזבח וההקדבה תלויה בבהנים דוקא, והיאך מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב והוא איש זר אשר לא מבני הכהנים, וגם אין כאן לא בהמ"ק ומזבח. ממאמר רז"ל "כל העוסק כו" משמע, שבלימוד הלכות קרבנות ישנה לא רק המעלה של תלמוד תורה - [שלענין מעלת הלימוד מובן, שאין דרושים שום תנאים, ויכול להיות אצל כל אדם בכל זמן ובכל מקום] - אלא גם המעלה של הקרבת הקרבן.

וצ"ב איך יש בכח התורה לפעול הענין דהקרבת קרבן בלי מזבח ובהמ"ק וע"י איש זר.

ויובן כל זה ע"פ ביאור ענין מעלת התורה בכללה, שהיא מצוה לכל א' וא' ללמוד כל הלכות התורה אפילו הלכות שאינן צריכות לכל אדם, כגון דיני הוראת איסור והיתר שאינה מסורה אלא למורי הוראות, וכגון משפטים שבין איש לרעהו שאינן מסורים אלא לדיינים, ואעפ"כ המצוה היא על כל אדם אפילו מי שאינו רוצה להיות דיין ומורה הוראה בישראל:

מצות ידיעת התורה אינה רק כדי לידע את המעשה אשר יעשון אלא לשם ידיעת התורה עצמה, כדמוכח מזה שכל א' צריך ללמוד ההלכות של כל התורה כולה.

- להלן יבואר, שענין ידיעת התורה אין מטרתו רק רכישת הרבה ידיעות מחכמת התורה במוחו של אדם, אלא בשביל פעולה רוחנית עמוקה בנפש האדם הנפעלת ע"י תלמוד תורה, אשר היא היא התוכן הפנימי של תשובה - החזרת פנים בפנים.

ד"ה כי ביום הזה יכפר פרק ב

אך איך תהיה בחינה זו [עבודת השם מתוך רצון פנימי באהבה ותשוקה] קבוע בנפש האדם, צריך להקדים תחילה מאמר רז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, מכלל שהמעשה הוא העיקר, והתלמוד אינו גדול אלא במה שמביא לידי מעשה, ואמרו רז"ל הלומד שלא לעשות מוטב שנהפך לו שלייתו וכו'.

ו[קשה שהרי] בירושלמי אמרו על פסוק וכל חפצים לא ישוו בה [בתורה] אפילו חפצי שמים, שכל המצות [שהם חפצי שמים] אינן כדאי אפילו לדבר אחד של דברי תורה, שמעלת עסק התורה יתירה על מעלת קיום המצות.

וגם בגמ' שלנו רמו קראי אהרדי, כתיב וכל חפצך לא ישוו בה, [ומשמע דרך] חפצך ולא חפצי שמים [ולפי זה שווה מעלת המצוות למעלת התורה], וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה אפילו חפצי שמים, ומשני כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים [שאינה נדחית מפני ת"ת] וכאן במצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים, [הרי שגם לדעת הכבלי חזינן] שמצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים יניחנה ויעסוק בתורה.

ולכאורה אינו מובן שהרי כל התורה אינו רק פירוש וביאור כיצד תהא המצוה נעשית, ואיך ילמוד הוא פירוש וביאור המצוה והמצוה עצמה תיעשה ע"י אחרים.

וגם להבין מאמר רז"ל כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה והעוסק בתורת מנחה כאילו

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

וזה"ל עד מל' דאצי' ומל' דבריא' עד מל' דעשי' שהוא מדרג' היותר תחתונה להוות עולם השפל שלנו כו', וזהו פ' מל"ך מלכ"י המלכ"י שלמעלה באבי"ע דהכל נמשך ממלכותך שהוא מלכו' כ"ע והיינו שעלה במחשבה העצמי' אלא אמלך כו' שזהו הנק' מל' דא"ס כידוע. וביאור זה

ולהבין זה יש להקדים הידוע בענין מלכותך מלכו' כ"ע כו' דכל עיקר ומקור חיות כל העולמי' הוא מבחי' מלכותך דוקא והוא בחי' מל' דא"ס עצמו שהוא נק' מלכותך ממש, והוא מקור דמלכות דכל עולמי' שבהשתלשלות דאבי"ע כמלכו' דא"ק ומל' דע"י ואו"א

בזאת נבדלת שאין אור שפעה בבחי' עצמיות כלל שהרי ההתנשאות אינה רק בחי' התפשטות חיצוניו' בלבד שמתפשט על זולתו בבחי' מקיף עליו בלבד ולא שנכנס ומתקבל בתוך זולתו בבחי' יש ודבר מה במציאות כשפע החסד כו' (ואמנם ודאי שתתפעל הנפש בבחי' עצמיו' מן רוב ההתנשאו' או מן הכבוד וגדולה יותר משתתפעל ממעשה החסד ודין, כי גדול התענוג שבהתנשאו' וכבוד וגדולה יותר מכל התענוג' שבמדות ושכל וכל רצון זולתו כידוע, אך זהו בעצמותו לבד מפני שנטוע בעצם נפשו מדת ההתנשאו' כמ"ש רד"ו בדגת כו' שזה טבע אד"ם דוקא כידוע כמו שנטוע בו מדת הטוב והחסד, ואדרבה מדה זו מגיע בעצמיו' יותר מאחר שהתפעלות הנפש בעצם יותר מן ההתנשאו' עד שיפקיר כל אשר לו עבור השג' הכבוד כו' כמלכי אדם' שנלחמ' עבור זה כו', לפי שההתנשאו' תנשא ותגביה כל פנימ' ועצמו' הנפש כמו כת"ר מל' שמכתירין ומנשאי' אותו הרבה מכפי ערך עצמו אבל גם זה עליו בבחי' מקיף ולא שנכנס ומתקבל בתוכו ומכ"ש שלא יהי' אור שפע זו מן ההתנשאו' על זולתו רק בבחי' התפשטו' חיצוניו' בבחי' מקיף עליו בלבד כנ"ל וד"ל), וע"כ נק' המל' בשם עטרה כידוע כעטרה שמקפת על הראש בבחי' מקיף לבד וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

י"ט כ"א) והטעם כי מלאך הוא ל' שליח לפי שהם שלוחי השפע שעל ידם אא"ס ב"ה משפיע הארתו לעולמות וכל אשר בהם להחיותם ועד"מ השליח שהוא איננו מדבר שום דבר מדעתו כ"א מה שהושם בפיו ונמצא שהוא רק כלי להולכת השפע והגעתה מן המשפיע אל המקבל ולכן מתייראים מן שליח המלך אע"פ שהוא פחות המעלה מצד עצמו מאימת דבר המלך ופקודתו אשר שם בפיו, וכ"ז הוא לפי שהמלאכים הם בבחי' ביטול מצד גילוי אלקותו המח' אותם מעלמא דאתגלייא ונמצא שכשהמלאך אומר הנה נשאתי כו' היינו שאור ה' שבתוכו הוא המדבר וכמו שיש מלאכים שלוחים מלמעלה להוליך השפע למטה כך יש מלאכים שמקבלים ההעלאת מ"ן ואתעדל"ת של הישראל ומביאים אותם לפני ה' וכמו שמצינו בזהר בענין המלאכים המקבלים את התפלה והיינו משום שא"א לקול ודבור גשמי של אדם לעלות למעלה ולהתכלל במקורו כ"א ע"י שיזדכך תחלה ע"י המלאכים כמו שא"א להיות התלבשות הנפש בגוף כ"א ע"י ממוצעים דהיינו ע"י הדם

הנה ידוע בבחי' מל' דאצי' שהוא מקור להתהוות ג' עולמו' בי"ע שנק' בשם מלכו' דוקא ולא לשאר כינויי המדות זולת מדת המלוכה והלא גם בחסד ברא העולמו' כמ"ש כי אמרתי עולם חסד יבנה וכן במדת הדין כמו שא' בראשית ברא אלקי"ם שהוא מדה"ד ושתף עמו מדה"ר כידוע. הענין הוא לפי שיש הפרש גדול בין מדת המל' למדות חו"ג וכה"ג, בהיות שאנו רואי' במדות האדם למטה שהן כוחות עצמי' מעצמיות הנפש ממש אע"פ שהחסד או הדין נמשך מן השכל היינו שנולד אופן ההתפעלו' לבד אבל עצם מציאותן ודאי נוגע' בעצם הנפש ממש כי משם עיקר הוייתן, וראי' לזה מאשר אנו רואי' שתתפעל עצם הנפש ממש ממעשה החסד שעושה לזולתו אע"פ שהחסד נולד בלב מן השכל, וכן ממעשה דין ועונש יתפעל בעצם הנפש וכן כל המדו' כולן וכן בהתפעלו' אהב' או ירא' ופחד יתפעל כל עצם הנפש כו' (ובמ"א מבואר שיכול להיו' כליון כל הנפש באהבה כאהבת דוד ויונתן דאהבת נפשו אהבו וכחולת אהבה מאיזה תאוה כו', וכן בפחד וירא' כו' לפי שכוחו' המדו' נטוע' בעצם הנפש וכל עצם בלתי מתחלק כו' וד"ל), וע"כ ממילא מובן שהמקבל שפע החסד קיבל דבר ויש מה שהוא מעצם המשפיע ממש כו', אבל הנה מדת המלוכה אע"פ שהיא מדה כשאר המדו' אבל

ב) והנה חג הפסח נקבע בחדש האביב עת קציר שעורים ואז נצטוינו ממנו ית' ויתעלה להקריב לפניו ב"ה מנחת העומר מן השעורים והיינו כדאי' בר"ה דט"ז אמר ר"י משום ר"ע מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, פי' שאנו מעלים השפעת המלאכים שמבחי' שעורה הנ"ל שהכהן בחי' חסד מקטירה ע"ג המזבח ונכללת באש שלמעלה וע"י העלאת זו יוכל אח"כ לחזור ולהיות המשכת השפע למלאכים לכאור"א לפום שיעורא דילי' שז"ס שעורה שעור ה' וכמשנת"ל ומשם יומשך אח"כ ג"כ השפע למטה ברוחניות בנפשות הבהמיות של הישראל וגם בגשמיות וז"ס כדי שתתברך לכם כו'. וביאור הענין הנה מצינו שהמלאך נק' בשם ה' כמ"ש בהגר ותקרא שם ה' הדובר אליה (בראשית ט"ז י"ג) וכן יכול המלאך לומר ע"ע כאילו הוא העושה הדבר בכחו כמ"ש שוב אשוב אליך כו' (בראשית י"ח י') הנה נשאתי פניך כו' (בראשית

ה"ג במל' שנת' בפע"ח ובטעמי מצות שם כי מקור שפע זו הוא מה"ג כמשנת"ל הטעם, ולכן באה מנחת העומר מתרומת הלשכה שהי' לכל ישראל חלק בו להיות השפעה זו ע"י כל ישראל כי קדש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמי' ב' ג') שהנפש אלקית שבישראל היא ראשית ההמשכה שעל ידה נמשך בחי' תבואה ושעורים הנ"ל למלאכים ג"כ ע"י העלאת מ"ן שלהם משעורה הגשמית: והנה ארו"ל בפסח על התבואה (ר"ה פ"א מ"ב) שאז הוא זמן הקבוע בשנה לראשית המשכת השפע ממדת מלכותו ית' למלאכים והמלאכים הם שלוחי השפע ומוליכים ומשפיעים ג"כ לנפש הבהמית שבישראל שתתהפך מחשוכא לנהורא כי מקור שרשה הוא מאופנים כידוע ומזונה ג"כ משעורים שזור ה' הנ"ל והיינו שבהתבוננות בגדולתו ית' הממכ"ע וסוכ"ע תתפעל מזה ותהפוך מדותיה, וכן מוליכים השפע להארץ הלזו הגשמי' לגדל התבואה בגשמיות כנ"ל ולהיות כי בכל שנה צריכה המל' לקבל כח להשפעה זו והם הה"ג כנ"ל וזה נעשה ע"י הקרבת השעורים גשמיים במנחת העומר שהוא מה שגדל בגשמיות מהשפעת הנ"ל וחוזרים ומעלים אותה להתכלל בא"ס ב"ה ע"י הכהן כנ"ל ולזאת יהי' חזרת שפע ההמשכה במל' וממנה להמלאכים ומהם יגיע אח"כ לנפשות הבהמיות שבישראל ולתבואת הארץ הגשמי' וז"ס שתתברך לכם תבואה שבשדות וכמארו"ל הנ"ל, (וזה בזה שם ור"מ פ' אמור שהוא כענין מנחת קנאות שבא ג"כ מהשעורים לפי שצ"ל בחי' התעוררות ה"ג וז"ס בדיקו דא"ח כי אם נתאחדה בטוב יהי' לה עלי' ויתרון וכמו שנבחנה הארץ בשעורים שגדלו מהשפעתה שלא נתאחדו ברע ועולים לריח ניחוח לה' והוא סמא דמותא לאשת זנונים שנתאחדה ברע כי הטוב נפרד ממנה ואז מתה) ולכן מנחת העומר טעונה תנופה תנו פה כדאי' בזה שם להעלות המל' שירדה בכי"ע בבחי' שזור ה' להחיות מלאכים כנ"ל ועי"ז תהי' ההמשכה מחדש בשנה הלזו הבאה וד"ל:

ספר המצוות – מצות איסור תערובת חמץ

שהוא הנפש וגם הדם עצמו הוא גשמי אלא באידיים הרוחני' שהדם מעלה ע"י חמימות עצמו ועי"ז מתאחדים כחות והתפשטות הנפש כן עד"מ המשכת החיות מאא"ס ב"ה בעולמות וכן העלא' אותיות ודיבורו של הנברא בא"ס ב"ה הוא ע"י השלוחים הם המלאכים ואינן דבר בפ"ע כ"א בבחי' ביטול לאור ה' שבתוכם וז"ש המלאך שוב אשוב ר"ל על בחי' המשכת החיות מא"ס ב"ה שנמשך אז בו וזה ג"כ ענין ארי' דאכיל קרבנין שהי' מלאך שליח לקבל העלאת מ"ן של הקרבן עד"מ המלאכים המקבלים את התפלות שהם במקום הקרבנות [אך משה לא רצה שיהי' מלאך שליח ואמר אם אין פניך הולכים (שמות ל"ג ט"ו)] לכן כתיב במשכן ותצא אש מלפני ה' (ויקרא ט' כ"ד) ולא ארי' שהי' יורד במקדש דשלמה ולכן לע"ל שמשית יהי' גבוה ממשע יהי' מעלתו עד שארי' כבקר יאכל תבן ולא יהי' הוא השליח לקבל מנחת העומר דשעורים ושאר הקרבנות כ"א יהנה ויסתפק מן התבן שהוא פסולת השעורים שכעת הוא מאכלם לפי שכל ההשפעות יהיו מעולות אז ביותר ותבן דלע"ל כשעורים דעכשיו והשעורים יהיו נכללים בישראל עצמן], והנה עד"ז במנחת העומר הי' הכהן שליח להקריב את העומר וכהני שלוחי דרחמנא נינהו כדאי' בקדושין (כ"ג ב') וכמ"ש הר"ן נדרים ל"ה ב' ל"ו א' והרמב"ם פ"ו מה' נדרים ה"ה ונמצא שכשהקריב את מנחת השעורים ה"ז בשליחותו של מקום ב"ה וידו כידו הוא בחי' חסדו ודרועא ימינא דקוב"ה שימינו מקרבת להעלות השעורה הגשמיות שגדילה מהארץ הלזו הגשמי' ששרשה נמשך מה"ג שבארץ העליונה מל' דאצי' ונמשכה למטה ע"י המלאכים שלוחי השפע כנ"ל ולפי שנתרקבה בארץ ונתערב בה רע ממה שנפל בשבה"כ מז' מלכין קדמאין כידוע וכשמתבררת ע"י שהניפו אותה ביי"ג נפה ואח"כ ע"ג המזבח והכהן שלוחא דרחמנא מעלה אותה למעלה עי"ז כחה יפה לעורר עוד מחדש שיהי' נמשך השפע להמלאכים על השנה הבאה ושפע זו נק' שעורה שזור ה' וז"ס המשכת

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

והביאור (ק"י³⁰), לכן הי' בהם שבירה שנשברו הכלים ונפלו רפ"ח ניצוצין בשבה"כ, והאורות נסתלקו, עד"מ תיבת ברוך שיש בו השכלה בל"א גילובט, וכאשר מפרדין הבי"ת בפ"ע ורי"ש בפ"ע וא"ו בפ"ע כ"ף בפ"ע הלא לא

[[עא]] **אמנם** כ"ז הוא בבחי' התיקון שיש בהם בחי' ההתכללות בבחי' רצו"ש, אבל בתהו לא הי' בהם בחי' ההתכללות כ"א נקודות זה תחת זה, והאור הי' בהם בריבוי כמ"ש במ"א²⁹, ע' בד"ה אם בחוקתי

(30) ע' בד"ה אם בחוקתי והביאור (ק"י): סה"מ תרכ"ו ע' צו. והביאור ע"ז נדפס בתוך ד"ה ואהי' אצלו אמון בסה"מ תר"ל ע' קנ. [ראה סה"מ תרכ"ו שם ע'].

(29) בתהו לא הי' התכללות כ"א נקודות וז"ו והאור. בריבוי כמ"ש במ"א: ראה תו"א שמות נא, סע"ד ואילך. סה"מ תרכ"ח ע' קסג. תרל"ג ח"א ע' קיד. וש"נ.

אתבטלת זהו דוקא כשיש אח"כ בחי' שש שנים, והיינו שפי' ושבתה הארץ זהו בחי' מס"נ דתפלה ארעא אתבטלת, וצ"ל תחלה ושבתה בחי' אתבטלת ואח"כ שש שנים זהו שיתא סדרי משנה, אמנם בתהו שז"ת נפלו בשבירה, א"כ לא יש בחי' השש שנים וממילא אין תועלת מבחי' ביטול המל', וז"ע בחי' התיקון לברר הניצוצות דתהו שנפלו בשבירה, וזהו ויוסף יסוד ז"א ששורשו ביסוד דא"ק, הורד מצרימה לעשות הכנה להבירור דשם שיבררו ישראל ע"י השעבוד ע"ד מצרף לכסף כמ"ש במ"א³¹, עד שהוסיפו לו ה' עילאה משמו של הקב"ה שע"ז גמר העי"ן לשון כמשרז"ל בסוטה די"ג ב', והיינו שזהו הוראה על הבירור, וכ"ז בא לו ע"י שעמד בנסיון באשת פוטיפר והיינו כמ"ש הרמ"ז שס"ם ונוק' נתלכשו בפוטיפר ואשתו, ואם היו מנצחים את יוסף ח"ו הי' מאבד העולם לגמרי, וכמארוז"ל נטל הקב"ה אבן שתי' (שממנה הושתת העולם) בידו וא"ל אם אתה נוגע בה הריני משליכה ומחריב את העולם, וי"ל שעיקר קיום העולם הוא בג' דברים שהעולם עומד עליהם, ולהיפך ח"ו מוטב שיאבד העולם ע"ד ששבר משה הלוחות בכדי שלא ידונו בחמורה כידוע מארוז"ל בזה, או י"ל ע"ד שבה"כ דתהו שהי' ככוונה סותר ע"מ לבנות התיקון כמשנ"ת לעיל מזה. אמנם ע"י שעמד בנסיון הנה עי"ז נתדבק בשכינתו כמ"ש בזהר ורמ"ז, עי"ז ולאום מלאום יאמץ, ולכן עי"ז זכה למלוך ולידע ע' לשון היינו לברר את בחי' ע' לשון הוא בחי' ע' שרים כו', וכן כל איש אשר רוח ה' בקרבו יוכל לבוא לבחי' זו ע"י שמירת הברית שלא יפגום ח"ו, והעיקר בזה הוא לאו דלא תנאף, ועי"ז אתדביק בשכינתו וזוכה להאי עדות, ומאי איהו ה"א עדות ביהוסף כו' כמ"ש בזהר.

המשך והזורים תרל"א

מאמר ד"ה כמראה הקשת אשר יר' בענן

יש בהם השכלה כלל, ועד"ז יובן בענין שבה"כ דתהו. אמנם בחי' המל' לא נשברה להיות כי מדת המל' בעצמה ה"ה סובלת ב' הפכים יחד, שהיא היא עצמה היא בחי' רוממות והתנשאות, ומ"מ ה"ה בחי' יראה בחי' ירושלים שלימות היראה, והרי זהו שני הפכים, ועכצ"ל שיש בה בחי' הביטול ביותר עד שיכולה לסבול שני ההפכי' יחד, ולכן מצד הביטול ומה גם שאינה דומה לשארי המדות כמו חסד שהוא חסד ולא גבורה, וכן במדת הגבורה שהיא רק גבורה ולא חסד, משא"כ בחי' מדת המל' ה"ה סובלת ב' הפכים כנ"ל, לכן לא הי' בה שבירה כ"א ביטול, שזהו שא' וארעא אתבטלת לפי' הזהר"ק זהו מחמת כי אם אין נחלים אין ים, וכמשנ"ל באריכות בענין נחלים וים, וכן מ"ש שהנוק' צריכה לקבל שפע החסדים בכדי להמתיק הגבור' שלה, ונמצא כי ז"ע היחוד דזו"ג. אמנם לפי' רבינו ז"ל ארעא אתבטלת היינו בחי' מס"נ דתפלה או קבלת עומ"ש. ובאמת י"ל דלא פליגי כלל, והיינו כי מ"ש בזהר"ק אם אין נחלים אין ים, צ"ל הלא כתי' יקוו המים ונמצא כי יש בריאת הים גם בלתי שפע הנחלים ג"כ, ועכצ"ל שעצם בריאתה זהו בחי' עצם נקודת המל', ומה שמקבלת מהנחלים זהו ע"ד כמו בתיקון שממל' דט"ס נעשו ע"ס במל', כן הי' עד"ז בתהו גם כשלא הי' בהם בחי' התכללות, וכן בענין היחוד כנ"ל ז"ע כמו ויבן ה' אלקי' את הצלע בבחי' התיקון עד"ז צ"ל מעין זה בתהו, אבל עצם הנקודה דים לא נתבטל כלל גם לפי' הזהר"ק שהרי ביאר רק ענין שלא יש פעולה ממה שנשארה. ומה שפי' רבינו ז"ל בחי' מס"נ דתפלה או קבעומ"ש זהו עצם נקודת פנימי המל' כו', ומ"מ י"ל גם לדברי רבינו ז"ל ג"כ לא יש תועלת כ"כ ממה שנשארה המל', אם כי פי'

(31) ויוסף. הורד מצרימה לעשות הכנה. שיבררו ישראל. ע"ד מצרף

לכסף כמ"ש במ"א: ראה לעיל ד"ה מי יתנן ס"ע קיח-ט. וש"נ.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר הרש"ב

קונטרס החלצו

כו' ונאספת כו' כאשר נאסף אהרן אחיך ומכל מקום המתין לו עד שילחום תחלה במדין. ולא הניחו מלחמה זו להיות אחר פטירתו כשארי המלחמות שהיו עתידים להיות על ידי יהושע. כי היה צריך להיות המלחמה במדין על ידי משה דוקא שהוא יפקוד אנשים לצבא כו' (ועל פי פשוט יש לומר דעד הכניסה לארץ נעשה הכל על ידי משה וכמו מלחמת סיחון ועוג וחלוקת ארצם לראובן וגד כו'. ולכן גם המלחמה במדין היתה על ידי משה כו'. אמנם ממה שנאמר נקום כו' אחר תאסף משמע שיש קפיידא בזה

וידבר ה' אל משה לאמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תִּאָסֵף אל עמך וידבר משה כו' הִתְלַצְוּ מאתכם כו' ויהיו על מדין לתת נקמת הוי' במדין אלף לַמִּטָּה כו' לכל מטות ישראל כו'. וצריך להבין מה שייכת מלחמת מדין להסתלקות משה מה שתלה אותם זה בזה שאחר שינקום מהמדינים אז יאסף אל עמו כו'. ומשמע מזה ב' דברים. הא' דמלחמת מדין היתה צריכה להיות על ידי משה דוקא. ולכן גם שנקנסה עליו מיתה וכמו שנאמר קודם לזה בפרשת פנחס עֲלֶה אל הר העברים

נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ואחר תאסף כו'. שבוזה נשלם שלימות שורש נשמתו בעבודתו בחייו שיעלה בעילוי אחר עילוי כו'. וכל זה צריך להבין למה היתה צריכה להיות המלחמה על ידי משה דוקא ומהו ששָׁשָׁלם נשמתו על ידי זה כו'.

קיצור. מלחמת מדין שייכת למשה והסתלקותו.

שמחת תורה ופרשת נח רנ"ט

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים תרצ"ו

עולם התהו – אורות מרובים וכלים מועטים, עולם התיקון – אורות מועטים וכלים רחבים. עבודת האדם שאורות דתהו יהיו בכלים דתיקון. כל מזה טובה, צריכה לבוא מהכח את הפועל.

ביותר. וכן בענין המדות, הנה אנו רואין במוחש דיש מי שהוא בעל חוש נפלא במדת האהבה ובמדת החסד, ומשכיל בזה כמה המצאות באפן האהבה והחסד ומרבה לדבר במעלות אהבת רעים ובמעלות החסד וההטבה, אף הוא חסר כח להביא את מדת אהבתו ומדת חסדו מכח אל הפעל ממש, וכמו שאנו רואין במוחש בטבעי בני אדם שהם בעלי מדות טובות על צד ההפלה ובכשרון נעלה, אבל זה רק בכח ולא בפעל, ואין זה שאינם תפוצים בהפעל, אך רבה הם מדברים דברי אהבה וחסד בהתרגשות גדולה, ובשעה שהם מדברים הרי הם מסורים ונתונים לזה בכל לבם, והם חסרים כח להביא הדבר בפעל. והנה עולם התהו הם אורות מרובים וכלים מועטים²³, ותיקון הם אורות מועטים וכלים רחבים, דאורות מרבים הם על דרך הפעל חוש בשיר וזמרה ובעל המצאה בהשפלה ובעל מדות טובות בכח, דעם היותם כלם בעלי הפלה בעניניהם, דהלא כל עניני השיר והזמרה באים בגלוי, רק על ידי הפעלי חוש בתיקון השיר והזמרה ועניני ההשפלה בהנהגה והסברה באות בגלוי רק בסבת פעל המצאה, וכן הוא בגלוי המדות טובות שבא בהתעוררות הפעלי חוש באהבה וחסד, ועם זה הנה הם עצמם חסרים כח להביא דבר בפעל, והוא לפי שהם חסרים אותם הכלים מה שלפי ערך האורות, ותיקון הם כלים רחבים, והעבודה היא שיהיו אורות דתהו בכלים דתיקון, דכל מדה טובה הנה העקר הוא שתבוא מהכח אל הפעל. וזהו "לא לתהו בראה אלא לשבת יצרה", דעם היות דרבות אורות בכל ענין שהוא הוא דבר נעלה, אבל העקר הוא להביא דבר טוב בפעל.

ד"ה לך אמר ליב

כ"א אלול תרצ"ו

שתהיה המלחמה בחייו דוקא כו'). ועוד משמע שעל ידי מלחמה זו נשלם שלימות שרש נשמתו. וזהו שכתוב שאחר שינקום ממדין יאסף אל עמו. וידוע דהסתלקות היא תכלית העליה ובא דוקא בשלימות עבודתו בעולם לאחר שגמר עבודתו כפי שנקצב לו על פי הדיעה העליונה אז הוא עולה בתכלית העליה בעת הסתלקותו כו'. ועל זה אומר

ו) אף הענין הוא, דהנה פתיב (ישעיה מה יח) "לא לתהו²³ בראה לשבת יצרה", דכריאת העולם שברא הקדוש ברוך הוא הנה לא לתהו בראה אלא לשבת יצרה, דהנה תהו ותיקון הם שני תארים מגבלים המבארים במעלות מזיגת האורות והכלים שיהיו בערך זה לזה, וכמו בחושי בני אדם הרי אנו רואין דיש מי שהוא בעל חוש נפלא בתיקון השיר והנגון, אבל הוא בעל חסרון בכלי השיר והנגון, דנחיר גרונו ואין לו קול כלל, אבל מצד החושים הוא נפלא ביותר, עד אשר בעת ששומע איזה שיר ונגון הנה הוא בא ללכות הנפש מצד גדל עצם ערכות מתיקות הבנתו והרגשותו בתיקון השיר, ולפעמים אנו רואים דיש מי שהוא בעל כשרון גדול ונפלא בהנהגה ושיר, אשר שיריו ומנגינותיו מפליאים בקול אדיר ובנעימה מיוחדת עד כי כל שומעיו יתפלאו הפלא ופלא ויתענגו בענג רב על גדל עצם נעימת קולו, ועם זה הנה הוא בעל חסרון בתיקון השיר והנגון, דכל זה מה שהוא שר ומנגן הרי אין זה שהמציא והשכיל בעצמו, כי אם הוא מה ששר ומנגן את השיר והנגון שהמציא הפעל חוש בתיקון השיר והנגון, ורק להיותו בעל כשרון נפלא בכלי השיר והנגון הנה הוא מפליא לשיר ולנגן את השירים והנהגות של בעל החוש בתיקון השיר והנהגה. ויוכן זאת במעלת ההשפלה וההכנה, דיש מי שהוא חכם גדול בעל חוש נפלא להמציא המצאות חדשות בהשפלות נפלאות, אבל חסר הוא כח ההסברה, ויש מי שהוא בעל הנהגה גדולה ורחבה אשר כל דבר השפלה יכול להסבירה בהסבר רב עד אשר באפשרותו להסביר שכל נפלא ונעלה גם לבר דעת קטן

ה. תורת חיים בראשית ט, א ואילך. מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים עמ' תיז ואילך. ובכמה מקומות.

(23) בישיעה שם: תהו. אבל כן הוא כפנים בכמה מקומות בדא"ח [בדברי אלקים חיים = בתורת החסידות].
(24) ראה עץ חיים שער הכללים סעיפים א-ב. שער התיקון פרק

מלים, והיות והוא איש זקן וקולו חלוש - הוא מבקש שישרור שקט בבית המדרש.

רבותי, - התחיל ר' שלמה רפאל'ס את דבריו בעמדו על הבימה - את חטאי אני מזכיר היום:

לפני שלשים שנה בערך, השתתפתי באסיפת הגאונים שיצאו בהכרזה נגד הצדיק רבי ישראל בעל שם טוב, ובעמדי בהיכל ה' ברוך הוא, אומר אני שכוונתנו היתה לשם שמים.

שבע שנים עמדתי בקשרי המלחמה, מלחמת המצוה. רבותי, אותו יום שזיכני הקב"ה ונהייתי בן שבעים שנה, למדתי מסכת מנחות, ובאמצע הלימוד נרדמתי ונתגלה אלי איש אחד שאמר לי:

- "אני הוא הבעש"ט שאתה ועוד גאונים הכרזתם לפני שבע שנים - בשנת תקי"ז - הכרזה של חרם עלי ועל תלמידיי, שלא על פי תורה, בלי חקירה ודרישה, חזור בך".

כשהתעוררתי מתרדמתי נהיה לי חושך בעיניים, כי הרי זו טענה צודקת, היכן היה אצלנו ה"חקרת ודרשת היטב"? והתחלתי לחקור ולדרוש, והגעתי למסקנה שהחסידים הם יהודים שומרי תורה ומהדרים במצוה, ומשכתי את ידי מכל הענין.

מאז ועד היום עברו יותר מעשרים שנה, וכל הזמן חקרתי ודרשתי אחרי הלימוד ואחרי דרכי החסידות וביחוד מאותו זמן שהגאון הצדיק ר' יאסעלע משקלוב - ר' יוסף כל בו - היה כאן.

בן תשעים ושלש שנים אנכי היום, רבותי, ובעמדי בהיכל ה' אומר אני בפה מלא "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", לראות פנים בפנים את גדול ישראל הגאון הצדיק שקירב אלפי בני ישראל ליראת שמים אמיתית ויגדיל תורה ויאדיר ובזכות זה ובא לציון גואל.

מלים ספורות אלו שאמר ר' שלמה רפאל'ס - נשמעו בכל בית הכנסת, ומיד נתפרסם הדבר בכל העיר.

כל ליל מוצאי שבת קודש, קיבל הרבי ב"יחידות" את כל האנשים שבאו אליו. וביום ראשון אחרי התפלה, נסע הרבי. וביום שלישי בזמן המנחה הגיע הרבי לויטבסק, וביום הרביעי כ"ד מרחשון חזר לליאזנא.

נג. כשהגענו עם הרבי לליאזנא, מצאנו קהל גדול של חסידים שהגיעו לשבת מברכים כסלו - שבשנה זו, לכבוד שמחת הבר מצוה של בן הרבי, הרבי, התיר הרבי לחסידים לבוא לשבת מברכים כסלו, דבר שבהתאם ל"תקנות ליאזנא" אין לבוא לליאזנא לשבת מברכים כסלו.

האברכים שנסעו יחד עם הרבי באותה נסיעה, חזרו בפני החסידים האורחים, על התורות שאמר הרבי, וכן

נא. בוילנה, בסלוצק, במינסק ובשקלוב, קם רעש גדול עקב ידיעה זו, נקראו אסיפות ואחרי ישובי הדעת וחליפות מכתבים בין כל המקומות ההם, הוחלט שמכל המקומות יבואו לאסיפה כללית בוילנה. אחדים מהנוכחים באסיפה זו סברו שצריכים לבחור באחד בתור ממלא מקום לר' שלמה רפאל'ס, אך הקשישים סברו שבראש ובראשונה צריכים לברר אצל הגאון הצדיק ר' שלמה רפאל'ס טעמו ונימוקו.

בתחילה סברו רוב בעלי האסיפה כדעה הראשונה, ורק בשמעם טעמם של הגאונים הקשישים - שיכול להיות שנודע לגאון וצדיק ר' שלמה רפאל'ס שבני ה"כת" הם שומרי תורה ומצוות ולכן איננו רוצה להשתתף במעשי המתנגדים - הסכימו כולם לשלוח שלוחים לשווינציאן אל ר' שלמה רפאל'ס.

שלשה ימים שהו השלוחים אצל ר' שלמה רפאל'ס, אך לא יכלו לברר את טעמו ונימוקו על אי רצונו להשתתף יותר בפעולותיהם לבטל את ה"כת".

על השאלה, בשם גאוני וילנה, סלוצק, בריסק, מינסק ושקלוב, שאולי נודע לו שבני ה"כת" הם יהודים כשרים שומרי תורה ומצוה ולכן אין הוא רוצה להשתתף בהתנגדות להם - ענה ר' שלמה רפאל'ס שבזה אין עתה שום ספק.

הראשון שבא לשווינציאן בשנת תקל"ז, לדבר ברבים במעלת החסידות ובשבח החסידים, היה הגאון ר' יוסף משקלוב - ר' יוסף כל בו - שהיה מפורסם בין הגאונים, וכולם ידעו גדלות צדקתו וחכמתו.

עשר שנים עברו מאז ביקר הגאון ר' יוסף כל בו בשווינציאן, ובמשך זמן זה נמשכו אברכים רבים ללימוד החסידות ולדרכי ומנהגי החסידים, ביניהם גם נכדיו של ר' שלמה רפאל'ס.

שנים מנכדיו של ר' שלמה רפאל'ס, ר' משה גדליה משווינציאן ור' פנחס אליהו מאילוקסט, היו מתלמידיו של הרבי בחדר א' והגאון ר' יוסף כל בו הוא שעשאם לחסידים.

נג. כשהחסיד ר' משה גדליה חזר לביתו מליאזנא לשווינציאן, אמר לו הרבי שיאמר לסבו, שעבור שבע עשרה השנים שקיים הבטחתו - תהיה לו אריכות ימים והצלחה בלימוד התורה. ור' שלמה רפאל'ס שמח מאד על מלים אלו שנכדו מסר לו.

כשהרבי בא לשווינציאן, ביקר ר' שלמה רפאל'ס אצלו ושאל אותו שאלות שונות בלימוד, והיה בהתפעלות גדולה מתשובותיו של הרבי.

בשבת פרשת וירא, כשהרבי סיים אמירת התורה - היה זה בבית המדרש הקר, לפני מנחה - ציווה הזקן הישיש ר' שלמה רפאל'ס להכריז שהוא רוצה לומר כמה

סיפרו כל פרטי הענינים שאירעו בדרך.

בשלש השבתות - פרשת חיי שרה ופרשת תולדות שלפני הבר מצוה ופרשת ויצא שאחרי הבר מצוה - אמר הרבי פעמיים תורה בכל שבת.

ביום החמישי בבוקר הודלקו נרות רבים בבית הכנסת הגדול, ועם השכמת הבוקר התחילו להתפלל. ברחבת החצר שליד בית המדרש הקימו שלשה קירות וגג לשם הארחת האורחים החסידים.

לקריאת התורה עלה הרבי על הבימה וקרא בעצמו בתורה. אחרי העלויות של כהן ולוי, לקח לעצמו את העליה השלישית, ובירך ברכת שפטרני בשם ומלכות.

אחרי סיום התפלה אמר הרבי:

"כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו"³. המושגים "לקח" ו"טוב" מכוונים, לפי חז"ל, לתורה.

לכאורה, מה הוא כפל הלשון "תורתי אל תעזבו"?

"לקח" - גליא שבתורה, כלומר דיני התורה, חכמתו יתברך. רש"י מפרש "לקח" - לימוד. לימוד - מלשון "מלמד הבקר"⁴. דיני התורה מן ההכרח לקיימם בקבלת עול וזהו חכמתו יתברך. זה מה שהתרגום מפרש "לקח" - מדעא.

"טוב" - פנימיות התורה, הסוד הכמוס שבכל הלכה. "כי לקח טוב נתתי לכם" - תורה ניתנה במתנה, מתן תורה.

"תורתי אל תעזבו" - התורה היא מעצמות אין סוף ברוך הוא, וזהו "אותי אתם לוקחים"⁵ שבתורה.

כשסיים הרבי תורתו על הכתוב "כי לקח טוב נתתי לכם", הורה לבנו חתן הבר מצוה, הרבי, לומר התורה

שהוא ציווה עליו להכין.

נד. חתן הבר מצוה אמר:

"מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל"⁶. במדרש מצינו: חמשה שמות יש לנשמה: נפש, רוח, נשמה, חי' ויחידה, והן נחלקות לשתיים - נר"ן וחי' יחידה. נר"ן - פנימיות אורות בכלים, חי' יחידה - אורות מקיפים.

"יעקב" ו"ישראל" הם שני אופנים בעבודת ה'. יעקב - יו"ד עקב, היו"ד רומז ליו"ד שבשם הוי' שבנפש. האיתן של הנשמות, התוקף העצמי של הנשמה ועצמות האין סוף מאירים בעקב, באנשים הפשוטים. והכוונה היא שגם באנשים הפשוטים מאיר היו"ד של שם הוי' שבנפש על ידי אמירת אותיות התורה והתפלה באמונה פשוטה, אף שאין הם יודעים פירוש המלות. על ידי הכוונה לשם שמים הכללית שלהם, מאיר בהם היו"ד של שם הוי' שבנפש. ישראל - ישר-אל, בעלי מוחין שעבודתם במוח ובלב בעבודת ההתבוננות בהשגה שמשפטיו יתברך המושגים בשכל אנושי יש לקיימם בקבלת עול מלכות שמים, מפני שהוא יתברך מצוה המצוה, באותה מדה שמקיימים מצוות החוקים.

"מגיד" מלשון המשכה והילוך, "נהרא דנגיד ונפיק"⁷. מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל - חוקיו ומשפטיו העצמיים, מעצמות אין סוף, נמשכים על ידי עבודת המוח והלב, קיום המשפטים צריך להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים, כקיום החוקים, ודבריו העצמיים של עצמות אין סוף ברוך הוא נמשכים בעבודה של אמירת אותיות התורה ואותיות התפלה באמונה פשוטה.

כ"ה שבט, תרצ"ד

(6) תהלים קמו, יט.

(7) ראה דניאל ז, י.

(3) משלי ד, ב.

(4) שופטים ג, לא.

(5) ראה שמו"ר לג, ו.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ז' - הצדיקים הנסתרים והבעל-שם-טוב

השפעת דרשות רבי יוסף על יהודי ליובאוויטש, לאחר שנתמנה למגיד-העיירה, היתה עצומה. הוא הכניס את שומעיו לעולם חדש. הן סגנון והן תוכן דרשותיו היו חדשים ושונים לגמרי ממה שהמגידים היו משמיעים באותה תקופה.

ר' יוסף נשא בדרשותיו מטען של ידיעות ועושר למדנות, וניתן בכושר צלול ומדבר אל הלב. נוסף לכך - ר' יוסף לא היה רק נאה דורש כי אם גם נאה מקיים. כ"מגיד" הצטיין במידות טובות

יותר מאשר בתקופה בה כיהן כרב העיירה. במידותיו הטובות התבטאה במיוחד אהבתו הגדולה לכל איש ישראל, יהא מעמדו כאשר יהא. בכך התחבב ר' יוסף על כל יהודי ליובאוויטש.

דרשותיו היו חדורות תמיד ברוח אהבת ישראל, ותמיד היה מדגיש בהן את סגולותיו ומעלותיו של כל איש ישראל.

חיבה יתירה הִגֵּה ר' יוסף לאיש ההמון היהודי, לבעל המלאכה היהודי, לרוכל היהודי, ולכל אותם אנשים פשוטים שנהנו מיגיע כפיהם. ר' יוסף ראה ביהודים אלה את פִּאֲרוֹ של עם ישראל ואת עומקה של הנשמה היהודית. למרות העובדה שבאותה תקופה נהנו הלמדנים ממעמד מיוחס בחיי הקהילות היהודיות - הוכיח ר' יוסף שלדידו תופס היהודי הפשוט מקום חשוב.

איש בליובאוויטש לא ידע מהיכן לקח רבי יוסף את דרכו החדשה בדרשותיו ובהתנהגותו. ברם, הכול ראו במוחש שדרכו זו הביאה תועלת רבה. הוא הפיח רוח חיים בעצמות היבשות והנידחות של אנשי ההמון.

השפעתו של ר' יוסף הורגשה לא רק בליובאוויטש, כי אם גם בעיירות הסביבה. ממקומות אלה, לשם הגיע שמעו של רבי יוסף, באו שליחים להזמין לשאת אצלם את דבריו. כך היה רבי יוסף למבקר קבוע בעיירות: רודניה, קאליסק, ינוביץ, ליאזנא, דוברומיסל, בבינוביץ, דאססנא, דוברובנה, ואחרות, ורישומו היה רב בהן.

גם בהיותו "מגיד" - היה ר' יוסף נוהג את מנהגו מאז, להיעלם מן המקום לתקופה מסוימת. איש לא ידע לאן נעלם, והכול שיערו שהוא עורך "גלות". כיוון שעשה זאת דרך קבע מימים ימימה, עוד בחיי אביו הרב ולאחר מכן בהיותו רב העיירה, לא הוקדשה לדבר תשומת לב, ואיש לא ניסה לעמוד על סוד הדברים. לאמתו של דבר, היתה היעלמותו של רבי יוסף קשורה עם השיטה החדשה, שיטת החסידות, שהחלה אז להכות שורש בחיי היהדות. שמו של רבי ישראל בעל-שם-טוב היה אז חדש, ומוכר ליחידי סגולה בלבד, אך תלמידיו וחסידיה החלו להפיץ ולהחדיר בישראל את תורתו ושיטתו, ובתחילה - בדרכי חשאי.

צדיקים נסתרים היו נודדים מעיר לעיר, וכאשר היו מוצאים יהודי שניחן בנשמה גבוהה - היו משתדלים לרכוש אותו לבעל-שם-טוב ולשיטתו.

אחד מן הנסתרים האלה, מתלמידי הבעל-שם-טוב, הגיע פעם בדרכי נדודיו לליובאוויטש. היה זה בתקופה בה היה רבי יוסף אברך צעיר וישב על התורה ועל העבודה. אותו נסתר "שם עין" על רבי יוסף והתוודע אליו. כיוון שרבי יוסף עסק מעצמו בחיפוש דרך חדשה בעבודת ה' - שתה בצמא את כל גילויי הצדיק הנסתר על הבעל-שם-טוב ועל דרך החסידות.

במשך חודש ימים עסק הצדיק הנסתר, שכלפי חוץ היה איש הדיוט והמוני, בגילוי תורת הבעל-שם-טוב לפני רבי יוסף. בתום תקופה זו עזבו שניהם - מבלי שאיש ידע שיש קשר ביניהם - את ליובאוויטש, בדרכם אל הבעל-שם-טוב. רבי יוסף הפך לחסיד נלהב של הבעל-שם-טוב.

שנה שלימה שהה רבי יוסף אצל הבעל-שם-טוב, וכשחזר לא סיפר לאיש על מסעו ועל הבעל-שם-טוב, כיוון שעדיין לא הוכשרה השעה לגילוי סוד זה. בשנת תצ"ה בא רבי יוסף לראשונה אל הבעל-שם-טוב, ורק כעבור 15 שנה, בשנת תק"י, כאשר כבר היה רבי יוסף ה"מגיד" של ליובאוויטש, הטיל עליו הבעל-שם-טוב שליחות מסויימת.

היה זה בחג השבועות, רבי יוסף בילה את החג אצל הבעל-שם-טוב, הרחק מליובאוויטש, - אותה עזב, כדרכו, מבלי לגלות לאן מועדות פניו. הבעל-שם-טוב קרא את רבי יוסף לחדרו, והורה לו שבדרכו חזרה לליובאוויטש יעבור את סמרגון, ויבקר בישיבה המקומית, שהיתה אז מפורסמת לתהילה. בישיבה זו נמצא תלמיד בשם יששכר דוב מן העיירה קאבילניק, ליד מינסק, והוא אשר נועד על פי הוראת הבעל-שם-טוב להיות חתן לבתו היחידה של רבי יוסף.

רבי יוסף מילא, כמובן, את שליחות הבעל-שם-טוב. בסמרגון הכיר את יששכר דוב, באמצעות ראש הישיבה, והציע לו את השידוך, ר' יששכר דוב נתרצה לכך. סוכם שר' יששכר דוב ישאר ללמוד בישיבה שנה נוספת.

במשך שנה זו התחבר רבי יששכר דוב עם רבי מנחם מענדל, אברך גאוני שבא ממינסק ושימש אז כממלא מקום ראש הישיבה, רבי זרח אליהו קריטינגר. רבי מנחם מענדל התפרסם מאוחר יותר כאחד מעמודי התווך של החסידות.

בראשית חודש אלול תקי"א הגיע רבי יששכר דוב לליובאוויטש והיה לחתנו של המגיד רבי יוסף. רבי יששכר דוב קבע דירתו בליובאוויטש, סמוך על שולחן חותנו, והמשיך לעסוק בתורה.

מספרם של האברכים הלמדנים היה אז מועט בליובאוויטש. מי שחשקה נפשו בתורה היה יוצא מליובאוויטש וגולה לאחת הישיבות הגדולות של אותו הזמן, כגון הישיבה בסמרגון או הישיבה בוויטבסק. בליובאוויטש עצמה היו לומדים הקטנים יותר, אצל שמונה "מלמדים": שלש כיתות דרדקי, וחמש כיתות גמרא.

באותו הזמן בו הגיע ר' יששכר דוב לליובאוויטש היו חילוקי דעות בין רבי בנימין, רב העיירה, לבין גיסו ר' וולף, בנו של ר' וולף, הסנדלר הקדוש. הרקע לכך היתה העובדה שבשעה שרבי בנימין ישב על כסא הרבנות - החליט גיסו ר' וולף להתפרנס מיגיע כפיו, בטחנת קמח שרכש לעצמו מחוץ לעיר. ר' וולף הלך בדרכי אביו הקדוש. מפעם לפעם היה אף עוזב את הבית ויוצא לערוך גלות, הוא היה אז כבר אב לשתי ילדות. רבי בנימין לא היה מרוצה ממעשי גיסו, דרכיהם נפרדו.

רבי יששכר דוב הצדיק הצדיק את ר' וולף ואת דרכו, וידידות אמיצה נקשרה ביניהם. ר' יששכר דוב ורבי וולף אף קבעו להם מועד לשיעור פרטי משותף.

אגרות קודש

בי"ה, ב' י"א כסלו תרפ"ד

כבוד התלמיד הנכבד ונעלה וו"ח אי"א

מוהר"ר יעקב שי

שלום וברכה!

מכתבו מר"ח זה נכון הגיעני ונהניתי לשמוע כי חי חי הוא ת"ל, והשי"ת יהי בעזרו ויתן לו פרנסה טובה בריוח וימלא השי"ת משאלות לבבו לטובה, וישמח לבבם בזרעא חייא וקיימא.

אמת הדבר כי הרבה המקום גורם, ובמקום שאין חברים טובים עם מי לדבר וללמוד ביחד זהו נוגע במאד מאד, אבל עלינו לדעת כי מה' מצעדי גבר כונונו, ואשר דרכו יחפץ ית' כי יהי' בשם, ושם ישלים הכוונה האמיתית שהיתה בירידת הנשמה בגוף, ועיר ואם בישראל כמקום מגורו האפשר לומר ח"ו כי יושב גלמוד ח"ו, בטח ישנם כמה וכמה בתי כנסיות ובתי מדרשות שיושבים אגודות אגודות כנופיות כנופיות לומדי תורה גמרא ואגדה, דא"ח המשמחות לב ונפש כל חי בישראל. האם לא יוכל לבחור לו לקבוע מקום באחת

הלילה, כך ישראל אם שהם פשוטים לא רבנים ולא בעלי תורה מרובה אבל אורם רב כל איש ישראל לבבו טהורה ומאירה, וכתוב אני ישנה ולבי ער אמרה כנסיי לפני הקב"ה רבשיע אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמית, אני ישנה מן הביהמ"ק ולבי ער לביכניס ובימ"ד. הישראל לבו ער, ער איז וואכעדיק, ער איז ניט פארשלאפען, דער איד איז קלאר און ריין וצריכים רק לעוררו. הראית מימך אם תבוא לביהמ"ד ותאמר כי חפץ הנך לדבר איזה דבר התעוררות בחיזוק לימוד התורה חיזוק היהדות לעשות צדקה וחסד ועודך מדבר והנה כבר עשיריות לבבות טהורות נטויות ועיניהם כלות לשמוע הגה, הראית מימך בעיר מחנה ישראל שיתעורר א' לייסד ת"ת או ישיבה ולא יקדימו פניו באהבה וחיבת הקודש, כל איש ואשה בישראל מחבבים את התורה ומיקרים לומדי' ורק צריכים לעוררם והמעורר צ"ל איש אשר רוח בו, איש אשר יתן א"ע ע"ז לידע אשר זה חלקו בחיים, כי עשה יעשה, להרביץ תורה ולא דוקא בין בני הנעורים לומדי ישיבה, כ"א גם בין הזקנים והבינונים הבעלי מסחר ועסק בעלי עבודה ומלאכה, כי באלה והדומה לזה הובדל והורם עם אלקי אברהם אשר גם איש הפשוט לבבו פתוחה לשמוע בלימודים איש איש כערכו, זה ילמד וזה ישמע, זה ילמד גמרא זה משניות, זה אגדה זה דא"ח וכולם כאחד אהובים ונחמדים ליוצר כל ית' וית', להשפיע להם שפעת חיים וברכה עד בלי די.

וזאת תורת האדם הדר בעי"ת כמחנו הט', יתן לבו ודעתו ע"ז שיוקבע שיעור לימוד בכל ביכניס ומדרש, ובמקום שינוי הלא טוב הוא, ובמקום שאין שיעור קבוע יבוא בדיבור ארוך עם מנהלי ביהכניס או עם אחדים מהמתפללים בו לעוררם ע"ז ובפרט אשר במחנו בודאי אפשר להשיג מטיף מעורר לב השומעים, ויבוא בדברים את א' המגידים אשר יטיף אמריו בחיזוק התורה ברבים, והי' ראשיתך מצער ומזמן לזמן יתגדלו דבר האגודות, ועיקרא ושרשא דכולא אז עס דארף זיין גישמאק און טאיער א אידישער קפיטל תהלים כמו סוגיא עמוקה בש"ס כי א-ל אחד אמרם, ומרועה א' ניתנו, והאיש שזוכה ליסד חברת תהלים (או במקומות שונות נקראת משכימי קום, מה שמתקבצים בביהמ"ד בהשכמה ואומרים תהלים) יהי' שש ושמש בשמחה אמיתית כאילו זכה לקבוע ישיבת תלמידי חכמים גאוני עולם, דכתיב ועשה לי מטעמים, מטעמים ל' רבים כי שני מיני נחת רוח הם לפני ית' עבודת המוח ועבודת הלב ושניהם כאחד מהמוכרחים בחיי כלל ישראל, כהכרח הראש והלב בגוף האדם, וכחא דאיפליגו ר"א ור"י הנשמה היכן שרוי' במוח או בלב, כלומר נשמת ישראל היכן היא שרוי' אם בעבודת המוח בתו' ועבודה (כי עבודת המוח ג"כ הכוונה לפעול על הלב כלומר ליבא פליג לכל שייפין שיאיר אור בלב, וע"י הלב יהי' במ"ד ומעשה, וזהו מוח שליט על הלב, כי מי שלומד ואינו עושה, פ"י דכל מה שהוא לומד אינו פועל עליו לפעול ולעשות הוא גרוע עוד יותר

האגודות להקשיב בלימודם בשיעור קבוע בכל יום ויום. ובפרט כי כותב הוא אשר מתפלל בשטיבל של חסידי גור אשר בטח ישנם חסידים הקשורים למורם ורבים שליט"א, ובדאי הדבר אשר יש להם קביעות עתים שמתאספים יחד כמו בשלש סעודות והדומה, יעורר אותם לקבוע שיעור ללמוד ספר שפת אמת מכ"ק האדמו"ר הרה"ק מגור וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר הרבה הרבה יש בו מספר לקו"ת ותניא וכו' כאשר הגיד לי כ"ק אדמו"ר הרה"ק הנ"ל בחיותי אצלו וצוקללה"ה בשנת תרס"א בגור, בזה"ל איין ווארט פון הייליקען לקו"ת און לקו"ת שיינט און בליצט, עס פלאקערט אויף דיא הארץ וכו' ובאופן כזה יחי' את נפשו הצמאה, ומצוה גוררת מצוה מהלימוד באים אל הפועל ללמוד ולהתפלל בתפלה מתונה (שלא בטירוף הדעת) ולקיים בפו"מ בזהירות מצוה ובהידור מצוה, וילמד תניא ולקו"ת עם זולתו א' או שנים. וצדקה זו תרומם את הנפש כי ימצא חוב והרגש פנימי אשר ידרוש מאתו כי נתן יתן לבו ונפשו ע"ז אשר בכל בית הכנסת ובית הכנסת ובכל בית המדרש ומדרש יעשו הגבאים ומתפללי הביהכניס והמדרש ההוא אשר בכל יום ויום ילמדו שיעור קבוע בגמרא אגדה או ספרי מוסר, וזאת יהא עבודתו לעורר לב הגבאים ומתפללי הביהכניס אשר יקבעו שיעור בלימוד, וכמו שפירש"י ז"ל ע"פ היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני, היושבת בגנים הקב"ה אומר לכנס"י את הנפוצה בגולה ורועה בגנים של אחרים ויושבת בביכניס ובבמ"ד חברים מקשיבים לקולך מלאכי השרת, חבריך בני אלקים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בביכניס השמעני, ואח"כ יקדישו הם שנה' ברן יחד כוכבי בקר, אלו ישראל ואח"כ ויריעו כל בני אלקים.

כוכבי בקר אלו ישראל, ישראל נמשלו לכוכבים וכפירש"י ז"ל ע"פ והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, וכי ככוכבי השמים היו באותו היום, והלא לא היו אלא ס"ר מהו והנכם היום, הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה כלבנה וככוכבים.

ישראל נמשלו לכוכבים מה הכוכבים האלו מנצצין ומנהרין אינם לא שמש ולא ירח רק כוכב בלבד מזהיר ומאיר נטושים ונפוצים על פני הרקיע מבהיקים ומזהירים, כן ישראל נפוצים ונטושים בכל מרחבי תבל והמדינות, וצדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרן לבין האומות (פסחים פז, ב) ע"ש בפירש"י ז"ל ונראה גלוי לעינינו אשר כן הוא אם במקום זה ישנם מניעות ועיכובים, במקום אחר ת"ל יושבים ועוסקים בתורה והשי"ת יהי' בעזרם ויחזק מוחם ולבם ויתן להם האלקים פרנסה טובה בריוח אשר יוכלו לקיים האמור בתורתנו הקדושה מתוך הרחבה.

ישראל נמשלו לכוכבים מה הכוכבים האלו אם כי אינם מאירים כמו השמש והירח אבל אורם רב ומאירים חשכת

טובים המה מבני גילם בחיי עונג ותאוה כו' להטיב וליקר בעלי תורה ולהיות בעזרם וכאמור זרוק חוטרא באוירא אעיקרא קאי, והכל הולך אחרי המעמיד, הוא ההדרכה בהיותו נער, און א חסידישער שטיקעל ברויט ווערט ניט פארפאלען, ויצאבא מילתא אשר כמה וכמה שבו אל חיי ישראל באורח נפלא וגם אלו העומדים במרדס ואינם יכולים לצאת ממאסרם בתענוגות ותאוות לבם, אבל בעומק לבבם אהבה אל התורה יתלונן, והא לך עובדה בפועל תמול ערב הי אצלי א' ממכירי וסיפר לי כדברים האלה הנה בטח נודע לך אשר ע"פ החוק המדינה מותר ללמוד גם עם נערים קטנים בחדר אמנם רק שבעה תלמידים אצל מלמד א' לא יותר (אלו שהם למעלה מ"ח שנה יכולים ללמוד גם מאה כאחד עם ראש ישיבה אבל אלו שהם למטה מ"ח שנה מותרים רק ללמוד כתות כתות כנ"ל) אמנם המנהיגים המקומיים לא חפצו בזה, ויאסרו על המלמדים ללמוד לגמרי, אבל איש ישראל הלא לא יכול הוא ת"ל לפרוש מתורתו וידרשו ההורים (אבות התלמידים) כי המלמדים ילמדו עם בניהם בחשאי, ובפרט שהי להם רשיון גמור כפי החוק, וכעבור איזה זמן נודע הדבר וכאשר ע"פ החוק לא הי אפשר לעשות להם (להאבות והמלמדים) דבר למונעם הנה התחכמו וילשינו עליהם עלילות נוראות ועד אשר יתברר אם אמת או שקר הושיבום במאסר, ומשפטם עלה ממדריגה למדרי, עד אשר כה הסתבכו הענינים (בעלילות ועדות שקר) עד כי הגיע לסכנות ודיני נפשות ר"ל, מי בירר הדבר ומי חקר אחרי האמת ומי הראה כי הצדק עם ההורים והמלמדים ואשר רק בתואנות עלילה באו עליהם, את כל אלה הראה אחד אשר הוא רחוק מן היהדות לגמרי ר"ל, ורק כי למד בישיבה ונשאר אצלו קיסטא דחיותא וכאלה רבים מאד וסוף דבר אין איש בארץ אשר יוכל למדוד את לב העברי העמוקה מני ים ורחבה מני שמים, ורק זאת אומרת, שצריכים לעורר ולדפוק על לב ישראל לעוררם אל התורה ואז אור יהי במושבי בית ישראל, ועליך המצוה והחובה לבוא בדברים עם אלו שלמדו, פעם שנים ושלוש וגם עשרים פעמים מבלי הפוגות ותראה כי דברך יעשה פרי טוב והשי"ת יהי בעזרך והי ברכה.

[אג"ק מוהרי"צ חלק א' עמ' שלד]

ממי שאינו לומד כלל, וכידוע דהיודע ספר ואינו עושה הוא גרוע יותר מאיש הפשוט שאינו יודע מאומה, דאיש הפשוט הנה מה שהוא יודע מקיים מתפלל בפשיטות ואומר תהלים עכ"פ אבל היודע ספר צ"ל באופן אחר כי זהו כל ענין הלימוד שיחי בפועל או בעבודת הלב בהתעוררות בתפלה אמירת תהלים, ואשרי האיש אשר יחזיק זה לעשות אגודות אגודות לומדי תורה, ואל יאמר האדם מה אני ומי אני, זהו שפלות של שקר, אם ההשגחה העליונה גזרה על האדם להיות באיזה מקום ועיר, עליו לדעת כי נשלח לשם לעבדה ולשמרה ועלינו רק לעשות ולפעול, והשי"ת הוא העוזר בעזרה אמיתית, וכאשר ראינו בסיון אשר ע"י התעסקות איש א' גם איש פשוט נוסדו מוסדי עולם בשיבות חכמים ואגודות לומדים אשר אחרי כן במשך הזמן נהי לנהרי מים חיים, לאלפים ורבבות, וכן הוא היום בכל עיר ועיר שנמצא איש חי, מוסר ונותן עצמו בשקידה עצומה ובעבודה גדולה, הי בעזרו ופועל ישועות בקרב הארץ.

במכתבו כותב, מהתמימים שלמדו בליובאוויטש יש כאן שנים, אבל הם זיינען אפגעריסן אין גאנצען.

מה אומר לך בטח שמעת את אשר הגיד הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, בעת הפארבריינגען, א חסידישער שטיקעל ברויט וועט ניט פארפאלען ווערין, וכתוב שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו, זה לנו כעשרים ושמונה שנה, שת"ל נוסדה תו"ת, יאריך השי"ת ימי בתלמידים טובים ומאירי עולם כרצון וחפץ הוד כ"ק המיסד אשר יסדו בקדש, ואשר האציל מרוחו על תלמידיו להיות מאמינים באמונה שלימה כי א-ל אלקים הוי צבאות המחי נפש כל בשר ורוח והוא יעודד גם הענפים הבודדים, ובעינינו ראינו אשר כמה וכמה מהתלמידים יחיו אשר עזבו מקור מים חיים ושטף מים אבירים וגלי מים הזדונים סחבום בים החיים, חיי העמים, חיי תבל חיי בשר, ועכ"ז גם אחרי היותם גם בארץ תלאובות, מתענגים בכל מחמדיהם ושקועים בכל מיני רע ר"ל, שורש גזעם וארחות חינוכם יקר ונקר בלבבם פנימה להתעורר לעת מן העתים אל החיים והטוב ומה גם כי

כו חזי די אנא זיב קדמיכון
 יומא דין ברקן ולוטין: כו ית
 ברקן די תקבלון לפקודיא דיי
 אלהכון די אנא מפקד יתכון
 יומא דין: כח ולוטיא אם לא
 תקבלון לפקודיא דיי אלהכון
 ותסטון מן ארחא די אנא מפקד
 יתכון יומא דין למהך בטר טעות
 עממא די לא ידעתון: כט ויהי
 ארי זעלנך יי אלקהך לארעא די
 את עלל תמן למירתה ותתן ית
 מברכיא על טורא דגריזין וית
 מלטטא על טורא דעיכל:
 ל הלא אנון בעברא דירדנא
 אחורי ארח מעלני שמשא
 בארעא פנענא דיתב במישרא
 לקבל גלגלא בסטר מישרי מרה:
 לא ארי אתון עברין ית ירדנא
 למעל למירת ית ארעא דיי
 אלהכון זיב לכון ותירתון יתה

כו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה
 וקללה כס"י: כז את-הברכה אשר תשמעו אל-
 מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם
 היום כס"י: כח והקללה אם-לא תשמעו אל-
 מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן-הדרך אשר
 אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים
 אחרים אשר לא-ידעתם כס"י: ס כט והיה כי
 יביאך יהוה אלהיך אל-הארץ אשר-אתה
 בא-שמה לרשתה ונתתה את-הברכה על-
 הר גרזים ואת-הקללה על-הר עיכל כס"י:
 ל הלא-המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא
 השמש בארץ הפנעני הישב בערבה מול
 הגלגל אצל אלוני מרה כס"י: לא כי אתם
 עברים את-הירדן לבא לרשת את-הארץ
 אשר-יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם-בה כס"י: לז

רע"י

בקללה: (ל) הלא-המה. נתן בהם סימן: אחרי.
 אחרי העברת הירדן, הרבה והלאה למרחוק, וזהו
 לשון "אחרי", כל מקום שנאמר "אחרי", מפלג
 הוא: דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד
 מערב. וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים,
 שונקדו בשני טעמים, "אחרי" נקוד בפשטא,
 ו"דרך" נקוד במשפל והוא דגוש. ואם היה 'אחרי'
 דרך' דיבור אחד, היה נקוד "אחרי" במשרת
 בשופר הפוף, ו"דרך" בפשטא ורפה: מול הגלגל.
 רחוק מן הגלגל: אלוני מרה. שכם הוא, שנאמר
 (בראשית יב): "עד מקום שכם, עד אלון מורה":
 (לא) כי אתם עברים את-הירדן וגו'. נסים של
 ירדן יהיו סימן בידיכם שתבואו ותירשו את הארץ:

(כו) ראה אנכי נתן. ברכה וקללה. האמורות
 בהר גרזים ובהר עיכל: (כז) את-הברכה. על-
 מנת אשר תשמעו: (כח) מן-הדרך אשר אנכי
 מצוה אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת שכל
 העובד עבודת כוכבים, הרי הוא סר מכל הדרך
 שנוצטו ישראל. מפאן אמרו: (ספרי) 'כל המודה
 בעבודת כוכבים, ככופר בכל התורה כלה':
 (כט) ונתתה את-הברכה. פתגומו: 'ית
 מברכיא', את המברכים: על-הר גרזים. (סוטה לב)
 כלפי הר גרזים הופכין פניהם, ופתחו בברכה:
 "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'", כל
 האזורים שבפרשה, אמרו תחלה בלשון 'ברוך',
 ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיכל ופתחו

לִב וְשִׁמְרָתָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל־הַחֲקִים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם:
יב אֱלֹהֵי הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם לְךָ לְרִשְׁתָּהּ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם
חַיִּים עַל־הָאָדָמָה: ^ב אַבְד תִּתְּאוּדוֹן אֶת־כָּל־
הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עֲבַדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם
יֹרְשִׁים אַתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הָהָרִים הָרְמִים
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן ^{כס"ו}:
^ג וְנִתְּצֹתֶם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבְרֹתֶם אֶת־
מִצְבֹּתָם וְאֲשִׁרְיֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי
אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוּן וְאַבְדֹתֶם אֶת־שִׁמְם מִן־
הַמָּקוֹם הַהוּא ^{כס"ז}: ^ד לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם ^{כס"ח}: ^ה כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שְׁבִיטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ
שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרָשׁוּ וּבֹאֲתָ שָׁמָּה ^{כס"ט}: יִשְׂרָאֵל
וְהִבֵּאתֶם שָׁמָּה עֲלֵיכֶם וּזְבִיחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשֵׂרֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת

וְתִיתְּבוֹן בָּהּ: לב וְתִשְׁרוּן לְמַעַבְד
יֵת כָּל קְרִמְיָא וְיֵת דִּינְיָא דִּי אָנָּא
יִהֵב קְדָמִיכוֹן יוֹמָא דִּין: א אֵלִין
קְרִמְיָא וְדִינְיָא דִּי תִשְׁרוּן לְמַעַבְד
בְּאַרְעָא דִּיהֵב יְיָ אֱלֹהֵא דְאַבְרָהָם
לְךָ לְמִירְתָּהּ כָּל יוֹמָא דִּי אַתְּוֹן
קְרִמִּין עַל אַרְעָא: ב אַבְדָּא
תִּתְּאוּדוֹן יֵת כָּל אַתְרִיָּא דִּי כָּלְחוּ
תַּמָּן עִמָּמְיָא דִּי אַתְּוֹן יִרְתִּין יִתְהוֹן
יֵת טַעֲוִיתְהוֹן עַל טוֹרִיָּא רְמִיָּא וְעַל
רְמָתָא וְתַחֲוֹת כָּל אֵילָן עֲבוּף:
ג וְתִתְּרַעֲוֹן יֵת אַגְוִרִיָּהוֹן וְתִתְּבָרִין
יֵת קִמְתְּהוֹן וְאַשְׁרִיָּהוֹן תּוֹקְדִין
כְּנוֹרָא וְצִלְמֵי טַעֲוִיתְהוֹן תְּקוּצְצִין
וְתוֹבְדִין יֵת שְׁמֵהוֹן מִן אַתְרָא
הַהוּא: ד לֹא תַעֲבָדִין כֵּן קְדָם יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם: ה אֱלֹהֵן לְאַתְרָא דִּי
יִתְרַעֲוִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִיטִיכֶם
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתָּהּ תַּמָּן לְבֵית
שְׁכִנְתָּהּ תִּתְּבַעֲוִין וְתִיתְּבוֹן לְתַמָּן:
ו וְתִיתְּבוֹן לְתַמָּן עֲלֻתִיכֶם וְנִכְסֵיכֶם
קוֹדֵשִׁיכֶם וְיֵת מַעֲשֵׂרֵיכֶם וְיֵת
אַפְרָשׁוֹת יִדְכוֹן וְנִדְרֵיכֶם

רש"י

(ב) אַבְד תִּתְּאוּדוֹן. "אַבְד", וְאַחֵר כֵּן "תִּתְּאוּדוֹן",
(ע"ז מה) מִכָּאן לְעוֹקֵר עֲבוּדָה זָרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
שְׂצָרִיף לְשֵׁרֵשׁ אַחֲרִיָּה: אֶת־כָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר
עֲבַדוּ־שָׁם וְגו'. וְיֵמָּה תִּתְּאוּדוֹן מִהֶם? "אֶת אֱלֹהֵיהֶם
אֲשֶׁר עַל הָהָרִים": (ג) מִזְבֵּחַ. שֶׁל אֲכֻנִּים הִרְבֵּה:
מִצְבָּה. שֶׁל אֲכֻן אַחַת, וְהִיא בִימוֹס, (אַלְטָר)
שֶׁשְׁנוּיָהּ בְּמִשְׁנָה (ע"ז מז): 'אֲכֻן שְׁחָצְבָה מִתְּחִלָּתָהּ
לְבִימוֹס': אֲשֶׁרֶה. אֵילָן הַנֶּעֱבָד: וְאַבְדֹתֶם אֶת־
שְׁמֵם. (שם מז) לְכַנּוֹת לָהֶם שֵׁם לְגִנְאִי: 'בֵּית גִּלְגָּא'
קוֹרִין לָהּ 'בֵּית כְּרִיָּא', 'עֵין כָּל', 'עֵין קוֹץ':
(ד) לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן. לְהַקְטִיר לְשָׁמִים בְּכָל מָקוֹם,
כִּי אִם בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר. דָּבָר אַחֵר: "וְנִתְּצֹתֶם
אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְאַבְדֹתֶם אֶת שְׁמֵם, לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן",
(ספרי) אֲזַהֲרָה לְמוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם וּלְנוֹתֵץ אֲכֻן מִן
הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ מִן הָעֶזְרָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: 'וְכִי
תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שִׁישְׁרָאֵל נוֹתֵצִין אֶת הַמִּזְבְּחוֹת?
אֵלָּא שְׁלֹא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִגְרְמוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם
לְמַקְדָּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שִׁיחֲרֹב': (ה) לְשִׁכְנוֹ תִּדְרָשׁוּ.
(ספרי) זֶה מִשְׁכַּן שִׁילָה: (ו) וּזְבִיחֵיכֶם. שְׁלָמִים שֶׁל
חֻבָּה: מַעֲשֵׂרֵיכֶם. מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי

וּנְדַבְתִּיכֶם וּנְדַבְתִּיכֶם וּבְכֹרֶת בְּקֶרְכֶם
 וְצִאֲנֶכֶם כִּשׁ"י: וְאֶכְלֶתֶם-שֵׁם לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וּשְׁמִיחָתֶם בְּכָל מִשְׁלַח יְדֵכֶם אַתֶּם
 וּבִתְיִכֶם אֲשֶׁר בִּרְכָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּשׁ"י: ח לֹא
 תַעֲשֹׂן כָּכָל אֲשֶׁר אָנַחְנוּ עֲשִׂים פֹּה הַיּוֹם
 אִישׁ כָּל-הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו כִּשׁ"י: ט כִּי לֹא-בִאתֶם
 עַד-עֵתָה אֶל-הַמְּנוּחָה וְאֶל-הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר-
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כִּשׁ"י: י וְעַבְרֶתֶם אֶת-
 הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁבַּתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 מִנְּחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל-אִיְבֵיכֶם
 מִסָּבִיב וְיִשְׁבַּתֶּם-בְּטָח כִּשׁ"י: ע"ב בַּחֹל שְׁנִי יא וְהָיָה
 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן
 שְׁמוֹ שֵׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר אָנֹכִי

וּנְדַבְתִּיכֶם וּבְכֹרֶת בְּקֶרְכֶם
 וְצִאֲנֶכֶם כִּשׁ"י: וְאֶכְלֶתֶם-שֵׁם לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וּשְׁמִיחָתֶם בְּכָל מִשְׁלַח יְדֵכֶם אַתֶּם
 וּבִתְיִכֶם אֲשֶׁר בִּרְכָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּשׁ"י: ח לֹא
 תַעֲשֹׂן כָּכָל אֲשֶׁר אָנַחְנוּ עֲשִׂים פֹּה הַיּוֹם
 אִישׁ כָּל-הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו כִּשׁ"י: ט כִּי לֹא-בִאתֶם
 עַד-עֵתָה אֶל-הַמְּנוּחָה וְאֶל-הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר-
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כִּשׁ"י: י וְעַבְרֶתֶם אֶת-
 הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁבַּתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 מִנְּחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל-אִיְבֵיכֶם
 מִסָּבִיב וְיִשְׁבַּתֶּם-בְּטָח כִּשׁ"י: ע"ב בַּחֹל שְׁנִי יא וְהָיָה
 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן
 שְׁמוֹ שֵׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר אָנֹכִי

רש"י

עֲדִין: אֶל-הַמְּנוּחָה. (זבחים קיט) זו שיליה: הַנַּחֲלָה.
 זו יְרוּשָׁלַיִם: (י) וְעַבְרֶתֶם אֶת-הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁבַּתֶּם
 בָּאָרֶץ. שְׁתַּחֲלִקוּהָ, וְהָיָה כָּל אֶחָד מִכִּיר אֶת חִלְקוֹ
 וְאֶת שְׁבֻטוֹ: וְהֵנִיחַ לָכֶם. לאחר כַּבוּשׁ וְחִלּוּק
 וּמְנוּחָה (שופטים ג) מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵנִיחַ ה', לְנִסּוֹת
 בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאֵין זוֹ אֵלָּא בִימֵי דָוִד. אֹז:
 (יא) וְהָיָה הַמָּקוֹם וְגו'. בָּנוּ לָכֶם בֵּית הַבְּחִירָה
 בִּירוּשָׁלַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדוֹד (ש"ב ז): "וְהָיָה
 כִּי-יֵשֵׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְהָ הֵנִיחַ-לוֹ מִכָּל-אִיְבָיו
 מִסָּבִיב, וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל-נָתָן הַנָּבִיא: רָאָה נָא אָנֹכִי
 יוֹשֵׁב בְּבֵית אַרְזִים וְאֶרֶץ הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ
 הַיַּרְדֵּי: שָׁמָּה תָבִיאוּ וְגו'. לְמַעַל אָמַר לְעֲנִן
 שִׁילָה, וְכָאן אָמַר לְעֲנִן יְרוּשָׁלַיִם, וְלִכְךָ חִלְקָם
 הַפְּתוּב, לִיתֵּן הַתֵּר בֵּין זוֹ לְזוֹ: מִשְׁחַרְבָּה שִׁילָה
 וּבָאוּ לְנוֹב, וְחֻרְבָּה נוֹב וּבָאוּ לְגִבְעוֹן, הָיוּ הַבְּמוֹת
 מִתּוֹרוֹת עַד שָׁבָאוּ לִירוּשָׁלַיִם: מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם.

לְאָכַל לִפְנֵים מִן הַחֹמֶה: תְּרוּמַת יְדֵכֶם. אֵלוּ
 הַבְּכוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דברים כו): "וְלָקַח הַכֹּהֵן
 הַטָּהוֹר מִיָּדְךָ: וּבְכֹרֶת בְּקֶרְכֶם. לְתַתֵּם לַכֹּהֵן,
 וְיִקְרִיבֶם שָׁם: (ז) אֲשֶׁר בִּרְכָךְ ה'. (ספרי) לְפִי
 הַבְּרָכָה, הֵבֵא: (ח) לֹא תַעֲשֹׂן כָּכָל אֲשֶׁר אָנַחְנוּ
 עֲשִׂים וְגו'. מוֹסֵב לְמַעַלָּה, עַל "כִּי אַתֶּם עוֹבְרִים
 אֶת הַיַּרְדֵּן וְגו'", כְּשֶׁתַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, מִיָּד מִתְּרִים
 אַתֶּם לְהִקְרִיב בְּכֶמָה כָּל י"ד שָׁנָה שֶׁל כַּבוּשׁ וְחִלּוּק,
 וּבְכֶמָה לֹא תִקְרִיבוּ כָּל מָה שְׁאַתֶּם מִקְרִיבִים פֹּה
 הַיּוֹם בְּמִשְׁכָּן, שֶׁהוּא עִמָּכֶם וְנִמְשַׁח וְהוּא כָּשֶׁר
 לְהִקְרִיב בּוֹ חֲטָאוֹת וְאַשְׁמוֹת, נְדָרִים וּנְדָבוֹת, אֲכָל
 בְּכֶמָה, אֵין קָרִיב אֵלָּא הַנֶּדֶר וְהַנֶּדֶב, וְזֶהוּ: "אִישׁ כָּל
 הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו", נְדָרִים וּנְדָבוֹת שְׁאַתֶּם מִתְּנַדְּבִים עַל
 יְדֵי שִׁיֶּשֶׁר בְּעֵינֵיכֶם לְהִבְיֵאֵם, וְלֹא עַל יְדֵי חוֹבָה,
 אוֹתֶם תִּקְרִיבוּ בְּכֶמָה (זבחים קיז): (ט) כִּי לֹא-
 בִאתֶם. (ספרי) כָּל אוֹתָן י"ד שָׁנָה: עַד-עֵתָה. כִּמּוֹ

שפר נדריכון די תדרון קדם יי: יב ותתרון קדם יי אלהכון אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון ולואה די בקרויכון ארי לית לה חלק ואחסנא עמכון: יג אסתמר לך דילמא תסק עלותך בכל אתרא די תחזי: יד אלהן באתרא די יתרעי יי בחד מן שבטיך תמן תסק עלותך ותמן תעבד כל די אנא מפקדך: טו לחוד בכל רעות נפשך תפוס ותיכול בשרא ככרפתא דיי אלהך די יחב לך בכל קרויך מסאבא ודכיא יכלנה כבשר טביא ואילא: טז לחוד דמא לא תיכלון על ארעא תשדגה כמיא: יז לית לך רשו למיכל בקרויך מעשר עבורך חמרך ומשחך ובכורי תורך וענף וכל נדרך די תשפכנו כמים כס"י: יח לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך

מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה כס"י: יב ושמחתם לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם: יג השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה כס"י: יד כי אם במקום אשר יבחר יהוה באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה כס"י: טו רק בכל אלות נפשך תזבח וואכלת בשר כברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל כס"י: טז רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים כס"י: יח לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך

רש"י

תלמוד לומר: "רק": תזבח ואכלת. (בכורות טו. יבמות עג) אין לך בהם הטר גיזה וחלב אלא אכילה על ידי זביחה: הטמא והטהור. לפי שבאו מכת קדשים שנאמר בהם (ויקרא ז): "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", הצריך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל. לפטרן מן הזרוע והלחיים והקבה: (טז) רק הדם לא תאכלו. אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח, לא תאכלנו: תשפכנו כמים. לומר לך שאין צריך פסוי. דבר אחר: הרי הוא כמים, להכשיר את הזרעים (ספרי. חולין עד): (יז) לא תוכל. בא הפתוב לתן "לא תעשה" על הדבר: לא תוכל. רבי יהושע בן קרחה אומר: יכל אתה,

מלמד שביאו מן המבחר: (יג) השמר לך. (ספרי) לתן "לא תעשה" על הדבר: בכל מקום אשר תראה. אשר יעלה בלבך, אכל אתה מקריב על פי נביא, כגון אליהו בהר הפרמל: (יד) באחד שבטיך. בחלקו של בנימין. ולמעלה הוא אומר: "מכל שבטיכם", הא כיצד? כשקנה דוד את הגרן מארונה היבوسی, גבה הזקב מפל השבטים, ומפל מקום הגרן בחלקו של בנימין היה: (טו) רק בכל אלות נפשך. במה הפתוב מדבר? אם בבשר תאווה, להתיירה להם בלא הקרבת אמורים, הרי הוא אמור במקום אחר: "כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' ואמרתי אכלה בשר וגו'", במה זה מדבר? בקדשים שנפל בהם מום, שיפדו ויאכלו בכל מקום, יכל יפדו על מום עובר?

תדר ונדבתיך ואפרשות ידך:
 יח אלהן קדם יי אלהך תיכלנה
 באתרא די יתרעי יי אלהך בה
 את וברך וברתך ועבדך ואמתך
 ולואה די בקרויך ותחדי קדם יי
 אלהך בכל אושטות ידך:
 יט אסתמר לך דילמא תשבוק ית
 לואי כל יומיך על ארעך: כ ארי
 יפתי יי אלהך ית תחומך קמא די
 מליל לך ותימר אכול בשרא ארי
 תתרעי נפשך למיכל בשרא בכל
 רעות נפשך תיכול בשרא:
 כא ארי יתרחק מנך אתרא די
 יתרעי יי אלהך לאשראה שכנתה
 תמן ותכוס מתורך ומענך די יהב
 יי לך קמא די פקדתך ותיכול
 בקרויך בכל רעות נפשך:
 כב ברם קמא די מתאכל בשר
 טביא ואילא פן תיכלנה מסאבא
 לך באשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך רש"י: כב אך באשר
 יאכל את-הצבי ואת-האיל פן תאכלנו הטמא והטהור יחדו

ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל-נדריך
 אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידך רש"י: יח כי
 אם-לפני יהוה אלהיך תאכלנו במקום אשר
 יבחר יהוה אלהיך בו אתה ובנך ובתך
 ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך ושמתך
 לפני יהוה אלהיך בכל משלח ידך רש"י:
 יט השמר לך פן-תעזב את-הלוי כל-ימיו
 על-אדמתך רש"י: ס כ פי-ירחיב יהוה אלהיך
 את-גבולך באשר דבר-לך ואמרת אכלה
 בשר פי-תאונה נפשך לאכל בשר בכל-אות
 נפשך תאכל בשר רש"י: כא פי-ירחק ממך
 המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו
 שם וזבחתי מבקרך ומצאנך אשר נתן יהוה
 לך באשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך רש"י: כב אך באשר
 יאכל את-הצבי ואת-האיל פן תאכלנו הטמא והטהור יחדו

רש"י

שלמיה: (יט) השמר לך. לתן לא תעשה על
 הדבר: על-אדמתך. אבל בגולה, אינך מזהר עליו
 יותר מעניי ישראל: (כ) פי-ירחיב וגו'. (חולין
 פד) למדה תורה דרך ארץ שלא תאונה אדם לאכל
 בשר אלא מתוך רחבת ידים ועשר: בכל-אות
 נפשך וגו'. (שם ט"ז) אבל במדבר נאסר להם בשר
 חלין אלא אם פן מקדישה ומקריבה שלמים:
 (כא) פי-ירחק ממך המקום. ולא תוכל לבא
 ולעשות שלמים בכל יום, כמו עכשו שהמשכן
 הולך עמכם: וזבחתי וגו' באשר צויתך. (חולין
 כח) למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט, והן
 הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני: (כב) אך
 באשר יאכל את-הצבי וגו'. אינך מזהר לאכלן

אכל אינך רשאי. פיוצא בו: (יהושע טו) ואת
 היבסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה
 להורישם, יכולים היו, אלא שאינן רשאים, לפי
 שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת
 המכפלה, ולא יבוסים היו אלא חתיים היו, אלא
 על שם העיר ששמה יבוס, כך מפרש בפרקי דרבי
 אליעזר (פ' לו), והוא שנאמר (שמואל ב ה): "כי
 אם-הסירך העורים והפסחים", צורות שפתבו
 עליהם את השבועה: ובכרת בקרך. אזהרה
 לכהנים: ותרומת ידך. אלו הבכורים: (יח) לפני
 ה'. לפנים מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם
 אין לך לתת לו מחלקו, כגון מעשר ראשון, תן לו
 מעשר עני! אין לך מעשר עני, הזמינהו על

וּדְכִינָא בְּחָדָא גִבְלָנָה: כג לְחוּד
תִּקְוָה בְּדִיל דְּלֹא לְמִיכַל דְּמָא אַרִי
דְּמָא הוּא נִפְשָׁא וְלֹא תִיכּוּל
נִפְשָׁא עִם בְּשָׂרָא: כד לֹא
תִיכְלָנָה עַל אֲרַעָא תִשְׁדָּנָה כְּמִיָּא:
כה לֹא תִיכְלָנָה בְּדִיל דְּיִיטֵב לָךְ
וּלְבָנִיךָ בְּתֵרֵךְ אַרִי תַעֲבֹד דְּכָשֵׁר
קָדָם יי: כו לְחוּד מַעֲשֵׂר קוּדְשִׁיךָ
דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְרֵךְ תַּטּוּל וְתִיתִי
לְאַתְרָא דִּי יִתְרַעִי יי: כז וְתַעֲבֹד
עֲלוּתֵךְ בְּשָׂרָא וּדְמָא עַל מִדְּבָחָא
דִּי אֱלֹהֵךְ וְדָם נִכְסַת קוּדְשִׁיךָ
יִשְׁתַּפֵּךְ עַל מִדְּבָחָא דִּי אֱלֹהֵךְ
וּבְשָׂרָא תִיכּוּל: כח טַר וְתִקְבֵּל יֵת
פְּתֻגְמִיָּא הָאֵלִין דִּי אָנָּא מִפְּקֻדֵּךְ
בְּדִיל דְּיִיטֵב לָךְ וּלְבָנִיךָ בְּתֵרֵךְ עַד
עֲלָם אַרִי תַעֲבֹד דְּתַקֵּן וּדְכָשֵׁר
קָדָם יי אֱלֹהֵךְ: כט אַרִי יִשְׁצִי יי
אֱלֹהֵךְ יֵת עִמְמִיָּא דִּי אַתָּה עֲלִל
אַלְהִיךָ רש"י: ס שְׁלִישִׁי כט

וְאִכְלָנוּ רש"י: כג רַק חֲזֹק לְבַלְתִּי אֲכַל הָדָם כִּי
הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא-תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-
הַבָּשָׂר רש"י: כד לֹא תֹאכְלָנוּ עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּכְנוּ
בַּמַּיִם רש"י: כה לֹא תֹאכְלָנוּ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ
וּלְבָנִיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי-תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה רש"י: כו רַק קוּדְשִׁיךָ אֲשֶׁר-יִהְיוּ לָךְ וְנִדְרֶיךָ
תַּשֵּׂא וּבָאת אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה רש"י:
כז וְעָשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהָדָם עַל-מִזְבֵּחַ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדָם-זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹּךְ עַל-מִזְבֵּחַ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל רש"י: כח שְׁמֹר
וְשָׁמַעְתָּ אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי
מְצַוְךָ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבָנִיךָ אַחֲרֶיךָ עַד-
עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כִּי-יִכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה

רש"י

וּלְבָנִי אַחֲרָיו, קַל וְחֹמֶר לְגֹזֵל וְעֲרִיזוֹת, שֶׁנִּפְשׁוּ שֶׁל
אָדָם מִתְאַוֶּה לָהֶם: (כו) רַק קוּדְשִׁיךָ. אַף עַל פִּי
שֶׁאַתָּה מִתֵּר לְשַׁחַט חֵלִין, לֹא הִתְרַתִּי לָךְ לְשַׁחַט אֶת
הַקֹּדְשִׁים וְלֹאכֹלֵן בְּשַׁעֲרֶיךָ בְּלֹא הַקֶּרֶבָה, אֲלֹא
לְהִבְיֵאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה: (כז) וְעָשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ. אִם
עֲלוֹת הֵן, הֵן הַבָּשָׂר וְהָדָם עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ, וְאִם
זִבְחֵי שְׁלָמִים הֵם, דָּם זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹּךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ
תַּחֲלָה, וְאַחֵר כָּךְ: "וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל"; וְעוֹד דָּרָשׁוּ
רַבּוֹתֵינוּ (ספרי): "רַק קוּדְשִׁיךָ", שֶׁבֹא לְלַמֵּד עַל
הַקֹּדְשִׁים שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ, וְלַלְמֹד עַל הַתְּמוּרוֹת וְעַל
וְלָדוֹת קֹדְשִׁים שֶׁיִּקְרִיבוּ: (כח) שְׁמֹר. (ספרי) זֶה
מִשְׁנָה, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְשַׁמְרָה בְּבִטְנְךָ, שֶׁלֹּא תִשְׁכַּח,
כַּעֲנִן שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב): "כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם
בְּבִטְנְךָ", וְאִם שְׁנִיתָ, אֲפָשֶׁר שֶׁתִּשְׁמַע וְתִקֵּים. הֵא
כָּל שְׂאִינוֹ בְּכֹלֵל מִשְׁנָה, אֵינוֹ בְּכֹלֵל מַעֲשֶׂה: אֵת

בְּטִהְרָה; אִי מֵה צָבִי וְאֵיל חֲלָפֵן מִתֵּר, אַף חֵלִין
חֲלָפֵן מִתֵּר? תִּלְמוּד לומר: "אף": (כג) רַק חֲזֹק
לְבַלְתִּי אֲכַל הָדָם. (ספרי) מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר "חֲזֹק",
אַתָּה לְמַד שֶׁהֵיוּ שְׁטוּפִים בָּדָם לֹאכֹלוֹ. לְפִיכָךְ הִצְרַךְ
לומר "חֲזֹק", דְּכָרִי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאי
אומר: לֹא בָּא הַכְּתוּב אֲלֹא לְהַזְהִיר וּלְלַמֵּד עַד
כְּמָה אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת, אִם הָדָם, שֶׁהוּא
קַל לְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ, שְׂאִין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ, הִצְרַךְ
לְחַזְקוֹ בְּאַזְהָרָתוֹ, קַל וְחֹמֶר לְשַׁאֵר מִצְוֹת: וְלֹא-
תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבָּשָׂר. (חולין קב. ספרי) אֲזַהֲרָה
לְאַבֵּר מִן הַחַי: (כד) לֹא תֹאכְלָנוּ. (כריתות ד)
אֲזַהֲרָה לָדָם הַתְּמַצִּית: (כה) לֹא תֹאכְלָנוּ. (חולין ד)
קַל (לֵב) אֲזַהֲרָה לָדָם הָאֲבָרִים: לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּגו' .
(מכות כג) צֵא וּלְמַד מִתֵּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת: אִם הָדָם,
שֶׁנִּפְשׁוּ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ זֹכֶה לוֹ

בִּא־שְׁמָה לְרִשְׁתָּ אוֹתָם מִפְּנֵי וִירִשְׁתָּ אֹתָם
וַיֵּשְׁבֶת בְּאַרְצָם: הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן־תִּנְקֹשׁ
אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְׁמָדָם מִפְּנֵי וּפֶן־תִּדְרֹשׁ
לְאַלְהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
אֶת־אַלְהֵיהֶם וַאֲעֲשֶׂה־כֵן גַּם־אֲנִי: כִּי לֹא־
תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֵבֶת יְהוָה
אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לְאַלְהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם
וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לְאַלְהֵיהֶם: כִּי
יג אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצְוֶה אֹתְכֶם
אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תִסַּף עָלָיו וְלֹא
תִגְרַע מִמֶּנּוּ: כִּי כִי־יָקוֹם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ
חֵלֶם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֶת: כִּי

לְתַמּוֹן לְתַרְכָּא יְתַהוֹן מִקְדָּמָךְ
וְתִירַת יְתַהוֹן וְתִיתֵב בְּאַרְעֵהוֹן:
ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תַתְּקַל
בְּתַרְיָהוֹן בְּתַר דִּישְׁתַּצוֹן מִקְדָּמָךְ
וְדִילְמָא תַתְּבַע לְטַעוֹתָהוֹן לְמִימַר
אַכְדִין פְּלַחִין עַמְמִינָא הָאֵלִין יְתַ
טַעוֹתָהוֹן וְאַעֲבַד בֵּן אָף אָנָּא:
לא לא תַעֲבַד בֵּן קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ
אַרִי כָל דְּמַרְחָק קָדָם יְיָ דִּי סָגִי
עֲבַדוּ לְטַעוֹתָהוֹן אַרִי אָף יְתַ
בְּנֵיהוֹן וְיְתַ בְּנֵיתָהוֹן יוֹקְדִין בְּגוֹרָא
לְטַעוֹתָהוֹן: א יְתַ כָּל פִּתְגָמָא דִּי
אָנָּא מִפְּקַד יִתְכוֹן יְתַ תִּשְׁרוֹן
לְמַעֲבַד לֹא תוֹסְפוֹן עֲלוֹהִי וְלֹא
תִמְנַעוֹן מִנָּה: ב אַרִי יָקוֹם בִּינְךָ
נָבִיא אוֹ חֵלֶם חֲלָמָא וְיִתֵּן לָךְ אֹת

רש"י

וְלִמְדָךְ כָּאֵן שְׁאֵם דְּרַכָּה שֶׁל עֲבוּדָה זָרָה לְעֲבָדָה
בְּדָבָר אַחֵר, כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפַעוֹר, וְזוֹרֵק אֶבֶן
לְמַרְקוּלִים, זֶה הָיָא עֲבוּדָתוֹ, וְחֵיב. אֲכַל זְבוּחַ וְקִטּוֹר
וְנִסּוּף וְהִשְׁתַּחֲוָא, אֲפֹלוּ שְׁלֹא כְּדִרְכָּה חֵיב:
(לֹא) כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם. (ספרי) 'גַּם', לְרִבּוּת אֶת
אֲבוֹתֵיהֶם וְאִמּוֹתֵיהֶם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: 'אֲנִי רֵאִיתִי
עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁפָּתְנוּ לְאָבִיו לִפְנֵי כָלְבוֹ וְאָכְלוּ':
(א) אֵת כָּל־הַדָּבָר. קֵלָה כִּבְחַמּוֹרָה: תִּשְׁמְרוּ
לַעֲשׂוֹת. לִתֵּן 'לֹא תַעֲשֶׂה' עַל 'עֲשֵׂה', הָאִמּוֹרִים
בְּפִרְשָׁה, שֶׁכָּל 'הַשְׁמֵר', לְשׁוֹן 'לֹא תַעֲשֶׂה' הוּא,
אֵלָּא שְׁאִין לֹקִין עַל 'הַשְׁמֵר' שֶׁל 'עֲשֵׂה': לֹא־תִסַּף
עָלָיו. (ספרי) חֲמִשָּׁה טוֹטְפוֹת בַּתְּפִלִּין, חֲמִשָּׁה מִינִין
כְּלוּלִב, אַרְבַּע בְּרִכּוֹת בְּכִרְפַּת כֹּהֲנִים: (ב) וְנָתַן
אֵלֶיךָ אוֹת. בְּשָׂמִים, כַּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִדְעוֹן (שׁוֹפְטִים
ו): "וַעֲשִׂיתָ לִּי אוֹת", וְאָמַר (שם): "יִהְיֶה־נָּא חֶרֶב
אֶל־הַגָּזָה וְגו'": אוֹ מוֹפֶת. בְּאַרְץ [סְפָרִים אַחֲרִים:
וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת. בְּשָׂמִים, דְּכָתִיב (בְּרַאשִׁית א):
וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים": אוֹ מוֹפֶת. בְּאַרְץ,

כָּל־הַדְּבָרִים. (שם) שֶׁתִּהְיֶה חֲבִיבָה עָלֶיךָ מַצְוֶה קֵלָה
כְּמַצְוֶה חֲמוּרָה: הַטּוֹב. בְּעֵינֵי הַשָּׂמִים: וְהַיִּשָּׁר.
בְּעֵינֵי אָדָם: (ל) פֶּן־תִּנְקֹשׁ. אִוְנְקְלוֹס תַּרְגָּם לְשׁוֹן
מוֹקֵשׁ; וְאֲנִי אוֹמֵר שְׁלֹא חֵשׁ לְדַקְדָק בְּלִשׁוֹן, שְׁלֹא
מַצִּינוּ נו"ן בְּלִשׁוֹן יוֹקֵשׁ, וְאֲפֹלוּ לִיסוּד הַנוֹפֵל מִמֶּנּוּ,
אֲכַל בְּלִשׁוֹן טְרוּף וְקִשְׁקוּשׁ מַצִּינוּ נו"ן: (דִּנְיָאֵל ה)
"וְאַרְבַּתָּה דָּא לְדָא נִקְשָׁן", וְאָף זֶה אֲנִי אוֹמֵר:
"פֶּן־תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם", פֶּן תִּטְרֹף אַחֲרֵיהֶם, לִהְיוֹת
כְּרוּף אַחֵר מַעֲשִׂיהֶם, וְכֵן (תַּהֲלִים קט): "וְנִקְשׁ נִוְשָׁה
לְכָל־אִשְׁרֵי־לוֹ", מִקְלָל אֶת הַרְשָׁע לִהְיוֹת עָלָיו
נוֹשִׁים רַבִּים, וְהָיוּ מִחֲזִירִין וּמִתְנַקְשִׁין אַחֵר מִמוֹנּוֹ:
אַחֲרֵי הַשְׁמָדָם מִפְּנֵיךְ. אַחֵר שֶׁתִּרְאֶה שְׂאִשְׁמִידִם
מִפְּנֵיךְ, יֵשׁ לָךְ לִתֵּת לֵב, מִפְּנֵי מַה נִּשְׁמַדּוּ אֵלּוּ?
מִפְּנֵי מַעֲשִׂים מִקְלָקָלִים שֶׁבִּידִיָּהֶם. אָף אֵתָּה לֹא
תַעֲשֶׂה כֵן, שְׁלֹא יָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְיִשְׁמִידוּךָ: אֵיכָה
יַעֲבְדוּ. לִפִּי שְׁלֹא עָנַשׁ עַל עֲבוּדָה זָרָה, אֲלֹא עַל
זְבוּחַ וְקִטּוֹר וְנִסּוּף וְהִשְׁתַּחֲוָא, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב (שְׁמוֹת
כב): "בְּלִתִּי לֵה' לְבַדּוֹ", דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים לְגִבְיָה, בָּא

ג וּבֹא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלַיךָ לֵאמֹר
 גִּלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יַדְעֶתָם
 וְנַעֲבֹדָם: ^ד לֹא תִשְׁמַע אֶל-דִּבְרֵי הַנְּבִיא הַהוּא
 או אֶל-חֹלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְסָה יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם לָדַעַת הַיִּשְׁכָּם אֱלֹהִים אֲתֵּ-
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל-לְבַבְכֶּם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם:
 ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ
 וְאֶת-מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ
 תַעֲבֹדוּ וְכוּ תִדְבָּקוּן כס"ו: ^ו וְהַנְּבִיא הַהוּא או
 חֹלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא יוֹמֵת כִּי דִבֶּר-סֵרָה
 עַל-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֲתָכֶם | מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם וְהַפֹּדֵךְ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֵךְ מִן-
 הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ
 וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבְּךָ כס"ז: ^ס כִּי יִסִּיתֶךָ אַחֲרֶיךָ
 בֶּן-אִמְךָ אוֹ-בִנְךָ אוֹ-בִתְךָ אוֹ | אִשְׁתְּ חִיקְךָ
 או רֵעֶךָ אֲשֶׁר כִּנְפָשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר גִּלְכָּה

או מופתא: ג וייתי אתא
 ומופתא די מליל עמך למימר
 נהך פתר טעות עממיא די לא
 ידעתנון ונפלחנון: ד לא תקבל
 לפתגמי נביא ההוא או לחלם
 חלמא ההוא ארי מנסי יי
 אלהכון יתכון למדע האיטיכון
 רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון
 ובכל נפשכון: ה פתר דחלתא
 דיי אלהכון תהכון ויתה תדחלון
 וית פקודיה תטרון ולמימרה
 תקבלון וקדמויה תפלחון
 ובדחלתא תתקרבון: ו ונביא
 ההוא או חלם חלמא ההוא
 יתקטל ארי מליל סטיא על יי
 אלהכון די אפק יתכון מארעא
 דמצרים ודפרקך מבית עבדותא
 לאטעיותך מן ארעא די פקדך יי
 אלהך למהך בה ותפלי עבד
 דביש מבינך: ז ארי ימלכך
 אחוך בר אמך או ברך או ברךך
 או אפת קימך או חכךך די
 כנפשו בסתר למימר נהך
 ונפלח לטעות עממיא די לא

רש"י

עבדים. (ספרי) אפלו אין לו עליך אלא שפדאך,
 דיו: (ז) כי יסיתך. אין הסתה אלא גרוי, שנאמר
 (ש"א כו): "אם ה' יסיתך ביי", אמיטר"א בלע"ז
 [אן רייצען], שמיאאו לעשות פן: אחיך. מאב:
 בן-אמך. מאם (קידושין פו): חיקך. השוכבת
 בחיקך ומחוקה בך, אפקיט"א בלע"ז
 (אנהאנגענד), וכן (יחזקאל מג): "ומחיק הארץ",
 מיסוד התקוע בארץ: אשר כנפשוך. זה אביך,
 פרש לך הפתוב את החביבין לך, קל וחמר
 לאחרים: בסתר. דבר הפתוב בהנה, שאין דברי
 מסית אלא בסתר, וכן שלמה הוא אומר (משלי ז):

דכתיב: "אם טל יהיה על-הגנה לבדה ועל כל-
 הארץ חרב], אף על פי כן "לא תשמע לו", ואם
 תאמר: מפנימה נותן לו הקדוש ברוך הוא
 ממשלה לעשות אות? "כי מנסה ה' אלהיכם
 אתכם": (ה) ואת-מצותיו תשמרו. תורת משה:
 ובקלו תשמעו. בקול הנביאים: ואותו תעבדו.
 במקדשו: וכו' תדבקון. (סוטה יד) הדבק בדרךכו:
 גמל חסדים, קבר מתים, בקר חולים! כמו שעשה
 הקדוש ברוך הוא: (ו) סרה. דבר המוסר מן
 העולם, שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן,
 דישטורנור"א בלע"ז (אבווענדונג): והפךך מבית

יִדְעֶתָ אֶת וְאַבְהֶתָּ: ח מַשְׁעוֹת
עֲמָמָא דִּי בְּסַחְרִיכוֹן דְּקָרִיבִין
לָךְ אוֹ דְּרַחֲקִין מִנָּךְ מְסִיפֵי אַרְעָא
וְעַד סִיפֵי אַרְעָא: ט לֹא תִיבִי לֵה
וְלֹא תִקְבֵּל מִנָּה וְלֹא תַחוּס עֵינְךָ
עֲלוּהִי וְלֹא תִרְחַם וְלֹא תִכְסִי
עֲלוּהִי: י אַרִי מִקְטֵל תִּקְטֹלָה
יִדְךָ תִּהְיֶי בָּהּ בְּקֹדֶם יִתָּא לְמִקְטֵלָה
וִידָא דְּכָל עָמָא בְּבִתְרִיתָא:
יא וְתִרְגְּמָנָה בְּאַבְנֵי וִימוֹת אַרִי
בְּעָא לְאַטְעִיָתָךְ מִדְּחִלְתָּא דִּי
אֱלֹהֶיךָ דִּי אִפְקֵי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבֹדוֹתָא: יב וְכָל יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלֹא יוֹסְפוּן
לְמַעֲבֹד בְּפִתְגָמָא בִישָׁא הָדִין
בֵּינָךְ: יג אַרִי תִשְׁמַע בְּחֹד
מִקְרוֹיךָ דִּי יִי אֱלֹהֶיךָ יִהְיֶי לָךְ
לְמַתָּב תַּמָּן לְמִימָר: יד נִפְקוּ
גְבָרִין בְּנֵי רִשְׁעָא מִבֵּינָךְ וְאַטְעִי

וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה
וְאַבְתִּיךָ כִּשׁ"י: ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבִיתְכֶם הַקְרִיבִים אֵלֶיךָ אוֹ הַרְחֵקִים מִנָּךְ
מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ כִּשׁ"י: ט לֹא־
תֵּאבֶה לֹא וְלֹא תִשְׁמַע אֱלֹוֹ וְלֹא־תַחוּס עֵינְךָ
עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו כִּשׁ"י: י כִּי
הָרֹג תִּהְרֹגְנוּ יִדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בְּרִאשׁוֹנָה
לְהַמִּיתוֹ וְיִד כָּל־הָעָם בְּאַחֲרָנָה כִּשׁ"י: יא וְסַקְלֵתוּ
בְּאַבְנִים וּמָת כִּי בִקֵּשׁ לְהִדְיָחֵךְ מֵעַל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדִּים: יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וִירְאוּ וְלֹא־
יוֹסְפוּ לַעֲשׂוֹת כְּדֹבֵר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ: ס
כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עֲרִיךְ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ לִשְׁבֹּת שָׁם לֵאמֹר כִּשׁ"י: יד יֵצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיעַל מִקְרָבְךָ

כִּשׁ"י

(כג): "עֹזֵב תַּעֲזֹב עֲמוֹ", לִזֶּה לֹא תַעֲזֹב: וְלֹא תַחוּס
עֵינְךָ עָלָיו. לְפִי שְׁנָאֵמָר: "לֹא תַעֲמֹד עַל־דָּם רַעַף",
עַל זֶה לֹא תַחוּס: וְלֹא־תַחְמֹל. לֹא תִהְפֹּךְ בְּזִכְרוֹתוֹ:
וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו. (ספרי) אִם אֶתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוּבָה,
אֵינְךָ רִשָּׁאִי לְשִׁתָּק: (י) כִּי הָרֹג תִּהְרֹגְנוּ. [אִם יֵצֵא
מִבֵּית דִּין זָכָאִי, הַחֲזִירָהוּ לְחוּבָה], יֵצֵא מִבֵּית דִּין
חֵיב, אֵל תַּחֲזִירָהוּ לְזִכְרוֹת (ספרי): יִדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ
בְּרִאשׁוֹנָה. מִצְוָה בִּיד הַנִּסָּת לְהַמִּיתוֹ, לֹא מֵת
בִּידוֹ, יְמוֹת בִּיד אֲחֵרִים, שְׁנָאֵמָר: "יִיד כָּל הָעָם
וְגו'": (יג) לִשְׁבֹּת שָׁם. (ספרי) פֶּרֶט לִירוּשָׁלַיִם,
שֶׁלֹא נִתְּנָה לְדִירָה: כִּי־תִשְׁמַע וְגו' לֵאמֹר. אוֹמְרִים
כֵּן: "יֵצְאוּ וְגו'": (יד) אֲנָשִׁים. (סנהדרין פה) וְלֹא
נָשִׁים: בְּנֵי־בְלִיעַל. (שם) כָּלִי עַל, שִׁפְרוֹקוּ עָלָיו שֶׁל
מָקוֹם: יִשְׁבִּי עִירָם. וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֲרָת. מִכָּאן

"בְּנִשְׁף־בְּעָרֵב יוֹם, בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאַפְלָה": אֲשֶׁר
לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ. דְּבַר זֶה, גְּנָאִי גְדוֹל הוּא
לָךְ, שְׁאֵף הָאוֹמוֹת אֵין מְנִיחִין מַה שְׁמַסְרוּ לָהֶם
אַבּוֹתֵיהֶם, וְזֶה אוֹמֵר לָךְ: 'עֹזֵב מַה שְׁמַסְרוּ לָךְ
אַבּוֹתֶיךָ': (ח) הַקְרִיבִים אֵלֶיךָ אוֹ הַרְחֵקִים.
(סנהדרין סא) לָמָּה פֶּרֶט קְרוֹבִים וְרַחוּקִים? אֵלָּא כֹּךְ
אָמַר הַפְּתוּב: מְטִיבִין שֶׁל קְרוֹבִים, אֶתָּה לְמַד טִיבִין
שֶׁל רַחוּקִים, כְּשֶׁם שְׁאֵין מִמֶּשׁ בְּקְרוֹבִים, כֹּךְ אֵין
מִמֶּשׁ בְּרַחוּקִים: מִקְצֵה הָאָרֶץ. (ספרי) זֶה חֻמָּה
וְלִבְנָה וְצָבָא הַשָּׁמַיִם, שֶׁהֵן מְהֻלָּכִים מִסּוּף הָעוֹלָם
וְעַד סוּפוֹ: (ט) לֹא־תֵאבֶה לוֹ. (שם) לֹא תִהְיֶה תָּאֵב
לוֹ, לֹא תִתְּאֶהֱבֵנוּ, לְפִי שְׁנָאֵמָר (ויקרא יט): "וְאֶהֱבָתָ
לְרַעַךְ כְּמוֹךָ", אֶת זֶה לֹא תֵאבֶה: וְלֹא תִשְׁמַע אֱלֹוֹ.
בְּהַתְחַנְּנוּ עַל נַפְשׁוֹ לְמַחֵל לוֹ, לְפִי שְׁנָאֵמָר (שמות

ית יתבי קרתהון למימר נהי
ונפלח לטעות עממא די לא
ידעתון: טו ותתבע ותבדוק
ותשאל יאות והא קשטא כון
פתגמא אתעבידא תועבתא קדא
בינך: טז ממקא תמחי ית יתבי
קרתא התיא לפתגם דחרב גמר
יתה וית כל די בה וית בעירה
לפתגם דחרב: יז וית כל עדאה
תכנוש לגו פתיה ותוקד בנורא
ית קרתא וית כל עדאה גמיר
קדם יי אלהך ותחי תל חריב
לעלם לא תתבני עוד: יח ולא
ידבק בידך מדעם מן חרמא
בדיל דיתוב יי מתקוף רגזה ויהב
לך רחמין וירחם עלך ויסגוף
כמא די קיים לאברהם: יט ארי
תקבל למימרא דיי אלהך למטר
ית כל פקודיה די אנא מפקדך
יומא דין למעבד דכשר קדם יי
אלהך: א בנין אתון קדם יי
אלהכון לא תתחממון ולא תשוון
מרט בין עיניכון על מית: ב ארי
עם קדיש את קדם יי אלהך ובך

וידיו את ישיבי עירם לאמר גלכה ונעבדה
אלהים אחרים אשר לא ידעתם: כס"י:
טו ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת
נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת
בקרבתך: כס"י: טז הבה תבה את ישיבי העיר
ההוא לפי חרב החלם אתה ואת כל אשר
בה ואת בהמתה לפי חרב: כס"י: יז ואת כל
שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש
את העיר ואת כל שללה כליל ליהוה
אלהיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד: כס"י:
יח ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען
ישוב יהוה מחרון אפו ונתן לך רחמים
ורחמן והרבך כאשר נשבע לאבותיך: כס"י:
יט כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר
את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום
לעשות הישר בעיני יהוה אלהיך: ס רביעי
יד א בנים אתם ליהוה אלהיכם לא
תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת: כס"י: כ פי עם קדוש

רש"י

להמיתם במיתה הפתובה בהם, המיתם באחרת:
(יז) לה' אלהיך. לשמו ובשכילו: (יח) למען
ישוב ה' מחרון אפו. (ספרי) שכל זמן שעבודת
כוכבים בעולם, חרון אף בעולם: (א) לא
תתגדדו. לא תתנו גדידה ושרט בכשרכם על מת,
כדרך שהאמורים עושין, לפי שאתם בניו של
מקום, ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים
ומקרחים: בין עיניכם. אצל הפדחת, ובמקום
אחר הוא אומר (ויקרא כא): "לא יקרחו קרחה
בראשם", לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי

אמרו: 'אין נעשית עיר הנדחת עד שידיוחה
אנשים, ועד שיהיו מדיחה מתוכה':
(טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. (סנהדרין מ)
מכאן למדו שבע חקירות, מרובי המקרא כאן לש'
ג': דרישה, וחקירה והיטב; ושאלת, אינו מן
המנין, וממנו למדו בדיקות. ובמקום אחר הוא
אומר (דברים יט): "ודרשו השופטים היטב", ועוד
במקום אחר הוא אומר (שם יז): "ודרשת היטב",
ולמדו: 'היטב היטב' לגורה שוה, ליתן האמור של
זה בזה: (טז) הבה תבה. (ב"מ לא) אם אינך יכל

אתרעי יי למהוי לה לעם חביב
מכל עממיא די על אפי ארעא:
ג לא תיכול כל דמרקק: ד דין
בעירא דתיכלון תורין אמרין
דרחלין וגדנן דעזין: ה אילא
וטביא ויחמורא ויעלא ורימא
ותורבלא ודיצא: ו וכל בעירא
דסדיקא פרסתא ומטלפא טלפין
תרתיין פרסתא מסקא פשרא
בבעירא יתה תיכלון: ז ברם ית
דין לא תיכלון ממסקי פשרא
וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא
ית גמלא וית ארנבא וית טפזא
ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון
לא סדיקא מסאבין אנון לכוון:
ח וית חזירא ארי מסדיק פרסתא
הוא ולא פשר מסאב הוא לכוון
מבסרהון לא תיכלון ובגבלתהון
לא תקרבון: ט ית דין תיכלון
רש"י: ס את־זה תאכלו

אתה ליהוה אלהיך ובך בחר יהוה להיות
לו לעם סגולה מכל העמים אשר על־פני
האדמה רש"י: ס לא תאכל כל־תועבה רש"י:
ז זאת הבהמה אשר תאכלו שור שנה כשבים
ושנה עזים רש"י: ה איל ויצבי ויחמור ואקו ודישן
ותאו וזמר רש"י: ו וכל־בהמה מפרסת פרסה
ושמעת שמע שתי פרסות מעלת גרה
בבהמה אתה תאכלו רש"י: ז אך את־זה לא
תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה
השסועה את־הגמל ואת־הארנבת ואת־
השפן כי־מעלה גרה המה ופרסה לא
הפריםו טמאים הם לכם רש"י: ח ואת־החזיר
כי־מפרים פרסה הוא ולא גרה טמא הוא
לכם מפשרם לא תאכלו ובגבלתם לא תגעו

רש"י

ארמי: (ו) מפרסת. סדוקה, כתרגומו: פרסה.
פלאנט"ה (פוסזאהלע): ושסעת. חלוקה בשתי
צפרנים, שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים, והיא
טמאה: בבהמה. (חולין סט) משמע מה שנמצא
בבהמה, אכל! מכאן אמרו (שם ע"ד) שהשליל נתר
בשחיטת אמו: (ז) השסועה. (נדה כד) בריה היא
שיש לה שני גבין ושני שדראות; אמרו רבותינו:
(חולין ס"ג) 'למה נשנו? בבהמות, מפני השסועה,
ובעופות, מפני הראה, שלא נאמרו בתורת כהנים':
(ח) ובגבלתם לא תגעו. (ת"כ) רבותינו פשוו:
ברגל, שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל. יכל יהיו
מזהרים בכל השנה? תלמוד לומר (ויקרא כא):
'אמר אל הכהנים וגו'', ומה טמאת המת, חמורה,
כהנים מזהרים ואין ישראל מזהרים, טמאת נבלה,

עם קדוש אתה. קדשת עצמך מאבותיך, ועוד:
"ובך בחר ה'": (ג) כל־תועבה. (בכורות לד) כל
שתעבתי לך, כגון: צרם און בכור כדי לשחטו
במדינה, הרי דבר שתעבתי לך: "כל מום לא יהיה
בו", ובא ולמד כאן, שלא ישחוט ויאכל על אותו
המום. בשל פשר בחלב, הרי דבר שתעבתי לך,
וזהיר כאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה וגו':
(ה) איל ויצבי ויחמור. למדנו (ספרי. חולין עא)
שהחיה בכלל בהמה, ולמדנו (חולין סג) שהבהמה
וחיה טמאה מרבה מן הטהורה, שבכל מקום פורט
את המעט: ואקו. מתרגם: 'יעלא', (איוב לט) יעלי
סלע הוא, אשטנבו"ק (ת"א וחולין פ): ותאו.
תורבל"א, [וכן פרש"י איוב ל"ט. ר"ה כו ב. וע"ע
ברש"י חולין נט ב] תור היער. באל"א, יער בלשון

מִכָּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם כָּל אֲשֶׁר־לֹו סִנְפִּיר
 וְקִשְׁקִשָּׁת תֹּאכְלוּ: וְכָל אֲשֶׁר אִין־לֹו סִנְפִּיר
 וְקִשְׁקִשָּׁת לֹא תֹאכְלוּ טָמֵא הוּא לָכֶם: ס
 יא כָּל־צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ כִּסִּי: יב וְזֶה אֲשֶׁר
 לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזִינִיָּה כִּסִּי:
 יג וְהָרָאָה וְאֶת־הָאִיָּה וְהַדִּיָּה לְמִינָהּ כִּסִּי: יד וְאֵת
 כָּל־עֶרֶב לְמִינֹו: טו וְאֵת בַּת־הַיַּעֲנָה וְאֶת־
 הַתַּחֲמָס וְאֶת־הַשֹּׁחַף וְאֶת־הַנֶּזֶן לְמִינֵהוּ:
 טז אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיִּנְשׁוֹף וְהַתְּנַשְׁמַת כִּסִּי:
 יז וְהַקָּאָת וְאֶת־הַרְחֻמָּה וְאֶת־הַשִּׁלְדַּךְ כִּסִּי:
 יח וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפָת
 וְהָעֵטְלָף כִּסִּי: יט וְכָל שְׂרִץ הָעוֹף טָמֵא הוּא
 לָכֶם לֹא יֹאכְלוּ כִּסִּי: כ כָּל־עוֹף טְהוֹר תֹּאכְלוּ כִּסִּי: כא לֹא־תֹאכְלוּ
 כָּל־נִבְלָה לִגְר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנָהּ וְאִכְלָהּ אוֹ מִכֹּר לְנִכְרֵי כִּי עִם

מכל די במיָא כל די לה ציציין
 וקלפין תיכלון: י וכל די לית
 לה ציציין וקלפין לא תיכלון
 מסאב הוא לכון: יא כל צפר
 דכִּיא תיכלון: יב וזֶה די לא
 תיכלון מנהון נשרא וער ועזיָא:
 יג ובת כנפא וטרפיתא ודיִתא
 לזנה: יד ונת כל ערבא לזנה:
 טו ונת בת נעמיתא וציצא וצפר
 שחפא ונצא לזנהי: טז וקדִיא
 וקפופא וכותא: יז וקתא
 וירקרקא ושלי נונא:
 יח וחריתא ואבו לזנה ונגר
 טורא ועטלפא: יט וכל רחשא
 דעופא מסאב הוא לכון לא
 יתאכלון: כ כל עופא דכי
 תיכלון: כא לא תיכלון כל

רש"י

ובלע"ז הרופ"א (וידעהאפץ), וכרבלתו פפולה:
 (יט) שרץ העוף. הם הנמוכים הרוחשים על
 הארץ, כגון: זבובין, וצרעים וחסידים טמאים, הם
 קרויים 'שרץ': (כ) כל־עוף טהור תאכלו. ולא
 את הטמא, כא ליתן 'עשה' על 'לא תעשה', וכן
 בבהמה: אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, ולא
 הפא מפלל 'עשה', 'עשה', לעבר עליהם ב'עשה'
 ולא תעשה': (כא) לגר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ. גר
 תושב, שקבל עליו שלא לעבד עבודה זרה ואוכל
 נבלות: כי עם קדוש אתה לה'. (ספרי) קדש את
 עצמך במתן לך, דברים המותרים ואחרים נזהגים
 בהם אסור, אל תתירם בפניהם: לא־תבשל גדי.
 (חולין קיג) שלש פעמים, פרט לחיה, ולעופות
 ולבהמה טמאה: לא־תבשל גדי וגו':

קלה, לא כל שפן?!: (יא) כל־צפור טהרה
 תאכלו. (קידושין נו) להתיר משלחת שבמצרע:
 (יב) וזה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם. לאסר את
 השחוטא: (יג) וְהָרָאָה וְאֶת־הָאִיָּה וְגו'. היא
 ראָה, היא איָה, היא דִּיָּה, ולמה נקרא שמה 'ראָה'?
 שראָה ביותר, ולמה הזהירך בכל שמוֹתֶיהָ? שלא
 ליתן פתחון פה לבעל דין לחלק, שלא יהא
 האוסרה קורא אותה ראָה, והפא להתיר, אומר:
 'זו, דִּיָּה שמה, או איָה שמה, וזו לא אסר הפתוב'.
 וכעופות פרט לך הטמאים, ללמד שהעופות
 הטהורים מרבים על הטמאים, לפיכך פרט את
 המעט: (טז) התנשמת. קלב"א שורייץ
 (פלעדערמויז): (יז) שִׁלְדַּךְ. (חולין סג) השולָה
 דגים מן הים: (יח) דוכיפת. הוא תרנגול הבר,

קדוש אתה יהוה אלהיך לא תבשל גדי
 בחלב אמו^{רס"י}: כ עשר תעשר את
 כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה^{רס"י}:
 כג ואכלת לפני^י יהוה אלהיך במקום אשר
 יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך
 ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד
 ליראה את יהוה אלהיך כל הימים^{רס"י}:
 כד וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו^י
 כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה
 אלהיך לשום שמו שם כי יברכה יהוה
 אלהיך^{רס"י}: כה ונתתה בפסך וצרת הפסך
 בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה
 אלהיך בו: כו ונתתה הפסך בכל אשר תאווה
 נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר
 תשאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך
 ושמת אתה וביתך^{רס"י}: כז והלוי אשר
 בשעריך לא תעזבונו כי אין לו חלק ונחלה

גבילא לתותב ערל די בקרניך
 תתננה ויכלנה או תזבנה לבר
 עממין ארי עם קדיש את קדם יי
 אלהך לא תיכול בשור בחלב:
 כב עשרא תעשר ית כל עללת
 זרעך דיפוק חקלא שתא בשתא:
 כג ותיכול קדם יי אלהך באתרא
 די יתרעי לאשראה שכנתה תמן
 מעשר עבורך חמרך ומשךך
 ובכורי תורך וענך בדיל דתילך
 למדחל קדם יי אלהך כל יומיא:
 כד וארי יסגי מנך ארחא ארי לא
 תכול למשלה ארי יתרחק מנך
 אתרא די יתרעי יי אלהך
 לאשראה שכנתה תמן ארי
 יברכה יי אלהך: כה ותמן
 בפספא ותצור בפספא בידך ותהך
 לאתרא די יתרעי יי אלהך בה:
 כו ותמן בפספא בכל די יתרעי
 נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת
 ועתיק ובכל די תשאלנך נפשך
 ותיכול תמן קדם יי אלהך ותחד
 את ואנש ביתך: כז ולואה די
 בקרניך לא תרחקינה ארי לית לה

רש"י

בני ישראל וגו', ונתן להם רשות לאכלו בכל
 מקום שנאמר (שם): "ואכלתם אותו בכל מקום";
 על פרוך זה מעשר אחר הוא: (כד) פי יברכה.
 שתהא התבואה מרבה לשאת: (כו) בכל אשר-
 תאווה נפשך. כלל: בבקר ובצאן וביין ובשכר.
 פרט: ובכל אשר תשאלך נפשך. (ספרי. ב"ק סג)
 חזר וכלל: מה הפרט מפרש: ולד ולדות הארץ,
 וראוי למאכל אדם וכו': (כז) והלוי וגו' לא
 תעזבונו. מליתן לו מעשר ראשון: פי אין לו חלק
 ונחלה עמך. (ספרי) יצאו לקט, שכחה, ופאה

(כב) עשר תעשר. (תנחומא) מה ענין זה אצל זה?
 אמר להם הקדוש ברוך הוא, לישראל: 'לא תגרמו
 לי לבשל גדיים של תבואה, עד שהן במעי
 אמותיהן, שאם אין אתם מעשרים מעשרות פראוי,
 כשהוא סמוך להתבשל, אני מוציא רוח קדים והיא
 משדפתן, שנאמר (מלכים ב כו): "ושדפה לפני
 קמה", וכן לענין בכורים: שנה שנה. (ספרי) מכאן
 שאין מעשרין מן החדש על הישן: (כג) ואכלת
 וגו'. זה מעשר שני, שפכר למדנו ליתן מעשר
 ראשון ללויים, שנאמר (במדבר יח): "כי תקחו מאת

חלק ואחסנא עמך: כח מסוף
תלת שנין תפק ית כל מעשר
עללתך בשתא ההיא ותצנע
בקרנך: כט וייתי לנאה ארי לית
לה חלק ואחסנא עמך וגיורא
וימא וארמלא די בקרנך
ויכלון וישבעון בדיל די יברכך
יי אלהך בכל עובדי ידך די
תעבד: א מסוף שבע שנין תעבד
שמטא: ב ודין פתגם שמטא
דתשמט כל גבר מרי רשו די
ירשי בחברה לא יתבע מן חברה
ומן אחוהי ארי קרא שמטא
קדם: ג מן פר עממין תתבע
ודי יהי לך עם אחוך תשמט
ידך: ד לחוד ארי לא יהי בך
מספנא ארי ברקא יברכך יי
בארעא די יי אלהך יחב לך
אחסנא למירתה: ה לחוד אם
קבל תקבל למימרא דיי אלהך
למטר למעבד ית כל תפקדתא
הדא די אנא מפקדך יומא דין:

עמך כס"י: ס כח מקצה | שלש שנים תוציא
את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת
בשעריך כס"י: כט ובא הלוי כי אין לו חלק
ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר
בשעריך ואכלו ושבעו למען יברך יהוה
אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה כס"י: ס
ששי מו א מקץ שבע שנים תעשה
שמטה כס"י: ב וזה דבר השמטה שמוט כל
בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש
את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה
ליהוה כס"י: ג את הנכרי תגש ואשר יהיה לך
את אחיך תשמט ידך: ד אפס כי לא יהיה
בך אביון כי ברך יברך יהוה בארץ אשר
יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה כס"י: ה רק
אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר

רע"י

שבע שנים. יכל שבע שנים לכל מלוא ומלוא?
תלמוד לומר: "קרבה שנת השבע", ואם אתה
אומר שבע שנים לכל מלוא ומלוא להלואת כל
אחד ואחד, היאך היא קרבה? הא למדת שבע
שנים למנין השמטות: (ב) שמוט כל בעל משה
ידו. שמט את ידו של כל בעל משה: (ד) אפס
כי לא יהיה בך אביון. וילחן הוא אומר: "כי לא
יחדל אביון"? אלא בזמן שאתם עושים רצונו של
מקום, אביונים באחרים ולא בכם, וכשאין אתם
עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון, דל
מעני, ולשון 'אביון' שהוא תאב לכל דבר:
(ה) רק אם שמוע תשמע. שמוע קמעא, משמיעין אותו

והפקר, שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמור,
ואינו חבין במעשר: (כח) מקצה שלש שנים.
בא ולמד, שאם השקה מעשרותיו של שנה
ראשונה ושניה לשמטה, שיכערם מן הבית
בשלישית: (כט) ובא הלוי. ויטל מעשר ראשון:
והגר והיתום. ויטלו מעשר שני, שהוא של עני
של שנה זו, ולא תאכלנו אתה בירושלים בדרך
שנזקקת לאכל מעשר שני של שתי שנים: ואכלו
ושבעו. תן להם כדי שביעה, מכאן אמרו: 'אין
פוחתין לעני בגרן וכו'". ואתה הולך לירושלים
במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשקית,
ומתודה: (דברים כז) "בעת הקדש מן הבית", כמו
שפירש (שם) ב"כי תכלה לעשר": (א) מקץ

ו ארי יי אלהיך ברכך כמא די
מליל לך ותזוף לעממין סגיאין
ואת לא תזוף ותשלוט בעממין
סגיאין וברך לא ישלטון: ז ארי
יהי בך מסכנא חד מאחיד בחדא
מקרניך בארעך דיני אלהיך יהב
לך לא תתקף ית לברך ולא תקפץ
ית ידך מאחורך מסכנא: ח אלא
מפתח תפתח ית ידך לה ואוזפא
תזכנה כמסת חסרונה דיתסיר
לה: ט אסתמר לך דילמא יהי
פתגם עם לברך ברשע למימר
קריבא שתא שביעתא שתא
דשמטתא ותבאש עינך באחורך
מסכנא ולא תתן לה ויקרי עלך
גדם יי ויהי בך חובא: י מתן
תתן לה ולא יבאש לברך במתנה
לה ארי בדיל פתגמא הדין
יברכך יי אלהיך בכל עובדך

אלהיך והיה בך חטא כש: י נתון תתן לו ולא ירע לברך בתתך
לו כי בגלל | הדבר הזה יברכך יהוה אלהיך בכל מעשך ובכל

רש"י

הרבה: (ו) כאשר דבר-לך. והיכן דבר? (דברים
כח) "ברוך אתה בעיר": והעבטת. כל לשון
הלואה, כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל,
כגון: "והלויית", "והעבטת", ואם היה אומר
"ועבטת", היה נופל על הלואה, כמו "והלויית":
והעבטת גוים. כל שתהא ליה מזה ומלוא לזה?
תלמוד לומר: "ואתה לא תעבט": ומשללת בגוים
רבים. יכל עובדי כוכבים אחרים מושלים עליך?
תלמוד לומר: "וברך לא ימשלו": (ז) כיהיה בך
אביון. התאב תאב, קודם: מאחד אחיד. אחיד
מאבד קודם לאחיד מאמך: שעריך. עניי עירך
קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ. יש לך אדם
שמצטער אם יתן אם לא יתן, לברך נאמר: "לא
תאמץ"; יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה, לברך

נאמר: "ולא תקפץ": מאחיד האביון. אם לא תתן
לו, סופך להיות אחיו של אביון: (ח) פתח
תפתח. אפלו כמה פעמים: כיהפתח תפתח. הרי
'כי' משמש בלשון 'אלא': והעבט תעביטנו. אם
לא רצה במתנה, תן לו בהלואה: די מחסרו. ואי
אתה מצוה להעשירו: אשר יחסר לו. אפלו סוס
לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו. (כתובות סו) זו
אשה, וכן הוא אומר (בראשית ב): "אעשה לו עזר
כנגדו": (ט) וקרא עליך. (ספרי) יכל מצוה?
תלמוד לומר (דברים כד): "ולא יקרא": והיה בך
חטא. מכל מקום, אפלו לא יקרא. אם בן למה
נאמר: "וקרא עליך"? ממהר אני ליפרע על ידי
הקורא יותר ממי שאינו קורא: (י) נתון תתן לו.
אפלו מאה פעמים: לו. בינו ובינה: כי בגלל

מִשְׁלַח יִדְדָךְ כְּשִׁי': יא כִּי לֹא־יִחַדֶּל אֲבִיוֹן מִקֶּרֶב
הָאָרֶץ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצִּוְךָ לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתָּח
אֶת־יִדְדְךָ לְאַחֶיךָ לְעֵנֶיךָ וּלְאַבְיֹנֶיךָ
בְּאַרְצֶךָ כְּשִׁי': יב כִּי־יִמָּכַר לְךָ אַחֶיךָ הָעֲבָרִי
אוֹ הָעֲבֵרִיָּה וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנָה
הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעֶמְקֶךָ כְּשִׁי': יג וְכִי־
תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעֶמְקֶךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם:
יד הָעֶנִּיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאֲנֶךָ וּמִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ
אֲשֶׁר בִּרְכֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִתֵּן־לוֹ כְּשִׁי':
טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בָּאָרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצִּוְךָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה הַיּוֹם כְּשִׁי': טז וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא
אֵצֵא מֵעֶמְקֶךָ כִּי אֶהְבֶּךָ וְאֶת־בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לוֹ
עִמָּךְ: יז וּלְקַחְתָּ אֶת־הַמֶּרְצָע וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ

הַדָּבָר. אָפְלוּ אֶמְרַת לִיתָן, אֶתְהָ נוּטֵל שְׂכָר הָאֻמִּירָה
עִם שְׂכָר הַמַּעֲשֶׂה: (יֵא) עַל-פֶּן. (שם) מִפְּנֵי כֵן:
יֵאמֹר. (ספרי) עֲצָה לְטוֹבָתָךְ אָנִי מִשִּׁיאָךְ: לְאַחִידָ
לְעֹנִידָ. לְאִיזָה אַח? לְעֹנִי: לְעֹנִידָ. בְּיוֹד אַחָד,
לְשׁוֹן עֹנִי אַחָד הוּא, אַבְל עֹנִידָ בְּשֵׁנִי יוֹדִין, שְׁנֵי
עֹנִיִּים: (יב) כִּי-יִמְכֹּר לָךְ. (קידושין יד) עַל יְדֵי
אַחֲרִים, שֶׁמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין בְּגִנְבָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר,
וְהָרִי כָּבֵד נֶאֱמַר (שמות כא): "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי",
וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אֵלֶּא מִפְּנֵי שְׁנֵי
דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ כָּאֵן: אַחָד, שְׁכָתוּב "אוֹ
הָעֲבָרִיָּה", אַף הִיא תֵּצֵא בִּשְׁשׁ, וְלֹא שֶׁמְכָרוּהָ בֵּית
דִּין, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נִמְכָּרַת בְּגִנְבָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:
"בְּגִנְבָתוֹ", וְלֹא 'בְּגִנְבָתָהּ', אֵלֶּא בְּקִטְנָה שֶׁמְכָרָהּ
אֲבִיהָ; וְלִמַּד כָּאֵן שֶׁאֵם יֵצְאוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם
שֶׁתִּבְּאֵי סִימָנֵין, תֵּצֵא, וְעוֹד חֲדָשׁ כָּאֵן: "הָעֹנִיק

לְעֵלָם וְאֵף לְאַמְתָּךְ תַּעֲבֹד כֵּן:
 יח לא יִקְשִׁי בְעֵינֶךָ בְּמִסְטָרָךְ יִתֵּה
 בְּר חורין מַעֲמָךְ אֲרִי עַל חֹד תִּרְיִן
 בְּאֵגֶר אֲגִירָא פְּלִחָךְ שִׁית שְׁנִין
 וּבִרְכָנֶךָ יי אֱלֹהֶךָ כָּלִל דִּי תַעֲבֹד:
 יט כָּל בּוֹכְרָא דִּי יִתְּלִיד בְּתוֹרָךְ
 וּבְעֵנֶךָ דּוֹכְרִין תִּקְדֵּשׁ קָדָם יי
 אֱלֹהֶךָ לֹא תִפְלַח בְּבוֹכְרָא דְתוֹרָךְ
 וְלֹא תִגְזֹז בּוֹכְרָא דְעֵנֶךָ כ קָדָם יי
 אֱלֹהֶךָ תִּיכְלֶנָּה שְׂתָא בְּשִׁתָּא
 בְּאַתְרָא דִּי יִתְרַעֲי יי אֶת וְאַנְשׁ
 בִּיתְךָ: כא וְאֲרִי יְהִי בֵּה מוֹמָא
 חֲגִיר אוֹ עוֹרִי כָל מוֹם בִּישׁ לֹא
 תִפְסִנָּה קָדָם יי אֱלֹהֶךָ:
 כב בְּקִרְוִיךָ תִּיכְלֶנָּה מִסְּאָבָא
 וְדִכְיָא בְּחֻדָּא כְּבִסֵּר טְבִיא וְאַיִלָּא:
 כג לְחֹד יֵת דְּמָה לֹא תִיכּוֹל עַל

וּבִדְלֹת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאֵף לְאַמְתָּךְ
 תַּעֲשֶׂה-כֵּן כִּס"י: יח לֹא-יִקְשֶׁה בְּעֵינֶךָ בְּשִׁלְחָךְ
 אֶתוֹ חֲפָשִׁי מַעֲמָךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכָר שְׂכִיר
 עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךְ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ כָּלִל
 אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כִּס"י: פ שְׁבִיעִי יט כָּל-הַבְּכוֹר אֲשֶׁר
 יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבְצֹאנְךָ הַזֶּכֶר תִּקְדִּישׁ לַיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבֹכֶר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזֹז בְּכוֹר
 צֹאנְךָ כִּס"י: כ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנָה
 בְּשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֶתָּה
 וּבִיתְךָ כִּס"י: כא וְכִי-יְהִיָּה בּוֹ מוֹם פֶּסַח אוֹ עוֹר
 כָּל מוֹם רַע לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּס"י:
 כב בְּשַׁעֲרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטֶּמֶא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו
 בְּצִבִּי וְכֹאִיל: כג רַק אֶת-דָּמּוֹ לֹא תֹאכַל עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ

רע"י

לִפְנֵי הוּא אוֹמֵר, שְׂכָכֶר מְצִינוּ שֶׁהוּא מִמִּתְנֹת
 כְּהֵנָּה, אֶחָד תָּם וְאֶחָד בְּעַל מוֹם, שְׁנֹאֲמֵר (במדבר
 יח): "וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לְךָ וְגו'": שְׁנָה בְּשָׁנָה. מִכָּאן,
 שְׂאִין מִשְׁהִין אוֹתוֹ יוֹתֵר עַל שְׁנָתוֹ, יָכֹל יִהְיֶה פָּסוּל
 מִשְׁעֲבָרָה שְׁנָתוֹ? כְּכֹר הַקֵּשׁ לְמַעֲשֹׁר, שְׁנֹאֲמֵר (לעיל
 יד): "וְאֹכְלֹתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשֹׁר דִּגְגָנְךָ תִּירִשְׁךָ
 וְיִצְהָרְךָ, וּבְכוֹרוֹת בְּקִרְךָ וְצֹאנְךָ", מֵה מַעֲשֹׁר שְׁנִי
 אִינוּ נִפְסָל מִשְׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ, אֵף בְּכוֹר אִינוּ נִפְסָל,
 אֵלָּא שְׁמִצָּה תוֹף שְׁנָתוֹ: שְׁנָה בְּשָׁנָה. אִם שְׁחָטוּ
 בְּסוֹף שְׁנָתוֹ, אוֹכְלוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְיוֹם אֶחָד מִשְׁנָה
 אַחֲרָת; לְמַד שְׁנֹאֲכַל לְשָׁנִי יָמִים וְלִילָה אֶחָד (ספרי):
 (כא) מוֹם. כָּלִל: פֶּסַח אוֹ עוֹר. פָּרִט: כָּל מוֹם
 רַע. חֹזֵר וְכָלִל, מֵה הַפָּרִט מִפְּרִשׁ: מוֹם הַגְּלוֹי וְאִינוּ
 חֹזֵר, אֵף כָּל מוֹם שְׁבָגְלוֹי וְאִינוּ חֹזֵר: (כג) רַק
 אֶת-דָּמּוֹ לֹא תֹאכַל. שְׁלֹא תֹאמַר: הוֹאִיל וְכָלוּ הַתֵּר
 הֵבֵא מִכָּלִל אֲסוּר הוּא, שְׁהָרִי קָדוֹשׁ וְנִשְׁחָט בַּחוּץ
 בְּלֹא פְדִיּוֹן וְנֹאֲכַל, יָכֹל יִהְיֶה אֵף הַדָּם מִתֵּר? תִּלְמֹד

הַשְׁנָה הַפְּתוּב אוֹתָהּ? תִּלְמֹד לֹאֲמַר: (שמות כא)
 "וְאִם אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד", עֶבֶד נִרְצָע וְאִין אָמַר
 נִרְצָעֶת: (יח) כִּי מִשְׁנָה שְׂכָר שְׂכִיר. מִכָּאן אָמְרוּ:
 עֶבֶד עֲבָרִי עוֹבֵד בֵּין בְּיוֹם וּבֵין בְּלִילָה, וְזֶהוּ פְּסָלִים
 שְׁבַע-עֲבֹדֹת שְׂכִירֵי יוֹם, וּמָהוּ עֲבֹדָתוֹ בְּלִילָה? רַבּוּ
 מוֹסֵר לוֹ שְׁפָחָה כְּנַעֲנִית, וְהַגְּלֻדוֹת לְאֻדוֹן:
 (יט) כָּל-הַבְּכוֹר וְגו' תִּקְדִּישׁ. וּבַמָּקוֹם אַחֵר הוּא
 אוֹמֵר "לֹא יִקְדִּישׁ אִישׁ אוֹתוֹ" (ויקרא כז) הָא בִּיצַד?
 אִינוּ מִקְדִּישׁוֹ לְקָרְבָן אַחֵר, וְכָאן לְמַד שְׁמִצָּה
 לֹאֲמַר: 'הָרִי אֶתָּה קָדוֹשׁ לְבִכּוֹרָה' (ערכין כט). דְּכֹר
 אַחֵר: אִי אֶפְשָׁר לֹאֲמַר 'תִּקְדִּישׁ', שְׂכָכֶר נֹאֲמַר: "לֹא
 יִקְדִּישׁ", וְאִי אֶפְשָׁר לֹאֲמַר: "לֹא יִקְדִּישׁ", שְׁהָרִי
 כְּכֹר נֹאֲמַר: "תִּקְדִּישׁ", הָא בִּיצַד? מִקְדִּישׁוֹ אֶתָּה
 הַקָּדֹשׁ עֲלוֹי, וְנוֹתֵן לְהַקְדֵּשׁ כְּפִי טוֹבֶת הַנָּאָה שְׂבוּ:
 לֹא תַעֲבֹד בְּבֹכֶר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזֹז וְגו'. אֵף הַחֲלוּף
 לְמָדוּ רַבּוֹתֵינוּ (בכורות כה) שְׂאֲסוּר, אֵלָּא שְׂדֵכֶר
 הַפְּתוּב בַּהּ: (כ) לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ.

בַּמִּיּוֹם כִּסְיִי: פ טז א שְׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָזִיב
וַעֲשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בַחֹדֶשׁ הָאָזִיב
הוֹצִיאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה כִּסְיִי:
ב וּבַחֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שִׁם כִּסְיִי:
ג לֹא־תֹאכַל עָלָיו חֲמִין שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל־
עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִי בַחֲפוּזִין יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כִּסְיִי: ד וְלֹא־יֵרָאֶה לָּךְ
שָׂאֵר בְּכָל־גְּבֻלְךָ שְׁבַעַת יָמִים וְלֹא־יֵלִין מִן־
הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן
לְבָקָר כִּסְיִי: ה לֹא תוֹכַל לְזַבַּח אֶת־הַפֶּסַח

אַרְעָא תַשְׁדִּיגָה כְּמִיָּא: א טר ית
יִרְחֵא דְאַבְיָבָא וְתַעֲבֹד פִּסְחָא
קֳדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲרִי בִיִּרְחֵא
דְאַבְיָבָא אִפְקֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם
וְעַבְדֵּי לָךְ נִסִּין בְּלִילְיָא: ב וְתַבּוּס
פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִן בְּנֵי עֲנָא
וְנִכְסַת קוֹדֶשֶׁיָא מִן תּוֹרֵי בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרַעֲי יְיָ לֹא־שְׂרָאָה שְׂכֻנְתָּהּ
תַּמָּן: ג לֹא תִיכּוּל עֲלוּהִי חֲמִיעַ
שְׁבַעַת יוֹמִין תִּיכּוּל עֲלוּהִי פִשִּׁיר
לֶחֶם עֲנִי אֲרִי בִבְהִילוֹ נִפְקֵתָא
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִיל דְּתַדְבֵּר ית
יוֹמָא מִפְּקֹךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם כָּל
יוֹמֵי חַיֶּיךָ: ד וְלֹא יִתְחַזִּי לָךְ
חֲמִיר בְּכָל תַּחֲוּמָךְ שְׁבַעַת יוֹמִין
וְלֹא יִבִּית מִן בִּסְרָא דִּי תַבּוּס
בְּרַמְשָׁא בִּיּוֹמָא קֳדָמָאָה לְצַפְרָא:
ה לִית לָךְ רִשּׁוֹ לְמַפְס ית פִּסְחָא

רש"י

(ד) וְלֹא־יֵלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב בַּיּוֹם
הַרְאִשׁוֹן לְבָקָר. אֲזַהֲרָה לְמוֹתִיר בְּפִסַּח דְּוֹרוֹת, לְפִי
שְׁלֹא נֶאֱמַר אֲלֵא בְּפִסַּח מִצְרַיִם, וַיּוֹם רִאשׁוֹן הָאָמּוֹר
כָּאן הוּא י"ד בְּנִיסָן, כְּמָה דְּאָתָּ אָמַר: (שְׁמוֹת יב)
"אֶף בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבֵּיתְכֶם", וְלְפִי
שֶׁנִּסְתַּלַּק הַפֶּתוּב מֵעֲנִינוֹ שֶׁל פֶּסַח וְהַתְחִיל לְדַבֵּר
בַּחֲקוֹת שְׁבַעַת יָמִים, כְּגוֹן: "שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל
עָלָיו מִצּוֹת, וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ שְׂאוֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ",
הַצֵּרֶךְ לְפָרֵשׁ בְּאִיזוֹ זְבִיחָה הוּא מְזֻהָר, שְׂאֵם כְּתָב:
"וְלֹא יֵלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב לְבָקָר",
הֵייתִי אוֹמֵר: שְׁלָמִים הַנִּשְׁחָטִים כָּל שְׁבַעַת יָמִים, כָּל
כָּל תּוֹתִירוֹ, וְאֵינָן נֶאֱכָלִין אֲלֵא לַיּוֹם וְלַיְלָה, לְכֹף
כְּתָב: "בַּעֲרֵב בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן". דָּבָר אַחֵר: בַּחֲגִיגַת
י"ד הַפֶּתוּב מְדַבֵּר, וְלִמַּד עָלֶיהָ שֶׁנֶּאֱכָלֶת לְשֹׁנֵי
יָמִים, וְהַרְאִשׁוֹן הָאָמּוֹר כָּאן בַּיּוֹם טוֹב הַרְאִשׁוֹן
הַפֶּתוּב מְדַבֵּר, וְכֵן מְשַׁמְעוֹת הַמִּקְרָא: בְּשָׂר חֲגִיגָה
אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב, לֹא יֵלִין בַּיּוֹם טוֹב הַרְאִשׁוֹן עַד
בְּקָרוֹ שֶׁל שְׁנִי, אֲכָל נֶאֱכָלֶת הִיא בִּי"ד וּבִט"ו, וְכֹף

לומר: "רק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכַל": (א) שְׁמוֹר
אֶת־חֹדֶשׁ הָאָזִיב. מִקְדָּם בּוֹאוּ, שְׁמוֹר שְׁיִהֵא רְאוּי
לְאַבְיָב, לְהַקְרִיב בּוֹ אֶת מִנְחַת הָעֹמֶר, וְאֵם לֹא,
עֲבֹר אֶת הַשָּׁנָה: מִמִּצְרַיִם לַיְלָה. וְהֵלֵא בַּיּוֹם יֵצֵאוּ,
שְׁנֵאֱמַר (בַּמִּדְבָּר לג): "מִמִּחְרַת הַפֶּסַח יֵצֵאוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְגו'": אֲלֵא לְפִי שֶׁבְּלִילְיָה נִתֵּן לָהֶם פְּרֻעָה
רְשׁוּת לְצֵאתָ, שְׁנֵאֱמַר (שְׁמוֹת יב): "וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה
וְלֹא־הֲרִן לַיְלָה וְגו'": (ב) וּבַחֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
צֹאן. שְׁנֵאֱמַר: "מִן הַכִּבְשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקְחוּ":
וּבָקָר. (ספרי) תִּזְבַּח לְחִגְיָה, שְׂאֵם נִמְנוֹ עַל הַפֶּסַח
חֲבוּרָה מְרֻבָּה, מְבִיאִים עִמּוֹ חֲגִיגָה כְּדִי שְׁיִהֵא נֶאֱכָל
עַל הַשֶּׁבַע, וְעוֹד לְמִדּוֹ רַבּוּתֵינוּ דְּבָרִים הַרְבֵּה
מִפְּסוּק זֶה: (ג) לֶחֶם עֲנִי. לֶחֶם שֶׁמִּזְכִּיר אֶת הָעֲנִי
שֶׁנִּתְעַנּוּ בְּמִצְרַיִם: כִּי בַחֲפוּזִין יֵצֵאתָ. וְלֹא הִסְפִּיק
בְּצֶק לְהַחֲמִיץ וְזֶה יִהְיֶה לָּךְ לְזִכְרוֹן, וְחֲפוּזִין לֹא
שֶׁלֶךְ הָיָה אֲלֵא שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת
יב): "וְתִחַזֹּק מִצְרַיִם עַל הָעָם וְגו'": לְמַעַן תִּזְכֹּר.
עַל יְדֵי אֲכִילַת הַפֶּסַח וְהַמִּצָּה, "אֶת־יוֹם יֵצֵאתָ מִמִּצְרַיִם"

בְּאַחַד שְׁעָרֵיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:
וְכִי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְשַׁבֵּן שְׂמוֹ שֶׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בְּעָרֶב
כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם כִּסִּי:
וּבִשְׁלָתָ וְאִכְלָתָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בִּבְקָר וְהִלַּכְתָּ לְאַהֲלֶיךָ כִּסִּי:
ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
עֲצֶרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
מְלָאכָה כִּסִּי: ט שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפָּר־לָךְ
מִהַחֲלֵל חֲרָמִשׁ בַּקָּמָה תַּחֲלֵל לִסְפָּר שְׁבַעַת
שְׁבַעֹת כִּסִּי: י וְעָשִׂיתָ חֹג שְׁבַעֹת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת גְּדִבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן בְּאֶשֶׁר
יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּסִּי: יא וְשִׂמַּחְתָּ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָהּ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ
וְאִמָּתְךָ וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהִיתוּם

בְּחֶדָּא מִקְרוֹיךָ דִּי אֱלֹהֶיךָ יְהִי
לָךְ: ו אֱלֹהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרַעֲי יִי
אֱלֹהֶיךָ לְאַשְׂרָאָה שְׁכֻנְתָּהּ תִּמְנָן
תְּכֹס ית פִּסְחָא בְּרַמְשָׁא כְּמַעַל
שְׁמַשָּׁא זְמַן מִפְקָךְ מִמִּצְרַיִם:
ז וּתְבַשֵּׁל וְתִכּוֹל וְתִכּוֹל בְּאַתְרָא דִּי
יִתְרַעֲי יִי אֱלֹהֶיךָ בְּהָ וְתִתְּפִנִי
בְּצִפְרָא וְתִתְּפִנִי לְקְרוֹיךָ: ח שְׁתָּא
יוֹמִין תִּכּוֹל פְּטִירָא וּכְיוּמָא
שְׁבִיעָאָה כְּנֶשׁ קָדָם יִי אֱלֹהֶיךָ לֹא
תַעֲבֹד עֲבִידָא: ט שְׁבַעַת שְׁבִיעָת
תִּמְנִי לָךְ מִדְּשִׁרְיֹת מַגְלָא בְּחֶצֶד
עוֹמְרָא דְאַרְמוּתָא תִּשְׁרִי לְמִמְנִי
שְׁבַעַת שְׁבִיעָת: י וְתַעֲבֹד חֲגָא
דְּשְׁבִיעָתָא קָדָם יִי אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת
גְּדִבַת יָדְךָ דִּי תִתֵּן כְּמָא דִּי יִבְרַכְךָ
יִי אֱלֹהֶיךָ: יא וְתִתְּפִנִי קָדָם יִי
אֱלֹהֶיךָ אֹתָּ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ
וְאִמָּתְךָ וְלֹאָה דִּי בְּקְרוֹיךָ וּגְיוּרָא
וְיִתְּמָא וְאַרְמָלָא דִּי בִנְךָ בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרַעֲי יִי אֱלֹהֶיךָ לְאַשְׂרָאָה

רש"י

לְלַמֵּד שְׂאִין אֲכִילַת מִצֵּה בּוֹ חוּכָה אֵלָּא רְשׁוּת, וְלֹא
לְלַמֵּד עַל עֲצָמוֹ יָצָא, אֵלָּא לְלַמֵּד עַל הַפֶּלֶל כְּלוֹ
יָצָא: מֵה שְׁבִיעֵי רְשׁוּת, אֵפֹה כָּלֶם רְשׁוּת, חוּץ מִלִּילָה
הָרִאשׁוֹן שֶׁהַפֶּסַח קָבְעוּ חוּכָה, שְׁנֵאֲמַר (שְׁמוֹת יב):
"בְּעָרֶב תֹּאכְלוּ מִצֹּת": עֲצֶרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ. עֲצֹר
עֲצָמְךָ מִן הַמְּלָאכָה. דָּבָר אַחֵר: כְּנוֹפֵי־אֵל שֶׁל מֶאֱכָל
וּמִשְׁתֶּה, לְשׁוֹן (שׁוֹפְטִים יג): "וְעֲצָרְהָנָא אוֹתָךְ":
(ט) מִהַחֲלֵל חֲרָמִשׁ בַּקָּמָה. (ספרי. מִנְחוֹת עֲא)
מִשְׁנֵקֶצֶר הָעָמֶר, שֶׁהוּא רֹאשִׁית הַקִּצִּיר: (י) מִסֵּת
גְּדִבַת יָדְךָ. דִּי גְדִבַת יָדְךָ, הַפֶּלֶל לְפִי הַבְּרִכָּה, הֵבֵא
שְׁלָמִי שְׂמִיחָה וְקִדְּשׁ קְרוֹאִים לְאָכֹל: (יא) וְהַלְוֵי
וְהַגֵּר וְהִיתוּם וְהַעֲלָמָנָה. אֲרַבְּעָה שְׁלִי כְּנֶגֶד
אֲרַבְּעָה שְׁלֹף: "בְּנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ", אִם

שְׁנוּיָהּ הִיא בְּמִסְכַּת פִּסְחִים (ע"א): (ו) בְּעָרֶב.
כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ. מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם. (ספרי) הָרִי
שְׁלֹשָׁה זְמָנִים חֲלוּקִים: בְּעָרֶב מִשְׁשׁ שְׁעוֹת וּלְמַעֲלָה
זָבַחְהוּ, וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאכְלֵהוּ, וּמוֹעֵד צֵאתְךָ אֹתָהּ
שׁוֹרְפָהּ; כְּלוֹמֵר, נַעֲשֶׂה נֹתֵר וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרָפָה:
(ז) וּבִשְׁלָתָ. זֶהוּ צִלִּי אֵשׁ, שְׂאֵף הוּא קְרוֹי בְּשׁוּל:
וּפְנִיתָ בִּבְקָר. (ספרי) לְבָקְרוֹ שֶׁל שְׁנִי; מִלְּמַד שֶׁטָּעוֹן
לִינָה לִילָה שֶׁל מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב (חגיגה טז):
(ח) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת. וּבְמִקְוֶה אַחֵר הוּא
אוֹמֵר (שְׁמוֹת יב): "שְׁבַעַת יָמִים", שְׁבַעַת מִן הַיָּשֵׁן
וְשֵׁשֶׁת מִן הַחֲדָשׁ. דָּבָר אַחֵר: לְמַד עַל אֲכִילַת מִצֵּה
בְּשְׁבִיעִי, שְׁאִינָה חוּכָה. וּמִפְּאֵן אֹתָהּ לְמַד לְשֵׁשֶׁת
הַיָּמִים, שֶׁהָרִי שְׁבִיעִי בְּכָלֶל הִזָּה, וְיֵצֵא מִן הַפֶּלֶל

שְׁכִנְתָּהּ תָּמִן: יב וְתִדְבֵּר אֲרִי
עֲבָדָא הוּיָתָא בְּמִצְרִים וְתִשְׁר
וְתַעֲבֹד יֵת קְנִימָא הָאֲלִין: יג חָגָא
דְּמִטְלִיא תַעֲבֹד לָךְ שְׂבָעָא יוֹמִין
בְּמִכְנָשָׁךְ מֵאֲדָרָךְ וּמִמְעָצְרָתָךְ:
יד וְתַחֲדֵי בַחֲגָךְ אֶת וּבְרָךְ וּבִרְתָּךְ
וְעֲבָדָךְ וְאִמְתָּךְ וְלִנְיָאָה וְגִיּוּרָא
וְיִתְמָא וְאַרְמְלָא דִּי בְּקִרְוֵיךְ:
טו שְׂבָעָא יוֹמִין תַּחֲוֹג קָדָם יי
אַלְהֵךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרַעֲי יי אֲרִי
יִבְרַכְנָךְ יי אַלְהֵךְ בְּכָל עֲלִלְתָּךְ
וּבְכָל עֲוֹבְדֵי יָדְךָ וְתַחֲי בְרָם חֲדֵי:
טז תֵּלֵת זְמָנִין בְּשַׁתָּא יִתְחַזִּי כָל
דְּכוּרָךְ קָדָם יי אַלְהֵךְ בְּאַתְרָא דִּי
יִתְרַעֲי בַחֲגָא דְּפִטִּירִיא וּבַחֲגָא
דְּשְׁבוּעִיא וּבַחֲגָא דְּמִטְלִיא וְלֹא
יִתְחַזִּי קָדָם יי רִיקְנוֹן: יז גְּבַר
כְּמִתְנַת יְדָה כְּבִרְכָתָא דִּי אַלְהֵךְ
דִּי יֵהֵב לָךְ: ס ס ס

וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: כס"י: יב וְזָכַרְתָּ
כִּי-עָבַד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְשִׁמְרָתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת-
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה: פ מִפְּטִיר יג חָג הַסֶּפֶת
תַּעֲשֶׂה לָּךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפָּךְ מִגִּרְנֶךָ
וּמִיִּקְבְּךָ: כס"י: יד וְשִׂמְחָתָּ בַּחֲגָךְ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ
וּבְתָרְךָ וְעֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוֵי וְהַגֵּר וְהַיִּתּוֹם
וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ: טו שִׁבְעַת יָמִים
תַּחֲוֹג לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה
כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל
מַעֲשֶׂה יָדְךָ וְהָיִיתָ אֶךְ שִׂמְחָה: כס"י: טז שְׁלוֹשׁ
פְּעָמִים | בַּשָּׁנָה יֵרָאָה כָּל-זְכוּרְךָ אֶת-פָּנָי |
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בַּחֲגֵי הַמִּצְוֹת
וּבַחֲגֵי הַשְּׁבָעוֹת וּבַחֲגֵי הַסִּפּוֹת וְלֹא יֵרָאָה אֶת-פָּנָי יְהוָה רִיקָם: כס"י:
יז אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ: כס"י: ססס

קכ"ו פסוקים פליאה סימן

רש"י

אֶתְהָ מִשְׂמַח אֶת שְׁלִי, אֲנִי מִשְׂמַח אֶת שְׁלִיךָ:
(יב) וְזָכַרְתָּ כִּי-עָבַד הָיִיתָ וְגו'. עַל-מִנְתָּ כֵּן
פְּדִיתִיךָ, שֶׁתִּשְׁמֹר וְתַעֲשֶׂה אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה:
(יג) בְּאַסְפָּךְ. בְּזֶמֶן הָאֲסִיף, שְׂאֵתָה מִכְנִיס לְבֵית
פְּרוֹת הַקִּיץ. דָּבָר אַחֵר: בְּאַסְפָּךְ מִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבְּךָ,
לְמַד שֶׁמִּסְכְּכִין אֶת הַסֶּפֶה בְּפִסְלֵת גִּרְן וְיָקֵב (סוכה
יב): (טז) וְהָיִיתָ אֶךְ שִׂמְחָה. לְפִי פֶשׁוּטוֹ אֵין זֶה

לְשׁוֹן צוּרֵי אֱלֹא לְשׁוֹן הַבְּטָחָה, וּלְפִי תַלְמוּדוֹ: לְמַדוֹ
מִכָּאֵן לְרִבּוֹת לֵיל יוֹם-טוֹב אַחֲרוֹן לְשִׁמְחָה (שם):
(טז) וְלֹא יֵרָאָה אֶת-פָּנָי ה' רִיקָם. אֱלֹא הֵבֵא
עֲלוֹת רֵאזָה וְשִׁלְמֵי חֲגִיגָה: (יז) אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ.
מִי שֵׁשׁ לוֹ אוֹכְלִין הֶרְבֵּה וּנְכֻסִּים מְרִבִּין, יָבִיא
עֲלוֹת מְרִבּוֹת וְשִׁלְמִים מְרִבִּים:

חסלת פרשת ראה

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולא אחרי
שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט
ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא
מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר-שם משה לפני בני ישראל:

עֲצֵחִים הָיָה לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיָּהּ מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרַכֵּי־נֶעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְכָבוֹד. וְיִחַפֵּץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

הפטרה לשנים מקרא ואחד תרגום שמואל א פרק כ

וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְהוֹנָתָן מִחַר חֹדֶשׁ וַנִּפְקְדֶתָּ כִּי יִפְקֹד מוֹשֶׁבֶךְ: יִט וְשִׁלְשֶׁת תִּגְדֹּל מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בַּיּוֹם הַמַּעֲשֶׂה וַיִּשְׁכַּתְּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזוֹל: כ וְאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחֲצִים צָדָה אֹרְגָה לְשִׁלְחִלִי לְמַטְרָה: כא וְהִנֵּה אֲשִׁלַּח אֶת־הַנָּעַר לְךָ מִצָּא אֶת־הַחֲצִים אִם־אָמַרְוּ אָמַר לְנָעַר הִנֵּה הַחֲצִים | מִמֶּנּוּ וְהִנֵּה קָחְנוּ | וּבָאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דִּבָּר חִי־יְהוָה: כב וְאִם־כָּה אָמַרְוּ לְעֹלָם הִנֵּה הַחֲצִים מִמֶּנּוּ וְהִלָּאָה לְךָ כִּי שִׁלַּחְךָ יְהוָה: כג וְהִדְבָּר אֲשֶׁר דִּבְרָנוּ אֲנִי וְאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסְתַּר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לְאֵכּוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשְׁבּוֹ בְּפָעַם | בְּפָעַם אֶל־מוֹשֶׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אֲבִנָּה מִצַּד שְׂאוֹל וַיִּפְקֹד מָקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דָבַר שְׂאוֹל מֵאוֹמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקֶּרֶה הוּא בִלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמַּחֲרַת הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי וַיִּפְקֹד מָקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנֹו מַדּוּעַ לֹא־בָא בְּנִי־יִשִּׁי גַם־תִּמּוֹל גַּם־תִּיּוֹם אֶל־הַלֶּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שְׂאוֹל נִשְׁאֹל נִשְׁאֹל דָּוִד מַעֲמָדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שִׁלַּחְנִי נָא כִּי זָבַחַ מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צוּה־לִּי אֲחִי וְעַתָּה אִם־מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמְלֹכָהּ נָא וְאֶרְאֶה אֶת־אֲחִי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שִׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: לו וַיַּחֲרִי־אֵף שְׂאוֹל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּן־נַעֲשֶׂת הַמַּרְדּוֹת הָלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בָחַר אֶתָּה לְבָנִי־יִשִּׁי לְבִשְׁתֶּךָ וּלְבִשֶׁת עָרוֹת אִמָּךְ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בְּנִי־יִשִּׁי חָי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תָכֹן אֶתָּה וּמַלְכוּתְךָ וְעַתָּה שִׁלַּח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי כִן־מִית הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שְׂאוֹל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוֹמַת מָה עָשָׂה: לג וַיִּטֵּל שְׂאוֹל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ וַיִּדַּע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הָיָה מַעַם אָבִיו לְהַמִּית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעַם הַשִּׁלְחָן בַּחֲרִי־אֵף וְלֹא־אָכַל בַּיּוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לָחֶם כִּי נַעֲצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַּבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וַנָּעַר קָטָן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנָעַר רֵץ מִצָּא נָא אֶת־הַחֲצִים אֲשֶׁר אֲנִכִּי מוֹרָה הַנָּעַר רֵץ וְהוֹאֲרָה הַחֲצִי לְהַעֲבֹר: לו וַיָּבֹא הַנָּעַר עַד־מָקוֹם הַחֲצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנָּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֲצִי מִמֶּנּוּ וְהִלָּאָה: לה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנָּעַר מִתְּהַרָה חוֹשָׁה אֶל־תַּעֲמֹד וַיִּלְלֵם נָעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחֲצִים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לו וְהַנָּעַר לֹא־יָדַע מֵאוֹמָה אֵךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מז וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כַּלְיוֹ אֶל־הַנָּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לְךָ הִבִּיא הָעִיר: מח הַנָּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנָּגֵב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת־רַעְוָהּ וַיִּכְבּוּ אִישׁ אֶת־רַעְוָהּ עַד־דָּוִד הַגָּדִיל: מז וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְךָ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁפָּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנִי וְכָשֶׁם יְהוָה לֹאֲמַר יְהוָה יְהִיָּה | בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעִי וּבֵין זֶרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ
וּבַנְּבִיאֵי הָאֵמַת וְצִדִּיק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליהדר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לקריאה בציבור ולשמו"ת בישיבה פרק גר

גַּר יֵא עֲנִיָּה סְעָרָה לֹא נַחֲמָה הִנֵּה אֲנֹכִי מִרְבִּיץ בַּפּוֹךְ אֲכַנִּיךָ וַיִּסְדִּיתִךָ בַּסְּפִירִים: יֵא וְשִׁמְתִּי
בְּכֹד שְׁמִשְׁתִּיךָ וְשִׁעְרֶיךָ לְאֲבְנֵי אֶקְדָּח וְכֹל־גְּבוּלֶךָ לְאֲבְנֵי־חֶפֶץ: יֵא וְכֹל־פְּנִיךָ לְמוֹדֵי יְהוָה
וְרַב שְׁלוֹם בְּנִיךָ: יֵא בְּצִדְקָה תְּכַוְנֵנִי רַחֲמֵי מַעֲשֶׂךָ כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמַּחֲתָה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלֶיךָ:
טו הֵן גֹּר יָגוּר אִפֹּס מֵאוֹתִי מִי־גֵר אֶתָּךְ עָלֶיךָ יְפוֹל: טו הִנֵּה אֲנֹכִי בְּרֹאֲתִי חֲרֹשׁ נֶפֶחַ בְּאֵשׁ
פָּחָם וּמוֹצִיא כָּלִי לְמַעֲשָׂהוּ וְאֲנֹכִי בְּרֹאֲתִי מִשְׁחִית לְחַבֵּל: יֵא כֹל־כְּלִי יוֹצֵר עָלֶיךָ לֹא יִצְלַח
וְכֹל־לִשׁוֹן תִּקּוּם־אֶתָּךְ לְמִשְׁפָּט תִּרְשָׁעִי וְזֹאת נִחַלְתִּי עֲבָרֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נֹאִם־יְהוָה:
נֵה אֵהוּ כֹל־צִמָּא לָכוּ לָפִים וְאֲשֶׁר אֵינְלֹ כֶּסֶף לָכוּ שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלֹא־כֶסֶף
וּבְלֹא מַחִיר יֵינ וְחִלָּב: בִּלְמָה תִּשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלֹא־לָחֶם וַיִּגִּיעְכֶּם בְּלֹא לְשַׁבְעָה שְׁמֵעוּ
שְׁמוֹעַ אֵלִי וְאֲכַלְוּ־טוֹב וְתִתְעַנֶּג בְּדִשָּׁן נֶפֶשְׁכֶּם: גִּהֵטוּ אֲזִנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שְׁמֵעוּ וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם
וְאִכְרַתָּה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסִדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: דִּהֵן עַד לְאוֹמִים נִתְּתִיו נִגִּיד וּמִצֻּה
לְאֹמִים: הִהֵן גֹּוֹי לֹא־תִרְעַ תִּקְרָא וְגֹוִי לֹא־יִדְעוּךָ אֵלֶיךָ יִרְצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְקַדְוֶשׁ
יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ:

רק בציבור

יֵא וַיֹּאמְרוּ־לֹו יְהוֹנָתָן מִחֵר חֲדָשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפְקַד מוֹשָׁבְךָ: מֵב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ
לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה אִ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זֵרְעֵי
וּבֵין זֵרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צִדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְּדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֵמַת
וְצִדִּיק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבַר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ

אַחֲרֵיכֵן לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אֶתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבֹת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחֲנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵינוּ הַנִּבְיָא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבָּנוּ, עַל כְּסֹאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנִּבְיָאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשׁה וּלְמִנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרֶךְ שְׁמְךָ בְּכָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלֵד: יוֹם רִאשׁוֹן, שְׁעָה 1 אַחֲרֵי הַצְהָרִים, 14 דְּקוֹת, 12 חֲלָקִים.
רִאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל, בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן וּבְיוֹם הַשְּׁנִי הַבָּא עֲלֵינוּ לְטוֹבָה.

בחסות

לוי שׁי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

לוח זמנים לשבוע פרשת ראה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
אוסטריה וינה	4:57	5:06	7:53	7:56	8:25	8:28	9:36	9:38	18:55	18:43	19:26	19:14	18:27	19:18
אוסטרליה מלבורן	6:50	6:41	9:02	8:57	9:34	9:29	10:32	10:27	17:56	18:01	18:21	18:26	17:42	18:30
אוקראינה אודסה	5:04	5:12	7:57	8:00	8:30	8:33	9:40	9:42	18:53	18:42	19:23	19:12	18:26	19:16
אוק. דנייפרופטרובסק	4:43	4:52	7:38	7:41	8:10	8:14	9:22	9:24	18:40	18:28	19:11	18:59	18:12	19:03
אוקראינה ז'יטומיר	5:06	5:15	8:02	8:05	8:34	8:38	9:46	9:48	19:08	18:56	19:40	19:27	18:38	19:31
אוקראינה קייב	4:57	5:06	7:54	7:58	8:26	8:30	9:38	9:40	19:02	18:50	19:35	19:21	18:32	19:25
איטליה מילאנו	5:32	5:39	8:24	8:27	8:57	8:59	10:07	10:08	19:18	19:07	19:48	19:36	18:51	19:40
ארגנטינה ב. איירס	7:20	7:12	9:33	9:28	10:06	10:01	11:04	11:00	18:32	18:36	18:57	19:01	18:18	19:05
ארה"ב בולטימור	5:26	5:31	8:12	8:14	8:45	8:47	9:54	9:54	18:51	18:42	19:18	19:08	18:26	19:12
ארה"ב ברוקלין נ.י.	5:12	5:18	8:01	8:03	8:33	8:35	9:42	9:43	18:44	18:35	19:11	19:01	18:18	19:05
ארה"ב לוס אנג'לס	5:17	5:22	8:02	8:03	8:34	8:35	5:17	5:22	18:32	18:25	18:57	18:49	18:08	18:53
ארה"ב מיאמי	5:55	5:58	8:35	8:35	8:35	9:07	9:08	10:13	18:50	18:44	19:13	19:07	18:27	19:11
ארה"ב דטרויט	5:46	5:52	8:36	8:38	9:08	9:10	10:18	10:19	19:23	19:13	19:51	19:40	18:56	19:44
ארה"ב ניו ג'רסי	5:13	5:19	8:01	8:03	8:33	8:35	9:43	9:44	18:43	18:34	19:10	19:01	18:17	19:05
ארה"ב ניו הייבן	5:08	5:14	7:56	7:58	8:29	8:31	9:38	9:39	18:39	18:29	19:06	19:06	18:13	19:00
ארה"ב שיקאגו	5:04	5:10	7:55	7:57	8:26	8:28	9:36	9:37	18:41	18:31	19:09	19:09	18:15	19:03
ברזיל ס. פאולו	6:20	6:14	8:41	8:37	9:12	9:09	10:12	10:09	17:58	18:00	18:21	18:23	17:42	18:27
ברזיל ריו דה ז'נרו	6:05	6:00	8:27	8:23	8:58	8:55	9:58	9:55	17:45	17:47	18:08	18:09	17:29	18:13
בריטניה לונדון	4:57	5:06	7:56	7:59	8:27	8:31	9:40	9:42	19:08	18:54	19:41	19:27	18:39	19:31
בריטניה מנצ'סטר	5:01	5:12	8:02	8:06	8:34	8:38	9:47	9:50	19:20	19:06	19:55	19:40	18:51	19:44
גרמניה פרנקפורט	5:24	5:33	8:22	8:26	8:54	8:57	10:06	10:08	19:30	19:18	20:02	19:49	19:00	19:53
ישראל באר שבע	5:09	5:12	7:52	7:53	8:24	8:25	9:31	9:31	18:17	18:10	18:41	18:34	17:53	18:38
ישראל חיפה	5:06	5:10	7:50	7:51	8:22	8:23	9:30	9:30	18:18	18:11	18:43	18:35	17:42	18:39
ישראל ירושלים	5:05	5:09	7:50	7:51	8:21	8:22	9:29	9:29	18:17	18:10	18:42	18:34	17:31	18:38
ישראל תל אביב	5:09	5:13	7:51	7:52	8:24	8:25	9:31	9:32	18:17	18:10	18:42	18:34	17:53	18:38
מולדובה קישינב	5:12	5:19	8:04	8:07	8:37	8:40	9:48	9:49	19:01	18:50	19:31	19:20	18:34	19:24
מקסיקו מקסיקו	6:12	6:14	8:53	8:53	9:23	9:23	10:29	10:29	19:05	19:00	19:27	19:22	18:43	19:26
סינגפור סינגפור	7:00	6:59	9:29	9:27	10:02	10:00	11:04	11:03	19:14	19:12	19:35	19:33	18:54	19:37
פולין ורשא	4:30	4:40	7:30	7:34	8:02	8:06	9:15	9:17	18:45	18:32	19:19	19:05	18:16	19:09
צרפת ליאון	5:48	5:56	8:41	8:44	9:13	9:16	10:24	10:26	19:37	19:26	20:06	19:55	19:10	19:59
צרפת פריז	5:52	6:01	8:49	8:52	9:20	9:24	10:32	10:34	19:52	19:40	20:24	20:11	19:24	20:15
קנדה טורונטו	5:29	5:36	8:20	8:23	8:52	8:55	10:02	10:04	19:10	19:00	19:38	19:28	18:43	19:32
קנדה מונטריאול	5:03	5:10	7:55	7:58	8:27	8:30	9:38	9:39	18:49	18:38	19:19	19:07	18:22	19:11
רוסיה מוסקבה	5:14	5:25	8:19	8:24	8:50	8:55	10:05	10:07	19:49	19:33	20:25	20:09	19:18	20:13
רוסיה רוסטוב(נא-דון)	5:27	5:35	8:21	8:24	8:53	8:56	10:04	10:05	19:19	19:07	19:49	19:37	18:51	19:41
שווייץ ציריך	5:29	5:38	8:25	8:28	8:57	9:00	10:08	10:10	19:26	19:14	19:56	19:44	18:58	19:48

הערות חשובות ללוח זמני ההלכה לשיטת אדמו"ר הזקן

א. הזמנים חושבו על פי המבואר ב"סדר הכנסת שבת" שבסידור אדה"ז.

ב. בכל עיר נלקח בחשבון: גובה המקום מעל פני הים, וכן גובה ראשי הגגות הגבוהים שבעיר.

ג. לא התחשבו בהרים המסתירים את האופק.

ד. השקיעה הנראית - אינה השקיעה ההלכתית האמיתית, אלא יש להוסיף עוד 4 דקות על השקיעה הנראית. וכן יש להפחית 4 דקות לזריחה ההלכתית האמיתית.

ה. צאת השבת - על פי שיטת אדה"ז, "מעט" - 4 דקות לאחר צאת הכוכבים.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שנתן לנו לשלום ונתעדינו לשלום ונתדריכנו לשלום ונתמכנו לשלום, ונתגייסנו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ונתחזירנו לשלום), ונתצילנו מפח כל-אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל-פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ונתשלח ברכה בכל-מעשה ידינו, ונתתני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל-רואינו, ונתגמלנו חסדים טובים ונתשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל-פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

להשתתפותכם גם על ידי תרומה כספית בהפצת "דבר מלכות"

בהפקדה לחשבון בנק:

ישראל ISRAEL:

"אור אבנר" בנק הדואר, סניף - 565 חשבון - 8248042

"אור אבנר" בנק הפועלים, סניף - 537 חשבון - 557709

לתרומות מחו"ל:

bank hapoalim, branch: 537, account: or avner 557709, swift: poalilit

ארה"ב U.S.A.:

dvarmalchus, north fork bank, 3464007636

למשלוחים דרך הדואר:

ישראל ISRAEL:

נא לכתוב צ"ק על שם "אור אבנר"

לכתובת: דבר מלכות ת.ד. 373 כפר חב"ד

ארה"ב U.S.A.:

Dvarmalchus 770 Eastern Parkway brooklyn N.Y. 11213

לתרומות דרך אתר "דבר מלכות" באינטרנט:

<http://www.dvarmalchus.org/Donate.aspx>

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: Chish770@gmail.com

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00127
24/08/2008